

RESA EV TARİHİ KOÇU

*Kösem
Sultan*

Reşad Ekrem Koçu, 1905 yılında İstanbul'da doğdu. Babası Ekrem Reşad Bey (1877-1933), İstanbul Şehremaneti muhasebecilerinden Abdullah Reşad Bey ile Osman Paşa kızı Melek Hanım'ın oğluydu.

1921'de Bursa Lisesi'ni bitiren Koçu, 1931'de İstanbul Darülfünununu Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Burada yaşamı ve eserleri üzerinde önemli etkiye sahip olan Ahmed Refik Altınay'ın önce öğrenciliğinde sonra da asistanlığında bulundu.

1933'te meşhur "Üniversite Reformu" birçok öğretim üyesiyle birlikte Altınay'ı da tasfiye edince hocasıyla birlikte üniversiteden ayrıldı. Emekliliğine kadar Kuleli Askeri, Pertevniyal ve Vefa liselerinde tarih öğretmenliği yaptı. 6 Temmuz 1975'te İstanbul'da öldü.

Reşad Ekrem Koçu birçok kitap ve henüz kapsamlı bir dökümü dahi çıkarılmamış olan yüzlerce makale yazdı. Bunlar arasında hemen akla gelenler *Kızlarağasının Piçi* (1933), *Hatice Sultan ve Ressam Melling* (1934), *Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri* (1947), *Tarihimizde Garip Vakalar* (1952), *Osmanlı Padişahları* (1960), *Erkek Kızlar* (1962), *Dağ Padişahları* (1962), *Esircibaşı* (1962), *Forsa Halil* (1962), *Yeniçeriler* (1964), *Osmanlı Tarihinin Panoraması* (1964), *Fatih Sultan Mehmed* (1965), *Patrona Halil* (1967) ve *Kabakçı Mustafa'dır* (1968). Ayrıca son derece özgün bir çalışma olan *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*'nün de yazarıdır.

Bütün bu eserlerin yanı sıra, Koçu genellikle, büyük bir yayıncılık ve yazarlık macerası olarak anılan *İstanbul Ansiklopedisi*'yle özdeşleştirilir. Büyük kısmını bizzat ve bazen de takma isimler olarak yazdığı, resimlediği, kaynak bulduğu bu başeserini bitirmesi maalesef mümkün olmamış, ansiklopedi "g" harfinin ortalarında maddi yetersizlikler nedeniyle durmuştur.

Koçu'nun Türk tarihyazımındaki yeri çok önemlidir. "Tarihi seven adam" olarak anılan hocası Ahmed Refik Altınay'ın yolundan gitti, o yolu genişletti, olağanüstü ayrıntıları yakalayan dikkat ve titizliğiyle büyük bir "hikâye etme" başarısı elde etti.

Kösem Sultan

DOĞAN KİTAP TARAFINDAN YAYIMLANAN DİĞER KİTAPLARI

Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri
Osmanlı Tarihinin Panoraması

KÖSEM SULTAN

Yazan: Reşad Ekrem Koçu

Yayın hakları: © Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

I. cilt

1. baskı / Kervan Yayınları, 1972

Doğan Kitap'ta 1. baskı / Aralık 2001

II. cilt

1. baskı / Kervan Yayınları, 1972

Doğan Kitap'ta 1. baskı / Ocak 2002

I. ve II. cilt bir arada

Doğan Kitap'ta 1. baskı / Nisan 2015 / ISBN 978-605-09-2610-1

Sertifika no: 11940

Kapak tasarımı: Geray Gençer

Kapak görseli: Fine Art Images/Heritage Images/Getty Images

Baskı: Ana Basın Yayın Gıda İnş. San. Tic. A.Ş.

B.O.S.B Mermerciler Sanayi Sitesi 10. cad. No. 15 Beylikdüzü - İSTANBUL

Tel: (212) 422 79 29

Sertifika No: 20699

Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 1 Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL

Tel. (212) 373 77 00 / Faks (212) 355 83 16

www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

Kösem Sultan

Reşad Ekrem Koçu

Cilt I

Afro

Afro

Ege Denizi'ne serpilmiş yüzlerce adadan küçücük Milo Adası'na Türkler, Değirmenlik adını vermişti. Halkı, yarı korsan balıkçılardı. Balık avı başta gelmek üzere zeytinlikleri ve bağlarıyla geçinirlerdi. Bütün balıkçı memleketleri gibi Değirmenlik de şenlikli yerdı.

Kasabanın, kayalar üzerine kuş kafesleri gibi oturtulmuş beyaz badanalı balıkçı evleri, merdiven basamakları gibi, hepsi denizi görürdü. Hepsinin önünde bir sundurması ve hepsinin pencereleri ile sundurmalarında çiçek saksıları vardı. Bazı evleri de asma çardakları sarmıştı.

Kasabanın bütün sokakları kaba taş döşeliydi.

Tamamen Rum olan halkı, kadın erkek, genç ihtiyar ve çoluk çocuk sokaklarda yalınayak dolaşırlardı. Kundura, adanın çok zengin bir iki korsan kaptanı ve zeytincisi müstesna, ancak kışın giyilirdi. Kışları da yumuşak geçerdi. Bol yağmur yağardı ve taş döşeli, hepsi dik meyilli sokaklardan derecikler akardı.

Deniz kıyısı boydan boya salaş meyhanelerdi. Hepsinin önünde denize doğru kazıklar üstünde uzanmış sık parmaklıkla çevrilmiş, dört köşesinde bulunan yüksek direkleri, tuzlu balık fiçıları, tavanlarına demir zincirlerle asılmış zeytinyağı kandilleri, kaba tahta masalar, kaba tahta iskemleler, kütükten oyulmuş şarap çanakları, toprak rakı bardakları, duvarlarına iplerle asılmış kuru balık hevenkleri is balığı dizileri meyhanelerin hem eşyası hem süsüydü.

Meyhanelerin önünde, yine denize çakılı kazıklar üzerine kurulmuş ahşap verandaların kenarı fırdolayı tahta parmaklıkla çevrilmişti, dört köşesinde bulunan yüksek direklere de yanlamasına direkler

atılmıştı. Balıkçılar ağlarını o direklere serip kuruturlardı ve ağlarını o meyhane verandalarında tamir ederlerdi.

Meyhanelerde çalgı sesleri, şarkı sesleri, sarhoş naraları, gemici küfürleri geç vakitlere kadar sürerdi. Veresiye içilirdi, alabildiğine içilirdi ve herkes borcunu yılda iki defa, zeytin ile zeytinyağını ve tuzlu balığını sattığı zaman öderdi, ama mutlaka öderdi. Tayfalar ve yanaşmalar da öyle, patron para alır, birikmiş gündeliklerini verir, onlar da meyhane borçlarını temizlerlerdi.

Beyaz badanalı evlerin sokaklara bakan cepheleri de kurutulmak için asılmış balık dizileriyle kaplıydı. Kapıların önünde yalınayak kız çocukları, yarı çıplak oğlancıklar oynar, yetişkin kızlar keçi yününden iplik bükerek, tezgâhta kumaş dokur, on bir ile on yedi yaş arasındaki oğlanlara da balıkçı kayıklarında, kayıkhanelerde, meyhanelerde, yağhaneler, zeytin bahçeleri ile bağlarda daima iş bulurdu. Ve o korsan fidesi oğlanlar da ter bıyıklı delikanlılar gibi şarap içerlerdi.

Kasabanın küçük bir kilisesi vardı, bu bir “Ayios Nikolaos Kilisesi”ydi. Ayios Nikolaos gemicilerin ve balıkçıların koruyucusu sayılırdı. Ayios Nikolaos Kilisesi’ne ancak birkaç ihtiyar kadın uğrardı ve Ayios Nikolaos’un tozdan seçilmez olmuş tasviri ile aynı bakımsız halde bulunan Hıristos ve Panayia tasvirleri önüne birer incecik balmumu yakarlardı.

Papaz ile zangocun ikişer odalı evleri kilisenin yanındaydı. Papaz, seksenini aşmış bir ihtiyardı. Zangoca gelince, bir yaman adamdı. Meyhaneden çıkmazdı ve kilisenin günlük temizlik işlerine, meyhane verandasında balıkçıların arasına karışıp ağ tamirini tercih ederdi. Onun da yaşı altmışın üstünde ve muhakkak ki köyün en fakir adamıydı. Bütün ada halkı gibi o da yalınayak gezerdi. Tıraşları ihmal edilmiş balıkçılardan, omuzlarına kadar inen uzun saçlarıyla ayırt edilirdi. Okuma yazması da yoktu. Çocukluğunda Aynaroz manastırlarından birinde bir keşişin uşağıymış ve o zamanlar eli ayağı düzgün, kaşı gözü yerindeymiş. Kendisine “Pedimu” diye hitap eden keşişinden, kulaktan dolma kilise duaları öğrenmiş. Bütün mevcudiyeti ve sınırsız itaatıyla bağlandığı efendisinin himmetiyle bir gün sırtına ruhani kisveyi geçirmiş ve Aynaroz’dan Değirmenlik’e gelmiş. Elli yıla yakındır ki adadaydı. Kendilerini kiliseye gelmek için zorlayan

seksenlik papazın hiddetini yatıştırdığı için adalılar tarafından sevildi. Bazı geceler, kasabanın kenarındaki fıstık çamları altında işlediği günahları görmemezlikten gelirler: “Andon Sudaru da bizim gibi insandır!.. Tadacak tattığımız lezzetlerden...” derlerdi.

Miladın 1603 yılında Osmanlı İmparatorluğu’nu bu adada bir Yeniçeri Kolluğu ile başlarında bir çorbacı, yirmi kadar yeniçeri neferi ve bir tunç top temsil ediyordu. O top da yılda bir veya iki defa, adanın küçük limanına uğrayacak beylik bir gemiyi yahut donanmayı selamlamak için ateşlenirdi.

Yeniçeri Kolluğu kasabanın dışında, limana hâkim bir burun üzerindeydi. Adanın diğer evleri gibi önü verandalı, tek katlı ve dört odalıydı. Odalardan biri neferlerin kahvehanesi, biri çorbacı odası, ikisi de neferlerin koğuşuydu. Neferlerin hepsi bekâr uşağıydı. Yaşadıkları ortamın şartlarına gereği gibi uymasını bilirlerdi. Fıstık çamlarının altında ayyaş kocalarından intikam almak isteyen kadınlar daima bulunurdu.

Bugün Paris’te Louvre Müzesi’nde Eski Yunan güzelliğinin bir şaheseri olarak dünyanın hayran hayran seyrettiği “Afrodit” heykeli, o tarihte bu adacığın toprakları altında, bir sanat definesi olarak yatıyordu. Fakat bu küçük adada on üç on dört yaşlarında bir kızcağız vardı ki, Eski Yunan’ın şehvet ve garam mabudesi Afrodit “Olimpos”tan yeryüzüne inmiş sanılırdı. Köpüklü bir denizin sahile attığı bir istiridyenin sedef kabukları arasından çıkmış bir inci gibiydi. Kasabanın fakir zangocu Andon Sudaru’nun evlatlığı olan güzel kızın adı da Afro’ydu. Bir gün kasabanın delikanlıları arasında kan dökülmesine sebep olacağı söyleniyordu. Gönül kaptıranların uğrunda can verip can alacakları güzellerdendi.

Zeytincinin oğlu, yeniçeri neferi ve keçi çobanı

Afro on üç on dört yaşlarındaydı, fakat gelişmiş, serpilmiş bir vücudu vardı; derisi mat beyazdı; yüzü, boynu ve göğsü, kolları ve bacakları deniz güneşinde yanmış, gül yaprağı gibi gövermişti. İki kalın örgü halinde beline kadar inen saçları ipek gibi yumuşak ve kömür gibi karaydı. Alnı, burnu, az büyükçe ağzı, yanaklarının çukurları ve alt dudacağının kıvrımı, ırkının has damgalarındandı. Elleri bir

delikanlı eli ve ayakları da bir delikanlı ayağı dökümünde, irikıymdı ve kalem kalem parmaklıydı...

Anadilini adalı ağzıyla konuşuyordu. Rumcanın kabacasıydı, fakat sesi, bülbül gibi şakır şakırdı. Etekleri ile göğsü yakası işlemeli ve kolları kısa entarisinin bezi adanın el tezgâhlarında dokunmuştu: ince beline kuşak sarar, kuşağının üstüne de işlemeli bir kemer bağlardı. Yeni gelişen, kabaran göğsü, kıvrak ve oynak kalçaları, uçar gibi yürürken savrulan etekleriyle, erkeklerin gözlerini üstüne çeken bir tılsımı vardı.

Bazen Afro'nun saçlarını ve yanaklarını hakikaten baba şefkatiyle okşayan eller olurdu, fakat o eller, değdiği yerden kolay kolay ayrılmazdı. Delikanlılar, sokakta, Afro'nun bastığı yere çıplak ayaklarıyla bastıklarında, taş a sanki bir ateş sinmiş gibi, tabanlarından vücutlarına garip bir sıcaklık yayılırdı.

Akran ve emsali olan kızlar ve oğlanlar şakalaşırlardı. Afro'nun koluna, omzuna, beline dokunmak, yeni yeni horozlaşmış bir delikanlı için, unutulmaz şey olurdu.

Afro, ne kadar toy, masum bir kız olsa da bir erkek elinin kendisine değdiği zaman bir şeyler seziyordu. Geceleri gizlice fıstık çamları altına giden kadınların, kızların, genç erkeklerle orada neler yaptıklarını biliyordu. Yolu Yeniçeri Kolluğu tarafından geçtiği zamanlar yeniçerilerin niçin öksürdüklerini ve niçin bıyık burduklarını ve kendisine niçin: "Kız!.. Kız!.." diye seslendiklerini de biliyordu.

Hemen bütün Değirmenlik halkı gibi Afro Türkçe bilmezdi, fakat: "Şeker, kaymak, bal, gül, melek, aşk, yanmak" gibi kelimelerin manalarını adanın bütün karıları kızları gibi öğrenmişti. Güzel olduğu kadar zeki, duygulu kızdı.

Ali adında, bıyıkları henüz terlemiş ve adaya yeni gelmiş bir yeniçerinin kendisine âşık olduğunu da delikanlının bakışlarından anlamıştı.

Adanın en zengini Zeytinci Kir İspiro'nun, on dokuz yaşındaki keçi çobanı Pidakis'in de niçin kendisine daima tatlı baktığını ve karşılaştıkları zaman o güzel delikanlının yırtık mintanından ve yamalı donundan ötürü yüzünün niçin kızardığını da anlıyordu.

Babalığı Zangoç Andon Sudaru'nun satılık tek malı, bütün ümidi kendisi olduğunu da biliyordu.

Bir gün adanın en zengini Zeytinci Kir İspiro elini zangoçun omzuna koymuş:

“Oğlum Panayoti için güzel bir şey düşünüyorum... Andoni, o, senin için de çok iyi olacaktır, ama şimdilik kimseye bir şey söyleme!..” demişti.

O akşam Andon Sudaru meyhanede neşesinden coşmuştu, körkütük sarhoş olmuştu.

Kir İspiro’nun oğlu Panayoti, adada ayaklarında kundura olan tek delikanlıydı. Ayakları kunduralıydı, ama lakabı da “Salyangoz”du. Çağından çok çok önce bunamış bir zavallı, yatakta yatmaz hastaydı. Daima akan ve sızıntıları bıyık kılları arasından ağzına inen kocaman burnu, yüzünü çirkin ve hatta iğrenç göstermek için yeterdi. Bir gözü-nün şaşı, kulaklarının iki yana kepçe gibi açık ve dişlerinin de kapkara, yosunlu olduğunu görmeye lüzum yoktu.

Bazen babasının keçi sürüsüyle kıra giderdi ve Çoban Pidakis’e Kir İspiro’nun seksen keçisini otlatmak, patronunun oğlu Panayoti’yi gütmekten çok kolay gelirdi. Akşamları bir meyhanenin kerevetine oturup başını akranlarından bir balıkçının omzuna dayarsa herkes sebebini bilirdi:

“Bugün Kir İspiro’nun Salyangoz’u Pidakis’in keçilerine katılmış!..” derlerdi.

Ve genç çoban anlatırdı:

“Üç defa kayalardan yuvarlanacaktı... İki defa ayağından kundurasını düşürüp kaybetti, buluncaya kadar serseme döndüm. Azık torbasının ağzını açık bırakmış, keçilere yedirdi ekmeğimi... Hani bir gün Kir İspiro’nun yanından çıkarsam Panayoti yüzünden çıkacağım.”

“Ama Panayoti kız olsaydı böyle söylemezdin Pidakis... Kir İspiro’nun malına konmak için...”

Çoban:

“Salyangoz daima salyangozdur... sahibinin olsun... Öyle bir karım olacağına ölünceye kadar yalınayak gezerim.”

Pidakis’in sesi çok güzeldi, hem şarkı okur hem de sarhoş olup coşarsa köçek ustalığıyla oynardı. Ona bir şeyler okutmak için içki ısmarlanırdı, meyhanenin çırağına seslenirler:

“Pedimu... Pidakis’i gör!..” derlerdi.

Ve genç, güzel çobanın canı sıkkın olduğu akşamlar da:

“Pidakis... Onun aşkına... iç bakalım!..” denilirdi.

Pidakis’in gözleri parlayıverir ve toprak rakı bardağını bir dikişte bitirirdi. Et üstüne giydiği kaba bez gömleğinin yakası oldum olasıya kavuşmaz, bağı daima açık dururdu; kolay yumruklardı bağını. Geniş omuzlu göğsünün üstünde uzun ve zarif bir boyun, onun üstünde de güzel başı.

Pidakis Eski Yunan’da gelseydi heykeltıraşlar model olarak onu paylaşamazlardı. Onu çırlıçıplak soyarlar ve ellerine taşçı kalemlerini alarak mermerleri yontmaya başlardı, ama yaptıkları heykellerin hiçbiri “Çoban Pidakis” olmazdı, ya bir Apollon ya bir Hermes ya bir Adonis ya bir Ares olurdu. Mabutlaşırdı, ama şimdi, Zangoç Andon Sudaru, onu nerede görse suratını asıyordu, hele kilise civarında dolaşiyor görürse homurdanıyordu.

“Kendin gibi adın da güzel...”

Pidakis, Zeytinci Kir İspiro’nun keçi çobanı, Afro’yu sevdiğini adada tek yakın dostu balıkçı Lefteri’ye söylemişti, ama onun o kızı sevdiğini herkes bilirdi.

“Pidakis... Onun aşkına iç ve bize şarkı söyle!..”

Onun aşkına, elbette ki içerdi ve söylerdi:

Kara saçlı sevgilim

Başları dışarı dışarı bakan

Küskün memelidir...

Bir çift haşarı

Keçi yavrusu gibi

Küskün memeli!

Bu türküyü meyhanede kim bilir kaç defa Afro’nun babalığı zangoç da dinlemişti. Afro’nun adı geçmezdi ama, Andon Sudaro kaşlarını çatar ve suratını buruştururdu. Onun adada damat olarak gözüne kestirdiği üç delikanlı vardı: Kir İspiro’nun oğlu Panayoti, Meyhane-ci Saranda Kaptan’ın oğlu Nikoli ve Değirmenci Kir Vasilaki’nin oğlu Kiryakos... Ama adanın bütün oğlanları, Afro için birbirlerini rakip olarak görmeye çoktan alışmışlardı. Ve çoğu, “Ah!..” derlerdi, “biz

de Pidakis gibi türkü yapıp söylemeyi bilsek!..” Zangoç Andon da keçi çobanının türküsünü ne zaman dinlese, “Kızı bu kopuk oğlana kaptırmam...” derdi.

Pidakis’in Afro’ya tutkunluğu yeniydi, en çok beş altı aylık hikâye. Bir gün keçileri adanın Şeytan Kayası denilen yerine götürmüştü. Korkunç bir uçurum. Orada yanık bir ceviz ağacının üstündeki kulübesinde bir deli karı otururdu; “Deli Mariya”, “Sarhoş Mariya”, “Mariya Ana”, “Sihirbaz Karı”, “Ceviz Ağacı Büyücüsü”, “Ceviz Ağacı Cadısı” derlerdi. Ada halkı ondan hem nefret eder hem de çok korkardı. Pidakis o gün Afro’yu Mariya’nın kulübesinden inerken görmüştü. Kız da şaşırmıştı:

“Mariya Ana’ya şarap getirmiştin...” demişti.

Ve sonra lafı hemen değiştirmişti:

“Sen kimin çobanısın delikanlı?”

“Kir İspiro’nun çobanıyım. Adım Pidakis.”

Elbette ki keçi çobanı deli olurdu o anda; Afro gözlerini oğlanın yüzüne dikmiş, dudaklarında tatlı, çekici bir gülümseme, sesinde tatlı bir laubalilik:

“Kendin gibi adın da çok güzel!..” demişti.

Sonra çobanın elini tutmuş, yalvarmıştı:

“Beni burada gördüğünü babama söyleme Pidakis!..”

Bir gece sarhoş, meyhanenin verandasında balık ağlarının üstünde yatarken arkadaşı Lefteri, Pidakis’e sormuştu:

“Kızın da sana karşı alakası var mı Pidakis?”

“Zannederim.”

“Konuştun mu?”

“Bir defa.”

Ve işte o gece bu vakayı anlatmıştı arkadaşına. Mariya’nın adı geçince Lefteri göğsüne bir istavroz işareti yaparak, “Dinsiz bir sihirbazdır o karı!..” diye söylenmiş, Lefteri’den görerek Pidakis de aynı işareti yapmıştı. Sonra arkadaşı sormuştu:

“Öptün mü kızı?”

“Hayır. Koşa koşa kaçtı.”

“Peşinden koş, yakala!”

“Koşamadım. Uçurtmasının ipi kopmuş bir çocuk gibi arkasından baktım.”

Lefteri merakla, şüpheyle sordu:

“Mariya’nın kulübesinde bir de erkek var mıydı acaba?”

“Hayır! O gün geç vakte kadar oradan ayrılmadım...”

“Kulübeye çıkıp da baksaydın.”

İkisinin de gövdeleri çıplaktır; Pidakis arkadaşına sarıldı, sağ eliyle önce Lefteri’nin göğsüne ve sonra kendi göğsüne birer istavroz çizerek kulağına korku içinde fısıldadı:

“Çıktım” dedi. “Bir kandilin başında oturmuş şarap içiyordu.”

“ ”

“Az önce Afro’nun bulunduğu kulübenin içinde kimse yoktu.”

“ ”

“Ayaklarım çıplak. Merdiven hiç gıcırdamamıştı. Ama Mariya gözlerini açıp kapıya dikmişti. Çok korktum...”

“Şimdiye kadar bana niçin anlatmadın bunu?”

“Yine de söylememeliydim. Afro’ya söz vermiştim.”

“ ”

Pidakis, herhalde Deli Mariya’nın hayalinden de kaçmak için, ancak Lefteri’nin işitebileceği bir sesle şarkı söylemeye başladı.

Çıplak kızlar oğlanlar

Beyaz çakıllı deniz kıyısında

Neşeyle koşuyorlar

Kara saçlı sevgilim kadar güzeli yok

Kızların oğlanların arasında

Ve Çoban Pidakis gibi bir âşık...

Deli Mariya

Deli Mariya doksanlık ve ayyaş bir münzevi kadındı. Yıldırım yanı-
nı bir ceviz ağacının üstünde yapılmış tahta kulübesinde belki el-
li yıldan fazla olmuştu yerleşeli. Kasabaya yarım saat uzak, Şeytan Ka-
yası’ndaydı. Kulübeye, ağacın kalın gövdesini dolaşan bir merdivenle
çıkılıyordu. Kulübe penceresizdi, etrafından firdolayı bir dar balkonu
vardı ve yerden iki adam boyu yüksekteydi. İçi ancak iki kişinin rahat-
ça yatabileceği kadardı; adanın ihtiyaçlarının rivayetine göre vaktiyle
korsanların deniz gözleme yeriymiş; adaya bir Yeniçeri Kolluğu kuru-

lunca korsanlar da ayaklarını adadan kesmişler.

Elli sene önce Değirmenlik Adası halkı bir gün bu kulübede bir karıkocanın yerleşmiş olduğunu görmüşlerdi. Şeytan Kayası dibinde de parçalanmış bir kayığın enkazını. Rumca ve Türkçe bilmeyen karıkoca, işaretlerle, bindikleri geminin battığını anlatmışlardı. Kasabalının verdiği kırık dökük eşyayla kulübelerini döşemişler ve adada böylece yerleşip kalmışlardı. Kadın çok zarıf, kibar tavırlı, erkek de çok kaba, elleri ayakları nasırlı, yarık bir adamdı, belki de karıkoca değillerdi; erkek bir gemici, kadın da bir hanımdı, deniz kazasında birleşmişler ve artık ayrılmak istememişlerdi. Hayat hikâyelerini kimseye anlatmamışlardı. Erkek, Zeytinci Kir İspiro'nun babasına ırgat olmuştu, kadın, biraz sapıkça, hizmetçiliğe yaramamış, kulübede sadece kendi işleriyle meşgul olmuştu. Ve sapıklığı yıllar geçtikçe artmıştı. İkisi de kısa zamanda Rumca öğrenmişlerdi.

Kadın bazen kasabaya gelirdi, kendisine takılan çocuklara küfredirdi, iyi muamele edenlere ürke ürke sokulur ve:

“Ver elini bana!..” derdi.

Tuttuğu elin avuç çizgilerine bakar, sonra cebinden çıkardığı renkli çakılları yere dökerek konuşurdu. Falcılığı kısa zamanda çocuklardan ziyade büyükleri ilgilendirir oldu, ne zaman kasabaya gelse yolunu kesip elini uzatanlar çok olurdu.

“Bak avucuma Mariya!..”

Kimsenin isteğini geri çevirmezdi, avuç çizgileri ve çakıllarla konuşurdu.

“Senin karın gebe, bir oğlun olacak!”

“Sen yarın balığa çıkma!”

“Karının üstüne başkasını seviyorsun, vazgeç!”

“Sen bir define bulacaksın!..”

Kör Yani Skolaros, genç ve güzel karısının gebe olduğundan bile haberi yok, Mariya'nın falından birkaç ay sonra ve 67 yaşında bir erkek evlat sahibi olmuştu.

Onu dinlemeyip ertesi gün balığa çıkan Yani Vavako ani bir fırtınaya tutularak iki arkadaşıyla beraber boğulmuştu, denizde kayığını buldular.

Karısının üstüne başkasını sevdiği söylenen adanın zenginlerinden Kir Aleksandros, Deli Mariya'yı “Def ol geveze deli!..” diye kov-

muştı, fakat içinden de “Hay kâfir şeytan karı!..” diye söylenmişti. Üç dört gün sonra da fıstık çamlarının altında meyhaneci Barba Vasili’nin karısıyla basılmıştı.

Define bulacağı haber verilen Zafiri adındaki balık tuzlayıcısı da bir gün adaya su almak için uğrayan bir tüccar gemisine atlamış, iz bırakmadan kaçmıştı. O zaman “Zafiri defineyi buldu ve kaçtı...” diye söylendi.

Kulübesini yıkmak isteyen bir yeniçeri çorbacısını, o gece kollukta çıkan bir kavgada neferlerinden biri bıçaklayıp öldürmüştü.

Karısını kovan Kir İspiro’nun babası da, gırtlığını tıkayan bir zeytin tanesiyle boğularak ölmüştü.

Bu vakalar, Deli Mariya’yı koruyan bir zırh ve geçimini sağlayan sihir, efsun olmuştu. Seveni belki yoktu ama, Deli Mariya’dan bütün ada halkı korkuyordu. Onun içindir ki, kulübesinin semtine kimse gitmezdi. Onun içindir ki Mariya’nın kulübesinin içine kadar giren Afro, Pidaki’ye “Babama söyleme...” diye yalvarmıştı. Onun içindir ki, içkiden çatlayarak ölen kocasını tek başına, kulübesinin az ötesinde bir yere götürüp gömmüştü. Papaz bile gelmemişti cenazesine.

Afro, Deli Mariya’nın kulübesine girmiş çıkmış tek kadın değildi. Babalarından, kocalarından, erkek kardeşlerinden ve yetişkin oğullarından gizli olarak gelen kadınlar eksik olmazdı. Ve muhakkak bir sepet içinde yiyecek ve mutlaka bir testi şarap getirirlerdi. Mariya da fallarına bakardı.

“Uzun boylu, esmer ve oğlunun arkadaşı olan bir oğlanı seviyorsun... Dikkatli ol, delikanlının gönlü bir körpe kızdadır, seni rezil eder...”

“Kocandan emin ol... Peşindeki tavukların sesinden anlamayan sersem bir horozdur...”

“Hiç düşünme... Oğlunun istediği kızı ona al...”

“Kocanın paralarını çalıp bir çapkın oğlana yediriyorsun, ama o oğlan da senden aldığını putanasına yediriyor...”

Kasabaya gittiği zaman da hangi evin önünde dursa boş döndürülmezdi. Şarap... yine şarap... ve yine şarap... sonra tuzlu balık, yumurta... yağ... bazen sac ekmeği... ve bir eski entari, şalvar, yün örgüsü bir eski şal verilir.

Yaşı için “Doksandan fazladır” denilirdi, ama beli bükülmemişti,

dayanmaktan ziyade çıkını, sepetini ucuna bağlayıp omzuna vurmak için değnek kullanırdı.

İnsandı, bir gün elbette ki ölecekti ve Değirmenlik Adası halkı tarafından muhakkak ki aranacaktı.

Pidakis'in falı

Babası denizde, anası verem döşeğinde öldükten sonra dört yaşında kimsesiz kalan keçi çobanı Pidakis'i, arkadaşı Lefteri'nin anası büyüttmüştü. Lefteri beş altı yaş kadar büyüktü Pidakis'ten, fakir bir balıkçı. Pidakis, Kir İspiro'ya çoban olduğu zaman on yaşlarında kadardı, ama Lefteri ile anasından ayrılmamıştı, geceleri yine onların küçücük evlerinde barınırdı ve kasımdan kasıma aldığı yıllık çobanlık ücretini Lefteri'nin anası Evangeliki'ye verirdi. Parayla hiç işi yoktu çobanın. Evangeliki namuslu karılardandı, sandığının bir köşesindeki bir miktar parayı fırsat düştükçe Pidakis'e gösterir. "Senin birikmiş paralarını... evlendiğin zaman vereceğim... Pek azını harcıyorum boğazına... Bu kış çizme alacağım ayaklarına!.." derdi.

Çizme!.. Zeytinci Kir İspiro ile oğlunun ayaklarında bile çizme yoktu. Kasabada kışın üç kişi çizme giyerdi; meyhanecinin karısıyla basılan süslü zengin Kir Aleksandros, Lefteri'nin patronu hovarda Anesti Kaptan, zengin balıkçı reisi ve bir de Lefteri, anasının sevgili fakir balıkçı. Afro onu ayaklarında çizmeleriyle gördüğü zaman, genç kız daha cilveli konuşurdu. Belki de "Kendin gibi adın da güzel, ama çizmelerin de güzel!.." diyecekti.

O iyi namuslu kadının ve iyi arkadaşın evinde sığıntı gibi yaşamamak Pidakis'e rahatlık verirdi günlük hayatında.

Lefter ile her akşam meyhaneye giderlerdi ve yazın çoğu geceler de meyhanenin verandasında balık ağıları üstünde yatarlardı.

Yine balık ağlarının üstünde yattıkları bir geceydi. Pidakis güzel sesiyle şarkı söylüyordu.

Çıplak kızlar oğlanlar

Beyaz çakıllı deniz kıyısında

Neşeyle koşuyorlar

Kara saçlı sevgilim kadar güzeli yok
Kızların oğlanların arasında da
Ve Çoban Pidakis gibi bir âşık...

“Kulübeye kadar çıkmışken falına niçin baktırmadın Pidakis?”

“O gün değil ama, ertesi gün baktırdım...”

“ ”

“ ”

“Sevdiğin kız senin kısmetin değil’ dedi. ‘Sen... genç... hep güzel olacaksın... ve hep böyle... çıplak ayaklı’ dedi.”

Lefteri göğsüne haç çizerek homurdandı.

“Dinsiz karı yalan söylüyor!”

Pidakis içini çekti.

“Hayır... doğru söyledi... Dün benim patronu Zangoç Andon’la fiskos ederken görmüşler...”

“Kim görmüş?”

“Küçük Andriya... Yeniçerilerin yanında çalışan Pandeli’nin oğlu...”

“Ne dedi o fırlama?”

“‘Pidakis...’ dedi, ‘yakında büyük bir düğün olacak adada.’”

“ ”

“ ”

“Senin patron Kir İspiro, Salyangoz oğluna Zangoç Andon’un güzel kızını alıyor...” dedi. Az kaldı ki oğlanın ağzına bir yumruk vurup dişlerini dökecektim... ‘Yalan’ dedim. ‘Kulaklarımla duydum Pidakis’ dedi. ‘Ne duydun?’ dedim, anlattı. ‘Kir İspiro, Andon’a dedi ki, Oğlum için güzel bir şey düşünüyorum dedi... Şimdilik kimseye bir şey söyleme dedi.’ Andriya ellerime sarıldı, ‘Pidakis...’ dedi, ‘yazık olacak güzel kıza... Sen Afro’yu dağa kaçır, evlen...’ O zaman da oğlanı öpesim geldi, öptüm.”

Lefteri güldü.

“Salyangoz bugün seninle berabermiş, bir şey sormadın mı serseme?”

“Sormadım... Yalnız... bir ara içimden geldi... Uçurumun kenarında duruyordu, bir tekme atayım, yuvarlayayım dedim... ama aksi oldu, kendiliğinden yuvarlanırken kuşağından tutup kurtardım.”

“ ”

“ ”

“ ”

Ertesi gün, 1603 sonbaharının ilk günlerinden biri, süt mavisi gökyüzü ile deniz arasında sümbül kokulu bir gündü. Kona kal-

ka uçuşan arılar ve kelebekler son kır çiçeklerinin kokusunu havaya dağıtıyorlardı. Öğleden sonra çıkmış olan tatlı bir şimal rüzgârı, Değirmenlik Adası'nın sakız ağaçları ve fıstık çamları arasından esrarengiz bir rebabın tellerine dokunan âşık parmakların vecdiyle geçiyordu. O sesli ağaçların altında Kir İspiro'nun keçilerine taze otları yedirten çoban Pidakis, keçilerden öğrendiği hünerli adımlarla bir duvar kadar dik yardan deniz kıyısına inmişti. Bembeyaz çakıllar ve bembeyaz kumlar. İlerdeki bir burun rüzgârı kesiyordu, deniz gözle fark edilemeyecek kadar hafif dalgalıydı. Güzel oğlan tuzlu suya önce ayaklarını soktu ve bir anda bütün vücudu yıkanmak isteği duydu ve hemen cırılçiplak soyundu.

Kız satışı pazarlığı

Ne kolaydı keçi çobanı Pidakis'in soyunması. Önce başından kendi eliyle ördüğü saz şapkasını attı. Gömleğini çıkarmak için iki kol hareketi kâfiydi. Belindeki kuşağı da çözünce, Pidakis denizin içine çılgın gibi koştu. Şarıldattığı deniz birinci, ikinci, üçüncü adımlarında ayak bileklerine, diz kapaklarına, beline, göğsüne çıktı ve genç çoban kendisini yüzüstü denize attı.

Beyaz çakıllar

Çıplak kızlar, çıplak oğlanlar.

Kara saçlı kız

Ve âşık Pidakis...

On dokuz yaşının bütün canlılığıyla yüzen gencin güzel sesine yarın üstündeki fıstık çamlarının ve sakız ağaçlarının sesi bir fon müziği oluyordu.

Bir ara kulağında küçük Andriya'nın sesini duyar gibi oldu: "Afro'yu dağa kaçır Pidakis ve onunla evlen..." Bir kızla papazsız evlenmek bir kızın ırzına geçmektir, Pidakis bunu yapamazdı, cahil keçi çobanı duygusunu dile getiremezdi ama, onun Afro'ya duygusu cinsi hırs değil, "aşk"tı. Âlâ Afro'yu soyar, sırtına alır ve günler ve geceler boyunca denizde yüzerek onu başka bir memlekete kaçırabilirdi ve onunla orada evlenirdi. Bu kuvveti görüyordu kendisinde.

Yol ver bize güzel deniz
 Büyük deniz...
 Sırtımdaki kara saçlı sevgilimle
 Âşık Pidakis'e yol ver
 Yol ver büyük deniz.

O akşam kasabaya çok neşeli dönmüştü. Keçileri Kir İspiro'nun evine bırakmış, meyhaneye Lefteri'yi bulmaya gidiyordu ki karşısına küçük Andriya çıktı:

"Pidakis... Koş, koş..." dedi. "Zangoç Andon Kir İspiro ile Saranda Kaptan'ın meyhanesinde Afro için pazarlık ediyor... Kardeşliğin Lefteri seni orada, verandanın altında bekliyor."

Pidakis koştu, Andriya da peşinden gitti. Pazarlığa yetişememişlerdi, Lefteri'den öğrendiler. Zangoç Andon, güzel evlatlığı Afro'yu 20 keçi, 2 sağmal inek ve 40 zeytin ağacına vermişti. Halbuki adada tamamen aksi, kız babaları damat edinecekleri oğlana "drahoma", para yahut bir mal verirlerdi. Bu pazarlıkta Afro'nun drahoması kızın emsalsiz güzelliği, zangoca verilecek mal da Salyangoz Panayoti'nin, genç bunağın müstekreh çirkinliğinin diyetiydi.

Pidakis bunu arkadaşından duydu, ama pazarlığın ardını verandanın altından kulağıyla dinledi:

"Oğluma şimdiye kadar görülmemiş bir düğün yapacağım... Sokaklara sofralar kurdurup ahaliye üç gün üç gece bedava Ankona şarabı içireceğim... İstanbul'dan çalgıcılar ve oyuncular getireceğim... Servetimin yüzde birini Panayoti'nin düğünü için harcamaya karar verdim."

"Düğün ne zaman olacak İspiro?"

"Bir ay sonra... İstanbul'a gitmem lazım... Gelinime ve oğluma esvap alacağım, sana da bir kat esvap alacağım ve tokalı nalçalı kundura alacağım."

"Haklısın Kir İspiro, Afro'nun babası da süslenmelidir."

"Bu işi şimdilik ikimizden başkası bilmeyecek! Papaz bile bilmeyecek!"

"Ama Afro'ya müjde verebilirim."

"Kıza güvenebilir misin?"

"Afro bir melektir. Sözümden dışarı çıkmaz... Bütün ümidimin,

istikbalimin kendisinde olduğunu biliyor... Öyle olmasaydı peşindeki güzel oğlanlarla oynasındı, mesela Pidakis'le..."

Zeytinci homurdandı:

"Hangi Pidakis?... Benim keçi çobanı mı?"

"Keçi çobanı ama, güzel oğlan... Her akşam kırdan dönünce kilisenin etrafında boy gösterir... Pazar günleri de kiliseye gelen tek erkektir."

"Vay hain alçak oğlan!"

"Sonra... Yeniçeri Ali."

"Kolluğa yeni gelen delikanlı mı?"

"Evet... o da elinde saz... Allah'ın günü kızın peşinde."

"Vay serseri!"

"Ama Afro bir melektir Kir İspiro... İkisine de yüz vermiyor..."

"Dinle beni Andon... Meleği şeytanlara karşı korumak lazımdır..."

"..."

"Yeniçeri çorbacısı adamımdır... Yarın ikisini de ona söylerim, sözünden dışarı çıkmaz. Pidakis'e bir kulp takması kolay... Bir haftaya kalmaz, iki oğlanı da bu adadan attırırım."

"Ya... Pek doğru iş olur... Pidakis sizden saklı bana keçi satmış olabilir..."

"..."

"..."

"..."

Verandanın altından onları dinleyen Pidakis hemen yukarı tırmanıp Zangoç Andon'un gırtlığına sarılacaktı ki delikanlıyı Lefteri ve Andriya güç tuttular.

Kir İspiro gitti. Zangoç Andon da meyhanecinin çırağına seslendi, içecekti:

"Pedimu!.. Andon'u gör!.."

Kız kaçırma planı

Zangoç Andon artık körkütük oluncaya kadar içecekti. Üç çıplak ayaklı genç verandanın altından sessizce çıktılar. Geceleri babasıyla birlikte Yeniçeri Kolluğu'nda yatan küçük Andriya ayrılırken:

"Pidakis..." dedi. "Kaçır Afro'yu dağa, evlen onunla!.."

Pidakis ile Lefteri de kasaba dışındaki evlerine gittiler ve o gece geç vakte kadar uyumadılar, konuştular:

“Pidakis... Sen yarın hiçbir şey bilmeyormuş gibi Kir İspiro’nun keçilerini kıra götür... Ben de balığa çıkmam, fırsat kollar, Afro’yla konuşurum.”

“Kız Salyangoz’a satıldığını öğrenirse kendini öldürür.”

“Ben de öyle sanırım.”

“Nerede göreceksin kızı?”

“Kilise etrafında dolaşıp yolunu bekleyeceğim, elbette ki sokağa çıkacak.”

“Bence kızı en rahat Deli Mariya’nın kulübesi civarında görebilirsin... Falcı karıya sık sık şarap götürüyor.”

Lefteri göğsüne yine bir istavroz işareti yaptı.

“Tamam... Bize Mariya Ana da yardım edebilir.”

“Ben de Andriya’nın babası Pandeli’nin ellerine sarılır, Kir İspiro’nun iftirasına karşı çorbacının yanında beni korumasını rica ederim.”

“Pandeli’nin sana faydasının dokunacağını zannetmem. Çorbacı İspiro’nun adamıdır, hem unutma ki ortaya bir de Yeniçeri Ali çıktı.”

“Ya, bir Yeniçeri Ali çıktı.”

“O delikanlı sana Salyangoz kadar, belki daha tehlikeli rakiptir.”

“Doğru.”

“Biz işimize ne Pandeli’yi ne de oğlu Andriya’yı karıştırmayalım.”

“Andriya iyi çocuktur... Bana işi o haber verdi... Başımın üstünde dolaşan tehlikeyi onun sayesinde öğrendim.”

“Unutma ki oğlan her gün kollukta. Yeniçerilerle beraber... Bu meselede sana değil, Yeniçeri Ali’ye hizmet eder... Cin gibi akıllıdır, bizim için onun yakınlığı da tehlikelidir.”

“...”

“Dinle Pidakis... Kız seninle kaçmak isterse iş kolaydır.”

“Onun için en önce Afro’yla konuşmalıyım.”

“...”

“Kör Yani’nin büyük kaygını ben gece liman dışında bırakırım.”

“Benim bugün denize girdiğim yar altında.”

“Tamam... Gece oradan biner kaçarınız... Rüzgâr da bulursa, yolu kayıktır, yeni kalafat edildi.”

Pidakis korka korka söyledi:

“Ya Afro zengin Salyangoz’u bana tercih ederse.”

“Sen de öyle midesiz bir kızın suratına tükürürsün!”

“Ben onsuz olamam Lefteri.”

“Afro, Salyangoz’un karısı olursa düşeceği yer fıstık çamlarının altıdır. Oynaş o zaman istediğin kadar.”

“Bir putanayla mı?.. Sus kardeşim Lefteri.”

“Kız seni istemezse... Zorla kaçırabilecek miyiz?”

“Gece kayığın bulunduğu yere getirebilirsek... Niçin olmasın?”

“Gece olmasın da gündüz olsun.”

“Evet... gündüz olsun... Bir kere poyraz burnunu döndüm mü...”

“Göreceksin Pidakis... Mariya Ana sana yardım edecektir!”

“Ben de öyle sanıyorum.”

“Hele bir sabah olsun.”

“Evet... hele bir sabah olsun.”

“ ... ”

“ ... ”

İple çekilen sabah oldu. Pidakis sokağa fırladığı zaman ortalık henüz deniz içi rengindeydi. Kardeşliği Lefteri’yi uykuda bırakmıştı. Çıplak ayaklarıyla sessiz, hayal gibi yürüyordu, ama diri, tığ gibi, sıırım gibiydi.

Kasabanın ilk evlerinin birinin önünde ilk rastladığı ihtiyar ayyaş Kozma oldu. Sık sık olduğu gibi, karısı o gece de eve almamış, evinin kapısı önünde sızmıştı. Pidakis gülümsedi. Biliyordu ki kasabanın genç çobanlarından kara, çirkin fakat iriyarı ve zehir gibi acı kuvvetli Vangel’i evine aldığı geceler, sarı saçlı ve yüzü çiçek bozuğu kırk beşlik Persefoni kocası Kozma’ya karşı zalim olurdu ve ihtiyar ayyaş kapının önüne koyardı. İşin iç yüzünü henüz fark edememiş konu komşu o putanaya hak verirler: “Persefoni haklı...” derlerdi, “Ayyaş keratanın derdi çekilmez.”

İkinci rastladığı adam da balıkçı Zafiri, Baba Zafiri oldu. Kasabanın papazdan ve Deli Mariya’dan sonra en ihtiyarıydı. Birkaç yıldan beri değnek almadan yürüyemiyordu. İhtiyara hürmetle selam verdi, Baba Zafiri de: “Sabahın hayırlı olsun güzel çocuk...” dedi ve sol elindeki çubuğunu oğlanın ağzına uzattı:

“Çek bir nefes... sabah keyfi!..”

O tarihlerde çubuk ve tütün yeni gelmişti adalara ve Değirmenlik’te Baba Zafiri tek duman tiryakisiydi. On sene kadar evvel İzmir’de de-

nize düşen bir İngiliz'i ölümden kurtarmış, İngiliz de ona bir çubukla, içinde "tütün" denilen kıyılmış bir ot, yaprak vermiş: "İnsanı bulaşıcı hastalıklara karşı korur... İnsanın bacak sızısına tutulmasını önler... Gemiciler için çok faydalıdır" demişti. Baba Zafiri tütünü bittikten sonra çubuğunun lülesine asma kütüğü kabuğu dolduruyordu.

"Çek bir nefes. Sabah keyfi!.. Ah Pidakimu... Senin yaşında olsaydım... Tütün için bir İngiliz gemisinde tayfa olurum."

Zeytincinin keçileri

Zengin Zeytinci Kir İspiro kasabanın en erken uyananlarından-
di ve her sabah keçilerinin çobanı Pidakis'i, kasabanın en güzel binası
olan evinin ahır kapısı önünde beklerdi; Pidakis onu, yeni pişmiş keçi
sütü içerken bulurdu, selam verir ve asık suratlı patronundan hep ay-
nı şeyi işitirdi: "Geç kaldın!" ve sonra Kir İspiro keçileri sayarak genç
çobana teslim ederdi. Çobanın azık torbasını zeytincinin karısı hazır-
lardı, bir sac ekmeği, sekiz on tane zeytin, üç dört lokmalık balık ku-
rusu. Kir İspiro onun içine de bakardı, bir gün bir tek yumurta bul-
muş, çıkarıp almış, karısına: "Alışmasın!" demişti.

O sabah da Pidakis:

"Sabahın hayırlı olsun Kir İspiro!.." dedi.

"Geç kaldın!"

Oğlan her sabah olduğu gibi cevap vermedi.

"Ne duruyorsun karşımda... Keçileri çıkarsana!"

"Efendim... Her sabah siz teker teker sayıp çıkarmaz mısınız?"

"Bıktım artık... Saymaya lüzum yok, al götür!"

"Sayınız Kir İspiro."

"Bir yanaşma efendisinin emri neyse onu yapar."

Oğlanın sesi biraz sertleşti:

"Sayınız Kir İspiro keçileri."

Pidakis'in gözleri zeytincinin yüzüne çok dik bakıyordu. Zengin
adam o sırada sütünü getiren karısına:

"Keçileri say ve bu haylaza teslim et!.." dedi.

Kadın ahıra girdi, keçileri saydı, bir keçi noksandı ve birden seslendi:

"Kir İspiro... Bir keçi noksan."

"Olmaz öyle şey!"

“İki defa saydım.”

“İneklerin tarafına bak... Oraya kaçmış olabilir.”

Noksan keç i ineklerin ahırında bulundu, ama kaçmışa benzemiyordu, bağlıydı. Kadın:

“Kim bağlamış bunu?..” dedi.

“Panayoti bağlamış olabilir... Çok sever oğlum o siyah keçiyi.”

Pidakis artık dayanamadı, hemen kararını verdi, sesi sert ve bakışları sert:

“Kir İspiro!..” dedi. “Kendine başka çoban ara.”

“Bir yere gidemezsin.”

“Yeniçerilerin çorbacısına gideceğim Kir İspiro... Ona önce soracağım, ‘Sen Kir İspiro’nun adamı mısın’ diye ve sonra hiçbir zaman Zangoç Andon’a bir keç i satmayacağımı söyleyeceğim.”

Kir İspiro taş kesildi. Oğlanın gözleri öylesine korkunç bakıyordu ki, zeytinci ürktü ve içinden: “Biliyor... Bu oğlan beni öldürebilir” diye geçirdi.

“Sana ne oldu Pidakis?.. Bu ne biçim laf?..” dedi.

Vahşi bakışıyla bir kat daha güzelleş en Pidakis:

“Bana bir şey olmadı Kir İspiro... Ama keçileri saydırmadan alıp gitseydim, bana çok şeyler olacaktı. Zangoç Andon kendisine bir keç i sattığımı söyleyecekti!..”

Zeytinci tığ gibi, sıırım gibi keç i çobanının hemen atılıp gırtlığına sarılacağını sandı; korka korka:

“Def ol haylaz oğlan!.. Pis suratını görmeye tahammül edemem... Def ol... git!..” diye bağırdı.

Sokaktan geçen birkaç kiş i, karş ıki duvar kenarında durmuş, sahneyi başlangıcından beri seyrediyorlardı. Bu şahitler genç çobanın içine ferahlık veriyordu. Kir İspiro o adamlara da bağırdı:

“Ne duruyorsunuz orada?.. Haydi işinize!..”

İçlerinden biri zengin zeytincinin sevmediklerinden yine zengin bir zeytinci Kir Miloris’ti:

“İspiro!.. Burası sokaktır” dedi. “İster yürür gideriz, ister durur seyrederiz.”

Pidakis de bundan cesaret aldı:

“Kir İspiro, alacağımı ne zaman vereceksin?..” diye sordu.

“Canım istediği zaman!..”

“Yok, yok, senin canın istediği zaman değil, benim canım istediği zaman paramı vereceksin bana.”

Delikanlı yalı boyuna doğru yürüdü. Omuzlarından ağır bir yük atmış gibiydi. Sabahın o erken saatinde güzel sesiyle bir şarkı tutturdu:

Yirmi keçiye, yirmi keçiye
Verdi kızı yirmi keçiye
Bak şu Zangoç gidiye.
İki ineğe iki ineğe
Verdi kızı iki ineğe
Bak şu Andon gidiye.
Yırtık gömlek
Yırtık don
Bana kız vermez Andon.

Zıpkın, Deniz Aslanı, Salyangoz

Keçi çobanı Pidakis’in zengin zeytincinin hizmetinden ayrıldığı gün, öğleden sonra Zangoç Andon’un güzel evlatlığı Afro kasaba çarşısından geçiyordu. Çarşı, on beş yirmi dükkân, deniz kıyısındaki salaş meyhanelerin ardındaki sokaktaydı.

Güzel kız yalınayaktı.

Üstünde, etekleri ayak bileklerine kadar düşmüş beyaz bir entari vardı. Beline kırmızı bir kuşak sarmıştı. İnce beli, dolgunlaşmaya başlamış kalçaları, erkek göğsünden pek az farklı göğsü, tazeliğin eşsiz güzelliğiyle belirmişti. Entarisinin kolları kısa, dirseklerindeydi. Entarinin üstüne de süt mavisi bir yelek geçirmişti. Başında, iki örgü saç, bilek kalınlığında, göğüslerinin üstünden göbük hizasına kadar iniyordu. Kulaklarında mavi boncuktan küpeleri vardı. Başına tül kadar ince bir beyaz bez, yemeni sarmıştı, etrafı gergef işi nakışlıydı. Kızın kolunda da bir sepetçik vardı, içinde küçük bir şarap testisi, beş altı çiğ yumurta ve iste terbiye edilmiş en âlâsından iki ligorinos balığı vardı. Ve sepetin üstü bezle örtülmüştü.

Entarisinin uzun etekleri savrularak, çıplak ayaklarıyla kekklik gibi sekerek yürüyordu. Dudaklarında da bir şarkının nağmeleri vardı. Sesli bir çiçek, güzel kokulu kelebek gibiydi.

Güzel bir kız ile güzel bir delikanlının adı geçen bir şarkıydı dudaklarındaki; “İlahi mavi gökyüzü... Güzel Aglea’nın gökyüzü gibi safiyeti...”

Bakışları güzel kızlara
Hem korku hem de ümit veren
Androslu Mihal
Mercan avcısıdır
Mercanlar derin sularda
Deniz dibindeki kayalarda yaşar...

Biri pos bıyıklı, darmadağın saçlarını başına sardığı kırmızı bir çevrenin içinde toplamış, öbürü kara sakallı, uzun saçlı, Hıristos resimlerine benzeyen iki genç balıkçı, ikisi de sarhoş, “Zıpkın” ile “Deniz Aslanı” kol kola girmişler, birbirlerine destek olmuş; kızı görünce durdular:

“Afro!.. Bize bir selam yok mu?”

Afro iki sarhoşu tatlı bir tebessümle yerlere kadar eğilerek selamladı.

Tam o sırada kızın önüne Kir İspiro’nun Salyangoz’u çıktı. Salak cinnetiyle kızı sağ bileğinden yakaladı ve Afro’nun şaşkınlığından faydalanarak kızı yanağından öptü. Afro işin alayında; hiç kızmadı:

“A... A... Deliye bak!..” dedi.

Bir çırpınıştaki bileğini Panayoti’nin sarsak bileğinden kurtardı, oğlanın sümüklü pis suratına bir şamar attı, Salyangoz dengesini kaybederek kış üstü yere düştü ve Afro, sepetinden bir yumurta alarak Panayoti’nin alnının ta ortasına yapıştırdı. Aptal oğlan da eliyle yumurtayı suratına büsbütün bulaştırdı ve uluma ahengi ağlamaya başladı:

“Ben seni babama söyleyeyim de gör!.. Ben Kir İspiro’nun biricik oğluyum... Yüz keçim var... yüz ineğim var... yüz ağaç zeytinim var...”

Afro koşarak kaçtı, uçtu gitti.

Üstünde bir gemici donu ve belinde bir kuşak, baş açık, gövde çıplak, ayaklar çıplak, yeniçerilerin uşağı Pandeli’nin haşarı oğlu Andriya çıktı ortaya, sağ elini beline koydu, sol ayağını ileriye doğru attı, sol eliyle de, yüzünde gölgesi bile belirmemiş muhayyel bıyıklarını burarak:

“Kir İspiro’nun biricik oğlu!.. Zangoç’un kızını ben alacağım... Yüz salyangozum var benim... yüz sağmal köpeğim var benim... deniz kıyısında yüz bin çakılım var benim... denizin içinde balıklarım var benim!..” dedi.

Sözünü bitirmişti ki pırpır oğlanın çıplak sırtına müthiş bir sopa indi ve Kir İspiro’nun sesi gürlledi:

“Def ol piç!.. Çamlık altı fırlaması!.. Seni şimdi ayaklarımın altında ezerim!..”

Sopayı yiyen Andriya bir çılgık atarak dört beş adım geriye fırlamıştı. Acıdan ve hırdan ağlamaya başlamıştı, ama susmadı:

“Ne vuruyorsun be! Ben senin ekmeğini yemiyorum... Ben piç de değilim, anam da, babam da belli, çamlık altı fırlaması bu sümüklü oğlan... Senin oğlun olsaydı senin gibi kuduz çakal olurdu, salyangoz olmazdı!..”

Kir İspiro oğlanın üstüne yürüdü:

“Aç köpek ezeceğim şimdi seni!”

Andriya bıçağını çekti:

“Yaklaş da göreyim seni!..” dedi.

Çarşılı ayaklandı. Bir adam çocuğu korudu:

“Andriya... Uzatma... Haydi, çekil git evladım...” dedi.

Oğlanın sırtında derin bir yara vardı, o adam: “Zalim herif!..” diye söylendi. Birkaç kişi de zengin zeytinciye tuttu: “Uyma serseriye Kir İspiro!..” dediler.

“Zıpkın” ve “Deniz Aslanı”, iki sarhoş balıkçı da konuşuyordu:

“Zangocun güzel kızını kim almış?”

“Almamış... Alacak.”

“Kim?.. Pandeli’nin çıplak oğlu mu?.. Bacak kadar velet...”

“Yok canım... Kir İspiro oğluna alacakmış o kıızı!”

“Salyangoz’a mı?.. Ulan kız satılıksa hep pey sürelim be!”

Lafa başkaları da karıştı:

“Biz kızlarımıza drahoma hazırlayalım... Gördün mü zangocu... Tam Müslüman işi kız veriyor.”

“Kaça satmış Afro’yu?”

“Kırk keçi... on inek... üç yüz zeytin ağacı diyorlar...”

“ ”

“ ”

“ ”

Belalı âşıklar

Kir İspiro salak oğlunu alıp gitmişti. Haşarı çıplak oğlan Andriya da söz dinledi, kasabadan kıra çıktı gitti. Ama çarşı boyunda konuşmalar devam etti:

“Ne zaman olmuş kız pazarlığı?”

“Dün gece... Saranda Kaptan’ın meyhanesinde.”

“Kızın bir belalı âşığı var diyorlar!”

“Kim?”

“Kir İspiro’nun çobanı Pidakis!”

“Balıkçı Lefteri’nin evinde yatan güzel oğlan mı?”

“Evet... Kir İspiro bu sabah işinden kovmuş oğlanı...”

“Yok... Kovmamış... Oğlan bırakmış işini!”

“Bana Pidakis anlattı... ‘Sürüden bir keçi sakladı... Bana kara çalacaktı hırsız diye... Farkına vardım... Kavga ettik...’ dedi.”

“İnanırım... Kir İspiro her kötülüğü yapabilir.”

“Bana da Kir İspiro anlattı, dedi ki: ‘Haylaz keratanın biridir... Keçileri başı boş bırakıp putanalara gidiyor’ dedi.”

“O da doğrudur... Oğlanın en ateşli zamanı...”

“Duydunuz mu?... Pidakis’ten başka Afro’nun bir belalı âşığı daha varmış...”

“Kim?”

“Ali adında bir yeniçeri!..”

“Zangocun kızını yeniçeri mi alacak, adada bu kadar delikanlı varken!”

“Alacak demedim, âşıkmiş dedim.”

“Ben o yeniçeriye tanımıyorum.”

“Güneş parçası gibi bir delikanlı!”

“Pidakis’ten güzel mi?”

“Ne diyorsun... Güneş parçası gibi... Yüzüne bakamazsın, gözlerin kamaşır...”

“Hayret... Hiç görmedim.”

“Çarşıya sık sık gelir... Hem daima küçük Andriya’yla beraber dolaşır...”

“Kir İspiro’ya bıçak çeken çıplak oğlan mı?”

“Belki de şimdi buralardadır.”

“Burada olsaydı Andriya’nın sopa yediğini görünce Kir İspiro’yu ağının altına alır, pestile çevirirdi.”

“Benim bildiğim Pidakis ile kardeşliği Lefteri o yeniçeriye karşı seyirci kalamazlar.”

“Yalnız yeniçeriye karşı değil, Salyangoz’a karşı da.”

“Kan olacak kasabada Afro için!”

“İşin içine bir de yeniçeri girdi... Kötü!”

“İyisi zangoç kızı alıp başka bir dağa kaçırmalı...”

“Yahut oğlanlardan biri kızı kaçırmalı!..”

“Kız babasının sözünden çıkmaz diyorlar...”

“Evet ama... Afro hakiki bir melek de olsa Salyangoz’a karı olmaz!”

“Andon kızı Salyangoz’a verirse yazık olur o güzel kıza...”

“Niçin yazık olsun... Her gün fıstık çamları altına gider...”

“Afro gibi bir kız putana olursa acımaz mısın?..”

“Andon kızı satabilir, ama bakalım kız razı olacak mı?”

“Razı olmayacaktır, göreceksiniz, razı olmayacaktır...”

“Bugün salak oğlanın suratına nasıl attı yumurtayı, ama nasıl attı, aşk olsun kıza!”

“Belki de haberi yoktu Salyangoz’a satıldığından...”

“... ”

Ve doğrusu buydu, Afro’nun meyhanedeki pazarlıktan haberi yoktu.

Zangoç Andon Sudaro o gece kilise avlusundaki evine çok neşeli döndüğü halde evlatlığına bir şey söylememişti. Kızı bir emriva-ki, “oldu da bitti” karşısında bırakmak en akıllıca işti. Yüzükler, küpeler, ipek ve kadifeden esvaplar, üstü işlemeli pabuçlar... Sokağa her gün yalınayak çıkan Afro’yu, kasabanın bütün kızları yola getirirdi ve Kir İspiro’nun biricik oğlu Panayoti’nin karısı olmaya razı ederdi.

Zangoç Andon bu işin felsefesini de yapmıştı:

“Bir sarsak oğlan Afro gibi güzel bir kızı karısı bilecek ve mesut olacaktı. Bu, kız için bir büyük sevap kazanmaktı!.. Sonra... sonra... Evet sonra, ömrünün sonuna kadar Kir Panayoti’yle yaşamaya da mecbur değildi. Kaynanasıyla fıstık çamları altına gidebilirdi!.. Hem bütün erken bunamış olanlar gibi Panayoti de çok yaşayacağına benzemezdi. O zaman Afro dilediği güzel erkekle evlenebilirdi. Hatta

ikinci kocasının koynuna bir bakire olarak da girebilirdi!.. Ama şimdi, ayaklarına gelmiş bir serveti tepmek çılgınlık olurdu... Salyangoz onları sefaletten kurtaracak devlet kuşuydu... Kasabanın zenginlerinden üç gemi sahibi Kir Miloris'in de evlenme çağında bir oğlu vardı; kasabada pek az oturan ve babasının gemileriyle denizde dolaşan o delikanlının burnu Kaf Dağı'ndaydı. Kir Miloris ise Zangoç Andon'a selam bile vermezdi... Zengin değirmenci Vasilaki'nin oğlu, o delikanlı başka tezgâhlarda bez dokuyordu, zengin meyhaneci Saranda'nın oğlu da onun bir eşiydi. Kasabanın öbür delikanlıları hep çıplak ayaklılardı. Afro onun hazinesiydi, onu o kopuklara kaptıramazdı..."

Salyangoz güzel Afro'nun çarşı boyunda yolunu kestiği zaman kız Deli Mariya'ya gidiyordu, sepetçiğinin içindekileri de ona götürüyordu.

Yeniçeri Ali

Kasaba dışında Deli Mariya'nın kulübesine doğru koşmakta olan Afro, kaç gündür heyecan içindeydi.

Yeniçerilerin uşağı Pandeli'nin haşarı oğlu küçük Andriya bir gün ona gelmişti; yazın bir don ve belinde bir kuşakla yarı çıplak dolaşan pırpırı oğlan, kilise avlusundaki evlerine sık sık uğrardı. Kuyudan su çekmek, taş döşeli avluyu beraberce yıkamak, ekmek hamuru yoğurmak gibi Afro'ya yardımı dokunurdu. Dilbaz ve neşeli çocuktu. Günde kasabayı birkaç defa dolaşır, Afro'ya türlü havadisler toplar getirir, hiçbir şey duymasa, yine konuşurdu, vakalar uydururdu: "Zıpkın'ın kız kardeşi duvarın üstüne çıkıp oturmuş, ayaklarını sokağa salmış, Güzel Tiryandafil, süslü balıkçı da sokakta, duvar dibinde kızın ayaklarını okşayıp öpüyordu, beni görünce palikarya üstüme yürüdü, tutsaydı dayak atacaktı, o sık sık anasını bile döver... Kasabada büyük vaka olacak, Kir İspiro bir kuru balık çalan papazın aç kedisini kapısının önündeki ağaca asmış... Baban meyhanede sızmış yine..."

Andriya uğramasa Afro o gün hayatında bir boşluk duyardı. Ama bir gün küçük Andriya, Afro'ya çok ciddi şeyler anlatarak güzel kızı birkaç gündür süregelen heyecana düşürmüştü:

"Afro Abl... Sen Yeniçeri Ali'yle konuştun mu?"

"Yeniçerilerin hiçbirini tanımam... Kim o Ali?"

"Adaya yeni geldi... Çok güzel bir delikanlı..."

Haşarı oğlan Ali'den uzun uzadıya bahsetti. Kız, çocuğun anlatıklarını garip bir merakla ve dikkatle dinlemişti.

"Bir paşanın oğluymuş... Anasının babası da paşaymış... Çok zenginmiş anası... Çiftlikleri, binlerce koyunu, yüzlerce sağmal ineği, zeytin ağaçlarından koruları, gözün alabildiğine gül bahçeleri varmış... Her sene gülleri toplarlar, rakı kazanlarında kaynatırlar, gülün suyunu ve yağını çıkarırlarmış... Kir İspiro'nun karısının giydiği esvapları o kadının hizmetçileri giyermiş... Kendi esvapları hep incili, elmaslıymış..."

"Bunlar masal be Andriyacığım!"

"Hepsi doğru Afro Ablâ... Yemin ederim Hıristos aşkına... Hepsi doğru!.. Kollukta bütün yeniçeriler, çorbacı bile Ali'ye 'Beyim', 'Paşazadem' diyorlar..."

"O kadar zengin anası var da niçin gelmiş bizim adımıza? Hem bir yeniçeri olarak?"

"Oooo!.. Onu da biliyorum Afro Ablâ... Ali anasının biricik oğluymuş... Bak niçin gelmiş... Ali'nin babası İstanbul'da büyük vezirmiş... Yeniçeriler o büyük paşaya kızmışlar, sarayına hücum ederek paşayı öldürmüşler... Kadın oğlunun başına da bir felaket geleceğini düşünmüş, onu yeniçeri yazdırmış ve göze batmaması için de adımıza göndermiş... Az kalacakmış burda, bir sene, iki sene..."

"Söylediğine bakılırsa bu Yeniçeri Ali bütün Milo'yu satın alabilir..."

"Evet... Bütün Milo'yu satın alabilir... Biliyorsun belki, yeniçeriler aylıklarını üç aydan üç aya alırlar... İstanbul'dan paralarının gelmesi gecikti mi yeniçeriler borca alırlardı her şeyi... Ali gelince sıkıntıları kalmadı... Ali istedikleri kadar para veriyor onlara..."

"O delikanlı bir gün kilisenin avlusuna girdi zannederim... Kumral saçlı ve kıvrıkcık bıyıklı... uzun boylu..."

"Ve sağ yanağının üstünde bir beni var... Ta kendisi Afro Ablâ!"

"Öyleyse konuştum onunla ben... Ama söylediklerimizi ikimiz de anlamadık... O Türkçe bir şeyler söyledi, kim olduğumu sordu zannederim, 'Zangocun kızımı...' dedim. O bir şeyler daha söyledi, herhalde babamı sordu, 'Evde yok... meyhanede bulabilirsiniz... Ben evde yalnızım...' dedim."

"Ve giderken sen bahçeden bir çiçek kopardın, güzel delikanlıya verdin!"

Afro'nun yüzü kıpkırmızı oldu:

"Nereden biliyorsun bunu?"

"Ali söyledi."

"Sen Türkçe bilir misin?"

"Babamla ben Galata Rum'uyuz abla... Hem de nasıl bilirim... Türkçe şarkı bile söylerim."

İşi bırakmışlardı, bir tahta kerevetin üstüne yan yana oturmuşlardı. İkisi de gözlerini çıplak ayaklarına dikmişlerdi, birbirlerinin yüzüne bakmadan konuşuyorlardı.

"Afro Abla..."

"Söyle Andriya!"

"Sana bir şey anlatsam kızmaz mısın?"

"Kızmam Andriya!"

"Söyleyeceğim şey... İkimizin arasında bir sırdır Afro Abla!"

"..."

"Araya girmekle senin için iyi bir iş yaptığımı zannediyorum Afro Abla!"

"..."

"Yeniçeri Ali seni bir çılgın gibi seviyor... Sana âşık."

"..."

"Bunu bana dün ağlayarak söyledi ve sana getirmem için şu kutuyu verdi!"

Oğlan kuşağının kıvrımından uzun ve küçük bir tahta kutu çıkardı ve Afro, yüzüne korka korka baktı... Afro'nun kara gözleri yaşarmıştı... O tahta kutuyu elleri titreyerek aldı, fakat vidalı olan kapağını açamadı, nasıl açılacağını Andriya gösterdi, kutunun içinde bir küçücük cam şişe vardı ve şişenin içinde sarı renkli yağ gibi bir madde vardı, şişenin ağzı da balmumuyla sıvanmıştı.

"Bu nedir Andriya?"

"Gülyağı Afro Abla... Bir damlacığı etrafı misk gibi kokutur!"

Bir aşk ulağı daha

Afro heyecan içindeydi. Kaç gündür küçük Andriya'nın Yeniçeri Ali hakkında söyledikleriyle türlü hayal âleminde yaşıyordu ve Yeniçeri Ali'nin gönderdiği gülyağı şişesi kutusuyla beraber koynundaydı.

Kolundaki sepetle koşuyordu. Deli Mariya'nın kuru ceviz ağacına yaklaşırken korkuyla durdu. Önünde, yirmi adım kadar ilerde bir ağacın arkasından yoluna bir adam çıkmıştı. Yalınayak, başı açık, şalvarının paçalarını diz kapağına kadar sıvamış baldırları çıplak ve üstünde kaba bez gömleğiyle bu adam Balıkçı Lefteri'ydi. Sırım gibi bir palikaryaydı. Ve etrafta kimsecikler yoktu.

Bu genç adam, az evvel üstüne saldıran Salyangoz'a benzemezdi. Geri dönecek olsa da kaçabilmesine imkân yoktu. Lefteri ardından muhakkak ki bir çomar gibi koşacaktı, yetişecekti. Bağırsa, sesini belki Deli Mariya bile duymayacaktı, duysa ne yapabilirdi.

Afro dimdik durdu. Lefteri ağır ve geniş adımlarla yaklaşıyordu. Güzel kız delikanlının yüzünde tatlı bir tebessüm ve gözlerinde de tatlı ışıklı dostça bakış gördü, rahatça bir nefes aldı. Balıkçı tecavüz edecek bir adama benzemiyordu.

Lefteri kıza bir adım kala durdu. Mütereddit, çekingen bir hali vardı, ama belliydi ki Afro'yu bekliyordu:

"Seni korkuttum mu Afro?"

Kız yalan söyledi:

"Hayır..."

"Beni görünce durdun da, korktun sanmıştım..."

" " "

"Afro... Seni bekliyordum!"

" " "

"Sana söyleyecek kısa lafım var!"

" " "

"Kendim için değil... Çok sevdiğim biri adına... Pidakis adına."

"Kir İspiro'nun yanaşması Pidakis adına mı?"

"Bu sabahtan beri yanaşma değildir... Yarın sabah da beraber balığa çıkacağız."

"Pidakis için bana ne söyleyeceksin Lefteri?"

"Afro... Önce sana bir şey sorayım... Babalığın Andon Sudaru, Kir İspiro'nun oğlu hakkında sana bir şey söyledi mi?"

"Salyangoz hakkında mı?.. Hayır!"

"Salyangoz'un babası Kir İspiro'yla pazarlığını söylemedi mi?"

"Babam Kir İspiro'yla pazarlık mı etti?.. Neyin üzerine?"

"Senin üzerine... Kir İspiro kırk keçi, iki inek, elli ağaç zeytin veri-

yor, baban da karşılığında seni verecek!”

“Ne söylüyorsun kardeşim Lefteri... Salyangoz’un karısı mı olacağım?”

“Babana itaat edersen öyle.”

“Yok... Sen benimle alay ediyorsun Lefteri... Adanın en ahlaksız kadını bile Kir İspiro’nun gelini olmak istemez!”

Lefteri eliyle göğsünün üstünde bir istavroz işareti yaptı:

“Kulaklarımla duydum Afro!.. Yalnız ben değil, Pidakis ve yeniçerilerin uşağı Pandeli’nin oğlu küçük Andriya da duydu.”

Afro yutkundü ve kızın göz pınarlarında yaşlar birikti:

“Kendimi denize atarım, Salyangoz’un karısı olmam!.. Meyhane de kaba bir sarhoş şakasıdır!”

Güzel kız o anda Salyangoz’un az önceki iğrenç tecavüzünü hatırladı. Gül yaprağı yanağında ahmak ve sarsak oğlanın yapışkan dudaklarının temasını duydu ve eli yanağına gitti. Gözünün önüne de şamarını yiyen Salyangoz’un kış üstü oturuşu geldi, oğlanın alnında kırılan yumurtanın o müstekreh yüzde yayılışı geldi... Gözlerinden yaşlar boşanırken, ağlayacak yerde gülmeye başladı. Asabi kahkahalar arasında dökülen gözyaşları, güneşli gökyüzünde bir bulut parçasından dökülen rahmet gibiydi.

Kız bir ağaç dibine oturdu, Lefteri de kızın yanına oturdu. Afro, balıkçıya az önce çarşıda geçen vakayı anlattı. Lefteri de katıla katıla güldü. Ve sonra ciddi konuştular; balıkçı:

“Afro!..” dedi. “Bak, ikimiz de çıplak ayakla geziyoruz. Pidakis de bizim gibi geziyor... Biz birbirimize yakışırız... Emin ol ki otlar ve hayvanlar da öyledir... Gül çam ağacının çiçeği olsaydı, çam ağacı o çiçekle donandığı zaman ne kadar çirkin olurdu.”

“... ”

“Şimdi benim ağzımdan öğren ki kardeşliğim Pidakis seni seviyor... Senin kocan olmak istiyor... İkiniz de yaşta, güzellikte, kılık kıyafette tam denksiniz... İşte bunu söylemek için yolunu beklemiştim senin.”

Afro yaşlı gözlerini Lefteri’nin yüzüne, gözlerine çevirdi. Balıkçı bu yumuşak, tatlı bakışlar altında iliklerine kadar titredi. Eliyle göğsünün üstünde yine bir istavroz çizdi, içine şeytanın girmemesi, onu kardeşliği Pidakis’e karşı ihanete sürüklememesi için gözlerini kızın gözlerinden kaçırdı ve konuştu:

“Pidakis kardeşliğim olduğu için söylemiyorum, o oğlan güzel olduğu kadar da mert yüreklidir... Seni bir deli gibi sevmektedir.”

“ ”

“ ”

“Fakat sen incinirsin, rahatsız olursun diye seni daima uzaktan ve kimseye hissettirmeden seyretmiştir.”

“ ”

“ ”

“İnan bana Afro... Pidakis sana âşık olduğunu bana bile söylememişti. Baban ile Kir İspiro arasındaki pazarlık işi çıktıktan sonra açtı bana yüreğini... Buraya da beni o gönderdi... Sıkıldı kendisi gelmeye.”

Afro'nun “evet”leri

Afro'nun yüzüne bakmaya cesaret edemeyerek, genç balıkçı konuşmasına devam etti:

“Salyangoz'un çarşı ortasında herkesin gözü önünde seni öptüğünü şimdi senden duydum.”

“ ”

“ ”

“Ama biliyordum ki Pidakis de bir gün senin önüne çıkmıştı... Benim gibi burada... Bu tehma yolda... O senin peşindeydi ama, sen onu o gün ilk defa gördün.”

Kız hatırladı:

“Evet...”

“Oğlana adını sordun, ‘Pidakis’ dedi, sen de ona: ‘Kendin gibi adın da güzel’ dedin sanıyorum.”

“Evet...”

Afro “Evet” dedi ama, sesini yalnız kendisi duydu, Lefteri bu tasdiki kızın dudak hareketlerinden anladı:

“Pidakis’in elini tuttun ve oğlana: ‘Beni burada gördüğünü babama söyleme..’ dedin..”

“Evet...”

“Sonra koşa koşa kaçtın... Pidakis de arkandan uçurtmasının ipi kopmuş bir çocuk gibi bakakaldı.”

“ ”

“ ”

Kız, başını avuçlarının içine indirdi ve hıçkırarak ağlamaya başladı. Lefteri bir müddet onun sarsılan güzel omuzlarını ve yüzünü saklayan süzme parmaklı ellerini ve oğlan ayağı dökümündeki ayaklarını seyretti:

“Afro!..” dedi. “Düşün ki sen Pidakis’in elini tuttuğun zaman o senin ellerini bırakmayabilirdi...”

“ ”

“Burası da çarşı içi değildi... Hiç çekinmeden seni öpebilirdi.”

“ ”

“Pidakis sıırım gibi oğlandır... Senin bir şamarınla da yere düşmezdi... Seni bir keçi yavrusu gibi omzuna vurabilir, dağa kaldırabilirdi...”

“ ”

“Ama bunları yapmadı... Çünkü oğlan seni deli gibi seviyordu.”

“ ”

Lefteri kocaman pençesini Afro’nun kara ipek saçları üzerine koydu ve okşadı ve saçların üstünden kızın omzuna indi:

“Ağlama... Kaldır başını Afro... Konuş benimle.”

“Ne söylememi istiyorsun Lefteri?”

“Pidakis’i sevdiğini söyle bana!”

“ ”

“İkiniz de çok güzelsiniz... O on dokuz yaşında... Sen de belki on beş on altı.”

“On beş!”

“Dedim ya, güzellikte ve yaşta birbirinizin dengisiniz.”

“ ”

“Haydi Afro... İstedığimi söyle bana!”

Afro bayılacak gibiydi. Ayağa kalktı, yerden sepetini aldı. Lefteri de kalktı; balıkçı yalvarır gibi değil de, adeta emreder gibi:

“Pidakis’i sevdiğini söyle bana... Bekliyorum!..” dedi.

“Evet...”

Lefteri bu “Evet”i güç işitti. Kızın eli kendiliğinden göğsüne gitti ve gömlek aralığından koynuna girdi, koynundaki küçücük gül-yağı kutusunu tuttu. Bir ateş tutmuş gibi çekti elini koynundan. Lefteri’yle göz göze geldi, bir şeyler söylemek zorunu duydu:

“Çok heyecanlıyım Lefteri kardeş...” dedi.

“Haklısın.”

Ve ayaküstü azıcık daha konuştular:

“Babam niçin o pazarlıktan bahsetmedi bana?”

“Muhakkak ki çekindi ve senin ‘Evet’ diyeceğin bir zamanı kolla-

dı... Unutma ki baban kasabanın zangocudur, Kir İspiro da kasabanın en zengin adamıdır, çorbacı da onun sözünden çıkmaz, istediklerini yapabilirler onlar.”

“Ben Salyangoz’un karısı olmam... Sana söyledim, öldürürüm kendimi!..”

“Yok... Ölümü düşünme Afro!”

“Başka ne yapabilirim?”

“Seni seven Pidakis’le beraber adadan kaçacaksın! Sizi ben kaçıracağım!.. Onların hiçbir zaman bulamayacakları bir yere...”

“ ”

“Haydi karar ver Afro!.. Hemen bu gece!.. Deniz büyüktür, bizi barındırarak, koruyacak, besleyecek topraklar da çoktur.”

“Babam belki sarhoşken öyle bir pazarlık yaptı... Bana hiç bahsetmediğine göre ayılınca da hatasını anladı.”

Lefteri istemeyerek:

“Belki...” dedi.

“Hele bugünkü vakayı iştince büsbütün cayacaktır pazarlıktan... Kir İspiro da cayacaktır!”

“Belki...”

Balıkçı iki kocaman elini kızın iki omzuna koydu ve gözleri kızın gözlerinde:

“Benim için tek mesele senin Pidakis’le evlenmendir... Ama baban buna hiçbir zaman razı olmayacaktır... Sen ‘Evet’ dedin bu yeter bana...”

Uzun gün

Afro sordu:

“Benim Pidakis’le evlenmeme babamın razı olmayacağını nereden biliyorsun?”

“Babanın ağzından duydum... O pazarlık gecesi senin Pidakis’e gönül verebileceğini söyledi ve Kir İspiro’yla birlikte Pidakis’e bir kara çalarak güzel oğlanı İspiro’nun adamı çorbacıya söyleyerek adadan attırmaya karar verdiler.”

Balıkçı Lefteri kıza, Zangoç Andon’a satılacak bir keçi oyununu anlattı; kız gözlerini hayretle açtı:

“Şimdi anladım...” dedi. “Babam bana dün sabah bir keçi satın alacağından bahsetti, ama bu bir alçaklıktır.”

“Baban sadece mal düşünüyor... Sen benden iyi biliyorsun, kilisenin sadaka kutusu bomboş, üç beş ihtiyar karının sabahları attığı mum parasından başka kiliseye para veren var mı? Sen çarşıdan ve resiye alışveriş ediyorsun ama...”

“Ne kestin lafını?”

“İtibar, babalığın Andon’a değil.”

“ ”

“Sana... Senin güzelliğine!”

“ ”

“Onun için Andon seni Kir İspiro’ya satmaya mecburdur... Çıplak ayaklı bir keçi çobanına, bir balıkçıya kaptırmaz.”

“ ”

“Yeniçeriler, Pidakis’i yakalayacaklar ve bulamayacağımız bir yere götürecekler, belki de öldürürler oğlanı...”

“Kaçsın Pidakis.”

“Afro... Afro... O seni bırakıp bir yere gidemez.”

“Lefteri kardeş... Çok müşkül duruma soktun beni.”

“Ben sokmadım... Kendiliğinden böyle oldu... O seni sevdi, sen de onu sevdin, az önce bana ‘Evet’ dedin.

“Pidakis’i kurtarmak isterim!”

“Pidakis’in kurtulması için, senin onunla beraber Milo’dan kaçman lazımdır.”

“Bunun için şu anda bir şey söyleyemem Lefteri kardeş...”

“Yarın?”

“Mümkün değil... Babamla konuşmalıyım ve onun Pidakis hakkındaki fikrini ağzından duymalıyım... Sana en geç yarın akşam...”

“Bugün salı... Şu halde perşembe günü sabahı... Bu zamanlar, seni burada bekleyeceğim Afro.”

“Mutlaka geleceğim.”

“Pidakis’i de getireyim mi?”

“Evet.”

“Oğlana senin selamını götüreceğim?”

“Evet.”

Kız birden sesini yükseltti:

“Mariya Ana’ya gidiyorum... Çok geciktim.”

“ ”

“ ”

“ ”

Balıkçı Lefteri yanık ceviz ağacı üstündeki kulübeye doğru koşmaya başlayan Afro’nun arkasından baktı. Ne olurdu Pidakis’i görmemiş, sevmemiş, kardeşlik edinmemiş olsaydı ve Afro onun olsaydı. Böyle bir şey düşündüğüne utandı, içinden: “Acaba kızı beklesem mi” dedi, ondan da vazgeçti: “Hemen Pidakis’i bulmalıyım ve Kör Yarı’nın kayığını uzunca bir yolculuğa hazırlamalıyım” dedi. Güzel haberle dönüyordu.

Afro yanık ceviz ağacının etrafındaki merdiveni, basamakları çiftler çiftler atlayarak çıktı ve ihtiyar kadını bir taş havanda yumurta kabuklarını döverken buldu. Belki bir yıldan fazla yediği yumurtaların kabuklarını kulübesinin bir köşesine yığmış, biriktirmişti.

Başına sımsıkı sardığı siyah bir yemeninin içinde belki birkaç tutamcık saç kalmıştı. Gözleri çukurda, yanakları çökmüş, elmacık kemikleri fırlamış, burnu çaylak gagası şeklinde ve hindi ibiği rengindeydi. Çenesi sivri ve ileri doğru çıkık, kulakları kâğıt gibi ince ve beyazdı. Kansızdı. Sırtında siyah bir entari ve omuzlarında güve yenikleriyle delik delik keçi yününden örülmüş bir şal vardı.

Penceresiz kulübenin içinde ağır bir koku vardı. Küf, çürük, pislik kokusu değil; birtakım yaprakların, köklerin, türlü bitkiden çıkarılmış yağların, çiçek sularının sert kokusuydu. Mariya Ana onların sayesinde yaşıyordu. Her sabah bir yudum fıstık yağı içer, kışın muhakkak birkaç kaşık gelincik macunu yer, bacaklarını ısırğan otu suyuyla ovuştururdu. Hasta olmazdı, sadece yaş çöküntüsü içindeydi. İçmek, yutmak, sürmek, koklamak için çeşit çeşit şeyleri vardı.

Hiç hasis değildi; devalarını kendine başvuranlara da verirdi. Hatta yapılışlarını da öğretirdi. Dövdüğü yumurta kabuklarını da, sıska iki çocuğa içirilmek için analarına verecekti. O yumurta kabuğu tozu bir fincan suya atılacak, gece ayazda bırakılacak, sabahleyin içine azıcık pekmez katılıp çocuk yataktan kalkar kalkmaz içirilecekti, aç karnına ve devam edilecekti, en azından altı ay.

En az elli yıldan beri hiç ayılmamış sarhoş kadın kapının önünde Afro’yu soluk soluğa görünce işini bıraktı.

“Hoş geldin güzel kızım.”

“Hoş bulduk Mariya Ana.”

“Niçin böyle soluk soluğasın?”

“Koştum biraz.”

“Karşına bir balıkçı çıktı değil mi?”

Kız “Evet” dedi, ama: “Nereden bildin?” diye sormadı.

“Şarap getirdin mi bana?”

“Evet... Balık ve yumurta da getirdim.”

Afro'nun falı

Balıkçı Lefteri o salı günü sabahı erkenden Deli Mariya'nın kulübesine gitmişti, korka korka, “cadı”, “sihirbaz”, “falci” yahut “ermiş” karının bir yanık ceviz ağacı üstündeki kulübesinin merdivenini çıkarken göğsüne birkaç defa istavroz işareti yapmıştı. Kulübeye girer girmez de Mariya'nın ayaklarına kapanmıştı; Pidakis'in Afro'ya olan aşkını, kızın babalığı Zangoç Andon ile oğlanın efendisi Kir İspiro'nun pazarlıklarını, oğlanı mahvetmek için çevirdikleri dolabı anlatmıştı. Mariya'dan bir yardım, bir tılsım istemişti. Deli Mariya balıkçıyı dikkatle dinlemiş ve Lefteri'yi şaşırtan bir hafıza kuvvetiyle:

“O güzel oğlan bana geldi...” dedi. “O zaman kendisine istikbalini söyledim... O kız onun kısmeti değil... Kız uzun ömürlü ve zengin olacak... Oğlan ise genç, yalınayaklı, çıplak ölecek.”

Lefteri korkmasa Deli Mariya'nın gırtlığına sarılacaktı. Yine bir istavroz işareti yaparak:

“İşte... O kaderi bozmak için bize bir tılsım yap!..” yalvarmıştı..

Deli Mariya:

“Palikar...” demişti. “Ben büyücü değilim, ama, uzat bana elini, senin de istikbaline bakayım!”

Lefteri Mariya'nın önünde diz çökmüş duruyordu, birden fırlamış ve hiçbir şey söylemeden kulübeden çıkmış, kaçmıştı. Mariya'nın sözleriyle sersemlemişken, elinde bir sepetle koşa koşa gelen Afro'yu görmüş ve kızın önüne çıkmıştı.

Genç balıkçı kaçıp gittikten az sonra güzel kızı heyecan içinde karşısında gören Deli Mariya içinden: “Palikar kızın da o güzel oğlanı sevdiğini söyledi... Bir de şu kızın falına bakayım” dedi. Afro'nun

sağ elini tuttu ve avucunu kapıdan giren ışığa çevirdi ve söylenmeye başladı:

“Bu çizgiler beni aldatmıyor... Uzun bir ömür çizgisi ve onunla kavuşan uzun bir baht çizgisi...”

Afro titrek bir sesle:

“Mariya Ana... Ben fakir talihsiz bir kızım” dedi.

“Şimdi öyle, baht güneşin doğduğu zaman sana her göz bakamayacaktır.”

“Baht güneşim ne zaman doğacak Mariya Ana?”

“Onu çakıllar söyleyecek güzel kızım!”

İhtiyar kadın duvara asılmış iki küçük torbayı aldı. Birinin içinde hemen hepsi aynı büyüklükte elli kadar beyaz çakıl vardı. Onları yere döküp saçtığı zaman, Deli Mariya çakılların dağılıp şekillerinden türlü manalar çıkarırdı; dağ, deniz, orman olurlar, servet, yoksulluk olurlar, hastalık, ölüm olurlar, şevk, aşk, ihanet olurlardı.

İkinci torbada da muhtelif boyda ve renkte taşlar ile boy boy, şekil şekil deniz hayvanları kabukları, kırmızı ve mavi boncuklar, bakır, gümüş paracıklar, çiviler vardı. Onlar da faldaki niyetleri, fala giren şahısları temsil ederlerdi. Neler seçilecekse alınır, çakılların arasına katılır. Sonra hepsi torbanın içinde iyice çalkalanarak yere dökülürdü.

Deli Mariya kıza bir şey söylemedi, içinden konuştu. Bir küçük pembe taş aldı, “Bu Afro!” dedi; bir ince uzun kara taş aldı, “Bu Pidakis!” dedi; bir ince uzun kırmızı taş aldı, “Bu da adadan herhangi başka bir adam!” dedi; bir küçük sümüklü böcek kabuğu ile bir küçük testi kırığı aldı, “Biri Kir İspiro’nun oğlu, biri de... bunun arasına katılabilecek biri, bir çocuk olsun” dedi. Sonra bir küçük midye kabuğu aldı, “Biri kayak, bir gemi...” dedi; bir bakır para ile bir gümüş para aldı, “Bunlar da kızın bahtı!” dedi.

Afro:

“Mariya Ana... ne kadar çok şeyler koydun benim falıma!” dedi.

“Çok şeyler arayacağım da ondan.”

“Bunlar nedir bana söyler misin?”

“Hayır kızım. Fal bir sırdır. Falcı, istikbali gören gözlerini başkasına vermez!”

Kapı ağzında karşılıklı bağdaş kurup oturdular. Deli Mariya fa-

la evvela yalnız Afro'yu koydu ve torbayı çalkalayarak boşalttı: küçük pembe taşın yanına üç beyaz çakıl düştü, üç beyaz çakıl “deniz”di. Bir daha çalkalayıp boşalttı torbayı, o pembe taşın yanında yine üç beyaz çakıl vardı, “deniz!”

“Senin kısmetin denizde kızım. Geçen gün de böyle söylemiştim sana!”

Afro mırıldandı: “Benim kısmetim denizde!” Ve içinden de “Ka-
çacağım adadan kısmetimi aramak için!” dedi. Balıkçı Lefteri'nin se-
si de kulaklarındaydı: “Senin Pidakis'le adadan kaçman lazım Afro.”

Deli Mariya öbür şahısları da torbaya koydu, torbayı iyice çalkala-
dıktan sonra torbayı üçüncü defa boşalttı: Afro'nun yanına “meçhul
adam” düştü, Pidakis ve Panayoti uzaklara fırladılar.

Sonra torbaya öbür seçtiği şeyleri de kattı: Afro, meçhul adam,
çocuk, küçücük midye kabuğu, “kayık” bir arada toplandı. Bir daha
açtı, bu falı, bu sefer de Afro yalnız olarak “gemi”yle yan yana düştü.
En son bir fal daha açtı, çakılların arasından kattığı şeylerin hepsi-
ni çıkardı, bakır ve gümüş para ile Afro'yu koydu, Afro, sanki elle ko-
nulmuş gibi gümüş paranın üstüne oturdu. Ve Deli Mariya falına şu
sözlerle son verdi:

“Güzel kızım... Senin kısmetin denizde... Sen çok zengin olacak-
sın, vasilissa (sultan) olacaksın!..” dedi.

“Vasilissa mı olacağım?”

“Falın öyle söylüyor!.. Denizin ötesinde... önce bir kayık... sonra
bir gemi... sonra bir meçhul erkek.”

Ada halkından bazılarının “dinsiz”, “sihirbaz” ve “cadı” dedikleri
Deli Mariya göğsü üstünde bir haç işareti yaparak Afro'nun bilme-
diği bir dille bir şeyler mırıldandı ve elini kıza uzatarak:

“Kaldır beni kızım” dedi.

Kız çevik bir hareketle fırlayıp kalktı ve Deli Mariya'yı elinden
tutarak kaldırdı.

Küçük Andriya'nın getirdiği son haber

Afro, Deli Mariya'dan ayrılırken sordu:

“Demek ben bu adadan gideceğim Mariya Ana?”

“Evet... Senin kısmetin denizin ötesinde!”

Afro'nun güzel kara gözleri merakla açılarak yine sordu:

“Yakında mı gideceğim?”

İhtiyar kadın başıyla “Evet!” dedi ve ağzıyla da:

“Belki... Belki bu gece! Beni unutma Afro!” dedi.

Kız Deli Mariya'nın boynuna sarıldı ve hıçkırarak ağlamaya başladı. Mariya güzel kızın saçlarını okşadı:

“Tanrı seni koruyacak, korkma!” dedi.

Afro, yanık ceviz ağacının etrafındaki merdiveni inerken bacakları titriyordu. Yukarda, kulübesinin kapısı önünde Deli Mariya, arkasına bakmadan uzaklaşan kızı bir müddet seyretti ve “Bir daha göremeyeceğim bu güzel kızı... Bir daha göremeyeceğim” diye mırıldandı, adalıların anlamadığı kendi diliyle.

Kulübeye koşa koşa gelmiş olan Afro ağır ağır uzaklaşıyordu. Neden sonra ardına dönüp baktığında, Deli Mariya'nın kulübesi artık görünmüyordu. Yalnız başına düşünmek ve ağlamak ihtiyacını duydu. Bir ağacın dibinde yere oturdu.

Kafasının içi karmakarışık. Pidakis, Balıkçı Lefteri, Yeniçeri Ali, Küçük Andriya, babalığı Andon, Zeytinci İspiro, ihtiyar papaz, Mariya Ana, hatta Salyangoz, keçiler, inekler, tuzlu balık fiçileri, kuru balık dizileri, zeytin ağaçları, balıkçı kayıkları, deniz, dalga uğultuları, sarhoş şarkıları, birbirini kovalıyordu. Bir düşünce öbürünü siliyordu, fakat hepsinin üstünde parıl parıl bir şey beynine çakılmış duruyordu: “Vasilissa olacağım... Bahtım beni denizin ötesinde bekliyor!”

Değirmenlik Adası'nın fakir zangocunun evlatlığı için “Vasilissa”, Zümrüdüanka kuşuydu. Bir kıyafet tahayyül edemiyordu. Ne yapardı bir vasilissa?.. Nerede oturur, ne yer, ne içerdi?

Adadan kaçacaktı. Ya kaçamazsa!

Lefteri “Sen onun karısı olmazsan Pidakis ölecek!” demişti. Küçük Andriya da “Yeniçeri Ali seni deli gibi seviyor...” demişti. Mariya Ana da: “Denizin ötesinde bir meçhul adam!..” demişti.

Birden Andriya'nın sesini duydu:

“Ne yapıyorsun burada Afro Abla? Seni arıyorum Afro Abla... Salyangoz'un suratına yumurtayı atıp kaçtıktan sonra kasabanın altı üstüne geldi, neler oldu.”

Haşarı oğlan kızın önünde diz çöktü ve başını Afro'nun kucığına doğru uzatarak güneşte ve denizde yanmış abanoz rengindeki sırtını

ona gösterdi. Kir İspiro'nun sopasının indiği yerde, boydan boya cıllı deri sıyrılmış, kırmızı et görünüyordu. Kız bir çığlık attı:

“Bu ne?”

Oğlan çarşı boyundaki o vakayı anlattı, “Ama bak ondan sonra neler oldu...” diyerek vakaları sıraladı:

Yeniçeri Ali gelmişti. Kir İspiro'nun elinde sopa, çocuğun elinde de bıçak ve çocuğun sırtını da kan içinde görünce zeytincinin elinden sopasını almış, kırarak atmış, herif: “Ben Kir İspiro'yum!” deyince de: “Ben kir mir tanımam, def ol ulan kerata!” diye gürlemişti.

İspiro'nun yordakçıları Ali'nin etrafını sarmak isteyince yeniçeri palasını çekmiş hepsini çil yavrusu gibi dağıtmıştı ve Andriya'yı alarak kasabadan çıkmıştı.

Kırda Balıkçı Lefteri ile iki arkadaşının hücumuna uğramışlardı. Bir palaya karşı üç bıçak!.. Yeniçerinin palası pervane gibi dönmeye başlayınca üçü de bıçaklarını atıp kaçmışlardı.

Pidakis o gün ortalıkta hiç görünmemişti.

Zangoç Andon da Kir İspiro'nun kendisine vereceği zeytin ağaçlarını görmeye gitmişti, çok uzaktaydı o ağaçlar, gün kavuşmadan dönemezdi.

Kir İspiro'nun şikâyeti üzerine çorbacı ağa Andriya'nın babası Galatalı Pandeli'yi kolluktan kovmuştu.

Çorbacı, Kir İspiro'nun adamıydı ama, kolluktaki neferler de Ali'nin adamlarıydı. Ali'nin yanında Andriya'yı gören ve çorbacıya güvenen İspiro: “Bu oğlan da def olup gidecek!” deyince Ali Rumca bilmediği halde ne demek istediğini anlamış, yine gürlemiş: “Ulan burası padişahınızın kolları, senin keçi ahırın değil! Bre kerata sen yıkıl git!” deyince İspiro kaçmış, ardından: “Dur çelebi... Ben varım korkma, kaçma!” diye bağırarak çorbacıyı bile dinlememişti.

Yeniçeriler hemen toplanmışlar ve karar vermişlerdi: Ali güzel kıızı alacak, Andriya ile babasını da alacak ve kolluğun büyük kayıғыyla adadan o gece kaçacaktı. Çünkü çorbacı, ertesi sabah, Kir İspiro'yla birlikte bütün ada halkını kendi neferlerine karşı ayaklandırabilirdi. “Asi oldular. Adada karılara kızlara saldırdılar. Ben canımı zor kurtardım, adalı da onları tepeledi” diyebilirdi ve buna herkes inanabilirdi.

Afro'nun gözü önüne kilise avlusunda gördüğü genç yeniçeri geldi:

Bol ışıklılı ve tatlı bakışlı, menekşe rengindeki iri gözler... Koyu

kumral kirpikler, kaşlar ve aynı renkte kıvrır kıvrır bıyıklar... Düzgün bir burun ve sevişme isteği dolu büyük bir ağız... Çenenin düzgün kıvrımı altında cilalı ve uzun bir boyun... Heykel gibi vücut yapısına hâkim ne güzel bir başı vardı genç yeniçerinin... Bembeyaz bir gömleğin açık yakasından görünen geniş göğsünde bir kızın başı ne kadar rahatlık ve güvenle yatabilirdi.

Afro oğlanın ellerini tuttu ve:

“Bu gece kaçıyoruz... Ama nerede buluşacağız!”

“Ben gelip alacağım seni evden... gece yarısından sonra... Üç defa kesik kesik ısıklık çalacağım.”

Son keyif

Afro eve döndüğünde ortalık iyice kararmıştı. Zangoç Andon zeytinlikten gelmiş ve doğruca deniz kenarındaki Saranda Kaptan'ın Meyhanesi'ne gitmişti. Ve meyhaneden içeri adımını atar atmaz o gün olanları karmakarışık dinlemişti, Yeniçeri Kolluğu'ndan kaçarak dönen Kir İspiro da meyhaneye gelmişti ve ilk işi zangoca:

“Andon Sudaru!.. Sen kıza işi açmış mıydın?” diye sormak olmuştu.

“Hayır!..” demişti Andon. “Henüz bir şey söylemedim.”

“Panayoticiğim Afro'yu müstakbel karısı gözüyle görerek bugün onu çarşı boyunda selamlayacak olmuş, senin kız onu edepsizce bir tecavüz sanarak oğlanı tokatlamış.”

“Afro yapmaz öyle şeyler.”

“Yaptı Andon Sudaru yaptı, sevgili oğlumun yüzüne bir de yumurta attı!”

“İnanmıyorum Kir İspiro!”

“İnan Andon Sudaru inan... Ve bu yüzden büyük bir kepezelik oldu... Hani bir Galatalı piç var yeniçerilerin yanında... Uşak oğlu uşak çıplak kopil... O da Panayoticiğimle alay etmeye kalktı... Ben de piçin terbiyesini verdim, ama Yeniçeri Ali dedikleri haydut o pis oğlanı korumak için bana bıçak çekti.”

Burada koltuklarını kabartarak:

“Fakat bütün çarşılı hayduda karşı ayaklandı, Kir İspiro'yu korudu. Eğer haydut Galata piçini alıp kaçmasaydı...”

“Paralardı halk onları!”

“Evet... Paralayacaklardı.”

“Ben o haydudu kızım için de tehlikeli görüyorum Kir İspiro!”

“Evet Andon Sudaru... O Yeniçeri Ali senin güzel kızın için büyük tehlikedir...”

“Afro kendisini kahramanca koruyacaktır...”

“Evet! Bir kuzunun kendisini kurda karşı koruduğu gibi. Onun içindir ki adamım olan çorbacıya gittim ve vakayı ona anlattım.”

“Çok iyi yaptın Kir İspiro!”

“Çorbacı da ondan şikâyet etti.”

“Versin onu halka, halk da o haydudu tepelesin.”

“Olmaz, Andon Sudaru!.. Padişahın bir askerini ancak padişah idam ettirir... Adalılar tarafından öldürülürse Milo padişaha karşı isyan etmiş olur ve o zaman kaptanpaşa adayı topa tutar, mahvoluruz...”

“Yardan düşüp parçalanmış olamaz mı?”

“Çorbacıyla bunu konuştuk, ‘Kolluğun öbür neferleri Ali’nin dostudur, ben başımdan korkarım’ dedi, ‘Düğünden evvel kızı al, senin Karissos köyündeki çiftliğine götür, orada onu kimse bulamaz’ dedi, nasıl, akıllıca bir teklif bu!”

“Akıllı adam...”

“Ben oradayken Ali geldi, çorbacıya selam verdi, çorbacı onun selamını almadı.”

“Çorbacı dediğin öyle olur!”

“Biliyorsun ki bir de Pidakis serserisi var...”

“Ya... Bir de o serseri var!”

“Çorbacı ‘Sen o oğlanı bana bırak... Yarın kolluğa bayrak çekerek bir karakol gemisi çağıracağım... Pidakis’i hırsızdır diye teslim edeceğim reise, reis de onu hemen küreğe koyar, sonra da Tersane Zindanı’na atarlar...’ dedi.”

“Tamam... Yapılacak iş budur!”

“... ”

“... ”

“... ”

Bir taraftan da Saranda Kaptan’ın meşhur rakısından içiyorlardı. Kir İspiro meyhanenin çırağına sık sık: “Kalopedi!.. Gör bizi!..” diye sesleniyor ve zengin zeytincinin her seslenişinde önlerine bir küçük güğümle rakı geliyordu. Zangoç “Çok yorulduğum bugün!” diyerek durmadan içiyordu. Dolu bir çanağı bir dikişte boşaltıyor ve kocaman bir

ringa balığı pastırmasının yağlı derisini kirli ve kara tırnaklı parmaklarıyla soyarak büyük bir lokmayı ağzına tıkıyordu.

“Kalopedi!.. Gör bizi!..”

“Malista kirimu!..”

“Pastırma da getir..”

“Veve... getireceğim.”

Bir ara zeytinci elini zangocun omzuna koydu:

“Andon Sudaru... Gecikmeyelim... Yarın Afro’yu çiftliğe götürelim...” dedi.

Zangoç böyle bir teklifin geleceğini sezmişti:

“Bunu biraz düşünmeliyim Kir İspiro!..” dedi.

“Haydi çek bakalım!.. Dostluğumuza ve akrabalığımıza!”

“Dostluğa ve akrabalığa!”

“Ve çocukların saadetine!”

“Çocukların saadetine!”

“Panayoti bugün suratına yediği şamarı unutacaktır.”

“İyi koca karısının yaptıklarını unutan kocadır!”

“Düğün için de düşünüyorum ki Andon Sudaru...”

“ ... ”

Zangoç sarhoştı, fakat körkütük sarhoş olduğu zamanlarda bile çıkarı olan meselelerde dikkat kesilirdi:

“Düğün için de düşünüyorum ki Andon Sudaru... Ben büyük bir para harcamaya karar vermiştim... Şimdi vazgeçtim... O parayı da sana vereyim diyorum!”

Son pazarlık

“Kalopedi... Bizi gör!”

“Malista Kir İspiro!”

Saranda Kaptan’ın sert rakısını Zangoç Andon su gibi içiyordu, ama tepeden tırnağa dikkat kesilmişti, konuşurken dili bile dolaşmıyordu; belki sonradan çarpacaktı rakı onu.

“Evet Andon Sudaru! İstanbul’dan getirteceğim çengilerin ve köçeklerin parasını da sana vereyim diyorum.”

“Kir İspiro... Sen yaman bir adamsın... Evet, parayı niçin sokağa dökelim!”

“O parayı sana vereyim diyorum. Ha!.. Çiftlikte, hemen yarın gece kızı oğlanın koynuna koyarız ha... Akıllıca bir iştir bu!”

“Tamam, çocukların saadetine!”

“Güzel oğlumun ve güzel gelinimin saadetine!”

“Para işini iyi düşündün. Benim de ihtiyacım vardı.”

“Sana dedemden kalmış kırk tane Sultan Süleyman altını sayacağım!”

“Kir İspiro... Kırk altın bütün düğün masrafı değil elbet...”

Zeytinci suratını buruşturdu, Zangoç görmezlikten geldi, belki de görmedi:

“Kasabalıya bedava içireceğin Ankona şaraplarını da bana vermen lazım!”

Zeytinci rahat bir nefes aldı:

“Evet... Evet... Bir fiçı Ankona şarabı vereceğim sana!”

“Kir İspiro... İstanbul’dan getirmeceğin çalgıcılara ve oyunculara bin altın harcayacaktın!”

Zeytinci yutkundu:

“O kadar tutmaz Andon Sudaru... İki yüz altın belki...”

“İki yüz olur mu, çık, çık.”

“Elli daha diyelim.”

“Çık... çık Kir İspiro!”

“Üç yüz... ha... üç yüz diyelim...”

“İki kemancı gelmez üç yüz altına Kir İspiro!”

“Beş yüz!.. Ve artık çıkamam Andon Sudaru... Beş yüz altın iyi paradır... Kıpti oyunculara bundan fazlasını vermek günahtır... Çünkü onlara bir fiçı tuzlu balık ve elli çift de ringa pastırması verecektim.”

“Senin ringa pastırmaların meşhurdur!”

“En âlâsı Andon Sudaru, en âlâsı!.. Şimdi anlaştık değil mi?”

“Anlaştık... Ama ağzından bir kere daha dinlemeliyim.”

“Beş yüz altın, ayrıca kırk Sultan Süleyman altını... Bir fiçı Ankona şarabı... Bir fiçı tuzlu balık... Elli çift ringa balığı pastırması.”

“Ve kırk keçi, iki inek, elli ağaç zeytin...”

“Evet... Onlar da var...”

“Akıllı adamlar kolay anlaşır!..”

“‘Akıl için yol birdir’ der Türkler.”

“Tamam!”

Zeytinci meyhane çırağına bağırdı: “Kalopedi!.. Gör bizi!..” ve Zangoç Andon’a peşin olarak bir kese içinde yüz altın verdi. Üstünü kızı çiftliğe götürdüklerinde verecekti.

Zangoç Andon ömründe ilk defadır ki yüz altını bir arada görüyordu. Keseyi koynuna attığı zaman vücuduna bir sıcaklık yayılmıştı. Geç vakte kadar içtiler.

Meyhane kalabalıktı, fakat her geceki yaygaralı sohbet yoktu, bütün gözler ve kulaklar Kir İspiro ile Zangoç Andon’un üzerinde toplanmıştı. Ne konuştukları pek duyulmuyordu ama, tahminler yapılmamıştı, “Afro” üzerine konuşuyorlardı. Saranda Kaptan onların sofrasını meyhanenin ayrı bir köşesinde kurdurmuştu... Çırak oğlan onlara hizmet için gidip geldikçe sorguya çekiliyordu, Kalopedi de tembihli: “Bir şey duymadım” diyordu, ama bakışlarıyla anlatıyordu ki Afro üzerine pazarlık oluyordu ve ustasına sezdirmeden bir şeyler de fısıldıyordu geçerken: “Beş yüz altın...” “Yüzü peşin...” diyordu. Zeytinci ile zangoç çıkıp gittikten sonradır ki meyhanenin içinde mutat yaygaralı sohbet başladı. O günkü çarşı rezaleti türlü ilavelerle anlatıldı. Dumanlı kafalarla yalanların doğruluğuna yeminler edildi.

“Yemin ederim ki Salyangoz erkek değildir!”

“Gül gibi kızı sadece sümükleri ve tükürükleriyle kirletecektir!”

“O kıza Balıkçı Lefteri, Uskumru Vangel, Korsan Keoflos, Sığırtmaç Pidakis gibi bir koca lazımdır!”

“Lefteri nerde?.. Görünmedi bu gece?..”

“Pidakis nerde ise o da oradadır!”

“Pidakis dün gece hem şarkı söylüyor, hem ağlıyordu...”

“Zangoç’un ağzından işittim. ‘O yanaşma kilisenin etrafında fazla dolaşıyor, ayaklarını kıracağım o oğlanın’ diyordu.”

“Hızla işi pişirmiş olabilir...”

“Ah... Pidakis bunu yapabilse!.. Çorbacı, Kir İspiro’nun adamıdır, dayaktan ciğerlerini kusturur güzel oğlana...”

“Duydunuz mu!.. Çorbacı, Galatalı Pandeli’yi kolluktan kovmuş...”

“Zeytincinin dolabıdır... Pandeli’nin çıplak oğlu nasıl rezil etti bugün onu çarşının ortasında.”

“ ”

...

“ ”

...

O gece meyhane sabaha kadar kapanmadı:

Ağlar denizden dolu çıktığı zaman

Bir çift palamut düşer her kayıkta

Delikanlı, ihtiyar, tüysüz oğlana...

Ve sabaha kadar içerler meyhanelerde

Ve denize de şarap dökerler

Ayios Nikolaos için!..

Son gece

Zangoç Andon kilise avlusundaki evine döndüğü zaman vakit gece yarısını bulmuştu. Saranda Kaptan'ın meşhur sert rakısı, son pazarlıktan sonra tesirini göstermiş, körkütük sarhoştur. Ayakları iri gövdesini zor taşıyordu. Elleri bileklerine kadar yağ içindeydi. Siyah renkli gömleğinin yakası da yağa bulanmıştı; pos bıyıkları, uzun sakalı da aynı haldeydi. Her tarafı ispirto kokuyordu.

Gözleri dönmüş, ağzı hafif çarpılmış; kapı eşiğinde tökezlenerek içeriye gürültüyle girdi. Belki de maksadı Afro'yu uyandırmaktı. Halbuki Afro uyumamış, bir mum ışığında gergefinin başına geçmiş, gömleklik bez üstüne sözde nakış işliyordu.

Kız korktu ve yerinden fırladı. Andon'u hiçbir zaman o halde görmemişti. Söze onun başlamasını bekledi. O gün çarşıda olan vaka-dan dolayı bağırarak mıydı?.. Yoksa dövecek miydi?.. Sarhoş ihtiyar gülümsemeye çalışarak ve dili dolaşarak:

“Oooo!..” dedi. “Bu saate kadar gergef ve nakış... Benim melek kızım, çeyiz mi hazırlıyor kendisine?..”

Afro rahat bir nefes aldı. Andon da yıkılmamak için duvara dayandı. Afro onun koluna girerek yatağına kadar götürdü. Andon Sudaru söyleniyordu:

“Melek kız... Sen dünyanın en iyi kızısın Afro?.. Sen, kocan olacak erkeğe güneş gibi doğacak bir karısın... Bir uğur, bir baht ışığıdır!..”

“Yarın çok erken kalkacağım!..” diyen zangoç soyunmak isteme-

di, fakat Afro babalığını yarı zorla soydu:

“Bu pis, yağlı gömlekle seni tertemiz yatağa yatırmam baba!..” dedi.

Yağlı gömleği sırtından adeta çekerek alırken zangocun kuşağı gevşedi ve Afro’nun çıplak ayakları üstüne ağır bir şey düştü. Kız acı ve korkuyla bir çığlık attı. Düşen Kir İspiro’nun verdiği altın kesesiydi. Kız eğilip keseyi aldı ve:

“Bu da ne baba?..” diye sordu.

Andon keseyi kızın elinden aldı, ağzını açarak içindeki yüz altını kızın ayakları üstüne döktü:

“Altın!..” dedi. “Altın!..”

“Nerde buldun bunları?”

Kız titreyerek geri çekilmişti. Andon Sudaru ağlamaya başladı. İhtiyar adamın ağladığını da ilk defa görüyordu; ne kadar hazindi:

“Afro!..” dedi. “Sana her şeyi anlatmak lazım!.. Biz fakiriz, ama çok fakiriz!..”

“Benim halimizden şikâyetim yok baba.”

“Hayır kızım... altın bunlar, senin istikbalin.”

“...”

“Afro... Altın bunlar!..”

“Gördüm baba.”

“Topla ve koynuna doldur... Sana her şeyi anlatacağım yarın sabah... ha... yarın sabah!.. Gecenin şeytanı çoktur!.. Haydi güzel kız, bana güzel elinle bir maşrapa da şarap ver...”

Afro şarap getirmeye gittiğinde Andon yerdeki altınların üstüne çöktü, onları tekrar torbaya doldurdu ve kızın getirdiği şarabın yarısından fazlasını üstüne dökerek yudum yudum içti.

“Yarın sabah güzel kızımla konuşacağım...”

“...”

“Afro biz fakiriz, ama çok çok fakiriz... Ömrümün son günlerini... ya... ömrümün son günlerini... senin sayende rahat geçireceğim... Bana itaat edeceksin değil mi kızım?.. İtaat edeceksin bana...”

Afro babalığının yüzüne bakamadan “Evet!..” dedi. Andon kızın yardımıyla yatağına girdikten az sonra sızdı. Eli, altın kesesinin üstünde demirden bir mengene gibi kenetlenmişti.

Afro avluda bir hışırtyı duydu. Rüzgâr çıkmıştı.

Ege Denizi adalarının havası gayet oynaktır. En sakın görünen

anda bir müthiş fırtına koyar. Adaların arasındaki boğazlar havayı hortum gibi çekerler, rüzgârlar sık sık yön değiştirir. Onun içindir ki Ege Denizi adalarında yaşlı balıkçılar parmakla gösterilir, çoğu, genç genç yaşlarda açıldıkları denizden geri dönmezler.

Andon Sudaru derin uykundaydı. Afro, pencere önündeki bir se-
dirde korkuyla büzülmüştü; yanında siyah bir yün atkı duruyordu,
bir de küçük çıkın, üç beş parça çamaşırı vardı içinde.

Pencerenin önündeki gül ağacının dalı, o küçücük camı, kemik-
li bir şeytan eli gibi tırmalıyordu. Kız içinden: “Andriya gecikti...
Rüzgâr çıktı... Belki gelmeyecek!” dedi. Sonra: “Kir İspiro’nun benim
için verdiği altınlar!..” diye düşündü. Babalığına hem acıyordu hem
de ondan nefret ediyordu.

Bir ıslık sesi işitir gibi oldu, “Acaba rüzgâr mı?” dedi. Yerinden fırlayıp dışarıya kulak verdi. Dışardan üç defa kesik kesik ıslık sesi geldi. Hemen atkıyı başına attı. O siyah yün atkı Afro’yu beline kadar sarmıştı. Çıkını aldı, mumu söndürdü. Çıplak ayakları ses çıkarmadığı halde parmaklarının ucuna basarak kapıya gitti. Fakat rüzgâr, açtığı kapı kanadını elinden alıp şiddetle duvara çarptı. Bu gürültü üzerine Afro olduğu yerde dondu, kaldı. Ama zangoç uyanmadı. Avluya çıkan Afro kapıyı dikkatle kapadıktan sonra durdu. Dışarısı zifiri karanlıktı.

Bir çocuk sesi duydu:

“Afro!”

Oğlan kilisenin bahçe kapısı yanındaydı. Kız koştu, Andriya’yla el ele tutuştular ve kaçmaya başladılar.

“Gözlerim hiçbir şey görmüyor...”

“Benim görüyor Afro Abl!”

“Rüzgâr da çıktı!..”

“Daha iyi bizim için... Kayık büyük, sağlam tekne, korkma.”

“... ”

Şeytan Kayası

Afro ile Andriya el ele tutuştular ve koşa koşa kasabadan çıktılar.

Rüzgâr, kızın başındaki atkının eteklerini uçuruyordu. Önce Şeytan Kayası’na doğru gittiler ve bir keçi yolundan deniz kıyısına indi-

ler. Ayakları çıplak ve çıplak ayakla yürümeye, koşmaya alışık olmasalardı, kayalardan seke atlaya deniz kıyısına çok güçlüklerle inerlerdi, hele gece yarısından sonra karanlıkta.

Şeytan Kayası poyraz ve karayele karşı emin limandı. Ama uzaktan duydukları deniz uğultusu pek azametliydi.

Kayığın burnu kumsala çıkmıştı, kıcı suda, ağır dümeni durmadan gıcırıyordu. Yeniçeri Ali onların yardan aşağı inen karaltılarını secer gibi olmuştu.

“Andriya!..”

“Geldik Ali Ağa!..”

“Afro?”

“Evet... Yanımda!..”

Ali mi Afro’yu kucakladı, Afro mu Ali’nin açılan kolları arasına atıldı, bilinmez. Kız:

“Halaskârım... Sevgilim!..” dedi. Rumca bilmeyen Ali onun ne dediğini anlamadı, ama tatlı bir şey söylediği muhakkaktı. Ali de Türkçe “Ruhum... Canım meleğim” dedi ve Afro’nun dudakları genç yeniçerinin ağzında ateş kesildi.

Yeniçeri Ali kızı kucakladı, kayığa koydu. Andriya:

“Sen de atla Ali Ağa!..” dedi.

Andriya’nın babası Galatalı Pandeli kayıkta, kayığın kış tarafında oturuyordu. Andriya bütün kuvvetiyle kayığın başını geriye doğru itmeye başladı. Sırım gibi oğlandı, kayığı hemen yüzdürdü ve beline kadar suya girdi. Sonra bir sıçrayışta kayığa tırmandı.

Karanlıkta, saçları, görünmeyen bir kasımpatı gibi savrulmuş güzel başını karaya doğru çevirerek:

“Elveda Milo!..” dedi.

Değirmenlik’ten kaçan bu kocaman kayığın kaptanı Galatalı Pandeli’ydi, oğlu Andriya da tayfası.

Şeytan Kayası’ndan ayrıldıktan sonra kayık, gittikçe büyüyen dalgalarla boğuşmaya başladı. Bir saat geçti, bir saat daha geçti. Dümenin yekesi Pandeli’nin elindeydi. Büyük yelkenin ipini de Andriya tutuyordu ve çocuk, yelkeni, o koca yelkeni, rüzgârı burgu gibi çeken o denizde, kırk yıllık bir kaptan gibi idare ediyordu. Ali ile Afro kayığın içinde oturmuşlar, biri Rumca biri de Türkçe bilmedikleri için sadece koklaşıyorlardı.

Bir ara Afro, denizin uğultusu arasında Andriya'nın sesini duydu, oğlan, adada öğrendiği bir balıkçı türküsü söylüyordu, körpe yaşına nispetle çok tez kalınlaşmış sesi vardı:

Sevdiğim oğlan,
Fırtınalı deniz üstünde
Yağmur kuşağıdır...
Gönlüm
Konmaya çalışıyor ona.

Afro sesini duyurabilmek için bağırdı:

“Türkçe söyle... Ali de anlasın...”

Oğlan da bağırarak cevap verdi:

“Türkçe ‘yağmur kuşağı’ nı bilmiyorum!”

Rüzgâr birden şiddetlendi, öylesine şiddetlendi ki, yelkenin ipini tutan Andriya'yı sürüklemeye başladı. Ve birden, gök gürlemeleri ve şimşekler arasında müthiş bir fırtına koptu. Koca kayık, dağlaşan dalgaların arasında ceviz kabuğu kadar kaldı.

Zifiri karanlıkta birbirlerini göremiyorlardı. Birbirlerini, şimşekler çaktığı zaman, dehşet içinde görüp kaybediyorlardı. Afro, kendisine daha kuvvetle sarılmak isteyen Ali'nin kolları arasında titriyordu. Bir ara Galatalı Pandeli'nin sesini duydular, şimşek ışığında onları gören adam Türkçe:

“Bırak kızı... Bırak kızı!.. Batacağız... İkiniz de yüzemez... Boğulacaksınız!..” diye bağırmıştı.

Başlarının üstünde dev bir kartal kanadı gibi çırpınan yelken az kaldı ki Andriya'yı denize fırlatacağı, oğlan yelkenin ipini elinden bıraktı ve kendisi kayığın içine yuvarlandı. Başiboş kalan yelken korkunç sesler çıkararak çırpınmaya, uçmaya başladı. Kayık dalgaları baştan alıyordu, her dalga kayığın içine birkaç kova su dolduruyordu. En büyük dalgalar bazen çift çift, üçleme yükleniyordu.

Ali Afro'yu bırakmıştı. Bu sefer kız ona sarılmak istedi, ama Pandeli aynı sözü ona da Rumca söyledi.

Başiboş çırpınan yelken, dümen tutan Pandeli'nin işini de zorlaştırdı ve kayığın istikametini bozdu.

Felaket bir çatırtıyla başladı, direk kırıldı ve kırılan direk denize

doğru yıkılırken, yandan vuran bir dalgayla kayık kapaklandı.

Bir şimşek ışığında Afro son olarak Andriya'nın dehşetle açılmış gözlerini görmüştü, o kadar.

Kız, kapaklanan kayığın altında denize gömülürken eline bir ip geçmişti, kızı kurtaran o oldu. İyi yüzerdi. Eline geçen ip gerilince, öbür ucunun kayığa bağlı olduğunu anladı ve belki bir saate yakın bir zaman denizde çırpınarak kayığın kış tarafını tutabildi ve çok güçlüklerle kapaklanmış teknenin üstüne tırmandı.

Kayık kapaklanırken Afro bağırması mıydı? Hatırlamıyordu. Ali'nin, Andriya'nın ve Pandeli'nin seslerini rüzgârın çığlığı ve dalgaların uğultusu arasında duymamıştı. Teknenin üstüne çıktığında: "Ali!.. Andriya!.. Pandeli!.." diye mırıldandı. Şimşek ışıklarında denizden başka şey görmedi. Sonra yağmur başladı, tufanı andıran bir yağmur. Az sonra o da dindi, fırtına geçmişti. Kapaklanmış kayık büyük ölü dalgaların üstünde ine çıka sürükleniyordu. Afro, hekimlerin cinnet alameti diyebilecekleri bir durgunluk içindeydi. Gökyüzü ağarmaya başlamıştı, belki onu da fark etmedi, yüzükoyun uzandı. Elleri kayığın dip omurga çıkıntısına sımsıkı kenetlendi. Sonra bayıldı.

Hatice

“Baba!.. Denizde can var!..”

1603 yılı sonbaharı.

Birden patlamış ve çok sürmemiş fırtınadan sonra büyük ölü dalgalı denizde bir “kalita”, kürekli gemiler devrinde 24 çift kürekle yürür bir harp gemisi, ayrıca yelken de açmış, yalpalayarak kuzeye doğru bütün hızıyla ilerliyordu. Direğinin tepesinde Osmanlı padişahının bayrağı vardı. Güneş, bulutsuz gökyüzünde henüz yarım mızrak boyu yükselmişti.

Bu harp gemisi, Adalar Denizi’nde iki ay süren karakol ve korsan takibi vazifesini bitirmiş, İstanbul’a tersaneye dönüyordu. Tek küreğini 4 forsa, gemide kürekçi sıralarına zincirle bağlanmış harp esirleri, haydutlar, hırsızlar çekiyordu. 48 kürekte 192 forsa, yetmiş iki millete mensup 192 dev yapılı adam, kimi yarı çıplak, kimi çırılçıplak, en giyimlisinin üstünde bir don, bir gömlek vardı. Bir tek küreğe bakılsa, Polonyalı bir kont, yanında çöl haydudu bir Bedevi Arap, onun yanında bir katil Gürcü köle, onun yanında da bir Hırvat görülebilirdi. Güneşten yanmış ve kömür gibi kararmış vücutlarında eski yara izleri, çibanlar, dövmeler, kıllar. Çok ağır işe ölüm cezasına bedel koşulmuşlardı, onları birleştiren tek şey vahşetleriydi. Küreklere durmadan asılıyorlardı. Her hamlede kürekler bir anda sudan çıkarken ayağa kalkıyorlar, bilekleri demir bukağılı ve demir zincirli çıplak ayaklarla ileriye bir adım atıyorlar, bu hareketlerinde kürekler deniz yüzünden aynı yükseklikte ve paralel geminin baş tarafına doğru dönüyor ve kürekler suya dalarken, kürek saplarına kollarıyla sarılmış olan forsalar, ileri attıkları ayaklarını geri alarak yerlerine oturuyorlar ve gemiyi ileri doğru fırlatıyorlardı.

Geminin boyunca, forsaların erişemeyeceği yükseklikte bir köp-

rüde gece ve gündüz nöbetçi gemiciler dolaşırdı, en küçük bir gevşekliği görünce çıplak sırtlara sığır derisinden yapılmış kamçıyı indirirlerdi.

Bir “kalita”da acemi neferinden kaptana 60 gemici bulunurdu. Ayrıca 100 nefer de cenk eri alınırdı. Bu cenk erleri denizle, denizcilikle hiç ilgisi olmayan tımar sipahileri yahut devşirme oğlanları olurdu. Nöbetçi köprüsünde her an için 20 gemici bulunurdu.

Geceki fırtınada cenk erlerinin hepsini deniz tutmuş, perişan ve sersem, hâlâ serim serim yatıyorlardı.

Direk üstündeki çanakta gözcü olan gemici, elini alnına götürüp göz siperi yaptı ve uzakta bir noktaya dikkatle baktı. Yeşilimsi-rak mavi, ince ve püskürme köpüklü deniz yüzünde siyah bir şey vardı, ters dönmüş, kapaklanmış bir kayık teknesi... Ve üzerinde de bir insan vardı. Gemicici bu sefer iki elini ağzına götürdü ve sesinin bütün gücüyle aşağıya bağırdı:

“Babaa!.. Sancakta... beş yüz kulaç açıktaki... kapaklanmış bir tekne vaaar!.. Üstünde can vaaaar!..”

Geminin kışında “çadır” denilen kaptan köşkünden ilk fırlayan, geminin inzibat subayı oldu, o zamanlar onlara “odabaşı” denilirdi. Odabaşının ardından da “reis” denilen kaptan çıktı. Sancak tarafından denize baktılar, bir şey göremediler. Reis kırk yaşlarında, uzun boylu, temiz ve güzel yüzlü, kara bıyıkları dudaklarının iki yanından aşağıya doğru sarkmış, sakalı tıraşlı, adı da Hüsam Reis’ti. Tersane’nin en değerli kaptanlarından:

“Odabaşı, dümen kır... O canı alalım, ama diri ama ölü!..” dedi.

Kalita gözcünün bildirdiği istikamete dümen kırdı ve az sonra kapaklanmış tekneyi geminin güvertesinde bulunanlar da gördü... Büyüğe bir kayıktı... Büyük ölü dalgalar arasında görünüp kayboluyordu.

Gözcünün sesine fırtına hastası cenk erleri de kalkmıştı.

“Nerde be?”

“Şimdi çıkar... İşte bak!..”

“Gördüm...”

“Can nerede?”

“Görmedim...”

“Ben de göremedim...”

“İşte... elleri... kafası...”

“Bir kadın galiba...”

“Saçlı Urum oğlanıdır...”

Hüsam Reis dürbünle bakıyordu, odabaşıya:

“Hemen kayık indir... Yanına üç nefer de al... Sen kendin git!..” emrini verdi.

Kalita kazaya uğramış tekneye iyice yaklaşmıştı. Teknenin üstündeki insan artık iyice seçiliyordu, bir kadındı, yüzükoyun uzanmıştı, hareketsizdi... Ayakları çıplaktı, bir bacağı omurganın üstünde, bir bacağı aşağı sarkmış, batık tekne yalpaladıkça, ayağı denize girip çıkıyordu.

Kalitadan indirilen kayık tam zamanında yetişmişti. Odabaşı kadını, omurgaya kenetlenmiş pençeleri gevşeyip denize kayarken tutmuştu.

Afro kurtulmuştu.

Gözlerini açtığı zaman kendisini dört Türk gemicinin ortasında buldu. Kayığın içine uzatılmış vücudu buz gibiydi. Gözleri, ardında bir beyin yokmuş gibi, camdan yapılmış gibi bakıyordu. Elini kıpırdatmak istedi, kıpırdatamadı, ayağını oynatmak istedi, oynatamadı. Bir titreme geldi soğumuş vücuduna. Çenesi demir bir kıskaçla sıkılmış gibiydi. Mavi, menekşe, mor, güvez, kırmızı, sarı, yeşil, rengârenk kelekler uçuşmaya başladı ve Afro tekrar bayıldı. Bir gemici kızın ayaklarını tuttu:

“Öldü!..” diye mırıldandı.

Bir başka gemici Afro’nun bileğini tuttu, nabız, gayet hafif atıyordu:

“Ölmedi... Can var!..” dedi.

Odabaşı da içinden: “Melek gibi güzel... Adalı bir Rum kızı olacak... Bu adaların kızları hep böyle güzel olur...” dedi; ve elini kızın göğsüne soktu, sol tarafına, kalbinin üstüne. Evvela kalp durmuş gibi geldi eline, parmakları neden sonra derinden hareketi hissetti. Aynı parmaklar, gayriihtiyari, çam fıstığı iriliğinde sert ve yuvarlak bir şey tuttu... Tuttu ve bıraktı...

Bir gülümsemeyle başlayan yeni hayat

İki gemici var kuvvetiyle küreklere sarılmıştı. Afro tekrar kendine geldiği zaman, kalitanın reis çadırında yere serilmiş bir yatakta ya-

tiyordu. Hüsam Reis de güzel kızın başucundaydı. Kızın etrafında daha birkaç kişi vardı.

Afro gözlerini açtığı zaman evvela yine cam gibi, manasız baktı. Vücudu ısınmış, tatlı esmer tenine, körpe kız teninin cilası gelmişti, kavruk gül yaprağının kırmızılığı gelmişti.

Kayıktan alıp çadıra getirdiklerinde Hüsam Reis kızı çırılçıplak soymuş, ona kendi çamaşırlarından bir gömlek giydirmişti. Afro'nun vücudu evvela o gemici gömleğinin içinde, sonra da üzerine çekilen battaniye altında kaybolmuştu. Yalnız başı görünüyordu.

Afro başucundaki adamın yüzüne baktı, baktı ve nihayet gülümsemi ve:

“Ne söyleyeyim... Bilemiyorum... Beni ölümden kurtardınız!..” dedi.

Hüsam Reis ve öbür gemicilerden birkaçı Rumca bilirlerdi. Kaptan elini kızın alnına götürdü:

“Adın ne?..” diye sordu.

“Afro... Afro Sudaru...”

Göğsünde, sanki bastırıyorlarmış gibi bir ağrı duydu, doğrulmak istedi, duyduğu ağrı yüzünden belli oldu, kaptan mâni oldu:

“Kıpırdama kızım” dedi. “Bugün böyle kıpırdamadan yatacaksın.”

Gemiciler deniz kazazedelerine bakmasını iyi bilirler. Hüsam Reis saatlerce su içinde kalmış güzel Rum kızının ağır bir hastalığa tutulmasını önlemek için elinden geleni yapmıştı. Bir müddet sonra derin bir uykuya dalan ve uykusunda vücudunun her tarafından, damlaları boncuk iriliğinde bir ter boşanan Afro tehlikeyi atlatmıştı, ama uzunca bir zaman dinlenmeye muhtaçtı. Dinlenmeye muhtaç olan da vücudundan ziyade kafasıydı.

Karışık rüyalar mı görüyordu? Hafızasını mı karıştırıyordu?.. Afro, birkaç saat, geçmiş günlerinin içinde yaşadı.

Öz babasını hiç tanıımıyordu. Anasından duyduğu tek şey şuydu: “Güzel bir kızı kandırıp kaçırın güzel bir palikar... Hıristos gibi güzel, Hıristos gibi uzun saçlı ve sakallı... ve çıplak ayaklı...” O kadar; onun içindir ki kilisede Hıristos'un resmine “Babam ona benzermiş...” diye düşünerek bakmıştı, ne zaman kiliseye gitse.

Ama anasını da hayal gibi hatırlıyordu, dalından kopmuş sarı bir söğüt yaprağı gibi bir kadındı.

Bir kayıkta, kalabalık bir kayıkta bir köşeye büzülmüşlerdi anasıyla beraber, Afro o zaman dört beş yaşlarında olacaktı. Anasına sokulmuş, fakat o zayıf, hasta kadının vücudu çocuğu ısıtamıyordu. Kayıktan Milo'ya çıktıkları zaman yağmur yağıyordu. Yeryüzünde tek ümitleri, akrabalari olan Andon Sudaru'ydu, anası onun Milo'da zangoç olduğunu öğrenmişti. Kilise avlusundaki eve girdikleri gün kendilerini karşılayan Andon'un hayali, kızın gözleri önünde bütün canlılığıyla duruyordu: sarhoş bir adam... Saç, bıyık, sakal karmakarışık, yalınayak, kapıyı açmış:

"Aaaa!.. Nereden çıktın geldin Anastasya... Yanında bir de çocuk!" diye bağırıyordu.

Sonra da sık sık "Ben de çok fakirim Anastasya" demişti konuşurlarken, ama onları kovmamıştı. Hatta birkaç gün sonra "Ne iyi ettiniz de geldiniz..." demeye başlamıştı.

Anasının öldüğünü görmemişti. Kadın adaya zaten hasta gelmişti, sonra öğrenmişti ki veremdi o hastalığının adı. Durmadan öksürüyordu, ağzından kan geliyordu, ama yatakta yatmıyordu. Bir sabah Zangoç Andon, Afro'yu erkenden kaldırmış, komşularının zeytin bahçesine göndermiş, o adamın yanında. Meğer o gece anası ölmüş, akşam eve döndüğünde anasını bulamamıştı.

Ama ne kadar çok ağlamıştı, Zangoç Andon'dan korka korka, kendisine ne kadar çok ağlamıştı. Artık Andon'a "Baba" diyordu ve ayyaş adam Afro'ya karşı sonsuz bir şefkat gösteriyordu. Ona fiskeyle bile vurmamıştı. Onu komşu kızlarına ezdirmemişti.

Afro'nun gözleri önünde Milo Adası'ndan yüzlerce sima geliyordu. Ve hepsini isimleriyle hatırlıyordu. O yüzlerin içinden yalnız ikisi ona tatlı ve kıpırdamadan bakıyordu: Pidakis ve Ali...

Pidakis'in şarkı söyleyen tatlı sesini iştirir gibi oldu. Bir ara da Ali sanki kolunu omuzlarına atmış gibi geldi Afro'ya...

Sonra o müthiş gecede, fırtına gecesinde, bir şimşegin ışığında güzel oğlan Andriya'nın dehşetle açılmış gözlerini görür gibi oldu.

Ve nihayet Afro yüzüne doğru uzanan kemik külçesi halinde bir el gördü ve o el kızın gözlerini kapadı, sanki Pidakis'i, Ali'yi ve küçük Andriya'yı göstermek istemiyormuş gibi ve kulağında Mariya Ana'nın sesini duydu:

"Bahtın denizde!.. Denizlerin ötesinde... Sen vasilissa olacaksın!.."

Afro gülümsedi: “Ben vasilissa olacağım” diye mırıldandı.

Gözlerini o güler yüzle açmıştı. Hüsam Reis’in eli alınıyordu:

“Nasıl oldun kızım?..”

“İyiym babacığım!..”

“Babacığım!..” Bu hitap karşısında Hüsam Reis titredi. “Ayşe” geldi gözlerinin önüne, gelinlik çağında ölen kızı, tek evladı.

Afro yeni hayatına, denizde açılan bir kapıdan, yine çıplak ayaklarla, fakat gülümseyerek girdi.

Dışarda bir gemici gür bir sesle Murad Reis’in meşhur ilahisini okuyordu, sekiz gemici de her beyit sonunda, dalga seslerinden alınmış bir melodi tekrarlıyordu:

Murad Reis’in gemileri seksen direkli

İçinde tayfalar ağalar aslan yürekli.

Güm gümbam... güm gümbam...

Deniz anam olmuş gökyüzü babam...

Hatice

Adalar Denizi’ndeki karakol vazifesinden dönen Hüsam Reis’in gemisi İstanbul Limanı’na gün batarken girmişti.

17. yüzyıl başlarının büyük İstanbul’u bir peri masalı şehri gibiydi. Pembe bulutlu ve açık menekşe renkli bir gökyüzü ve menekşe ve gül rengine hareli bir deniz... Üsküdar yakasındaki evlerin camları, güneşin son ışığını aksettirmiş, ağaçların arasında parıl parıldı.

Minareler, kubbeler, minare ve kubbelerin üstünde parlayan altın alemler... Top top ağaç kümeleri... Saraylar... Deniz kıyısı boyunca uzanan beyaz bir şerit halindeki kale duvarları, iskeleler, iskelelerde gemiler... Gemi direkleri, yelkenler... Denizin üstünde sayısız kayıklar.

Afro, geminin reis çadırı önündeki korkuluğa dayanmış, İstanbul’un azamet ve ihtişamı karşısında ne tarafa bakacağını bilemiyordu. Güzel yüzüne akşam güneşinin gül pembe ışığı vurmuş, Hüsam Reis’in gözleri de kızın yüzüne dalmış kalmıştı.

Kaç günden beri o harp gemisindeydi Afro? Burada takvimin ne lüzumu vardı? Gereken, Afro’nun, denizden alınan güzel Rum kızının Hüsam Reis’e hayat hikâyesini anlatmış olmasıdır. Kaptan, Pi-

dakis ile Yeniçeri Ali'yi ve Zangoç Andon ile Kir İspiro'nun kız pazarlığını biliyordu. Hüsam Reis de ona hayatından bir parça anlatmıştı.

Büyük İstanbul'da gemicilerin oturduğu Kasımpaşa'da güzel bir evi ve marifetli, namuslu, iyi kalpli bir karısı vardı. Bir sene evvel kızı Ayşe, tek evladı gelinlik çağında ölmüştü, karıkocanın kalp yaraları hâlâ sızlıyordu. Hüsam Reis'e "Babacığım" diye hitap eden Afro, Ayşe'nin açtığı yaranın merhemi olacaktı.

Zangoç Andon Sudaru, kiliseye gelmeleri için Milo halkını zorlamadığı gibi, evlatlığı Afro'ya da Hıristiyanlık hakkında hiçbir şey öğretmemişti. Kiliselerine ismini veren Ayios Nikolaos'un kim olduğunu bile Afro, babalığından değil ayyaş balıkçı ve gemicilerden öğrenmişti. Hıristos ve Panayia hakkında da bir şey bilmiyordu. Bilmediği tek şey, Hıristos'un, güzel bir palikar olan öz babasına benzediği idi. Kilisedeki tasvirlerin on günde bir, ayda bir tozlarını alırken Hıristos'un karşısında daima bir sevgi, hürmet duymuştu ve önünde bir mum yakmıştı.

Bir gün, yine bir akşam vakti, "Babacığım... Ben Milo'ya dönmem artık!.." diyen Afro'ya "Ayşe"den o zaman bahsetmiş ve güzel Rum kızı: "Beni onun yerine koyarsınız" demişti. Manasını bilmediği halde:

"Ben de sizden olurum!.." diye eklemişti.

Afro'nun Müslüman olma kararı yeni değildi. Milo'dan Ali'yle birlikte kaçacağı gece de kendi kendine: "Onlardan olurum!.." diye söylenmişti.

"Kelime-i Şehadet"i, bir gece üç sefer tekrarlayınca ezberlemiş, öğrenmişti ve artık Müslüman olduğuna en derin safiyetiyle inanmıştı.

"Kızım... Senin adın artık Hatice'dir."

"Ben artık Hatice'yim!"

Hatice sorduğu için Hüsam Reis ona Kasımpaşa'daki evlerini tarif etmişti. Arkasında meyve ağaçlarıyla bezenmiş büyük bir bahçe. Bahçede fiskiyeli bir havuz. İki katlı ahşap bir ev. Alt katta bir taşlık, iki oda, kiler ve mutfak. Sonra bir küçücük oda daha, bir kapısı taşlığa, bir kapısı bahçeye açılan uşak odası, uşağın adı Deli Cafer, dünyanın en saf, çalışkan ve sadık insanlarından yeni tüylenmiş bir genç. Evin erkek evladı gibiydi. Ayşe öldüğünde günlerce başını duvarlara vurmuştu.

Üst katta da bir sofa, dört oda. Tavan arasında da iki küçücük oda. Evde iki kadın vardı, Hüsam Reis:

“Biri anan...” dedi. “Adı Rebia... Biri de Arap karısı, kapkara, adı Lalifer, sen ona ‘Bacı’ diyeceksin... Dünyada melek üç ise ikisi onlar. Çok sevinecek... Seni çok sevecek Hatice, Ayşe’nin yerine koyacak.”

“Biri de ben olurum babacığım!”

Ve Hatice dillendi:

“Artık bütün ev işlerini ben yaparım babacığım.”

“...”

“Evimizi her gün süpürürüm... Çamaşırı da ben yıkarım... İyi çamaşır yıkarım ben babacığım.”

“...”

“İyi ekmek yoğururum ben...”

“...”

Gemi Kasımpaşa’da Tersane önünde demir attı. Tersane’den büyük kayıklar geldi, forsalar kürek oturaklarından alınarak o şalupalarla Tersane Zindanı’na götürüldüler. Hüsam Reis evine ancak ertesi sabah gitti.

“Evimizin yanına kadar biz de kayıkla gideceğiz Hatice.”

“Ne iyi.”

“Denizden bir dereye gireceğiz... Büyük bir dere... Üstünde üç tane büyük köprü var. Derede çok gideceğiz... En son iskelede indik mi, evimiz hemen oracıkta.”

“Anam beni görünce kim bilir nasıl sevinecek. Ben de onu görmeden sevmeye başladım.”

Hatice doğru söylediğine inandırmak için sağ eliyle göğsüne bir istavroz çizecek oldu, kaptan kızın elini tuttu:

“O yok artık Hatice.”

Utanan kız:

“Ne yapacağım?..” diye sordu.

“Hiçbir şey. Bizim dinimizde öyle şeyler yok.”

“...”

Hatice Müslümanlıktan önce Türkçeyi öğrenmeye başlamıştı:

“Espomi, ekmek... Nero, su... Patera, baba... Pateramu?..”

“Babacığım!..”

“Matera, ana... Materamu?..”

“Anacığım!..”

“Aferin güzel kızıma.”

Kasımpaşa’daki ev

Afro, artık yeni adıyla Hatice, yeni hayatına başlarken cesur ve metindi. Sanki o gün doğmuş, çarçabuk büyümüş, geçmişle ilgisi kalmamıştı, on beş yıllık hayatını tüm olarak unutmak, bütün hatıraları kafasından silip, kazıyıp atmak lazım geldiğine inanmıştı. Gemide yalnız Hüsam Reis’le konuşuyordu ve Rumca konuşuyordu ve muhakkak olacaktı ki ilk işi o dili de unutmak ve Türkçe öğrenmek olacaktı. Kayıkla karaya çıkacakları sırada sormuştu:

“Pateramu... Türkises yineke sange menâ forûne?”

Hüsam Reis:

“Hayır kızım...” dedi. “Bizim kadınlarımızın kıyafeti başkadır... Eve gider gitmez anan senin kıyafetini değiştirecek.”

“Pateramu... arâye ki İstimboli yineke horis papuçya yerûne?”

Hüsam Reis:

“Hayır kızım...” dedi. “Bizim kadınlar sokağa pabuçsuz yalınayak çıkmazlar... Çıktıkları zaman çıplak ayaklarını değil, saçlarının bir tek telini bile göstermezler...”

Ve kız Rumca: “Babacığım... Ama şimdi benim başım açık... Ayaklarım da çıplak” demişti.

“Acele etme, eve gittikten sonra Müslüman Türk kızı kıyafetine gireceksin. Evin kapısına kadar sokakta başı açık çıplak ayakla yürüyecek değil, kayıkla gideceksin.”

Geminin filikası Kasımpaşa Deresi’ne güçlükle girmişti, dere ağzı kayıklarla örülmüştü, vardacı durmadan bağıırıyordu:

“Beylik reis filikasudur haaa!.. Varda!”

“Kayukçu uyuma haaa!”

“Varda!”

Evin kapısından girdiklerinde Rebia Hatun ile Habeş halayık Lalifer tarafından taşlıkta karşılandılar. Reisin karısı kocasının yanında başı açık ve ayakları çıplak ve güzellikte afet-i devran bir kız görünce şaşırdı. Bir an bakiştılar. Rebia Hatun:

“Kim bu?..” diye sordu.

Hatice, Hüsam Reis'e cevap verecek zaman bırakmadı. Türkçe: "Ben senin kızınım" demesini bilmiyordu, ama bildiği tek kelimayla "Anacığım!.." diyerek kadının boynuna sarıldı ve başını onun bağrına koyarak ağlamaya başladı. Kadının kolları da kızın sarsılan omuzları üstünde kavuştu ve Hatice'yi bağrına bastı.

Hatice'nin macerasını Hüsam Reis yukarıya çıktıklarında anlattı. Böyle sahnelerin tasviri zordur, okumaktan çok, tahayyül edilmelidir.

Ayşe'nin yerine Hatice. Rebia Hatun da onu hemen kızı bildi. İlk işi de kızı soyup yıkamak, sırtına temiz çamaşır ve bir entari giydirmek oldu. Ve o gece koynunda yatırdı.

Rebia Hatun'a sarılan Hatice onu öpüyordu, kokluyordu ve Rumca bir şeyler anlatıyordu, arada sık sık "Anacığım..." diyordu.

Hatice hemen ilk gününden işleri evin emektar ve yaşlı halayığı Habeş Lalifer Bacı'nın üstünden aldı, hem: "Bacı!.." diye boynuna sarılıp onu öpüp koklayarak. Bacı memnun, "Allah kızımdan razı olsun!.." diyordu. Ne Mariya Ana'dan ve ne de onun Afro'ya baktığı faldan haberi vardı: "Allah kızımdan razı olsun. Sarayda sultan olur inşallah!.." diyordu.

Rebia Hatun uzun boylu, güçlü kuvvetli, güler yüzlü, sevimli ve hamarat, temiz ve tutumlu bir ev kadınıydı. Mahallesinin hatırı sayılır kadınlarından biriydi. Fakat şöhreti semtinin hudutlarını aşmış, en kibar ve yüksek muhitlere varınca koca İstanbul'a yayılmıştı: Reis karısı Rebia Hatun, şeyh babasından nefes almış bir kadındı, "hasta okuyucusu" ydu ve şifa niyetinde okuduğu hastalardan, zengin fakir, asla para almazdı. Ve çağrılan hastalara gitmek için asla nazlanmazdı. Ve gittiği konaklarda, saraylarda, fukara evlerinde, kulübelerde, daima vakarlı, terbiyeli, müşfik kadındı. Kızının ölümü duyulduğu zaman Kasımpaşa'da Büyükpiyale'deki evine kazasker karıları, vezir karıları, hanım sultanlar, sultanlar başsağlığına gelmişlerdi.

Hüsam Kaptan'ın sefer dönüşü bir evlatlık kız getirdiği haberi, Lalifer Bacı ile uşak Deli Cafer'in ağızlarından, ilk günü bütün semte yayılmıştı ve birkaç gün içinde de bütün İstanbul'a. Akın akın, tabaka tabaka kadın misafirler gelmeye başladı; bu sefer de Hüsam Reis'in evi, gelinsiz düğün evine döndü. Her yerde Hatice'den bahsediliyordu:

“Gördün mü Allah’ın hikmetini, bir taraftan güzel Ayşe’yi aldı, öbür taraftan Rebia Hatun’a Hatice’yi gönderdi...”

“Bu yaşa geldim, ben böyle güzellik görmedim.”

“Cennet kaçkını afet-i devran huri desem yeri var.”

“Padişahımızın sarayında bin bir cariye içinde dahi öylesi yoktur.”

“Evin kızımıym’ demiş, gelir gelmez entarisinin eteklerini beline sokup her işi görmeye başlamış.”

“Öyle kızı herkes bağrına basar.”

“Ya hali tavrı... Kişi evladı olduğu belli.”

“Urum kızımıymış.”

“Papaz kızımıymış.”

“Denizkızıymış... Denizde bulmuş kaptan.”

“Denizkızının belden aşağısı balık olur... Bu bayağı insan.”

“Denizkızı, papaz kızı, hak din nasibiymiş kızcağızın.”

“Hiç öyle güzel şey nar-ı cahimde yanar mı?..”

“...”

“...”

Ergen oğlu olanlar da giderlerken içlerinden: “İnşallah bana nasip olur, gelin olarak alırım şu kızı” diyorlardı.

Çarşı hamamı

Hatice, Hüsam Reis’in evinde bir neşe, hayat kaynağı olmuştu. Muhakkak ki kızcağız dünyaya gözünü açtığından beri ilk defa huzur ve refahı tadıyordu. Rebia Hatun’un etrafında, gül gibi kokan bir kelebek, dizinin dibinde bülbül gibi şakıyan bir çiçek olmuştu. Anallığının yanında beş vakitte aptes alan ve namaza duran Hatice, taklitle başladığı ibadette bir vecd hali duyuyordu, billur gibi bir pınarda yıkanıyormuş gibiydi. Her namazda Ayşe’nin ruhu için Kuran okuyan Rebia Hatun’un gözleri yaşarırdı, Hatice de beraber ağlıyordu.

Rumcayı çok güzel konuşan Hüsam Reis’in en zevkli işlerinden biri Hatice’ye Türkçe öğretmek olmuştu, kız da yirmi gün içinde Rebia Hatun ve Bacı’ya meramını anlatacak kadar Türkçe öğrenmişti. Artık Rebia Hatun da kızına dil öğretebilecek hale gelmişti; Hatice: “Anacığım... Ben var kırmızı entari!..” dediği zaman, kadın şefkat dolu bir tebessümle doğrusunu söylüyor ve Hatice:

“Anacığım... Kırmızı entarimi giyeyim!..” diyordu.

Rebia Hatun’un günlük zevklerinden biri Haticesini sabahları giydirmek, süslemektir. Ayşe’nin iki sandık dolusu çeyizini açmış: “Varsın hepsini her gün giysin eskitsin garip yavrucak” diyordu.

Hatice her yeni şalvarını, entarisini, cepkenini giydiğinde sevinçinden uçuyordu. Kaptanın, Venedik’ten getirdiği bir endam aynasının karşısında, körpe yaşının bütün işve ve cilvesiyle döne döne, kırta kırta seyrediyordu kendisini ve “Ne güzel... ama ne güzel...” diye söyleniyordu. Ve sonra koşa koşa Rebia Hatun’a gidiyor, boynuna sarılıp öpmeye başlıyor, onu bırakıp Bacı’yı kucaklıyordu:

“Ama ne güzel... ne güzel!..” diyordu.

Bir gün Rebia Hatun, Hatice’yi çarşı hamamına götürmüştü. Adadan geleli kızcağız ilk defa sokağa çıkıyordu ve ilk defa olarak ferace giyyordu.

İnce yapılı zarif vücudunda limon küfü rengindeki genç kız feracesiyle divan şairlerinin “serv-i hıraman”ı olmuştu. Sağında analığı, arkada koltuğunda bir bohçayla Bacı, onun da arkasında koltuğunda yine bir bohçayla uşak Cafer... Bu kafiye gören konu komşu kadınlar: “Rebia Hatun kızı hamama götürdü!..” diyerek peşleri sıra hamama koşmuşlardı.

Güzel kızı çıplak görmek! Kaçar mıydı hiç bu fırsat.

Milo Adası’nda Kir İspiro’nun keçi çobanı Pidakis oğlan, zangocun kızı Afro için düzdüğü bir şarkıda: “Bir çift haşarı keçi yavrusu gibi küskün memeli!” demişti. Kasımpaşa’da Büyükpiyale Hamamı’nda, nalınlarını mermer üstünde tıkırdatarak, kara saçları omuzlarından kalçalarına dökülmüş, belindeki peştemalı sırma püsküllü Hatice’nin göğsü bir harikaydı. Küçük, uçları dışarı bakan bir çift küskün meme hakikaten iki haşarı oğlak gibiydi. Hamamın kubbesinin fincanlarından süzülen ışık altında o çıplak kız vücudu, kehribar içindeki nakışlar kadar güzeldi. Hamamcı kadın dayanamadı, çörekotu, karanfil tütsüsüyle ardından gitti ve:

“Hatunlar... Kusura bakmayın, üzerinize alınmayın, hamamda âdet olmuştur!..” diyerek Hatice’yi tütsüledi:

Üzerliksin, havasın

Her dertlere devasın

Perilerin sırdaşı
 Büyüsene tavşan başı
 Elemtere fiş
 Kem gözlere şiş!..

Sonra tütsü çanağını güzel kızın başına tuttu:

Çörekotu kara, saçları kara
 Ben boyamadım, kendinden kara...

Kuzguna yavrusu ceylan görünür, o gün hamamda bulunan, birbirinden duyarak Hatice'nin peşi sıra hamama gelen Kasımpaşa kadınları: "Mehmedime, Ahmedime, Yusufuma, Mustafama kızı buldum" dediler.

O Mehmedler, Ahmedler, Yusufklar ve Mustafalar ve daha türlü türlü isimlerde şahbaz yiğitler, Hatice'nin kalem parmaklı çıplak ayaklarına yüz ve göz mü süreceklerdi, yoksa, onun kara saçlarını kollarına dolayarak kıskançlıklarından dayak mı atacaklardı? Kızı kırk kilit altında mı koyacaklardı?

Bir sabah Rebia Hatun, Hatice'yi karşısına almış, kızın koluna bir altın bilezik takıyordu, Hatice heyecan içindeydi. Hüsam Reis de pencere önündeki sedirde bağdaş kurup oturmuştu. Pencere bahçeye bakıyordu. Büyük bir ceviz ağacının dalları, evin bahçe tarafındaki cephesi önünde muhteşem bir yeşil paravana gibiydi.

Sokak kapısı şiddetle vurulmaya başladı. Gelen, borçlusunu evinde yakalamış alacaklı gibi tokmağı durmadan vuruyordu. Reis:

"Kim bu saygısız? Kapıyı kıracak!.." dedi.

Bahçeden uşak Cafer'in sesini işittiler:

"Reis Baba!.. Reis Baba!.."

Pencereden konuştular:

"Kim o Cafer?"

"Bir Arap... Saraydan gelmiş de anamı alıp götürcekmış... Hastayı okutmaya."

"Sormadın mı kimin sarayından gelmiş... Kime okuyacaktı..."

"Sordum Reis Baba. 'Saray-ı Hümayun'dan geldim' dedi. 'Ağırca hastamız var, okuyucu hatunu hemen alıp götürceğim' dedi."

Rebia Hatun, Hüsam Reis'e "Sen git bak, öğren aslını" der gibi baktı. Kocasını kapıya bakmaya giderken de hatırladı ki o gün Hüsam Reis, Tersane'ye gidecekti. Kendisi de hasta okumaya saraya giderse, kız evde Lalifer Bacı ile uşak Cafer'le yalnız kalacaktı, içinden "Bırakamam. Kızı da alır götürürüm" dedi.

Uşak Cafer

Uşak Cafer vücut yapısı düzgün, yüzü de temiz, hatta güzelce, yeni tüylenmiş gayet civelek oğlandı, ama haylaz, çapkın değildi; saraya hasta okumaya giderken "Kızı bırakamam... Onu da götürürüm" demesi yersiz kuşkulandı.

Hırpani, çapaçul oğlandı, şalvarının, donunun paçalarını, gömleğinin, mintanının kollarını ilk giydiğinin tezine mutlaka bir yere iliştirir, takar, yırtardı. Ayaklarında sanki dişi vardı, pabuç, yemeni, kışın da çorap dayanmazdı. Kolayı takunyada bulunmuştu, onun da tasmaları kopardı. Bir yere gönderildi mi, takunyasının bir köşeye atılmış tekini aramaya, yalınayak fırlayıp gitmeyi tercih ederdi.

Ayşe'yle beraber büyümüşü, kardeş gibi. Hatice'ye karşı da hep ürkek, çekingen kaldı. Güzel kızın eve ilk geldiği gün, açık ve çıplak ayakla çıkması, önce pek hoşuna gitmişti. Fakat kız Rebba Ana'nın dizinin dibinden ayrılmaz olmuştu. Merak edip de bir defacık yalnız bahçeye çıkmamış, havuz başına oturmamış, Cafer'in yüzüne bakmaya tenezzül etmemişti.

Oğlan bir gün bahçede dolaşıyordu, Hatice de onu pencereden gördü, hatta göz göze geldiler Cafer'le. Kız sanki onu değil, Pidakis'i, Yeniçeri Ali'yi görür gibi olmuştu ve birden geri çekilmişti. Rebba Hatun:

"Kim var bahçede?" diye sormuştu.

Kız "Palıkar!.." dedi, Bacı da baktı: "Bizim Cafer!" dedi.

O gün bu vakayı Rebba Hatun ile uşak Cafer ayrı ayrı yorumladılar. Kadın, ölen kızını ile kardeş gibi büyümüş, şakalaşmış, kavgatmış Cafer'in güzel Rum kızına mutlaka çapkınca bir selam veya işaret çaktığını sandı. Oğlan ise "Kendisinin bu eve nasıl geldiğini unuttu, hanımlık taşıyor, beni böyle çıplak ayaklı hırpani beğenmedi kız" dedi. O günden sonra kendine bir çeki düzen vermeye

başladı. Adamlık şalvarını her gün giymeye başladı. Kuşağını dikkatle sarıyor, iki günde bir mintan değiştiriyordu. Reis'e söylemiş, ayaklarına da bir çift Galata yemenisi aldirtmişti. Rebia Hatun'dan da bir eski şal istemişti, keçe külahına saracaktı. Bir adam sarrafi olan Hüsam Reis oğlandaki bu değişikliğe bıyık altından güldü, biliyordu ki Cafer saftır, tertemizdir. Ama Rebia Hatun kuşkulu, bir gün kocasına:

"Cafer'e Tersane'de bir iş arayıp bulsan iyi olur.." dedi.

Kaptan da ilk defa olarak karısının bir isteğini sert ve kesin reddetti.

Cafer de "Ana" dediği Rebia Hatun'un kendisine karşı değişmiş halinden üzgündü, "Rum kızı geleli beri anamın bana karşı olan bakışı değişti. Bu evden çıkıp gitmeli" diye düşünmeye başladı. Nereye gidecekti?.. Bilmiyordu. Tek bildiği şey aç ve açık, çıplak kalmayacağıydı. Ama bir türlü çıkıp gidemiyordu. Hatice'nin öyle bir yüzü vardı ki onun gibi bir toy oğlan, bir gün candan yürekten bir ah çekti mi, Kerem gibi ağzından bir alev çıkarak cayır cayır yanabilirdi.

Rebia Hatun'un saraydan çağrıldığı gün, önce Hüsam Reis, ardında Rebia Hatun ile Hatice, en arkada Bacı, taşlığa indiler. Cafer kapıyı az aralık bırakmıştı, kendisi yine "süslü", kapının ardına çekilmişti. Kaş altından kıza baktı, Hatice de gözlerini başka tarafa çevirdi. Reis, aralık duran sokak kapısını azıcık daha açtı. Kapının önünde uzun boylu bir haremağası ile şakır şakır altın yaldızlı bir harem arabası, arabanın yanında da acayip kıyafetleriyle üç zülfüflü baltacı duruyordu.

Uzun boylu zenci:

"Saray-ı Hümayun'da ağırca bir hastamız vardır. Okuyucu hatunu hemen alıp götüreceğim" diye tekrarladı.

Kaptan da bir kere daha sordu:

"Hasta kimdir?"

"Söylemeye mezun değilim."

Karikoca bakıştılar, Reis bir kaş göz işaretiyle: "Gitmek lazım" dedi. Rebia Hatun da:

"Bacı, biz çıkıp inmeyelim... Feracelerimizi getir" dedi.

"Kızı da götüreceksin?"

Kadın, kararı kesin, başıyla: "Evet!" dedi. Rebia Hatun ile Hatice

sokak kapısı ardında feracelerini giyerlerken Hüsam Reis de Cafer'i bir köşeye çekti:

"Çabuk yemenilerini giy... Bahçe kapısından çıkıp arabanın arkasına düş, bana da Tersane'ye haber getir" dedi.

Feracelerini giyerlerken Rebba ile Hatice de fısıltıyla konuştular:

"Nereye gidiyoruz anacığım?"

"Saraya."

"Sultanların evine mi?"

"..."

"..."

Dış altın yaldızlı harem arabasının içi de öylesine süslüydü ki Hatice'nin gözleri kamaştı. Zenci haremağası arabada ana kızın karşısında bağdaş kurup oturdu. Çift öküz koşulmuş araba hareket ederken Hüsam Reis arabaya bir şeyler okuyup üflledi.

Hüsam Reis'in evi Kasımpaşa Deresi'nin sol kıyısında, Galata tarafındaydı. Araba derenin o kıyısındaki yolda ağır ağır uzaklaşırken Cafer de zülüflü baltacıların peşine takılmıştı.

Arabada haremağasının gözleri, Hatice'nin yüzünden ayrılamıyordu. Rebba Hatun bu alakaya sinirlendi, fakat bir şey söyleyemedi. Hadım zenci:

"Allah kem nazardan saklasın... Melek gibi kız" dedi.

Ve içinden de "Efendimizin fıraşı hümayununa layık!.." dedi. Efendimiz dediği devrin padişahı Sultan III. Mehmed'di. Sarayda, adını söylemeye mezun olmadığı Sultan III. Mehmed'di.

Ölüm döşegindeydi.

Sarayda ilk gece

Tersane'de Hüsam Reis'e haber getirecek olan uşak Cafer akşama kadar görünmedi, gün kavuşup ortalık karardıktan sonradır ki eve geldi ve merak içindeki kaptana şunları anlattı:

"Bizim köprüden geçip derenin öte yakasında arka yoldan Tersane Sarayı'na gittiler. Kapıdan girerlerken uzun Arap'ın "Kayık hazır mı?" diye sorduğunu duydum. Zindan arkasından iskeleye koştum. Kuşlu kayığı geçerken gördüm. Anam ile kız içindeydi. Yeni Saray'a doğru gittiler. Bu vakte kadar bekledim, dönmediler."

Reis o gece uyuyamadı. Küçük odasında Cafer'i de uyku tutmadı. Uşak oğlan yatağına girmeden, bir yağ mumunun ışığında etrafına şöyle bir bakınmıştı; esvap ve çamaşır, bütün eşyası bir bohça içinde toplanabilirdi, "Yorganı da götürsem mi?.. Benim malım değil ama..." diye düşündü, sonra kesin kararını verdi: "Hele kız dönsün... Ben bu evde durmam artık!.." dedi.

Cafer'in ağızıyla "Kız", Hatice artık Kasımpaşa'ya dönmeyecekti.

O gün, 20 Aralık 1603, Rebia Hatun'u bir hastaya okumak üzere saraya çağırılan devrin padişahı Sultan III. Mehmed'in anası Safiye Sultan'dı, ağır hasta olan da Sultan III. Mehmed'di. O gün akşam ile yatsı arası öldü.

Bir padişahın ölümü devletten önce saray için büyük vakadır; saraydakiler için. Safiye Sultan, kocası III. Murad ve oğlu III. Mehmed zamanlarında saltanat sürmüş bir kadındı. Aslı Venedikliydi, bir asilzade kızyiken korsan eline düşmüş, Osmanlı Sarayı'na satılmış, bir bakire olarak şehzade koynuna konmuş, gebe kalınca nikâh kıyılmış, kocası tahta çıkınca haseki sultan olmuş, oğlu padişah olunca valide sultan olmuş, o gece onun da ölümüyle bir anda bir hiç oluvermişti. O gece hem oğluna ağlayacaktı, hem de kendi bahına. Sabaha kadar zati eşyasını toplayacak ve ertesi sabah erkenden İstanbul'da Beyazıt'taki Eski Saray'a gönderilecekti. Eski Saray ölen padişahların karılarının ve analarının bir daha çıkmamak üzere girdikleri mahpushaneydi. Safiye Sultan'ın iki torunu vardı, 14 yaşında Ahmed, 13 yaşında Mustafa, kardeşinden bir yaş büyük Ahmed padişah, anası Benli Haseki de valide sultan olacaktı. Saray geleneğinde büyük analara yer verilmemişti, onların yeri Eski Saray'dı. Ahmed devlet tahtına oturur, Mustafa da sarayda "Şimşirlik" denilen ve yine muhteşem bir şehzadeler mahpushanesi olan daireye kapatılırken onun anası Sürmeli Haseki de Safiye Valide Sultan gibi Eski Saray'a gidecekti. Bu iki kadın, kocalarının 8 sene 11 ay sürmüş olan padişahlığı zamanında haseki sultanlıklarının tadını tatmamışlardı. Harem-i Hümayun Valide Safiye Sultan'ın sonsuz nüfuzu altındaydı. Ölümünde 38 yaşında genç bir adam olan Sultan III. Mehmed en az babası kadar kadın düşkünüydü, fakat kafasını istifraş ettiği cariyelerin isimlerini bellemek için hiç yormadan hepsini taktığı lakaplarla bilirdi: "Allı", "Morlu", "Dilbilmez",

“Uzun Çerkez”, “Benli”, “Sürmeli”, gebe kalıp padişaha evlat doğuranlar bile yine o lakaplarla anıldılar. Sultan Mehmed’in üç oğlunun üçü de babaları padişah olmadan doğmuşlardı. Manisa’da; yaş sırasıyla Mahmud’un anası Sırmalı Haseki, Ahmed’in anası Benli Haseki, Mustafa’nın anası Sürmeli Haseki.

Sultan Mehmed padişah olduğunda, saray korkunç bir faciaya sahne olmuştu. 103 kardeşinden o gün, 24 kız ve 19 erkek, 43 tanesi hayattaydı. Kızlar Eski Saray’a gönderilmiş, 19 oğlan da o gün boğularak öldürülmüştü. Kardeş katili padişahların en gaddarı olan Sultan Mehmed ölümünden sekiz ay kadar önce de evlat katili olmuştu, büyük oğlu ve veliahdı Şehzade Mahmud’u idam ettirmişti.

III. Mehmed’in zamanı, tarih kaynaklarımızda “Celaliler” diye anılan “Dağ Padişahları”nın türedi devridir, büyük isyanlar ve şekavet devridir. Padişahlığının ikinci senesi ordunun başında Engürüs Seferi’ne giden ve seferden “Gazi” ve “Eğri Kalesi Fatihi” unvanlarıyla dönen genç hükümdar birden bir aciz göstermişti devlet idaresinde. Saraydaki rüşvet kapısını sonuna kadar açan anası Safiye Sultan’ın avucunda oyuncak olmuştu. Kana boyanan Anadolu’dan acı haberler geldikçe 1718 yaşlarında hamiyetli bir genç olan Mahmud, babasını üzgün gördükçe, “Padişahım... beni askere başbuğ yap... Anadolu’ya gideyim... Eşkiyaya bir kılıç çalayım ki gör!..” derdi. Küçük kardeşi Ahmed “Kardeşim... Padişahlara böyle şeyler söylenmez” dedikçe; “Kendi gitmez, vezirleri aciz gösterir. Bu devletin hali nice olacaktır!.. Beni yüreğim söyletiyor..” derdi.

Şehzade Mahmud’un anası Sırmalı Haseki de sözünü sakınmaz bir Gürcü’yü ve Safiye Sultan o kadını hiç sevmezdi, bir gün gelinine “Pis Gürcü...” diye hakaret etti. O da “Ya sen nesin?.. Devletimizin ve padişahımızın düşmanı olan Venedik kâfirinden değil misin? Bugün padişah anasıysan, yarın da ben padişah anası olacağım!” demişti. Deliliğe kadar çıkmış bir asabiyetti.

Sırmalı Haseki o gece boğulmuş ve cesedi Sarayburnu’ndan denize atılmıştı. Şehzadeyi de boğdular, dedesinin türbesine defnedildi. Şeyh Efendi ile adamı da idam edildiler. İşte bu vakanın üstünden pek az bir zaman geçmişti ki Sultan Mehmed hastalanmıştı. Hekimler derdine deva bulamadılar. Son olarak saraya reis karısı okuyucu Rebia Hatun çağırılmıştı, Safiye Sultan’ın emri, isteği-

le. Rebia Hatun'un okuduğu Kuran, hayatının son saatlerinde hasta padişaha biraz sükûn verdi, o kadar.

Ya Rebia Hatun'u çağırılan valide sultan olmasaydı da haseki sultanlardan biri, Benli yahut Sürmeli olsaydı?..

Kendi derdine düşmüş olan Safiye Sultan o gece elbette ki Rebia Hatun ile yanında alıp getirdiği kızını düşünecek halde değildi.

Ve bir günde sarayda müthiş bir haber yayıldı. "Sırmalı Haseki bir şeyh efendiye padişah için ölüm büyüğü yaptırmış, şehzadesi bir an evvel tahta otursun diye. Ama şeyhten büyüğü alıp Sırmalı'ya getiren adamı kızlarağası yakalamış!.."

O gece, saray geleneğince Şehzade Ahmed, Sultan I. Ahmed unvanıyla Osmanlı tahtına oturacaktı. Ertesi sabah da resmi tahta oturma töreni yapılacaktı. O gulgule arasında okuyucu kadın ile kızını kim düşünecekti?

Rebia Hatun ölümü anına kadar padişahın yanındaydı. O gece o bile "Kızımı da getirmiştin? Kızım nerededir?" diye kimseye sormadı.

Nerede geçirmişti Hatice o geceyi?

O gece gözüne uyku girmeyen uşak Cafer bir ara şamdanını yaktı, düşündü, belki kararını kırkuncu defa tekrarladı: "Kız dönsün, bu evden çıkıp gideceğim!.." Kapı açıldı, Reis girdi içeriye:

"Uyumamışsın Cafer!"

"Seni de mi uyku tutmadı baba?"

"Hata etti anan kızı götürmekle!.."

"Sen kimsin güzel kız?.."

Osmanlı Sarayı geleneğince bir padişah ölünce yerine geçen oğlu, evvela Harem'de "Hünkâr Sofası" denilen büyük salonda kurulan tahta oturur ve kendisine evvela Harem halkı biat ederdi, "sadakat yemini" verirdi. 1603 yılının 20-21 Aralık gecesi de öyle oldu. Gece hazineden çıkarılan taht hazırlandı. Başta Safiye Sultan, üzgün ve perişan, sonra yeni valide sultan, artık unutulacak olan lakabıyla "Benli Haseki" ve has adıyla Handan Sultan, bütün Harem halkı, cariyeler, kalfalar, kâhyalar, saraya dışardan gelip giden masalcılar, dalkavuklar, içlerinde Harem'in şehirde el ulakları olan kadınlar

ve onların arasında Okuyucu Rebia Hatun, haremağaları, Harem'in zenci hadım muhafızları, Hünkâr Sofrası'nda toplanmışlardı. Henüz 14 yaşında bir çocuk olan yeni padişahı bekliyorlardı. Padişahı çağırmaya kızlarağası, Harem'in en büyük zabiti gönderilmişti.

Sultan Ahmed uzun boylu, narin yapılı ve çok güzel bir çocuktü. Masal diliyle "Peri padişahının oğlu" ydu tahta oturacak şehzade.

Önce 9 yaşlarında bir zenci çocuk, şehzadenin oda uşağı Sümbül, elinde çift kollu bir altın şamdan; Sümbül'ün ardında şehzade, onun ardında da kızlarağası, dev yapılı bir zenci. Hünkâr Sofası'na doğru giderlerken, labirent gibi bir koridor geçeceklerdi, yan yana art arda birçok kapılarla bölünmüş bir koridor.

Sümbül bir kapıyı açtı, oradaki nöbetçi haremağasının "Dur!.. Yanlış..." demesine kalmadan bir odaya girdi, ardından da çocuk prens girdi. Harem'e dışardan gelen misafir kadınlara mahsus olan odaydı ve içerde tek başına oturmuş Hatice vardı.

Güzel kız saraya gelir gelmez analığından ayrılmış, bu odaya konmuştu ve kızı orada unutmuşlardı. Ne öğle yemeği, ne akşam yemeği yemişti; açtı. Bir testi görmüş ve bol bol su içmişti. Yatak da yoktu, sedire uzanıp uyumak istemiş, yalnızlık, yalnızlığın verdiği korku ve açlıkla uyuyamamıştı. Ara sıra oda kapısını açarak, korka korka koridora bakmış ve kapıyı süratle kapamıştı. Bir ara da sessiz sessiz ağlamıştı. Haydi anası getirdi, o ne diye gelmişti saraya? "Buraya gelmemeliydim" diye söylenmiş, bir ara da Rumca bir şarkı mırıldanmaya başlamış, o zaman da Milo Adası, Pidakis, Lefteri ve Yeniçeri Ali ile Küçük Andriya gelmiş gözlerinin önüne ve yine ağlamıştı.

Kapı açılıp da içeriye eli altın şamdanlı bir zenci çocuk girince, Sümbül'ü bir cin sanmış ve yerinden fırlamıştı. Bir çılgılık atmak üzereydi ki arkasından Sultan Ahmed'i gördü. İnsan duygusunun esiridir, şehzadenin güzelliği içine bir rahatlık verdi ve gülümsedi. Körpe yüzünün taravetinde bu tebessüm bir gül gibi açıldı. Hatice'yi saçlarından ayaklarına şöyle bir süzen şehzade, kızlarağasına:

"Bu güzel şey de kim?" diye sordu.

Harem'in en büyük zabiti olan kızlarağası da bilmiyordu Hatice'nin kim olduğunu. Hatice için Sultan Ahmed kendi yaşın-

da güzel bir oğlandı. Beraber oynayabileceği bir arkadaştı, derlenip toplanmadı, karşısında gayet serbest durdu. Kızın bu hali kendisini bir kat daha güzelleştirdi ve Sultan Ahmed'in pek hoşuna gitti, içinden: "Melekler kadar güzel!" dedi, Hatice de içinden "Pidakis'ten de Ali'den de güzel çocuk!" dedi.

On dört yaşındaki Sultan Ahmed buharda yeşeren fidan gibiydi. Bir yandan vücutça serpilirken, bir yandan da hocalarından Arapça, Farsça edebiyat, vezin, kafiye, tarih ve dininin akidelerini öğreniyordu. Fakat bir de "aşk ve muhabbet ilmi" vardı, o ilmin hocası, üstadı yoktu. Onu insana hava, su, rüzgâr, ışık, koku öğretirdi.

Kızlarağası:

"Hükümdarım... Cümle Harem-i Hümayun halkı kulların ve valide-i ismetpenahın cülus için seni beklerler" dedi.

Küçük delikanlı umursamadı:

"Beklesinler... Gideriz işte!" dedi.

Ve içinden "Şu kıza elimi sürebilir miyim acaba?" diye geçirdi. Fakat hem ürker diye korktu hem de elini mi, kolunu mu tutacağını, yoksa çenesini, yanağını, saçlarını mı okşayacağını kestiremedi.

"Sen Saray-ı Hümayunumdaki cariyelerden misin?" diye sordu.

Hatice güzel yüzünde güzel tebessümüyle:

"Yok ben o kadar turkika" dedi.

"Bir şey anlamadım" demek istiyordu, padişah adını sordu:

"Ben kız Rebia Hatun" dedi.

"Adın Rebia mı?"

Hatice uzun bir yalnızlığın kasvetinden kurtularak insan yüzüne kavuşmanın ve çok güzel bir oğlanla konuşmanın tesiriyle laubali bir kahkaha attı:

"Yok... yok..." dedi. "Benim adım Hatice... Benim ana Rebia Hatun."

O sırada padişahın arkasındaki kızlarağası, eliyle işaretler yaparak kıza, çok büyük bir kimsenin huzurunda bulunduğunu anlatmıştı. Kızcağız şaşırırvermiş, yüzündeki tebessüm de kuş gibi uçmuştu. Sultan Ahmed zenciye hiddetle:

"Niçin korkuttun kızı?" dedi.

Saray protokolünden titiz zabıt:

"Siz padişahımızın huzurunda öyle gülmek olur mu?"

Ama Hatice'nin o korkmuş hali de güzeldi. Sultan Ahmed kızın

elini tuttu, oğlan eli gibi büyüktü, hatta padişahın elinden büyüktü. Yalvaran bir sesle:

“Korkma, benden korkma. Haydi söyle bakayım... Kim o Rebia Hatun?”

Kız hemen cevap veremedi, “Hüsam Reis’in karısı” diyecekti, cümleyi toparlayamadı, başka türlü anlattı.

“Benim baba Hüsam Reis” dedi.

Sultan Ahmed parmaklarının ucuyla kızın çenesini tuttu, gözlerinin içine hayran hayran baktı:

“Korkmuyorsun ya benden?” dedi. “Gül bakayım bana!”

Kız gülümsedi, Sultan Ahmed içinden: “Bütün ömrümü bahar yapabilecek çiçek!” diye geçirdi.

Çevre

Bu ilahi, o devrin büyük, çok büyük, ermiş Halveti şeyhlerinden Üsküdarlı Aziz Mahmud Hüdâî Efendi’nindir.

Açıldı çün bezm-i elest
Devr eyledi peymanesi
Andan içenler oldu mest
Ayılmadı mestanesi

On dört yaşındaki güzel çocuk, biraz sonra bir cihan imparatorluğunun tahtına oturacak toy padişah bir azamet takınarak:

“Güzel kız... Ben kimim biliyor musun?” dedi.

Hatice önce cevap vermedi, tatlı tatlı baktı, sonra bir baş işaretiyile “Bilmiyorum!” dedi.

“Ben Âl-i Osman Devleti Padişahı Sultan Ahmed Han-ı Evvelim!”

Hatice bu tumturaklı lafın içinden yalnız “padişah” kelimesini anladı ve hemen Sultan Ahmed’in önünde diz çöktü. Kökleşmiş bir alışkanlıkla göğsünde bir istavroz işareti yapmak üzereyken Müslüman olduğunu hatırladı.

Padişahın işareti üzerine kızlarağası kızı ayağa kaldırdı. Sultan Ahmed koinundan güvez zemin üstüne altın işlemeli bürümcük bir

çevre çıkardı ve Hatice'nin titreyen eline verdi. Kız, kalp gözünün görgüsüyle çevreyi öptü ve koynuna koydu. Sultan Ahmed:

"Hatice... Sen bu sarayın sultanı olacaksın!.." dedi.

Ve, yanlışlıkla o odaya girmiş olan sevgili küçük uşağı zenci Sümbül'e sevgiyle, minnetle baktı, onun bu şaşkınlığı olmasaydı, Hatice'yi nerden görecekti, tanıyacaktı. Ve kızlarağasına:

"Yürüyün gidelim artık..." dedi.

Fakat oda kapısından çıkar çıkmaz kızlarağasına:

"Şamdanı sen al!.." dedi.

Kendi eliyle kapadığı odanın kapısını işaretle küçük Sümbül'e de:

"Sen bu kapının önünde otur! Fermanım olmadıkça bu odaya kimse giremez!" dedi.

Çocuk padişah çıkıp gittikten sonra Hatice bir müddet olduğu yerde kıpırdamadan durdu. Padişahın çıktığı kapının çevresi içinde Mariya Ana'nın hayalini gördü. İhtiyar deli, falcı, sihirbaz, ermiş her neyse dile geldi; Hatice hayalini gördüğü kadının sesini de kulaklarında duydu:

"Senin kismetin denizlerin ötesinde

Senin kismetin denizlerin ötesinde

Sen vasilissa...

Sultan olacaksın!"

Koynundan Sultan Ahmed'in verdiği çevreyi çıkardı, kokladı, öptü. Çevreyi veren oğlan ne güzeldi.

"Padişah!.."

O güzel oğlan "Ben padişahım!" mı demişti?

Yine Mariya Ana'nın sesini duydu:

"Evet!.. Evet!.."

Sonra Pidakis'in şarkısı... Ali'nin sarılan kolu... Bir şimşek ışığında küçük Andriya'nın dehşetle açılmış gözleri ve insan çılgınlıklarını işittirmeyen denizin uğultusu. Yaşaran gözlerini o çevreye sildi ve yine koynuna koydu:

"Ben ölünceye kadar sen burada kalacaksın!" dedi.

Ve ilk defa o anda hatırladı, neredeydi Yeniçeri Ali'nin verdiği küçük gülyağı şişesi, tahta mahfazasının içindeki gülyağı şişesi? Çırpına çırpına yırtılan yelken, kırılan direk, kapaklanıp devrilen kayık ve insan çılgınlıklarını işittirmeyen denizin uğultusu...

Harem’de Hünkâr Sofrası’ndaki ilk tahta oturma töreninden sonra çocuk padişah anası Handan Sultan’la halvet oldu, ana oğul baş başa konuştular. Padişah, sarayda reis karısı Rebia Hatun’un kim olduğunu sordu, yeni valide sultan da o gün şehirden getirilmiş hasta okuyucu bir kadın olduğunu söyledi. Akıllı, bir görüşte âşık olduğu kızda, Sultan Ahmed birden konuya girdi; o kadının kızıyla hemen o gün evlenecekti; Hatice bir kaptanın kızıydı, kul cinsi cariye değildi, istifraş edemezdi, nikâhla alacaktı. İsteği üzerine o kadar kesin konuştu ki anası “İcabına bakalım aslanım” dedi. Otuz otuz beş yaşlarındaki valide sultanı ciddi bir düşünce aldı, evvela kendi yönünden: Oğlu bir kıza aşkla bağlanmıştı ve saray geleneğini çiğneyerek onunla hemen evlenmek istiyordu, karşısına valide sultanlığının daha ilk günü bile haseki sultan çıkıyordu. Padişahın aşkına dayanarak Harem’in hâkimi olmak isteyebilirdi. Sonra oğlu yönünden düşündü: Sultan Ahmed 14 yaşındaydı, vücut yapısı gelişmiş bir çocuktuktu, tahsiline çok dikkat edilmişti, fakat babasının düşünmesi gereken bir mesele vardı ki Sultan Mehmed onu ihmal etmişti, 14 yaşındaki oğlu henüz sünnetsizdi. Sünnet olmamış bir Müslüman evladı nikâhla evlenebilir miydi? Herhalde ulema efendilere sormak lazımdı. Kendi yönünden düşünmesini bahtına, alınyazısına bıraktı. Sünnet meselesini de oğluna söyleyemedi, onu da kızlarağasına bıraktı: “İcabına bakalım aslanım” dedikten sonra oğlunun yanından ayrılarak kızlarağasını yolladı. Hadım zenci daha rahat, serbest konuştu. Yüzü utancından kızarmış çocuk padişah “Lala, beni hemen sünnet ettir!..” dedi, ama ilk kararında ısrarla durdu: “Hemen nikâh olur. Zifaf sünnetten sonra olur!..” dedi.

Handan Sultan, Rebia Hatun’u kalfalar dairesinde buldurdu. Kadını kızının yanına götürmüşler, fakat küçük Sümbül gelenleri odaya sokmamıştı:

“Padişahımın fermanı vardır. Bu odaya kimse giremez... Valide sultan hazretleri gelse sokmam!” demişti.

Rebia Hatun meseleyi valide sultandan öğrenince şaşırdı ve şaşkınlığından ne söylediğini bilemedi, “Mehil verilse de çeyizini düzsek” dedi. Handan Sultan ancak güldü. “Hatun, senden kızını Saray Bostancısı Ahmed için değil, Âl-i Osman Padişahı Sultan Ahmed için isterim!” dedi.

Kösem

Sultan I. Ahmed padişah olduğunun otuz dördüncü günü, 23 Ocak 1604, bir cuma günü sünnet edildi. Osmanoğulları tarihinde, devlet tahtına oturduktan sonra sünnet olmuş ilk padişah'tı. İmparatorluğun her tarafında on beş gün on beş gece süren büyük şenlikler yapıldı.

Ama nikâh, Hatice'nin nikâhı kocasının padişahlığının üçüncü günü, Şeyhülislam Mustafa Efendi tarafından kıyılmıştı. Zifaf da sünnetten sonraya ertelenmişti. Nikâh ile zifaf arasında bir buçuk ay kadar bir zaman geçti. O zaman içinde, küçük geline evvela saray geleneğince yeni bir isim verildi, adını valide sultan koydu, "Mahpeyker" dedi, "Hatice Mahpeyker."

Sonra Mahpeyker'e sarayda kimlere nasıl hitap edeceği, bilhassa kocası padişaha nasıl hitap edeceği ve onunla neler konuşabileceği öğretildi. Kendisine sarayda bir daire ayrılacak ve hizmetine biri yaşlıca biri genç iki cariyeye verilecekti, dairesi dört odalıydı, biri yatak, biri oturma, biri yemek odası, biri de cariyelerin odası; ve yine önemle öğretildi ki bazı geceler kocası padişah gelmeyebilirdi, ona nerede ve kimin yanında yattığı asla sorulamazdı. Mahpeyker'in gardırobu tanzim edildi. Çamaşırları, esvapları, entari ve şalvarları, kürkleri, feraceleri, hotozları, çevreleri, hamam takımları, terlikleri, pabuçları, yelpazeleri.

Mahpeyker'e her gün kullanacağı mücevherleri verildi, çekmece-ler içinde, küpeler, bilezikler, broşlar, iğneler, sorguçlar, gerdanlıklar, yüzükler.

Yine o günlerdedir ki, Handan Valide Sultan kızın anası Rebia Hatun'u kendi yanına nedime olarak almıştı. Kasımpaşa'daki evine haftada ancak üç gece gidiyordu.

Hatice Mahpeyker'in işleriyle bizzat meşgul olmuştu. Bir gün şu şirin vaka oldu, koca Harem'de kızın ayağına uyan terlik bulunamamıştı, Hatice'nin ayakları oğlan ayağı dökümünde, büyüktü, bir zambak yaprağı gibi narin ve sırmalı, incili saray terlikleri kızın topuklarını bir türlü örtemiyordu. Handan Sultan gülmüş; "Ayağı büyük olanın bahtı açık olur!.." demişti ve Hatice'nin terlik ve pabuçları ayak ölçüsü alınarak yaptırılmıştı.

Bir gün de valide sultan, Hatice'nin önüne büyük bir mücevher çekmecesi koymuş ve:

"Kızım... İçinden şimdilik üç yüzük ile üç küpeyi beğen al!.." demişti, Hatice elini uzatmamıştı:

"Sultan anacığım... Sen bana bir çakıl parçası da versen benim için cevahirdir!" demişti.

Saftı, ama muhakkak ki çok zekiydi. Girdiği sarayda, kocasının aşkı kadar kaynanasının sevgisi de büyük desteği olacaktı. Onun içindir ki valide sultana nasıl hitap edileceğini bir türlü becerememiş, Handan Sultan'a daima sıcak laubalilikle "Sultan anacığım" diyordu. Kızın bu samimiyeti, valide sultanı onlara yakınlaştırdı, analığını nedime olarak dairesine almıştı, babalığı Hüsam Reis de Tersane'den emekliye ayrıldı ve valide sultan kethüdalığına, kâhyalığına tayin edildi. Bir Gürcü güzeli cariyesini Cafer'le evlendirdi. Kasımpaşa'daki evin bir kadına ihtiyacı vardı. Hatice artık o eve hiç dönme-yeceğine göre, Cafer'in evi bırakıp gitmesine de lüzum kalmamıştı.

Hatice'nin mazisi saraya azıcık değiştirilerek anlatılmıştı; Değirmenlik, Milo Adası'nın adı söylenmemiş, bir yeniçeri tarafından kaçırıldığı, müthiş fırtına, kızın denizde bulunduğu tamamen saklanmıştı. Eğriboz Adası'nda ihtiyar bir papaz ölüm döşeğindeyken gece evinden çıkmış, sancakbeyinin konağına gitmiş, kendisinin Müslüman olacağını söylemiş ve Kelime-i Şehadet getirerek hak dinde göz yummuştu. Vaka doğruydı. İşte Hatice o papazın kızı oldu, o kadar.

Zifafa kadar geçen günlerde ve ondan sonra Hatice Mahpeyker'in ilk işi, en büyük işi, tek işi, padişah kocasıyla olan muhabbetinin yanında gece gündüz Türkçe öğrenmek olmuştu. Ve dil öğrenmede öyle bir kabiliyet göstermişti ki, ağzının Rum aksanları tamamen yok olmuştu. Türkçeyi artık İstanbul ağzıyla konuşuyordu. Saray Çerkez, Abaza, Gürcü, Megril, Rus, Leh, Macar, İtalyan kızlarıyla doluydu, hepsi de Türkçe öğrenmişlerdi, fakat hiçbiri ağızlarını değiştirmeye muvaffak olamamışlardı.

Çocuk padişahın sağlam bir edebi kültürü vardı, arada şiir denemeleri de yapıyordu. Ve maşukasına sık sık "Benim en büyük şiirim sen olacaksın!.." diyor, Mahpeyker'in dil hocalığını kendisi yapıyordu.

Osmanlı padişahı batıda Engürüs kralıyla, doğuda İran şahıyla

harp halindeydi. Tahta oturduğunun ilk aylarında batıdaki ve doğudaki serdarlarından zafer haberleri gelmiş ve çocuk padişah çok çok sevinmiş, o sevinçle şu beyti yazmıştı:

Ey uranlar kılıcı heybet ile küffare
Can ü dilden sizi ısmarlamışım Settar'e!

Evvela Haticesine okudu. Hatice:

“Şevketlu padişahım!.. Bu beyti bir güzel yapıp selam-ı şahanenizle birlikte serdar-ı âlişanlara gönderseniz pek münasip olur...” dedi.

Sultan Ahmed onu bağrına basarak:

“Ah benim Mahpeykerim... Öbür kadınlar bana sadece ‘Aslanım, gülüm, şekerim, balım’ demesini bilirler... Sen de bana neler söyler-sin... Onların hiçbirisi senin ellerine değil, ayaklarına su dökemezler!..” dedi. Ve gazel tamamlandı:

Eyledim size dua ile selamım irsal
Siz selamette olun, düşman ola biçare
Cenkte nam-ı Hüdayı komanız hiç dilden
Avn-i Hakkı dileyüb yalvarınız Gaffar'e.

Beyaz bir kâğıt üzerine iki nüsha olarak kendi eliyle yazdı, gazellerin başına turaları çekildi, biri Macaristan'da Lala Mehmed Paşa'ya, biri de İran'da Cıgalazade Sinan Paşa'ya gönderildi.

O günden sonradır ki Sultan I. Ahmed, Hatice Mahpeyker'e “Kösem” diye hitap etmeye başladı. Kösem, “en önde giden, sürünün önünde giden” anlamında bir isimdi.

Ve bu ismine tam anlamıyla layık olmaya çalışarak, Osmanlı Sarayı'na uzun zaman, Sultan I. Ahmed öldükten sonra da valide sultan olarak yerleşecek, bin bir entrikayla ismini ön planda sürdürmeye devam edecekti.

Kösem Haseki Sultan

Sultan I. Ahmed'in karısı

Kıskanç cariyeler

Zifaktan sonra geçen ilk aylar içinde Sultan Ahmed sevgili Kösem'inden bir müjde bekledi, utana sıkıla, güzel esmer yüzü kara-ra kızara, diliyle değil de bakışlarıyla verecekti haberi, gebelik haberini.

İki ay kadar sonra öyle bir haberi Kösem'den değil de Handan Sultan vasıtasıyla, Mahfiruz adındaki cariyeden aldı ve Çerkez asıllı olan o kız, 3 Ekim 1604'te çocuk padişahına ilk erkek evladını doğurdu ve nikâh kıyılarak Sultan Ahmed'in ikinci haseki sultanı oldu. Çocuğa hanedanın ulu ceddinin adı kondu "Osman" ismi verildi.

Şehzade Osman'ın doğumuyla Kösem Haseki istikbalde "valide sultan" olma hakkını kaybediyordu. Mahfiruz'u kıskanması, onu, "valide sultanlığı" çalmış gibi görmesi, ona kin bağlaması gerekirdi. Tamamen aksi, doğuma en az onun kadar sevindi, onu candan tebrik etti, kulaklarından en sevdiği küpelerini çıkararak Mahfiruz'un kulaklarına taktı.

Kösem kısır mıydı?

Sarayda falcı gibi ebeler vardı. Genç kadın muayene edildi ve o saray ebeleri valide sultana haber verdiler ki sevgili gelini kısır değildi, fakat büyük, çok büyük bir korku geçirmişti, ölmüş de dirilmiş gibi. Zamanla düzelecekti. Bazen erkeklerde de olduğu gibi bir düğümlenme hadisesiydi, o düğüm mutlaka çözülecekti. Fırtına vakasını saray bilmiyordu.

Sultan Ahmed'in padişahlığının ikinci yılı içindeydi, bir yaz günü Üsküdar Sarayı'nda "Fıstık Kasrı" önündeki Hasbahçe'de oturuyor-

lardı. Valide sultan, padişah ve Kösem Haseki Sultan; Kösem ger-
gefle nakışla meşguldü. Handan Sultan'ın iki küçük cariyesi de
orada, yanlarındaydı, biri oyuncaktan farksız bir ud çalıyor, öbürü
de sözde şarkı söylüyordu, hanende ve sazendenin falsolarına üçü de
kahkahalarla gülüyorlardı.

Bahçede bir büyük fıstık çamının altında oturdukları yer, köşk-
ten hayli uzaktaydı. Köşkün içinde açık bir pencerenin önünde de
üç carie, perde arkasında siperlenmiş, onları seyrediyorlardı ve ko-
nuşuyorlardı. Biri:

“Aslanımızın gözleri Mahpeyker'den başkasını görmez... Yatağına
ölü toprağı serpmeli kısır kahpenin” dedi.

“Mahpeyker'in anası olacak cadı büyücüdür, padişahımızı büyü-
ledi... Anasını da büyüledi. Hani nerde nur topu gibi şehzadeyi do-
ğurmuş Mahfiruz... Ama ben ona da şaşarım, sen şehzade doğur, as-
lanımızın muhabbet sefasını kısır kahpe görsün.”

Odanın kapısı açıktı ve tam o sırada kapının önünden Rebia Ha-
tun geçmişti, Kösem'in adını duyunca durdu ve kapı arkasına gizle-
nerek cariyeleri dinledi. Üçüncü carie çok güzel bir Gürcü kızıydı
ve adı “Destiyar”dı.

“Mahpeyker kahpesinin hayatı artık benim elimde. Padişahı-
mız Kösem'i cellada vermese bile saçlarını kestirip kel besleme gibi
Saray-ı Hümayun'dan atacaktır, ya Kan Kalesi Zindanı'na ya da Kaf
Dağı'nın ardına!..” dedi.

Sonra anlattı:

“Bilirsiniz, Silahşor Gürcü Hüsrev Ağa benim amcamdır. Eh-
li keyiftir, Tahtakale derler bir yer varmış şerbethaneleri meşhur-
muş. Hüsrev Ağa amcam izinli oldukça tebdil-i kıyafetle oraya gi-
der. Dün söyledi bana, iki gece evvel yine şerbethaneye gitmiş.”

Kızlardan biri içini çekti:

“Ah... bir kocam olsaydı da ehli keyif olsaydı, ama kayıkçı, ama
arabacı, içip içip eve geldikçe bana dayak atsaydı.”

Öbürü daha yanık konuştu:

“Padişaha odalık olacağıma hamala karı olsaydım... Her gece ya-
tağımda erkek görürdüm... Şerbetini, kebabını kendi elimle hazır-
lardım herife.”

Destiyar bir kahkaha attı:

“Siz ikiniz de koca delisi olmuşsunuz. Mahpeyker kahpesi padişahımızı zapt etsin, siz de hamal ile kayıkçının tabanı yarık ayaklarını yıkayın! Deliler, beni dinleyin beni... Kösem’in beline çeki taşını bağladıkları gibi Balikhane Kapısı önünden cumburlop denize!”

“Kız çabuk söyle meraklandık.”

“Amcam ayyaştır ama, akıllı adamdır. Şerbethanede bir âşık şahbaz yiğit görmüş. Adı Ali’ymiş... Kösem kahpesi de kaptan kızı falan değil, papaz kızıymış papaz, kara cübbeli papaz kızı. O Ali de yavuklusuymuş.”

“Desene ki padişahımıza gâvur büyüü yapmışlar.”

“Hem de nasıl!.. Sultan Mehmed Efendimiz ölecek hasta mıydı? Kösem’in anası olacak büyücü karıyı saraya getirdiler, okudu, üfledi, koca padişahı bir gece içinde ortadan kaldırıp yürüttü. Valide sultan efendimizi de avucunun içine aldı. Kızı padişahımıza kendi de valide sultan efendimize cihanı göstermezler. Ama yalancının mumu yatsıya kadar yanar demişler.”

“...”

“Amcam akıllı adamdır. Ali adındaki o yiğit, papaz kızı yavuklusunu saray kayığında görmüş, görmüş ama padişah karısı olduğundan haberi yok, cariyeye sanıyormuş, amcam Mahpeyker kahpesi olduğunu derhal anlamış. Hemen Ali’yi iyice kurmuş. Divan günü saraya gelip padişahımızdan maşukası olan papaz kızı cariyenin kendisine ihsan edilmesini isteyecekmiş, ‘Kıza da sorsunlar, benimle gelir’ diyecekmiş... Amcam dedi ki, ‘Kahpenin foyası meydana çıkınca Destiyar göreyim seni, padişahımızı kendine bent eyle. Senin sayende ben de bir vezir-i âlişan olurum’ dedi.”

“...”

“...”

“...”

Rebia Hatun metin kadındı. Her tarafı buz kesilmişti. Ayaklarının ucuna basarak kapının arkasından kaçtı: “Bugün çarşamba... Divan salı günü toplanır... Tam bir hafta var...” dedi ve müthiş haberi tam vaktinde öğrendiği için hemen secde-i şükranı kapandı: “Umulmadık bir tesadüfle öğrendiğime göre elbette ki akıbetimiz hayırlıdır... Masum evladımı kötülerin şerrinden Allah korur” dedi.

“Ben Afro değilim... O denizde boğuldu!..”

Kösem Haseki Sultan'ın da gözleri Sultan Ahmed'inden başkasını görmüyordu. Değirmenlik, Milo Adası, bir kişi müstesna hafızasından bütün insanlarıyla silinmişti. O yüz de Deli Mariya Ana'ydı. Güzel Afro, müthiş fırtınada denizde kaynayıp kaybolmuş, boğulmuştu.

Rebia Hatun için, kıskanç cariyelerden duyduklarını, hele Gürcü kızının verdiği müthiş haberi Hatice'ye söylemek de çok zordu. Masum kızcağız korkusundan ya ölebilir ya çıldırır yahut da Sultan Ahmed'in huzurunda rezil olmaktansa, canına kıyabilirdi.

Padişahın o geceyi Mahfiruz'un yanında geçirmesi Rebia Hatun için büyük fırsat oldu, sabaha kadar Hatice'yle baş başa yalnız kalabildi, “Metin ol kızım... Sen masumsun, Allah da masumları, grip-leri korur..” diye başlayarak Gürcü Destiyar'dan duyduklarını anlattı. Kösem baygınlıklar geçirerek dinledi; Yeniçeri Ali hayatta ve İstanbul'daydı. Kendisini görmüştü ve tanımıştı. Divan günü saraya gelecek ve padişahın kendisini isteyecekti... “Sorun o cariyeye, o da beni ister, benimle gelir” diyecekti... Bir yeniçerinin kollarıyla sardığı, yanğından öptüğü, ellerini ve çıplak ayaklarını okşadığı bir kızdı... Unuttuğu Afro, denizde boğulmuş Afro bir hortlak olmuş, Ali'yle birlikte karşısına çıkıyordu... “Metin ol kızım” diyordu analığı. Ne demekti metin olmak. Bu rezaletten sonra artık Sultan Ahmedinin yüzüne bakabilir miydi? Koynundaki çevreyi çıkarıp kokladı. Sultan Ahmed her şeyi hoş görse bile, o zelil ve hakir yaşayamazdı. “Kıyarım canıma!” diye geçirdi içinden... Mahfiruz'un padişahın bir oğlu olmuştu. Şehzade Osman'ın doğumuyla Sultan Ahmed'in sevgili Kösemi “valide sultan” olmak ihtimalini kaybediyordu. Mahfiruz'u hiç, ama hiç kıskanmamıştı, çünkü onun bir gün valide sultan olması, kocası padişahın ölmesine bağlıydı. İstemiyordu valide sultanlık, Sultan Ahmedsiz sultanlık. Eski Saray'a gider, bir odaya kapanır, koynundaki çevreyi koklaya koklaya ölümünü beklerdi. Ya Rebia Hatun'un bahsettiği metaneti Sultan Ahmed gösterirse ve “Kösem, eski yavuklun geldi, seni benden istiyor, gider misin onunla?..” diye sorarsa... Böyle bir durum karşısında kolay mıydı metin olmak? Avuçlarına baktı ve Mariya Ana'nın sesini kulaklarında duydu: “Vasilissa, sultan olacaksın!..” İşte olmuştu. Avuçlarına baktı, baktı: “Ama sonra ne olaca-

ğım? Mariya Ana bu çizgileri okumasını niçin öğretmedi” diye söylendi. Mariya Ana’nın sesi hâlâ geliyordu: “Uzun ömür!..”

“Aklımı oynatacağım anacığım!”

“Sen metin ol evladım... Vaktinde öğrendik. Bize bunu öğreten elbette ki halas olma imkânını da halk eyler. Senin şimdi yapacağın ilk iş, Harem’de padişahın yanından bir an ayrılmayacaksın... Kocanın gölgesi olacaksın... Şimdiye kadar iltifat etmemiş ama, şeytanın işi yok, bakarsın Destiyar’ı istifraş etmeye kalkar.”

“Padişahımız bana sormadan, benden izin almadan başka bir kadını odasına almaz. Mahfiruz’a gideceği geceler bile sorar.”

“Yarın sabah valide sultandan izin alıp eve gideceğim. Babanla da konuşayım. Tersane’den yetişmiş, korsanlarla boğuşmuş, tecrübeli adamdır... Belki bu işi kökünden düzeltir.”

Ertesi perşembe sabahı Kösem Haseki mahut üç cariyeyi daire-sinin kapısı önünde buldu. Kızlar, yüzlerinde garip bir gülümseme, fakat hürmetle selamladılar Kösem’i.

“Nasılsınız?”

“İyiyiz sultanım, sağlığınıza duacıyız.”

“Benden bir isteğiniz mi var?”

“Sizin bir emriniz olur diye gelmiştik.”

“Destiyar hanginiz içinizde?”

Gürcü kızı korkuyla:

“Benim sultanım” dedi.

Kız büsbütün korktu:

“Evet sultanım.”

“Amcan yaramazlık ediyormuş... Tahtakale dedikleri yerde şerbethanelere gidermiş. Padişahımıza rıka (jurnal) vermişler ‘Ayyaş-tır, padişahımızın silahşoruna yakışmaz halleri vardır’ diye... Eşedd-i ukubetle cezalandırılmasını emretti, ben mâni oldum.”

Destiyar, Kösem’in eteğini öptü.

“Ama sen de amcana söyle... Bundan sonra oralardan ayağını kessin.”

“... ”

“... ”

“... ”

Kızlar uzaklaşırken Kösem arkalarından bağırmak istedi: “Ben Afro değilim, Milo Adası zangocunun güzel kızı denizde boğuldu... Ben başkasıyım, Yeniçeri Ali’nin yavuklusu değilim! Ben pa-

dişahımız efendimiz Sultan Ahmed'in, Kösem Sultanıyım..." diye bağırmak istedi, ama sesi boğazında düğümlendi. İşte metanetini göstermişti.

Tekrar dairesine girdi ve kendi cariyelerine:

"Efendimiz gelirken bana haber verin" dedi.

Uykusuz bir gece geçirmişti. Padişah gelinceye kadar yatağına uzandı, fakat kâbus bastırdı genç kadını. Deniz uğulduyordu, şimşekler çakıyor ve o parıltılar arasında Yeniçeri Ali'nin yüzü görünüp görünüp kayboluyordu. Bir ara boynuna yağlı bir kement geçirilir gibi oldu ve elleriyle kemendi tuttu: "Hayır! Ölmek istemiyorum... Sultan Ahmedimle yaşamak istiyorum!" diye inledi. Tuttuğu kement değil kendisine sarılmak için uzanmış Sultan Ahmed'in kollarıydı.

"Neyin var? Korkulu bir rüya mı gördün Kösem? Ellerin buz gibi."

"Bilmiyorum padişahım... Korkuyorum... Sen padişahım yanımda olmadığı zamanlar korkuyorum... Öyle sanıyorum ki bu kuluna gösterdiğin muhabbet öbür kadınları..."

"Senin canını sıkanlar kimse söyle bana... Mahfiruz da olsa, anam da olsa, korkma söyle bana. Hâlâ titriyorsun."

Kösem'in vücudu Sultan Ahmedinin kolları arasında yavaş yavaş ısınıyordu.

Kösem üç gün sonra, pazar günü, saraya dönen Rebia Hatun'dan Ali'nin öldürüldüğünü öğrendi. Nasıl ve nerede, soramadı. Ali'den nefret etmiyordu. Fakat vahşi bir mantıkla, mademki Afro ölmüştü, onun yavuklusu da ölmeliydi denilebilirdi.

Zindan Meyhanesi

Yeniçeri Ali'nin macerası kısaca toplanabilir:

Müthiş fırtına gecesi kırılan direğe tutunmuştu, Pandeli ve oğlu Andriya'yla birlikte, çok bağırışlardı: "Afro... Afro!.." diye, sesleri kasırga uğultusunda cevapsız kalmıştı. Gün ağardıktan sonra yorgun gözleri denizin üstünü bomboş bulmuştu. Kırık direğin üstünde Andriya ölü gibi, sessiz yatıyordu, kolları ve bacaklarıyla direğe sarılmıştı. Pandeli'yi görememişti. Çocuğun ve kendisinin vücutları ölü dalgalar üstünde buz gibi suya dalıp çıkıyordu. Bütün gün öyle geçmişti ve yine gece olmuştu. Aç ve susuz. Ötesini bilmiyordu.

Gözlerini bir balıkçı kulübesinde açmıştı. “Neredeyim?..” diye sormuş, “Eğriboz’da!..” demişlerdi. Andriya’yı sormuştu, “Biz yalnız seni bulduk” demişlerdi.

Parmağındaki elmas yüzüğü ve kemerindeki altınları duruyordu, namuslu balıkçılar onu soymamıştı.

Bir yıla yakın Eğriboz Adası’nda o balıkçı köyünde kaldı. Sonra karadan İstanbul yolunu tutmuştu. Niyeti oradan anasının yanına gitmekti. Afro’nun son defa şimşekler arasında gördüğü yüzünü, yarı çıplak ölü gibi yatan Andriya’yı da, her şeyi, bütün geçmişini unutmak istiyordu. İstanbul’da Tahtakale’de bir bekâr hanında yerleşti. Tahtakale büyük şehirde ayaktakımının kaynaştığı bir semtti. İstanbul’un en eski büyük meyhaneleri de oradaydı. O zamanlar meyhanelere “şerbethane” de denilirdi.

Yeniçeri Ali, Eğriboz’da bir yıl gece ve gündüz içmişti. Erkek güzeli ve bakışları merdane genç adam İstanbul’da bir handa yerleşebilmek için kefil bulmakta güçlük çekmemişti. Hatta iş de bulmuştu. İş bulunca anasına gitmeyi biraz geciktirmişti. Yemiş İskeleyi ile Galata arasında işleyen bir dolmuş kayığında hamlacı oldu. Fakat her gün de değil, aklına estikçe çalıştı, oyalanmak için. Kayık sahibinden alın teri hakkı gündelik de aramadı. Elmas yüzüğünü parmağından çıkarıp çakşırının uçkuruna düğümlemişti, o yüzüğü Afrosunun parmağına takacaktı. Yeniçeri Ocağı’ndaki kaydını da hiç kurcalamamıştı.

Bütün isteğine rağmen Afro’yu unutamamış, hatta küçük Andriya’yı da unutamamış. Bir saz aldı Tahtakale harabathanelerinde yalınayak, baldırı çıplak, belinde kuşağı ve külahında tülbenti perişan bir “deli âşık” oldu. Sesi güzeldi, yanıkta ama perde, usul, makam, fasıl bilmiyordu, yüreğindeki sözleri okuyor ve telleri tıngırdatıyordu.

Tahtakale’nin en büyük meyhanesi, Yağkapanı’nın altındaki “Zindan”dı. Yirmi basamak taş merdivenle inilir, yerin dibinde, Bizans devrinden kalma bir meyhaneydi. Adam boyunda şarap küpleri vardı. Yıllanmış şarapları vardı. Müşterileri yeniçeriler, yalın hamlacılar, helvacı, gözlemeci, pişirici, hamurkâr, hamal ve tellak makulesi bekâr uşakları, hızarıcı, doğramacı, sandıkçı esnafının akşamcılarıydı. Akşam ile yatsı arası diz dize, omuz omuza dolardı. Yatsıda handaki paydos davulu çalar, giden gider, sızanlar peykelerin üs-

tünde kalırdı. Zindan'ın Kıptilerden sazendeleri ve Sakız adalı Rum köçek oğlanları vardı.

Duvarın birinde bir gümüş şarap tası asılıydı. Harabathane-nin sahibi: "Dedemin dedesi taze civanken bu tasla Gazi Sultan Süleyman'ın fermanlarına o ulu padişahın turasını çeken Nişancı Firuz Bey'e bade sunarmış" diye övünürdü. Ve anlatırdı ki Firuz Bey Zindan'da sızar, uşakları kendisini bir kilime koyup Tahtakale Hamamı'na götürürlermiş. Dedesinin dedesi olan saki Ahilea da gümüş tası alır, bir testi de Kıbrıs şarabı alır, velinimetiyle beraber gidermiş. Geveze Rum sözde şiir de söylerdi, "Ey pedimu, gözünün kadehi ile Hazret-i Hıristos ruhu Allah'ın aşkına bana gizlice bir şarap ver..." mealinde bir şey ve:

"Firuz Bey bu lafı koca dedem Ahilea için etmiştir!.." derdi: "Ey mugbeçe sun aşkına Ruhullahım, kadeh-i çeşmin ile gizlice bir bade bana."

Köçek oğlanlar muhabbet meydanında oynarken iki çırak çocuk ortalıkta pervane gibi döner, hizmet ederdi ve arada, daima Rumca konuşan aşçının o çocuklara verdiği emirler duyulurdu:

"Lüferler Hasan Beşe'nin, börek Hüsrev Ağa'nın sofrasına. Şu tek balık Ahmed Dede'ye."

Zindan'da sık sık sızıp kalanlardan biri de Deli Âşık Hamlacı Ali'ydi. Adımını ilk attığı günden beri yadırganmamıştı. Öğrenenler bilmeyenler: "Delişmen âşıktır, zararsız garip yiğittir" diyordu. Ve muhakkak her akşam bir sofraya davet ediliyordu.

Hünkâr silahşorlarından Gürcü Hüsrev Ağa da Zindan'ın müşterilerindendi. Hali vakti yerinde esnaf kılığında gelirdi harabathaneye, soranlara: "Yorgancıyım" derdi ama, herkes onun padişahın silahşorlarından olduğunu bilirdi. Eli eteği öpülerek karşılanır, aynı hürmetle uğurlanırdı. Geldiği akşamlar, sofrasında yedirip içirdiği baldırı çıplak kopuk güruhundan adamları vardı. Sofrasına her geldiği akşam çağırdıklarından biri de Deli Âşık Hamlacı Ali'ydi. Sazı meyhanede asılıydı. Taş merdivenden ağır ağır iner, merdiven alt basamağında durur ve bir nara atardı: "Offf!.. Of!.." derdi, sonra şu kıtayı okurdu:

Geldi Ali divanesi

Yanmış gönül viranesi

N'oldu acep n'oldu acep
 Bin güzelin bir danesi!..
 Zindan gerek divanenin
 İstanbul'da meyhanesi.

Şöyle bir bakınır, Gürcü Hüsrev orada ise doğru onun sofrasına giderdi.

Gürcü Hüsrev

Sarayda namlı bir silahşor olan Gürcü Hüsrev Ağa otuz yaşlarında yakışıklı bir adamdı, fakat hareket ve üfletleriyle makbul kişi değildi. İçki düşkünlüğü eğer bir kabahat ise, öbür türlü rezaletlerinin yanında en hafifiydi.

İstanbul'a Gürcistan fatihi Özdemiroğlu Osman Paşa'nın yolladığı esirler arasında çocukken gelmişti. Galatasaray Acemioğlanlar Kışla Mektebi'nden yetişmişti. Kılıç kullanmada parmakla gösterilirdi. Sultan III. Mehmed'in Engürüs Seferi'nde padişahın muhafızları arasında bulunmuş. Haçova'da yararlığı görülmüş ve o gaza şerefine izin alıp memleketine gitmiş, köyünü, akrabalarını arayıp bulmuş, bir erkek kardeşinin kızını alıp İstanbul'a dönmüştü ve elhak ki Gürcü güzeli olan o kızı Harem-i Hümayun'a takdim etmişti, kıza sarayda "Destiyar" adı konmuştu. Ve Destiyar 17 yaşındayken bir gece 13 yaşındaki Şehzade Ahmed'in koynuna konmuştu. Hüsrev Ağa'nın istediği buydu. Destiyar şehzadeden gebe kalacak, bir evlat doğurunca nikâh kıyılacak, şehzade padişah olunca o da haseki sultan olacak ve kocasının yanındaki nüfuzuyla kendisini İstanbul'a getiren amcasını koruyacaktı. Hüsrev Ağa bir beylerbeylik, valilik, paşalık elde edecek ve böylece yola girdi mi bir gün vezir, hatta belki de mühr-i hümayunu alıp sadrazam olacaktı.

Fakat aylar, haftalar sayılmış, şehzade koynunda bir gecelik yatmış olan Gürcü güzelinde gebelik alametleri görülmemişti. Ümit bir ikinci, üçüncü geceye kalmıştı ki onun önüne de Kösem Mahpeyker set çekmişti; Destiyar ile amcasının hükmünce... Sultan Ahmed, Destiyar'ın adını bile ağzına almıyordu.

Aslında içkiye düşkün olan Silahşor Hüsrev Ağa da işi büsbü-

tün ayyaşlığa dökmüş, saraydan her çıkışında soluğu Tahtakale'de Zindan'da alıyordu. Omuz omuza, diz dize düşüp kalktıkları da yalınayaklı hayta güruhundan birtakım kopuk gençlerdi. Ne mal oldukları "Tızmantırıl", "Dini Kuru", "Güllü Çomar", "Telsiz Gelin" gibi lakaplarından belliydi. Kafasının tam dumanlı zamanlarında: "Benim kızı padişahımızın gözünden düşüren o kısır kahpedir..." derdi. Bu, Gürcü Hüsrev'de bir sabit fikirdi, haytaları da bıçaklarına sarılırlar: "Ağam... Sen o kısır kahpeyi bize göster... Onu yolumuzdan kaldıralım" derlerdi. Hiçbir kıymeti olmayan amiyane nümayişlerdi.

Yeniçeri Ali birkaç akşam Zindan'da görünmemişti. Harabat ehli merak etmişlerdi Deli Âşık'ı. Nihayet göründü, merdivenin alt basamağında mahut narasını attı, fakat herkesin ezberinde olan kıtasını değişik olarak okudu:

Geldi Ali divanesi
Yanmış gönül viranesi
Gökte sandım yerde buldum
Bin güzelin bir tanesi...

Ve doğruca Gürcü Hüsrev'in yanına gitti. Silahşor sordu:

"Kaç akşamdır nerdeydin be Ali?.. Vallah merak ettim."

Ali, laubali bir yakınlıkla sofradan dolu bir şarap çanağı kavrayıp son damlasına kadar içti:

"Sorma ağam..." dedi. "Sorma... Kerem gibiyim, çakmağı çak, parlayayım!"

İhmal edilmiş sakal tıraşı başka bir güzellik vermiş yüzünü Gürcü Hüsrev'e doğru uzatarak:

"Ağa... Bak bakayım gözlerimin içine, bir şeyler göreceksin misin?" dedi.

Delikanlının etrafına kan oturmuş gözbebekleri parıl parıldı, Ali asabi bir kahkaha attı:

"Hey ulu Tanrım!.. Nelere kadir değilsin!.. Hayalini gökte ararken üç gün evvel kendisini yerde gördüm!.."

"Kimi gördün be Ali?"

"Ağam, ben de seni duygulu sanırdım... Ali'nin gözü neyi görür ki... Afro'yu, Afromu gördüm ağa!.."

Ali'nin adadan kaçırırken denizde boğulmuş papazın kızı Afro'nun hikâyesini çok dinlemişlerdi. Silahşor Hüsrev: "Biçare aklını iyice oynatmış" diye geçirdi içinden. Yeniçeri Ali bunu hissetti:

"Ben aklımı oynatmadım ağa" dedi. "Afro'yu tanımaz mıyım hiç... Ondaki gözler kimde vardır. Mavi ferace giymiş, yaşmak altında afet gibi geçti karşımdan!.."

Yeniçeri Ali, Hatice Mahpeyker Haseki Sultan'ı dokuz çifte bir Harem-i Hümayun kayığında görmüştü. Kayığın altın yaldızlı köşkünde valide sultanın solunda oturuyordu. Karşılarında iki zenci halayık vardı. En arkada da iki haremağası oturmuştu. Kayığın başında elinde kancayla ayakta bir hamlacı duruyordu, kıçta da, yine ayakta bir palacı, dümenci vardı. Önden de üç çifte bir kılavuz kayak gidiyordu. Valide sultan ile gözde haseki, Kasımpaşa Tersane Sarayı'na gidiyorlardı. Sultan Ahmed daha evvel gitmiş, orada gönlünün sahibi ile anasını bekliyordu.

Ali, yıldırımla vurulmuşa dönmüştü. Bütün vücudu bir kurşun külçesi olmuş, çenesi kenetlenmiş ve gözleri denizin üstünde bir ok gibi kayan muhteşem kayıkta her an ufalan bir mavi noktaya saplanıp kalmıştı. Neden sonra yüreğinden bir inilti kopmuştu: "Aman Allahım... Afro!.."

Sonra ağlayarak küreklerin üstüne kapanmıştı. İskelede nöbet zamanı değildi, açıkta kürek üstünde pineklediği zamanlardı. Öyle ne kadar kalmış, ne kadar ağlamıştı bilmiyordu. Kasımpaşa'ya gitmiş, saray hamlacılarının çıkıp oturduğu kahvehaneleri dolaşmış, saray kayığındaki mavi feraceli kızın kim olduğunu öğrenmeye çalışmıştı, hamlacılar: "Var git buradan, belanı arama!.." demişlerdi ve yakasını bir şefaathçi sayesinde kurtarmıştı, onu Zindan'dan tanıyan bir hamlacı: "Şarap delisidir... Saz çalar zararsız âşıktır" demişti. İhtiyar bir Mevlevi dervişi Ali'yle ilgilenmiş, onu hamlacıların kahvehanesinden çıkarıp o gece almış, evine götürmüş, delikanlıyla baş başa demlenmiş, Ali'nin derdini, Afro'nun hikâyesini dinlemiş: "İnsan insana benzer. Sen güzel gençsin, yeryüzünde senin gibi delikanlıya güzel kız mı bulunmaz. Leyla ile Mecnun, Şirin ile Ferhat, Kerem ile Aslı masaldır oğlum. Ali ile Afro da masaldır" diye teselliye çalışmıştı. Hayvani nefsi yeren, ilahi aşkı öven şiirler okudu, fakat Ali ne teselli kabul etti ne irşat. O gece dervişin, kalp gözü açılmış gibi görünen bir misafiri oldu.

Yeniçeri Ali'den bu macerayı dinleyen Gürcü Hüsrev Ağa'nın kafasında bir şimşek çakmıştı.

Sahneye konulmayan "Gürcü oyunu"

Gürcü Hüsrev'in kafasında bir şimşek çaktı: "... Delinin maşukam dediği Afro, sakın mahut Mahpeyker olmasın..." diye düşündü ve Ali'ye:

"Hele birkaç gün sabret. Artık başkasına da hiçbir şey söyleme. Ben sana meselenin aslını Harem'deki kardeşimin kızından öğrenirim" dedi.

Ve ertesi gün kardeşinin kızı Destiyar'ı gördü. Harem'de akrabaları olan saray mensupları, bir haremağasının nezaretinde o kadınlarla görüşebilirlerdi. Hüsrev ile Destiyar Gürcüce konuştular ve zenci laflarından hiçbir şey anlamadı; Destiyar:

"Kahpenin ta kendisi..." dedi. "Evvelki gün mavi feraceyle valide sultanın yanında Tersane Sarayı'na gitti, padişahımızla hâlâ oradadır."

Sonra dili yılan dili gibi çatallaşarak şirretleştirdi:

"Vay Urum kahpesi vay... Yeniçerilerle, kayıkçılar, balıkçılar, keçi çobanlarıyla oynaş, ellen öpül koklan sonra da Saray-ı Hümayun'a gelip gül goncası padişahımızı gâvur büyüyle pençene geçir!.."

Halife-i Müslimin'i bent edip kimsecikleri göstermeyen kısır kahpe üstelik bir "papaz kızı"ydı, "ayaklarından bir katırın kuyruğuna, saçlarından başka bir katırın kuyruğuna bağlanarak paralanmıyordu büyücü kızı..."

Yeniçeri Ali, Silahşor Gürcü Hüsrev'in elinde Hatice Mahpeyker Haseki'yi mahvetmek için müthiş bir silah oldu, âşıklık gafleti içinde bilmeyerek. Ali, Afro'nun bir haseki sultan olduğunu bilmiyordu ve Gürcü oyunu oynanıncaya kadar bilmemeliydi. "Afro!" dediği zaman soluğu bir yalın halinde çıkan deli âşık, ona kavuşmak için Hüsrev'in her dediğini körü körüne yapacaktı.

"Ben sana meselenin aslını öğrenirim..." diyen silahşor, iki gün sonra Ali'yi intizar ateşi içinde buldu. Meyhanede sadece:

"Kız seninkiymiş!.." dedi.

Ali, iki elini mintanının yakasına geçirip, göbeğinin altına kadar

düşmüş perişan kuşağına kadar göğsünü açtı. Memeleri ve göbek çukuru göründü; gerilmiş boyun adaleleri, geniş köprücük kemikleriyle kalaysız bakır rengindeki derisiyle, yüzünde on on beş günlük sakalı ve parıl parıl gözleri, hırsla açılmış burun delikleri, külahının kapsayıp, örtemediği uzun dağınık saçlarıyla insan suretinde bir kaplan gibiydi, o vahşet halinde muhakkak ki güzeldi; “Yandım Allah!..” diye bir nara attı.

Gözleri silahşorun gözlerinde tafsilat bekliyordu, Gürcü:

“Burada aşkına içelim... Sonra sığağa gideriz, bu gece orada kalırız, baş başa verir halvet olur konuşuruz, sana ne yapacağını anlattırım... Burada konuşursak yayılır, bakarsın işine engel olan biri çıkar” dedi.

“Olur ağam... Burada içelim, sonra sığağa gideriz konuşuruz.”

Yatsıya kadar Zindan’da kaldılar ve içtiler. Sonra Tahtakale Hamamı’na gittiler. 17. asırda İstanbul’un çarşı hamamları hem bir yıkanma yeri idi, hem de ülfet, sohbet yeri. Hamamların kahve ocaklarından başka şerbetçisi, turşucusu vardı. Mevsimine göre salep pişirilir, keten helvası yapılır, boza içilir. Yazın camekân denilen soyunma yerinin fiskiyeli havuzcuğu etrafında, kışın büyük mangalların başında yahut içerde, göbek taşında hatta edebi sohbetler olurdu. Yalnız bekâr uşağı garipler gecelemezdi çarşı hamamlarında, kişizadeler, kibardan, ricalden, edip ve şairler, şeyhler, ulemadan hoca efendiler gelirdi. Herkes, sınıf farkını ayıran kılık kıyafetten soyunmuş, merasim kaygısını atmış, teklifsiz, rahat konuşulur ve kemal, sahibi olanlardan bir hikmet, bir bakış kapılırdı. Yer yer kurulan ikişer, üçer, beşer kişilik meclislerde, etrafa kulak verilmez, etraf göz hapsine alınmazdı. Onun içindir ki o gece Gürcü Hüsrev ile Yeniçeri Ali hamamın bir halvetinde rahat konuştular. Gürcü Hüsrev:

“Zindan’da kimse bilmez, yine de bilmesin...” dedi. “Benim sarayda elim vardır. Doğru haberlerim ondan...”

“...”

“Kayıkta gördüğün hakikatte bir Rum kızımıymış... Tersane kapitanlarından birinin evlatlığı olup saraya cariyeye olarak vermişler.”

“Tamam ağam... Kayık devrilince Afro da bir tahta parçasına tutundu, benim kurtulduğum gibi o da kurtuldu, kaptan da denizden alıp evlat edindi. Ama şimdi ben ne yapacağım?..”

“Senin yapacağın divan günü saraya gitmek, kızı padişahımızdan istemektir.”

“Verir mi bakalım.”

“Padişahımız gayet dindar ve adil bir nevcivandır... Civan civanın halinden anlar, verir. Kıza güvenir misin?”

“Nasıl güvenmem ağa... Zeytinliği, keçileri, inekleri, altınları tepti de, ‘Gönlüm satılık değildir’ diyerek benimle kaçtı.”

“Divanda ‘Hangi kızdır istediğin?’ diye soracak sana.”

“Mavi feraceli Rum kızı!”

“Olmaz. Sarayda bütün cariyeler mavi ferace giyerler. Ben sana kızın adını da öğrendim. Hatice Mahpeyker.”

“Hatice Mahpeyker!”

“Divanda ‘Kıza da sorsunlar, o benim maşukamdır’ dersin... ‘Sen bir cahil kayıkçısın, sana bu yolu kim gösterdi’ diye sorarlarsa?”

“Vallah billah... Kellemi cellada veririm, seni ele vermem ağam.”

Gürcü Hüsrev’in Kösem Sultan’ı mahvedecek olan bu oyunu sahneye konulup oynanmadı.

O gece bir perşembe gecesi idi. Divan salı günleri sabahı toplanırdı. Perşembe, cuma, cumartesi, pazar, pazartesi, beş gün... İşini bilene uzun zamandı.

Gemi leventlerinin bıçak oyunu

Bir hamam halvetinin sıcak mermerleri üstüne, belinde bir peş-tamalla çıplak uzanmış Yeniçeri Ali, gözleri kapalı, Gürcü Hüsrev’le mi konuşuyordu, kendi kendine mi söyleniyordu? “Bakmayın yalınayak baldırı çıplak kayıkçılık yaptığımıza... Ben de bir kişi zademim... Manisalı Hasan Paşa’nın oğluyum. Memleketimde anam var, çiftliklerim var... Afromu oraya götüreceğim. Salıya kadar nasıl beklerim ben... Deli olurum... Olmam, bir şey olmam. Salıya kadar ağzıma bir damla şarap koymayacağım... Deli olurum be... Bir şey olmam.”

Yeniçeri Ali içkiyi kesti. Zindan’ın kapısı önünden bile geçmedi. Salı sabahını asıl merak ve heyecanla bekleyenler Gürcü Hüsrev Ağa ile Destiyar’dı.

Cumartesi günü akşam ezanından sonraydı, ortalık iyice karar-mıştı, Yeniçeri Ali’nin kayığı dolmuş iskelesinde nöbetteki son ka-

yıktı. İskeleye iki gemi levendi ile bir Tersane kaptanı geldi, Kaptan Hüsam Reis'ti; Ali'yi:

"Delikanlı... Şu iki nefer leventlerini karşıda Salacak İskeleyi'ne atıver, parasını da bir misli fazlasıyla peşin al" dedi.

Ali üç gündür içki içmiyordu. Geceleri Yemiş İskeleyi'ndeki kayıkhaneye üstünde kayıkçı odasında geçiriyordu. Aynı odada yatan ayaktaşları onun bu değişik haline bir mana verememişlerdi. Geceleri zaten gözünü uyku tutmuyordu. Salacak'a kadar gidip gelme en azından üç buçuk, dört saatlik yol, vakit geçer, oyalanırdı. "Acaba bir söz gelir mi?" diye düşündü. İskeleye gece bekçisi:

"Götür götür Ali" dedi.

"Ya bir söz gelirse aғam."

"Feneri yakarsın, söz gelmez. Hem bu kaptanı herkes tanır."

Böyle söyleyen bekçi, Hüsam Reis'i tanımıyordu. Ali kayığın baş tarafındaki feneri yaktı, leventleri kayığına aldı ve ayağının iri tabanıyla iskeleyi iterek iskeleden açıldı.

Yolda iki müşterisiyle hemen hiç konuşmadı. Kayık, deniz ile gökyüzü arasında zifiri karanlığa gömüldü, fenerinin bir damlacık ışığı görünüyordu. Limandan tamamen çıktıktan sonra iki levent kendi aralarında ve hatta yüksekçe sesle konuştular:

"Bu gece bu işi kolaylıkla bitirebilirsek."

"Ben hayır ola dedim."

"Hayırdır korkma!"

"Ben bir masum gariptir derim."

"Sen bizim Reis'in sözüne bak, onun muzır dediği muzırdır."

"Bu işin aslını anlayamadım."

"O bize düşmez. Bunca yıldır Reis'in tuz ekmek hakkı boğazımızdadır."

"Orası öyle... Beni kürekten o kurtardı."

"Beni de kaptanpaşanın gazabından onun şefaati kurtardı... Yaşıyorsam sayesinde."

"..."

Ali bu laflardan bir şey anlamadı, aslında onları dinlemiyordu da. Sesler kulaklarına çarpıyordu, o kadar.

Delikanlının zehir gibi acı kuvveti pazılarının hâkim olduğu kürekler akıntıyı kolayca yendi. Denizin tam ortasındaydılar. Ali'nin

gözleri Topkapı Sarayı'nın, o zamanki adıyla Büyük Yeni Saray'ın ışıklarına takıldı. Afrosu oradaydı. Şu anda acaba ne yapıyordu: o da denizde kaybolmuş Alisini düşünüyor muydu? Salı günü "Ali geldi seni istiyor!.." dediklerinde kim bilir ne kadar sevinecekti. Kollarının arasında Afro'yu sıktığını düşündü, bir nara atası geldi. Fakat tam o anda, kayığın baş tarafındaki fenerin ışığında gözüne bir bıçak parıltısı çarptı ve hemen eğildi. Müşteri olarak kayığına aldığı leventlerden biri Ali'ye birbiri peşinden üç bıçak fırlatmıştı. Biri omzunun üstünden uçup gitmiş, üçüncüsü de küreğe çarpıp kaymış, sol baldırında derince bir yara açmıştı.

Uğradığı tecavüzün şaşkınlığı içinde Ali, küreklerden birini ıskarmozdan çıkarıp topuzunu var kuvvetiyle bıçak atan leventin kafasına indirmişti. Bu nefis müdafaaası o kadar süratli olmuştu ki, levent kayığın kenarından dışarıya doğru yıkılmış, gövdesinin ağırlığı dışarda kaldığından kayıktan denize kaymış ve denize gömülürmüştü. Fakat bunu ne Ali ne de mütecavizin arkadaşı görmüştü. İkinci levent dal hançer Ali'nin üstüne atılmış, kayıkçı da bıçağını çekmişti.

Boğuşma, sessiz oldu, çok kısa sürdü. İki genç adam sol pençeleri hasmının sağ bileklerinde, birbirlerini bir bacak çelmesiyle yıkmak isterken kendilerini denizde bulmuşlardı, kayık kapaklanıp devrilmişti. Levent, Ali'nin bileğini bırakıp boğazını sıkmak istemiş, Ali'nin serbest kalan sağ eli de bıçağı leventin iki küreği arasına, kabzasına kadar saplamıştı. Ali, adamdan sert bir tekmeyle ayrılarak deniz yüzüne çıkmıştı.

Can havli içindeydi, bir İstanbul tarafına, bir Üsküdar tarafına baktı, İstanbul tarafında akıntı vardı. Devrilmiş kayığını göremiyordu, Üsküdar tarafına doğru yüzmeye başladı. Baldırındaki derince, iki yarası vardı, soğuk tuzlu su içinde sızı duymuyordu ama, yaralı kol ve bacağının hareketi ağırlaşıyordu. Kanları denize aka aka ve güçlkle yarım saatten fazla yüzdü. Salacak kıyısının önündeki kayalara ulaştı, bir kayanın üstüne çıkınca, takati tükenmiş, yüzükoyun uzandı. Hatta bir baygınlık geçirdi. Kıyıya varabilmek için azıcık daha yüzmek lazımdı. Çıktığı kayanın üstünde dinlendikten sonra onu da göze aldı.

Leventler kendisine niçin saldırmışlardı?.. Çıplak ayaklı bir garip kayıkçının gasp edilecek kesesi olmadığına göre soyguncu ola-

mazlardı, belki kendisini öldürüp kayığını alacaklar ve kan pahasına aldıkları kayıkla daha müthiş bir kötü işe girişeceklerdi. Ama nefis müdafaası yolunda Ali katil olmuştu!.. “Katil oldum!..” diye mırıldandı ve titredi. Sonra yine Afro geldi hatırına, onu istemek için salı günü divana nasıl gidecekti?.. Kayığını kendisine emanet eden adama ne diyecekti?.. Evvela o leventlerin kendisine saldırdıklarını nasıl ispat edecekti?.. Vücudunda bıçak yaraları vardı, ama, iki küreği arasından bıçaklanmış bir ceset bulacaklardı belki ve kayığını iskarmozdan çıkarılmış küreğini bulacaklardı... Korkudan bağıramadı, bağırarak, yardım isteyecek sesi de çıkmadı. “Nedir bu başıma gelen?.. Şimdi ben nereye gideyim?..” diye düşündü. Donu gömleği ıslak, titremeye başladı. Beyni topaç gibi fırl fırl dönmekteydi. Ortılığı dinledi, çıt bile yoktu... Sadece durgun denizin kayalık kıyıda hışırtısı duyuluyordu.

Zabıta vakaları raporu

Yeniçeri Ali ıslak gömleğini yırtarak baldırındaki yarayı sardı; “Artık bir katilim... İzimi nasıl kaybettireceğim?..” diye düşündü. Artık Afrosunu da kesin yitirmişti o gece, canını koruma yolunda da olsa güzel kız bir katilin maşukası olamazdı. Ama Ali ne yapacaktı?

O gece delikanlıyı, kanlı vakadan sonra, kurtarıcı bir kader bekliyordu.

Cuma günleri akşamı padişahlara, İstanbul’un haftalık zabıta vakaları jurnali verilirdi; karada, denizde, hırsızlıklar, cinayetler, fuhuş rezaletleri, baskınlar tafsilatıyla bildirilir, açıkça yazılırdı; ve münasip bir zamanda padişaha silahtar ağa tarafından okunurdu. O cuma günü akşamı da Sultan I. Ahmed’e Yeni Saray’da İncili Köşk’te böyle bir jurnal okundu:

“Bedesten’de bir dükkânın kubbesini kazmayla delen yorgancı çırağı 16 yaşında Temel adında bir hırsız oğlan yakalandı. Kazması boynuna bağlanarak hırsızlık için girdiği dükkânın kapısı önünde asıldı...”

Genç padişah:

“İsabet olmuş” dedi. “Emsaline ibret olur.”

“Ayyansaray’da yeniçeri avreti Pervane dedikleri karının evi basıldıktıkta...”

Padişah eliyle bir “dur” işareti verdi:

“Yeniçeriler bekâr olmaz mı?..”

Silahtar ağa genç ve toy padişaha izahat verdi:

“Padişahım, yeniçeri kulların bekâr olurlar. Emekliye ayrılmayınca evlenemezler, ama onlarla ülfet ve muhabbete mezun fahişeler vardır, ellerine izinname verilir ki onlara yeniçeri avreti tabir olunur.”

“... Karının evi basıldıktan avretlerden gayri 5 nefer Kıpti oğlanlar ve halktan eve alınmış 8 nefer yaramaz adamlar tutulup...”

Padişah bu vakanın gerisini dinlemedi:

“Cümlesini küreğe koysunlar. Evin sahibesi Pervane’ye siyaset olunsun... Geç!..” dedi.

“Hassa silahşorlarından ayyaşlığıyla tanınmış Gürcü Hüsrev Ağa Tahtakale’de baldırı çıplak güruhundan meçhul bir şahıs tarafından yatağanla katledilmiştir ve katil kaçmıştır, şiddetle aranmaktadır...”

Sultan Ahmed birden gazaplandı:

“Bu ne olmayacak iştir!..” dedi. Zamanımızda İslam şeriatıyla amel olunurken kendi kapımızda ayyaşlıkla tanınmış adam nasıl bulunur?.. Silahtar!.. Gerek Enderun’da ve gerekse sarayımın dış hizmet ocaklarında din ve diyanet ve ibadetlerinde en küçük kusuru olanların defterini yapıp bana ver... O melun Hüsrev’in de katili aranmasın!”

Sonra, yanındaki yazı çekmeçesinin gözünden bir kâğıt alarak sadrazama bir ferman yazdı, bir içki yasağı fermanı:

“Benim Lalam!

Başım secdeden kalkmaz. Yüreğimi daima Allah korkusu dağlar. Ümmet-i Muhammed’den olan kullarımın ibadeti terkle fisk u fücura meyletmelerine asla iznim yoktur. İşreti muhkem yasak ettim. Bu fermanım sana vardığında cümle meyhaneleri kaldırasın ve ayyaşların hakkından gelesin.”

Silahtar ağa okumaya devam etti:

“İhbar üzerine Kocamustafapaşa’da fırında pasacı bir oğlan yakalamışlar, er kılığına girmiş avrattır demişler, ağa kapısında Yahudi tabip gördükte bu oğlan Herem İfrit kavminden (hermafrodit hün-sa) demiş, yeniçeri ağası kulunuz Safranbolu’dan olan o pasacı oğlana ne yapmak gerekir diye sorar.”

Padişah meseleyi ciddiye almadı:

“Hekimbaşı görsün. O erdir derse, erdir, geldiği yere gitsin, avrattır derse, hemen kocaya versinler, evinde edebiyile kapansın” dedi.

Jurnalin son vakası Yeniçeri Ali’nin macerasıydı:

“Haydarpaşa Bahçesi bostancıları geçen pazar sabahı deniz yüzünde kapaklanmış bir kayık görmüşler, üzerine varıp yalıya getirmişler. İçi boşmuş, kayıkçı oturağı ile zemini kanla mülemmaymış, küreğin de bir tanesi yokmuş. Limandan tahkik olundukta Yemiş İskelesi’nde kayıtlı Sürmeli Laz Hasan’ın kayığı olduğu anlaşılmış, ama kayığı cumartesi akşamı Ali adında bir hamlacı delikanlı işlemiş. Laz Hasan’ı odasında bulmuşlar, hamlacı Ali kayıpmış. Delikanlıyı son gören Galata’daki kayık iskelesinin gece nöbetçisi olup ‘Akşam ile yatsı arası Ali iki nefer levent alıp Salacak’a gitti’ demiştir. Salacak’a varılmış, bir kaya üstünde kan görmüşler, ama adamdan eser yok. Yalıda kum üstünde çıplak ayak izleri varmış. O yalının gerisi bir uçurum set olup zeminde bir adamın sürüne sürüne yukarı çıktığını gösterir izler varmış. Tahkik olundukta bir bekçi ‘Ben o gece Şeyh Aziz Mahmud Hüdâî hazretlerinin iki dervişiyile birlikte bir yaralı delikanlıyı tekkeye götürdüm’ demiş. İstanbul’da tahkik olundukta kayıkçı Ali’nin harabat ehlinde olup meyhanelerde Deli Âşık diye tanındığını, yine o gün Tahtakale’de katledilen Silahşor Gürcü Hüsrev Ağa’nın da gayetle yakın yâr-ı garı olduğu öğrenilmiştir. Ali üç gün kadar meyhanede görünmemiş, Hüsrev Ağa da merak edip onu sormamış. Her ikisi de uygunsuzlar olmakla aralarında soğukluk olup Ali’nin Hüsrev Ağa’yı katlettiği ve sonra kayıkla firar ettiği, gözünü kan bürümüş olmakla kayığına aldığı leventlere dahi saldırdığı tahmin edilmiştir. Dervişlerin tekkeye götürdükleri delikanlı da o olmak gerekir..”

Padişah:

“Hüdâî hazretlerinin tekkesi bir darülamandır, oraya sığınanlara kimse dokunmaz, hele ben sağ oldukça!..” dedi.

Ve sonra şunları ekledi:

“Namus erbabı gece deryada kayıkla dolaşmaz!.. Gece deryada dolaşanlar da cezasını, belasını bulur. O iki nefer leventleri arasınlar ama kayıkçı Ali aranmasın!..”

Kayıkçı Ali’nin kayboluşu Kösem’i kesin olarak huzura kavuşturdu, 1607 yılı yazına kadar.

Gönül ateşiyle kurulmuş darülamân

Üsküdar'da Celveti Tarikatı'nın kurucusu Şeyh Aziz Mahmud Hüdâî Efendi'nin tekkesi bir darülamandı. Eşiğinden atlayıp oraya sığınan bir suçluyu; bir hırsız, bir katil, bir şakiyi zabıta girip tutamaz, alamazdı.

Bir kaleydi o tekke. Surları, burçları, topu, tüfeği, kılıcı, kalkanı, zırhı, miğferi, koca bir imparatorluğun otoritesine karşı bütün müdafaa silahları bir büyük adamın manevi nüfuzundan ibaretti.

Bahçe duvarlarından sokağa mor salkımlar sarkmış, basit tahta kanatlı kapıları gece gündüz açık duran tekkede bıçağı; fukarayı ve yetimleri, dulları doyuran mutfağındaki aşçılarla, gül fidanlarını ve meyve ağaçlarını budayan bahçıvanlar kullanırdı. Ekmek bile bıçakla kesilmez, elle koparılırdı.

Dergâha girenin gözlerini, Şeyh Aziz Mahmud Hüdâî'yi görmeden, misk gibi kokan bir temizlik kamaştırırdı. Bahçesinin döşeme taşlarına bile bal dökülse yalanırdı. Her köşesine ilmin ve aşkın güzelliği sinmiş, nakşolunmuştu.

Mutasavvıf, şair, bestekâr, güzellik âşığı Aziz Mahmud Hüdâî Efendi, 1606-1607 yılları arasında 65 yaşlarındaydı. Orta boylu, seyrek sakallı, çok tatlı konuşan, nazik, şefkatli, fakat yüzünde öyle sihirli bir ülker vardı ki huzuruna çıkan önce şöyle bir titrerdi ve sonra o ülkerin cazibesine kapılırdı. İmanın nurunu cehlin gılzetiyle karartmış ham sofular, yobazlar ise onu sevmezler, ama ondan korkarlardı.

Konya Koçhisarı'nda doğmuştu. İstanbul'a içindeki ilim aşkıyla fakir bir genç olarak gelmişti. Medrese tahsilini pek parlak tamamlamış, bir ara Edirne'de, Şam'da, Mısır'da, Bursa'da müderrislik, mahkemede kadı naipliği yapmıştı. Son vazifesi de Bursa'da Ferhadiye Medresesi müderrisliği ile Eski Cami Mahkemesi'nde naiplikti, Bursa kadısı adına o mahkemede hâkimlikti.

Bir gece kendisine hayat yolunu değiştiren bir rüya görmüştü: Cehennemliktir zannettiği birtakım adamlar cennet bahçelerinde zevkusefa sürüyordu, cennetliktir dediği birtakım adamlar da cehennemde azap içinde kıvranmaktaydılar.

Genç adam dehşet içinde uyanmış ve sabahın alaca ışığında, o zamanlar Bursa'da büyük bir mürşit olan Şeyh Üftade'ye koşarak, nefis

terbiyesi için teslim olmuştu. Ve o terbiye toplum hayatında mevkiye, rütbeye ehemmiyet vermemekle başlamıştı. Sırtından ilmiye kisvesini, müderrislik ve hâkimlik kisvesini çıkarıp atmış, yalınayak, başında keçe külah, Bursa'da sokak sokak dolaşıp, omzunda bir sırık, ciğer satmıştı. Kendisini tanıyıp da; "Efendi, bu ne haldir?.." diye soranlara:

Kendini ummana salagör
Dalgıç olup dalagör
Bir türlü cevher bulagör
Kimsede bulunmaz ola...

demişti. Hakikatte de aşk ummanında dalgıç olmuş ve "insanlık" denilen cevheri bulmuştu.

Tekke edebiyatımıza geçmiş menkıbe çok şirindir:

Şeyh Üftade'nin hizmetinde vazifesi, sabahları çok çok erken kalkmak ve sabah namazı için ihtiyar şeyhin aptes suyunu ısıtmaktı. Bir kış sabahı uyuyakalmıştı ve Üftade'nin: "Aziz!.. Aziz!.." diye seslenmesiyle uyanmıştı. Her taraf çakıl çakıl buz, ocakta bir köz ateşi bile yok. İbriği almış, şaşkınlığından hohlaya hohlaya koşmuş, fakat suyu dökmeye başlayınca şeyhin elleri haşlanmıştı. Üftade ağlamaya başlamış:

"Oğlum... Ben sana 'Suyu kömür ateşinde ısıt' dedim, 'gönül ateşinde kaynat' demedim, aşkının ateşiyle ellerimi yaktın!.." demişti.

Ve o gün Aziz Mahmud'a halkı irşat için izin vermişti:

"İstanbul'a git!.. O büyük şehir senin gibi bir insana muhtaçtır!.." demişti.

İşte Üsküdar'daki dergâh o gönül ateşiyle kurulmuştu.

Aziz Mahmud Hüdâî, gülü dikenleriyle sevenlerdendi. İnsan da kusursuz olmazdı. Dikenli gülün nasıl hoş kokusu, güzel rengi varsa, kusurlarla dolu insanlara da güzel renkler, hoş kokular vermeye çalışmalıydı. Kusurları göstermezdi o kıymetler. Elbet bu adamın tekkesi bir darülahan olacaktı.

Bulgurlu Köyü'nün kenarında bir çilehanesi vardı. Aşıklığının coştığı zamanlar tek başına oraya gider kapanırdı. Yanına bir kuru ekmek, bir testi su alırdı. Kâh dalgın düşünür, kâh vecd içinde zikrederdi. Dilinde sevgi ve hayır, elinde bereket, ayağında uğur olan

adamdı. Kalp gözleri o kadar açıldı ki karşısındakinin içinden geçenleri okurdu, “Ona gizli yoktur” denilirdi.

Devrin genç padişahı Sultan I. Ahmed onun kerametine inanmış, tekkesini de sığınanlar için bir darülamane kabul etmişti. Dervişleri ise her gün türlü manevi yüksekliklerine şahit olurlardı. Onlardan bir Derviş Süleyman, bir can yoldaşıyla birlikte Salacak üstündeki sırtta, çamlıkta ney üfler ve arada mahremane demlenirken görülmüştü, şeyhe şikâyet ettiler:

“Edep ve terbiyesinde kusur gördünüz mü?..” diye sordu.

“Hayır!..” dediler.

“Ben onun edep ve terbiyesinden mesulüm...” dedi.

“İçki için padişahımızın muhkem yasağı vardır” dediler.

“O yasak edep ve terbiyesi olmayanlar içindir...” dedi. “Ben dervişime karışmam, cevaz da vermem, içme de demem..”

Bir ayrancının güzel bir oğlu vardı, ne zaman o dükkânın önünden geçse o çocuğun elinden bir tas ayran içerdi. Bir gün adı Yusuf olan oğlanın saçlarının usturayla kazınmış olduğunu gördü:

“Saç başın ve yüzün süsüdür, lüzumu olmasaydı Cenab-ı Hak başımızda saç bitirmezdi, yazık etmişsin güzel çocuğa!..” dedi.

Ayrancı:

“Direk Hoca ‘Saç uzatmak küffarı taklittir’ diyor” dedi.

“Küffarın başında kulak, burun, göz de var. Taklit diye onları da kesip oyalım mı? Hem sen o Direk Hoca’ya benden selam söyle, Şeyh Aziz ‘Peygamberimizin de uzun saçları vardı’ diyor dersin.”

Ayrancının oğlunu o gün aldı, tekkesine götürdü. Yusuf’a “Kumral” lakabını verdi. Tekkesinin genç zakirbaşısı, musikişinas ve bestekâr “Hafız Kumral” işte o çocuktur.

Kösem’in aşkıyla divane gibi dolaşan Yeniçeri Ali’yi, gece denizdeki kanlı vakadan sonra bir tesadüf, işte bu büyük şeyhin kapısına düşürdü.

Derviş Süleyman ve Hafız Kumral

Genç zakir Hafız Kumral tekkede Neyzen Derviş Süleyman’ın yâr-ı gariydi, biri öbürünün gölgesi gibi ayrılmazlar ve aynı hücrede yatarlardı. Zakir Üsküdarlı, neyzen garibi, Erzurumluydu. Yazın ek-

seriya akşam ile yatsı arası Salacak Yalısı'ndaki setüstü çamlığa giderler, derya seyredeler, muhabbet ederlerdi. Hafız Kumral Allah vergisi harika sesiyle, fakat ancak yanındakinin işitebileceği kadar pesten bir iki ilahi okur, Derviş Süleyman da arada ney üflerdi, gayetle pesten. Ve demlenirdi.

Bir gece yatsı namazını çamların altında kılmışlardı. Şeyh, Bulgurlu'daki çilehanesindeydi, tekkenin kapısı da zaten sabaha kadar açık dururdu.

Hafız Kumral yeni bestelediği bir acem ilahi okuyordu, güftesi Aziz Mahmud Efendi'nindi:

İsteyen yârin
Hak ider yârin
Bulsa dildarın
Saklar esrarın.

Karanlıkta bir hışırtı duydular:
“Biri geliyor!”
“Yok, rüzgârdır...”
Kulak verdiler, hışırtı durmuştu, zakir ilahiye devam etti:

Bakmayan cana
İrdi canana
Girdi meydana
Terk idüp arın

Yâr elin yuttu
Birliğe yetti
Dost ile itti
Gizli bazarın.

Bu sefer sürünen ağır bir cismin çıkardığı sesi aynen işittiler. İki dervişin karanlığı delmeye çalışan gözleri, diz üstü çökmüş bir adamın ayağa kalkın karaltısını seçti. Hafız Kumral 16-17 yaşlarında çocuktu, korktu:

“Kim olsa gerek” diye fısıldadı.

Otuzluk Derviş Süleyman da bir ürperti geçirdi, yüksek sesle:

“Kim isen korkma gel, yaklaş, biz Aziz Efendi fukarasından iki dervişiz!..” dedi.

Gelen Yeniçeri Ali’ydi. Yaralı, perişan, ney sesini duymuş, yukarıya son gücüyle tırmanabilmişti. Ayağa kalkarak dervişlere doğru bir iki adım attı, fakat bacaklarının takati kesilerek düştü, bayıldı, dervişler fırlayıp koştular.

“Öldü mü?..”

Derviş Süleyman eğilip Ali’nin kalbini dinledi:

“Can var!..” dedi.

Hafız Kumral oturdu ve Ali’nin başını dizine aldı, saçları, vücudu ıslaktı.

“Denizden çıkmış bu adam.”

“Batmış kayıkçı olacak!”

“Belki kürek kaçağıdır!”

Hafız Kumral’ın eline sıcak sıcak kan bulaştı:

“Vurmuşlar bu adamı... Yaralı!..” dedi.

Derviş Süleyman güçlü kuvvetli genç adamdı:

“Kumral oğlum... Buna burada bir şey yapamayız. Hırsız olsun, katil olsun, kürek kaçkını olsun... Can taşıyan insandır. Yükle sırtıma, dergâha götürelim” dedi.

Süleyman diz çöktü, Kumral da Ali’nin ağır vücudunu onun sırtına güçlükle yükledi. Derviş Süleyman, sarkan kollarından tuttuğu Ali’yi arkasına alıp kalktı. Yolda bir bekçiye rastladılar. Adam, kalbi dergâha bağlı olanlardandı, “Ölü mü, diri mi, nereden getirirsiniz?” diye sormadı, Ali’yi kendi sırtına aldı. “Katil” daha yolda kendine gelmişti. Dergâhta yaraları tımar edildi, sarıldı. Temiz çamaşırlar giydirilip Süleyman ile Kumral’ın odasında serilen bir yatağa yatırıldı. Sadece adı öğrenildi. Mazisiyle kimse meşgul olmadı, hatta başına gelen vakayı bile sormadılar. Kim olursa olsun, o tekke bir darülamandı. Birkaç gün sonra ayağa kalktığı zaman da ne “Kal” ne de “Git” diyen oldu. Sabah ve akşam sofraya buyur ettiler. Ali de yediği nimeti hak etmek için: “Bana bir iş gösterin!..” dedi. Bahçıvana yamak oldu.

Aradan bir kış ve bir bahar geçti. Dergâhın sokak kapısından dışarıya adımını atmadı ve sakal saldı.

Bir gün Neyzen Süleyman’la yarenlik ediyordu. Hafız Kumral’ın kendilerine doğru geldiğini gördüler.

Delikanlının ayakları çıplaktı ve üstünde beyaz bir entari vardı, belini bir kuşakla sımsıkı sıkmış, uzun saçları omuzlarında, dilber siması ve tüysüz yüzüyle kıza benziyordu. Ali'nin gözleri önüne Afro geldi, derinden içini çekti, Derviş Süleyman:

“Hayrola!..” diye sordu.

Ali boynunu bükerek:

“Ben Leylasını arar bir Mecnun’um” dedi.

Neyzen güldü:

“Burada Leyla’yı bulamazsın, ama gayret edersen Mevla’yı bulursun!..” dedi.

Kasımpaşa’da bir gece evinde yattığı Mevlevi dervişi geldi hatırına. “Leyla ve Mecnun, Şirin ile Ferhat, Kerem ile Aslı masaldır” demişti. Doğru, masaldı, onlara bir yenisi ekleniyordu: “Ali ile Afro”. Çöl, dağ başları ve ateşti artık Ali’nin yeri. Afrosunu ne görecekti ne arayacak ne de isteyecekti. Ama asla unutmuyacaktı onu, ölümüne kadar.

Fakat, çöle düşmeden, dağları devirmeye kalkmadan, yürekten bir hasret ahı çekerek cayır cayır yanmaya başlamadan Yeniçeri Ali Leylasını Üsküdar’da Aziz Mahmud Hüdâî Efendi’nin dergâhında buldu, Kösem Sultan’la yüz yüze geldi, aklını oynatıp kendisini saharalara salmasına kıl kadar mesafe kaldı.

Elma ağacı

1607 senesi yazındaydı, padişah olduğundan beri yaz aylarını Üsküdar Sarayı’nda geçiren Sultan I. Ahmed bir gün anası Handan Sultan ve sevgili karısı Kösem ile “Zamanımızın kutbudur” dediği ve daima “pederim” diye hitap ettiği Şeyh Aziz Mahmud Hüdâî’yi ziyarete gelmişti.

Padişah, anasını ve karısını ilk defadır ki tekkeye getiriyordu. Güzelliği dillere destan olmuş haseki sultanın halk ağzındaki adı sadece “Kösem”di, “Hatice Mahpeyker” ismini de bilenler elbette ki pek çoktu, fakat ondan bahsedileceği zaman hep “Kösem Haseki” denilirdi. Yeniçeri Ali de elbette ki, hiç olmazsa o gün, tekkeye gelecekleri münasebetiyle Kösem adını duymuştu, fakat onun asıl adının “Hatice Mahpeyker” olduğundan haberi yoktu. O darülamana sı-

gınmış katil kayıkçı, bir Rum cariye Hatice Mahpeyker biliyordu ve o kız maşukası Afro'ydu. Ve artık o kızı aramayacaktı, "Yeniçeri Ali ile papaz kızı Afro" onun için bir aşk masalı olmuştu.

Haşmetliler öğle namazını tekkede kıldılar, öğle yemeğini de orada yediler. Büyük şeyh aptes alırken suyu Sultan Ahmed dökmüş, havlusunu da valide sultan tutmuştu. Yemekte sohbet edilirken genç padişah:

"Pederim... Ne olur bize bir keramet göster" demişti.

Toyca bir istekti. Şair ve zarif şeyh:

"Gösterdim ya padişahım" demişti. "Aptes alırken suyumu koca bir cihan padişahı döker ve havlumu da onun anası tutarsa bundan büyük keramet olur mu?"

Gidecekleri sırada valide sultan:

"Methini duyduk... Bahçenizi dolaşalım" dedi.

Yer yer çiçekler ve meyve ağaçlarıyla bezenmiş bahçeyi gezerlerken Sultan Ahmed bir elma ağacının alt dallarından birinde güzel bir elma gördü, çocukça bir hareketle onu eliyle koparmak istedi, fakat dala yetişemedi. Şeyh Hüdaî ilerde bahçıvan yamağı Derviş Ali'yi gördü, seslendi:

"Dervişim evladım... Buraya gel!.." dedi.

Delikanlı, tam gaflet içinde geldi. Şeyhinin huzurunda sağ ayağının başparmağını sol ayağının başparmağı üzerine koyarak ayak mühürledi, tekke protokolünde sınırsız itaat işaretiydi. Ve gözleri yerde, başı sağ tarafına kırık, elleri göğsünde kavuşmuştu.

Aziz Efendi:

"Dervişim" dedi. "Şevketli padişahımız şu elmayı kendi elleriyle koparmak ister, sırt ver padişahımıza da binip koparsınlar."

Dizleri ve elleri üzerine çöküp Sultan Ahmed'e sırt vermek üzereyken, başını kaldırdı ve gözleri padişahın bir adım arkasında duran Hatice Mahpeyker Haseki Sultan'ın gözleriyle karşılaştı.

O bir iki dakikalık sahneyi kalemle anlatmak çok zordur, fakat yaşamak muhakkak ki çok daha zordur. Kösem de Ali de, sonraları metanetlerini nasıl muhafaza ettiklerine elbette ki şaşmışlardır.

Ali'nin beynine bir yıldırım inmiş, ölmüş, fakat o ölü dizlerinin ve ellerinin üstüne çökerek padişaha sırt vermişti.

Kösem ise kadınlık asaletinin en yüksek noktasına çıktı, padişah

ayağını genç adamın sırtına basmak üzereyken Sultan Ahmed'i bileğinden tuttu ve titreyen bir sesle:

"Benim şefkatli ve diyanetli padişahım... Bir elma için üstüne bir garip kulun hakkını alma!.." dedi.

Titreyerek yalvaran bir sestti. Sultan Ahmed hakikaten dindar ve şefkatliydi, Ali'nin sırtına basmadı:

"Ey benim başımın tacı Kösemim. Beni gafletten uyandırdın!" dedi.

Kösem'in eli elinde, yürüdü, arkasına bakmaya cesaret edemeden, utanç içinde yürüdü ve o elma ağacının altından uzaklaştı.

Ali bir müddet yerde çökmüş kaldı. Aziz Efendi ağılıyordu ve o derin utanç içindeydi dervişine karşı. Padişahın önünde binek taşı gibi çökertmeye hakkı var mıydı? .. Hiç kimseden değil, kendinden utandı büyük şeyh. Eğer tutup kaldırmasaydı Ali belki yerde saatlerce kalacaktı. Ne olmuştu? .. Bilmiyordu ve hiçbir şey hatırlamıyordu.

Aziz Mahmud Hüdaî ertesi günü çilehanesine çekildi. Ve ilk defa olarak oraya yalnız gitmedi; güzel bir sese, güzel bir yüze, teselliye ihtiyacı vardı, Hafız Kumral'ı da beraber götürdü.

Bu uşşak ilahinin güftesi Hüdaî'nin, bestesi Hafız Kumral'ındır:

Ey Allahım bir zerreyim daneyim
İmarına muhtaç bir viraneyim
Lütfun ile gafletten uyaneyim
Çerağına muhtacım pervaneyim

Sen bilürsün sen bilürsün sadıkı
Sen bilürsün bezm-i vasla layıkı
Hüsnüne pervane kıldın âşıkı
Ger muradın yakmak ise yaneyim.

Ali için Afro o gün ölmüştü. Padişahın sevgili karısı Mahpeyker Hatice Sultan ile Afro'nun hiçbir alakası yoktu. Eşsiz güzelliğinin göz kamaştıran haşmetiyle Mahpeyker Sultan kendisinden bir adım ötede dursa bile, Yeniçeri Ali'ye gökteki yıldızlar kadar uzaktı.

Ali nasıl yaşayacaktı? Niçin yaşayacaktı?

Nasıl yaşayacağını bilmiyordu, fakat yaşayacaktı ve bir gün, onun uğrunda ölmek için yaşayacaktı.

Kösem'i evlada kavuşturan hastalık

Tekkeden saraya dönerlerken arabaya bindirinceye kadar Kösem'in elini bırakmamış olan padişah sordu:

"Neyin var Kösem... Elin buz gibi."

"Bir üşüme geldi üstüme... Ama geçer."

Darbe çok ağırdı. Saraya döndüklerinde Kösem Mahpeyker Haseki yatağa düştü. Hekimler "humma" dediler. Pek buhranlı günler oldu. Hatta bir ara hayatından ümit kesildi. Sultan Ahmed pek çok gecelerini sevgili hasekisinin başucunda uykusuz geçirdi. Genç kadını kurtaran da Sultan Ahmed'in aşkı oldu.

Kösem Haseki hastalığının nekahet devrinde bir kat daha güzelleşti. Saçlarının kokusu, gözlerinin ışığı ve cildinin rengiyle padişaha yeni bir bahar olmuştur. Evliliklerinin ilk günlerini tekrar yaşadılar.

Bu hastalık dolayısıyla Sultan Ahmed 1607-1608 kışını Üsküdar Sarayı'nda geçirdi.

Bir Osmanlı padişahının resmi hükümdarlık vazifesi salı günleri sabah namazından sonra öğleye kadar İstanbul Sarayı'nda "Kubbe-altı" denilen salonda toplanan Divan-ı Hümayun müzakerelerini bir kafes arkasından takip etmekten ibaretti. Divan toplantılarına padişahın geniş yetkili vekili sadrazam başkanlık ederdi. Sultan Ahmed bütün ecdadı gibi bu vazifesinde çok titizdi. Divan dağılınca "Arz Odası" denilen ve tek bir salondan ibaret bir yapı olan köşkte sadrazam padişahın huzuruna çıkıyor ve Sultan Ahmed ona her hafta aynı şeyi söylüyordu:

"Lala... Biliyorsun hastam var. Her işin makbulümdür, benden bir isteğin olursa silahtar ağaya söyle, Üsküdar'a gelip bana arz etsin."

Ve hemen saltanat kadirğine atlayıp karşıya geçiyordu.

Kösem'in ayakları oğlan ayağı gibi iri dökümdü. Kösem'in memeleri de kız memesinin en küçük boyundandı. O nekahet devrinde genç padişah sevgili hasekisinin memelerini gün günden büyür gibi görmüştü. Tecrübeli saray ebeleri Kösem'in kısır olmadığını söylemişlerdi. Bir genç kadın büyük bir korku geçirirse gebe kalmazdı, ikinci bir korkuyla o düğüm çözülebilirdi. Sultan Ahmed ümide düşmüştü, hatır kırmadan, öpe okşaya bazı geceler soruyordu:

"Kösem... Bir işaret yok mu?"

Mahpeyker Haseki'nin o harika dudakları, alt dudağı az ilerde ve aşağı doğru kıvrık, erimiş bir ateşle ıslanıyor; ve kendisi üzgün:

"Yok padişahım!.." diyordu.

Kösem'in gözleri de yaşarınca Sultan Ahmed ciddi ve samimi:

"Sen yalnız benimsin!.." diyordu. "Bilemem ama, aramıza bir çocuk girerse, ben seni ondan kıskanırım..."

Elbette ki teselliydi bu söz.

1608 yazını Beşiktaş Sahil Sarayı'nda geçirdiler. Üsküdar'dan, Beşiktaş'a geçerlerken padişah Kösem'i bir kere daha Hüdaî Tekkesi'ne götürmüştü. Ne yolda, ne tekkede, Kösem'in yüreğine en küçük bir heyecan, çarpıntı gelmedi. Güzel bahçede dolaştılar, hatta oturup Hafız Kumral'dan ilahiler dinlediler. Bahçıvan yamağı Derviş Ali de bir köşede diz çökmüş, boynu büyük, ilahi dinlemişti. Kösem onu gördü, tanımadı. Ya Ali? Onun için de Kösem artık sadece bir çiçektir.

Mahfiruz'un Şehzade Osman'ı 4-5 yaşlarında koca oğlan olmuştu. Beşiktaş Sahil Sarayı'nda onlar da yanlarındaydı. Kösem kendi öz evladıymış gibi seviyordu o çocuğu. Huzur içinde bir yaz geçirdiler.

İstanbul'daki kışlık saraya, Yeni Saray'a dönüldü. Orada bir başka haseki Şehzade Mehmed'i doğurdu.

1609 senesindeydi. Kösem bir sabah, içinde yeni bir varlığın hareketini duydu, zevkinden baygınlık geçirdi. Kavuşmuşlardı muratlarına. Haberi, yanında yatan genç ve güzel kocasına, onu dudaklarından öperek verdi. Gebeliğini sarayda herkesten sakladı. Hatta analığı Rebba Hatun bile ancak yedinci ayında fark edebildi. Bir oğlan doğurdu. Sultan Ahmed'in üçüncü şehzadesinin adı hazırdu: Murad!

Genç padişahın hanedanının tenasül bereketi vardı. Diğer bir haseki Şehzade Bayezid'i, başka bir haseki Şehzade Süleyman'ı, sonra yine Kösem birer yıl arayla Şehzade Kasım ile Şehzade İbrahim'i doğurdular. Kösem üç oğlan çocukla analık hünerinde de başa geçti.

Doğum şenlikleri arasında ölüm acıları da oldu. Önce Handan Valide Sultan öldü. Sonra Kösem'in babalığı Hüsam Reis, ondan iki yıl sonra da analığı Rebba Hatun öldüler.

Sarayda şehzadelerin altın beşiklerinin sallandığı o yıllarda, Türk

vatanının ziyneti olan İstanbul şehrinde, şehrin denizden firdolayı görülen güzel bir yerinde de Sultan I. Ahmed'e muazzam ve muhteşem bir camii yapıyordu. Asrın büyük sanatkârı ve Devlet Başmimarı Sedefkâr Mehmed Ağa'nın yaptığı o mabet, altı minaresiyle Marmara'dan İstanbul'a gemiyle gelirken, yüzyıllar boyunca, döne döne, doya doya seyredilecekti. Genç ve dindar padişah, mimarbaşuya hazinesinin bütün imkânlarını vermişti. Büyük caminin plan güzelliği, resim güzelliği yanında zengin tezyinatı için masraf esirgemiyordu.

Kösem ve Sultan Ahmed için, geceler, gündüzler, haftalar, aylar, baharlar, yazlar, kışlar, muazzam bir imparatorluğun altın çağılayan hazinesinin bahşettiği dünya nimetleriyle ve muhteşem bir aşkın nağmeleri arasında geçiyordu.

Sultan Ahmed, Kösem'e, büyük ceddi Kanuni Sultan Süleyman'ın bir beytini ezberletmişti:

Olsa kumlar sağışınca ömrüne hadd-ü aded
Gelmeye bu şişe-i çarh içre bir saat gibi...

Tadımlık aşk

Sultan Süleyman insanı bir kum saatine benzetiyordu ve hayata asla doyulamayacağını söylüyordu. İki yuvarlak cam şişeciğin birbirlerine aktardıkları yüz binlerce kum zerresinin ifade ettiği kıymet, bir tek saatten ibaretti. İnsanın ömür yılları o yüz binlerce kum zerresi kadar da olsa, hayat öyle esrarengizdi ki, öyle doyulmaz şeydi ki, gök kubbenin şişesi içinde, insana bir saatçik ömürmüş gibi az gelecekti.

Hayat doyumluk değil, tadımlıktı. Yüz yıl yaşamak hüner değil, bir tek nefesin kıymetini verebilmek hünerdi.

Sultan I. Ahmed'in altı minareli camiinin temeli, Kösem'in Şehzade Murad'ı doğurmasından bir sene sonra atılmıştı. 9 Haziran 1617 Cuma günü de bir cuma namazıyla ibadete açılmıştı. Cami 7 yılda tamamlanmıştı. Sultan Ahmed'in padişahlığının on dördüncü yılıydı. Kösem'in aşkıyla dolan o yıllar yel gibi geçmişti. Sultan Ahmed 28 yaşındaydı. Dilber yüzünü karanfil gibi kıvrır kıvrır bir

genç bıyığı ile bir el tutamı kadar zarif bir sakal süslüyordu. O sıralarda halk arasında padişahın hastalığından bahsedilir oldu. Caminin ibadete açılmasından üç ay kadar sonraydı, Mimarbaşı Mehmed Ağa, cami avlusunun bir köşesinde Sultan Ahmed'in türbesinin yapısıyla meşguldü, bir gün saraya çağırıldı. Padişah çok sevdiği "İncili Köşk"teydi. Rengi soluk, genç ve güzel yüzünde ıstırap ifadesi birkaç çizgi vardı. Has Odalı delikanlılardan biri bacalarını ve ayaklarını ovuyordu. Sedirde uzanık oturan Sultan Ahmed'in gözleri dalgındı. Yerinden kıpırdamadan sordu:

"Mimar Ağa... Türbem bitiyor mu?" diye sordu.

"İki haftalık işi kalmıştır padişahım..."

"Elini tez tut!"

O gün mimarbaşı saraydan bir hüznün içinde ayrıldı ve elini tez tuttu.

22 Kasım 1617 Çarşamba günü sabahıydı. Üsküdar'da Hüdaî Tekkesi'nin bahçesinde bahçıvan Yeniçeri Derviş Ali, bir çeşme başında erkenden kestiği yeşil salataların çamurunu yıkıyordu, mutfağa vereceklerdi. Sabahın ilk ışığı, ağaçların dallarından sararmış yapraklara vurmuş, bahçe, kehribar rengi aydınlık içindeydi.

Ali, tekkeye sığınalı on bir yıl oluyordu. Değirmenlik Adası'ndaki delikanlıdan yalnız gözleri kalmıştı. Saçları bembeyazdı ve göğsüne kadar inen uzun ve kırçıl sakalı vardı, aşağı sarkık bıyıklarının uçları sakalına karışmıştı.

Ah o masallar... "Leyla ile Mecnun", "Kerem ile Aslı", "Ferhat ile Şirin" ve "Ali ile Afro" bir masal adamıydı artık. Bazen Kösem kocasının yanında tekkeye geldikçe ve bahçeye çıktıklarında uzaktan dalgın dalgın bakıyordu.

Mahut elma ağacı çoktan kurumuştı, fakat bahçıvan Ali onu kesmemişti, soranlara: "Padişahımız nazar-ı teveccüh etmiş, mutlu ağaçtır!" diyordu. Mamur bahçenin tek kuru ağacıydı.

Ali çeşme başında yeşil salataları yıkarken, İstanbul tarafından ve derinden bir top sesi geldi. Limana girip çıkan beylik gemiler padişahın sarayını yedi pare top atarak selamlıyorlardı.

Dudaklarında bir tebessüm belirdi. Top sesleri yediyi aşarsa, kırk bire çıkardı ve o zaman ya bir şehzade yahut bir sultan doğmuş olacaktı. Acaba bu gelen çocuğun anası da Kösem Sultan mıydı ki çok-

tan beri kocasıyla birlikte tekkeye gelmemiştir. Top seslerini saymaya devam ediyordu:

“... Otuz dokuz, kırk, kırk bir... kırk iki!”

Bahçıvan Ali elindeki salataları çeşmenin teknesine bıraktı. Buz gibi donakalmıştı. Pınarları kurumuş sandığı gözlerine yaşlar doldu. Hıçkırmamak, bağırmmamak için kendisini zor tuttu. Top sesleri kırk biri aşarsa, yüz bire çıkardı ve Osmanlı tahtına yeni bir padişahın oturduğunu ilan eden cülus toplan olurdur. İcini çekti ve: “Eyvah... Kösem Sultan hamisiz, kimsesiz kaldı” diye mırıldandı. Ve şöyle düşündü: “... Bir gün valide sultan olmasına ömrü vefa etmeyecekti. Birkaç ay önce Sultan Ahmed Osmanlı hanedanının veraset kanununu değiştirmiş, padişahlık babadan büyük oğluna kalırken, küçük kardeşi Mustafa’yı veliaht ilan etmişti, oğulları çok küçük olduğu için. Mustafa’ya hasta mizaçlı diyorlardı... Ömrü kısa oldu diyelim, ardında ikinci veliaht Şehzade Osman vardı... Sıhhatli, tosun gibi çocuktu... On dört yaşında bir nevcivandı..” Kösem, Ali’nin onun uğrunda ölmek için yaşadığı Kösem Sultan ne olacaktı?

Orasını düşünmedi: “Hele bir aptes alayım!..” dedi.

Top sesleri devam ediyordu.

Daima kuşağında taşıdığı peşkiriyle kurulanırken tekke kapısının önünde Şeyh Aziz Mahmud Hüdaî Efendi’yi gördü. O da şaşkın bir halde bahçeye çıkmıştı. Sultan Ahmed’i evladıymış gibi severdi. Bahçıvan Ali, ihtiyar şeyhin gür bir sesle:

“Vah yavrum... Nasıl oldu böyle ansızın!..” dediğini duydu.

Efendi hazretleri çıplak ayaklarına kapı önünden rasgele bir çift takunya geçirerek Ali’nin kesemediği kuru elma ağacına kadar gitti. Ali de peşinden gitti. Şeyh:

“Hatırladın mı Derviş Ali?..” diye sordu.

Yeniçeri Ali, başıyla “Evet” dedi.

“Ömründe ilk defa nefsine kapıldı, şu ağaçtan eliyle bir elma koparmak için senin sırtına basacak oldu... Ama Kösem Sultan...”

Ali artık kendisini tutamadı, hıçkırarak ağlamaya başladı. Sultan Ahmed için mi ağlıyordu, Kösem Sultan için mi?.. Belki kendisi için.

Dul Kösem Sultan

Eski Saray'da sürgün yılları

Aşk nümayişle bağdaşmaz

Sultan Ahmed'in ölümü karşısında Kösem Sultan'ın halini nasıl anlatabiliriz?

Billur bir vazoyu havada savurmuşlar, savurmuşlar, savurmuşlar ve sonra bir taşla çalivermişlerdi. Kösem paramparça olmuştu. Gün doğarken gözlerinin yaş kaynakları artık tükenmişti. O güzel gözlere iplik iplik kan gelmişti, yanıyor ve sızlıyordu gözleri.

Feryat etmemişti. Saç yolma, üst baş yırtma gibi bayağılıklar yapmamıştı. Hastanın çok ağırlaştığı son iki gece, başucunda uykusuz, bir balmumu olmuş, yanmıştı. Dalgın yatan genç adamın bir ara gözlerini açtığını, dudaklarının bir şeyler okur gibi kıvıldadığını ve açılan gözlerin tekrar kapandığını görmüştü... Sultan Ahmed'i gidiyordu, fakat onun öleceğini hiç aklına getirmiyordu.

Padişahın sağ eli Kösem'in ellerindeydi. Tecrübeli bir sütnine ile ihtiyar bir haznedar kalfa hazırlıklıydılar. Biri altın bir kaşıkla hastanın dudakları arasında zemzem akıttı, öbürünün elinde de beyaz bir tülbent vardı. Bir hafız kadın Kuran okumaya başladı. Kösem, yüzüne görünmeyen bir kanat çarpmış gibi irkildi, hatta o kanadın rüzgârını duyar gibi oldu. Feryadı içinde koptu, sesini kimse duymadı: "Gitti Sultan Ahmedim!." dedi. Ve hıçkırıklarını boğmak için hastanın yastığı üstüne kapandı.

Bu nasıl illetti? Bu ne sinsi canavardı! Daha iki ay evvel, en az elli yıllık istikbalden bahsederek, Kösem'e:

"O zaman asa kullanmam... Kolumdan, sen götürürsün beni" demişti.

Kösem de gülmüş:

"İlahi padişahım... Ben ab-ı hayat mı içtim, senden evvel iki büküm kocakarı olurum" demişti.

Bir gün “Şuramda bir şey koptu sanki...” diye ilk ve küçük bir şikâyet, sonra gittikçe artan devamlı sancılar, ölenemeyen ishal, hekimlerin bilgisi hastalığa yenilmiş ve genç padişah iki ay içinde eriyivermişti. Zaten çelimsiz bir vücut yapısı vardı.

Ateş düştüğü yeri yakar. Bütün Sultan Ahmedliler, gözyaşları arasında göç hazırlığına başladılar. Osmanlı Sarayı’nın geleneğince, Harem’de, orta malı cariyeler hariç, ölen padişahın hasekileri, nedimleri, emektar yakınları Sultan Beyazıt semtindeki Eski Saray’a götürülecekti ve orada, artık alınyazıları neyse, belki de ömürlerinin sonuna kadar bir sürgün hayatı geçireceklerdi. Yeni Saray’da onların boşalttıkları dairelere, eğer varsa, yeni padişahın anası, hasekileri gelip yerleşeceklerdi.

Sarayda, içindeki eşyanın ve mücevherlerin kıymetine paha biçilmez bir hazine vardı. Üç kıta üzerinde yayılmış azametli bir devlete hükmeden, milyonlarca insanın mal ve can emniyeti dudakları arasından çıkacak bir emre bağlı olan Osmanlı padişahı bu hazinenin sahibi değil, muvakkat emanetçisiydi. İsteddiği zaman açtırır, dolapları, çekmeceleri dilediği gibi karıştırır, değerini akıl terazisinin tartmadığı bir mücevheri beğenir, bir murassa sorguç, yakuttan, zümrütten yapılmış bir satranç takımı, pırlantalı bir akik kâse, herhangi bir şeyi beğenir, fakat elyazısıyla imzalı bir senet vermedikçe alamaz, kullanamazdı. Ve bir padişah ölünce daha cenazesi kalkmadan hazineden senetle aldığı şeyler aranır, yerine konulur ve senetleri yırtılırdı.

Padişahların kendi keselerinden aldıkları mücevherler vesair kıymetli eşya da mirasçıları arasında taksim edilirdi. Ve bir padişah hazine malını hiç kimseye hediye edemezdi; belki çok sevdiği birinin, senet verip hazineden aldığı bir mücevheri kullanmasına imkân sağlardı. Ve bütün Harem halkı bilirdi ki, hazine malı falan küpe, falan yüzük, falan broş, mesela Kösem’in kulaklarında, Kösem’in parmağında, Kösem’in göğsündedir.

İhtiyar haznedar kalfa Sultan Ahmed’in yüzüne beyaz bir tül bent örterken Kösem Sultan yalvardı:

“Bir kerecik daha... Son defa göreyim.”

Birkaç saniye, seyretti o solmuş, sararmış güzelliği. Doyamamıştı kocasına.

Kösem dairesine götürüldü. Ölünün yattığı odaya Enderun'daki hafız-ı Kuran birkaç ağa alındı. Sultan Ahmed ölümünden önce bir gün: "Benim naaşımı pirim Aziz Mahmud Efendi gasletsin" diye vasiyet etmişti. Üsküdar'a adam gönderilip şeyh, saraya çağrıldı. Aziz Mahmud Efendi:

"İhtiyarım... dayanamam. Hafız Şaban bana vekâlet etsin!.." dedi.

Sultan Ahmed'in naaşını, Hırka-i Saadet Dairesi önünde Derviş Şaban Efendi yıkadı ve cenaze namazı altı minareli muhteşem camiiinde kılındı ve caminin yanındaki türbesine defnedildi.

Her cülusta olduğu gibi o gün de bütün İstanbul halkı sokaklara dökülmüştü.

Yeni padişah, Sultan Ahmed'in küçük kardeşi Sultan Mustafa için "Yirmi beş yaşlarında bir tüvana şehzadeymiş" deniliyor. Yüzünü Enderun'da bile gören yoktu; "Bir tüvana şehzadeymiş ama, Meczubü'l-hisal, Evliyaullah'tan imiş" deniliyordu. Saray terbiyesi "Aklından zoru varmış!.." , "Deliymiş!.." demeye mâniydi. Halk yeni padişahı görmemişti ama, Beyazıt'taki Eski Saray'dan Büyük Yeni Saray'a getirilecek olan anasını, yeni valide sultanı mutlaka görecekti, Divanyolu boyunca mahşeri bir kalabalık toplanmıştı.

İriyarı bir Çerkez karısıydı. Tarih kaynaklarımızda adı yazılı değildir, "Sultan Mustafa'nın anası" derler. Güzel, ama cahil bir kadındı. Sultan Mustafa'dan başka bir de kız doğurmuştu, o sultanın da adı bilinmiyor, vezirlerden Kara Davud Paşa'nın karısıydı. Yeni valide sultan on dört seneden beri oğlunu görmemişti. Belki Sultan Mustafa'nın deliliğinden de haberi yoktu.

İriyarı, kaşlı gözlü ve cahil Çerkez karısı Yeni Saray'da Harem'e ayak atar atmaz Kösem Sultan'a saldırdı. Kösem'in dairesine, eli belinde, bir atlı ases gibi girdi. Kösem'i, saltanata ebdiyen veda etmenin ıstırabı içinde, üstünü başını parçalar ve saçlarını yolarken bulacağını zannediyordu ve kapıdan girer girmez:

"Devlet ve saltanat nöbeti bize geçti... Ağlamayı saç baş yolmayı bırakın da Eski Saray'a gitmek için pılınızı pırtınızı toplamaya bakın!.." dedi.

Fakat Kösem Sultan'ı, tadımlık büyük aşkının tesellisi olmayan büyük acısının asil sükûnu içinde bulunca şaşırdı.

Bir sorgucun hikâyesi

Sultan Mustafa'nın cahil bayağılığı içindeki anası, Kösem'in var-
karı karşısında küçülüvermişti. Bir padişah anası gibi değil, mahal-
le karısı gibi konuştu:

“Sizler Sultan Ahmedinizle kasırlarda, bahçelerde, derya ve meh-
tap âlemlerinde sefalar sürerken, bizler dört duvar arasında çile dol-
dururduk. Kösem misin, köse misin, nesin... İsterse bir boncuk ta-
nesi olsun, nen var nen yok, bütün asımını takımını çekmecelerine
koyup hazine kâhyasına teslim edeceksin... İçinde hazine malı var-
sa alınacak!..” dedi.

Kösem Sultan'da hazine malı olarak üç parça mücevher vardı, ku-
laklarına ve parmağına Sultan Ahmed'in eliyle taktığı bir çift züm-
rüt küpe ile bir zümrüt yüzük, bir de bir broş, üçünü de o sabah
hazine kethüdasına teslim etmiş, senetlerini de almış bulunuyordu.
Allah o anda Kösem'e bir kat daha kuvvet ve metanet verdi. Güzel
yüzünde tesellisiz acısı bir tebessüm oldu:

“Baş üstüne efendim... Her şeyimi olduğu gibi bırakırım... İçinde
bir habbe hazine malı yoktur ama, Sultan Ahmedim elden gittikten
sonra onların bana lüzumu yoktur...” dedi.

Sihirli gözleri parladı. Narin uzun boyuyla Sultan Mustafa'nın
anasını şöyle bir tepeden süzdü, gururu şahlandı:

“Her şeyimi alabilirsin!.. Beni çırlıçıplak da soyabilirsin... Fakat
benden Kösem Sultanlığımla alamazsın... Def ol karşımdan!..” diye
bağırdı.

Gözleri o kaba Çerkez karısına nasıl bakmıştı ki, kovulan valide
sultan, Kösem'in dairesinden bir cariyeye zilletiyle kaçtı.

O kaçtı gitti ama Kösem de bitti. Kendisini, sütninenin açılan
kolları arasına atarak hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Yıllarca sonra itiraf etmişti: “İçime saltanat hırsı işte o anda düş-
tü!” demiştir.

On dört sene padişahlık etmiş bir adamın Harem halkının bir
günde göç etmesi kolay değildi. Sadece Kösem'in elbise ve çamaşır,
kürkler, top top kumaşlar, denk bağları açılmamış kürklük postlar,
hamam takımları, sofrta takımları; altın, gümüş, billur, porselen, fil-
dişi türlü şeyden yapılmış türlü kıymetli eşya, sandıklar dolusu “tu-

haf ve tefarik" yükü vardı. Öbür hasekilerin eşyası da en az onun kaddı. Yeni Saray'dan Eski Saray'a kırk manda arabasıyla ancak gidebilirdi.

Kösem için en büyük dert çocuklarıydı, onlardan da ayrılacaktı.

İkinciye doğru Kösem Sultan, henüz sabi olan üçer beşer yaşındaki cariyeleri de dahil, otuz can olan dairesi halkıyla göçe hazır olmuştu, "Arabalar geldi..." denilince feracelerini giyeceklerdi.

Yeni Saray'dan çıkar ayak en muhteşem sultanlık rolünü oynadı; "Hazineye verilecek bir malım vardır" diyerek hazine kethüdasını çağırttı. Kızlarağasının ve sekiz on kadar haremağasının önünde ona bir çekmece verdi titreyen elleriyle; ve paramparça olmuş yüreğinin acıyla titreyen billur gibi bir sesle:

"Bak Ağal.." dedi. "Sana merhum efendimiz Sultan Ahmed'in bayramlarda vesair mübarek günlerde takındığı sorgucu teslim ederim... Velinimetim efendimin yadigârı olarak saklamak isterdim ama, bana layık değildir, onu muhafaza benim haddim değildir, onun yeri Âl-i Osman hazinesidir al, hazineye koy, defterine evsafıyla kaydet!.."

Orada bulunanların hepsi, Kösem'in uzattığı siyah kadife kaplı bir kutunun içindekini biliyorlardı. Hakikaten yeryüzünde kimse muhafaza edemeyeceği, maddi ve manevi kıymeti çok büyük bir mücevherdi. Hırka-i Saadet Dairesi'nde mübarek emanetler arasında Peygamberimizin çıplak ayağının bir taban izi, nakşı vardı. Tertemiz bir iman ve sağlam itikada sahip bir Müslüman olan Sultan I. Ahmed, bir gün kuyumcubaşığı çağırarak, o ayak nakşının bir kopyasını bir altın plak üstüne çizdirmiş, sonra onu üç parça nadide zümrüt ve yüze yakın elmasla donatmış, bir sorguç şekline koydurmuştu ve o taban nakşının ortasına da, mavi mineden zemin üzerine altınla kendisinin şu kıtasını yazdırtmıştı:

N'ola tacım gibi başımda götürsem daim

Kadem-i resmidir ol Hazret-i Şah-i Resulün

Gül-i gülzar-ı nübüvvet o kadem sahibidir

Ahmeda durma yüzün sür kademine o Gür'ün...

Sultan Ahmed başına bu sorgucu ilk koyduğu gün Üsküdar'da Aziz Mahmud Hüdaî Efendi'yi ziyarete gitmişti. Türk kuyumculu-

ğunun bir şaheseriydi, fakat manevi kıymeti maddi kıymetinin kat kat üstündeydi, her padişah başında taşıyamazdı, onu ancak bağrını Allah korkusu dağlamış bir Sultan Ahmed taşıyabilirdi.

Kösem, sorgucu hazine kethüdasına teslim ettikten sonra arkasını duvara yasladı ve gözlerini kapadı. Kulaklarında Hafız Kumral'ın yanık sesini duyar gibi oldu; içinden gelen bir feryadı zor tuttu: "Hey Sultan Ahmed!.. Sen daha kabrinde ilk geceni geçirmeden, Kösemim Kösemim diye baş tacı ettiğin kadını sarayından kovuyorlar!" diye bağıracaktı.

Kulaklarına yaslandığı duvarın içinden ve derinden Sultan Ahmed'in sesi de gelir gibi oldu, tevşihin nağmelerine karışmış bir ses:

Hiç ummadığın yerde
Nagâh açılır perde
Derman erişir derde!

Osmanlı tahtında bir deli

Sultan I. Mustafa'nın padişahlığı ancak 96 gün sürdü.

Yirmi beş yaşındaki genç adam, boylu boslu, yüz nakışları güzel, ama deliydi.

Sultan Ahmed'in cenazesi saraydan çıkarken Enderun-ı Hümayun'un zülüflü ağaları yeni padişahı cenaze namazında ve tabutun uğurlanmasında göremeyince söylenmeye başlamışlardı. Hiçbir padişah ölüsü kendisinden sonra tahta oturan tarafından böyle bir istiskale uğramamıştı. Hele Sultan Ahmed gibi şefkatli ve dindar bir genç padişahın kardeşinin bu hareketi pek ayıplandı.

Cenaze namazı, hatta namaz nedir bilmiyor muydu Sultan Mustafa?..

Şuurunu, büyük kardeşleri Şehzade Mahmud'un babaları tarafından idam ettirildiğinde kaybettiği söylenir. İslam şeriatına ve Âl-i Osman Devleti'nin saltanat kanununa göre hükümdarlık makamına layık olmayan bir biçareydi. Padişah olduğundan haberi yoktu.

Kendisini on dört seneden beri görmemiş olan anası onu şöyle bulmuştu: Yere bağdaş kurup oturmuş, önüne bir peşkir koymuş, peşkirde bir avuç kadar inci vardı. Karşısında diz çökmüş bir cari-

ye ayna tutuyor, Sultan Mustafa da sakalının tellerine inciler dizi-yordu. Valide sultan ne yapacağını, ne söyleyeceğini şaşır-mıştı. “Oğ-lum!..” diye kucaklayıp bağrına bassın, öpsün mü, “Padişahım!..” di-yerek ayaklarına mı kapansın.

Genç adam parıl parıl yanan gözleriyle bir müddet anasının yü-züne bakmış ve neden sonra onu hatırlayıp:

“Hoş geldin, nasılsın, kaç gündür neredeydin!..” diye sormuştu.

On dört yıllık ana hasreti bile birkaç güne inmişti.

Ama padişah anasından bir cevap beklemeden sekiz on teline in-ci dizdiği sakalını göstererek:

“Bak.. ne güzel oldum!..” demişti.

Sonra önündeki peşkir üstünde incileri göstermiş, boynunu bük-müş:

“Bunlardan çok yok... Çok olsa daha güzel olacağım!..” demişti.

Gözleri yaşaran valide sultan, boynundaki bir külçe inciye çıkar-mış, ipliklerini kopararak Sultan Mustafa’nın önüne dökmüş:

“Sana onlardan getirdim...” diyebilmişti.

O anda bütün dehşetiyle anlamıştı ki oğlu bir deliydi ve bu hali devam ederse padişahlıkta kalmasına imkân yoktu. Ama kendisi ne olacaktı?.. İçinden uçar gibi çıkıp geldiği Eski Saray’a nasıl döne-cekti?.. Padişah oğlunun deliliğini gizlemek lazımdı. Harem halkın-dan, Enderun halkından, devlet erkânından, ordudan, halktan gizle-mek lazımdı, ama nasıl?..

Aklına ilk gelen tedbir de Sultan Ahmedlilerin saraydan hemen uzaklaştırılması olmuştu. İşte o hükümle oğlunun yanından çıkar çıkmaz Kösem’in dairesine bir fırtına gibi girmiş, fakat genç dulun azameti karşısında bozguna uğramış, kovulmuştu. O kadın da en az oğlu kadar acınacak durumdaydı.

Sultan Ahmed’in ölümünden beş ay kadar önce Sadrazam Ha-lil Paşa ordunun başında şark seferine çıkmıştı. Genç padişah öldü-günde İstanbul’da hükümetin başında sadrazam kaymakamı, “vekili” sıfatıyla Sofu Mehmed Paşa bulunuyordu. Kızlarağası Mustafa Ağa bir zenci hadım, fakat hamiyetli bir adamdı. Mehmed Paşa ile Şey-hülislam Esad Efendi’yi mahrem olarak saraya davet etmiş, onlar-dan da ulema ve devlet büyüklerinden birkaç kişiyle tebdil-i kıya-fet edip gelmişlerdi. Sultan Ahmed’in ölümünü öğrenince, sarayda o

gizli toplantıda şu kararı aldılar: “Padişahımızın şehzadeleri küçük-tür, tahta, yirmi beş yaşındaki kardeşi Sultan Mustafa’nın oturtulması gerekir” dediler. Kızlarağası Mustafa Ağa:

“Sultan Mustafa’nın aklında noksanı vardır... Mecnunun padişahlığına çocuğun padişahlığı tercih edilir!..” dedi.

Devletliler zencinin sözünü dinlemediler:

“Ağa hazretleri... Akıl noksanlığı dediğin uzun zaman hapis hayatı sürmesindendir, giderek akli muvazenesi yerini bulur!..” dediler.

İşte Sultan Mustafa böylece padişah olmuştu.

Deli padişahın anası sarayda kendisine yardım edecek tek kişi olarak o Kızlarağası Mustafa Ağa’yı görmüştü. Mustafa Ağa ise, bir padişahın deliliğini gizleyerek ağır sorumluluk altında vazife görmektense, makamından azlini rica ederek, bir gelenek şeklinde azledilen ağaların sürgün gönderildikleri Mısır’a gitme hazırlığıyla meşguldü. Valide sultanın daveti üzerine o şaşkın kadının huzuruna çıktı. Ne için çağırıldığını bilmediği için, oğlunun tahta çıkarılmasına muhalefet ettiğini öğrenmiştir diye tahmin etti, bir delinin adına saltanat sürecektir o kadın tarafından cellada verilebilirdi. “Vademiz gelmiş olabilir” diyerek ahlak ve imandan gelen metanetle aptes aldı ve öyle gitti. Bilakis, karşısında acz ve şaşkınlık içinde bir kadın buldu. Yeni valide sultan:

“Ağa hazretleri!.. Allah’a hamdederim ki oğlum Sultan Mustafa ve bana saltanat nasip oldu” dedi.

Zenci hadım da uzun boyu kadar aşırı nezaketi ve terbiyesiyle.

Şöylece konuştular.

“Ağa hazretleri... Sen bu Âl-i Osman Saray-ı Hümayun’unun bir gün görmüş emektarısın...”

“Sultanım... Ben bu Âl-i Osman’ın nimetleriyle yetiştim, bir âciz bendeyim...”

“Hatırını kırmayız...”

“Sultanım... Gördüğüm lütuflara hamdederim...”

Ve valide sultan nihayet derdini açtı:

“Ağa hazretleri... Oğlumun halini bilirsin, yüreğimden kan gider... Bunca yıldır hapis cefası çekti... Padişahlarda padişahlık işleri ben ve sen gibi kimselerin meşveretiyle olur... Padişahımızda bu hal elbette ki sürüp gidemez... İnşallah padişahlık sevinciyle tez şifa bulur...”

“Devlet ve memleket Sultan Osman’ındır”

Valide sultanın yanından etek öperek ayrılan Kızlarağası Mustafa Ağa şöyle düşündü: “Ben ne kişiyim ki padişahımızın saltanatına ortak olayım... Valide sultan ne kişidir ki devlet çarkını döndürsün!.. Bu hale kayıtsız kalırsam ahrette vebali çok büyüktür... Bu koca devlet bir mecnunun elinde kalamaz!.. İşte devlet bizden bugün için hizmet bekler...” dedi.

Deli padişah Osmanlı tahtına resmen oturduğu gün adeta bir mucize oldu, kendisine ne söylendiyse itaat etti.

Ama birkaç gün sonra, bir saltanat geleneği olarak, “Kılıç Kuşanma Alayı” yapılacaktı. Padişah kayıkla Eyüpsultan’a gidecek, orada Peygamber’in Sancaktarı Ebu Eyyüb El-Ensari’nin türbesini ziyaret edecek, camide de şeyhülislamın eliyle kılıç kuşanacak ve karadan at üzerinde saraya dönecekti. Ve halk, uzun yol boyunca yeni padişahlarını görecekle, alkışlayacaklardı.

Valide sultan o gün birkaç defa heyecanından bayıldı, ayıldı.

Gitmesi kolaydı, kayıkla. Ama atla dönme!.. Camide kılıç kuşanma!.. Türbe ziyareti!.. Sultan Mustafa’dan sahnelerin ciddiyetine aykırı bir hareket beklenebilirdi. Kızlarağası valide sultana bir ümit verdi: “Sırtına çok büyük bir kürk giydiririz... Elleri kürkün kolları içinde kalır... Kaymakam paşa ile ben de kollarına gireriz...” dedi.

Ya sonra? At üstünde Eyüp’ten ta Edirnekapi’ya gelecek, şehre girdikten sonra da büyük şehri bir ucundan öbür ucuna kadar dolaşacaktı! Kıldan ince, kılıçtan keskin bir yol, Sırat Köprüsü gibi.

Kızlarağası ona da çare buldu. Padişahın atının etrafı, o zamana kadar görülmemiş şekilde sancaklarla çevrildi; sancaklar hem bir haşmet gösterisi olacaktı, hem mecnunu halkın gözünden gizleyecekti.

Sultan Mustafa at üzerinde durabilecek adam değildi, padişahı iki yanından sadık bendeleri tutup destekleyecekti, mecnun bağırarak olursa, yine o sadık bendeleri bir ağızdan ve var sesleriyle tekbir getireceklerdi.

O müşkül gün de böylece atlatıldı ve Kızlarağası Mustafa Ağa, valide sultanın tam güvenini kazandı.

Kılıç Alayı’ndan sonra padişah saray halkına da hep böyle dekorlar arasında ve uzaktan birkaç kere gösterildi.

Mustafa Ağa en mahrem adamlarıyla ve gayet ihtiyatlı olarak durumu evvela Enderun halkına ifşa etti: Sultan Mustafa, şifa bulmasına imkân olmayan bir deli ve koca devlet bir cahil kadının eline kalmıştı. Sultan Ahmed'in 14 yaşında bir nevcivan şehzadesi, Sultan Osman dururken bir delinin saltanatı reva mıydı! Kızlarağasının yüreğinden kan gidiyordu, fakat devlet erkânını kandıramıyordu!

Bir taraftan da kendisi şeyhülislam ve kaymakam paşayla temaslara başladı:

"Vebali büyüktür... Ahrette ateş üstünde kalacağız. Ben size söylerim ve o vebali atarım, gerisini siz düşünün" dedi.

Padişahın halini şehir halkından güvendiği kimselere de açtı:

"Padişahımız Sultan Mustafa'nın cinneti ve padişahlık yapamayacağı artık belli olmuştur... Kaymakam paşa bilir, şeyhülislam efendi bilir" dedi.

Haber büyük şehirde çarçabuk yayıldı. Camilerde, mescitlerde, hanlarda, hamamlarda halkın günlük sohbet konusu oldu:

"Halimiz ne olacak?"

"Sultan Mustafa'nın padişahlığı şeran caiz değildir!"

"Kaymakam paşa ile şeyhülislam buna bir çare bulmazsa iş..."

"Asker ile halka düşer!"

Bir gün yeniçeri ağası, kaymakam paşayı ziyaret etti:

"Sultanım... Yeniçeriler senden padişahımızın ahvalini sorar" dedi.

Mehmed Paşa'nın kanı buz gibi dondu. Bir gün de İstanbul ayan ve eşrafından bir heyet şeyhülislam efendiyi ziyaret etti:

"Sultanım, padişahımızın ahvalinden bize haber ver... Yoksa halk arasında bir büyük fitne kopacak" dediler.

Şeyhülislam Esad Efendi'nin kanı da buz gibi dondu.

Kaymakam paşa ile şeyhülislam efendi, sarayda kızlarağasıyla gizli bir konuşma yaptılar: "İş nasıl olacak Ağa hazretleri?" diye sordular. Zenci hadım kelleyi koltuğuna almıştı, metin ve cesur: "Askerin ulufe günü siz işi bana bırakın!.." dedi.

Yeniçerilerin ve kapıkulu sipahilerinin gündelik hesabı ile "ulufe" denilen aylıkları üç aydan üç aya, sarayda Divan-ı Hümayun'un toplandığı "Kubbealtı" denilen dairenin önündeki meydanda bir törenle verilir, dağıtılırdı. Kızlarağasının, ulufe günü dediği tarih 1 Rebiyülevvel 1027 (26 Şubat 1618) Pazartesi günüydü.

O gün devlet erkânı sabah namazını Ayasofya Camii'nde kıldık-tan sonra saraya geldiler, Kubbealtı'nda toplandılar. Hepsinin kulaqları kızlarağasından gelecek haberdeydi. Mustafa Ağa yine ap-tes aldı, tövbe ve istiğfarda bulundu, çok büyük bir iş başaracaktı. Kıl kadar sürçse kellesi gidebilirdi. "Divan toplandı!" haberi gelince besmele çekip yerinden kalktı. Kuşağında bir altın zincire bağlı üç anahtar vardı. Evvela valide sultanın dairesine gitti. Kapı önündeki nöbetçi haremağasına:

"Valide sultan hazretlerine söyle... Asker sarayı bastı... Büyük fit-ne kopmuştur... Harem-i Hümayun'a da girebilirler... Ben uğurla-rında ya canımı feda ederim yahut ki padişahımız Sultan Mustafa ile valide sultan hazretlerini kurtarırım... Eteklerinden öperim, fer-yat ederek yerini belli etmesin" dedi.

Şehzade Osman'ın kapısını açarak:

"Buyurun şehzadem... Padişahlık nöbeti sizindir!" dedi.

Sultan Osman, yüzünde tatlı bir tebessümle divan erkânı ve aske-ri önüne çıktı ve askere:

"Kullarım... Hoş musunuz?" dedi.

Askerin sesi gökyüzünü tuttu:

"Devlet ve memleket Sultan Osman'ındır!.."

Sultan Osman'ın çiçekleri

Bir delikanlı güzelliğinden bahsedilirken: "Güneşe ya doğ ya do-ğayım der" denilir. Biçare bir mecnundan sonra Sultan II. Osman, Osmanlı tahtına, bir güneş gibi oturdu, on dört yaşında ve güzellik tacı başında.

"Padişahımız küçüktür, bakalım devlet işleri ne manzara göste-rir..." diyenler oldu, iyimserler de: "Padişahımız küçüktür ama, meş-veret usulü bilir... Hocası Ömer Efendi gibi güngörmüş kemal sa-hibinin sözünden dışarı çıkmaz... Babası Sultan Ahmed de tahta oturduğunda on dört yaşında bir taze civandı, zamanında karınca incitmedi, bet bereket kapılarımızdan taşıtı, düşmanlara karşı bunca yüz aklıkları oldu" dediler.

Sultan Osman küçücükten anası Mahfiruz Haseki'den çok üvey anası Mahpeyker Kösem Sultan'ı severdi. Padişah olunca onu unut-

madı. Eski Saray'da oturmaya mecbur Kösem'e her gün birkaç şişe çiçek ve cuma günleri de bir tabak şeker, saray akidesi gönderilmesini emretti. Bu emre öylesine riayet edildi ki, bir gün, saatini bile şaşırmadı, çiçek şişeleri mutlaka geldi.

O devirde çiçek, buket halinde değil, "şişe" denilen suret-i mahsusada yapılmış vazocuklar içinde verilirdi.

Şu manzumeyi kimin yazdığı bilinmiyor, ama Kösem Sultan'ın ağzından yazıldığı bellidir...

Çile bümbülüm çile
 Bilmem dolar mı çile
 Sanırlar gözyaşını
 Akideyle içile
 Çiçek gelir her sabah
 Gözlerde yaş dilde ah
 Dört duvar arasında
 Gençlik oluyor tebah
 Savruldum harman harman
 Felek yamanmış yaman
 Her gün gelir çiçekler
 Gönderen Sultan Osman
 Gün geçer aylar geçer
 Felek ömrümü biçer
 Saltanattan dur olan
 Ecel şerbeti içer
 Gündüz gece bir oldu
 Yıllar gam ile doldu
 Gözyaşıyla mahbeste
 Saç ağardı yüz soldu

Genç padişahın şekerleri ile çiçekleri herhangi bir gün saatini bile şaşmadan geldi, fakat Kösem Sultan günü, ayı, yılı, takvim denilen şeyi unutmuştu. Her sabah saçlarını tarayan cariyeleri, tırağa dolaşan vakitsiz ağarmış kılları kendisine göstermediler ama, ayna, o kızlar kadar vefakâr çıkmadı. Şakaklarında gün günden çoğalan beyaz kılları saklayamadı.

Biz, bildiğimiz içindir ki kaydediyoruz; 18 Mayıs 1622 Çarşamba günü, Hicri takvim ile 1031 senesi Recep ayının yedinci gününe rastlar. Kösem Sultan'a çiçekler gelmedi. Önce merak etti. Büyük şehrin göbeğinde bulunduğu halde şehirden yüksek kale duvarlarıyla ayrılmış Eski Saray'ın bir penceresinden, İstanbul'un semasını dolduran bir uğultuya kulak verince telaşlandı.

Kösem Sultan o gün Eski Saray'da, ilk geldiği günden daha sıkıntılı, çok huzursuz saatler geçirdi. Ve ancak ortalık iyice karardıktan sonradır ki bir cariyesi tarafından eline tutuşturulan bir kâğıttan vakayı öğrendi. Üç dört satırlık bir name, çok acele ve okunamayacak kadar kötü bir yazıyla yazılmış bir name o kıza, her gün çiçek şişelerini getirip veren baltacı neferi tarafından verilmişti, korka korka "Aman kimse görmesin..." tembihiyle Kösem'in mum ışığında güçlkle okuduğu kâğıtta şunlar yazılıydı:

"Benim ulu sultanım hazretleri,

Yeniçeri, Sultan Osman'a kazan kaldırdı. Saray-ı Hümayun'u zapt ettiler. Padişahın nerede olduğundan kimsenin haberi yoktur. Sağ mıdır, ölü müdür bilinmez. Şehirde kan gövdeyi götürür, can pazarıdır. Sultan Murad Efendimize taht yolu açıldı görünür. Siz ulu sultanım hazretleri Yeni Saray'a göç için hazırlıklı olasınız..."

İmzasız bir mektuptu. Birkaç kere okudu. Sonra gözleri, bir gün önce gelmiş üç kırmızı karanfil üzerinde durdu. Onlardan birini, zümrüt yeşili çiniden küçücük vazosu, şişesiyle eline alarak kokladı. Ve koynundan Sultan Ahmed'in çevresini çıkardı, onu da kokladı. Ve sonra başını bir sedirin yastığına dayayarak ağlamaya başladı. O üç kırmızı karanfili kurutacaktı ve o kurumuş çiçekleri koynundaki çevrenin içinde saklayacaktı.

İstanbul'un semasındaki ihtilal uğultusu bütün gece devam etti. Uzaktan uzaktan bir şeyler duyar gibi geldi kendisine: "Sultan olacaksın!.. Ömrün çok uzun olacak!"

Güzel Afro Değirmenlik Adası'ndan ayrıralı tam 19 yıl olmuştu. Kösem Sultan 35 yaşındaydı. İmzasız nameyi ezberlemişti:

"Sultan Murad Efendimize taht yolu açıldı görünür."

O taht yolunun üzerinde Sultan Mustafa, hem Osmanlı geleneği hem de İslam şeriatınca hükümdarlık ehliyeti olmayan bir deliydi. Ama yine aynı yol üstünde Sultan Osman, genç ve sıhhatli ve aklı

yerinde bir elik kale gibi duruyordu.

“Padişahın nerede olduğundan kimsenin haberi yoktur. Sağ mıdır, ölü müdür bilinmez!..”

Kösem Sultan kendi kendine durmadan dinlenmeden okuduğu mektubun cümlelerini tekrarlamaktaydı. Acaba hakikat miydi bu?.. şehzadesi Sultan Murad padişah olacak mıydı? Kendisini çok sevdiği ve bu dört senelik Eski Saray’daki inziva hayatı boyunca saatini dahi aksatmadan iek gönderen Osmanını hal mi etmişlerdi. Gayet tabii oğlu padişah olunca kendisi de valide sultan olacak, şimdi ki durumu değişecekti. İktidar, kudret, şan, şöhret kapıları Kösem Sultan’a böyle aılıyordu işte... Ve tekrar ediyordu:

“Sultan Murad Efendimize taht yolu açıldı görünür.”

Burada Kösem’in yanından ayrılmak ve dört yıl sürmüş olan Sultan II. Osman devrinin bir panoramasını çizmek lazımdır.

Osman Çelebi

Bu satırlar dört yıl sürmüş olan Sultan II. Osman zamanının panoramasıdır:

14 yaşında imparator olan altın başlı güzel ocuk parlak zekâsına, ruh canlılığına, iyi ve temiz duygularına, pek merdane tavır ve hareketlerine rağmen kendisini, sarayındaki bendelerine, taht şehri İstanbul’un halkına ve “kullarım” dediği yeniçerilere sevdiremedi. Hükümdarlık sanatında toyluğundan gelen aksamalar şöyle dursun, meziyetleri bile kusur olarak görüldü.

Belki de her sözüne daima itaat ettiği hocası Ömer Efendi’nin fikirleriydi: “Bu Osmanoğulları hanedanının hayat bağlarını düzeltmek lazımdır. Ben, esir pazarından toplanmış bir alay kız arasına kapatılarak döl alınacak damızlık ko değilim. Herkes gibi benim de, gelin teli ve duvağıyla alınmış bir karım olacaktır ve sultanımı sarayımın hizmetkârları arasından değil, soyu sopu belli bir ailenin kızı olarak seçeceğim...” dedi. şeyhülişlam Esad Efendi’nin kızıyla evlendi. Harem’in güzelliklerine mağrur seçme çiçekleri o güzel ve körpe delikanlıya istihkarla dudak büktüler, Sultan Osman’ı zevksizlikle basit esnaf hayatına özenmekle suçladılar, kimi “Osman Beşe” kimi “Osman Kâhya”, en insaflısı da “Mısır tüccarı Osman elebi” dedi.

Osmanlı padişahları en sade günlük kıyafetleri içinde bile bir ihtişamı temsil ederlerdi. Genç Osman mücevherli sorguçlardan, mücevher kabızlı hançerlerden, ağır kürklerden, elmas, zümrüt, yakut düğmelerden, incili kaftanlardan, murassa kemerlerden sıkıldı. Divan günleri, huzura elçi kabulü merasimi, resmi bayram ve kandil tebrikleri dışında, bir hazine vitrini mankeni olamadı. Günlük hayatında halktan servet ve vakar sahibi bir genç adamın sade fakat temiz kıyafetiyle dolaştı. Kendisinden önceki padişahların kıyafet tebdili, onun günlük mutat kıyafet ve tuvaleti oldu. On dört yaşında ve güzellik tacı başında, vücut yapısı da gürbüz sarı oğlanın koynuna girme ümitlerini kaybetmiş işveli, cilveli alev alev ateşli cariyeler ona “Yorgancı Güzeli”, “Yemenici Güzeli”, “Helvacı Güzeli” dediler. Halk da onu takdir edecek yerde yadırgadı, yerine, muhitine göre padişaha “Canım Osman Çelebi”, “Sarı Osman Çelebi” denildi.

Halkın ayaktakımı, hayta ve hezele güruhu, ayakları yalın ve baldırları çıplak kayıkçı, mavnacı, hamal makulesi, padişahın kılık ve kıyafeti gözlerini tutmayınca, “Bunun zamanında her şeyi yapabiliriz...” dediler. Sekiz on kadın, bir o kadar da şabb-ı emret genç, şehrin şurasında burasında seni tecavüzlere uğradı. Fakat o “Canım Osman Çelebi” şehrin haşerat yatağı olan semtlerine gökyüzünden inmiş bela gibi çöktü. Nursuz ve uğursuz ve uygunsuz kimi buldu ise Tersane gemilerinde küreğe çaktırdı, en azılılarını da kayıklara doldurtup Marmara açıklarında ayaklarına taş bağlatıp denize attırdı. Sultan Mustafa’nın bir aylık devrinde meyhaneler kepenk açıp filizlenivermişlerdi, hepsini tekrar kapattı ve birkaç meyhaneciyi de meyhanelerinin kapıları önünde astırttı.

İstanbul haytalarının hemen hepsi, ocakta kayıtlı olmasalar bile, yeniçeri geçinirlerdi, kimi baldırına kimi pazısına bir yeniçeri taburunun nişanını dövdürmüştü. Kendilerini padişahın amansız pençesinden o nişanlar da kurtaramadı. Asıl ocaklıya gelince: “O it takımı bizim ocağımızın nişanlarını ne hakla taşırlar” demediler de padişahı, yeniçeri nişanlarına hakaret etmekle suçladılar: “Bunun akıbeti hayır olmaz!” diye söylendiler. Sultan Osman onların ağzında da “Sarı Yılan” oldu.

Sultan Osman’ın ilk sillesini yiyen devlet adamı Kaymakam

Mehmed Paşa oldu. Bir gün hocasının teşvikiyle on dört yaşındaki padişah, sadrazam vekiline sordu:

“Sultan Mustafa’nın cinneti malumun değil miydi ki onu tahta çıkardın?”

Mehmed Paşa belki bir şeyler söyleyecekti. Kızlarağası oradaydı, o atıldı:

“Benim şevketli mehabetli padişahım... Ben vezire söyledim, ‘Sultan Mustafa bir akı noksan şehzadedir’ dedim, ama bu Mehmed Paşa beni dinlemedi, ‘Hapis çekti ondandır, zamanla düzelir’ dedi ve senin tahta oturmana mâni oldu...”

Mehmed Paşa derhal azledildi, saraydan kendi menziline dönünce, kelleyi kurtardığı için hemen şükran secdesine kapandı.

İkinci silleyi de daha ağır olarak Kızlarağası Mustafa Ağa yedi. Yine Hoca Ömer Efendi bir gün:

“Hazinenin sıkıntısı vardır. Kızlarağası ise Karun malına sahiptir, memleketinden çırlıçıplak gelmiş zenci, o malı nereden bulmuş ve hadım herife malın ne lüzumu vardır...” dedi.

Hoca Ömer Efendi’yi konuşturan “hazinenin sıkıntısı” değildi, kendi sıkıntısı, huzursuzluğuydu. O tok sözlü zenci bir gün Hoca Efendi’ye padişahтан biraz uzak kalmasını, her işe burnunu sokmamasını ihtar etmişti.

Toy padişah, Mustafa Ağa’nın fedakârlığını ve sadakatini unuttu. Azledilen kızlarağasının her şeyi müsadere olundu, birkaç kat esvap ve çamaşırıyla, ekmek parasına muhtaç bir halde, gaddarcasına bir gemiye bindirildi ve Mısır’a sürüldü.

Halkın ağzı torba değildi, büzülemezdi, Ömer Efendi’ye “Müfrit Hoca” dediler. Genç padişaha da “Bu Osman Çelebi’ye güvenilmez... Emektar, sadık bir kuluna bu ihaneti işleyen başkasına ne yapmaz... Böyle insanın ayağının bastığı yerde ot bitmez... Devletimiz bunun zamanında olmaya ki bir badireye düşse...” dediler.

Bir gece gökyüzünde nurdan bir sütun halinde bir kuyruklu yıldız görüldü, yıldızın başı aşağıda, kuyruğu yukarıdaydı, herkes kötüye yordu:

“Az zamanda bu Sultan Osman’ın saltanatı zir ü zeber olur!...” denildi.

Macaristan’dan gelenler anlattılar: “Bir gün ikindi vaktinde gökyüzünde bir siyah bulut belirir süratle büyür, gökyüzünü kaplar ve

siyah buluttan kan renginde yağmur yağar, haç şeklinde şimşekler çakar... Gökyüzünden kara taşlar düşer..."

Dinleyenler:

"Bugün oradaysa yarın burada olmayacağı ne malum... Bu padişahın zamanında Deccal bile çıkar!.." dediler.

Ayakları uğursuz padişah

Sultan Osman zamanında İstanbul'a ne kan yağdı, ne taş; Deccal da çıkmadı, fakat bir katı kış oldu ki cümle âlem hayret ve dehşet içinde kaldı. Haliç dondu. Boğaziçi dondu. Bazı gözü pek kimseler Galata'dan İstanbul'a buz üstünden yürüyerek geçtiler.

Yol oldu Üsküdar'a bin otuzda, Akdeniz dondu.

Haşimî Çelebi'nin söylediği tarih, hüner eseri bir mısradır, Arap asıllı harfleri "ebced" hesabı cetveline göre rakamlandırırsanız Hicri takvimle "1030" yılı çıkar, Miladi 1621 yılının, o yılın Şubat ayının ilk günlerinde.

Başka bir şair, Neşatî de:

Be meded dondu bin otuzda soğuktan derya!.

diyor. Manzara kim bilir ne güzeldi.

Fakat halk ne manzarayı gördü, ne de şiire kulak verdi... Yollar kapanmış, İstanbul'a erzak gemileri gelmemiş. Odun yok, kömür yok. 70 dirhem ekmek 1 akçeye!.. Etin okkası 15 akçeye satılıyordu! Görülmemiş, duyulmamış pahalılık! Artık herkes hükmetti ki, Sultan Osman ayakları yümünsüz bir padişahtır.

Bir gün yeni Kızlarağası Süleyman Ağa'ya bir derviş geldi, adı "Ali"ymiş, genç ve güzel bir adam, bir karış kar üstünde çıplak ayakla yürüyüp gelmişti, herkes gocuğa kürke bürünürken onun üstünde bir ince entari vardı, göğsü bağı açık ve taze bir kara sakalla çevrilmiş yüzünden ter damlaları dökülüyordu, uzun saçlı başı da açıktı. Süleyman Ağa'ya bir kâğıt verdi:

"Bunu padişahımıza ver... Kardeşi Şehzade Mehmed'i sarayda muhkem zapt etsin!.." dedi.

Savrulan kar fırtınasının, insana bir adım önünü göstermeyen tipinin içinden çıkıp gelmişti, o fırtınanın içinde kaybolup gitti.

Kâğıtta kaba bir dille tek bir satır yazı vardı:

“Biz kardeşin Sultan Mehmed’i isteriz... Sen Âl-i Osman tahtından çekil, ibadet ve tövbe istiğfarla meşgul ol!..”

O tek satırın altında binden fazla imza, mühür, parmak izi... Ali’ler, Veli’ler, Mustafa’lar... Binlerce isim, kimdi onlar? Nerede yazılmıştı bu hüccet?

Hiçbir şeyden haberi olmayan zavallı Şehzade Mehmed dile düşürülmüştü.

Sultan Osman Polonya, Lehistan üzerine gazaya niyet etti. Başında miğfer, sırtında zırh, atının üstünde muhteşem bir alayla İstanbul’dan ayrılan genç padişahı halk zoraki bir neşe içinde uğurladı. Bir yandan alkışladılar, bir yandan konuştular:

“Bunun gazasında bile yümün yoktur!”

“Hemen Cenab-ı Hak asker-i İslam’ı küffar kılıcından korusun!”

Sultan Osman’ın saraydan çıkarken kardeşi Şehzade Mehmed’i boğdurttuğu haberi yayılınca da beddualar başladı. Ve neler neler anlatıldı: “Şehzade Mehmed Hazreti Yusuf misali güzelmış.”

“Akıl ve zekâda birinciymiş...”

“Cellatlar odasına girdiğinde feryadı asumanı tutmuş... ‘Osman... dilerim Allah’tan ki, beni ömrümden nasıl mahrum ettinse sen de behremend olma’ demiş...”

“Bu Sultan Osman’ın sonu kötüdür!”

Cenk yolundaki asker, günlerce, aylarca neşesiz ve zoraki yürüdü. Ne tatlı dil, ne dağıtılan para, ihsan, bahşış onları şevke ve gayrete getiremedi. Polonya’da Hotzin Kalesi muhasara edildi fakat alınmadı. Şu kadar can, şu kadar mal boş yere yollara döküldü. Ve Sultan Osman İstanbul’a eli boş döndü.

Padişahlığı üçüncü yılını doldurmuştu, artık 18 yaşında yeni tüylenmiş bir olgun delikanlıydı. Ama hâlâ hocasının sözünden dışarı çıkmıyordu. Bir gün Ömer Efendi:

“Bu yeniçeri taifesi, vücutlarının kaldırılması vacip devlet haini ve padişah haini dinsiz ve imansız birtakım haşarattır!..” dedi.

Sultan Osman hiç düşünmedi:

“Yerden göğe haklısın hocam...” dedi. “Ahdim olsun ben de onları

yeryüzünden kılıçla kazıp, yok ederim!”

Ve hocasına sordu:

“Bunun için ne yapmak lazımdır?”

Hoca Ömer Efendi akıl kumkumasıydı:

“Hacc-ı şerife niyet edersin... Mısır’a varırsın, Mısır cündilerinden yeni bir ordu kurarsın, o askerle İstanbul’a gelir, yeniçerileri dilediğin gibi kırarsın” dedi.

Padişahın hacca gideceği haberi çıkınca yeniçeriler ayaklanıverdi. Neferler arasında ağzı laf yapanlar, odabaşılar, çorbacılar öbek öbek toplanıp konuşular:

“Âl-i Osman’dan bunca namlı gazi padişahlar gelip geçmiştir, hiçbirisi hacca gitmemiştir!”

“Bu Osman Çelebi’ye hac arzusu nereden gelir?”

“Yoksa kastı bizi Mısır ve Arabistan askerine kırdırmak mıdır?”

“Hacca gitmesine rızamız yoktur!”

“Eğer bizi dinlemezse, biz de sözümüzü dinler bir şehzadeyi tah-ta oturtur padişah yaparız!”

“Mısır ve cümle Arabistan’ı ve İran’ı fetheden Gazi Sultan Selim Han Mısır’a kadar gitti de neden hacı olmadı?”

“Bütün ömrü seferlerde geçen, yıllarca at üstünde dolaşan, Engürüs’ü diyar-ı İslam yapan Koca Gazi Sultan Süleyman Han Hicaz’a da gidip hacı olamaz mıydı?..”

“Onlarda olan şan ve saltanat, din ve diyanet bu Osman Çelebi’de var mıdır?”

İstanbul’un berrak seması hemen karardı. Fitne ateşi tutuşturuldu ve Sultan Osman o ateşe körükle yürüdü.

Müthiş rüya

O günlerdedir ki Sultan Osman bir gece tüylerini ürperten bir rüya görmüş ve dehşet içinde uyanmıştı. Rüya şuydu:

Tahtında oturmuş Kuran okuyordu. Hazreti Peygamber gelmiş, elinden Mushaf-ı Şerif’i ve sırtından cübbesini almış ve suratına bir tokat atarak tahtından yuvarlamış, padişah Peygamber’in ayaklarına kapanarak öpmek istemiş, Hazreti Muhammed, Sultan Osman’a ayaklarını öptürmemişti.

Bu müthiş rüyayı hocası Ömer Efendi'ye anlattı; Hoca Efendi:

“Padişahım... Hacca niyet ettin, sonra tereddüde düştün... Bu rüya, tereddüdün için sana bir azardır. Rüyada ayağına yüz sürmek müyesser olmadı ise hacca gider, Efendimizin nurlu kabrine yüz sürersin” dedi.

Hocasının bu tabiri padişahı tatmin etmemişti. Rüyasını bir mektuba yazarak Üsküdarlı Şeyh Aziz Mahmud Hüdaî Efendi'ye gösterdi ve tabiri rica etti.

Padişah hocasının tabirini de yazmıştı. Aziz Mahmud Efendi büyük bir üzüntü içinde şunları yazdı ve cevabını padişahın mektubunu getiren adamla değil, kendi mahremi dervişlerinden biriyle gönderdi:

“Rüyada okuduğunuz Kuran-ı Kerim, şer-i şerifin hükmüdür, makamı saltanat ve hilafettir; cübbe de alamet-i vücuttur, hayattır. Padişahım, dilinden tövbe ve istiğfarı eksik etme...”

Büyük şeyhin rüya tabirini okuyan padişah telaşa düştü. İstanbul'daki evliya türbelerini ziyarete başladı. Bir cuma günü de Sultanselim Camii'ne cuma namazına gitti... Halk günlük sade kıyafetiyle “Osman Çelebi”yi görmeye alışmıştı, o cuma günü ilk defa olarak Sultan Osman'ı muhteşem saltanat kıyafetiyle görünce şaşırdı. Yollarda ve camide kendisine sevgiyle bakan gözlere rastlamamıştı. Kimi:

“Osman Çelebi'ye padişah kıyafeti yakışmıyor!” dedi.

Kimi de alaya aldı:

“Pamuktan yapılmış kaplana benziyor!” dedi.

Saray-ı Hümayun'da ve devlet erkânının saraylarında hac hazırlığı başlamıştı. Bir gün Münecimbaşı Mehmed Çelebi, Defterdar Baki Paşa'nın kâhyasına rastladı. Yakın bir dostuydu, padişahın hac seferi için para tedariki o adamcağızın üzerine yüklenmişti, telaş içindeydi. Mehmed Çelebi, insanların doğum tarihlerine göre yıldızlardan hüküm çıkarmada şöhret sahibiydi:

“Abes yere zahmet çekme, padişah hacca gidecek değildir!..” dedi.

Ve ağzından bir laf kaçırdı: “Hac seferi olmaz, fakat başka şeyler olsa gerek” dedi.

İşte müneccimbashının bu sözü, Defterdar Baki Paşa'nın kâhyasının ağzından yayılınca fitne ateşi tamam uyandı.

Hicri 1031 yılı Recep ayının yedinci çarşamba günüydü, Miladi takvimle 18 Mayıs 1622, Aksaray'da Yeni Odalar adını taşıyan büyük yeniçeri kışlasının büyük iç avlusunun ortasındaki camide, caminin adı "Orta Camii"dir, yeniçeriler ile kapıkulu sipahilerinin söz sahibi ileri gelenleri toplandılar ve konuştular:

"Şimdiye kadar padişahlar hacca gitmiş değildir... Bu niçin gider?"

"Sultan Osman, yeniçeriden ve kapıkulu sipahisinden nefret ediyor, hac seferi bahanedir, kasdı ocaklarımızı kaldırmaktır."

"Yarın ulemayı Atmeydanı'ndaki Sultanahmet Camii'nde toplayalım... ve padişahın hacca gitmesine mâni olalım."

"..."

"..."

O gün saray rıhtımına bir kadirge yanaştı. Haberi derhal İstanbul halkının ağzına düştü: "Hac seferine çıkacak padişahın otağı ile tuğları Üsküdar'a geçiyor!" Onuncu ağızdan işitenler bile "Gözümle gördüm!.." dedi.

Asker ve halk, akın akın Atmeydanı'na giden yollara döküldü. İstanbul şehri ayağa kalktı. Padişahın kaynatası Şeyhülislam Esad Efendi fitneyi önlemek için bir fetva verdi ve padişahı hacca gitmekten men etti.

"Padişahın hacca gitmesini istemiyoruz!"

"Müftü Efendi de fetva verdi..."

"Fetva kâfi değildir..."

"Sadrazam Dilaver Paşa ile padişahın hocası Ömer Efendi'ye gidelim... Sultan Osman'a gitsinler, kararımızı arz etsinler..."

Toplantıda bulunan yeniçeri ağası: "Yolsuz iş görmeyin!" diyecek oldu, fakat öyle bir tepkiyle karşılaştı ki atına binip kışladan Süleymaniye'deki ağa kapısına zor kaçtı.

Hoca Ömer Efendi, saray gibi konağının şahnişininde oturmuş sokağı seyrederken bir kalabalığın konağına doğru yürüdüğünü gördü. Gazaplı bir kalabalıktı. Hemen yerinden fırladı, bir uşağının esvabını sırtına geçirdi, başka sokağa açılan arka kapıdan kaçtı. Kaçmasaydı belki hiçbir şey olmayacaktı, yeniçeriler ile, sipahiler sokak kapısına dayandılar:

"Hoca Efendi gelsin, cumhurun sözünü padişaha bildirsin" dediler.

Efendi'nin hizmetkârları da:

"Efendi saraya gitti!" dediler.

Ömer Efendi'nin paha biçilmez eşyayla döşenmiş konağı birkaç dakika içinde yağma edildi. Aynı kalabalık oradan Sadrazam Dila-ver Paşa'nın sarayına gitti. Paşa da kaçmıştı. O da kaçmasaydı belki hiçbir şey olmayacaktı. Üstelik Paşa'nın adamları silahlanmışlardı, gelenlerde ise silah yoktu. Paşalılar işin nereye varacağını hiç düşünmeden gelenlerin üzerine ok attılar. Birkaç kişi yaralandı. Bu arada bir ses yükseldi:

"Sipahiler Çarşısı'ndan silah kaldıralım!"

"Haile-i Osmaniye", Sultan Osman trajedisi işte bu sesle başladı. Ama asıl ihtilal fırtınası ertesi perşembe günü koptu.

İhtilal

Sultanahmet'teki Sipahiler Çarşısı İstanbul'un en büyük silah çarşısıydı. Çarşıdaki esnaf ayaklanan askerlerin ayaklarına kapandı, vakit de akşama yakındı, çarşı yağmasından vazgeçildi. Yeniçerilerin silahları kışlalarında, kapıkulu sipahisinin silahları da İstanbul'da oturdukları bekâr hanlarının odalarında, "Sabah ola, hayrola!" denildi.

Sultan Osman, askerin ayaklandığını ve hocasının konağının yağma edildiğini öğrenince ulema efendileri saraya davet etti:

"Sizi hacca teşvik ettikleri için Hoca Efendi ile Kızlarağası Süleyman Ağa'nın sürgüne gönderilmesini, sizin de hacdan vazgeçmenizi istiyorlar!.." dediler.

Padişah:

"Varın gidin söyleyin, Kâbe'ye gitmekten vazgeçtim, ama hocam ile kızlarağasını sürgüne göndermek değil yerlerinden bile kıpırdatmam" dedi.

Padişahın bu sözü askere bildirilince yine: "Sabah ola, hayır ola!.." dediler. O gece Yeniçeri Kışlası'nda yeni bir haber yayıldı: "Padişah cephaneyi açtırmış, saraydaki bütün bostancıları silahlandırmış!.." diye. Saray muhafızları bostancılar arasında da başka bir haber yayıldı: "Yeniçeriler donanma gemilerindeki topları çıkarmışlar... Saray surlarına o toplarla hücum edeceklermiş!.."

İki taraf da geceyi ayakta geçirdi. Ertesi sabah yeniçeriler ile si-

pahiler Aksaray'da Yeniçeri Kışlası'nın önündeki Etmeydanı'nda toplandılar. Tepeden tırnağa silahlanmışlardı. Etmeydanı'ndan Fatih Camii'ne gittiler ve ulemanın ileri gelenlerini oraya davet ettiler. Gelen efendilerden biri: "Atmeydanı'ndaki Sultanahmet Camii'nde toplanmak münasiptir!.." deyince teklif kabul edildi ve Fatih'ten Sultanahmet'e bir insan seli boşanıp akmaya başladı.

İstanbul'un altı minareli o yeni ve büyük camiinde ilk iş olarak padişah'tan altı kişinin başı istendi; suçları padişahı hacca teşvik etmek ve yeniçerilere daima kötü muamelede bulunmaktı: Sadrazam Dila-ver Paşa, Hoca Ömer Efendi, Kızlarağası Süleyman Ağa, Defterdar Baki Paşa, Kaymakam Ahmed Paşa ve Sekbanbaşı Nasuh Ağa.

Başta padişahın kaynatası olan şeyhülislam, ulema efendiler ha-zırlanan dilekçeyi alıp saraya gittiler. Sultan Osman:

"Ben bu adamları onlara vermem!" dedi.

"Padişahım... Yeniçeriler şimdiye kadar istediklerini hep alagel-mişlerdir, fitne büyür, önüne geçilmez..." denildi.

On sekiz yaşındaki delikanlı birden gazaba geldi:

"Yeniçeriyi siz tahrik etmiş benziyorsunuz... O taifenin tedariki görüldü, fakat evvela sizi kırarım, sonra onları!" diye bağırdı.

Ve efendilerin Sultanahmet Camii'ne dönmemesini, sarayda kal-malarını emretti. Saraya giden ulemadan haber gelmeyince Atmey-danı'ndaki mahşeri kalabalık saraya doğru yürümeye başladı. Ye-niçerilere ve sipahilere derya misali halk da katılmıştı. Ağır ağır ve dehşet saçıcı bir yürüyüş.

Sarayda silahlandırılmış kimse yoktu, Bab-ı Hümayun'u da açık buldular. Sarayın birinci avlusu bir anda gelenlerle doldu. Halktan si-lahsız olanlar da o avludaki odun ambarını yağma ederek ellerine bi-rer odun aldılar. Naraları gökyüzüne direk direk yükselerek iki saatten fazla çalkandılar. Bir ara Orta Kapı'yı zorlayacak oldular, fakat hayret, o kapı da kilitsizdi, açılıverdi. Sarayın üçüncü kapısı, sarayın harem-i-ne, mahremiyetine açılan Babü's-saade'ye dayandılar. O da açıldı.

Sarayın muhafızları padişaha ihanet etmişti.

Yeniçeriler, sipahiler ve halk, halkın ayaktakımı, baldırı çıplaklar güruhu Babü's-saade'den sarayın haremine girince bir ses yükseldi:

"Sultan Mustafa'yı isteriz!"

Bunu on binlerce ağızdan kopan bir uğultu takip etti:

“İsteriz!”

Has Oda önünde bir Has Odalı zülüflü ağa, padişahın günlük şahsi hizmetinde bulunan kırk delikanlıdan biri, yeniçerilerden birine bir kubbe gösterdi, Harem’in kubbelerinden biri:

“Aradığınız orada!..” dedi.

Doğruydu, Sultan Mustafa’nın hapsedildiği dairenin kubbesiydi. Yeniçeriler birbirine omuz vererek dama çıktılar ve zülüflü oğlanın gösterdiği kubbeyi kazmalarla delmeye başladılar. Ok atarak işlerine engel olmaya çalışan bir zenci hadımağa tüfekle öldürüldü, kubbe delindi ve iple içeriye bir yeniçeri indi.

Sultan Mustafa mindere oturmuş, yanında iki cariye ayakta duruyordu. Mecnun tam cezbe halindeydi. Başının üstünde gümbür gümbür delinen kubbeye bakmıyordu, delikten iple inen ve karşısında yer öpen yeniçeriyi de görmedi. Yeniçeri:

“Padişahım... Dışarda kulların seni istiyor, seni bekliyor!..” dedi.

Duymadı, bitik bir sesle yalnız:

“Sul!..”

Üç günden beri kendilerine bir lokma ekmek ve bir maşrapa su verilmemişti. Hemen yukardan meşin bir matarayla su indirdiler. Kana kana içti. Elleri titriyor, matarayı tutamıyordu, suyun yarısını üstüne dökmüştü. Muhakkak ki hazin bir manzaraydı.

Beline ip bağladılar ve mecnunu yukarıya, dama aldılar, oradan da aşağıya indirip Arz Odası’na götürdüler.

Ağzı mühürlenmiş, yüzünde ne korku ne sevinç ne heyecan ve ne de telaş vardı. Gözler manasız ve sönüktü. Üstünde yırtık bir entari, belinde perişan dolanmış bir şal kuşak, saç sakalına karışmış, dört yıl berber eli değmemiş bir baş, başında kirli bir takke; Arz Odası’na iriyarı iki yeniçeri neferinin kolunda adeta sürüklenerek gelmişti.

O sırada Harem kapısından dışarıya, biri zenci, iki adam bırakıldı, Sadrazam Dilaver Paşa ile Kızlarağası Süleyman Ağa, kılıç, hançer ve mızraklarla bir anda ikisi de paramparça edildi, soyulan cesetleri de ayaklarına bağlanan iplerle Atmeydanı’na götürüldü. Sultan Mustafa gözünün önünde olan o kanlı vakaya karşı da kayıtsız kaldı. Ulema efendiler:

“İşte padişahımız Sultan Osman istediklerinizi verdi... Şimdi saraydan çıkıp gidin” dediler.

Bir yeniçeri:

“Biz de istediğimizi arayıp bulduk, evvelce padişahımız Sultan Mustafa’ydı, şimdi de odur... Osman Çelebi bize gerekmez!..” dedi.

Trajedi başlarken

Sultan Osman’ın saraydan çıkıp gitmelerine izin vermediği ulema efendilerden biri mecnunu Arz Odası’na getiren yeniçerilere:

“Sultan Mustafa’yı yine götürüp yerine koyun, sonra pişman olursunuz, aklı başında yoktur...” dedi.

Bir çorbacı o efendiyi susturdu:

“Bunca dilaverleri ve şahbaz yiğitleri taş kayıklarına doldurup denize attıran aklı başında padişahтан akılsızı bize yeğdir!”

Ulema bir deliye bile bile biatte tereddüde düşünce, yeniçeriler kılıçları kınlarından sıyırdı. Söz kılıcın olunca Sultan Mustafa’ya biat edildi. Deli tekrar padişah olmuştu.

Sultan Osman Harem’e kapanmıştı. Biçare Dilaver Paşa’dan aldığı mührünü, sadık bir bende bildiği Hüseyin Paşa’ya vermiş, diğer bir sadık bendesi Kapıcıbaşı Ali Ağa’yı da, yeniçeri ağası tayin etmişti. Bu iki mühim tayinle, hâlâ padişahlık ediyordu.

Saraya girmiş olan yeniçeriler konuştular ve karar verdiler: “Sultan Osman Harem’deyken biz padişahımızı sarayda bırakamayız!.. Eski Saray’a, anasına götürelim!” dediler.

Bir put gibi duran, hiç konuşmayan deliyi, mahpus arkadaşı iki cariyesi ve Derviş adında Enderunlu bir oğlanla birlikte saraydaki bir hasta arabasına bindirdiler ve arabayı omuzlayıp çekerek, gökyüzünü tutan bir uğultuyla Beyazıt’taki Eski Saray’a götürdüler. Saraya geldiklerinde bir laf çıktı: “Sultan Osman bostancılarla Eski Saray’a yürüyormuş!..” dediler. Bu sefer aynı arabaya, sevincinden etekleri zil çalan valide sultanı da bindirip Aksaray’daki kışlalarının orta avlusundaki camiye götürdüler.

Yeniçeri ağalarının resmi ikametgâhı olan ve Ağakapısı diye anılan muazzam ve muhteşem saray Süleymaniye’deydi. Zamanımıza küçük bir parçası kalmıştır. İstanbul Müftülüğü binası olarak kullanılıyor.

Askere sözünü geçiremeyen ve kışladan Ağakapısı’na kaçmış olan yeniçeri ağası, azledildiğini ve yerine bir başkasının tayin edildiği-

ni öğrendiği zaman, önce ne yapacağını bilemedi, Sultan Mustafa'yı Kışla Camii'ne getirmiş olanlardan haber geldi! "Biz ondan hoşnuduz, korkmasın, kışlaya gelsin ve padişahımız Sultan Mustafa'ya biat etsin!" diye. O da öyle yaptı.

Tekrar valide sultanlığa kavuşmuş olan gazaplı Çerkez karısı ilk iş olarak o anda kimsenin aklına gelmeyen bir emir verdi; bildiği şeyler değildi ama, kulağına fısıldayan olmuştu:

"Oğlumun tekrar padişah olmasının şükranıyesi Ağakapısı Zindanı'nda, Babacafer Zindanı'nda, Rumelihisarı Zindanı'nda, Galata Zindanı'nda, Tersane Zindanı'nda, Yedikule Zindanı'nda ne kadar mahkûm varsa hepsini salıversinler!.." dedi.

Yüzlerce haşarat bir anda şehre yayıldı. Her türlü şenaati, denaati yapabilecek adamlar. Şehrin asayişinden sorumlu yeniçeri ağalığı erkânı ne yapacaklarını şaşırdılar. O sıradadır ki, koynunda Sultan Osman'ın verdiği ağalık fermanıyla Ali Ağa, Ağakapısı'na gelmişti. Ocağın büyük zabıtları Ali Ağa'nın cesaretine hayret ettiler, hemen huzuruna çıkarak:

"Ağalık mübarek olsun!.." dediler.

Ali Ağa, burnunun ucunu göremeyen gafillerdendi:

"Askerden ve şehirliden birkaç erazil toplanmışlar, inşallah bu gece haklarından gelirim!.." dedi.

Dedi ama haber de Ağakapısı'na havan topu güllesi gibi indi, bir ulak:

"Ağa hazretleri... Birkaç erazil evinizi yağma etmişler, buraya geliyorlarmış!.." dedi.

Ali Ağa'nın gözleri açılır gibi oldu:

"Aptes alayım!.." dedi.

Kalktı, atı eyerli duruyordu, üstüne sıçrayıp kaçtı. Sırta kadem bastı.

Artık söz ayağa düşmüştü. Taht gemisi, bir ihtilal fırtınasının git-tikçe kaban dalgaları arasındaydı.

Elbette ki, Sultan Osman'ın yolunda da fedakârlık edecek adamlar vardı. Sarayda Harem'e kapanmış olan padişahlarına dışardan haberler geliyordu. Durum bildirilmekteydi. Mecnun amcasını yeniçerilerin kışlaya götürdüklerini öğrenince yanındaki devlet erkânına izin verdi:

"Varın gidin artık... İcap ederse bir yere kaçıp gizlenin" dedi.

Yanında yalnız yeni Sadrazam Hüseyin Paşa kaldı. On sekiz ya-şındaki toy delikanlı ne yapacağını bilmiyordu. Herhalde sarayda bir odaya kapatılıp üstüne kilit vurdurmaya kolay razı olacak değildi. Sadrazamına:

“Üsküdar’a geçelim... Oradan Bursa’ya gidelim, hanedanımızın eski taht şehridir, orada oturalım. Sultan Mustafa padişah olmuş... Birkaç gün sonra ne mal olduğu anlaşılacak!” dedi.

Hüseyin Paşa:

“Padişahım...” dedi. “Bu sefer onu, deliliğini bilerek padişah yaptılar... İş öyle birkaç günde bitecek değildir. Bizim için makul olan Ağakapısı’na varıp yeniçerilere sığınmaktır... Ocak ağalarını ve cümle yeniçerileri hazineyle tarafımıza alırlar...”

Padişah toy bir gençti, ama durumu vezirinden daha iyi görmüştü:

“Yalnız yeniçeriler olsaydı, dediğin doğruydı... Sipahiler o tarafta, ulema da o tarafta... Şehirli de o tarafta... Bizim için yapılacak iş, hemen Anadolu tarafına can atmaktır!...” dedi.

Bostancıbaşı Hacı Mehmed Ağa’ya kayık hazırlaması için emir verdi. O sadık bendesi boynunu büktü:

“Padişahım... Bostancı neferlerinden kimse kalmamış... Kürek çekecek tek adam yok!” dedi.

“İskelelerden kayık bul!”

Hacı Ağa az sonra yine üzgün yüzle geldi:

“İskelelerde tek kayık yok... Hepsini kaçırmışlar!”

O zaman Sultan Osman sadrazamın teklifini kabul etti. Yanına Hüseyin Paşa’yı ve Bostancıbaşı Hacı Mehmed Ağa’yı ve on kese altın alarak atlara bindiler, Süleymaniye’de Ağakapısı’na gittiler. Osmanlı tarihinde ilk defa bir padişah kendisine karşı ayaklanmış yeniçerilere sığınmıyordu.

Perde açılmıştı. Sultan Osman trajedisi başlıyordu.

Trajedinin rezil figüranları

Sultan Osman Ağakapısı’nda bir padişah gibi hürmetle karşılandı. Ağalık makamında kendi tayin ettiği Kara Ağa’yı bulamamıştı, Kışla Camii’nde Sultan Mustafa’ya biat etmiş olan eski ağaya, onun da adı Ali’di:

“Yeniçeri kullarıma elişer altın vereceğim... Birer kat çuha esvap yaptıracağım... Sipahilerin yevmiyesine de onar akçe zam yapacağım... Var git bunu kışladaki kullarıma söyle!..” dedi.

Ağa emre itaat etti. Az önce geldiği kışlaya döndü. Evvela odabaşları ve çorbacıları bir köşeye çekerek durumu anlattı ve padişahın sözlerini bildirdi. O kıta zabitleri ağanın saflığına bıyık altından güldüler, ağaya renk vermediler.

“Makuldür sultanım” dediler. “Siz bu gece kışlada kalın, yarın sabah askeri meydanda toplanız, siz bu sözleri onlara kendiniz söyleyin, biz de makuldür deriz, yeniçeri de kabul eder, Sultan Osman yine padişahımız kalır.”

O geceyi yeniçeri ağası kışlada, Sultan Osman da Ağakapısı’nda geçirdi... 1622 yılı Mayıs’ının 19-20’si perşembe-cuma gecesi.

O gece kışlada çorbacılar ve odabaşılar, neferlerin sivrilmişlerini topladılar: “Ağayı söyletmeyin... Söze başlayınca tepeleyin!” dediler.

O akşam, yeniçeriler ve sipahiler, padişahlarından sonra sadrazamlarını da buldular, mecnun Sultan Mustafa’nın mührü Kara Davud Paşa’ya verildi, Sultan Mustafa’nın eniştesi idi. O geceyi Sultan Mustafa, anası ve sadrazam olan eniştesi de Kışla Camii’nde geçirdiler.

Cuma günü sabah namazından sonra yeniçeriler kışla avlusunda toplandı. Yeniçeri ağası koğuşlardan birinin önündeki merdivene çıkarak uzunca bir duadan sonra:

“Sultan Osman Ağakapısı’na geldi...” dedi. “Siz kullarına sığındı ve sizlere...”

Sözünü tamamlayamadı, gür bir ses yükseldi:

“Söyletmen! Urun kâfir!..”

Ağayı eteğinden tutup aşağı çektiler ve paraladılar. Cesedini Aksaray’da bir dört yol ağzına attılar. Bir uğultu yükseliyordu: “Sultan Osman Ağakapısı’ndaymış!..” Silahını kapan fırladı. Yeniçeri, sipahi, halk, halkın da hayta, çapkın, baldırı çıplak güruhu, yirmi bin kişiden fazla, bir insan seli, her adımda büyüye büyüye, dalgalana dalgalana Aksaray’dan Süleymaniye’ye doğru aktı. Koşuyorlardı, dar sokaklarda itişe kakışa koşuyorlardı.

“Ağayı paralamışlar... Sizi almaya geliyorlarmış!” dedikleri zaman Sultan Osman şaşırıldı. Sirtında beyaz bir gecelik entarisi vardı, ayakları çıplak, başı açıktı. Ağakapısı’nın harem dairesinde bir oda-

ya saklandı. Az sonra o beylik sarayın içi ve dışı mahşer yerine döndü. Genç padişahı o kıyafetiyle bulup çıkardılar ve öyle yalınayak ve başı açık bir fakir adamın atına bindirdiler. Bir sipahi başından tül-bentini çözüp delikanlıya:

“Padişahım... Eskicedir ama, temizdir, başına sar!” dedi.

Sadrazam Hüseyin Paşa’yı da tuttular, paralamak istediler, iki kat zırh giymişti, kılıç ve hançer işlemedi, ellerinden kurtulup kaçtı, kaçarken de: “Yoldaşlar... Ocağınıza sığınmış olan padişahınıza hakaret etmeyin!..” diye bağıırıyordu. Yetiştirler, boynuna bir kılıç çaldılar, başı gövdesinden ayrıldı. Bostancıbaşı Hacı Mehmed Ağa’ya şefaat edenler çok oldu: “Osman Çelebi meyhaneleri basıp yeniçeri dilaverlerini katletmesi için buna verdiğinde katletmez, onları gizlice kaçırdı” dediler. Mehmed Ağa o can pazarından kurtuldu.

Sultan Osman’ın bindirildiği atı bir rezil güruhu sarmıştı. Delikanlıya hakaret çamuru yağıyordu:

“Canım Osman Çelebi meyhaneleri basmak nasıldı?”

“Şahbazları ve dilaverleri taş gemilerine doldurmak olur muydu?”

“Şu güzel yalınayağını öpeyim... Osman Çelebim kıyma bana!”

Bir gün bir zindan azatlısı bir kalender mâni söyledi:

Ak yanaklar iki gül
Kâkülü altın püskül
Ne ağlarsın güzelim
Güzelim ah Osmanım.

“Ayaklarına çeki taşları bağlatıp denize attırdığın şahbazlara mı ağlarsın?..”

Kalender çoktu o kalabalığın içinde:

Sil gözünün yaşını
Koy sineme başını
Pek sevdim be Osmanım
Senin samur kaşını...

Altıncıoğlu adında zindan azatlısı bir habis de, Sultan Osman’ın baldırını sıkacak kadar iğrenç bir tecavüzde bulundu ve:

“Osman Çelebi!.. Tevekkül Hamamı’na tellak lazımmiş... Seni oraya götürürüz!..” dedi.

Sultan Osman yüzünü öbür tarafa çevirdi. Bir yeniçeri bir yumrukta Altıncıoğlu’nun suratını darmadağın etti. Fakat Sultan Osman’a karşı kin tufanı devam etti:

“Ecdadın bunca ülkeleri hangi askerle fethetti?..”

“Bunca kaleleri bostancıların mı korumaktadır?..”

“Padişahları uğruna gece ve gündüz ‘Yektir Allah yek’ narasını gökyüzüne ulaştıran kimlerdir?..”

“Senin ayağının bastığı yerde ot bitmedi...”

Alay nihayet Aksaray’daki Yeniçeri Kışlası’na ulaştı. Sultan Osman’ı attan indirdiler. Delikanlı, sağlam vücut yapısına rağmen öylesine perişan olmuştu ki sallanıyordu. Bir yeniçeri koltuğuna girdi, Sultan Mustafa’nın ve eniştesi Sadrazam Kara Davud Paşa’nın gazaplı valide sultan Çerkez karısının bulunduğu Kışla Camii’ne soktular.

Trajedinin kanlı sahnesi zindanda oynandı

Deliye yine gayet büyük bir kürk giydirmişlerdi. Sultan Mustafa’nın elleri, kürkün uzun kolları içinde kalmıştı. Kışla avlusundan: “Sultan Mustafa’yı görelim!..” sesleri yükselince bir pencere önüne götürdüler; gözleri dehşetle açılmış, sırttı. Avludakiler tekbir getirmeye başladılar.

Cuma günüydü, öğleye doğru sala verilmeye başlayınca Sultan Osman’ın öldürüldüğü sanıldı, kışla avlusunda bir gulgule daha koptu: “Sultan Osman’ı görelim!..” sesleri gökyüzünü tuttu. Onu da pencere önüne götürdüler. Az sonra camiye üç adam geldi, yüzlerinden vahşet akan üç adam, Sadrazam Kara Davud Paşa’nın karşısında pervasız dikilerek:

“Sultan Osman’a suikast olunmaya!.. Vücuduna zarar erişmesine asla rızamız yoktur!.. Şimdilik Sultan Mustafa padişaktır, sultan mahpus dursun!..” dediler.

Sultan Mustafa’yı anası caminin mihrabı önüne oturtmuştu; üstündeki kürkün yere yayılmış geniş eteklerine de iki cariye oturmuştu. Deli, ikide bir yerinden fırlamak istiyor, anlaşılmasız şeyler homurdanıyordu.

Sultan Osman, gelen o üç adama ve caminin içindeki çorbacılar ile odabaşılara:

“Hey adamlar... Görün kimi padişah yaptığınızı! Bu deli, devletin batmasına sebep olacak!” dedi.

Ve başından sipahi tülbentini çıkarıp yere çaldı ve hüngür hüngür ağlayarak:

“Ağalar... Bilmezlikle sizlere cefa ettimse affedin!.. Dün sabah bir cihan padişahıydım, şimdi şu haldeyim başım açık, ayaklarım çıplak! Halimden ibret alın, bu dünya sizlere kalmaz! Bana yaptığınız ihanet dünyada hangi padişaha yapılmıştır...” dedi.

Yeniçeri zabitleri ağlamaya başladılar. Sadrazam Kara Davud Paşa yanında duran cebecibaşıya bir göz işareti yaptı, o da koynunda sakladığı bir kemendi Sultan Osman’ın boynuna atarken delikanlı farkına vardı ve kemendi tuttu. Dışardan gelen üç adam cebecibaşının üstüne atıldılar:

“Bre ne yaparsın... Az önce söylediklerimizi duymadın mı?.. Bu yaptığını dışardaki asker duysa birimizi sağ komaz” dediler.

“Be hey zalim!.. Ben sana ne yaptım ki, canıma düşman kesildin. İki defa idamlık cezanı affettim...” dedi.

Sonra camidekilere hitap ederek:

“Ağalar... Bu herif beni öldürür!..” dedi.

Çorbacılar ve odabaşılar:

“Yok padişahım, hatırınızı hoş tutun, ortalık bir miktar sükûn bulunca sen yine padişahımızsın” dediler.

Bu sefer Sultan Mustafa’nın anası gazaplı Çerkez karısı söze karıştı, bir türlü düzeltemediği Çerkez ağzı çetrefil Türkçesiyle:

“Ağalar... Ağalar... Siz bilmezsiniz bu ne sarı yilandır!.. Buradan sağ kurtulursa bizden ve sizden kimseyi sağ bırakmaz!..” dedi.

Cebecibaşı tekrar kement attı, tutturamadı. O zaman mesele avludaki askere aksetti ve avludan bir uğultu yükseldi:

“Sultan Osman’dan el çekin!”

Kara Davud Paşa Sultan Mustafa’yı anasıyla birlikte camiden alıp saraya götürdü. Bunu fırsat bilen Sultan Osman pencereden avludaki askerle konuşmak istedi, mâni olmadılar. Delikanlı:

“Yeniçeri ihtiyarları, babalarım... Benim sipahi ağalarım!.. Gençlik belasıyla münafıklar sözüne uydum. Beni buraya böyle hakaretle

getireceğinize keşke Ağakapısı'nda öldürseydiniz... Şimdi beni padişah olarak istemez misiniz?.." dedi.

Avludakiler:

"Seni padişah kabul etmeyiz... Ama katline de asla rızamız yoktur!.." dediler.

Sultan Mustafa'yı saraya götüren Davud Paşa, yeniçeri ağalığına tayin ettiği Derviş Ağa adında biriyle ikindiye doğru Kışla Camii'ne döndü. Sultan Osman da camiden çıkarılıp bir yük arabasına bindirildi. Yanına da Davud Paşa'nın adamlarından Kilindiroğrusu denilen bir adam bindi. Lakabı herifin ne mal olduğunu gösteriyordu. Kilindir, meyhanelerde kullanılan şarap ölçeğinin adıydı, oğru da "hırsız".

Ve yine yeniçeri, sipahi ve halktan bir erazil kalabalığının ortasında Yedikule Zindanı'na götürdüler. Bizans devrinin en büyük kale kapısı olan Yıldızlı Kapı'nın sol tarafındaki kulede bir zindan hücresine kapatıldı.

O zindan odasının kemerli kapısı gayet alçaktı ve çok dardı, içeriye ancak eğilerek girilebiliyordu. Uzun boylu ve güçlü kuvvetli bir delikanlı olan Sultan Osman'ın bu zindan odasında başı tavana değiyordu. Asker ve halk Yedikule'den çekilip gidince Davud Paşa, kâhyası Ömer Ağa, cebecibaşı ve Kilindiroğrusu kalede kaldılar. Kale kapısı içerden kilitlendi. Sonra Sultan Osman'ı boğmak için tekrar kapatıldığı kuleye çıktılar. Genç adam merdivende ayak sesleri duyunca katillerinin geldiğini anladı. Artık, at üstünde hakaret tufanının perişan ettiği Sultan Osman değildi.

Elindeki kementle eğilerek içeriye girmek isteyen cebecibaşayı, irikıyım çıplak ayağının bir tekmesiyle geri fırlattı. Dar ve alçak kapının önünde korkunç bir mücadele başladı. On sekiz yaşında bir gencin kanına susamış dört canavar içeriye giremediler. Yüzleri gözleri yedikleri tekme ve yumruklarla ve duvarlara çarparak yara bere içinde kalmıştı. Delikanlı da yorgunluktan bitkin bir hale geldi. Nihayet Kilindiroğrusu içeriye dalmaya muvaffak oldu. Arkasını duvara dayayarak kendisini tekmeyle korumaya çalışan delikanlının bacakları arasına atıldı ve donunun üstünden husyelerini tutarak vahşetle sıktı ve burdu. Sultan Osman bir çığlık atıp yere serilirken cebecibaşı da kemendi boynuna geçirdi ve delikanlıyı boğdu. O gece naaşını bir arabaya koydular, saraya götürdüler.

Kösem Valide sultan

Sultan IV. Murad'ın anası

Kösem Sultan'a gelen mektuplar

Sultan Osman'ın kaynatası Şeyhülislam Esad Efendi, yeniçeriler ve sipahiler ile halkın ayaktakımı tarafından sarayın basıldığı gün istifa etmiş, devrin büyük şairi Yahya Efendi şeyhülislam olmuştu.

Sultan Osman şehitti, Yedikule'den getirilen cesedi gasledilmedi; sarayda Hırka-i Saadet dairesi önünde namazını Yahya Efendi kıldırdı, Sultanahmet Camii yanında babasının türbesine defnedildi.

Bahtsız genç padişahın anası, cuma günü Eski Saray'a götürülmüştü. Mahfiruz Sultan perişan bir haldeydi. Eski Saray'da onu bağrına basarak teselli etmeye çalışan tek insan Kösem Sultan oldu.

Sultan Mustafa bu sefer deli damgası üstünde, tahta oturtulmuştu. Anası ve eniştesi olan sadrazamın bir delinin İslam şeriatınca ve Osmanlı hanedanının geleneğince meşru olmayan padişahlığını ne kadar devam ettirebileceklerdi? Kösem Sultan'ın büyük oğlu Şehzade Murad'a padişahlık sırası çok yaklaşmış görünüyordu.

Sultan Osman tahta çıktığında Şehzade Murad'ın padişahlığı ufukların ötesindeydi; Osman 14 yaşında bir çocuktuktu, sıhhatliydi ve Osman'dan sonra bir de Şehzade Mehmed vardı. Kardeşi Mehmed'i Osman boğdurtmuş, kendiyse ancak dört sene padişahlık yapabilmişti. Ufukların ötesindeki ihtimal, birden Şehzade Murad'ın sarayda kapatılmış olduğu odanın kapısı önüne gelmişti. Eski Saray'daki kadınlar da Kösem'e, yakın bir istikbalin valide sultanı olarak bakıyorlardı.

Dört seneden beri Kösem Sultan kendisine "ahval-i âlem"den haber veren mektuplar alıyordu. Kimdi o mektupları Eski Saray'a gönderen?.. Aşkına doyamadığı kocası Sultan Ahmed'in sadık bir bendesi mi?.. Oğlu Şehzade Murad'ın bir adamı mı?.. Bilmiyordu,

öğrenme merakına da düşmemişti. Fakat, Sultan Osman'ın çiçekleri ve akide şekerleri gibi o mektuplara da çok alışmıştı. Arası biraz gecikse meraklanıyordu. Ve o mektuplar kendisine daima gece yarısına yakın getiriliyor, gizlice veriliyordu.

Yazı kargacık burgacık, gayet kötüydü, güçlkle okunuyordu. Mektebe yeni başlamış bir çocuğun yazısı gibi, fakat ifade çocuk ağzı değildi. Son gelen bir mektubu belki on defa okumuştı:

“Benim iffetli sultanım hazretleri,

İnşallahü Teala siz sultanıma müjde-i saltanat verme zamanı yakındır. Kahvehanelerde ve hanlarda ve hamamlarda üç kişi bir araya gelse padişahın şüursuzluğunu konuşurlar ve bu hal böyle devam etmez derler. Herkesin muradı şehzade-i civanbaht Sultan Murad Efendimizin padişah olmasındadır...”

Kısa fasılalarla mektuplar sıklaştı:

“Benim iffetli sultanım hazretleri,

Sadrazam Kara Davud Paşa azledildi. Bir meczup âdem, elinde hançer Sultanahmet Camii Şerifi'nde sipahilere hücum edip ‘Sultan Osman’ı neylediniz’ diye sipahiler mülazim başısını katletti ve sekiz nefer kadar sipahiyi de yaraladı. Ol meczubu kılıç üşürüp pare pare ettiler, ama aralarında ‘Bu vebal bizde kalmaz, bir akli başında nevcivan şehzade istemedik de deliyi padişah yaptık, günahımızın kefareтини Sultan Mustafa’yı yine kapatıp Şehzade Sultan Murad’ı padişah yapmakla verelim’ diye konuştuılar. Yeniçerilerin ağzı dahi böyledir..”

Bir başka mektupta şöyle bir haber vardı:

“... Sultan Mustafa’yı cuma günü camiye çıkardılar. Hünkâr mahfiline kapadılar. Halk secdeyken bir kahkaha-i mecnunaneye yol verdi ki, kubbede çın çın öttü. İmam ve cemaat selam verip namaz fasit oldu. Yeniden namaza duruldu. Vaiz efendi kürsüye çıktığında cemaatten biri, ‘Efendi... Halife-i Müslimin bi-şuur olsa zamanında beş vakit kılınan namaz kabul olunur mu’ diye sordu. Efendi cevap vermedi. Soranı aradılar, cemaat ‘Şu kişidir’ diye göstermedi, adamı sakladılar. Benim sultanım hazretleri, Saray-ı Hümayun’a göç tedarikiniz şimdiden gerekir. Sıhhatle daim olasınız sultanım hazretleri.”

Bir başka mektupta çok çok garip haberler vardı:

“... Sultan Mustafa’dan her gün bir garip hal zuhur eder. İnsan gül-

sün mü, ağlasın mı bilemez. Geçende sadrazam Arz Odası'nda huzuruna çıkmış, 'Beri gel' demiş, yaklaştığında ensesine bir şamar vurup başından kavuğunu düşürmüş. Cümle kayıkçıların ağzında, Filika-i Hümayun'la derya teferrücüne çıkıp 'Balık kullarım harçlık yapsın' diye deryaya avuç avuç para atarmış. Mutat heyetinden bir misli büyük kavuk icat etmiş, başı o kavuğu çekemez, sikletinden kavuğun altında başı titrermiş. Padişahın cezbesinden bahseden ağızlara altından kilit vururlar, altını yutanlar susarlar, ama hazinede akçe kalmamıştır. Müftü Yahya Efendi'nin meclisinde konuşmuşlar, 'Benden siz hemen fetva isteyin, tahttan indirilmesine bir değil, on fetva veririm' demiş. Saray-ı Hümayun'da ve şehirde cümle halk Sultan Murad Efendimizle onun valide-i iffetpenahı sen ulu sultanım hazretlerinin yolunuzu gözlerler..."

Kösem Sultan nihayet dayanamadı, mektubu kendisine veren nöbetçi cariyeyi sıkıştırdı, kız "Yeminliyorum..." dedi. Kösem: "Yemininin kefareti veririm..." dedi. Kıza mektupları Eski Saray'ın gece nöbetçisi kapıcılarından biri getiriyordu. Kösem o adamı sıkıştırdı, o da "Bir çıplak ayaklı, perişan kılıklı, ama çehreli bir derviş getirir..." dedi. Kimdi o derviş?

Kösem Sultan Hüdaî Dergâhı'nda kocasının, sırtına basarak elma koparmak istediği genç derviş, Yeniçeri Ali'yi hatırlamadı.

Yeniçeri Ali, Sultan Ahmed'in öldüğü günden bu yana Hüdaî Dergâhı'na iki üç ayda bir uğruyordu. Uzunçarşı boyunda bir bekâr hanında bir odaya yerleşmişti. Hâlâ Kösem'in âşığıydı. Afrosu ölmüştü. Yeniçeri Ali de ölmüştü, Derviş Ali'nin içinde Kösem'e âşık bir fedakâr dost yaşıyordu. Her gün İstanbul'u dolaşıyordu, çarşı boylarında, iskelelerde, kahvehanelerde, hanlarda, hamamlarda. Pek pek bunaldığı zamanlar da Üsküdar'a geçiyor, insan güzeli Hafız Kumral'ın güzel sesinden ilahiler dinliyor ve Derviş Süleyman'la şarap içiyordu.

İstanbul'da devlet sözü ayağa düşmüştü. Hükümdarlık makamının şanı lime lime yırtılmıştı. Anadolu'da, Abaza Mehmed Paşa Sultan Osman'ın kanını dava ederek isyan etmiş, yakaladığı yeniçeriyi kesiyordu. "Bir deliye padişah dediler, devletin sahibi yok" diye silahını kapalı dağlara çıkmış, yolları, derbentleri tutup, kervan geçirmez olmuştu. Sultan Mustafa'nın ikinci padişahlığı bir yılı zor doldurdu.

Otuz yaşındaki güzel valide sultan

Kösem Sultan'ın çıplak ayaklı ve perişan kılıklı ve çehreli, güzel yüzlü dervişten aldığı son mektup şu olmuştu.

“... Sultan Mustafa, Harem-i Hümayun'da her gün feryat eder dururmuş, oraya buraya koşar, odaların kapılarını açar: ‘Osman... Nerdesin Osman?.. Gel kurtar beni!’ dermiş...”

Ertesi günü, 10 Eylül 1632, bir pazar günü, Sadrazam Kemankes Ali Paşa'nın fevkalade bir divan bahanesiyle sarayda topladığı devlet erkânı kısa ve gizli bir konuşmadan sonra Sultan Mustafa'yı eskiden kapatıldığı odaya koymuşlar ve Osmanlı tahtına, Kösem'in büyük oğlu Şehzade Murad'ı oturtmuşlardı. Yeni padişah henüz on üç yaşının içinde bir çocuktü.

Eski Saray'dan Saray-ı Hümayun'a “valide sultan” unvanıyla getirilen Kösem Mahpeyker Sultan'ın ilk işi, kendisini Sultan Ahmed'in ilk gördüğü odayı ziyaret olmuştu, elini koynuna atmış ve o gün, kocası olacak küçük delikanlının verdiği ve on dokuz yıldan beri koynunda taşıdığı çevreyi çıkarıp koklamıştı.

Fevkalade heyecan içindeydi. Kendisini Beyazıt'taki Eski Saray'dan getirmek için tertip edilen alayda on binlerce İstanbullu yoluna dökülmüş, güzelliği dillere destan olmuş genç valide sultanı pek coşkunca alkışlamıştı.

Otuz üç yaşındaydı. Güzelliğin, analık gurur ve vakarıyla bezenmiş ihtişam devrindeydi. Boynuzları sırmalı ve inci püsküllü ve altın varaklarla süslenmiş iki beyaz öküzün çektiği, tekerlekleri gümüş kakmalı ve dışı beyaz üzerine rengârenk çiçek nakışlı ve kafesleri altın yaldızlı saray arabasının kırmızı atlastan perdelerini kaldırarak yolun sağındaki ve solundaki şehir halkına dilber yüzünü, yüzündeki sihirli tebessümü gösterdiği zaman, halk, “Azıcık daha göreyim, bir kerecik daha göreyim” diye dalgalanıp durmuştu.

Limon küfü rengindeki feracesinin içinde genç kadın, kendilerini 14 yıl dirlik içinde, güven içinde varlık içinde yaşatmış bir padişahın baş tacı sevgili karısıydı. O Sultan Ahmed ki, daha bıyıkları terlememiş nevcivanken, beş vakit namazında, iman nuruyla içi dışı pırıl pırıl tertemizdi; öyle bir insanın aşkına matuf olmuş bir kadın da iffet, ismet, şefkat ve rahmet timsali olmak gerekirdi. Yüz kal-

bin aynasıydı. Kösem'in pembe dudaklarının iki ucunda gül goncaları gibi açılan tebessüm, saraya ülker götürüyordu. Halkın ağzından dökülen sözleri en hünerli kalemler zapt edemezdi. Ak sakallı bir ihtiyar:

"Sultan Ahmed gibi dindar padişahımızı şu kadar sene hoşnut eylemiş sultan-ı âlişandır!."

Bir derviş:

"Kutb-i zaman ve şeyh-i devran Aziz Mahmud hazretlerinin duasını almıştır."

Bir molla:

"Alın secdeden kalkmaz salihat-ı nisvandandır!"

Karanfil bıyıklı, tığ gibi, sıırım gibi çıplak ayaklı bir pırpır delikanlı:

"Bir bahtı açık, ayağı uğurlu sultandır vesselam!"

İki büklüm bir ihtiyar kadın:

"Cennet hurisi gibi maşallah!.."

Bir zenci bacı:

"Valide sultan dediğin bu Kösem Mahpeyker Sultan gibi olur..." diyordu.

O gece bütün evlerde, bekâr odalarında sohbet konusu valide sultan olmuştu. Görenler görmeyenlere peri masalları, bin bir gece masalları anlattılar.

Valide Sultan Alay'ının başında bin kadar dervişin tekbir ve tehlil getiren sesi alaya ayrı bir heybet ve azamet vermişti. Alayın son askerlerinin peşine de halk takılıp yürümüşü. Henüz on üç yaşında olduğunu duydukları bir çocuk padişaha taht desteği olacak anasını götürüyorlardı.

Sultan Osman'ın zamanında saraya gelir, oğullarını görürdü; yılda iki defa, iki bayramın ikinci günleri. Her gelişinde Sultan Murad'ı biraz daha serpilmiş ve yüzü daha güzelleşmiş bulurdu. Buğday benizli, koyu ela gözlü, koyu kumral saçlı, eli ayağı bir oğlan çocuğuna yakışacak şekilde büyük büyük kıyımlı, dökümlüydü; belliydi ki yaşı ilerledikçe bir şahbaz ve şahlevant genç olacaktı. Her halinde ve tavrında bir zarafet, merdane bir albeni vardı. Canlı, hareketli, gayet zeki ve sıcakkanlıydı.

Kösem, güzel oğlunu, Sultan Mustafa'nın ikinci padişahlığının-

da bir yıldan beri görmemişti. Kendisini sarayda Arz Odası'nda bekleyen Sultan Murad'ı görünce şaşır-
dı. O bir yıl içinde öyle bir boy atmıştı ki, neredeyse anasının boyuna yetişmişti. "Valide hazretleri geldi..." diye haber verildiğinde tahtından fırlamış, anasını Arz Odası ile Babü's-saade arasındaki dar taşlıkta karşılaşmış ve Kösem'in açılan kolları arasına atılmıştı. İkisi de saray teşrifatını unutmuş, önlerine serilmiş saltanat yolunun başında has kıymetinde ana oğul olarak kucaklaşmışlardı. Kösem, çocuk padişahı öylesine bağrına basmıştı ki, saray erkânı, valide sultanın oğlu üzerinde büyük bir nüfuza sahip olduğunu o anda anlamışlardı. Muhakkak ki, baş başa konuşulacak pek çok şeyleri vardı. Sarayda bütün başlar hürmetle eğilmiş; ananın kolu oğlunun omzunda, Harem kapısına doğru yürümüşlerdi. Harem'e girince Altın Yol tarafına saptılar. Sultan Murad, anasının nereye gideceğini biliyordu. Kösem Sultanını ilk defa nerede bulduğunun hikâyesini babasından birkaç defa dinlemişti. Başta kızlarağası, Harem'in ileri gelenleri, valide sultanın kendi muhteşem dairesi dururken basit bir odanın kapısına doğru yürüyüşüne mana verememişlerdi, o odanın hatırasını bilmiyorlardı. Ana oğul odaya girdiklerinde Sultan Murad içini çekerek:

"Boşmuş!.." dedi.

Bu söz zeki oğlanın bir nüktesi miydi, yoksa hakikaten bir ümit kırıklığı mıydı?.. Sultan Ahmed de padişah olduğunda onun yaşındaydı ve tahta doğru ilk yürüyüşünde o odada Kösem'ini bulmuştu. O niçin kendi Kösem'ini bulamamıştı!

Kösem, çocuğu şöyle bir süzdü, Sultan Murad'ın ağzından pek safiyane dökülmüş olan iki kelime Kösem'in beynine bir çivi gibi çakıldı. Ve işte o andadır ki oğlunun muhabbet yolunu, aşk yolunu, başka bir vadiye çevirmeye karar verdi.

Ana oğul

Odanın duvarlarını süsleyen çini panoların çiçekleri ardında birtakım güzel güzel esrarengiz kızlar saklanmış da kollarını uzatarak oğlu Sultan Murad'ı kendisinden kapacaklarmış zanneden Kösem dehşetle titremişti.

Hayır!

Otuz üç yaşındaki güzel ve genç dul kadın, Kösem Sultan, oğlu olan padişahın gönlünü çecek bir “haseki sultan” a ve o haseki sultanın Harem’deki cilveli edasına tahammül edemezdi. Osmanlı sarayındaki saltanatı, bir padişahın kendisine olan aşkı üzerine kurulmuştu, şimdi ise oğlu olan bir padişah vardı, onun gönül tahtına oturacak yeni bir körpe güzellik, valide sultanın Harem’deki nüfuz ve kudretini gölgede bırakacaktı.

Büyük bir aşkın doğduğu o odada ana oğul diz dize, göz göze oturdular. Kösem Sultan oğlunun başından sorgucu elmaslı kavuğunu alarak bir yastığın üzerine koydu ve Sultan Murad’ın saçlarını okşadı. Bir müddet güzel çocuğun yüzünü hayran hayran seyretti ve gözleri yaşararak:

“Benim canım, ruhum, ciğerpare evladım!..” dedi.

Sultan Murad da anasına bir yılın hasretiyle bakıyordu:

“Benim canım anacığım...” dedi.

“Sen benim ümidim, hayatım, her şeyimsin...”

“Sen de benim tek istinatgâhımsın...”

“Bize saltanat nasip olacağını ummazdım oğlum...”

“Ben dahi ummazdım anacığım...”

“Oğlum... Şu dünya kubbesi altında benim senden, senin de benden başka dostumuz yoktur, iyi bilesin!”

“Bilirim anacığım...”

“Cenab-ı Hak sana padişahlık nasip etti, senin sayende bana da saltanat nasip oldu, bin hamd ü şükür ederim...”

“Ben dahi hamd ü şükür ederim...”

“Çok gençsin, hatta çocuksun... Aman evladım bana danışmadan iş görme!”

“Görmem anacığım...”

“Vezir sözüne aldanma... Tahtının etrafındaki adamların sözlerine kapılma... Hak yüzünden görünürler, türlü fesat çevirirler, asker kullarını senden soğuturlar, halkı zulümle ezip seni beddualara hedef yaparlar... Sultan Osman’ın başına gelenleri gördün, etrafındaki adamların kurbanı oldu...”

“Onun senin gibi bir anası yoktu!”

“Sözümünden dışarı çıkma...”

“Evladım, ciğerparem... Rahmetli babanla on dört sene saltanat

sürdüm, gün gördüm, ahval-i âlemi bildim, babanın bir müşkülü olsa bana sorar, danışırdı...”

“Bilirim anacığım...”

“ ... ”

“ ... ”

Ana oğul odadan tamamen anlaşmış olarak çıktılar. Yeni çocuk padişah Sultan Osman vakasından yıldı. İtaatli ve uysal, Kösem’in himaye kanadının altına girivermişti. Fakat o yılgınlık ne kadar, ne zamana kadar, kaç yaşına kadar sürecekti? Şimdi on üç yaşındaydı, on altı on yedisinde, yirmisinde, otuzunda da anasının sözünden dışarı çıkmayacak mıydı?.. Şimdi masum bir çocuktu, fakat bakışları ve çalak tavır ve hareketleri taze civanlık çağlarında kolay zapt edilemeyeceğini gösteriyordu. Kösem daha o gün, valide sultanlığın, ama kendisinin verdiği kıymetle valide sultanlığın çok zor olduğunu anlamıştı. Bir padişah üzerinde analık nüfuzunu devam ettirmek, bir padişahın gönül tahtında oturmaktan kat kat güç bir işti.

Harem halkı daha o gün anlamıştı ki Kösem Mahpeyker Sultan öbür valide sultanlara benzemiyordu. İstedikleri mutlaka yapılacak, istemedikleri asla yapılmayacaktı. Kösem kendi dairesine yerleştikten sonra kızlarağasına şu emri vermişti:

“Bak Ağa hazretleri...” demişti, “Harem-i Hümayun’daki kızlara muhkem tembih et, benim iznim olmadan hiçbir padişahımızın yoluna çıkmayacaktır, oğluma görünmeyeceklerdir. Sultan Muradım bir taze çocuktur, bunca devlet işleri dururken kızlarla muhabbet olmaz, benim buna rızam yoktur, iyi bilysin!”

Harem’de padişaha hizmet edecek kadınları kendisi teker teker seçip ayırdı.

Harem’de bir Hünkâr Hamamı vardı, padişahları orada, bellerinde birer peştamalla çıplak kızlar yıkardı, cins cins, güzel güzel, Çerkez, Abaza, Gürcü, Megril, Macar, Polonyalı, İranlı kızlar; Sultan Murad, yaşları otuzun üstünde de olsa çıplak kadın vücudu görmemeliydi. Bir gün mimarbaşı ağayı çağırttı, Hünkâr Hamamı’nda bir tadil işi çıkardı, hamam yıkılacak, yeniden yapılacaktı, aceleye de lüzum yoktu, bir sene, iki sene sürebilirdi:

“Enderun’da Sultan Selim’in yaptırttığı büyük bir hamam vardı, dilküşa hamamdır, Enderun’un mahbup oğlanları içinde de pakize

tellaklar vardır, padişahımızı bir yol onlar yıkasınlar!.." dedi.

Bir başka gün de Enderun'un en büyük zabitlerinden kapıbaşısını çağırttı. Bir ak hadımdı, asıl vazifesi sarayın haremine açılan Babü's-saade'nin kapıcıbaşılığıydı; Harem'deki kızların idaresine dirlik ve düzenine bir kara hadım olan kızlarağası bakardı, Enderun'daki "zü-lüflü ağalar"ın inzibat amiri de bir ak hadım olan kapıbaşısıydı, çoğunlukla Macar, Hırvat, Boşnak cinsinden olurlardı, ona da kesin bir tembihte bulundu:

"Bak Ağa hazretleri..." dedi. "Kadimden beri padişahların mela-hat ve sabahat sahibi nedimleri olagelmıştır... Padişahların Harem'de kızlarla akıl ve vücutlarını telef etmelerine elbet ki Enderun zülüflü ağalardan nedimlerle ülfet ve sohbeti tercih olunur... Göreyim seni, Enderun'daki gençlerden hüsün, edep ve akıl sahibi olanları seçerek ileriye sür, onlar padişahımızın hatırını hoş etsinler, evladım cariye takımına iltifatta imsak etsin... Biz senin bu hizmetinin altında kalmayız!"

Gürcü güzeli Ayşe Narver

Kösem bir günde oğluyla halvet olup konuşmuştu.

Şairler divanlarında hep mey ve mahbuptan bahsediyorlardı. Aslanın ve tavus kuşunun erkeği dışısından, horoz da tavuktan güzeldi. Padişahlar güzel nedimlere ve musahiplere iltifat etmişlerdi. Mahmud Gaznevî'nin "Ayaz"ı, Harunürreşid'in "Tair"i, Fatih Sultan Mehmed'in "Hasan Can"ı, Kanuni Sultan Süleyman'ın "Sipahi Ahmed"i, Hazreti Mevlana'nın "Şems-i Tebrizî"si, zamanın kutbu Hazreti Hüdaî'nin "Hafız Kumral"ı, hatta dağ padişahlığı yapmış Koroğlu'nun bile bir "Kasaboğlu Ayvaz"ı vardı.

"Oğlum..." dedi. "Padişahlığın şanıındandır ki sen dahi Enderun'daki zülüflülerden bir iki nevcivanı has nedim edinesin, onlarla ülfet ve sohbet edesin ve onların elinden badeye dahi iltifat edesin ki padişahlar badenuş olagelmışlerdir..."

Bir gün ana oğul sarayın en muhteşem salonlarından biri olan Hünkâr Sofası'nda oturuyorlardı. On üç on dört yaşlarında güzel bir Gürcü kızı şerbet getirmişti. Kösem kaşlarını çatmış, dudaklarını ısırılmış, fakat ok, yaydan çıktığı için bir şey söylememişti... Yü-

rürken heyecanından ayakları tökezleyecek gibi olan kız, şerbeti önce kime sunacağını bilememişti. Onu altın tepsiyle içeriye göndermek gafletinde bulunan, o hususta gaflet etmiş, bir talimde bulunmamıştı. Kız gözlerini yerden kaldırıncı Sultan Murad'la göz göze geldi, kızın tereddüdünü gören padişah anasını işaret etti. Gürcü kızını valide sultanın yüzüne bakmaya cesaret edemedi, fakat padişahla tekrar göz göze geldi.

O bir çift kapkara ve ürkek bakışlı çocuk gözü ve o gözlerin etrafındaki uzun kara kirpikler, al satenden inci işlemeli serpuşunun kenarından taşmış ve bir tutamı alnına dökülmüş, pırıl pırıl kara saçları, esmer teninin taze ışığı, hiç öpülmemiş dudaklarının bekâreti, o bakir dudakların tatlı kıvrımı, pek süslü cariyeye tuvaletinin içinde narin çocuk vücudunun körpe kıvraklığı, ince kalem kalem parmaklı eller, inci işlemeli beyaz terliklerinden ve yere kadar dökülmüş şalvar paçalarından ancak adım atarken görülebilen şeftali renginde topuklar kalemle tarif edilemezdi. Sultan Murad bir bakışta o güzelliklerin hepsini gördü.

Geceleri Âl-i Osman padişahlarının koynuna cariyeler konagelmışti. Hatta bir odaya hapsedilen şehzadelerin yanında bile can yoldaşı iki cariyeye bulunurdu. Sultan Murad da babası öldükten sonra bir odaya kapatıldığı zaman yanında öyle iki cariyesi vardı. İşte şimdi padişahı, hümayunun haremünde böyle kızlar vardı da anası niçin onlardan birini, mesela şu şerbetçi kızı cevahirle süsleyip yatak odasına göndermiyordu; Harem'deki Hünkâr Hamamı'nın tamiri işi de nereden çıkmıştı?.. Hangi bade, hangi şarabı niçin divanlardaki mahbuplardan, ulu padişahların mahbup nedimlerinden bahsediyordu da padişahları aşk zincirine vurmuş kızlardan bahsetmiyordu, hatta niçin kendisini, babası Sultan Ahmed'i divane etmiş Kösem'i unutuyordu?

Anasının çatılan kaşlarına bir mana veremedi, fakat ürkmeyi de:

"Kız senin adın ne?" diye sordu. Şerbetçi kız titrek bir sesle bir şeyler fısıldadı duyamadı anlayamadı:

"İşitmedim, sesini çıkar" dedi.

Kızın sesi, usta parmakların bir tamburun tellerinde dolaşması gibi çıktı:

"Adım Ayşe Narver'dir padişahım."

Sultan Murad on üç yaşında bir çocuktur, çok ciddi bir tahsil görmekteydi, daha o küçük yaşında Farsça konuşuyordu, gözünün önünde lügat kitabı açıldı ve “Narver” kelimesini görür gibi oldu. Osmanlı sarayında bu güzel kıza o ismi kim koymuştu? Narver, “göğüsleri nar danesi gibi kız” demektir. Anasından utanmasa Sultan Murad şerbetçi kızı soyuverecekti ve bakacaktı göğsüne acaba öyle mi diye. İçinden “Bu gece bu kıızı odama isterim” diye geçirdi.

Kösem:

“Oğlum, kızlarağasının azli ve Mısır’a sürgün fermanını yaz!” dedi.

Padişah sebebini sormadı, istenilen fermanı yazdı.

“Sultan Osman’ın Mısır’a sürdüğü Mustafa Ağa’nın da ağalık fermanını yaz.”

Padişah, anasına karşı daima itaatli, onu da yazdı.

Fakat Ayşe Narver’i o gece yatak odasına getirtemedi, kendisi bile o gece yatağında yatamadı. Anasının teşvikiyle alıştığı işrette ilk defa haddinden fazla badeye iltifat etti, öylesine sarhoş oldu ki küçük delikanlıyı bir halı seccadeye yatırdılar ve Enderun’daki Sultan Selim Hamamı’na götürdüler. Orada geceledi, sabahladı.

Ya Ayşe Narver ne oldu?

O da o geceyi valide sultanın dairesinde geçirdi. Küçük bir gümüş çekmeceye Kösem’in hediyesi küpe, yüzük, bilezik, broş, iğne, inci gibi mücevherler dolduruldu. Üç sandık dolusu çeyiz eşyası da çarçabuk hazırlanıp ve ertesi sabah erkenden iki haremağasının yanında Üsküdar’da Hüdaî Tekkesi’ne gönderildi.

Kösem, valide sultan olunca ilk ziyaretini Aziz Mahmud Efendi’ye yapmış ve şeyhinin elini öperek hayır duasını almıştı, o gün sohbet arasında da tekkenin zakirbaşısı Derviş Hafız Kumral’ın dünya evine girmek niyetinde olduğunu öğrenmişti ve “Hafız Kumral’a çeyizini düzüp bir cariye göndereyim” demişti. Kösem, sözünü yerine getirmek için kız seçme zahmetinden kurtulmuştu. Hiç kimse o kızcağız için bahtsızdır diyemezdi.

Sultan Murad şerbetçi kızı arayıp sormadı. Daha doğrusu Enderun’da has nedimi olmuş Musa Melek Çelebi o Gürcü kızını aratmamıştı. Artık Harem’e, geceleri bile çok nadir geliyordu. Enderun’da İncili Köşke yerleşmiş gibiydi.

Divandan, sadrazamdan gelen arz tezkerelerini dikkatle okuyor-

du, tereddüt ettiği meselelerde evrakı anasına gönderiyor, fikrini soruyordu, Kösem tek siyasi müşaviriydi. Bol bol okuyordu, divanları ve tarihleri. Yazı yazıyordu, yazısı bir hattat denilecek kadar güzeldi. Ok talimleri, kılıç talimleri yapıyordu. Enderunlu gençlerin yağlı güreşlerini seyretmek sevdiği şeylerdendi. Şiirler yazıyordu, meclisinden eksik olmayan şairlerle müsaarelerde bulunurdu, beyitler, mısralar söyleyerek konuşuyordu. Ve kerahat vakti gelince, aynı zamanda edebi bir meclis olan içki sofrasının başına geçiyor ve içiyordu. Fakat ne kadar sarhoş olursa olsun, sabahın alaca aydınlığında da kalkıyordu. Kendi kendine, zamanının hükümdarlık sanatını muhakkak ki öğrenmişti.

Musa Melek Çelebi ve Hasan Halife

Sultan IV. Murad'ı Harem-i Hümayun'dan Enderun'a çeken ilk mıknaatıs Musa Çelebi olmuştı. O devirde İstanbul'da sefaret müsteşarlığı vazifesiyle bulunmuş ve Türklerin giyimi kuşamı, âdetleri üzerine bir eser yazmış bir İngiliz, Ricaut, kitabına duyduğu bazı dedikoduları da kaydetmiştir. Musa Melek Çelebi için "Harikula-de güzel bu çocuğu padişah sarayın mehter denilen çalgıcı, mızıkacı oğlanları arasında görmüş ve hemen yanına nedim olarak almıştı. Musa Melek aslen bir Ermeni dönmesiydi: Söylediklerine göre padişah'tan bir iki yaş kadar büyükmüş" diyor.

İngiliz'in yazdığı doğrudur. Kumkapılı fakir bir sazendenin oğluydu. Adam, güzel oğlunu şehir eşkıyası elinden kurtarmak için mehterbaşıya evlat yerine vermişti. Saraya ayağını attığı gün "Çalgıcı Güzeli" diye şöhret aldı. Kalbi tertemiz, gayet nazik, munis, tatlı dilliydi. Genç mehtere "Melek" adını Sultan Murad takmıştı.

Bir gün kapıağası, Enderun'un en büyük amiri ak hadım onu valide sultana götürdü. Kösem, oğlunun genç nedimini bir kafes arkasından gördü ve:

"Benim melek oğlum... Göreyim seni, padişahımıza can ve başla hizmet et ki Enderun'da sefa sürüp Harem'e rağbet etmesin... Badeyi dahi sıkça sunun ki sefası iki kat olsun" dedi.

Valide sultanın "Oğlum" hitabı ile iltifatına nail olan Musa Melek Çelebi, hizmetinin ehli olduğunu ispat etti. Genç padişahının

içki sofralarını, ona Harem'i unutturacak şekilde hazırlamaya başladı. Hatta Sultan Murad'ı Saray-ı Hümayun'undan çıkararak büyük ve muhteşem İstanbul'un en güzel yerlerindeki hasbahçelere, o bahçelerdeki kasırlara götürdü. Derya temaşası, çemenzar sefaları, fıstık koruları, meşelikler, su başları, sürgün avları şarabı erguvanı taslar dolusu sunmak için birer vesile oldu.

Padişahın meclislerinde devrin rint şairleri, üstat sazende ve hanendeleri toplandı. Çoğu aşkbazlık yolunda feleğin çemberinden kırk defa geçmiş kalenderlerdi. Musikiyle, şiirle, kudret-i ilahiyenin eseri güzel güzel seslerin nağmeleriyle can sohbetleri oldu:

Mahmud Çelebi, Asur Ağa, Kurşuncuzade Masaraf Alisi, Ahmed Çelebi ve Hüseyin Çelebi'den keman:

Berber Ömer Çelebi, Saraç Ahmed Çelebi, Derviş Mehmed, Derviş Süleyman, Derviş Kasım'dan ney;

Köle Yusuf'tan musikâr;

Küçük Müezzîn, Muslu Çelebi, Yahudi Karakaş, Rum Angeli'den tambur;

Acem Mehmed Ağa'dan ut;

Acem Ahmed Bey ile Cagalazade Mustafa Bey'den kanun dinlendi.

Kayabaşı türkûleri söylenirken Çelenkli Şahbaz Ağa, Yamalı Receb Ağa, Boşnak Memo üç telli saz, kopuz çaldılar.

İstanbul'un en namlı köçek oğlanları, Çaker Şah, Süğlün Şah, Şeker Şah, Memi Şah, Zalim Şah, Fitne Şah, Yusuf Şah, Ramazan Şah, Dimitraki Şah, Neferaki Şah, İsrail Şah, Küpeli Yasef Şah, ellerinde çarpapare, el ve ayak parmakları kınalı, top top kâküller, lüle lüle saçlar, o meclislerde İrem Bağ'ının tavusları gibi dolaştılar. Pervaneler gibi fırıl fırıl döndüler, uçtular, topuk vura vura yürüdüler, atlet vücutları, dibadan, şipten, bürümcükten dallı yapraklı, çiçekli şeffaf kumaşlardan etekliklerin, şalvarların içinde duman duman, hayal hayal göründü; ve Sultan Murad'ın gözlerinde Harem, gün günden kasvete büründü. Genç, çok genç padişahın kadınsız geçen günlük hayatında içki, rakkas, saz ve söz de tek meşgale olmadı.

Atı pek seviyordu, yaman bir biniciydi. Pazısına güveniyordu, en hünerli kemankeş pehlivanlarla er meydanına çıktı, yüz akıyla yay gerdi, ok attı. Cirit oyununa pek meraklıydı, gittiği yerlere peşi sıra

sürükleyip götürdüğü Enderunlu delikanlılara atlı cirit ve yaya ciridi oynattı. Güreşin çılgın düşkünüydü, o gençler takım takım, boy boy soyunup padişahlarının huzurunda güreştiler.

Ve bütün bu hay ve huy içinde okumaya da vakit buldu. Bilhas-sa hanedanının ve devletin tarihini dikkatle okuyordu. Elyazısı bir hattat elinden çıkmış gibi düzgündü, güzeldi. Meclisindeki şairlerle hiç sıkıntı çekmeden manzum konuşurdu. Hatta bilakis, meclisindeki şairler genç padişahın durup dururken söylediği bir mısraya cevap bulmada zorluk çekerlerdi. Mesela bir gün Boğaz'ın Anadolu yakasının gerilerinde Tokat Kasrı denilen av kasrında işret ediliyordu. Sultan Murad ortaya bir söz attı:

Dirağşan oldu gördüm, beş hilal üzre bir hurşid!

“Beş hilalin üstünde bir güneşin ışık saçtığını gördüm!” O gün Hasankaleli büyük Şair Nefi de oradaydı. Tokat Kasrı, gökyüzüne başkaldırmış bir meşe ormanının içindeydi. Işık, gümüş iplikler halinde süzülmüştü. Herkes nükteyi tabiatın bu uhrevi azametinde ararken Nefi'nin gözleri etrafta dolaştı ve hedefi: Musa Melek Çelebi, bir köşeye çekilmiş, başı avucunda, dalgın dalgın düşünüyordu; Hasankaleli hiç tereddüt etmedi, cevabı verdi:

Meğer kim ol mehpere pençe-i simine yaslanmış!

“Meğer kim o ay parçası güzel gümüşten pençesine yaslanmış!”

Şehir içinde tebdil-i kıyafetle dolaşmak da padişahın zevklerinden. O gezilerde de yanına ekseriya Nefi'yi alırdı. Bir gün Demirciler Çarşısı'ndan geçerken Sultan Murad bir demirci dükkânında demir döven bir genç gördü; üstünde yalnız bir don vardı ve başında bir külah. Şu kadar zaman berber eli görmemiş saçlar dağınık, gövde çıplak, ayaklar çıplak; kıpkızıl bir demir parçasının üzerine balyozu her indirilişinde etrafa kıvılcımlar saçılıyordu, kendisi de tunç renginde olan genç demirci, ateş üstünde yürüyen, ateş yiyen, ateş içen insan suretinde bir semendere benziyordu. Güzellik âşığı genç imparator.

Düştü damane-i dile bir şerer-i suzefken!

“Gönül eteğine tutuşturucu bir kıvılcım düştü!” dedi. Demirciyi Nefi de görmüştü, padişahının mısraını pek muhteşem tamamladı:

Aşk ahengeri zencir-i cünun işler iken!

“Aşk demircisi delilere vurulacak zinciri yaparken.”

Demirci üç dört gün sonra saraya, Has Oda’ya alındı. Adı Hasan’dı. Üç sene okutuldu, bir “Hasan Halife” oldu. Yeniçeri Ocağı’nın başına bir sadık bendesini geçirmek isteyen padişah Hasan Halife’yi yeniçeri ağası tayin etti.

Bağdat’ta meşale gibi yakılan insanlar

Sultan Osman’a “Ayakları uğursuz padişah” denilmişti. İstanbul halkı Kösem Sultan için de “Ayakları uğurlu valide sultan” diyordu. Sultan Murad’dan bahsedilirken de “Padişahımız anasının sözünden dışarı çıkmaz” deniliyordu. Doğruydı, yüzü henüz tüylenmemiş genç padişah, devlet işlerinde ona danışmadan bir iş yapmayacağına dair ona verdiği sözü tutuyordu.

Deli amcası iki defa tahttan indirilmişti. Kardeşi Osman hem tahttan indirilmiş hem de ağır hakaretlerle götürüldüğü bir zindanda feci şekilde öldürülmüştü. İstanbul’un semasındaki fırtına bulutları tamamen dağılmamıştı. Yeniçeriler, sipahiler ve onların peşlerine takılacak baldırı çıplak hayta grubu en küçük bir sebeple yine bir fitne çıkarabilirlerdi. Devlet sözü onların çıplak ayaklarına düşmüş, taht şehrinde asayiş, mal ve can, ırz ve namus güveni kalmamış da. O devirde Sultan Murad’ın sarayında yaşayan Has Oda oğlanlarından Mehmed Halife adında bir delikanlı bir vekayiname yazmaya heves etmişti, eserine de *Tarih-i Gümani* adını vermişti, duyduklarını, gördüklerini kaydediyordu:

“... Erazilin yaptıkları işler o mertebeyi buldu ki gündüzleri hammadan peştamalla çıplak avrat çıkarıp götürürlerdi. Camilerin içinde tütün içerler, sokaklarda, köşelerde alenen ve ayak üstünde zina ederlerdi. Her gün bir kan dökülür ev basılır.”

Elbette ki genç padişah ile anası bu durum karşısında üzgündü-

ler. Anadolu'nun ahvali çok daha karışıktı. Sivas'ta, Sultan Osman'ın kan kavası bahanesiyle Vali Abaza Mehmed Paşa isyan etmişti. Dağlar, derbentler eşkıya elindeydi. Bir de Bağdat meselesi çıktı. İran Şahı Abbas'ın Bağdat'ı zapt ettiği haberi İstanbul'un üstüne kapkara bir yas bulutu gibi çökmüştü. Şah, o büyük şehri harp açarak kılıç kuvvetiyle değil, bir serserinin hırslı ihanetinden faydalana-
rak almıştı.

Bekir Subaşı adında bir baldırı çıplak zorbalık yoluyla Bağdat'ta büyük servet sahibi olmuştu, etrafına haşarat takımından binlerce adam toplamıştı. Bağdat valilerinin sözü geçmez olmuştu. Bağdat ayan ve eşrafı arasında bir türedi olarak giren o serseri koca eyaletin başına bela kesilmişti.

Bekir Subaşı'ya dış bileyen Mehmed Ağa hayatını tehlikede görünce iki oğluyla beraber iç kalede Vali Yusuf Paşa'ya sığındı. Bekir de çetesi ile iç kaleyi muhasara etti. Vali Paşa ilk çarpışmalar-
da şehit oldu, Mehmed Ağa da aman dileyerek iki oğluyla birlikte teslim oldu. Bekir Subaşı verdiği aman sözünü tutmadı. Mehmed Ağa ile iki oğlu anadan doğma çırılçıplak soyuldular, çıplak vücutları katran bulandı ve bir geminin üzerinde direklerle bağlanarak katran ateş verildikten sonra gemiyi Dicle Irmağı'na saldılar, Mehmed Ağa ve oğulları, birer meşale gibi yana yana feci bir şekilde öldüler. Bağdat halkı faciayı nefretle, dehşetle seyretti.

Bu küstahlığının ve vahşetinin cezasız bırakılmayacağını bilen Bekir Subaşı katmerli ihanetten çekinmedi, İran şahına haber yollayarak, valiliği kendisine verilmek şartıyla Bağdat'ı teslim edeceğini bildirdi.

Bağdat, 16. yüzyıldan beri İran şahlarının gözünde tüten bir beldeydi. Şah Abbas, ordusunun başında hemen yola çıktı.

İşte bu vakada Kösem Sultan, oğlunun kıymetli bir siyasi müşaviri olduğunu ispat etti. Türediye, Şah Abbas Bağdat önüne gelmeden Bağdat valiliği fermanını yollattı. Bekir Paşa Sultan Murad'ın fermanını öptü, başına koydu.

Bağdat önüne gelen Şah Abbas kale kapılarının yüzüne kapanmış olduğunu görünce gazabından deliye döndü. Şehre bir casusunu sokarak, artık paşa unvanıyla anılan Bekir Subaşı'nın oğlu Mehmed'i elde etti, serserilikte babasının eşi olan delikanlıya: "Şah valiliği sa-

na verilecek. Hem istiklalle hüküm süreceksin!” denildi. Hain evlat da bir gece kale kapısını açtı, Bağdat’ı Şah Abbas’a teslim etti. Şehir, ana baba günleri yaşadı; kızları, oğlanları kadınları cenderelere koyup sıktılar, şerbetini içip posalarını babalarının, kocalarının önüne attılar.

Bekir Paşa da Şah Abbas’ın huzuruna çıkarıldı. Şah:

“Niçin böyle yaman iş ettin?” diye sordu.

Serseri kendi oğlunu göstererek:

“Şahım... Yaman işi ben etmedim, bu veled-i zina etti” dedi.

Bekir Subaşı’yı önce çırılçıplak soydular, bir direğe bağlayıp, ateş üzerinde kebab gibi çevirerek vücudunun yağı eritildi ve bu korkunç işkenceyle, servetinin nerelerde gizlenmiş olduğu söyletildi. Babası ateş üstünde çevrilirken oğlu Mehmed, Şah Abbas’ın yanında işret ederek seyretti.

Sonra, kendisinin Mehmed Ağa ile oğullarına yaptığı gibi, cılk yara halinde yanık vücudu katrana bulandı, bir geminin direğine bağlandı, bir meşale gibi tutuşturularak Dicle’ye bırakıldı.

Babasını satan alçak oğlana gelince, Şah: “Bu veled-i zina bana hayretmez” dedi, kafasını kestirdi.

Kösem Sultan Bağdat’ın geri alınmasını kendisinin, oğlunun ve devletin haysiyet meselesi yaptı. Tahakkuk ettirecekti, hatta Bağdat üzerine oğlu padişahı göndertecekti, ama kolay olmayacaktı.

Çıplak tabanlarına katır nalı çakılan yeniçeriler

Sultan IV. Murad’ın siyasi müşaviri Kösem Sultan devlet sözünü geçirme işine Anadolu’dan başladı. Anadolu’da isyan bayrağını çekmiş olanların en şöhretlisi ve en kuvvetlisi Abaza Mehmed Paşa’ydı. İşte zeki kadın, en kolay yola gelecek olanın da yine o adam olduğunu gördü.

Abaza Mehmed Paşa Sultan Osman’ın kanını dava ederek isyan etmiş, Sivas ve Erzurum eyaletlerini ele geçirmişti. Oralarda yeniçerileri Sultan Osman’ın katilleri ilan etmişti. Yakaladığı yeniçeriyi, evvela çıplak tabanlarına katır nalları çaktırtarak sokaklarda hakaretle teşhir ettirdi, sonra boyunlarını vurdurttu. Bir kısmını da öyle, ayakları nallanmış, salıverdi. Abaza’nın adını duyan yeniçeri, kaça-

cak bir yol, gizlenecek bir delik aramaya başladı.

Anadolu'nun her yerinde, adı meçhul kalmış bir halk şairinin yazdığı "Sultan Osman Ağıldı" okunuyordu:

Bir şah-ı âlişan idi
Şah-ı cihana kıydılar
Gayretli genç arslan idi
Şah-ı cihana kıydılar.

Gazi bahadır han idi
Âli neseb sultan idi
Namiyle Osman Han idi
Şah-ı cihana kıydılar.

Hükmetmeye kadir idi
Emr-i Hakk'a nazır idi
Hac etmeye hazır idi
Şah-ı cihana kıydılar.

Ey dil ciğerler oldu hun
Derdim bir iken oldu on
Kan ağladı ehl-i funun
Şah-ı cihana kıydılar.

Kendisi kadındı; oğlu büyüünceye kadar, devlet arabasının dizginlerini kendi genç pençelerine alıncaya kadar, kuvvetli bir vezir bulmaya mecburdular. Devlet sözünü erazil ayağı altından kurtaracak ve ordunun başına geçip Bağdat'ı düşmandan geri alacak bir adam.

Sultan IV. Murad'ın, mührünü ilk teslim ettiği sadrazamı Kemankuş Ali Paşa'ydı. Rüşvetçi ve eli uzun bir adam olarak tanınmıştı. Anadolu ahvalıyla hiç ilgilenmiyordu. Koca Bağdat elden gitmiş, umursamamıştı. Sultan Murad'ı kastederek: "Bunu ben tahta çıkardım... İşret sofrasından başını kaldırmaz... Bana bir şey yapamaz!.." diyordu. Bir gün Kösem oğlunu önüne aldı:

“Oğlum... Bu vezirin rüşvet zulmü seni halkın bedduasına hedef tutar...” dedi.

Padişah Hasbahçe’de genç pehlivanların güreş seyrine gidiyordu. Hiç düşünmedi:

“Münasibi ne ise yap anacığım!..” dedi.

Ertesi günü vezir saraya davet edildi, karşısına Kızlarağası Mustafa Ağa çıktı, kapkara zenci suratı asık, kaşlarını çatmış:

“Ver mührü!..” dedi.

Ali Paşa koynundan kırmızı altın kese içindeki mührü çıkarıp verdi. Ardından yakasına celladın pençesi yapıştı.

Mühr-i hümayun nurani yüzlü bir ihtiyar olan Çerkez Mehmed Paşa’ya verildi. Seksenlik bir adamdı. İleri yaşını bahane etmedi, Abaza Mehmed Paşa’ya karşı hemen sefer hazırlığına başladı. Asi vali de, konargöçer çadırlı Türkmen kabilelerinden türlü vaatlerle topladığı askerle Kayseri Ovası’nda Karasu Köprüsü başında karşısına çıktı, bir gün sabahtan akşama kanlı bir cenk oldu. Abaza’nın askeri bozuldu, kendisi de cins bir kuzgun atın sırtına düşüp Erzurum Kalesi’ne can attı. Çerkez Mehmed Paşa da Tokat Kalesi’ne çekildi, orada kışlayacaktı ve sonra baharda Bağdat üzerine gidecekti. Ömrü yetmedi, Tokat’ta öldü.

Tokat’tan getirilen mühr-i hümayun Hafız Ahmed Paşa’ya verildi.

Elmas yürekli bir adamdı. Bir iffet ve namus abidesiydi. Mert, cesur, çalışkan, fedakâr, bilgili, şair adamdı. Bağdat’ın geri alınmasını bir devlet namusu olarak kabul etmişti. Fakat Şah Abbas, Bağdat’ı öylesine tahkim etmişti ki, Bağdat’ın geri alınması, Osmanlı Devleti’nin bütün harp gücünü kullanarak harekete geçmesine bağlıydı. Şair vezir İstanbul’dan edebi kahramanlık havası içinde ayrıldı:

Adudan intikam almak için azmettik ey Hafız

Ko bu lafu güzafi, işte meydan, merd olan gelsin!..

Elinde Bağdat Kalesi’ni dize getirecek top yoktu. Kalesi önünde cengâver heyecanı kâfi gelmedi. Genç padişahından yardım istedi, uzunca mektubunu da manzum olarak yazdı, mektubu şu beyitle başlıyordu:

Aldı etrafı adu, imdada asker yok mudur?
Din yolunda baş verir bir merdi sever yok mudur?

Vezirin feryatname mektubu, Sultan Murad'a, Ahmed Kolu'nun namılı köçeklerinden Küpeli Ayvaz Şah ile Saçlı Ramazan Şah'ın, gümüş gülle topuklarını vurarak bir oyunu oynadıkları sırada verilmişti. Hafız Ahmed Paşa'nın sadrazamlıktan azli fermanını, aynı vezin ve kafiyede manzum olarak yazdı, gönderdi:

Hafıza! Bağdat'a imdat etmeye er yok mudur
Bizden istimdad edersin, sende asker yok mudur?
Düşmanı mat etmeye ferzaneyim ben der idin
Hasma karşı şimdi at oynatmaya yer yok mudur?
Gerçi laf urmakta yokdur sana hempa bilürüm
Lik senden dad alur bir dadgüster yok mudur?
Bir âl-i siyret veziri şimdi serdar eyledim.

Halil Paşa sadrazam oldu. O da değerli adamdı, Bağdat önünde o da bir şey yapamadı, azledildi. Hüsrev Paşa sadrazam oldu.

Yerin kulağı

Sultan Murad'ın mührü Hüsrev Paşa'ya 1628 yılı nisanının altıncı perşembe günü verilmişti; Kemankeş Ali Paşa, Çerkez Mehmed Paşa, Hafız Ahmed Paşa ve Halil Paşa'dan sonra, Sultan Murad'ın padişahlığının beşinci senesinde beşinci sadrazamıydı; genç bir vezirdi, daha önce yeniçeri ağalığında bulunmuştu. Onu devletin en yüksek makamına Kösem Sultan bulup getirmişti.

Yüreğinde merhamet ve şefkat kaynakları kurumuş, tuz ekmek hakkı bilmez, nankör, zalim, gaddar bir adamdı. Divanda kendisine mühür verildiği gün kafes arkasından bir kadın sesi duyulmuştu:

"Paşa!.. Acem üstüne gitmeden Erzurum'da Abaza Paşa üstüne git, onu tut ve sağ olarak getir!"

Emri veren Kösem Sultan'dı. Öyle yaptı.

Abaza Mehmed Paşa Erzurum'un topla yıkılmaz yalçın kalesine kapanmıştı, fakat er veya geç hakkından gelineceğini biliyordu.

Hüsrev Paşa'dan aman diledi. Hüsrev Paşa ise "Sağ getir!.." diye valide sultandan zaten emir almıştı, Abaza'nın istediği amanı verdi, kaleden çıkıp teslim olan Abaza'yı İstanbul'a getirdi.

Hayatı maceralarla dolu geçmiş bir adamdı; çocukluğunda Celalilerden Canbuladoğlu Ali Paşa'nın haznedarlığını yapmıştı. Kuyucu Murad Paşa'nın Celalileri Oruç Ovası'nda kıldığı gün yeniçerilerin eline düşmüştü, kafası kesilmek üzere bir kuyunun önüne diz çöktürülmüştü ki kendisini Yeniçeri Ağası Halil Ağa görmüş, güzelliğine hayran olmuş, ölümden kurtarmakla da kalmamış, muhabbet ve himaye kanadı altına almış, Halil Ağa devlet kapısında kademe kademe yükseldikçe Abaza Mehmedini de yükseltmişti. Hâlâ güzel adamdı, çok, ama çok çok şık giyinirdi, süslü kıyafetlerini, kendisi icat ederdi, zamanının bir moda yaratıcısıydı. Sohbeti tatlı, kalender meşrep Arapça ve Farsça bilir, şiirden anlar, yaman binici, yaman kemankeş, soyunup yağlanıp er meydanına çıktığı zaman da yaman pehlivandı. Sohbeti tatlı, bir mecliste konuşmasına doyumazdı.

Abaza'yı huzuruna çıkardıkları gün Sultan Murad evvela gazaplı göründü, kaşlarını çattı:

"Bre kâfir... Bize isyanın neydi?" diye sordu.

Abaza genç padişahın ayaklarına kapandı:

"Hâşâ padişahım... Tahta çıkınca, teslim olmak için sözüne güvenilir vezir bulamadım, Hüsrev Paşa kulunu gönderdin, işte teslim oldum geldim... Emir senin, işte boynum, işte kılıcım!.."

"Haddini bilirsin kâfir... Seni affettim" dedi.

Abaza Paşa Sultan Murad'a nedim olacak adamdı. Fakat, çıplak tabanlarına katır nalı çaktırıp salıverdiği yeniçerilerden bazıları İstanbul'a kadar gelmişlerdi, kötürüm, kötürüm...

Kösem Sultan oğluna "Sana has nedim olacak bir vezirdir, ama şimdi zamanı değildir, yeniçeri nallamış adamdır... Şimdilik uzakça bir yere gönderelim..." dedi. Abaza Paşa hemen Bosna valiliğiyle İstanbul'dan uzaklaştırıldı. O da, canına minnet, yeni vazifesine kaçır gibi gitti.

Hüsrev Paşa da İran üzerine sefere çıktı. Padişaha veda ederken:

"Benim padişahım... Ben giderim, inşallah sana Bağdat Kalesi'nin anahtarlarını getirmek nasip olur" dedi.

Zalim, gaddar ve mağrur adamdı, Abaza üzerine yürürken Kö-

sem Sultan'dan aldığı emir kafasına bir demir çivi gibi kakılmıştı, onun sayesinde sadrazam olduğunu unuttu:

“Benim padişahım...” dedi. “Ulu ecdadın bu devleti analarının sözleriyle idare etmediler... Akıllı, reşit bir padişah-ı cihansın... Seferde giderken senden ricam şudur ki valideniz sultan hazretlerini devlet işlerine karıştıрма... Ben senin vekil-i mutlakın, vezirimin, devlet işlerinde ikimizin arasına kimse girmesin padişahım... Senden her ne ki dilersem, kimseye danışmadan bana güvenirsin, ferman edersin!..”

Arz Odası'nda halvet olup konuşmuşlardı. İkisinden başka kimse yoktu, yoktu ama yerin kulağı vardı. Sadrazamın sözleri Kösem'e ulaştı. Oğluyla bu hususta hiç konuşmadı, fakat o da vezirin sözlerine bir balmumu yapıştırdı: “Göreyim seni... Bağdat'ı almadan bir dön!..” dedi.

Hüsrev Paşa Konya, Halep, Musul üzerinden geçerek İran topraklarına girdi. Mihriban'da parlak bir zafer kazandı ve Kasr-ı Şirin üzerinden Bağdat önüne gelip şehri muhasara etti.

Zalim ve gaddar adam, arkasında kanlı bir iz bırakmıştı. Her gitdiği yerde halktan, ayan ve eşraftan, kendi kumandası altındaki kumandanlardan, yüksek rütbeli zabitlerden, suçlu suçsuz, o kadar çok cana kıydı ki, orduda, “Zalim Haccac hortladı” dediler, İranlılar da “Hüsrev Han-ı Biaman” lakabını taktılar.

Fakat yollarda dehşet ve ölüm saçarak gelmiş olan sadrazam Bağdat'ı alamadı. Nihayet Diyarbakır'a çekilmeye mecbur kaldı. Asker yorgun, bilhassa yeniçeriler İstanbul'a dönmek için can atıyordu, fakat padişahın dehşetinden kimse ağzını açamıyordu. Ordu Diyarbakır'dayken Hüsrev Paşa'nın azli ve ordunun hemen İstanbul'a dönmesi emri geldi.

Kösem Sultan oğlunun Harem'e gelmesini beklememişti, bir gün kendisi İncili Köşk'e gitmiş ve oğlunu bulmuştu. Ana oğul mahrem konuşmuşlardı. Valide sultan ordudaki adamlarından aldığı mektupları gösterdi. Sultan Murad:

“Sadrazamı azletmemi istiyorsun... Anacığım, ben onu sefere çıkacağı gün azledecektim, hatta azil de değil, idam ettirecektim... Ama, onu vezir yaptıran sen olduğun içindir ki o gün ses çıkarmadım” dedi.

Hüsrev Paşa'nın yerine tekrar Hafız Ahmed Paşa sadrazam oldu.
25 Ekim 1631.

Fitne tohumları

Ordu İstanbul yolunu tutarken azledilen Hüsrev Paşa Tokat'a gitti. Asker arasına, soktuğu adamlarıyla fitne tohumu saçtıran hırslı ve kanlı vezir, o tohumların sürüşünü oradan seyredecekti; İstanbul yolunda pervasız konuşuyorlardı:

“Şahın gizli elçisi gelmiş İstanbul'a, padişahımızın nedimlerine altıncıklar getirmiş...”

“Bağdat'ı şaha satmışlar...”

“Hüsrev Paşa yeniçeri ile sipahiyi boş yere kırdırmamak için Bağdat önünden kalktı.”

Ordu Üsküdar'a 1632 yılının Ocak ayı başlarında ulaşabildi. Diyarbakır'dan Üsküdar'a kadar yaya gelmişlerdi; bazen dize kadar çamur içinde, bazen bele kadar kara gömülerek ve yollar boyunca çoğu dökülüp kalarak Üsküdar hanlarına can atan askerin çektiği mihnet, ağızlarında homurtu, dişlerinde gıcırta olmuştu. Hesap soracaklardı padişahlarını aldatanlara, Bağdat'ı İran şahına satanlara.

Sultan Murad'ın padişahlığının sekizinci yılıydı, 22-23 yaşlarındaydı, tüvana bir delikanlı olmuştu. Halk ağzında anlatılıyordu:

“Bir gün Beyazıt'ta Eski Saray'ın avlusundan gökyüzüne bir ok atmış, attığı ok Kumkapısı önünde denize düşmüş.”

“Bir gün Hasbahçe'de bir ok atmış, attığı ok sekiz Arnavut kalkanını delmiş geçmiş...”

“Bir gün iki bostancı neferini kuşaklarından birer eliyle kavramış, yetmişer seksener okka çeker heriflerin ayaklarını yerden keserek havaya kaldırmış.”

İbrahim Peygamber zamanında halkının sapık aşkları yüzünden Allah'ın gazabına uğrayarak semavi birer ateşle mahvolan Sodom ve Gomore beldelerindeki çılgın sahneleri İstanbul kasır ve bahçelerinde yaşamaya başlamış olan genç hükümdarın etrafında muşahip ve nedim, has nedim, hatta ihtisas sahibi nedim unvanlarıyla toplananları ancak Kadim Yunan mitolojisinin isimleriyle tarif etmek mümkündür; köle yahut azatlı, şehirli veya köylü türlü millet-

ten Adonis'ler, Dionisos'lar, Ahilleus'lar, Apollon'lar, Ganimedes'ler, Batil'ler...

Kösem Sultan, oğlunun hayatını yalnız kendi açısından görüyordu. Sultan Murad Harem-i Hümayun'a iltifat etseydi o nedimlerin, musahiplerin hepsi birer cariye, gebe kalanlar da birer haseki sultan olacaktı ve Kösem'in oğlu üzerindeki nüfuzunu kırmaya çalışacaklardı. Şimdi rahattı. Zeberdest bir delikanlı, tuttuğunu yere çalan acı kuvvete sahip delikanlı anasının önünde munis bir kaplan oluyordu: "Olur anacığım" diyor ve her emrini derhal yerine getiriyordu.

Ordunun İstanbul'a dönmesiyle büyük şehrin havası bulanıvermişti o kış günlerinde.

Kalsındı ordu Diyarbakır'da, kim getirtmiş İstanbul'a?

Kösem'in elinde imzasız bir mektup vardı, Sultan Mustafa zamanında Eski Saray'dayken gelen mektupların eşi: "İffetli sultanım hazretleri. Hüsrev Paşa Bağdat'ı alamadı. Niyeti evvel baharda orduyla İstanbul üzerine yürümektir. Meclisinde mahremleriyle biperva konuşur. İstanbul'a vardıkta askere dayanıp siz sultanım hazretlerini Eski Saray'a kapatmaktır. Azlinde dakika fevt olunmasın ve ordu dahi İstanbul'a çağırılınsın ki burada kışlarsa, gayetle müfsit adamdır, azledilmiş dahi olsa bu sefer Celali olur, padişahımızın kullarıyla padişahımıza karşı yürür..."

İstanbul'un bulanmış havası altında çarşı boylarında, kahvehane ve berber dükkânlarında, hamamların peykelerinde ve göbek taşlarında, han odalarında ilk gün, çekine korka, sonra ulu orta, bir hafta on gün sonra da yüksek sesle konuşılmaya başlandı:

"Kızılbaş Bağdat'ı aldı, derya gibi Sünni kanı döküldü..."

"Hüsrev Paşa gibi kahraman veziri sebepsiz azlettiler..."

"Padişahımız acemidir, musahip ve nedim adı altında birtakım müfsit ahlaksızlar etrafını sarmış, ona dünyayı göstermezler."

"Şu kadar altına Bağdat'ı şaha satmışlar."

"Bunlar devlette kalırsa yarın da Erzurum'u satarlar."

"Erzurum'u Hafız Paşa satar."

"Nevcivan padişahımızı bu din devlet düşmanlarının pençesinden kurtarmak gerekir."

"Bize Hüsrev Paşa gibi vezir gerektir!"

"Bu hal böyle devam etmez, bizde din ve devlet gayreti söndü mü?"

“Ne dururuz? Kalkalım, şehirliyi kaldıralım. Padişahımızı ayak divanına çıkartıp münafıkların, müfsitlerin hakkından gelelim.”

İstanbul’a bir de sipahi akını başladı. Bütün bekâr hanları ve odaları sipahiyle doldu. Yeniçeriler kışlarında, sipahiler hanlarda toplandılar, pervasız hatipler nutuklar vermeye başladı:

“Bre cankardaşlar, dindaşlar! Şehirli galeyandadır. Yeniçeriler kışlarında sipahiler hanlarda toplanırlar. El ele vermek için neyi, kimi bekleriz?”

Bir gün yeniçeri kışlasında bir hatip şöyle konuştu:

“Ocaklı olmazsa sipahi ve şehirliyle iş görülmez! Hasan Halife denilen oğlanı yeniçeri ağası yaptılar ki bize hakarettir!.. Ocak gayreti ne oldu? Bizlere böyle durmak, susmak mı düşer?”

“Geçende gökyüzünden rahmet yerine yıldırım yağdı.”

“Yarın ateş yağar!”

“Nasıl yağmasın ki Şeyhülislam Yahya Efendi ak sakalını şarapla kızartıp bedmestler meclisinde gazel okur!”

“Defterdar Paşa askerin ulufesini vermez, haramzadelere flori keseleri yollar.”

“Padişahımızı iğfal edenlerin defterini yapıp başlarını isteyelim!”

“İstediklerimizi alıncaya kadar kılıçlarımız kınlarına girmesin!”

Büyük fitne

“ ... ”

“ ... ”

“Bu davadan dönenlerin karıları boş olsun!”

Nihayet, tarihimizde “Büyük Fitne” denilen dalga dalga bir ihtilal 1632 yılı Şubat’ının sekizinci pazar günü sabahı başladı. O sabah İstanbullular, “kös” denilen büyük cenk davullarının yürek ürperten sesleriyle uyandı.

Genç padişah Enderun’da Mimar Sinan yapısı bir şaheser olan Büyük Hamam’da derin sarhoş uykusundaydı. Harem’de ise anası Kösem Sultan sabah namazını kılmış, Kuran okuyordu.

Kubbe vezirlerinden, zamanımızın deyimi “devlet bakanı”, bir Boşnak Topal Receb Paşa bu ihtilalin maskeli lideri oldu. Diyarbakır’da azledildikten sonra Tokat kasabasına gitmiş olan sad-

razam ve serdar Hüsrev Paşa'nın memleketlisi ve çok yakın dostuydu ve aynı tınyette bir adamdı.

Ocaklarına Sultan Osman'ın kan lekesi vurulmuş olan yeniçeriler bu ihtilalde öne geçmedi, sipahileri ileri sürerek onların ardından yürüdü. Kışlalarında kesin olarak bu kararı aldılar.

Sipahilerin söz sahipleri, cumartesi akşamı, pazar gecesi Receb Paşa'nın sarayında toplanmışlardı, sekiz on adam: Arnavut Saka Mehmed Ağa, Boşnak Salih Efendi, Boşnak Cadı Osman, Arnavut Cin Ali Ağa, Arnavut Nazlı Muslu Ağa, Kütahyalı Kalem Bey, Emir Halife, Rum Ahmed Ağa... Her birinin ardında en azdan bin kişi bulunan sekiz on adam.

Gün henüz ışımamıştı. Büyük cenk davullarının sesini duyan haşarat ve erazil inlerinden sokaklara döküldüler. Pabucu olmayan ya-
lın ayağına çaput sarmış, kaputu olmayan çıplak sırtına çul atmıştı. Irz ve namus sahipleri de sabah namazı için sokağa çıkmamış, cami ve mescitlere gidenler yollardan dönmüşler, evlerine kapanıp kapılarının ardına demir kolonlarını dayamışlardı. Dükkânlar, çarşı pazar açılmamış, İstanbul'un üstüne yine bir vahşet çökmüştü.

Sipahiler pazar günü öğleye doğru Sultanahmet Camii'nde toplandılar. Padişahтан idamlarını isteyecekleri kimselerin defterini tanzim ettiler ve padişahla görüşmek üzere saraya üç kişilik bir heyet yolladılar. Arnavut Saka Mehmed, Boşnak Salih ve Rum Ahmed.

Sultan Murad bu adamları huzuruna kabul etmeye tenezzül etmedi. Kapı ağasıyla konuştuılar:

"Padişahımız bu defterdeki adamları bize versin paralayalım! Bunlar adı ve heybeti Acem'e velvele vermiş Hüsrev Paşa gibi bir veziri azlettirdiler, padişahın ve devletin düşmanındırlar!.." dediler.

Kapı ağası defteri aldı:

"Hele bir yol bekleyin. Padişahımıza arz edeyim!.." dedi.

Defterde şu isimler yazılıydı: başta Şeyhülislam Yahya Efendi, Sadrazam Hafız Ahmed Paşa, Defterdar Mustafa Paşa, Yeniçeri Ağası Hasan Halife, Musa Çelebi... 17 isim...

Sultan Murad'ın meclislerindeki musahip ve nedimlerinin isimlerini bilmiyorlardı, yoksa defter dolardı.

Kapı ağası defteri Sultan Murad'a değil, Kösem Sultan'a götürdü. Artık kırkına gelmiş olan valide sultan telaşlanmadı:

“Bu defteri getirenlere bir mülayim lisanla söyle, bugün sabretsinler, padişahımız yarın cevap verirler” dedi.

Sonra oğluyla halvet olup konuştu:

“Anacığım ben bu on yedi kişiyi feda edemem!”

Kösem oğluna taşkın şefkat ve muhabbetle baktı:

“Oğlum unutma, seni benden başka seven yoktur... Sen var, zevkusefana bak, fitnenin defini bana bırak!”

Valide sultanın emriyle o gün bütün saray halkı silahlandı. Bilhassa sarayın müdafaasına memur bostancılar ile zülüflü baltacılar tepeden tırnağa pür silah oldular. Bostancıbaşı ağa ile zülüflü baltacılar ağası valide sultanın huzuruna davet edildiler. Kösem:

“Ağalar” dedi, “Bunca yıldır bu Âl-i Osman kapısının nimetini gördünüz. İnşallah bu fitneyi kolaylıkla def ederiz, ama Sultan Osman Vakası’nda olduğu gibi saraya hücum ederlerse, Sultan Muradımın uğrunda benimle beraber canınızı feda eder misiniz?!”

İki büyük saray zabiti bir ananın bu sorusu karşısında hiç düşünmediler:

“Feda olsun!..” dediler.

Kösem yine sordu:

“Bostancılar ile zülüflü baltacıların sadakatine emin misiniz?”

“Padişahımızın yolunda can vermeye cümlesi hazırdır!”

“Berhudar olasınız... Padişahımızın ekmeği size helal olsun...”

Biri Arnavut, biri Boşnak, biri Rum; üç sipahi kapı ağasına “mülayim lisan” verdiği cevap karşısında ısrar etmediler, Atmeydanı’na döndüler ve camide toplanarak sipahilere:

“Padişahımız istediklerimizi yarın verecek!..” dediler.

Pazar günü bir hayhuy içinde geçti. Gece dağılmadılar. Söz sahipleri Sultanahmet Camii’nin içinde, diğerleri de medrese odalarında, mektebe, çok açıkgoz olanları da Ayasofya Çifte Hamamı’na dolup yattılar, sabahladılar. Pazartesi sabahı aynı murahhaslar tekrar saraya gitti. Karşılarına yine kapı ağası çıktı, emretti, sipahi ağalara kahve ve şerbet ikram ettiler ve ak hadım ağa yine “mülayim lisan”la:

“Valide sultan hazretleri cümlenize selam eder, ‘Hele bugün de sabretsinler, padişahımız yarın cevap verir’ buyururlar” dedi.

Selam gönderen ve ricada bulunan bir kadın!.. Birbirlerine ba-

kıştılar, ayak diremeye utandılar. Kimi homurdandı, kimi de, “Yarın cümlemiz gideriz saraya!” dedi. Ve hemen bir ağızdan:

“İstediklerimizi almadan dönmeyiz!” dediler.

Kanlı ayak divanı

“Yarın cümlemiz gideriz saraya!.” demişti sipahiler. “Yarın” dedikleri salı günüydü, salı günleri sabah namazından sonra sarayda Kubbealtı denilen dairede Divan-ı Hümayun toplanırdı, zamanımızın anlamıyla kabine toplantısı. Divan-ı Hümayun şu kişilerden kuruldu:

Padişahın adına başkan sadrazam. Üyeler: iki büyük hâkim, İslam şeriatı hükümlerine göre idare olunan imparatorlukta ulemanın en üst kademesinde iki zat, Rumeli ve Anadolu kazaskeri efendiler; nişancı, fermanlara padişahın tuğrasını çeken bakan; defterdar, maliye ve hazine bakanı; kaptanpaşa, büyük amiral; yeniçeri ağa; Kubbealtı veziri, devlet bakanı; reisülküttap, divan bakanı, elçiler devletle ancak divanda temas ettikleri için aynı zamanda dışişleri bakanı.

İhtilalcilerin paralamak için isimlerini deftere yazdıklarından Sadrazam Hafız Ahmed Paşa, Defterdar Mustafa Paşa, Yeniçeri Ağası Hasan Halife o gün mutlaka sarayda olacaklardı, Musa Melek Çelebi de zaten sarayda yatıp kalkıyordu.

Kubbe vezirlerinden Bayram Paşa aklı başında vakarlı, dirayetli, haysiyetli bir adamdı; daha sabah ezanları okunmamıştı, gecenin son saatlerinde Sadrazam Hafız Ahmed Paşa’ya bir tezkere gönderdi: “... Aman Devletli sultanım, bugün meşverettir diye sakın divana gelmeyesin... Hemen bir yere saklanın, bu cemiyet elbet ki çözümlüp dağılacaktır. Valide sultan hazretleri cümleye siper olmak ister.”

Ne yapacaktı Kösem Sultan? Rivayet edilir ki, oğlunun tahtı yolunda canını feda etmeye karar vermişti. Saray kapısında ihtilalci sipahileri ve onların peşine takılan yeniçerileri tek başına kendisi karşılayacaktı; silahsız, güzel, metin ve cesur bir kadın, ölümü göze almış bir ana: “Çiğneyin cesedimi, öyle geçin... Bunu yapamazsanız, gidin, def olun, dağılın!” diye bağıracaktı.

Bayram Paşa’nın mektubunu getiren ulak Hafız Ahmed Paşa’ya

yolda rastladı, kendisi bir at üstünde, etrafını “şatır” denilen ve hepsi genç veya muhafızları, en önde de ortalık daha ağarmadığı için fener çeken üç delikanlı. Mektubu at üstünde açtı ve dikkatle okudu. Namuslu adam, mert adam, aydın adam şair adam omuz silkti, mektubu getiren ulağa:

“Başıma gelecek kazayı rüyada gördüm, ben, yolumdan dönüp kaçacak, gizlenecek adam değilim, ölüm bana öyle bir rezaletten yeğdir...” dedi.

Divan yolu Atmeydanı’nın kenarından geçiyor, Ayasofya önünde kıvrılarak sarayın şehre açılan birinci merasim kapısı Bab-ı Hümayun’a doğru dönüyordu. Oralar sipahilerle dolmuştu iğne atıl-sa yere düşmeyecek halde. Önde fenecileriyle veziri görenler, açıldılar, Hafız Ahmed Paşa’ya ve şatırlarına yol verdiler; tekrar kapanıp aralarına gireni boğacak bir insan denizi dalgaları gibi.

Paşa, saray kapısı önüne kadar kazasız, belasız geldi. Fakat saray kapısının önünde sipahilerden örülmüş bir duvar buldu, hepsi koyunlarını taşla doldurmuştu. Hafız Ahmed Paşa onları selamına durmuş sandı, selam verdi ve atını ileri sürdü. O zaman geriden Paşa’nın arkasına bir taş atıldı ve: “Bre vurun!” diye bir nara yükseldi. Hafız Paşa’yı atından yıktılar. Fakat kılıç ve hançer üşüremediler, etrafını şatırlar sardı ve sadrazamı açılan saray kapısından içeri atıldılar, onlar girer girmez de saray kapısı tekrar kapandı. Paşa’nın başından kavuğu düşmüş, üstü başı da paralanmıştı. Geride kalıp saray kapısından giremeyen 19-20 yaşlarında bir şatır da öldürülmüştü. “Büyük Fitne”de ilk dökülen kan, o delikanlının kanıdır.

Bostancıbaşı ağa Hafız Ahmed Paşa’ya hemen bir kavuk, kürk ve kaftan buldu. Sarayın ikinci kapısı olan Orta Kapı’dan ve üçüncü kapısı olan Babü’s-saade’den içeri alınan Sadrazam Arz Odası’nda genç padişahın huzuruna çıktı. Sultan Murad, onu hürmetle karşıladı, mert adam hemen koynundan mührü çıkararak padişaha verdi, çekiliyordu sadrazamlıktan. Sultan Murad son derecede üzgün:

“Yürü... var git!” dedi.

“Haydi kaç... saklan” demekti. Hafız Ahmed Paşa kıyafetini tebdil etti ve sarayın deniz kıyısındaki Yalı Köşkü’ne gitti, oradan Üsküdar’a geçmek üzere bir saray kayığına bindi ve kayığın bostancı hamlacılarına:

“Ağır kürek alın... Olur ki bugün padişahımın yolunda nefsimi feda etmek gerekir, geri çağırırım” dedi.

Fitne körükçüsü Topal Receb Paşa’nın sarayda adamları vardı ve onlara eğer sadrazam olursa yerine getirilmek üzere zengin vaatlerde bulunmuştu. Hafız Paşa padişahın mührünü sahibine vererek sadrazamlıktan çekilince, o adamlar hemen harekete geçtiler, sözde padişahın ve anasından emir almış gibi görünerek ihtilalci sipahilere Bab-ı Hümayun ile Orta Kapı’yı açtılar.

“Padişaha sözümüz vardır... Ayak divanına çıksın!” diye bir sipahi bağırdı...

Bu söz binlerce ağızdan tekrarlandı:

“Ayak divanı isteriz!”

“Ayak divanı isteriz!”

“Ayak divanı” padişah ile ihtilalcilerin karşı karşıya, yüz yüze konuşmasıydı. Babü’s-saade’nin önüne bir taht çıkarılır, padişah tahta oturur ve asillerle konuşurdu.

O günü yaşamış Enderun’da Kile Koğuşu’ndan bir Cennetfiliz Abdullah Ağa anlatıyor:

“Biz cümle zülüflü ağalar ve zülüflü baltacılar ve cümle bostancılar pür silah idik. Bayram tahtını hazineye aldılar, Babü’s-saade’den çıkarıp kapı önüne koydular. Kırk nefer zülüflü baltacı ve kırk nefer bostancı, cümlesi pulat beden tüvana şahbazlar ve ölüm eri olmuş insan suretinde ejderler ve cümlesi pür silah tahtın önünde iki sıra kalkan gibi durdular. Valide sultan hazretleri padişahımızın üzerine en büyük salavat-i şerifeden Salaten Tüncina’yı okuyup üfledi, Sultan Murad hazretlerini omuzlarından tutup kapıya doğru ileri sürdü, o arada olanları cümlemiz duyduk:

‘Dediklerimi unutma metin ol, korkma!’ dedi.”

Sultan Murad kapıdan çıktı, tahta oturdu. Kendisi görününce uğultusu durmuş müthiş kalabalığa şöyle bir baktı ve:

“Nedir muradınız?” diye sordu.

Ayak divanı padişahın bu sorusuyla başladı.

Kalabalığın içinden yaşlıca bir yeniçeri iki adım ileri çıktı:

“Padişahım...” dedi. “Sana defter verdik, o defterde isimleri yazılı devlet erkânından on yedi kişiyi bize ver, paralayalım, onlar devlete ve sen padişahımıza dost değildir... Hüsrev Paşa gibi bir gayretli

veziri azlettirdiler... Sonra düşman önünde orduyu İstanbul'a çektiler... Bağdat'ı Kızılbaş'a satmışlar, cümle âlem bilir... Onları senden isteriz padişahım..."

Kalabalığın arasından kalın ve gür bir ses yükseldi. Sultan Murad'ı korkutan bir fitneci sesi:

"Hainleri devlet hizmetinde kullanmak da din ve devlete ihanettir!"

Onu her ağızdan bir laf, bir gulgule takip etti:

"Padişahların musahipleri kâmil kişiler olur..."

"Senin musahiplerin bir alay yalın yüzlü oğlanlardır!"

"Musahip yaptıkların ya mehter oğlanı zurnacı ya dümbelekçidir..."

"Kimi helvacı, kimi bozacı, kimi kispetli çıplak pehlivanlardır..."

"Hasan Halife dedikleri demirci mahbubunu aldın, yeniçeri ağası yaptın, böyle hakaret yeniçeriye bir tarihte yapılmamıştır..."

"Hamamlarda tellak kalmadı, kese sabun vuracak tellak ararız, yoktur, sarayda musahip oldu derler..."

"Bağdat'ı sattığını biliriz ama, başka nereleri sattın bilmeyiz..."

"Yarın Budin kalemizi de Nemçeliye satarsın!"

Ayak divanının daha ilk dakikalarında tecavüz hedefi Sultan Murad'ın kendisi olmuştu. Padişah, anasının metanet nasihatini unuttu, yerinden gazapla fırladı:

"Siz ayak divanı isteyecek adamlar değilsiniz, erazil ve haytalarsınız... Ben sizlere hitap etmem!.." diye bağırды.

Babû's-saade'den içeri girdi, o içeri girerken tahtı da aldılar, kapının ağır demir kanatları kapandı. İhtilalciler, muhafızların mızrakları, yalınkılıçları ve tüfekleri karşısında kıpırdayamamışlardı. Fakat onlar da çekilip içeri girince, kapanmış kapıya hücum ettiler.

Padişah ayak divanına çıkarken Kösem Sultan bostancıbaşıya:

"Hafız Paşa neredir?.." diye sordu.

Bostancıbaşı:

"Padişahımız azat etti. Yalı Köşkünden tebdil-i kıyafetle kayığa bindi" dedi.

"Tez peşinden git, geri çevir!"

Hafız Paşa'nın bindiği kayığın hamlacıları, Paşa'nın emrine uyarak kürek çekmiyorlar, çeker gibi yaparak oyalanıyorlardı. Bostancıbaşı, yedi çifte kancabaş kayığıyla Sarayburnu'nun az açıklarında yetiştirdi. Bostancıbaşı:

“Valide hazretleri seni ister sultanım!..” dedi.

Hafız Paşa, evladının çok müşkül durumda kaldığını gören bir ananın halinden anlayacak asil adamdı:

“Padişahımın uğruna bir değil, bin Hafız feda olsun...” dedi ve hemen gelen yedi çifte kayığa atladı.

Kapının önündeki uğultu devam ediyordu:

“İstediklerimizi ver!”

“Vermezsen biz işimizi biliriz!”

“Padişahlık kul iledir, musahiplerle olmaz!”

“Kul istediğini alagelmıştır!”

“Sen musahiplerin padişahısın...”

“ ”

“ ”

“ ”

Sultan Murad ayak divanını bırakıp kapıdan içeri girince önüne Topal Receb Paşa çıktı. İhtilalin körükçübaşı olan vezirin yüzünden sırttan riya çizgileri zeki delikanlının gözlerinden kaçmamıştı. Receb Paşa padişahın ayaklarına kapandı, sesi titriyordu:

“Padişahım...” dedi. “İstedikleri adamları verip bu müfsitleri teskin etmek lazımdır, yoksa dağılmalarına imkân yoktur... Beni dahi isterlerse ver ki vezirler padişahlarına kurban olagelmışlerdir... Birkaç bendeniz gitmekle bir şey olmaz... Ama Hak saklasın, bunlar teskin olunmazsa nizam-ı âlem muzmahil olur!”

O sırada Kösem ile Sultan Murad göz göze geldiler, kadının ağzından heyecanla bir:

“Yapma oğlum!” ihtarı çıktı.

Kimse bir şey anlamadı, “İstediklerini ver” demek miydi, “Verme” demek miydi; ne o ne öbürü; zeki kadın, pehlivan yapılı genç oğlunun, irikıyım ayağını Receb Paşa’nın kafasına indirmek üzere olduğunu hissetmiş, onun için bağırmıştı.

Padişah anasının yanında Hafız Paşa’yı görmüştü, asil adamın yüzüne bakamadı. Niçin dönüp gelmişti? Belliydi ki anası geri getirtmişti.

Sultan Murad kapının açılmasını, tahtın çıkarılmasını kapı ağasına işaret etti. Receb Paşa, yüzünde hep o pis riya sırtkanlığıyla:

“Padişahım... Aptes al, öyle çık divana!..” dedi.

Melunca bir ölüm tehdidiydi. Sultan Murad çarçabuk aptes ta-

zeledi. Taht çıktı, Sultan Murad da çıktı. Kanlı ayak divanının ikinci oturumu başladı. Padişah eliyle işaret ederek en önde duran dört ihtiyarı yanına çağırdı, bu sefer yalnız onlarla konuştu; yüzleri temiz adamlardı, ikisi yeniçeri, ikisi de sipahiydi:

“Ağalar...” dedi. “Şu oturduğum tahtın bir hilafet ve saltanat namusu vardır... Sizler şu hareketinizle o namusu ayak altına alırsınız... Defterinizi gördüm, istediklerinizin hepsi masum kimselerdir. Hafız Ahmed Paşa’yı istemezsiniz, Hüsrev Paşa’yı istersiniz, mührümü yine Hüsrev Paşa’ya vereyim, devlete ihanet edenler varsa o tahkik etsin, meydana çıkarsın, ben de cezalarını vereyim...”

O dört kişinin gözleri yerdeydi, padişahın yüzüne bakmaya utanıyorlardı. Biri güç duyulur bir sesle:

“Padişahım... Söz dinlemezler, defterdekileri vermedikçe dağılmazlar!” dedi.

Sultan Murad kalabalığa hitap etmek üzereydi ki yanında Hafız Ahmed Paşa’yı gördü.

Bir kahramanın ölümü

Hafız Paşa kapı ağzında görününce ihtilalci kalabalığında bir dalgalanma olmuştu. Hafız Paşa, kendisine şaşkın bakan genç padişahın eteğini öptü:

“Padişahım, benim için gam yeme” dedi. “Senin yolunda canımı vermek benim için saadettir... Ancak senden rica ederim beni idam ettirme, bırak beni şu ahlaksız zalimler öldürsün, onların elinde şehit olayım... Sonra lütfen, naaşımı Üsküdar’da defnettir, geride kalan yetimlerimi de unutma... Onları Allah’a, sonra sana emanet ederim!”

Dindar, ilim ve marifet sahibi adamdı. Ruhun emanetullah olduğunu, insanın onu koruma yolunda gücünün yettiği kadar çalışmasının vacip olduğunu bilenlerdendi. Padişahı cevap beklemedi. Bir besmele çekti, padişahın muhafızlarının arasından geçerek meydana çıktı.

Saray avlusu bir Kerbela sahrası oldu. Orada, Peygamber’in sevgili torununun etrafına toplanmış bir avuç insanı, gayızlı ve kinli koca bir ordu sarmıştı. Burada bir tek adam, gözünü kan bürümüş mahşeri bir kalabalığa karşı yürüyordu.

Sultan Murad gözlerini çevresiyle kapadı, faciayı görmek istemedi.

Paşa'nın karşısına çıkan ilk sipahi, hamle edeyim derken, Hafız Paşa adamın yüzüne öyle bir yumruk indirdi ki, herifin burnu ağzına, iki gözü birbirine karışarak yuvarlandı. Bir ikinci sipahi, Paşa'nın başına hançer çaldı, bir üçüncüsü hançerini göğsüne sapladı. Hafız Paşa yere yıkıldı, ölmüştü. Ölümünden sonra yapılanları niçin anlatım.

Vezirin kanı kalabalığa bir ürperti vermişti. Katiller kalabalığın arasına dalarak gizlenme ihtiyacını duydular. Kalabalık da geri geri çekildi, adeta birbirini çiğneyerek. Naaş ortada kaldı. O zaman kapı ağası, elinde yeşil bir örtüyle meydana çıktı ve o yeşil örtüyü Hafız Paşa'nın üstüne örttü.

Sultan Murad, yüzünden çevresini çektiği zaman Paşa'nın naaşını örtü altında görmüştü.

Demir ateşte tavlânır; çok yakın bir gelecekte Osmanlı tarihinin en amansız ve kanlı bir müstebidi olan Sultan Murad'ı da şehit vezirinin kanı tavladı, etraftan rahat duyulacak yüksek sesle: "Hemen Allah bana imkân versin... Sizden öyle bir intikam alacağım ki siz beğeneceksiniz!" dedi. Ve geri geri çekilmekte olan ihtilalcilere karşı pervasızca bağırды:

"Bre Allah'tan korkmaz, Peygamber'den utanmaz, şeriattan anlamaz, padişaha itaat etmez reziller, haydutlar!.."

Tekrar Babû's-saade'den içeri girdi. Taht alındı, kapı kapandı. Ayak divanı sona ermişti, ihtilalciler saraydan çıkmaya başlamıştı.

Sultan Murad anasının kolları arasına atıldı:

"Anacığım... Anacığım... Ben bu hakaretin, bu cinayetin intikamını mutlaka... Alamazsam ben yaşamam, ölürüm!.." dedi.

Miladın 1632 yılı Şubat'ının onuna rastlayan o meşum salı günü, Hafız Paşa'nın şehit kanı, ihtilalcilerin adam paralama hırsını tatmin etmişti. Saraydan çıkanların hemen hepsi menzillerine dağıldı, hanlardaki odaları, kışlalardaki koğuşlarına gittiler. Atmeydanı'nda birtakım baldırı çıplaklar, hezele güruhu, yersiz yurtsuz, çulsuz döşeksiz uygunsuzlar kaldı.

İhtilalcilerin menzillerine çekilmesine havanın birdenbire bozması da sebep olmuştu, lapa lapa kar yağmaya başlamıştı. Hafız Paşa'nın naaşı üstündeki yeşil örtü beyaz bir tümsek haline gelmişti.

Sultan Murad, anasının tavsiyesi üzerine mührünü Topal Receb Paşa'ya verdi.

İhtilalciler, padişaha verdikleri mahut defteri unutmuştu. Defterin başındaki isimlerden şeyhülislam, Şair Yahya Efendi, Defterdar Mustafa Paşa, Yeniçeri Ağası Hasan Halife azledildiler.

Fakat ihtilalin böylece yatışması ve kendisinin sadrazam olması, ihtilalin tek körükçüsü ve lideri Topal Receb Paşa'yı tatmin etmemişti. Ateş ve kanla oynayan o müfsit adam, sipahilerle olan sıkı ve gizli temasını devam ettirdi. Sultan Murad'ı tamamen avucunun içine almak için, defterde isimleri yazılmış adamların vücutları muhakkak ortadan kaldırılmalıydı. Hatta valide sultanı da Eski Saray'a gönderip kapatmak lazımdı.

Birkaç saat içinde yerdeki kar iki karışı buldu. Koca şehir sanki kefene bürünmüştü. İstanbul'da sokağa çıkmak bir meseleyken, o gün Diyarbakır valiliğine tayin edilen Murtaza Paşa, kar tipi demedi, oldukça kalabalık, bin kişiyi bulan kapıkulu halkıyla kayıklarla Üsküdar'a geçti, oradan da yola çıktı. Bunu görenlerin bir kısmı: "Nedir bu insanlardaki mansıp hırsı!" dediler. Ama bir kısmı da: "Diyarbakır valiliği gözbağıdır, bu gidişin ardında bir iş var... Kulağımız kırışte olsun!" dediler.

O vali paşa, Üsküdar'a geçmek için kayığa binmeden önce Kösem Sultan ile Sultan Murad'ın huzurundaydı. Mahrem bir konuşmaydı, hatta Kösem Sultan bir perde arkasında durmaya bile lüzum görmemişti. Genç padişah, anasının talimi üzerine:

"Senden Hüsrev'in başını isterim!" demişti.

Murtaza Paşa, o işi yapamayacağını söyleyince padişah kaşlarını çatmış, söze anası karışmıştı:

"Paşa! Padişahımız senden daha nice hizmetler umarken bu karcık işten mi kaçyorsun" demişti.

O zaman Murtaza Paşa:

"Sultanım hazretleri. Ben o işin üstünden gelirim. Lakin Hüsrev Paşa, halkın nazarında çok zengin adam olarak tanınmıştır, olur da malı çıkmaz, sonra benim için 'Hüsrev Paşa'nın malını iç etti' derler, ben ondan korkarım..." dedi.

Kösem:

"Sen onun başını bize gönder, çıksın çıkmasın, malı sana helal ol-

sun...” dedi. Karlara gömüle bata Üsküdar’dan yola çıkan Murtaza Paşa’nın koynunda, sadrazamlıktan azli “Büyük Fitne”nin Şubat İhtilali’ne sebep olmuş Hüsrev Paşa’nın idam fermanı vardı.

Mart İhtilali

Hüsrev Paşa’nın kesik başı İstanbul’a müthiş bir karayel fırtınasının hüküm sürdüğü 11 Mart 1632, bir perşembe günü geldi. Ve o günün akşamı, Topal Receb Paşa’nın çomarları, şeytandan da ödünç ikiyeşer bacak alarak, sipahilerin oturduğu hanları ve bekâr odalarını ve yeniçerilerin kışlalarını dolaştılar:

“Hüsrev Paşa gibi vücudu lazım veziri katlettiler... Sebep olanlardan intikam alalım!...” dediler.

Ertesi gün cuma, külü eşilen fitne ateşi yine parladı; çarşılar, pazarlar kapandı, saray basıldı ve Sultan Murad tekrar ayak divanına çıkarıldı. İlk sözü, sipahi zorbalarından Arnavut Saka Mehmed Ağa aldı:

“Padişahım... Sen niçin Hüsrev Paşa gibi yarar bir veziri katlettin ve kendi elinle devletini vurdun...” dedi.

Onu Rum Ahmed Ağa takip etti, o da şımarık ve küstahtı:

“Mademki Hüsrev Paşa’yı katlettin, sen de bize Hasan Halife’yi, Defterdar Mustafa Paşa’yı ve musahip Musa Çelebi’yi ver!.. Biz de onları paralayalım!”

Sipahi Kalem Bey, büsbütün edepsiz konuştu:

“Bizim sana güvenimiz kalmadı! Sarayda senin gibi padişah oğlu dört nefer şehzade vardır, sen onlara da kıyarsın!..” diye bağırdı.

Bunun üzerine bir gulgule koptu:

“Şehzadeleri isteriz!”

“Bize şehzadeleri göster!”

Sultan Murad bu kabalık, küstahlık ve edepsizlik karşısında cesaretini kaybetmedi.

“Siz hepiniz katli vacip hayasız küstahlarsınız!.. Bir padişaha karşı aradan hürmeti kaldırmak ne demektir!.. Padişaha karşı böyle sözler söylenir mi? Hemen Allah bana imkân versin hepinizin hakkında geleyim!”

Bu cesaret Sultan Murad’a çok pahalıya mal olabilirdi. O anda

kendisi de hissetti, kaşlarını çatarak sesini yumuşattı:

“Hasan Halife ile Defterdar Mustafa Paşa nerededir bilmiyorum. Musa Çelebi’nin ise ne günahı vardır ki size vereyim... Şehzadelere gelince, hepsini çıkarsınlar, görün!” dedi.

Dört şehzadeyi Babü’s-saade önüne çıkardılar. İsimleri Bayezid, Süleyman, Kasım ve İbrahim, yaşları 8-18 arasında. En büyükleri Bayezid, gayet şişman, löpür löpür bir et ve yağ külçesiydi. Sultan Murad tığ gibi bir gençti, onu tahttan indirip taze çağında pelteleşmiş kardeşini padişah yapmak, ihtilalciler de gördüler ki pek hazin bir şey olurdu. Bayezid, kardeşlerinden bir adım ileri çıktı ve kalabalığa hitap etti:

“Biz kendi halimizde yaşıyoruz... Bizden ne istersiniz? Bizi korumak size düşmez, sevgili padişahımız sağ olsun!” dedi.

Şehzade Süleyman da konuştu:

“Bre Allah’tan korkmaz, padişahıtan utanmaz adamlar!.. Bizi kendi halimize bırakın!” dedi.

Dokuz yaşındaki Kasım ile sekiz yaşındaki İbrahim, manzaradan korkmuşlar ve ağlamaya başlamışlardı. Sultan Murad’ın işaretiyle şehzadeleri içeri aldılar.

Sipahilerden Cadı Osman Ağa:

“Bizim sana güvenimiz yok!.. Bu dört nefer şehzadelere nazarın ilişmeyeceğine bize kefil göster!..” dedi.

Cin Ali Ağa da:

“Sadrazam ile müftü efendi kefil olsunlar!..” dedi.

Topal Receb Paşa ile Yahya Efendi’den sonra şeyhülislam olmuş Ahizade Hüseyin Efendi kefil oldular.

Karayelin savurduğu sulu kar altında o günkü ayak divanı da böylece atlatıldı. Fakat İstanbul günlerce müthiş bir karışıklık içinde yaşadı.

Dükkânlar, çarşılar açılmadı, pazarlar kurulmadı. Sipahiler ile yeniçeriler her tarafta Hasan Halife ile Defterdar Mustafa Paşa’yı arıyordu.

Bir demirci çırağıyken padişahın iltifatına nail olmuş Hasan Halife’ye Sultan Murad Rumelihisarı civarında ve deniz kenarında “Bebek Bahçesi” denilen bir miri bahçeyi ve gerisindeki koruyu hediye etmişti, o da yine padişahının kesesinden oraya muhteşem bir yalı ve padişahın zevk ve sefası için kuru içinde bir köşk, dost

ve düşman gözlerinden gizli, şuradan buradan kaldırılıp getirilen en taze, en körpe, kimi avare kumru ve kimi vahşi ahu yavrusu dilberlerle huzur içinde muhabbet için bir süslü yuvacık yaptırmıştı. Hasan Halife'ye şehir içinde de vezirane bir saray verilmişti.

Sarayın kendi adamları, uşaklar, kapıcılar, aşçılar, yamaklar, ayvazlar, seyisler daha Şubat İhtilali'nde yağma etmişler, kimi memleketine kaçmış, kimi de sokaklara düşüp ihtilalin baldırı çıplaklar güruhuna karışmıştı. Yalısı da öyle olmuştu, koru içindeki köşkü de. Mart İhtilali'nde sipahi ve yeniçeri yağmacıları geldi, evvelkilerin götüremeyip bırakmaya mecbur kaldıkları kırıntıları aldılar.

Cumartesi günü de Hasan Halife'nin kendisi bulundu. Mehterhane'de, ihbar üzerine. Aynı gün Defterdar Mustafa Paşa da Vefa semtinde bir dostunun evinde yakalandı yine ihbar üzerine.

Bir başlı bir başsız iki çıplak ceset

Mehterhane'de yakalanarak bir ata bindirilen Hasan Halife Atmeydanı'na götürülürken yolda ağlamaya başlamıştı; hem ağlıyor, hem de bindirildiği atın etrafını sarmış ejder misali sipahilere yalvarıyordu:

“Bana kıymayın Ağalar!.. Vallah ben padişah meclisinde devlet işinden bahsetmezdim... Beni azat edin, başımı alayım, başka diyara gideyim... İran'a, Turan'a gideyim... Beni nahak yere katletmekle elinize ne geçer... Gençliğime acıyın!”

Ama etrafından duyduğu sadece hakaret ve küfürdü:

“Bre sefiş oğlan!.. Mülükâne yalılar ve padişahane saraylar yaptı-
rıp ihtişam arz eden sen değil miydin?”

“Bre veled-i zina!.. Yalılar, saraylar sana hangi babandan kalmıştı?”

“Bre nabekâr!.. Demirciler Çarşısı'nda don paça çıplak ve yalınayak yüzünde kömür karası, çehreli oğlanın maskarasıyken yeniçeri karındaşlarımıza ağa olmak senin haddin miydi?”

“Bre hiz oğlan!.. Bu haşmet ve darata hangi hizmetinin karşılığı nail oldun?”

“Bre köpek!.. Çarşılarda dükkânların ziyneti ve ustalarının sine bülbülü taze uşakların defterini yaptı-
rıp onları efendine peşkeş çeken sen değil misin?”

Meydanın ağzına gelmişlerdi ki atın etrafındaki kalabalıktan bir nara yükseldi:

“Bre ne durursunuz... Paralayın melunu!”

Bir anda Hasan Halife'nin vücudunda kılıç ve sopa birbirine karıştı. Genç adam attan yere cansız olarak düştü. Bir dakika bile sürmedi, cesedi anadan doğma çırılçıplak soyuldu, ayak bileklerine bir urgan bağlandı, yarı donmuş sulu çamurun üstünde Atmeydanı'na kadar sürüklendi ve oradaki ulu çınarlardan birinin alt dalına ayaklarından baş aşağı asıldı.

Yine o cumartesi günü, sabahın erkence saatlerinde, Sadrazam Receb Paşa'nın sarayına seyis kılıklı fakat şehreli bir delikanlı gelmiş, “Devletli vezire bir ağız haberim vardır” demiş, paşalılar tembihli olduğu için hemen huzura çıkarılmıştı; delikanlı yırtık ve laubali “Beni sipahiler defterine yazdırırsan aradığın defterdarı ben sana bulurum!..” demişti. Receb Paşa da laubali:

“Aman kaşlı gözlü şahbazım... Ben seni sipahi yazmam da kimi yazarım!..” demişti.

Seyisin yanına katılan paşalılar Vefâ'da saklandığı bir konağın bir odasında Mustafa Paşa'yı gecelik kıyafeti, entariyle ve yalınayak yakaladılar ve o kıyafetle bir ata bindirip Receb Paşa'nın sarayına getirdiler. Receb Paşa hemen Sultan Murad'a koştı. Defterdar Mustafa Paşa'nın idam fermanı ile şahbaz seyisin sipahilik beratını aldı ve arkasında iki nefer cellat bostancıyla döndü. Mustafa Paşa'nın başı vuruldu ve başsız cesedi ihtilalcilere teslim edildi. Onu da bir anda çırılçıplak soydular, ayaklarından urganla bağlayıp Atmeydanı'na sürüklediler. Hasan Halife'nin yanına baş aşağı astılar.

O gece durmadan kar yağdı. Biri başsız, iki çıplak ceset kaskatı donmuş ve karla kaplanmıştı. Bir ihtilalin şuursuz gayzına, kinine kurban olmuş iki mazlumu tabiat kefenlemişti.

Kar pazar günü de devam etti. Yollar pehlivan pençesiyle bir karış karla örtüldü. Hasan Halife ile Mustafa Paşa'nın öldürülüp Atmeydanı'nda bir çınara asıldıklarını duyanların tecessüsünü müthiş kar fırtınası yenemedi, Atmeydanı'nda, o kalabalığın içinde bir de halk şairi bulunmuş, vaka üzerine duyduklarını bir destan yapmış, fakat destanın ancak bir kıtası zamanımıza kadar gelebilmiştir:

Biri başsız idi birisi başlı,
 Biri taze civan birisi yaşlı
 Defterdar Paşa'nın aslı Ayaslı
 Hasan Ağa şehri civan dört kaşlı

İhtilalciler Musa Melek Çelebi'yi padişaha bağışlamış görünüyordu. Topal Receb Paşa o müthiş kış gününün sırtlanı oldu. Vezirlerden Canbuladoğlu Mustafa Paşa'yı da kandırdı, cumartesi günü akşamı Saray-ı Hümayun'a gittiler. Receb Paşa:

"Padişahım..." dedi. "Musa Çelebi'yi bu kulunuzun sarayına gönderin... Sipahi ve yeniçeri kullarınıza nasihat edeyim, 'İşte padişahımız sizden, size layık olan şey padişahımızın hatırını sayarak Musa Çelebi'den el çekmektedir' diyeyim ve Musa Çelebi'yi kurtarayım... Yoksa kar ve tipi, bora sakın olduğu gibi onu kurtarmak mümkün olmaz..."

Canbuladoğlu Mustafa Paşa da onunla ağız birliği yaptı:

"Musa Çelebi'yi sadrazam paşa hazretlerinin sarayından zorla alamazlar, ben kefilim padişahım..." dedi.

O cumartesi günü Sultan Murad, Musa Çelebi'yi Sadrazam Receb Paşa'nın sarayına gönderdi.

Receb Paşa çomarları o gece ağız haberini yaydılar: "Musa Çelebi Receb Paşa sarayına gelmiş..." diye.

Mart İhtilali'nin üçüncü pazar günü sabahıydı. Sipahiler ve yeniçeriler han odaları ve kışla koğuşlarından kan kokusu almış aç kurtlar gibi sokağa fırladılar.

"Yoksa yolda yol mu şaştı?"

Akın akın Receb Paşa Sarayı'na koşan sipahi ve yeniçeri, aç kurt sürülerinin ağzında, Paşa çomarlarının tembihi vardı: "Musa Çelebi gelmiş, elbet isteriz!..."

Erazil ve eclaf mahşerini uykusuz geçirdiği bir odanın penceresinde gören Musa Melek Çelebi dehşet içinde sadrazamın yanına gitti.

"Sultanım... Şefaet etmeyi taahhüt etmişsiniz... Bana kıymak reva mıdır?" dedi.

Receb Paşa'nın yüreği taş gibiydi:

"Ey oğul, ne yapalım... Padişahımızın vücudunu muhafaza için senin ve benim gibi bin hizmetkârı feda olsun... Ama bir görelim, belki bunları def etmek mümkün olur..." dedi.

Sarayın haremine kaçtı. Bu ayaküstü konuşma, selamlıktaki divanhanede, salonda olmuştu. Musa Çelebi de kendisinin misafir edildiği odaya döndü, fakat hemen arkasından Receb Paşa'nın bir içoğlanı geldi, iri yapılı bir Hırvat'tı:

"Buyurun... Sizi paşa hazretleri istiyor..." dedi.

Odasından çıkan Musa Çelebi Hırvat'ı takip etti, fakat divanhaneye dönmediler, rehberi: "Buradan buyurun!.." diyerek bir kapı açtı. Sultan Murad'ın güzel nedimi önünde aşağıya doğru inen bir merdiven gördü. Aşağıda geniş bir taşlık vardı, gözlerini kan bürümüş sipahi ve yeniçerilerle doluydu. Musa Çelebi hemen içeri kaçmak istedi, fakat rehberi olan iri Hırvat ona var kuvvetiyle omuz vurdu ve güzel delikanlıyı merdivenden aşağı yuvarladı.

Bir çığlık duyuldu. Hançerler altında hemen paralanıvermişti. Onu da ana doğması cırılçıplak soydular ve çıplak cesedini Receb Paşa Sarayı'nın bahçe duvarı üstünden sokağa attılar. Asıl kalabalık sokaktaydı. Ayak bileklerine ip bağlanan Musa Çelebi'yi de kar üstünde sürüyerek Atmeydanı'na götürdüler, Hasan Halife ile Mustafa Paşa'nın cesetleri sallanan çınarın altına attılar.

Nediminin feci akıbetini öğrendiği zaman Sultan Murad ne söyleyeceğini, ne yapacağını şaşırdı. Ağlamadı, gözyaşları dökülmedi ama, yüreğine bir ejder çöreklenip oturdu: kin, intikam... Musa'nın kan davasını mutlaka güdecekti.

O devirde yaşamış büyük yazar Evliya Çelebi, 1635'te, bu vakadan üç yıl sonraya ait bir hatırasını anlatıyor:

"... Yirmi yaşındaydım, zayıf, nahif, yaşımdan çok küçük, çocuk gibi görünürdüm. Saraya yeni alınmıştım. Bir gün Sultan Murad'ın huzurunda hanendelik yaparken şu bestenigâr şarkıyı okudum:

Şeha ruşen çerağsın, âleme nur-i basarsın sen

Nazirin görmedim, hoş merdüm-i sahib nazarsın sen

Görüb bir natüvanı, kaçma, lutfet ey peri peyker

Seni görsem vücudum mahvolur, kimden kaçarsın sen

Sonra güftesi padişahın, Musa Çelebi hakkında, bestesi de musikide üstadım olmuş Gülşenî tarikatından Derviş Ömer'in bir kitabını okudum:

Yola düşüp giden dilber
Musam eğlendi gelmedi...
Yoksa yolda yol mu şaştı,
Musam eğlendi gelmedi...

Hazin bir sesle okurken Sultan Murad çevresini çıkarıp yüzüne tuttu, ağlamaya başladı:

'Hey velet!.. İptida taksim canıma taze can kattı... Sonra da bu türküyle Musa Çelebi'nin ruhunu yâd ettin... Bana söyle!.. Ben bu türküyü yaptığımı pişman olmuş, yasak etmişim, sana bugün hünkâr huzurunda oku diye kim talim etti?.. Sen bu türküyü kimden öğrendin?' dedi.

Hemen:

'Padişahım... Ömrün uzun olsun...' dedim. 'Pederimin Ferah-zad ve Bihzad adında rahmetli köleleri vardı, Armağanî Mehmed Efendi'nin yazdığı taun salgınında öldüler, onlardan öğrenmişim, gayrı kimseden işitmedim ve bana bir adam 'Hünkâr huzurunda oku' dememiştir... Allah bilir, doğru söylerim!'

Sultan Murad:

'Hey velet!.. Ne kadar arıfsın!.. Ölmüş adamlara isnat edersin ki onlardan sormak mümkün değildir...' dedi."

1635 senesinde Sultan Murad, bütün tebaasının, kendinden değil, gölgesinden titrediği kanlı bir müstebitti.

Hafız Paşa'nın, Musa Çelebi'nin, Hasan Halife'nin, Defterdar Mustafa Paşa'nın ve ayak divanlarında işittiği ağır sözlerin intikamlarını almıştı. Şubat ve Mart ihtilallerinin kalburüstü simalarından hayatta kalmış tek adam yoktu. O amansız müstebitten artık anası Kösem Sultan da korkuyordu. Her gittiği yere, peşi sıra cellatlarını da götüren oğlunun yüzünü bile görmek istemiyordu. Beş vakit namazda dua ederken: "Beni ve ümmet-i Muhammed'i Sultan Murad'ın pençesinden halas eyle Allahım!.." diyordu.

Dönelim o kanlı Mart İhtilali günlerine:

Musa Çelebi'nin öldürülmesinden sonra, anasını her görüşünde, artık diline dolamıyordu:

“Onun kanını ben bu eşkıyanın yanında bırakmam anacığım!..” diyordu.

Ve Kösem Sultan'dan ne yapacağını öğreniyordu:

“Oğlum... Önce yeniçerileri okşa, onları kendine bağla... Sonra Topal'ı tepele... Ondan sonra da sipahi eşkıyasını tepele...”

Kösem bir gün Sultan Murad'ı karşısına almış, dersini azıcık mu-fassalca vermişti:

“Receb Paşa'nın istediği senin saltanatına ortak olmaktır... Sadık bendelerinin başını onun için yemiştir. O melun Topal sağ kaldıkça halkın bu tuğyanı yatışmaz, sürer gider... Yarın senden beni de isterler, ‘Anan din ve devlet hainidir, ver paralayalım’ derler... Beni de versen gene kurtulamazsın... Sadrazamın niyeti seni yapayalnız bıraktıktan sonra şehzadelerden birini tahta çıkarmaktır...”

Sonra oğluna bir mektup uzatmış: “Şunu oku!..” demişti.

İncili Köşk'te padişahın ayak divanı

Kösem Sultan oğluna bir mektup okuttu, Eski Saray'dayken aldığı mektupların benzeri, aynı bozuk yazı, aynı bozuk ifade, fakat baştan aşağı dikkate değer bir mektuptu. Kocası Sultan Ahmed'in türbesini ziyarete giderken, valide sultanın ağalarından birine hırpani kılıklı bir adam tarafından verilmişti. Mektup, eskilerinde olduğu gibi: “İffetpenah sultanım hazretleri” diye başlıyordu:

“Sipahilerin kalbur üstü olanları her gece Receb Paşa Sarayı'na gidip meşveret ederler. Vezir sen sultanım hazretlerini de Saray-ı Hümayun'da tutmak istemez. Sipahilerden Cadı Osman dedikleri ahmak çarşı ve pazarlarda bilaperva, ‘Biz yanlış iş işledik, din ve devlet hainlerinin başını bıraktık, ayakta tırnak kestik, padişahımızı iğfal eden anasıdır’ dediğini kulağımla duydum. Receb Paşa dahi valide sultanın umur-ı devlete tasallutundan şikâyet eder derdi. Receb Paşa gece ve gündüz sipahilerle düşer kalkar. Padişahımızın yeniçeri kulları vezirin bu halinden hoşnut değildir. Aman sultanım hazretleri gaflette olmayın ve padişahımızı dahi bu ahvalden haberdar edin. Fitne ateşi kül altındadır. Padişahımız gün değil, saat bile ge-

çirmesin, vezirin hakkından gelsin. Yeniçerilerden korkmasın ki onlar Receb Paşa'yı cellat elinde görseler görmezlenirler..."

1632 yılı Mayıs'ının on sekizinci salı günü; Divan-ı Hümayun, sarayda Kubbealtı'nda Sadrazam Receb Paşa'nın başkanlığında toplanmış bulunuyordu. Hafız Ahmed Paşa'nın feci ölümünün doksan sekizinci günüydü, Sultan IV. Murad'ın mühr-i hümayunu doksan günden beri Receb Paşa'nın koynundaydı.

O gün, sabah namazından sonra Kubbealtı'nda Divan-ı Hümayun toplanırken, sarayın Marmara kıyısındaki kale duvarları üstünde İncili Köşk'te de padişahın yanında gizli bir toplantı başlamıştı; katılanlar, saraya, deniz kenarındaki Topkapı denilen kapıdan yeniçeri zabitleriydi. 20 çorbacı, 20 odabaşı, haseki ağa, turbacıbaşı yanına kırk kadar da nefer alarak gelmişti. Yüze yakın yeniçeri. Muazzam ve muhteşem köşkün divanhanesi zabıt ve nefer, askerle dolmuştu. Genç padişah, salona konulmuş bir taht üzerinde oturuyordu. Pek vakarlı, pek azametli, kuvvetinden emin kişilerin huzuruyla kurulmuştu. Yeniçeriler saf saf, ellerini önlerinde kavuşturmuşlar, ayakta duruyorlardı. Sabahın o erken saatinde niçin çağırıldıklarını bilmiyorlardı. Hepsi merak içindeydi.

Kösem Sultan da oradaydı, bir perdenin arkasında.

Padişah ile yeniçerilerin arasında salonun büyük havuzu vardı, göbeğindeki fiskiyenin suları, nakışları bir sanat harikası olan tavanın kubbesine kadar yükseliyordu. Tavan ile kubbenin altın yaldızları su habbelerine vurmuş, fiskiyeden fırlayan sular, havuza altın yağmuru gibi dökülüyordu.

Söze padişah başladı:

"Oturduğum şu tahtın şanına layık olmayan şeyler oldu, devletin ırzına tecavüz edildi, Âl-i Osman'ın tuz ve ekmek hakkı inkâr edildi... Bu işlere ne dersiniz?"

Yeniçeri ağası, vezirin bulunduğu divandaydı, ondan sonra ocağın en büyük amiri olan yeniçeri kethüdası:

"Hâşâ ki biz inkâr etmedik... Edenler sipahi kullarıdır" dedi.

Sultan Murad gözlerini ön safta bulunanların yüzlerinde gezdirdikten sonra:

"İnandım... Sizleri karşımda yeniçeri kullarımın söz sahipleri olarak bilirim, bana muhalefetiniz var mıdır?" diye sordu.

Yeniçeriler bir ağızdan:

“Vallah billah yoktur padişahım!..” dediler.

“Benim devlet işlerinde has, müsteşarım valide-i azizem sultan hazretleridir... Anama muhalefediniz var mıdır?”

“Hâşâ... Yoktur... Valide hazretleri devletin direğidir!”

Yeniçeri kethüdası ayrıca konuştu:

“Padişahım... Senin ve valide-i ismetpenahın uğruna cümle yeniçeri kulların can verir... Dostuna dostuz, düşmanına düşmanız!..” dedi.

Öbürleri aynen tekrar ettiler:

“Dostuna dost, düşmanına düşmanız padişahım!..”

Padişah perde arkasından anasının fısıltısını duydu. Kösem:

“Mektubu silahtara ver okusun...” dedi.

Sultan Murad koynundan çıkardığı mektubu silahtar ağaya uzattı.

“Bu mektubu şu sadık kullarıma oku!..”

Silahtar ağa mektubu ağır ağır okudu. Padişah sordu:

“Ey benim sadakatine güvendiğim kullarım... Bu mektuba ne dersiniz?”

Turnacıbaşı ağa:

“Padişahım...” dedi. “Bugün divan günüdür, hemen sen işaret et, gidelim, divandan kaldırıp Receb Paşa’yı paralayalım...”

Sultan Murad, yüzünde zehir gibi bir tebessümle:

“Katil katledilir... Bugün o hainin hakkından gelmek isterim... Ama siz kullarımın ellerinizi onun mülevves kanına bulamanızı istemem, cellat elinde can versin!” dedi.

Tam o sırada Receb Paşa da haber almış hışımla Babü’s-saade’ye gelmişti. Enderun zabıtine:

“Bu ne olmaz iştir... Padişahlar vezire sormadan kulla divan kurar mı?.. Tez beni İncili Köşk’te padişahımızla buluşturun!..” dedi.

“Aptes al zorbabaşı...”

Receb Paşa İncili Köşk’e girerken padişaha söyleyeceklerini içinden tekrarlıyordu: “Padişahım” diyecekti, “vezire sormadan kulla ayak divanı olur mu?” Fakat genç hükümdarın gazaplı gözleriyle karşılaşınca dili tutuldu; Sultan Murad:

“Gel bakalım topal zorbabaşı... Biz de seni beklerdik!” dedi.

Dili tutulan vezir bu hitap karşısında şöyle bir sallandı. Protokol icabı iki divan çavuşu koltuklarına girmişti. Salondaki yeniçerilerin yüzlerine baktı, hepsi, veziri görmemek için başlarını öbür tarafa çevirdiler. Sultan Murad:

“Ne hoş, bugün hesap vermeye kendi ayağınla geldin...” dedi.

“...”

“Geçenki fitnelerin senin başının altından çıktığını bilmez miyim sanırdın?”

“...”

“Hafız’ın, Hasan’ın, Mustafa’nın katili!.. Gafletle sana emanet ettiğim Musa’nın katili!..”

İki çavuşun kolları arasında titreyen Receb Paşa yeniçerilere:

“Ağalar, ne susarsınız... Bana şefaet etsenize...” dedi.

Sultan Murad da:

“Ağalar, ne susarsınız, şu katile şefaet etsenize!” dedi.

Sonra:

“Ver mührümü melun...” diye bağırdı.

Receb Paşa, boynuna bir ipek kordonla astığı mühür kesesi ni koynundan çıkaramadı, çavuşlardan biri çıkardı ve silahtar ağaya teslim etti, o da padişaha verdi. Sultan Murad:

“Hafız Paşa vakasında ayak divanına çıkarken bana ‘Aptes al’ demiştin, kasdın beni de paralamaktı, şimdi sıra bende.”

“...”

“Aptes al zorbabaşı...”

Sultan Murad o ayak divanına aptes alıp çıkmıştı, Receb Paşa’da aptes alacak takat yoktu. Padişah cellatların amiri bostancıbaşı ağaya işaret etti:

“Kaldır şunu!..” dedi.

Bostancıların cellatlar ocağında iki nefer, insan suretinde iki dev, köşk dışında bekliyordu. Receb Paşa’yı çavuşlardan aldılar ve dışarı çıkarır çıkarmaz, aslında yarı ölmüş bulunan Paşa’nın boynuna kemendi geçirdiler.

Sultan Murad, Receb Paşa bir külçe halinde çıkarılırken yeniçerilere:

“Âl-i Osman’ın ekmeği size helal olsun...” dedi.

Huzurdan çıkan yeniçeriler İncili Köşk’ün kapısı önünde bir ha-

sır üzerine uzatılmış Receb Paşa'nın önünden sessizce çekip gittiler.

Sadrazamın idam edildiğini öğrenen sipahi zorbaları o gün Sultanahmet Meydanı'nda toplandılar. Hüsrev Paşa'nın idamında yaptıkları gibi, Receb Paşa'nın idamının da hesabını sormak için saraya yeni bir yürüyüşe karar verdiler. Fakat yürümeye hacet kalmadı, padişah öğleden sonra yine İncili Köşk'te ikinci bir ayak divanı topladı, bu sefer, başta ağalarıyla bütün yeniçeri zabıtları, ulema efendiler ve İstanbul'un ayan ve eşrafı çağrıldı. Sultanahmet Meydanı'na bir ulak yollanarak sipahilerin ileri gelenleri isimleriyle davet olundu. Padişahı zorla ayak divanına çıkarmayı düşünenler, bu daveti kabulle saraya gitmeye cesaret edemediler. Saraya üç ihtiyar sipahi yollandı.

Padişah İncili Köşk divanının ikinci oturumunu uzun bir nutukla açtı. Kuran-ı Kerim'den ayetler okudu, tercümelerini yaptı ve sözünü şöyle bağladı:

“Devleti temsil eden padişaha itaatsizlik küfürdür. Bu karışıklıklar sürer giderse devlet yıkılacaktır. Her taraftan düşmanlar saldıracaktır. Müfsitler, asiler Allah'ın gazabına uğrasalar da devlet çöktükten sonra ne faydası vardır.”

Yeniçeri ağası az önce sözünü tekrarladı:

“Sen bizim padişahımızsın, bizim sana hiçbir suretle muhalefeti-miz yoktur, dostuna dost, düşmanına düşmanız...” dedi.

Padişahın emriyle ortaya bir Mushaf-ı Şerif kondu. Sultan Murad:

“İninizde Allah'ın emrine itaat etmeyenleri, padişaha karşı gelenleri ve sizleri iki cihanda bednam edecek olanları himaye etmeyip bana teslim edeceğinize Mushaf-ı Şerif üzerine yemin edin...” dedi.

Yeniçeriler hiç tereddütsüz yemin ettiler. Padişah üç ihtiyar sipahiye:

“Siz yemin etmeyecek misiniz?” diye sordu.

İçlerinden biri:

“Padişahım... Buraya gelip de yemin etmesi gerekenler senin davetini kabul ederek huzuruna çıkmaya cesaret edemediler. Ben kendi adıma yemin ederim” dedi.

Yeminler tutulan bir zabıtnameyle tescil edildi. Padişah mührünü Tabaniyassı Mehmed Paşa'ya verdi. Mehmed Paşa'nın sadrazamlık fermanı hazırды. Fakat ferman içinde bir isim cetveliyle birlikte verilmişti. Cetvelde kırktan fazla sipahi zorbasının adı yazılıydı, bir de emir: “Bunları ve bunların emsali eşkiyayı nerede bulursan katlede-

ceksin, kesik başlarını da ibret olmak üzere Bab-ı Hümayun'a astıracaksın!..”

Sipahi zorbalardan Saka Mehmed ile Cin Ali, idamları için ferman verildiğinden haberleri yoktu, yeni sadrazama gittiler.

Vezir Sarayı'na girdiler. Maiyetleri dışarda kaldı. Mehmed Paşa'nın bir işaretiyle iki zorbanın üstüne 10 nefer çullandı ve kuşaklarından palalarını aldılar.

Mehmed Paşa:

“İkisi de fermanlıdır... Boğun itleri!..” dedi.

Sadrazam huzurundan sille yumruk çıkarılan Saka Mehmed ile Cin Ali hemen boğuldular ve başları kesildi, başsız cesetleri de saray kapısı önüne atıldı.

Kanlı istibdat bir ateş afetiyle başladı

İki namlı sipahi zorbasının, Saka Mehmed Ağa ile Cin Ali Ağa'nın başsız cesetlerinin adamlarının önüne atılması ve kesik kafalarının da teşhir için Bab-ı Hümayun önüne konulması üzerine Atmeydanı'ndaki sipahilere bir dehşet düştü.

Sipahileri daha vezir olduğu gün yıldırان Tabanıyassı Mehmed Paşa, o düztaban vezir miydi?

Hayır.

Dört aydan beri devam eden kanlı ihtilalin daha başlangıcından, yeniçeriler hep arkadan yürümüşler ve öne sipahileri sürmüşlerdi. Sesleri cenk davulları gibi gümbürdeyen iki namlı ağa Vezir Sarayı'nda önce kementle boğulup sonra başları kesilirken de seyirci kalmışlardı. Geri kalan zorbabaşılar Aksaray'daki büyük Yeniçeri Kışlası'na hemen bir ulak koşturdu. O atlı ulak, kışla kapısının yüzüne kapandığını gördü. Kapıdaki nöbetçiler: “Biz padişahımızın dostuna dost, düşmanına düşmanız!” dediler. İşte sipahileri dehşete düşüren, yıldırان bu söz olmuştu.

Atmeydanı'ndaki sipahi kalabalığı, onların peşindeki İstanbul haşaratı güruhu çarçabuk ve sessizce dağıldı.

Sipahiler büyük şehirde bulundukları müddetçe kalageldikleri belli hanlara dağıldılar.

Bilhassa Şubat ve Mart ihtilallerinde sivrilmiş olanlar, Receb Pa-

şa'nın daima meşveret ettiği zorbabaşılar, sıçan deliği bin altına, menzillerindeki yükte hafif ve pahada ağır mallarını alarak saklandılar, ilk fırsatta, kimi Rumeli'ye, kimi Anadolu'ya can atacaktı.

Ertesi gün sadrazam peşinde yeniçerilerle şehirde kola çıktı. Sipahilerin oturdukları hanları ve bekâr odalarını bomboş buldu. Ama nerede bir eğri külahlı sipahiye rastlasa:

“Tepeleyin kâfiril...” dedi.

Ve emri derhal yerine getirildi, sokakta dolaşma gafletini gösteren o adamı hemen tepelediler, çökertip kafasını kestiler.

Anadolu ve Rumeli'ndeki bütün valilere fermanlar yollandı. Kapıkulu sipahileri sorgusuz, tutuldukları yerde idam edileceklerdi.

Şehir hayta ve hezelesine gelince, onların İstanbul dışında gidecek yerleri de yoktu. Peşlerine düşülüp aranmadılar ama, inlerinden çıkanlarına da aman verilmedi. Belki pek tazeleri, çehrelileri yeniçeriler arasındaki uygunsuzlara gelince, pek az sonra, onların tepelenmesine de sıra gelecekti.

1633 yazını İstanbullular sükûnet içinde geçirdiler.

2 Eylül Cuma günü. Haliç yalısında, Cibali Kapısı dışındaki bir gemi kalafat yerinde bir gemi kalafatlanıyordu. Katran eritmek için yakılan ateş funda yığınının sıçramış, dağ gibi yığılı fundalar birden parlamış, ateş kızaktaki gemiyi, katran kazanlarını sarmış, kalafat yerindeki diğer gemilere, sur dışındaki ahşap barakalara, kahvehanelere, bekâr odalarına ve kale duvarı üstündeki ahşap evlere sirayet etmişti. Ve önlenemeyen yangın kale duvarından şehrin içine atlamıştı. Şiddetli bir poyraz esiyordu. Ateş şehrin içinde hemen büyüdü ve kol kol yayıldı, cehennemden örnek bir afet oldu. Bir kolu Kadıçeşmesi'nden Sultanselim'e, bir kolu Unkapanı'ndan Zeyrek'e gitti. Zeyrek'ten Fatih'e atladı, Büyük Karaman'ı, Küçük Karaman'ı yaktı. Fatih'ten Aksaray'a indi. Büyük ve mamur İstanbul yirmi dört saat cayır cayır yandı.

“Can yongası” denilen mal kaybı çok büyüktü. Kadın, erkek, çocuk, kış ağzında sokaklarda çırılçıplak kalmıştı, Feryat ve figan gökyüzünü tutuyordu. Yeniçeri kışlaları, vezir sarayları, kibar konakları, binlerce ev, hanlar hamamlar, fırınlar, binlerce dükkân, çarşılar, şehrin beşte biri kül olmuştu.

Ateş afetinin dehşeti, sipahilerin tepelenmesiyle başlayan korkuyu kaldırdı, yine pervasız konuşulmaya başlandı:

“Bu padişahın ayağında yümün yoktur!”

“Tahta oturduğu günden beri rahat yüzü görmedik.”

“Tahta oturdu, Bağdat’ı Kızılbaş aldı...”

“Dün fitne, bugün ateş...”

“Yarın da veba, taun gelir...”

Yangından kurtulan kahvehaneler, hanlar tıklım tıklım dolmuştu, hamamlar da öyle, evleri yanmış kimselerle. Kışlaları yanan yeniçeriler de çadırlara çıkmıştı.

Dedikodu yine bir fitne hazırlığı gidişi oldu. Ulema efendiler de genç padişahı işrete düşkünlüğünden ötürü sevmiyorlardı.

“Dinimiz şaraba haram demiş, ama halife-i Müslimin gece sarhoş, gündüz sarhoş.”

“Bu ateş azdır bile!”

Sultan Murad da ne yapacağını bilmiyordu. Padişahı müşkül durumdan anası Kösem Sultan kurtardı.

Eylülün on beşinci perşembe günüydü. Valide sultan şehri dolaştı, yangın yerlerindeki felaketzede fakir halka kesesini açtı, altın dağıtan ellerini öpenlere:

“Kul padişahına asi olursa işte böyle Allah’ın gazabına uğrar, arada sizin gibi masumlar da yanar...” diyordu.

O günün akşamı da oğluyla konuştu:

“Bu ateş neden çıktı?” diye sordu.

“Kalafat yerinde fundalar tutuşmuş!”

Kösem oğlunun yüzüne uzun uzun baktı:

“Ah benim gafil evladım” dedi. “Ya fundalar neden tutuştu?”

“Ne bileyim anacığım?”

“Ben biliyorum ama... Bir yaramaz tütün içerdi, fundalar o tütün içici yaramazın çubuğundan tutuştu!”

“...”

“Tütünü muhkem yasak et... Tütün kahvehanelerde içilir, bütün kahvehaneleri de kapat!”

Önce tütün yasağı

Eylülün on altıncı cuma günü İstanbul’un her tarafında tellalların sesi duyuldu:

“Bilmedik duymadık demeyin!.. Padişahımız Sultan Murad Han’ın fermanıdır... Tütün içmek muhkem yasaktır! Her kim tütün içerse ve her nerde içerse, kendi menzilinde dahi içerse ve tütün içtiği malum olursa o tütün içer yaramaza aman yoktur, siyaset olunur! Bilmedik duymadık demeyin! Gafil olmayın. Tütün içenler eşedd-i siyasetle katlolunur!”

İstanbul’un havuzlu fiskiyeli, altın ve gümüş yaldızlı ve türlü nakışlı, vezir saraylarının divanhaneleri gibi döşenmiş kahvehaneleri, hemen o gün kapatıldı, içindeki kıymetli eşyaları boşaltılarak, ahşap olanları temellerine kadar yıktırıldı. Kâgir olanları bekâr odası yapıldı.

İki gün sonra tellallar içkinin de yasak edildiğini ilan ettiler. Bütün meyhaneler kapandı.

İstanbul halkı neye uğradığını bilemedi, kimse ağzını açamadı. Nasıl ağız açılabilirdi ki, her sabah, şehrin kalabalık yerlerindeki ağaçlara birkaç adamın asılmış olduğu görülüyordu. Sadece asılmak da değil, asıldıktan sonra çubukları da ağızlarına verilmişti, lülesi avuçlarına bağlanarak, boyunlarında da yaftaları okunuyordu:

“Tahtakale de bıçkıcı esnafından Sarı Bekir nam tütün içici yaramazdır!”

“Vezir İskelesi’nde Hamlacı Veysel nam tütün içici yaramazdır!”

“Üçbaş Medresesi’nde oturur Softa Ali nam tütün içici yaramazdır!”

Ne bıçkıcının gençliğine ve hamlacının güzelliğine acınmış ne de softanın tahsil aşkına ehemmiyet verilmişti.

Yemiş İskelesi’nde on kadar bostancı neferi bir yeniçeriyi yakalamış, iskeledeki bir kayığa doğru sille yumruk sürüklüyordu. Kayıкта boğulacak ve cesedi denize atılacaktı; yeniçeri avazı çıktığı kadar bağııyordu:

“Yeniçeri yok mu bre yeniçeri yok mu! Beni göz göre göre katle götürüyorlar!”

Yirmi beş yaşlarında tüvana bir gençti. Üç beş yeniçeri yoldaşlarını kurtaracak oldu.

“Bre Bostancılar bu yigitten el çekin... Pazısında nişanı var, ocaklı yoldaşımızdır!” diyecek oldular.

Bostancılar:

“Bu tütün içici yaramazdır, fermanlıdır...” dediler. “Ama siz dahi tütün içici yaramazlarsınız?”

Yeniçeriler yoldaşlarını bırakıp kaçtılar.

Geceleri evlerin damlarında padişahın casusları dolaşıyordu, bacaları koklayarak tütün kokusu arıyorlardı.

Damdakiler:

“Bu evde bir yaramaz tütün içer!” deyince ev derhal basılıyordu.

Herkesin içinde bir dehşet, damda kedi dolaşsa: “Casus vardır! Tütün koklar!” deniliyordu.

Bir gün Aksaray’da Muratpaşa Hamamı’nın büyük revaklı kapısının önünde kelleleri koltuklarına verilmiş üç ceset görülmüştü, biçareler bellerinde hamam peştamallarıyla çıplak idam edilmişlerdi. Sebebini ne görenler sormaya ve ne de hamamcı ile tellak ve natırlar söylemeye cesaret ettiler. O adamlar padişahın casusları tarafından halvette tütün içerken ve devlet sohbeti yaparken, siyaset üzerine konuşurken yakalanmışlardı.

Eylülün on dokuzuncu gecesi rebülevvelin on beşine rastlamıştı. Sonbahar başının muhteşem bir mehtabı, İstanbul sularına avuç avuç saçılmış ay ışığı. Sultan Murad ile Kösem Sultan, tek küreğini iki hamlacının çektiği dokuz çifte, on sekiz kürekli bir saltanat kayığıyla Marmara’ya açılmışlardı. Padişah sarhoştı ve o gece bu deniz gezisine anasının ısrarlı isteği üzerine çıkmıştı. Bir ara İstanbul’a şöyle bir göz attı, sonra Kösem Sultan’a dönerek:

“Anacığım” dedi. “Tütünü yasak et’ dedin, yasak ettim... ‘İçkiyi yasak et’ dedin, yasak ettim... Emret, daha neler yapayım ki halkın dilini tutayım. Bak, ne herzeler söyler, yazarlar...”

Karşısında diz çökmüş olan silahtar ağaya: “Oku!” dedi, o da koy-nundan çıkardığı bir kâğıttan bir beyitlik bir hicviye, taşlama okudu:

Zararsız bir duhan hakkında neyler bunca dikkatler

Dühan-ı ah-ı mazlumanı men eyle hüner odur!

“Duhan” duman demektir, o zamanlar tütüne de duhan denilirdi. Şair: “Zararsız bir tütün için nedir bu şiddetli takipler, hünerin varsa yürekleri yanık mazlumanların ah dedikleri zaman gökyüzünü tutan dumanlarının önüne geç!” diyordu.

Kösem:

“Oğlum, aziz evladım, padişahım” dedi. “Böyle laflar işsiz güçsüz birtakım âcizlerin ağzından çıkar; hiciv de dedikodu da üç beş işsiz bir araya gelmesiyle olur, kahvehaneler ve meyhaneler kapandı, o makule yaramazlar şimdi hamamlarda toplanırlar... Ama hamamlarda casus olması ihtimalinden korktukları için ağızlarını pek açamazlar, gündüz herkes işinde ve gücündedir, bütün kötülük çarşı ve pazarlar kapandıktan sonra başlar... Evlerde toplanırlar.”

Kösem sustu. Murad:

“Ne yapayım anacığım?...” diye sordu.

“Ah benim masum evladım! Halk ezandan sonra fenersiz sokağa çıkmasın ve yatsıdan sonra fenerle dahi sokağa çıkmasın! Hem yatsıdan sonra evlerde dahi ışık olmasın! Ta ki hiçbir suretle üç kişi bir araya gelip devlet sohbeti edemesin!”

“Cümlesini yasak ettim.”

Sultan Murad, bir sarhoş kahkahası attı.

Ertesi gün bu yeni yasaklar ilan edildi.

Kul hakkı

Sultan Murad'ın yasakları dikkatle ve şiddetle takip ve tatbik ediliyordu. Padişah bazı geceler, peşine Bostancıbaşı Doce Mustafa Ağa'yı ve Cellatbaşı Kara Ali Ağa'yı ve birkaç nefer de bostancı alarak bizzat kola çıkıyordu.

Bir gece Hocapaşa semtinden geçti. Yatsı kılınmış, cemaat evlerine dağılmış, Hocapaşa Camii imamının 17 yaşındaki oğlu, her ne sebeptense camide biraz oyalanmış, tam padişah geçerken, fenersiz sokağa çıkmıştı, evleri, camiden üç beş adım ötedeydi. Çıplak ayaklarında takunya, yeşil şalvarlı, yeşil saltalı, başında keçe külaha sarılı tülbent, güzelce, sevimli bir gençti. Yol ortasında Sultan Murad'la yüz yüze geldi:

“Bre oğlan!.. Hani senin fenerin? Sen padişah yasağından korkmaz mısın?”

Çocuk saf ve gafil kimin karşısında olduğunu fark edemedi:

“Ağam... Ben imamın oğluyum... Camiyi kapadım, evimize giderim... Evimiz işte şuracıkta, üç adım ötede!..” dedi.

Padişah cellatbaşıya:

“Al şunu!..” dedi.

İmamın oğlu bir şey anlamadı, akıbetinden habersiz melül melül baktı. Bostancıbaşı şefaate edecek oldu:

“Padişahım...”

“Al şunu!..”

Celladın pençesi yakasına yapıştığı zamandır ki küçük delikanlı:

“Baba! Baba!.. Baba!..” diye bağırmaya başladı.

Küçük bir ahşap evin kırılan camını, “Gitti evladım, gitti yavrum” diye bir ananın yürekler paralayan feryadını, oğlunu kurtarmaya koşamayan bir babanın feci aczini, padişah yasağı adı altında işlenen bu tüyler ürpertici cinayette cellatbaşının işini birkaç saniyede görüveren iğrenç hünerini hiçbir kalem tasvir edemez, tafsilatıyla anlatamaz.

Doce Mustafa Ağa çocuğun yere yuvarlanmış külahından tül-bendini aldı ve yüzüne örttü. O gece o sokakta uyku uyunmadı, felaketzede aileye ağlandı, ama kimse imam efendi bile sokağa çıkmadı. Ertesi gün öğleye kadar ceset sokak ortasında kaldı. Niha-yet bir bostancı neferi gelerek: “Gasli, tekfini ve defni için babası-na izindir!” dedikten sonradır ki imam efendi oğlunun cesedi üstüne kapanabildi.

Bu masum delikanlının can vebalı, hakkı kimin boynundaydı? Sultan Murad’ın mı, Kösem Sultan’ın mı? Celladın mı?

Çocuğun cenazesi kalktığı gün Kösem Sultan Üsküdar’a geçmiş, Hüdaî Dergâhı’nda, darulamandaydı. Masumu katil değil, can taşıyan suçluyu, katili korumaya çalışan büyük insanın tekkesinde.

Aziz Mahmud Efendi öleli tam beş yıl oluyordu. Onun ölümünden sonra valide sultan dergâha ilk defadır ki gelmişti. Bir padişah anası gibi değil de, tekkenin haşmetli bir mensubu, Aziz Mahmud Efendi’nin bir müridesiymiş gibi, samimi sevgi ve hürmetle karşılandı.

Evvela Aziz Mahmud Efendi’nin türbesini ziyaret etti, adını bile bilmediği yeni şeyhe:

“Nur içinde yatsın... Bana hazretin elini öpmek ve hayır duasını almak nasip olmuştur...” dedi.

Şeyh:

“Kutb-i zamandı, Cenab-ı Hak garik-i rahmet eylesin...” dedi.

Eylül sonlarıydı. Dergâhın bahçesi yine kehribar renginde ışıklar içindeydi. Şeyh Efendi valide sultana kuru bir ağaç gösterdi:

“Merhumun vasiyetidir. Bu kuru elma ağacını bir taze fidanmış gibi gözetiriz...” dedi.

Kösem Sultan’ın bağına sanki bir hançer saplandı ve o kuru ağacın dibinde Yeniçeri Ali’yi görür gibi oldu.

Geçmiş yılların kara perdeleri, taş duvarları, demirden, çelikten aşılmaz levhaları bir fiskeyle yırtılmış, yıkılmış ve erimiş; ve uzak geçmiş, Kösem’in gözlerinin önüne bütün tazeliği, renkleri ve çizgileriyle, hatta sesleriyle serilivermişti.

Sarı üstüne kırmızı ebrulu elmalar, Ali’nin gözleri ve göğsünde kavuşmuş elleri, Sultan Ahmedinin güzel yüzü, elmaslı ve yeşil mineli sorgucu aşkla titreyen sesi, hatta çıplak ayakları... Bir ulu denizin köpürmüş dalgaları arasında birbirine karışıyordu... Göz kapakları sanki şeffaftı, gözlerini yumduğu halde onları görüyordu.

Tekkenin canlarından saçı sakalı gümüş telli seksenlik bahçıvan:

“Merhum Sultan Ahmed Han Efendimiz bu ağaçtan eliyle bir elma koparmak için yamağımın sırtına basacak olmuştur da siz sultanım hazretleri ‘Üstüne kul hakkı niçin alırsın’ diye mâni olmuştunuz!..”

Hangi kul hakkı?

O gün, Hocapaşa Camii’nin imamı, oğlunu kendi gasletmişti, belki gözyaşlarıyla; kendi kefenlemişti, delikanlıyı o gece içine girip yatamadığı yatağının çarşafına sarmıştı. Camide vakıf bir de tabut vardı. Ama o tabutun dört kolundan tutup bir mezarlığa götürecek adam bulamadı. Caminin küçük avlusunda yine kendi eliyle kazdığı bir kabre defnetti, kendi eliyle.

“Artık kocam ve evlatlarım, aşkım... Hepsi bunlar”

Yanında küçük Andriya, başını ve omuzlarını örten şalı savrula savrula, gece deniz kıyısına indikleri zaman Afro, kendisini Yeniçeri Ali’nin kolları arasında bulmuş ve güzel, heybetli delikanlı kızın dudaklarından öpmüştü. Körpe kız ağzının ilk tattığı erkek ateşiydi.

Kapaklanmış bir kayığın üzerinde, vücudunun her tarafı buz ke-

silmişken ağzında, dudaklarında o ateş duruyordu. Afro'yu kurtarmasalardı, sonsuz, doyulmaz bir haz içinde boğulacaktı. Ölüm meleği ona, Yeniçeri Ali olup sarılacaktı. Sonra Sultan Ahmed'in Kösem Sultanı o ateşi ağzında ne zaman hissetse korkmuştu, titremişti.

Dallarında sarı üzerine kırmızı ebrulu elmalar sallanırken, o ağacın altında diz çökmüş olan Ali gözünün önüne geldi. Yalınayak, aba şalvarlı, sinesi üryan, başında keçe külah ve gözleri kıvılcımlı bahçıvan yamağı sanki kendisine sarılıvermiş ve Değirmenlik Adası'nda kayığa binerken yaptığı gibi, onu dudaklarından öpüvermişti.

Kösem Sultan on altı seneden beri duldu. Sultan Ahmedine doyamamıştı, daha kaba duygu ve tabirle, erkeğe doyamamıştı. Bir erkekle sevişmek nasibi bu kadarcık mı kısa olmalıydı?

Titreyen bir sesle ihtiyar bahçıvana:

"O yamağın şimdi nerededir?" diye sordu.

Bahçıvan: "Öldü!.." desin istiyordu. Derviş:

"Ali'yi sorarsan sultanım..." dedi. "Sultan Murad Han Efendimizin tahta çıktığı günden beri görünmedi, kaç yıl oldu bilmem..."

Kösem Sultan Ali'yi, onu buldurup, kolları arasına atılmak için sormamıştı. O anda içinden: "Beni hâlâ seviyor. Belki de her yerde izimden dolaşıyor... Belki de onunla hiç ummadığım bir yerde yine karşı karşıya, göz göze geleceğim. Onun için bu sevgi bir cinnet oldu, beni öldürebilir de" diye düşündü.

Aziz Mahmud Efendi kuruyan elma ağacını niçin kestirtmemişti? Ona bir körpe fidan gibi bakılmasını niçin vasiyet etmişti?.. Tekkesi suçlulara darülahan olmuş büyük şeyhin kendisi de suçların, sırların korkusuzca açılıp döküleceği insan değil miydi?.. Bahçıvan yamağı Derviş Ali şeyhinin ayaklarına kapanarak Afro'nun hikâyesini ona anlatmış olamaz mıydı?

Kocası Sultan Ahmed, önünde diz çökmüş dervişin sırtına basacağı sırada niçin bastırtmamıştı? Yoksa, Ali'yi o da hâlâ seviyor muydu?

O gün Üsküdar Sarayı'na döndüklerinde humma ateşi içinde döşeğe düşmüştü. Tekkeyi bu son ziyaretinden dönüşünde hasta olmadı ama, o geceyi uykusuz geçirdi. İlk defadır ki yatak odasına bir cariye almadı ve odasının kapısını içerden kilitledi. Ali'nin soluğunu yüzünde duyar gibi oluyordu, ağzında Ali'nin ateşi vardı. Müthiş bir

şeydi bu. Koca Âl-i Osman padişahının anası için müthiş bir şeydi. Nüfuzunu, kudretini düşündü: “Şu anda içlerinde onun da bulunduğunu bilsem, yüz bin kişinin başını bir kılıçta uçurturum” diye söylendi. Ama bu, bir nefretin ifadesi miydi, yoksa bir büyük aşkın kendisinde cinnet halini alması mıydı?

Bir süre ağladı. Bir ara bir balmumunun sihirli ışığında ve bir el aynasının üstünde yüzünü seyretti. Milo Adası’ndaki Afro değildi artık. Saçlarının arasında niçin beyaz teller vardı? Alnında niçin çizgiler vardı? Ama hâlâ güzeldi, kırçıl saçları, çizgili alnıyla güzeldi. Kendisiyle konuştu:

“Seni çılgın gibi seven bir padişah, senin aşkını terennüm ede ede genç yaşında öldü!.. Şimdi de koca bir devlet avuçlarının içinde!.. Cihanı titreten Sultan Murad senin karşında bir köle gibi... Ama ihtişamının ve kudretinin kıymeti ne? İçinde bomboş bir dul kadın gönlü var!”

Aynayı bıraktı ve düşündü: “Ondan niçin korkuyorum? Ondan niçin nefret ediyorum? Şimdi Ali gelirse! Beni alıp bir kayığa bindirse! Bilmediğim bir yere götürse!.. Basit bir kadın, fakat bir erkek tarafından sevilen bir kadın olarak mutlu olmayacak mıyım? Milo’da sokaklarda yalınayak dolaşırdım. Balık tuzlardım, küfvüm, akranım bir sığırtmacı, bir balıkçıydı, o zaman Yeniçeri Ali bile çıplak ayaklarımın bastığı yerden çok yüksekteydi.”

Gözleri kabartma çiçeklerle süslü dolap kapağına saplandı. Sihirli mum ışığında o çiçekler, dallar, yapraklar birbirine karışarak bir insan yüzü oldular. Ali, dolabın kapağı üzerindeydi. Gövdesi çıplak, iki gül goncası da o çıplak gövdede meme olmuş; bir yaprak, bir yaprak daha, bir dal, bir dal daha, yine birkaç gonca, işte gülümsüyor, kolları kucaklamaya ve ağzı öpmeye hazır!

On altı yıldan beri yalnız yattığı yatağına baktı. Dolabın üzerinde çıplak gövdeli yeniçeri neferi hâlâ duruyordu, belki de Kösem’in “Gel” demesini bekliyordu. Onu görmemek için dolabın kapağını açtı.

Dolabın içi mücevher çekmeceleriyle doluydu, onları çıkardı ve kapaklarını açtı. Sihirli mum ışığı, şimdi de, zümrütlerden, yakutlardan, elmaslardan, türlü isimli türlü kıymetli taşlardan ve incilerden küçücük kuşlar, kelebekler, uçurtmaya başlamıştı. Mücevherlerinin

kendilerini ve pırıltılarını seyretti ve asabi bir kahkaha attı:

“Artık kocam bunlar!.. Evlatlarım bunlar!.. Aşkım bunlar!.. Ölümüm ve hayatım, her şeyim bunlar!” dedi.

Bir çekmecenin içinden, kını elmaslı ve kabzası tek parça iri zümrütten bir hançer çıkardı, belindeki elmaslı kemerine soktu, ayağa kalkıp iki elini beline dayadı:

“Sultan Murad’ı bir odaya kapatsam! Kendi padişahlığımı ilan etsem! Ne olur sanki? Devleti zaten kim idare ediyor? O sarhoş mu, yoksa ben mi?” dedi.

Fakat bir cinnetin tam eşiğindeki bu gururu kısa sürdü. Elini koynuna soktu ve koynundan bir çevre çıkardı, bir müddet ona melül melül baktı ve yine ağlamaya başladı: “Seni bana ilk gördüğü gün o vermişti, o gün koynuma attım, hâlâ koynumdasın! Bunların hiçbiri değil, benim her şeyim sensin... Bir hatıra, bir hayal!” Belindeki hançeri de çıkarıp fırlattı.

Kendisini on altı yıldır yalnız yattığı yatağına attı, burnuna Sultan Ahmedinin kokusu geldi. Uzak mazinin hortlayan hatırası, sellerin sürüklediği bir saman çöpüne döndü. Yılların kalın siyah perdeleri indi, kalın taş duvarlar örüldü, çelik levhalar yerlerine kondu ve kuru elma ağacı ile Yeniçeri Ali onların ardında kaldı.

İstanbul sokaklarında dolaşan Tanrı misafiri

İşte o uykusuz geçmiş geceden sonradır ki Kösem Sultan, fakir gelinlik kızların muhteşem hamisi oldu. En sadık yakınlarını büyük İstanbul’un kenar mahallelerine saldı, güzel çirkin, ayırt etmedi, yıllarca usanmadı, yorulmadı, buldurttuğu fakir kızları çeyizledi, kısmeti çıkmayan kızları da oğlan buldurup kendisi evlendirdi. Kendisi de geçim darlığı çeken insanların oturdukları o kenar mahallelerde tebdil dolaştı. Kaynakları durmadan çoğalan ve gürül gürül akan servetini o yolda selsebil etti.

Sarayın alelade, basit koçularından birine biniyordu. Saraydan bir valide sultan gibi değil, bir daya hatun bir kalfa kadın gibi ayrılıyordu. Yanına da bir haremağası ile yaşlıca bir kalfa kadın alıyordu. Limonküfü rengindeki feracesi alamet-i farikasıydı. Kösem’in bütün feraceleri o renkteydi, kocasının çok sevdiği renk olduğu için.

Görenler tanıyordu, ama tanımamazlıktan geliyorlardı, kendisi öyle istediğinden:

“Valide hazretleri tebdil çıkmış.”

“Kız çeyizlemeye gider!”

“Devletimin şanı bir kadındır.”

“Onun gibi valide sultan gelmemiştir, gelmez de.”

Şirin fıkralar nakledilebilir:

Pitoresk şahsiyeti, dekoruyla eski bir İstanbul sokağı. Fakirler semtinden geçtiği her halinden bellidir. Arnavut kaldırımını döşenmiş, iki kenarında küçük ahşap evler... Kafesleri eğrilmiş cumbalar, eli böğründeki çıkmalar. Çıplak ayaklı oğlancıklar oynar... Örtüye girmemiş çıplak ayaklı kızlar sakız çiğnerler, ellerinin kınalarına bakarlar, arabadan inilir, Haremağası Sümbül Ağa öne düşer. Aşı boyalı bir evin kapı tokmağını hafifçe vurur. Kapı açılmaz, bir daha vurur, yine açılmaz, üçüncü seferde içerden bir kız sesi duyulur:

“Kim o?”

O sırada limonküfü feracesiyle Kösem de kapının önüne gelmiştir:

“Aç kızım... Tanrı misafiri.”

Kulaktan kulağa bu hitap da bir parola gibi bütün İstanbul’a yayılmıştır. Yakıştırmayı sevenler dilimizdeki “Tanrı misafiri” deyimini Kösem Sultan icat etmiştir diye bilir.

Kapının arkasında on dört on beş yaşlarında güzel bir kız vardır. Entarisinin eteklerini iç donunun içine sokmuştur. Kolları sıvalı, kapiya, çıplak ayaklarıyla çamaşır teknesinin başından kalkıp koşmuştu. Kızcağızın yüreği ağzına gelir: “Acaba valide sultan mı?” Kapıyı aralar, evvela Sümbül Ağa’nın kara fakat sevimli yüzünü görür, sonra gözleri, Kösem’in şahane gözleriyle karşılaşır.

Yavrucak ne yapacağını şaşırır. Servet ve saadet getiren el kendi kapılarını çalmıştır!

Öteden anası seslenir:

“Kız, kim geldi söylesene!”

Kızcağızın dili tutulur gibi olmuştur, anasına: “Valide sultan hazretleri geldi” diyemez. Kösem’e ürkek, şaşkın, yüzünde gül gül olmuş bir tebessümle:

“Buyrun hanımteyzeciğim. Kusura bakmayın... Anamla beraber çamaşır yıkıyorduk da kapiya koşamadım” der.

Valide sultan önünde görücüye çıkmış gibi mahcuptur. Kösem arkasındaki kalfayla içeriye girer. Sümbül Ağa kapı önünde kalır.

Aşı boyalı evin eşiğinden giren bahttır, saadettir... Çamaşır teknesi önünden kalkıp kapıyı açan kızın muhayyilesinin bile derleyip toparlayamayacağı sandıklar dolusu kumaş, esvap ve çamaşır. Yatak ve yorgan denkleri... Üç odalı bir evi döşeyecek eşya ve bir küçük çekmece dolusu mücevherdir.

Ve kız tarafında hazırda yoksa, sarayın kayıkçılarından zülüflü balıkçı neferlerinden helvahanelilerden Kazdağlı, Süphandağlı, Ilgazlı, Konya Ovası'ndan, Haymana Ovası'ndan, Erzurum Yaylası'ndan, Deliorman'dan, Şıpka'dan, Vardar Boyu'ndan şahbaz ve şahlevent erkek güzeli bir delikanlı vardır o çeyizin ardında.

Kapı karşı komşu evinin cumbasında da bir kadın vardır, kıyafeti mühmel, ama sevimli ve dilbaz bir mahalle karısı. Onun da sandığı tamtakır aynı yaşlarda bir kızı, bir Safinazı vardır önce kendi kendine söylenir: "Vallah billah valide sultan. Habibe'nin kızına geldi." Sonra evin içine seslenir:

"Safinaz. Safinaz!.. Kız nerdesin?.. Koş!"

Safinaz sırtında bez entari, parmakları kınalı çıplak ayaklarında terlik, ağzında sakız, ince bir örgü saç koşar gelir.

"Ne var be anacığım?"

"Ne olacak, valide sultan hazretleri Habibe'nin kızına geldi... Durma, sen de başla ağlamaya, saçını başını yolmaya... Bir ulu valide sultandır... Senin çeyizini de yapıverir... Bizim sokağa bir daha nereden gelir."

"Abe anacığım durup dururken nasıl ağlarım."

"İnatçı herifin kızı. Ne olacak, tohuma çekmiş."

Kadın kendi payına düşeni yapar sesini karşığı eve duyuracak kadar yükselterek:

"Haaay!.. haay!.. Şimdi yüreğime inecek kız... Üstüme varma benim! Çeyiz çeyiz diye beni burgu gibi oyma..."

Kafesten bakar... Habibelerin kapısındaki Arap kulak kesilmiştir.

"Kız sen benim celladım olacaksın. Haay! haayy! İşte bayılıyorrum."

Safinaz anasının haline gülmemek, katıla katıla gülmemek için kendisini zor tutmaktadır. Anası fısıldar: "Seni domuzun kızı!.. Sen

de başlasana... Yırt üstünü başını... Yırt, yırt!..” Kız da fısıldar: “Yırtamam anacığım... Tek entarım...”

Ama Kösem Sultan Habibelerden çıkınca karşıdaki eve, Safinazlara da uğrayacaktır.

Değirmenin suyu nereden?

Devletin, bir gelenek olarak valide sultanlara ayırdığı, bağladığı gelir kaynakları, onların huzur ve ihtişam içinde yaşamalarını sağlayacak zenginlikteydi; Kösem Sultan’a yetmedi. “Valide sultan hasları”nın bir aylık gelirini, İstanbul’un kenar mahallelerinin sokaklarında iki sefer tebdil dolaşırken harcıyordu. Parasız da kalmıyordu; değirmenin suyu neredendi?

Küçük sahnelerde anlatmalıdır!

Limanda bir muazzam kalyon. Etrafında sallar, şalupalar yanaşmış, bağlanmış. Kaçunalarla denk denk mal durmadan indiriliyor. Geminin yanında bir kayık geçer ve ikisi konuşur. Biri:

“Bu beş kat ambarlı karavana kalyon üç aydır boşalır, hâlâ malını bitiremedi!” der.

Öbürü, geminin yanındaki sallarda bir gemiciye seslenir ve sorar:

“Şahbazım!.. Bu kalyon kimin kalyonudur?..”

“Beş kat ambarlı, iki kat yatırma toplu, hamamlı ve bahçeli Kırıl Reis kalyonudur!.. Valide sultan malı getirdik, İstanbul’u ganimet ederiz!”

İstanbul’un en büyük kıymetli kumaş pazarı olan Sandal Bedesteni’nde top top kumaşları raflardan indirip beğendirmek için müşterisi iki kadına türlü diller döken tezgâhtara kadınlardan biri:

“Biz valide sultan malı isteriz!..” der.

Tezgâhtardan önce dükkân sahibi Hacı Efendi atılır:

“Bu bedestende başka mal var mı Hatun?.. Cümle satılan mal valide sultan malıdır!..”

Kösem’in nüfuzuna dayanan sermayesi büyük şehrin ticaretini inhisarı altına almıştı. İstanbul ilk iskeleydi, “İtalyan kadifesi” ve “Fransız dibası” oradan kervanlarla imparatorluğun her tarafına yayılıyordu.

Bu, gece ve gündüz gürül gürül akan kırk lüleli meydan çeşmesiydi. Gizli pınarlar da vardı ve onların sakabaşısı haremağası Sümbül’dü.

Bir gün Kösem perde arkasından sadrazamla konuşur. Kösem'in elinde, Sümbül'ün getirip verdiği bir mücevher kutusu, kutunun içinde de bir çift zümrüt küpe vardır, hurda küçük elmasları hariç, iki tane yeşil taş kıymet biçmek çok zordur. Gönderen bir "Ali Paşa", "Hasan Paşa" yahut "Mehmed Paşa"dır ve o bir çift küpe valide sultan hazretlerinin makbulü olmuştur. Kösem perde arkasından sadrazamla sözde istişarede bulunur:

"Paşa hazretleri... Mısır valiliğini Mehmed Paşa'ya versek münasip midir?"

Sadrazam düşünmez bile:

"Elbette ki münasiptir sultanım hazretleri... O Mehmed Paşa kapısı halk-ı mükemmel bir vezir-i âlişandır!"

İstanbul'un bir ticaret merkezinde, Fincancılar Yokuşu'nda şeddadi muazzam bir han yapılıyordu, "Valide Sultan Hanı". Hâlâ durur, meskündür, dev gibi binadır. İrgatlarının, taşçılarının yevmiyeleri, ame, ırgat narhının üstünde, iki misli ödeniyordu.

Valiler ve sancakbeyleri, vilayet ve sancak merkezlerindeki kadılar, valide sultana sorulmadan tayin edilmiyordu.

Sultan Murad, kafasına iyice yerleştirmişti ki, "anacığı" onun üstüne kanat germiştir. Genç padişah etrafını sarmış "Yusuf lika" nedimleriyle, Enderun'un zülüflü ağalarıyla, kul cinsi, köle, yahut "şehri", İstanbullu yahut köle olmayıp, esir pazarından satın alınmayıp da dağdan, yayladan, ovalardan, vadilerden indirilmiş, getirilmiş "saki-yi simendamları"yla zevkinde, sefasındaydı. Valilerin, sancakbeylerinin, kadı efendilerin liyakatlerini tetkik edecek zamanı yoktu, "Anacığım sağ olsun, o gereği gibi soruşturur, ehlini bulur..." diyordu. Sadrazama ve kazaskerlere muhkem tembih etmişti: "Validem hazretlerinin rızası olmadan kimseye mansıp verilmez ve kimse de yerinden azledilmez!.."

Aslan payı Kösem'indi, fakat valide sultanın kadınlı erkekli rüşvet simsarları da bal tuttukları için parmaklarını yalıyorlardı. Rüşvetle mansıp alanlar da, verdiklerini gittikleri yerde halkın sırtından çıkarıyorlardı. Meydan zalimlere, gasıplara kalmış, mazlumların feryadı gökyüzünü tutmuştu. Öbür taraftan da bir fiske tütün içti, üç yudum şarap içti, gece sokağa çıktı diye adam öldürülüyordu.

1633 yılı sonlarında Sadrazam Tabanıyassı Mehmed Paşa ordu-

nun başında serdarlıkla şark seferine çıktı. Aralık ayının ilk günlerinde de Sultan Murad Bursa'ya, kaplıca sefasına gitti.

Ulu cediti, kılıcı İstanbul'u fethetmiş Fatih Sultan Mehmed'in babası, kendisi de gaza meydanlarının serveri, "bebr ü pelen-gi", kılıcı İkinci Kosova Meydan Muharebesi'ni, Varna Meydan Muharebesi'ni kazanmış ve Türk tarihine adı "Gazi Hünkâr" diye geçmiş Sultan II. Murad, hem ulu cediti hem de adaşı ve şair, bir beyitçikte ne güzel tasvir etmişti Bursa'nın kaplıca sefasını:

Nagehan kadre irüb dün gice ben kaplıcada
Bir gümüşden yapılı serv-i hıraman gördüm!

Bir has nedim de Sultan Murad'a Bursa'nın esnaf civanlarını öven bir "Şehrengiz" sunmuştu. "Türabî" adındaki şair o uzun manzumesinde şekerci güzeli, helvacı güzeli, ipekçi güzeli, aktar güzeli, dokumacı güzeli, saraç güzeli, yemenici güzeli, kasap güzeli, manav güzeli, isimleriyle, tarifleriyle sıralamıştı: Yusuf, Yakub, Cafer, İsmail, Mustafa, Ahmed, Mehmed, Ali, Veli... Kırk genç, boyları, bosları, kaşları, gözleri, kâkül perçemleri, kiminin yanağında beni, kiminin gözünde gamzesi, kiminin dilinde sözü, kiminin elinde sazı, cilveleri, işveleri, ceviri ve cefaları methedilmişti.

"Gazi Hünkâr", bir gece kaplıcada gümüşten yapılmış servi gibi levendane yürürken: "Acaba cennette miyim?.." diye düşündürmüş olan yaratık Türabî'nin kırk güzelinden hangisiydi?.. Belki de hepsi.

Kalabalık maiyetiyle atla gidiyorlardı Bursa'ya. Kaplıca nedir bilmiyordu Sultan Murad. Bir kubbealtında koca bir havuz... Mermer bir aslan başının ağzından o havuza gürül gürül dökülen durmadan sıcak su... Kudretten kaynamış sıcak su... Duman duman bir su ve gece, o esrarlı buhar içinde titreyen mum ışıkları..

Kendisini "Cennette miyim?" dedirtecek o âleme, türlü hayalle at süren Sultan IV. Murad'ın ardında bıraktığı iz, kanlı bir iz oldu.

Kanlı iz

Kaplıca sefasının tadı kışın çıkarmış.

Ama her sefanın bir cefası vardı. O yıl kış erken gelmişti. Kâh la-

pa lapa, kâh sulusepenek yağın kar altında, Üsküdar'dan Bursa'ya kadar atlı yolculuk kolay değildi. İzmit ile İznik arasında kar diz boyunu buldu. Her taraf çakıl çakıl buzdu.

Vezirlerden Gürcü Mehmed Paşa, "konakçı" olarak önden gidiyordu.

Padişahın fedaisi, pehlivanı, yolunda canını verir delisi Başmırâhur Deli Hüseyin Ağa, sadık bendelerden Kapıcılar Kâhyası Nasuhoğlu yine bir Hüseyin Ağa, yarandan Kaptan-ı derya Cafer Paşa, Bostancıbaşı Doce Mustafa Ağa ve seçme yeniçeriler padişahın yanında, karı dumana katarak avlana avlana geriden geliyorlardı.

Sultan Murad ilk konak yeri İzmit'te, kasabaya ayak basar basmaz tütün içici yaramazlardır diye on kişi asılmış, on kişinin de boyunları vurulmuştu.

İzmit Kadısı Gümüşiade Efendi gayret kuşağını kuşanmış, halkı angaryaya koşmuş, şu kadar saatlik yerden yolları temizletmiş, kar yağmış, halk kara bulanıp yoldan kar küremişlerdi. Deniz kenarında bir hoş kasaba olan İzmit'te padişahın atının tırnağı çamurlanmamıştı.

Sultan Murad İzmit'te bir gece kalmıştı, kasabadan ayrılırken de kadı efendinin eline "Bu kadı asla azledilmeyecektir!" diye bir ferman vermişti.

İznik Kadısı Sivrihisarlı Efendi ise, Konakçı Gürcü Paşa, İzmit'te oyalandığı için padişahın geleceğini çok geç öğrenmişti, kasaba sınırında yolları küretip temizletmemişti... Padişahın atı bir çamur çukuruna daldı. Sultan Murad: "Kadıyı kale kapısına asın!.." emrini verdi.

Kadı efendi önce şaşırdı:

"Padişahımızın geleceği haberini dün aldık... Cümle halkı temizlik için yola çıkardım, biz işe başlamadan kendileri çıkageldiler... Benim zerre kadar günahım yoktur!.." dedi.

Sözünü dinletemedi, asmak üzere İznik Kalesi'ne götürdüler, bütün şehir halkı da kadı efendinin asılmasını seyir için peşinden gitti; efendi orada isyan etti:

"Müslümanlar!.. Hak huzurunda mazlum olarak öldürüldüğüme şahitlik edin!.." diye bağırdı.

Kadı efendiyi başında kadı kavuğu ve sarığı ve sırtında cübbesiyle kale kapısında astılar.

Padişah orada da bir gece kaldı ve ılgarla Bursa'ya gitti. Kadının cesedi üç gün kale kapısında sallandı, nihayet indirilip gasil ve tekfin edildi, gömüldü. Ölürken burnu kanamış, asılı kaldığı üç gün boyunca da kanı dinmemişti, halk "Şehitlik alametidir.." dedi.

İnegöl'de de tütün yasağı dinlememiş on kişi bulunmuştu, boyunları vuruldu.

Bursa ayan ve eşrafi Sultan Murad'ı şehir dışından karşılamıştı. Osmanogulları'nın o ilk taht şehrinde ilk ipe çekilen şehrin en zengin adamı oldu, tüccardan Hasankeyfli Mehmed Ağa, "Karun hazinesine sahiptir!.." denilirdi. Bursa şehrinin içinde ve civar kasabalarında uçan kuşlar bile Mehmed Ağa'ya borçluydu. Sultan Murad daha atından iner inmez belki yüz kişi ayaklarına kapanmıştı:

"Padişahım bizi bu tefecinin elinden kurtar!.." dediler.

Ayaklarına kapananların hepsi de güzel güzel gençlerdi, sordu:

"Kimlerdir bu gençler?.."

"Mehmed Ağa'dan aldıkları borç paranın fahiş faizlerini bir türlü ödeyemeyen esnaf kalfaları ve çırakları garip kullarıdır..." dediler.

"Türabî'nin "Şehrengiz"i silahtarağanın çantasındaydı. Hünkârın kaplıca meclislerini "çerağ-ı hüsn ile ruşen edecek" olanlar onların arasından çıkacak, seçileceklerdi. Sultan Murad sorguya lüzum görmedi:

"Asın melunu... Ve cümle malını miriye alın!" dedi.

Padişahın niyeti Bursa'da en az bir ay kalmaktı.

Bir hafta bile kalamadı, anasından bir mektup aldı ve hemen İstanbul'a döndü.

Şeyhülislam Ahizade Hüseyin Efendi, namuslu, tok gözlü, medeni cesareti olan ulemadandı. Faziletlerinin icabı düşmanı çok olan bir adamdı. Hakikat veya iftira, Kösem Sultan'ın kulağına bir söz çalınmıştı, bir gün bir mahremine: "Birtakım asılacak hezele koca Âl-i Osman Devleti'ni bir avratın pençesine düşürdü" demişti. Doğru ise ağır sözdü.

İznik kadısının kale kapısında asılması İstanbul ulemasını dehşet içinde bırakmıştı.

Şeyhülislam fevkalade üzüldü. İstanbul'da adeta padişah vekili gibi kalmış olan valide sultana bir mektup gönderdi, mektubunda: "Ulema ve kadılar hürmet ve himaye edilmesi gereken kimselerdir. Ecdadı ne yapmış ise padişahımızın da onu yapması gerekir, ken-

dilerini bedduadan sakınırsınız, onun içindir ki, padişahımıza nasihat edin ve ulemanın hayır duasını alın. Âlem hercümerçten yeni kurtulmuşken, onu türlü dedikodulara, fitneye yol açacak hareketlerden koruyun!” diyordu.

O sırada İstanbul’da ulema arasında bir ziyafet verilmişti. Toplantıda Ahizade Hüseyin Efendi de bulundu. Efendinin düşmanları valide sultana: “Ahizade ziyafet bahanesi altında ulemayı topladı, aslında devlet sohbeti ederler, fitne maddesi konuşulur” diye ihbarda bulundular.

Valide sultan da hemen oğluna bir mektup yazdı: “Donanma ile kadirga-yı hümayunu yola çıkardım, acele dön... Şeyhülislam ulemayı toplar, cemiyetler kurar, seni tahttan indirme maddesini konuşurlar. Fesatın başı Ahizade’dir.”

Mektubuna şeyhülislamın mektubu ile imzasız jurnalı da ekledi ve Bursa’ya padişaha yolladı.

Bir ziyafetin felaketi

Çok temiz duyguyla verilmiş bir ziyafet ve arifane bir toplantı Ahizade ailesinin felaketine sebep oluyordu.

Şeyhülislamın oğlu Mehmed Efendi İstanbul kadısıydı. Bir gün esnafı teftiş için kola çıktığında, terazisi hileli ve dirhemleri ayarsız, noksan, üstelik narha da riayet etmez bir bakkalı, dükkânın önünde, sokak ortasında falaka dayacağına yatırmıştı. Bakkalın başında sarık vardı; ulu ceddi peygamber evladına bağlanan ve “seyyid” unvanını taşıyan kimseler sarardı, bakkal: “Ben seyyidim!..” dedi, kadı efendi de: “Hâşâ... Sen dayağı hak etmiş bir hilekâr yaramazsın!..” cevabını verdi ve başındaki yeşil sarığına rağmen bakkala mükemmel bir dayak attırdı.

Bu vaka, İstanbul’da seyyidlerin reisi Şeyhî Efendi ile İstanbul kadısının arasını açmıştı. İstanbul ulemasından bazıları bu dargınlığı hoş görmemiş, büyük bir ziyafet tertip edilmiş, Şeyhülislam Ahizade Hüseyin Efendi, İstanbul kadısı olan oğlu Mehmed Efendi’ye ihtiyar Şeyhî Efendi’nin elini öptürmüştü, siyaset üzerine tek kelime konuşulmamıştı. İznik kadısının asılması meselesi de ağıza alınamamıştı.

5 Ocak 1634, bir perşembe günüydü, Bursa’ya geldiğinin de be-

şinci günü, padişaha anasının mektubunu atlı bir kır gezisinde verdiler. Mektubu at üstünde okuyan Sultan Murad, Bostancıbaşı Doce Mustafa'ya:

“Öne düş, kılavuz ol, İstanbul'a dönüyoruz!..” dedi.

Doce ile padişah rüzgâr gibi uçtular. Padişah şehre uğrayıp Bursa ayan ve eşrafına veda etmeye bile lüzum görmemişti. Bütün maiyeti ve yarını yolda dökülüp kaldılar, yalnız ahır uşaklarından Tekeli Mustafa adında bir delikanlı padişahın peşinden gelmeye muvaffak olmuştu.

Sultan Murad akşamüzeri Samanlı adında bir köyde ancak birkaç saat dinlendi, geride kalan döküntüleri bekledi, gece demedi, yine yola çıktı.

Yanındakiler de hayret içindeydi. Bu ani ve çılgın dönüşün sebebi neydi? Muhakkak ki İstanbul'da çok mühim bir vaka olmuştu. Hepsi aynı şeyi düşündüler, hiçbiri aklına geleni yanındakine söyleyemedi: İstanbul'da ihtilal olmuştu, şehzadelerden biri tahta çıkarılmıştı!

Cuma günü şafak vaktinde İzmit Körfezi'nde deniz kıyısına indiler. Padişah asabi ve sabırsız, bostancıbaşıya: “Kadırgayı bekleyemem!..” dedi. Katırlı köyünden bir kayık bulundu. Denizde şiddetli bir lodos fırtınası hüküm sürüyordu, Sultan Murad ona rağmen kayığa bindi ve karşı yakada Gebze'ye geçti, yine at sırtına düşerek cumartesi akşamı Üsküdar'a geldi. Sarayburnu'nda Hasbahçe'ye ayak basar basmaz Doce Mustafa Ağa'ya:

“Hemen şimdi, git, müftü ile oğlunu evlerinden al, ayrı ayrı birer tersane gemisine koy, ikisini de Kıbrıs'a gönder!..” emrini verdi.

Ondan sonradır ki anasıyla buluştu, Kösem'e de ilk sözü:

“Kadı asılmazmış... Bana Sultan Murad derler, kadı değil, şeyhülislam bile asarım!..” demek olmuştu.

O gece şeyhülislam efendi ile oğlu evlerinden alınmışlar ve Bahçekapı İskelesi'nden birer gemiye bindirilerek Kıbrıs'a doğru yola çıkarılmışlardı.

Pazar günü sabahı Doce Mustafa Ağa padişaktan yeni bir emir aldı, birer idam fermanıyla birlikte: “Dokuz çifte kancabaş kayığına bin... Eğer Marmara'da yetişirsen şeyhülislamı da oğlunu da boğ... Boğaz'dan çıkmışlarsa, mukayyet olma, dön gel!..”

İstanbul Kadısı Mehmed Efendi yanına bir kese altın almıştı;

bindirildiği geminin kürekçilerinin çıplak ayaklarına avuç avuç altın saçarak, fırtınaya rağmen sabaha karşı Çanakkale Boğazı'na girmeye muvaffak olmuştu. Babası Hüseyin Efendi ise o kış gecesi evinden gecelik kürküyle alınmıştı. Doce Ağa, dalgaların üstünden ok gibi sekerek uçan dokuz çifte kayığıyla onu Silivri önlerinde çalkalanırken buldu, gemiden kendi kayığına aldı.

Koca bir şeyhülislamdı, padişah bir gazap anında "Boğ!.." emrini verebilirdi ve sonra da vazgeçebilirdi. Pek yerinde olarak Sultan Murad'a bir kere daha sormayı uygun gördü. Kayıkla Ayastefanos (Yeşilköy) sahiline yanaştı, niyeti oradan: "Müftüyü aldım, getirdim..." diye haber yollamaktı. Saraya haber yollamasına hacet kalmadı. O sıralarda yanından hemen hiç ayırmadığı gözdelelerinden Abaza Mehmed Paşa'yla birlikte padişahı orada buldu.

Padişah Doce Ağa'yı yanına çağırttı, bostancıbaşının ağız açıp konuşmasına, sormasına hacet kalmadı:

"Şimdi, tez öldür!.." dedi.

Mustafa Ağa şeyhülislamı kayıktan alıp bir saman arabasına bindirdi. Kalitarya adındaki bir Rum balıkçı köyünün civarında padişahlara mahsus İskender Çelebi Bahçesi'nin deniz kenarındaki kumsalına götürdü. O zaman o bahçeye "Florina Bahçesi" de denilirdi, şimdi "Florya" deniliyor.

Gözün alabildiğine uzanan kumsal dizi dizi köpük içindeydi. Manzara harikulade güzel ve muhteşemdi. Geride Marmara, yeşilimtırak bir mavilik içinde kıpır kıpır... Mavi gökyüzünde süratle uçup kayan beyaz bulutlar. Beride, ayak altında incecik ve tertemiz kumlar, kumlara karışmış sedef kırıkları, şeytan merdivenleri, kırmızı beyaz kara çakılcıklar...

Sultan Murad Abaza Paşa'yla birlikte İskender Çelebi Bahçesi'nin gerisindeki koruya doğru at sürerek gözden kayboldu. Uzun beyaz sakalı rüzgârda savrulan Ahizade Hüseyin Efendi bir güneşe, bir denize baktı ve bostancıbaşıya:

"Ağa... Bana ölüm var mı?" diye sordu.

Doce Mustafa Ağa efendinin eteğini öptü:

"Olsa gerek sultanım... Tövbe ve istiğfar zamanıdır..."

"Aptesim var... İki rekat namaz kılayım!"

Dev yapılı ve ehremen yüzlü iki celladın boğduğu Hüseyin Efen-

di, o kumsalda açılan derin bir çukura, kabre gömüldü ve kabrin üstü düzeltildi, koca kumsalda kayboldu.

Şeyhî Efendi'nin hikâyesi

Ulema ziyafetinde ne konuşulduğu, şeyhülislam efendinin, Sultan Murad'ı tahttan indirme maddesini hakikaten açıp açmadığı, padişahın kafasında da muhakkak çözülmesi gereken bir düğüm olmuştu.

Kösem Sultan "Herif ayak divanında padişaha asi olmuş kulun isteğiyle müftü olmuştu ve o gün, o edepsiz ve yolsuzların küstahlığına uyarak şehzadelerin hayatına kefil olmuştu, aslında zorbalardan müftüsüydü... Padişahımıza tahakküm davasındaydı... Sultan Murad Han oğlumun şevket ve celaleti herifin yüreğine hançer gibi işlerdi..." diyordu.

Bizzat Sultan Murad tarafından ilk sorguya çekilenler Rumeli ve Anadolu kazaskeri efendiler oldu. O iki din ve devlet adamı yemin ettiler:

"Şeyhî Efendi ile İstanbul Kadısı Mehmed Efendi'yi barıştırdık. Bundan gayrı madde konuşulmadı... Cümle ulema dua-yı devletin dedir padişahım!" dediler.

Bir gece Seyyid Şeyhî Efendi'nin kapısı çalındı, kapıyı çalan bir bostancı neferiydi:

"Efendiyi padişahımız ister!" dedi.

Bütün ev halkının yüreğine inecekti. Sultan Murad at üstünde, kapının önündeydi. Yetmişlik ihtiyar hemen aptes aldı, ailesi halkıyla helalleşti. Tarif edilemez öyle sahneler. Geceliğinin üstüne kürkünü giydi, başına yeşil sarıklı kavuğunu koydu, ayaklarına çizmesini çekti, kapıdan çıktı. Padişah:

"Kocaman! Yürü bakalım..." dedi.

Sohbeti çok tatlı bir meclis adamı olan Seyyid Şeyhî Efendi, o gecenin macerasını yıllarca sonra şöyle anlatmıştır:

"Sultan Murad, at üstünde, elinde kamçı, beni kâfir taburundan çıkarılmış esir gibi önüne katmış, gece yarısı yarım saat sokak sokak dolaştırdı:

'Kocaman! O gece ne için toplandınız?' dedi.

‘İstanbul kadısına kırgındım, barıştırmak için bir ziyafet verilmişti, barıştık’ dedim.

‘Daha neler konuştunuz?’ dedi.

‘Başka konuşulmuş madde yoktur padişahım’ dedim.

‘Ama ben, müftünün sizi toplayıp cülus için konuştuğunuzu bilirim!’ dedi.

‘Hâşâ!’ dedim.

Yeminler ettim. O atlı, ben yaya gideriz; elindeki kamçıyı şaklatır, arada bir:

‘Bre Ali neredesin?’ diye seslenir.

Ali dediği Cellatbaşı Kara Ali, melun Çingene de geriden:

‘Emret padişahım buradayım!..’ der.

Aynı şeyleri belki dört beş kere tekrarladı. Tek adım atacak halim kalmamıştı ki:

‘Kocaman! Yürü var evine git... Sana izin verdim!’ dedi.

Atını sürdü gitti, yanındakiler de peşinden gittiler. Sokakta yapayalnız kaldığımı sandım, yere çöküverdim. Bir de gördüm ki yanımda iri bir adam durur:

‘Cellat mısın?’ diye sordum.

‘Yok... Korkma...’ dedi. ‘Bostancıyım, ama cellat değilim. Gece sokağa çıkılmaz, sana bir zarar erişmesin diye padişahımızın işaretiyle yanında kaldım...’

Ne kadar oturdum bilmem. Yarım saatte yürütüp götürdüğü yerden evime tam iki saatte dönebildim. Sabah ezanı okunurdu. Zaten kimse gözünü yummamış, yolu gözlermiş, kapıyı çalmaya hacet kalmadı, açtılar; ev halkı bir şey sormadan ben onlara sordum:

‘Doğru söyleyin... Ölü müyüm, diri miyim!’ dedim.”

Seyyid Şeyhî Efendi o gece padişahın kafasındaki şüphe düğümünü çözmüştü. Ulema ziyafetinde kendi aleyhinde hiçbir şey konuşulmadığına kesin kanaat getirmişti. Ahizade Hüseyin Efendi’yi kastederek: “Herif anamın nârına yandı. Ama iyi de oldu... Dimağının fesatta olduğu anama yazdığı mektuptan bellidir” dedi ve onu unuttu. Aklı kaç zamandır yolunu gözlediği Bosnalı Mustafa’daydı.

Gazel eskiydi, Sultan Murad’ın zamanından en az yüz sene önce yazılmıştı, fakat yazan şairin, Vardaryeniceli Hayretî’nin dili tazeydi ve daha yüzyıllar boyunca taze kalacaktı:

Be bu Rumelleridir, bunda suhandanlar olur,
 Bu irem gülşenidir, mürğ-i hoş elhanlar olur;
 Altın üsküflü, yalın yüzlü güzel sakiler.
 Sohbeti ruşen ider şem-i şebistanlar olur!
 Saki, aşkın sığayup naz ile sakilik ider,
 Be bu yerlerde ne hoş serv-i hıramanlar olur!
 Can katar cana dolu içüb öpüşdükçe müdam,
 Bu da bir kûşedürür, bunda güzel hanlar olur;
 Bir iki cüra ile aklun alurlar kişinin,
 Can ü dil gaaret ider afet-i devranlar olur!
 Goncaveş bülbül-i dilbestelerin gönlün açar,
 Çok güler yüzlü, güşade gül-i handanlar olur!

Yoldan gelmesi beklenen Bosnalı Mustafa işte bu gazelle övülen sakilerden biriydi. Bosnalı Sinan Bezirgân'ın oğluydu, Sultan Murad'a hizmet için babası tarafından gönderiliyordu. Elbette ki birtakım hesapları vardı o bezirgânın. Bosna'nın en zengin adamıydı, güzel oğlunu sonsuz serveti korumak için bir siper mi yapmak istiyordu? Hayır! Bir intikam için!.. Padişahın has nedimlerinden Abaza Mehmed Paşa'dan intikam almak için Mustafa o işi başarmaktı ama, Abaza'nın saraydaki hamisi Kösem Sultan'dı, güzel saki babasının intikamını alırken, valide sultanın nüfuzu da azıcık sarsılır gibi olacaktı.

Bosnalı Mustafa, İstanbul'a, Sultan Murad'ın, Bursa seyahatinden dönüşünün tezine gelmişti.

Kösem'in Üsküdar'daki hayır eserleri yapılırken

Abaza Mehmed Paşa'nın hayatı binlerce sayfalık bir macera romanı konusudur, ama Kösem Sultan'ın hayat hikâyesinin içindeki yeri sekiz on satır, birkaç fıkradır.

Kafkasya'da doğmuş, çocukken esirciler tarafından kaçırılmış, Canbuladoğlu Ali Bey adında birine satılmış, onun pek sevgili kölesi, haznedarı olmuş, Anadolu'daki büyük ve kanlı Celaliler ayaklanmasında sahibi Ali Bey'le beraber o isyana katılmış, güzel bir genç, Murad Paşa da doksanlık bir ihtiyar, ne güzele acır ne de gence.

Abaza Mehmed, başları vurulmuş Celali cesetleriyle dolmuş kanlı kuyulardan birinin önünde diz çöktürülmüştü; celladın elinde satır, lakabını o kuyularından almış ihtiyar vezir: “Kapak yapın iti!” demişti, “Onun da başını vur da o kuyuyu kapatın, yenisini açın...” anlamında bir emir. Ama Yeniçeri Ağası Halil Ağa yetmişti, Kuyucu Murad Paşa’ya zaferini kazandıran kumandan, genç Abaza’yı kurtardı, ölümün ta önünden. Mehmed yeni sahibinin de sevgili gözdesi, kölesi oldu. Onun tarafından öyle himaye edildi ki sancakbeyi oldu, vali paşa oldu, vezir rütbesiyle Erzurum ve Sivas iki büyük eyalet birden idaresine verildi. Genç Osman’ın yeniçeriler elinde feci şekilde ölümünde padişahın kanını dava ederek isyan etti, devletin başına büyük bir gaile açtı. Sultan IV. Murad tahta çıkınca da aman diledi, teslim oldu, İstanbul’a getirildi.

Yaşı kırkını bulmuştu, ama pek yakışıklı, pek güzel adamdı. Çok şık giyinirdi, giyimde kuşamda yeni biçimde esvaplar icat edecek kadar süsüne düşküncü. Arapça, Farsça bilir, şiirden anlar, sohbeti tatlı, zevk ve muhabbet yollarının ehli, Sultan Murad’a tam nedim olacak adamdı. Yeniçerilerin tuğyan zamanlarıydı, İstanbul’a geldiğinin tezine Bosna valisi oldu; orada ortalığı kasıp kavurdu, halk, bilhassa zenginleri canlarından bezdiler. Siperi, kalkanı Kösem Sultan’dı. Bosna valiliğini de onun sayesinde almış: “Bosna’nın hazinelerini sultanım hazretlerine akıtacağım!” demişti. Sözü de tuttu, gider gitmez 2.000 florin, ardından 4.000 florin, ardından 4.000 florin daha da 788 kıratlık bir zümrüt gönderdi. Kösem kaz yumurtası büyüklüğündeki o taşa kıymet biçtirmek istedi, ilk gören mücevherci: “Ben bunun kıymetini biçmem...” dedi, “ama 30.000 florin veririm...” Abaza o taşı Bosna’nın en zengin adamı Sinan Bezirgân’dan almıştı, “Hediye!”

Rumeli güzellerini metheden sade Vardaryeniceli Hayreti değil, işte onun çağdaşı Edirneli Nazmî’nin şiirleri:

Servidir yüce boyun, hey güzelim, yüzün gül;

Yasemin ak alnın, kara saçındır sümbül!

Gonca ağzın söze geldikçe, dilindir bülbül!

Hey güzel benzeyemez kimse güzellikte sana

Sürer Nazmî yüzünü ayağına,

Güzeller Rumeli güzelleridir.

Yaranından biri: “Rumeli güzelinin en güzeli de Bosna’dan çıkar...”, biri de: “Bosna’dan Sinan Bezirgân’ın Mustafa adında bir oğlu varmış... Siz padişahımıza saki olacak işte o gençtir!..” demişlerdi.

Bosna Valisi Abaza Paşa’ya mektup yazıldı ve Mustafa’nın İstanbul’a gönderilmesi istendi, Mehmed Paşa emri alınca şaşırđı; canından bezdirdiği Sinan Bezirgân’ın oğlu İstanbul’a gider de kendisi Bosna’da kalırsa, kendisini Sultan Murad’ın pençesinden, valide sultan bile kurtaramazdı. Padişahıtan gelen emri yok etti, Kösem Sultan’a bir mektup yazdı; Bezirgânıoğlu Mustafa meselesini anlattıktan sonra: “Beni bu beladan kurtarın, Bosna’dan azlettirin İstanbul’a getirtin, Kubbealtı’nda vezir olup padişahımıza has nedimlik yapayım... Onu Mustafa davasından vazgeçirteyim... Mustafa dedikleri söz bilmez, terbiye kabul etmez, has ahırda at oğlanı olmaya bile layık değıldir” diyordu.

Kösem de telaşlandı, biliyordu ki Abaza Paşa’nın Bosna’da altın madenleri yoktu, onun altın madenleri Bosna zenginleriydi. Sinan’ın oğlu gelirse padişaha her şeyi anlatacaktı. Hemen harekete geçti: “Abaza Mehmed Paşa benim çırağımdır... Yol bilir, iz bilir, gittiği yerde devlet sözünü geçirir bir vezir-i âlişandır, İstanbul’a gelip Kubbealtı’nda vezir olsun, sen canımdan aziz oğluma da has nedimlik yapsın...” dedi. Sultan Murad anasının isteğini hemen yerine getirdi, Abaza İstanbul’a geldi ama, yerine gönderilen yeni valinin ilk işi de Bezirgânzade Mustafa’yı İstanbul’a göndermek oldu. Delikanlı İstanbul’a geldi, kulağında babasının emriyle: “Ne yaparsan yap, Abaza’dan intikamımı all!..”

Kim demişti Mustafa için söz bilmez, terbiye kabul etmez diye. Çok kısa zaman içinde Sultan Murad’ın en yakın nedimi oldu. Edirneli Nazmî, yüz sene önce şu müstezadı onun için mi söylemişti acaba:

Ah! Ol güzelin gözleri bir yekece Tatar,
Bulduğunu talar!

şu beyit de Sultan Murad’ın ağızına yakışuyordu:

A sevdiğim, a sevdiceğim, a güzelim a,
A gözleri ala!

O sıralarda Kösem Sultan Üsküdar'da Toptaşı'nda bir cami, bir mektep, bir çift hamam, bir çeşme ve bir sebilden mürekkep hayır eserlerinin yapısına başlamıştı. Sık sık Üsküdar'a geçiyordu temellerin bir karış daha yükseldiğini görmek için. Bir gün Yalı Köşkü önünden kayığa bineceği sırada Sultan Murad'la şöyle konuştular, Kösem o gün Bosnalı Mustafa'yı ilk defa görüyordu:

“Kâfirden beter Bosna halkından yeni silahtarın bu oğlan mıdır?”

“Evet anacığım... Vali diye gönderdiğimiz adamın zulmünden feryatları gökyüzünü tutmuş o mazlum kavimden yeni silahtarım bu masumdur!”

“Mübarek olsun oğlum!”

“Sağ olasın anacığım. Sanırım ki Üsküdar'da yaptırmaya başladığın camii şerif ile sair hayratını görmeye gidersin?”

“Evet oğlum... O hayratı görmeye giderim...”

“Hayratın Allah indinde makbul olsun... Hemen harcında Abaza Paşa'nın Bosna halkına kan kusturarak gönderdiği florinlerden bir habbe bulunmasaydı!..”

Müthiş bir hitaptı. Ama Kösem de hemen çökecek, sarsılacak kadın değildi. Cevap vermedi, gazap saçan gözleri Bosnalı Mustafa'nın yüzünde durdu. Çocuk korktu, Sultan Murad da birden yumuşadı:

“Yok yok anacığım...” dedi, “Abaza'yı Bosna'ya sen yolladın, oradan buraya da sen getirttin, ben senin çırağın olan bir vezire dokunmam...”

Bir perdelik Çinili Köşk oyunu Kızıl Yumurta Yortusu'yla başladı

1634 yılı Ağustos'unun sonlarına doğruydı, İstanbul Rumları ile Ermenileri, Kızıl Yumurta Yortusu'nun gününü tayinde anlaşmazlığa düştüler. Her iki taraf bunu bir kilise münakaşası olmaktan çıkarıp semt semt sokak kavgaları, Rum-Ermeni husumeti haline getirdiler. Rumlar da Kudüs'teki Kamame Kilisesi başpapazına mektup yazarak meselenin halline tavassutunu istediler. Ermeniler ise, Kudüs'ten gelecek cevabın kendi iddialarına aykırı olacağını tahminle işi Divan-ı Hümayun'da halletme yolunu tuttular. Kumkapı Kilisesi mütevelli heyeti divanda Rumlar aleyhine bir dava açtı. “Kı-

zıl Yumurta Yortusu'nun gününü devletimiz tayin etsin, hangi gündür derse biz razıyız, ama Rumların da o günde yortu yapması gerekir..." dediler.

Ermeni zenginleri fedakârlığı göze aldı, o devirde mühim bir kıymet ifade eden elli bin kuruş topladılar.

Kösem Sultan da bu işle ilgilendi. Her gün saraya gelen padişah nedimi ve kuvvetli veziri Abaza Mehmed Paşa'yla gizli bir perde arkası konuşması yaptı.

Kösem'in bir adamı Ermenilerin kulağını burdu, onlar da Abaza Paşa'yla konuştular ve o elli bin kuruşu ona verdiler. Abaza Paşa da divanda Ermenilerin iddiasını müdafaa edeceğine söz verdi.

Mehmed Paşa'nın kapısında Silahtar Bosnalı Mustafa'nın casusları vardı. Üç Ermeni zengininin altın torbalarıyla geldiği haberi Bosnalıya ulaştırıldı. O da padişaha söyledi: "Abaza Mehmed Paşa Âl-i Osman padişahın divanında padişah ve devlet namusunu lekeliyordu..."

Ağustosun yirmi birinci pazartesi günü, Sultan Murad mutat yararıyla meclisini kurmuş mahmurlaştırdığı gözleriyle, zevk ve temaşa eyliyordu... Bir ara Abaza Mehmed Paşa'ya damdan düşer gibi sordu:

"Ermenilerden ne kadar rüşvet aldın!.." dedi.

Abaza Paşa şaşırdı, ama metanetini kaybetmedi hadiseyi saklamadı da:

"On iki bin kuruş aldım!.." dedi.

Padişah:

"Ben elli bin duydum..." dedi.

"Vallah billah ben dahi padişahıma ne almış ise onu söylerim..."

Abaza Paşa: "Otuz sekiz bin kuruşunu valide sultan hazretlerine verdim..." diyemedi, padişah da: "Üst tarafını anama mı verdin?" diye sormadı.

Sakiler bade sundular. Saz bir oyun havası tutturdı. Namlı köçeklerden Küpeli Ayvaz Şah, Süğlün Şah ve Saçlı Ramazan Şah muhabbet meydanına çıktılar, mesele o gün için köçek temasıyla kapandı.

Kızıl Yumurta için hüküm verecek olan divan, ertesi gün saray Kubbealtı'nda toplanacaktı, sabah namazından sonra.

Pazartesi günü akşamı, Sultan Murad, içki âlemine Boğaziçi'nde Anadoluhisarı'nda Bostancıbaşı Doce Mehmed Ağa'nın bahçesinde devam etti, yanında Bosnalı Mustafa, Hasankaleli Şair Nefi, Has Odalı Kara Siyavuş, Has Odalı Kara Hasan, Yenişehirli Deli Hüseyin, saltanat kayığı hamlacılığından, kürekçiliğinden saray gelenekleri bozularak Enderun'da Kiler Koğuşu'na alınmış Arhavili Hüsrev ve daha birkaç mahremi vardı. Ertesi gün divanda vazifesi olan Abaza Paşa çağırılmamıştı. Padişah rüşvet meselesine kızmış olsaydı onu da alır götürürdü ve Abaza Paşa divanda Ermeni davasını tutamazdı.

Ahizade Hüseyin Efendi'nin Florya kumsalında idamından sonra Şair Yahya Efendi ikinci defa şeyhülislam olmuştu. O gece padişah o büyük şairin yeni bir beytini: "Bizim Efendi'nin!.." diyerek durmadan mırıldanıyordu:

Sun sagari saki, bana mestane desinler!

Uslanmadı gitti gör o divane desinler!

Ve her "Sun sagari saki..." deyişinde padişaha altın şarap tasını dolu dolu sunuyorlardı.

Padişah o geceyi uykusuz geçirmişti. Günün ağarması yaklaşmıştı ki, Bosnalı Mustafa:

"Padişahım... Bugün salıdır... Divan günü!.." dedi.

Sultan Murad güldü:

"Kızıl Yumurta Divanı'dır!.." dedi.

Ve yerinden deli gibi fırlayarak:

"Yürü benimle beraber!.." dedi.

Bosnalı Mustafa da dahil maiyetindekilerin hepsini Anadoluhisarı'ndaki bahçede bıraktı. Yalnız ikisi kayıkla karşı tarafa Rumelihisarı'na geçtiler, orada cins atlara binerek doludizgin yola düzuldüler. Padişah at üstünde, sanki tabesabah içmiş adam değildi. Beşiktaş'ta önlerine yolu kapayan bir öküz arabası çıktı. Bir köylü Fındıklı'nın Salı Pazarı'na geliyordu. Sultan Murad arabanın üstünden mâniâli koşuya çıkmış bir binici gibi uçtu, geçti. Uçarken arabanın üstündeki köylüye de bir ok attı, padişahın oku koluna saplanmış olan köylü yere yuvarlandı. Sultan Murad ardından gelen bostancıbaşıya:

“Var şu küstahın başını kes!..” dedi.

Mehmed Ağa köylünün kanına girmede, yanına gitti, şöyle bir baktı:

“Sen sağ ol padişahım... Onun canı ok değdiği gibi çıkmış!..” dedi.

Nallarında kıvılcımlar saçılan ağızlarından köpükler dökülen atlar Galata, Okmeydanı, Kâğıthane, Kâğıthane Köprüsü, Alibeydere Köprüsü, Eyüp, Edirnekapi yoluyla Ayasofya Meydanı'na geldiğinde, cemaat Ayasofya Camii'nde sabah namazından yeni dağılıyordu. Orada bir yazıcı dükkânına giren padişah o gün divana başkanlık edecek Sadrazam Vekili Kaymakam Bayram Paşa'ya kısa bir emir yazdı:

“Bugün Divan-ı Hümayun'a gelecek Ermenileri katledesin!..”

Sadrazam orduyla şark seferindeydi.

Ve oyun bir Cezayir havasıyla bitti

Kaymakam Bayram Paşa ağırbaşlı, namuslu adamdı. Ermenilerin rüşvet meselesini o da duymuştu, fakat padişahın has nedimi Abaza Paşa'nın şerrinden korkuyordu, Abaza'nın kendisinden de değil, onun arkasındaki valide sultandan korkuyordu.

Doce Mehmed Ağa cami avlusunda bir Rumeli sipahisi buldu, kim olduğunu bildirdi, adamı türbelerden birine sokarak esvabını emaneten aldı ve saraya, sarayda da divana tımar davası olan bir sipahi kılığında girdi. Bayram Paşa Doce'yi derhal tanıdı fakat renk vermedi, bir bahaneyle yerinden kalkıp onunla bir köşede gizlice konuştu:

“Padişahımız nerede?”

“Ayasofya'da...”

“Kime gazap etti?”

“Zannım Abaza Paşa'ya.”

“Bana fermanı var mı?”

“Vardır sultanım, Ermenilerin katlini ferman etti...”

Fermanı alıp divana dönen kaymakampaşa onu davaya bakacak kazasker efendilere verdi; şaşırdılar, fakat ağız açamadılar. Paşa divan çavuşuna sordu:

“Kızıl Yumurta davacıları Ermeniler ile Rumlar geldiler mi?”

“Geldiler sultanım...”

Bayram Paşa içinden “Şahidim sensin Allahım... Kim ise o masum kanını padişahın boynuna yaz” dedi, sonra çavuşa müthiş emri verdi:

“İçlerinden birini seç çıkar, divan önünde çökertip boynunu vur, fermanlıdır!..” dedi.

Ermeni’nin başı vurulurken Abaza Paşa:

“Bana da bir şey var mı?..” diye sordu.

“Şimdilik yok, ama padişahın sana gazap ettiğini bilirim...”

O sırada Sultan Murad aşağıda, deniz kıyısı yakınındaki Otluk Kapısı’ndan saraya girmişti. Divana kapı ağası geldi:

“Abaza Paşa’yı şevketli hünkâr ister!..” dedi.

Abaza Mehmed Paşa Babü’s-saad’e den içeriye adımını atar atmaz iki koltuğuna iri yapılı iki zülüflü baltacı neferi girdi. Yolda o neferlerden biri vezirin avucuna bir kâğıt parçası tutuşturdu. Paşayı Çinili Köşk’e götürdüler ve köşkün bir odasına kapattılar, paşa avucundaki kâğıdı orada yalnız kaldığında açıp okudu, yazı velinimet Kösem Sultan’ındı: “Metin olasin... Umarım ki seni padişahın elinden halas edeyim...” diyordu.

Öğle üzeri Abaza Paşa’ya bir altın sini içinde mülukâne yemek geldi. Yemekten sonra oyalanması için bir içoğlanı paşaya birkaç kitap getirdi. Akşamüzeri de bir tabla yemekle izaz ve ikram gördü. Paşa içinden “Valide sultan beni padişah gazabından kurtarmış görünür” diye geçirdi, sonra “Belki de uyurken gelip boğarlar...” dedi. Bütün gece gözünü kırpmadı.

O gece Abaza Paşa İncili Köşk’ün başka bir odasında idam edilmişti yatsı namazından sonra. Oda tek mumlu bir şamdanla ışıklandırılmıştı. Cellatbaşı Kara Ali ile yamağı Hamal Ali odaya girmişler, namazdan sonra seccadesinin üstünde dua eden Paşa’nın boynuna kemendi atmışlardı, ama yüzünü görmemişlerdi, daha doğrusu yüzüne bakmamışlardı.

Çarşamba sabahı Abaza Paşa’nın kapatıldığı odadan Cezayirli bir kaptan çıktı. Doce Mehmed Ağa’nın Hasbahçe yoluyla Yalı Köşkü’ne giderlerken kaptan parmağından bir elmas yüzük çıkarak bostancıbaşıya verdi:

“Yadigârım olsun... Beni anarsın...” dedi.

Sonra sordu:

“Şimdi ben kim olurum?”

“Vallah bilmem... Padişahımız bilir...”

“Padişahımızla buluşmak nasip olur mu?”

“Zannım olur...”

“Valide hazretlerini de görür müyüm?”

“Zannım görürsün...”

“Şimdi nereye gideriz?”

“Yalı Köşkü’ne... Benim misafirimsiniz...”

Köşke evvela bir berber geldi, yüzüne bir vezir vakarı veren sakalını tıraş etti. Sonra Sultan Murad’ın huzuruna çıkardılar. Kaptan protokol gereğince ayak öptü.

“Gel bakalım Cafer Dayı!.. Seni görmeyeli ne kadar değişmişsin... Herkes gün günden ihtiyarlar, sen gençleşmişsin!..”

“Padişahım bana niçin gençlikten bahsedersin ki senin meclisinden atılmak bana ölümden beterdir...”

“Sadakat ve muhabbetini bilirim... Ben seni meclisimden atmam... Hele yarınki gün şu Abaza Mehmed Paşa derdinden halas olayım, onu da düşmanlarının oklarına hedef olmaktan halas edeyim...”

Sonra gayet neşeli sordu:

“Bana Cezayir’den ne hediyeler göndereceksin?..”

“Padişahım o taraflarda gayet müstesna ve makbul İngilizlerin kanarya kuşları, Portekizlilerin sülünleri, İspanya kâfirinin bülbülleri ve Fransa’nın keklikleri ve Felemenklinin kudretten kınalı kuzucukları vardır... ve Mağribi gazaller olur ki bir diyarda yoktur...”

Kaptana bir de vezirlik fermanı verildi, Cafer Dayı “Cafer Paşa” oldu. Yalı Köşkü’nün önüne gelen bir kadirge paşayı aldı, Cezayir yolunu tuttu.

Giden, ertesi gün İstanbul’da cenazesi büyük bir törenle kaldırılacak olan Abaza Mehmed Paşa’ydı. Çinili Köşk’te onun adıyla idam edilen de, Tersane Zindanı’ndan çıkarılmış bir caniydi.

“Senin için harcadım koca vezir!..” dedi.

Cenazede padişah da bulundu. Has nedimi için gözünde bir damlacık yaş yoktu. Bilakis gülümsedi, yanında üzgün duran Bosnalı Mustafa’ya.

Cenazede bulunanlar da konuştular.

“Padişahımızın nedimleri arasında bir taneydi...”

“Yazık oldu... Ama şanına layık kaldırılıyor... Sultan Murad da pişman olmuştur...”

“Kurb-i sultan ateş-i suzan...”

“Hemen Bosnalı Mustafa’yı Hak korusun.”

Büyük şair ve nankör Nefî’nin hikâyesi

Abaza Paşa’nın cenazesinde “Kurb-i sultan, ateş-i suzan”, devletin başında olan kişinin yanı yakıcı ateştir diyenler haksız değildi, padişahın başnedimi Abaza Mehmed Paşa’nın resmi idamından dört ay kadar sonra padişahın diğer bir has nedimi, Şair Nefî idam olundu.

Övgü ve taşlama şairiydi, övdüğünü yedi kat gökyüzüne çıkarırdı, taşladığını yedi kat yerin dibine sokardı. Överken, hayal sınırlarının dışında en tantanalı, en ahenkli kelimelerle rengârenk bir âleme girerdi; taşlarken de en bayağıyı kullanarak en çirkin, bayağı, müstehcen teşbihleri yapardı; onun için “devlet haini”, “hırsız”, “kâfir”, “domuz çobanı”, “eşek”, “köpek” gibi sözler en hafif çamurlardı.

Aslı Hasankaleliydi, memleketinden hangi sebeple İstanbul’a düştüğü bilinmiyordu, bir kalemde, devlet kapısında alelade bir kâtipti. Gençliğinde Sultan I. Ahmed’e ve Sultan II. Osman’a, Genç Osman’a kasideler yazıp sunmuş ve o iki genç padişahı bahşişler almıştı. Fakat Nefî’yi kendi meclislerine alarak onu akran ve emsali arasında yükselten Sultan Murad olmuştur. Padişahın has nedimiydi. Sultan Murad şehir içinde tebdil gezerken yanına ekseriya onu alırdı. Hasankalelinin dilinin daladığı kimseler padişahın hatırı için en küçük bir şikâyetle bulunmazlardı.

Bir gün Beşiktaş Sarayı’nda, gerideki koru içinde bir köşkte, şairin *Siham-ı Kaza* (Kaza Oku) adını verdiği taşlamalar kitabı okunuyordu. Bir yaz fırtınası koptu, gök gürlemeleri arasında şimşekler çıktı ve yıldırımlar indi, hatta bir yıldırım padişahın çok yakınına düştü. Sultan Murad korktu, elindeki kitabı kapadı ve şu beyti yazdı:

Gökten nazire indi Siham-ı Kaza’sına

Nefî diliyle uğradı Hakk’ın belasına

diyerek şairi taşlama yazmaktan men etti. Şaire zindana konmuş gi-

bi geldi o yasak, “Bir defacık izin, böyle cezaya çarpılan bahtımı taşılayayım...” diye yalvardı ve kalemine konan yasak kalktı.

Bir gün de padişah, Şair Şeyhülislam Yahya Efendi’ye:

“Hocam... Şu bizim Nefî için ne dersin?..” diye sormuştu.

Sohbetinin zarafeti ve dilinin temizliğiyle tanınmış o değerli şair hemen şu kıtayı söylemişti:

Şimdi hayli suhanveran içre
Nefî manendi var mı bir şair?
Sözleri Seba-i Muallaka’dır
İmriülkays kendidir kâfir

Ne zarif bir sözdü, padişahın bir nedimine ne büyük iltifatı, koca İstanbul kibarı: “Şimdi söz sahiplerinin içinde Nefî gibi bir şair var mı?.. Sözleri, İslamiyet’ten önce yedi Arap şairinin Kâbe duvarına asılmış yedi kasidesi gibidir, o kasidelerin en güzelini yazmış olan İmriülkays da kendisidir, Nefî’dir, o kâfirdir!..” demişti. Mecliste bulunan Hasankalêli bu iltifatı anlayamadı, kulağı, aklı “kâfir” kelimesinin çıplak lügat manasına takıldı. Yahut kıskandı o kibarlığı, o zarafeti, şu kıtayla cevap verdi:

Bana kâfir demiş Müftü Efendi,
Tutalım ben diyem ona Müslüman
Vardıkça yarın ruz-i cezaya
İkimiz de çıkarız orda yalan!

Kaldırım uşağı bayağılığıyla “Kâfir sensin!..” diyordu. Kalkıp Yahya Efendi’nin elini öpecek yerde.

Padişah kızdı, Yahya Efendi’ye hürmetinden bir şey söylemedi, ama kaşlarını çattı. Yahya Efendi üzüldü, bir şairin anlayış yoksulluğuyla karşılaştığından, gülümsedi, Nefî’nin suratına tükürür gibi bir tebessüm. Ama Nefî, Efendi’nin “kâfir”ini nasıl anlamışsa, o acı yüz çizgileri karşısında da ezilmedi, isyan sırası işte o zamandı.

Padişah biraz sonra ayağa kalkmış, Yahya Efendi’ye:

“Buyur hocam, sultanım... Hasbahçe’de şöyle bir dolaşalım...” demişti.

Efendi'yle baş başa kaldılar; Sultan Murad sordu:

“Emret... Huzurumda size dil uzatan Nefî'ye ne ceza vereyim!”

Yahya Efendi:

“Afla ceza veriniz...” dedi. “Şairdir, kasidede zamanımızın üstadıdır... Gaflet etti, iltifatımı anlayamadı, sonra gelir, elimi öper...”

Evet, kasidede, övgüde onun üstüne şair yoktu, zamanında değil, geçmişte de yoktu, gelecekte yetişmesi şüpheliydi.

Sultan Murad'ın, meysiz ve mahbupsuz duramayan Sultan Murad'ın bir de at sevgisi vardı. Binlerce kişilik maiyetinde onun kadar güzel ata binen, at süren yoktu denilebilir. Bütün gece içer, meclislerdekilere içirir, onlar sızarlar. Kendisi kalkar, atlanır, doludizgin o anda aklına neresi gelirse oraya giderdi. Muhafızlarından pek azı ona at yetiştirebilirdi. Atlarına “pehlivanlarım” derdi, onlara güzel güzel isimler koymuştu:

Bad-ı Saba, Evren, Saçlı Doru, Celali, Guzi, Edhem-i Evvel, Edhem-i Sani, Cebeli Doru, Kayışoğlu Dorusu, Dağlar Delisi...

Bir gün Nefî'ye:

“Pehlivanlarım için senden bir kaside isterim!..” demişti.

Şair iki gün sonra bir “Rahşiye”, atlar şanında bir kasideyle geldi, söze şöyle başlıyordu:

Eyledim lutf ile bir böyle kaside teklif

Ki nazire diyemez bir yere gelse şuara!

Haklıydı Nefî, bütün şairler toplansalar, “Rahşiye”sinin benzerini yazamazlardı.

Eğer nankörlük bir denaet ise, Nefî o denaeti irtikap etti.

Nefî velinimeti Sultan Murad'ı da hicvetti, hem en ağır, en kirli taşı atarak. İğrenç bir kıta, sade yazanı değil, okuyanları bile cellat satırının altına sürükleyecek bir kıtaydı.

Şair bekârdı; Sultan Murad'dan aldığı cömertçe ihsanlarla kalender hayatı sürüyordu. Sübhandağlı genç ve güzel bir uşağı vardı, kara kaplan vahşetinde zeberdest bir delikanlı. O yetiştirmişti, okuma yazma öğretmişti, zeki oğlan hatta şiirden anlar olmuştu. Fakat sirkte yetiştirilen, büyütülen paralayıcı hayvanlar gibi, kafesine giren terbiyecisinin çok dikkatli, silahlı olması gereken çağa gelmişti.

1635 yılı Ocak ayının sonlarında idi. Sarayda Kösem Sultan'a: "Bir oğlan geldi, siz sultanıma şunu verdi..." dediler.

Bir büyükçe zarf, üstü kırmızı mühür mumuyla mühürlenmiş, üstünde tek kelime "mahremdir" yazılı.

Zarfin içinden iki kâğıt çıktı, birinde Nefî'nin elyazısıyla mahut kıta müsveddesi; öbürü de getiren Sübhandağlı uşağın bir jurnalı: "Nizam-ı âlem olan padişahımıza iftira eder, ama padişah nedimdir, halk ağzında yayılırsa büyük fitneye sebep olur. Cüzdanın sirkat eyledim..."

Kösem dehşet içinde kaldı:

"Getiren oğlan nerdedir?.." diye sordu.

"Salmadık, tutarız..." dediler.

Valide sultan delikanlıyı huzuruna getirtti. Padişaha sadakat yolunda efendisine ihanet eden uşak çok temiz yüzlüydü. Hicviyeyi Nefî yazmış bir de o okumuş, bir de valide sultan. İşte o temiz yüz-lü, masum bakışlı delikanlının o kıtayı okumuş olması yok edilmesine yeter sebepti. Afro'yu ağzından öpen, Yeniçeri Ali'nin suçundan daha büyük suçtu. Ama Kösem Sübhandağlının gençliğine, güzelliğine acıdı. Uşağa bir kese altın verdi:

"Var gözünün gördüğü yere git, nam ve nişanını yok et... Bu hizmetini benden başkası bilemez, efendin değil, sen dahi halas olamazsın!.." dedi.

O gün jurnal ile kıtayı oğlu Sultan Murad'a verirken Kösem'in yüzü korkusundan bembeyaz olmuştu.

"Oğlum... Bir işin şüyu vukuundan beterdir..." dedi.

Sultan Murad bilakis, kıtaya şöyle bir göz attı ve güldü:

"Anacığım..." dedi. "Herifin sözünde bir damlacık hakikat olsaydı şu anda senin huzurunda utancımın yerin dibine geçerdim..."

"Ne yapacaksın?.."

"Katledeceğim... Anacığım kim getirdi bunları sana?.."

Kösem yalan söyledi:

"Benim Sümbül'e sokakta vermişler..." dedi.

Padişahın anasının hadımı Sümbül Ağa'yı sorguya çekti, o da tembihli, "Verdi, gitti, yüzüne dikkat edemedim..." dedi. Jurnalde "Cüzdanından çaldım..." deniliyordu, çalsa çalsa şairin uşağı çalardı. Sultan, Nefî'yi kuşkulandırmamak için uşağının yakalanıp yok edilmesini erteledi.

Hemen o gün şair saraya çağrıldı. Padişah'tan mutlak iltifatları gördü. Nefi de sanki o iğrenç kıtayı yazan adam değildi. Ama Sultan Murad, riya karşısında duyduğu tiksintiyi açığa vurmamak için kendisini güç tutuyordu:

“Nefi Efendi... Senden Kaymakam Bayram Paşa hakkında ağır bir hicviye isterim... Herifin vezirlik ırzını ayak altına at...” dedi.

Nefi hemen oracıkta, her satırı bir hevengi halinde bir hicviye yazdı. Şair huzurdan çıktıktan sonra padişah Bayram Paşa'yı çağırttı ve sadrazam vekiline o kıtayı şairin elyazısıyla verdi. Vakar, edep, ırz ve namus sahibi vezir:

“Padişahım...” dedi. “Benim vezirliğim senin yolundadır, habisin katline senden izin isterim...”

Sultan Murad zaten böyle bir teklif bekliyordu:

“Var dilediğin gibi yap!..”

Sarayına dönen Bayram Paşa, Nefi'yi çağırttı. Birkaç saat önce padişah'tan iltifat görmüş şair Bayram Paşa'nın sarayına pervasızca gitti. Paşa'nın yanında Anadolu ve Rumeli kazaskerlerini görünce şaşırıldı. Etek öpecek oldu, Bayram Paşa:

“El çek eteğimden riyakâr habis...” dedi.

Sonra padişah'tan aldığı hicviyeyi o iki büyük hâkime okudu:

“Bu melun hakkında ne yapmak gerektir, hükmü siz verin...” dedi.

Rumeli kazaskeri:

“Sultanım...” dedi. “Adı Nefi olan bu adamın, engerek yılanı gibi, dört mezhepte de katli vaciptir!”

Vezir adamlarına “Kaldırın!..” dedi.

Şairi kaymakam paşanın huzurundan çıkardılar, sarayın odunluğuna soktular. Çavuşbaşı:

“Gel Efendi... Odunlukta hiciv düzülecek bir adam varmış...” dedi.

Nefi başına geleceği anladı:

“Yürü, bildiğinden kalma melun... Senin vezirine de, padişahına da...” diye bağıra bağıra ağız dolusu küfre başladı. Boynuna kement atılırken Kelime-i Şehadet getirmek bile aklına gelmedi.

Nefi'ye ne acıyan ne de ağlayan oldu. Arayıp soran da olmadı.

Dört ay arayla idam edilmiş iki has nedimden Abaza Mehmed Paşa tantanalı bir cenaze töreniyle kaldırılmıştı. Şair Nefi'nin çıplak soyulan cesedi ayak bileklerine ve boğazına taşlar bağlanarak

bir çuvala kondu ve o gece Marmara açıklarında denize atıldı. 27 Ocak 1635 Cumartesi.

Şairin idamının tezinedir ki Sultan Murad İran'a karşı Revan Seferi'ne çıktı.

“Başımda gaza yelleri eser...”

Şair-i Has Nedim'in idamının tezineydi ki, Sultan Murad İran üzerine sefere çıkmaya karar verdi.

Bir gece İncili Köşk'ün büyük divanhanesinde padişahın mutat meclislerinden biri kurulmuştu. Şeyhülislam Yahya Efendi de davetliler arasındaydı. Avizeleri donatmış balmumlarının ışığı altında altın, gümüş ve billur parıltısı göz kamaştırıyordu. Sakiler cennet gılmanları gibi dolaşıyordu. Meclis öylesine kıvamındaydı ki; şair şeyhülislam teşbihleriyle “Sakilerin sıvanmış kolları karuri mumlar olmuş, altınlı taslarla şarabı ışık gibi dolaştırıp saçıyorlardı.” Sultan Murad Silahtar Bosnalı Mustafa'dan hokka, kâğıt ve kalem istedi, şeyhülislama bir nazire yazacağı sanıldı; padişah yazdığını yüksek sesle de okudu:

“Sen ki Kaymakam Bayram Paşa'sın, ordumuzun başında İran şahı üzerine sefere niyet ettim, yarınki günden sefer tedarikini gör.”

Sultan Murad'ın beyninde Nefi'nin hicviyesi küflü bir çivi gibi duruyordu. O iğrenç kıtayı bir çalıp getiren ve kendisince meçhul adam, bir anası ve bir de kendisi biliyordu, “Bakın benim için Nefi neler söylemiştir” diyecekti, diyemedi:

“Padişahlar ayş ü işret ve zevkusefayla meşgul oldukları kadar sefer ve gazaya da giderler. Şu anda başımda gaza yelleri eser!..” dedi.

Yahya Efendi:

“Padişahım, gazan mübarek olsun, hemen Cenab-ı Hak vücuduma kuvvet ihsan eylesin, ben de seninle giderim...” dedi.

Sultan Murad'ın sesinde yaralı insanlara mahsus bir titreme vardı:

“Hocam sultanım...” dedi. “Benim için ayyaş derler, Kızılbaş kaleler fethederken o nevcivanlar ağuşunda mest yatar, Âl-i Osman tah-tında hamam çıplağı bir tellak-ı napak oturur derler...”

Şeyhülislam yerinden fırladı:

“Hâşâ padişahım... Sen Âl-i Osman'ın güzidesi bir merd-i sahib-kıransın...” dedi.

Meclis gece yarısından sonra dağıldı. Padişah, elbette ki çok büyük bir nezaket ve eşsiz bir hürmet gösteriyordu. Yahya Efendi'yi konağına kadar bizzat götürdü. Yanında Kaptan-ı derya Cafer Paşa, Pehlivan Deli Hüseyin Ağa, Silahtar Bosnalı Mustafa Ağa ve Bostancıbaşı Doce Mehmed Ağa vardı. Şeyhülislamı bıraktıktan sonra:

“Saraya dönmek istemem... Ama şöyle bir saat kadar sefalı bir yerde dinlenmek isterim...” dedi.

Kaptanpaşa:

“Padişahım...” dedi. “Bir çarşı hamamına varalım.”

Padişah teklifi beğendi, bostancıbaşı da:

“Yolumuzun üzerindedir... Gedikpaşa Hamamı'na varalım. Hem temiz hem de uşakları terbiyeli olmakla tanınmış dilgüşa hamamıdır...” dedi.

Gece sokağa çıkma yasağı vardı. Kaldırımlarda nal şakırtılarıyla gece yarısından sonra hamam kapısına gelen adamların kimler olduğunu sormaya hacet yoktu.

O gece padişahı o çarşı hamamında yaşlı fakat sanatında usta bir tellak yıkadı. Ak sakallı adam padişahı yıkarken bir taraftan da ağlıyordu. Sultan Murad:

“Ne ağlarsın Allah'ın kulu?” diye sordu.

İhtiyar:

“Padişahım...” dedi. “Sevincimden ağlarım... Bana bu gece bir Âl-i Osman padişahının mübarek tenine el sürmek nasip olmuştur... Kırk yıldır şu anına, irfanına, terbiyene... Ben de seni bundan böyle bu hizmete muhtaç bırakmam...” dedi.

Padişah ile maiyetinin soyunması, yıkanması, azıcık uzayıp dinlenmesi üç saat kadar sürmüştü. İhtiyar hamam uşağına Tersane hazinesinden bir aylık bağlandı.

Padişah ile maiyeti o gün sabah namazını da o civarda, küçük bir mahalle mescidinde kılmışlardı.

Ondan sonra da İstanbul halkı konuşmaya başladı:

“Geceleri hamamları teftiş edermiş...”

“Yok... Teftiş değil, çarşı hamamlarında yıkanmış...”

“Halvete kapanmaz, sofada yıkanmış...”

“Taze uşak istemez, yaşlı tellaklar yıkarmış ve o gariplere yüz altın ihsan edermiş.”

“Namazdan sonra da fakirlere kendi mübarek eliyle altınlar dağıtırmış.”

“Padişah dediğin böyle olur, fukarasını kendi arayıp bulur!”

“Sayesinde kapılarımızı açık bırakıp yatıyoruz!”

“Eşkryanın kökünü kuruttu.”

“Allah başımızdan eksik etmesin, böyle padişah ne gelmiştir ne gelir.”

“Ona dil uzatanlar din ve devlet hainidir.”

“İşret ettiği o hainlerin bühtanıdır.”

“Bu gece bizim Kumrulu Mescit’e gelecektir diyorlar.”

“Mübarek ayağının bastığı yere yüz sürelim, yarım hac sevabıdır.”

“ ... ”

“ ... ”

Sultan IV. Murad Hicri ve Miladi takvimlerle 21 Ramazan 1044 ve 10 Mart 1635 bir salı günü İran Seferi niyetiyle sarayından ve taht şehri İstanbul’dan bu hava içinde ayrıldı.

Revan yolunda yine bir kanlı iz

Vücudu pehlivan yapılı genç hükümdar mücevherli altın zırhı ve altın miğferi ve miğferinde mücevherli sorgucuyla bütün saray halkının gözünü dolduran bir cengâver olmuştu. O altın zırh ve altın miğfer ve Sultan Murad’ın bir murassa kılıcı, laubali müzeciliğin kaçılmaz akıbeti olarak, Topkapı Sarayı Müzesi’nin hazine dairesinden çıkarılıp *IV. Murad* isimli oyunda aktöre giydirilmek veya o oyun vesilesiyle sergilenmek üzere Kültür Sarayı’na götürüldüğünde binayla birlikte yanıp yok olmuştur.

Bir Osmanlı geleneğiydi. Padişahlar sefere çıkarken, sarayın bir kutsiyet taşıyan “Hırka-i Saadet” Dairesi’nde iki rekât namaz kılarlardı. O salı günü sabahı Sultan Murad da öyle yaptı.

Enderun ağaları, o tarihte 1.000 kadar genç adam, delikanlı, o dairenin önünde iki sıra olmuşlardı, padişahla birlikte sefere gidecek olanlar seferi kıyafette ve gömgök zırhlar içinde ve başları miğferli, bir yanda duruyorlardı; İstanbul’da, sarayda kalacak olanlar da göz kamaştıran sırmalı merasim esvapları seferlilerin karşısında dizilmişlerdi.

Sultan Murad, anasıyla orada vedalaştı. İlk defa ayrılıyorlardı, belki altı ay sürecekti ayrılıkları. Başında gaza yelleri esen oğul elbette ki neşe içindeydi; ana ise mağrur:

“Allahıma bin hamd ü şükrederim... Senin gibi kahraman-ı zaman bir padişahın anasıyım!..” dedi.

Sultan Murad, Hırka-i Saadet Dairesi’nin önünden “Bad-ı Saba” adındaki atına bindi, padişah atına binerken bütün Enderun ağaları tarafından alkışlandı. “Alkış” denilir ama, iki eli birbirine çırpıp vurmak değildir, bir saray deyimi olarak alkıştır, aslında bir dua, bir gülbanktır. Genç hançerelerden semaya tane tane yükselen kelimeler:

Uğurun hayır ola
Yaşın uzun ola,
Yolun açık ola!
Saltanatınla mağrur olma padişahım
Senden büyük Allah var!

Padişahın otağı, tuğları ve bütün sefer ağırlıkları on beş gün önce Üsküdar yakasına geçirilmişti. Kendisi de o gün, sarayın deniz kıyısındaki Cebeciler Köşkü, öbür adıyla Yalı Köşkü rıhtımından saltanat kadirgasına binip geçecekti. Sonra üç kadirga da sefere götürdüğü maiyeti alıp peşinden gelecekti.

Sadrazam Tabanıyassı Mehmed Paşa orduyla seferdeydi; o günlerde cepheden geriye çekilmiş, Diyarbakır Kışlağı’nda bulunuyordu ve Sultan Murad, taze ve büyük takviye kuvvetleriyle geliyordu.

İstanbul’da Sadrazam Vekili Bayram Paşa’ya bir de padişah vekilliği vazifesi verilmişti.

Anasıyla vedalaştıktan sonra, padişah atlı, öbürleri yaya olarak deniz kıyısındaki Yalı Köşkü’ne inildi. Sultan Murad, “Bad-ı Saba”yla birlikte sefere sevgili atlarından üçünü götürüyordu. “Guzi”yi, “Dağlar Delisi”ni ve “Evren”i. Gemiye padişah binmeden atları bindirildi. Sultan Murad, Bayram Paşa’ya uğurlayanların önünde son tembihini yaptı:

“Validem hazretlerinin sözünden dışarıya çıkma! O ne ferman ederse bilesin ki benim fermanım gibidir.”

Sultan Murad’ın bu ilk gazasına tarihimizde “Revan Seferi” adı ve-

rilmiştir. Padişah Üsküdar'da 18 gün kaldı, ama Üsküdar Sarayı'nda değil, Doğançılar Tepesi'nde kurulmuş olan çadırında, otağında.

28 Mart 1635 bir çarşamba günü yola çıktı. Tam dört ay sonra, peşine kışladaki orduyu da takarak hududu geçti ve İran'ın Revan (Erivan) Kalesi önüne geldi.

At üstünde bu uzun yolculuğunda, ardında kanlı bir iz bıraktı.

Üsküdar'dan yürüyüşe kalkarken bütün kumandanları ve büyük mevkili kişileri huzurunda toplamış:

“Benim bilgim ve iznim olmadan hiç kimseye hiçbir sebeple izin verilip seferden affedilmeyecektir!” demişti.

Solakbaşılardan Galatalı Ali Çelebi, ak sakallı emektar bir ihtiyardı. Sefere memur edilmiş bir adamı İstanbul'da bıraktığı ihbar edildi, ihbarın doğru olduğu da meydana çıktı; “Kazıklı Derbent” menziline gelmişlerdi, padişah Ali Çelebi'yi otağının önüne getirtti ve cellada:

“Çökert!” diye bağırdı.

Adamcağıza ağzını bile açtırmadılar, çökerttiler ve Sultan Murad'ın gözleri önünde başını vurdular.

“Seyyid Gazi” Konağı'nda, ordunun Anadolu kolundan ve tımarlı sipahilerin namlılarından Konyalı Karayılanoğlu Safer Bey ile küçük kardeşi Deli Hamza Bey'in başları kesildi, biri 25, biri de 19 yaşındaydı.

Safer Bey, Konya Kadısı Şehla Mehmed Efendi'ye bir mecliste ağırca hitap etmişti, gözleri hafif şaşlı olan molla kindar adamdı, fırsat buldu, padişah Konya'ya geldiğinde: “Karayılanoğullarının gözleri şekavette katli vacip iki Celali kalıntısı” olduğunu arz etmişti.

Seyyid Gazi'de, iki kardeşin yakalarına cellat pençesi yapıştığı zaman Safer Bey hemen soyunmaya başlamıştı. Tüvana bir şahbaz yığitti. Vücut yapısı ve yüz çizgileriyle erkek gücünün güzelliğinin timsaliydi, o güzel vücudu görünce padişahın idamına kıyamayacağını söylemişlerdi kendisine. Sultan Murad, Safer Bey'e bakmadı bile.

Deli Hamza, tazeliği de var, Safer Bey'den güzeldi, cellat önünde kendiliğinden diz çöktü ve Sultan Murad'ı kastederek cellata:

“Bu kahpeye kul olmaktansa ölmek yeğdir, kılıcı iyi çal ki bize Karayılanoğulları derler, yerde yılan gibi kıvranmayayım!” dedi.

Padişah bir işaret vermek üzere elini kaldırıyordu, cellat bekledi ve kılıcını güzel delikanlının istediği gibi iyi çaldı.

Sultan Murad, af mı edecekti Deli Hamza'yı? Hayır... Kendisine hakaret eden genci yılan gibi kıvrana kıvrana öldürtmek için işken-ceye verecekti sanırız.

Manisa Sancakbeyi Duducu Hasan Paşa akranı arasında mertli-ğiyle tanınmıştı. Fakat mazisi biraz karanlıktı. Gençliğinde dağlarda eşkiyayla dolaştığı söylenirdi. "Eşkiya pençesinde büyümüştür, anın için eşkiyaya muhabbeti vardır, şimdi nereye sancakbeyi olup gitse, ele geçen o makule pelitleri birer bahaneyle affeder..." denilirdi.

Padişahı Bardaklı menzilinde karşıladı ve Sultan Murad'ın huzu-runda, gömgök zırhlara bürünmüş iki bin nefer askeriyle alay gös-terdi. Sonra atından inip tek başına ve yaya olarak padişahın ota-ğı önüne gitti. Orduya seçkin askerle katıldığından ötürü takdir, il-tifat bekliyordu, Sultan Murad'ın gazaplı yüzüyle karşılaştı, padişah:

"Bre melun!.." diye bağırdı, "ele geçen asılacak şakileri yine dağ-lara salarsın, şimdi de bana sancağının askeriyle alay gösterirsin!.."

Ve cellada başının vurulması için işaret etti.

Henüz otuz beş yaşlarında genç adamdı, karayağız yüzünün na-kışları ve levent yapılı vücudunun dökümü kalıbıyla erkek güzeli adamdı, yalvardı:

"Padişahım, şunun bunun lafıyla bana kıyma... Varayım uğrunda düşmanla cenk ederek şehit olayım, beni beyhude harcama!.." dedi.

Sultan Murad tereddüt eden cellada: "Vur!.." diye bağırdı. Hasan Paşa'nın boynu vuruldu.

İlgın menzilinde aynı akıbet Karaman Valisi Celeboğlu Ali Paşa'nın başına geldi. Onun da suçu aynıydı, gençliğinde eşkiyayla dağlarda dolaşmıştı. "Koroğlu'nun Şah Ayyazı'dır" deniliyordu.

İshaklı menzilinde, padişahın geldiğini bildiği halde yolları te-mizletmemiş olan Karaağaç kadısını astılar.

Konya'ya bir menzil kala Sultan Murad orduyu bırakıp ilgarla şehre girdi ve doğruca Konya Kalesi'ndeki zindana giderek Arapoğlu Mus-tafa adında bir haydut ile birkaç mahkûmun başlarını kestirtti, kesik başlar ile başsız gövdelerini şehrin çarşı ve pazar yerlerine attırdı.

Bu kanlı sahnelere şirin fıkralar da karışır:

Sultan Murad Konya Kalesi'ne vardığında hendek üzerindeki

ağaç köprüyü atla geçip çıkmıştı. Kale kumandanı “Koca Dizdar” diye anılan doksanlık bir ihtiyardı. Kalenin bir burcundan:

“Bre ağa!.. İn atından aşağı!.. Piyade yürü!.. Burası padişah kalesidir, buraya atla çıkılmaz!..” diye bağırıyordu.

Sultan Murad’ın çok hoşuna gitti, kim olduğunu öğrenip de ayaklarına kapanarak af dileyen dizdara yüz altın verdi.

Kaleden sonra mevlevihaneye gitti. Hazreti Mevlana’nın türbesini ziyaret etti. Postnişin Ebubekir Çelebi’yle yemek yedi ve yine orduya döndü ve akşamüzeri askerle beraber ve tantanalı resmi merasimle tekrar şehre geldi.

Konya’da namılı sipahilerden “Koca Gürcü” lakabıyla anılan Osman Ağa ve Beyşehir’inde eşraftan Koca Arslan Ağa başları kesilerek idam edildiler.

Osman Ağa için “Vaktiyle İstanbul’da subaşıyken Sultan Osman’ı katleden şakilerdendir”, Arslan Ağa için de “Eski zorbadır” denilmişti.

Bor yakınlarında da ordunun seçkin zabıtlarından Cevherizade Mehmed Ağa idam olundu, “tütün içtiği” için.

Padişah Kayseri’ye ayak basak basmaz Kadı Efendi’yi çağırttı. Kadı Efendi Bursalıydı, “Gökderelizadeler” diye anılır köklü bir ailedendi. Sultan Murad:

“Benim orduyla geldiğimi bilirdin... Yolları niçin temizletmedin?..” diye sordu.

Kadı Efendi:

“Padişahım...” dedi. “Yol temizletmek için halkı angaryaya koşturmak lazımdır; bu ise halka zulümdür... Ben padişahıma hoş görüneyim diye halka zulüm yapamam!”

“Cellat...”

Mert adamın boynu vuruldu.

Sivas’a geldi, orada da Beyşehir Sancakbeyi Keskinli Ali Paşa idam edildi, yaşı seksenini aşmış, ak sakalı göbeğinde bir ihtiyardı, suçu “zalim” olmaktı, başını cellat satırı altına uzatırken:

“Benim zalim olduğum hakkında padişaha şikâyet etmişler ve ben padişahın zulmünden kime şikâyet edeyim!.. Ahrette on parmağım Sultan Murad’ın yakasındadır!..” dedi.

23 Mayıs Çarşamba günü, padişah orduyla birlikte Sivas sahrasına konmuştu. O gün Kurban Bayramı’na rastlıyordu, Sultan Murad

gözde silahtarı Bosnalı Bezirgânoğlu Mustafa Ağa'yı ikinci vezirlikle silahtarlıktan çıkardı, kendi hizmetinden devlet hizmetine aldı. Orduda bulunan bütün devlet erkânı ve kumandanlar Mustafa Paşa'nın çadırına giderek tebrikte bulundular.

Aynı gün padişahın huzuruna ağır suçlu bir bostancı neferi getirdiler:

Şeytana uymuş, padişahın elyazısını taklit ederek bazı sancakbeyleri ile valilerin idamları için sahte fermanlar yazmıştı. Suçunu inkâr etmedi, ama küstahça itiraf etti: "Arkamızda kanlı bir iz bırakıyorduz... Acem'e kadar daha şu kadar günlük yol var... Bunlar da nasıl olsa katledilecek!.." dedi.

İşkenceyle idam ettiler bostancıyı, çırılçıplak soydular ve diri diri derisini yüzdüler.

Konya'ya gelmeden Karayılanoğulları Safer Bey ile Hamza Bey'i iftirayla cellat pençesine düşüren Konya Kadısı Şehla Mehmed Efendi'nin şikâyetçileri Sultan Murad'ın huzuruna çıktılar, o kadı efendinin türlü kepezeliklerini, mahkemede köçek oğlanlar oynattığına varıncaya kadar ve rüşvet rezaletlerini anlattılar... Konya'ya bir idam fermanı gönderildi ve Şehla Mehmed Efendi Konya pazarında ve günün en kalabalık saatinde asılarak idam olundu. Su testisi su yolunda kırılmıştı.

Bir gecenin hikâyesi

Başında gaza yelleri esen Sultan Murad, haziran başlarında Pasin Sahrası'na kondu. Ve orada, sapık zevkli bir ayyaş ve amansız bir müstebit olarak hatırasının üstündeki bütün ahlak ve kan lekelerini silen bir büyük iş yaptı. Türk ordusuna ilk askeri manevrayı yaptırdı. Emrindeki askeri iki kısma bölerek ve birini düşman ordusu yerine koyarak çarpıştırdı. Bizzat kendisi de, zırha bürünerek askerlerinin arasında bu cenk oyununa katıldı; öyle ki, hamlelerine herkesi hayran bıraktı, muhakkak ki bir cengâverdi.

Sadrazam ve ordunun resmen serdarı Tabanıyassı Mehmed Paşa, Sultan Murad Üsküdar'dan yola çıktığı sıralarda Diyarbakır Kışlağ'ındaydı, mühimmat ve erzak tedarikiyle meşguldü. Padişahın yola çıktığı haberini alınca o da ılgarla şarka doğru ilerledi. Bayburt'a,

oradan da Erzurum'a gitti. Şehre girmeden kendisini karşılamaya çıkan Erzurum Valisi Demirkazık Halil Paşa'yı idam ettirdi, konyunda padişahın gelmiş ferman vardı.

Sadrazamın yanındaki ordu ile hemen bütün Erzurum halkı, hat-ta çocuklara varıncaya, Pasin Sahrası'na konduğu haberi gelince, Sultan Murad'ı karşılamak için Ilıca'ya gitmişlerdi. Yollar ve sa-hralar derya misali asker ve halkla dolmuştu. Sadrazam serdarlık ala-meti olan sancak-ı şerifi orada parlak bir törenle padişaha teslim et-ti, artık serdar, Sultan Murad'dı.

Şark, yüz seneden beri, Kanuni Sultan Süleyman zamanından be-ri padişah yüzü görmemişti. Halk onun içindir ki Sultan Murad'ın yoluna sonsuz heyecanla dökülmüştü. Yüz sene önce Sultan Süley-man oralardan bir altın sağnağı ve adalet timsali olarak geçmişti. Büyük hatıra, babadan evlada Erzurumluların hafızasından silinme-mişi, her nesil güzel güzel şeyler katmış, destanlaşmıştı o geçiş.

Ilıca Konağı'ndaki kalabalık Sivas Valisi Bosnalı Ali Paşa'nın, namılı sipahilerden Âşık Yahya Ağa'nın, Yeniçeri Ocağı Sakabaşı-sı Çavuşoğlu Mehmed Ağa'nın, sancakbeylerinden Bihrinili Ali Paşa'nın cellatlar önüne çökertilerek başlarının vurulduğunu deh-şet içinde seyretti, "zalim", "eski zorba", "serkeş", "hunriz" adamlardı. Neşeyle dalgalanan kalabalığa kasvet çöktü. Sultan Murad Erzurum şehrine o ağır kasvetli hava altında girdi. Erzurum'da bir hafta kaldı ve oradan İran hududuna doğru yola çıktı.

26 Temmuz'da İran'ın Revan Kalesi önüne geldi, zamanımızda-ki adı Erivan'dır.

Kale küçük, fakat metindi. İçinde uzun bir muhasaraya dayana-cak erzak ve cephane vardı. Fakat muhasara cengi ancak bir hafta sürdü. Kale Kumandanı Yusuf Han'ın kâhyası Murad Ağa kaleden çıkıp Türk ordusuna elçilikle geldi ve padişaha kaleyi teslim edecek-lerini, Yusuf Han'la birlikte Sultan Murad'ın hizmetine geçmek is-tediklerini arz etti.

Bir salı gününü çarşambaya bağlayan 7-8 Ağustos gecesi sabaha karşı, Sultan Murad otağında hâlâ başını yastığa koymamıştı.

Padişahın otağı, kale karşısında Sultantepeci denilen yerdeydi. Türk ordusu binlerce meşaleyle aydınlatılmıştı, kalede tek ışık bi-le yoktu.

Padişah bir sedire uzanmış, üçer kollu üç altın şamdanın ışığında Şeyhülislam Şair Yahya Efendi'nin *Divan*'ını okuyordu. Son derece hürmet ettiği Yahya Efendi'yi, sohbeti meclislerine revnak veren ve her zaman kıymetli fikirlerinden istifade edilen bir dost ve bir müşavir olarak Revan önüne kadar getirmişti.

Has Oda'nın en genç ağalarından Siyavuş, padişahın bacaklarını ve ayaklarını ovuyordu. Henüz 15 yaşında ve bir melek kadar güzel olan bu çocuğu, sefere çıkmazdan az önce, sarayda yaya cirdi oynarken görmüş ve her an hizmet-i şahanesinde bulunabilmesi için, Enderun'da yıllarca emekle çıkılacak kademeler atlatarak Has Oda'ya aldirtmişti.

Yekpare akikten oyulmuş elmaslı şarap tası başucundaydı. Hekimbaşı Emir Çelebi de karşısında diz çökmüş oturuyordu; mesleğinde üstat ve Sultan Murad'ı en sadık duygularla seven bir adamdı; edip, zarif ve hassas kişiydi.

Padişah elindeki divanda beğendiği şiirleri yüksek sesle okuyor ve hekimbaşıya "Nasıl?.." diye soruyordu:

Âşık odur ki yari eşiginde can vere
Ben âşıkım, sözüm de benim âşıkanedir!
Her kişi nakd-i canını amade eylesin
Yaran-ı aşk!.. Sohbetimiz arifanedir!
Arz-ı niyazı bülbülün figanladır,
Pervane-i belazedenin yane yanedir!

Bu güzel gazelden sonra nasıl diye sormadı:

"Hekimbaşı... Üç gündür bacaklarım, dizlerim, ayaklarım sızım sızım sızlar!.." dedi.

Hekimbaşı, bir dost, nedim değil:

"Padişahım... Şaraba iltifatta biraz imsak buyursanız..." dedi.

Sultan Murad Yahya Efendi'nin bir beyiti ile cevap verdi:

Zaman-ı işreti fevt etmek olmaz fırsat eldeyken
Hemişe meclis amade, hemişe elde cam olmaz!

Sonra bir dikişte boşalttığı tasını uzatarak:

“Siyavuş... Şunu doldur, sonra var git yat!”

Çocuk şarap tasını doldurdu, padişahın başucuna koydu, sonra gözleri yerde:

“Padişahım... İzin ver hizmetinde olayım... Zaten namaz vakti de yakındır” dedi. Ağrılarının ıstırabı padişahın yüzünden belliydi:

“Bre bu oğlancık doğru söyler... Varayım ben de aptes alayım!..” dedi.

Siyavuş padişaha leğen ibrik getirirken Emir Çelebi de kalktı:

“Padişahım... Hele bir yol şu sedirde yatın ki mübarek dizlerine ve bacaklarına şu merhemi süreyim... Mücerreptir, rahat bulursun.”

“Nasıl merhemdir?”

“Merhem-i kâfurudur padişahım.”

“Ben onu aşk yaresine deva bilirim!”

“Bin bir derde devadır padişahım!”

Kaleden kıymetli İran nedim

İşte o uykusuz geçen gecenin sabahı, güneş bir mızrak boyu yükselmışti ki Revan Kalesi müdafii Tahmasb Kulu Yusuf Han kaleden çıkıp Türk ordugâhına geldi. Sultan Murad’la o İranlı asilzadenin bu ilk konuşması kısa sürdü, ama derhal anlaşp sevimleri için kâfi geldi.

Padişah otağ-ı hümayununda tahtına oturmuştu. Sağında Şeyhülislam Yahya Efendi ve sadrazam, solunda da kazasker efendi ile İkinci Vezir Silahtar Bezirgânoğlu Bosnalı Mustafa Paşa vardı; ellerini edeple kavuşturmuşlar, ayakta duruyorlardı. Onların ve tahtın arkasında da, göz kamaştıran divan esvapları sair devlet erkânı, zırhlı, miğferli kumandanlar sıralanmıştı.

Yusuf Han, koltuklarına girmiş iki divan çavuşu tarafından getirildi. Bir çavuş da al atlastan bir yastık üstünde Revan Kalesi’nin büyük kapısının anahtarını taşıyordu.

Yusuf Han, padişahın önünde diz çöktü ve Sultan Murad’ın ayaklarını öptü. Kısa ve şöyle konuştular; İranlı Prens, Türkçe bilmiyordu. Farsça konuştular:

“Hoş geldin...”

“Ulu padişahım, işte anahtarını getirdim, teslim ederim, Revan Kalesi sana mübarek olsun!”

“Akıllıca iş gördün... Anahtarlarını getirmeseydin biz kapıyı kılıcımızla açacaktık...”

Sonra asabi, kaşlarını çatı:

“Dört aydır sefer zahmeti çekip cenge geldim... Şahınız nerededir?”

Yusuf Han, hayatının büyük dönüm noktasındaydı:

“Benim şevketli azametli padişahım...” dedi. “Ömrün ziyade olsun, senin kılıcın keskin ve atın yüğrekdir, o şahın ne vücudu vardır ki senin gibi bir sahipkırının karşısına çıksın.”

Sultan Murad fevkalade bir iltifat olarak Yusuf Han’a elini uzattı, el öptürdü ve çatık kaşın yerine bu sefer yüzünde bir tebessümle:

“Senin bir zevk sahibi ve padişahlara hizmet usul ve edebini bilir bir han oğlu han olduğunu söylerler... Ben de şimdi gördüm ve inandım... Bundan sonra niyetin nedir?” diye sordu.

Revan hanı:

“Ben ve bütün kapım halkı bundan sonra sen ulu padişahımızın hizmetinde olmak isteriz” dedi.

Otağ-ı hümayunda çıt yoktu. Kalabalık sanki nefes alamıyordu. Sultan Murad:

“Ben de kabul ettim... ve cümle malını ve kullarını sana bağışladım” dedi.

Sonra Sadrazam Tabanıyassı Mehmed Paşa’ya döndü:

“Paşa... Açık bir valilik var mı?”

“Halep valiliği vardır padişahım.”

“Halep eyaletini bu Yusuf Han’a verdim ve onu vezirlikle has çırağım yaptım!”

Padişahın bir işareti üzerine İkinci Vezir Bosnalı Mustafa Paşa, yeni unvanıyla Halep Valisi Vezir Yusuf Paşa’ya birbiri üstüne üç hilat giydirdi, vezirlik alameti başına murassa sorguç koydu ve beline murassa bir kılıç kuşattı ve ayrıca kuşağına da murassa bir hançer koydu. Yusuf Han’ın kâhyası Murad Ağa’ya da paşalıkla Trablusşam sancakbeyliği verildi.

O gün Yusuf Paşa ile Murad Paşa, Revan Kalesi önünden memuriyetlerine doğru hemen yola çıkarıldılar.

Ayrı yaradılış ve terbiyede iki adamdı; hatta mezhepleri de ayrıydı. Yusuf Paşa Şii, Murad Paşa Azeri bir Sünni’ydi. Yusuf Paşa

gece ve gündüz bedmest ve pervasız bir mahbup dost, Murad Paşa, her vakit namazında, perhizkâr bir adamdı. Yolda, Halep valisi Trablusşam sancakbeyine hâlâ eski kâhyasıymış gibi muamele ediyordu, Murad Paşa da sinirleniyordu.

Keşiş Hanı konağına geldiler.

Yolun bir kenarı gürül gürül akan bir ırmak, öbür kenarı çam ormanıydı; pek latif bir yerdi. Yusuf Paşa sofrasını kurdu, kebab ile şarap önünde, iki köçek oynatırken Murad Paşa geldi:

“Bre rezil melun Kızılbaş! Padişahımızın bize verdiği vezirlik ırzını şu kepaze halinle ayak altına düşürmekten utanmaz mısın?” dedi.

Yusuf Paşa yerinden fırladı ve elini Sultan Murad hediyesi murrassa hançere atarak:

“Bre ahun kılıklı haramzade! Sen ne uşaksın ki bana vezirlik ırzından konuşursun!” diye bağırdı ve hançeri Murad Paşa’nın kalbine sapladı, eski kâhyasını cansız olarak yere yıktı.

Yola çıkmış kafiye Keşiş Han Konağı’nda durdu. Cinayet Revan’da kalmış olan Sultan Murad’a bildirildi.

Herkesin gözü yolda, Yusuf Paşa’nın da kârını tamam edecek bostancı cellatlar beklenirken Revan tarafından Mustafa Paşa adında bir vezir geldi, öldürülen Murad Paşa’nın yerine Trablusşam sancakbeyliğine tayin edilmişti, koynunda da bir ferman vardı. “Yusuf Paşa hatırı incitilmeden Halep’e ulaştırılacaktı.” O ferman üzerine Yusuf Paşa, işi büsbütün azıttı. Yollarda uğradığı köylerden güzel güzel gençler seçti, hizmetine aldı. Bütün Osmanlı vezirleri gibi kapısında en azından beş yüz kişi bulunmalıydı. Koca Halep valisiydi. Halep’e bir akşamüstü gelmişlerdi.

Ertesi günü Halep ayanı ve eşrafı Halep kadısı efendinin konağında toplandılar. “Bu melun Kızılbaş’la halimiz nice olacak?” dediler. Kadı efendi kelleyi koltuğa aldı, Yusuf Paşa’nın ahvalini tafsilatıyla yazdı ve padişaha bildirdi. Gözler yine Revan tarafında, yolda, yine cellatlar beklendi. Fakat cellat yerine Halep’in eski valisi Ahmed Paşa geldi, ayan ve eşrafı topladı: “Niçin gözünüzü yummadınız ve kulağınızı tıkamadınız! Yusuf Paşa hazretleri zaten burada kalacak değildi... İşte Halep valisi yine benim” dedi.

Padişahın yazılı emri koynunda, şifahi emri de kulağındaydı: “Halep’e git, yerine bir vekil bırak, Yusuf Paşa’yı al, İzmit’e götür,

orada münasip bir konak bul yerleştir... Ahvaline göz yum, kulak tıka, benden ona desturdur... Hatırını hoş tut ve benim dönüşümü İzmit'te bekleyin!."

İstanbul Sarayı'nda halktan gizlenmiş iki cinayetin hikâyesi

Sultan Murad, Revan Kalesi'ni aldıktan sonra İran'ın taht şehri olan Tebriz üzerine yürümüştü. Padişah Tebriz yolundayken İstanbul'da Kaymakam Bayram Paşa'ya Revan Kalesi'nin fethi müjdesi ile bir ferman geldi.

Büyük şehirde yedi gün yedi gece şenlik yapılacaktı ve padişah dört kardeşinden 24-25 yaşlarında iki büyük şehzadenin, Bayezid ile Süleyman'ın sarayda gizlice idamlarını emrediyordu.

Şenlik 1635 yılı Ağustos'unun yirmi altıncı pazar günü başladı. Halk sokaklara döküldü.

O günün akşamı Bayram Paşa saraya geldi, Kösem Sultan'ın huzuruna çıktı ve aldığı gizli emri valide sultana arz etti. Ona sormadan hiçbir iş görmemesi için Sultan Murad kendisine ayrıca emretmişti.

Valide sultan taş gibiydi. Başka nasıl olabilirdi ki işlenecek çifte cinayetin birer pençe kan lekesi de onun alnındaydı. Sonsuz bir saltanat ve servet hırslının zebunu olmuş o kadın, kendisini ab-ı hayat içmiş farz ediyordu ve bir gün Sultan Murad hayata göz yumarsa tekrar Eski Saray'a sürgün edileceğini düşündükçe titriyordu. Osmanlı tahtına büyük Şehzade Bayezid geçecekti, o da ölürse Süleyman padişah olacaktı, ikisi de kendi evladı değildi ve ikisinin de anaları sağdı. Kösem saltanat sürerken o iki kadın Eski Saray'da çile dolduruyordu. Kocası Sultan Ahmed öldüğü zaman I. Mustafa'nın anasından gördüğü muameleyi unutamıyordu. Ama o zaman gençti ve tekrar saltanata kavuşma ümitleri vardı.

Şimdi yaşı elliyi bulmuştu. Valide sultanlığı bir kere elden kaçırırsa devlet bir daha başına konmamak üzere uçacaktı.

Bayram Paşa'nın karşısında taş gibi durdu, başka nasıl olabilirdi ki bu çifte cinayeti hazırlayan, Sultan Murad'ın kafasına yerleştiren oydu.

Sultan Murad'ı çok ağır bir şekilde hicveden Şair Nefî'nin idam edildiği gün, padişah asabi bir buhran içindeydi. Ve öyle anlarında metanetini daima anasından alırdı:

“Anacığım... Bu halk ve askerde bana karşı tekrar ayaklanma için bir meyil ve kudret var mıdır?”

“Fitne daima tahrikle olur, Hafız Paşa vakasındaki ayak divanında kulun şehzadeler için senden kefil istediğini unutma! Şehzadeler maddesinden Kasım ile İbrahim'den sana zarar gelmez, zira onların anası benim, ama Bayezid ile Süleyman hem benim evlatlarım değildir, hem de saltanat yolunda büyük şehzadelerdir...”

“Onları da hemen kaldırtayım...”

“Bir yol sabret. O madde için halkın ve askerinin senden aşırı hoşnut olması gerekir. Gazaya git, kaleler fethet... Fetih müjdeleriyle şehir donanmaları olsun... O zaman sana Bayezid ile Süleyman'ı soran olmaz!..”

Bayram Paşa'nın karşısında Kösem Sultan taş gibiydi. Başka nasıl olabilirdi ki o iki şehzadenin idamından sonra valide sultanlık kendisine kayd-ı hayat şartıyla kalıyordu. Osmanlı tahtında ister Sultan Murad otursun, ister Kasım, ister İbrahim...

Bayram Paşa'yı dinledikten sonra:

“Ben varayım aptes alayım, ezan okundu, akşam namazına durayım!” dedi.

Bayram Paşa namuslu, mert vezirdi. İki masum gencin kanına girmek gibi çok kötü bir iş yüreğine hançer gibi saplanmıştı. Bostancıbaşı Doce Mehmed'e:

“Valide sultan el yudu gitti, bu büyük vebali bize bıraktı...” dedi.

Doce:

“Sultan Murad'ın fermanına karşı gelemeyiz... İşe başlayalım, sonra da başımızı taşa vurup ağlayalım...” dedi.

Şehzade Bayezid ile Süleyman Harem'de yan yana iki odada mahpustu. Her iki oda da küçücük, duvarları nefis çinilerle kaplıydı, yaşamakları alçı kabartmalı birer ocak vardı. Demir parmaklıklı pencerelerin perdeleri eskimiş, sedirlerin örtüleri dökülmüştü. Birer küçük el şamdanıyla aydınlatılmış olan o iki odada iki delikanlı ömürlerinin bahar çağını geçiriyordu. Yanlarında da birer çilekeş cariyeleri vardı. Bütün dünya zevkleri o kızların körpe vücutlarından ibaretti.

Şehzade Bayezid uzun boyu ve narin endamı ve yüz nakışlarıyla güzel bir delikanlıydı. Sırtında bir ipekli entari, başında bir ipekli takke vardı. Kumral saçları takkesinin kenarından taşmış, perişan, uzun zamandır berber eli görmeyen kıvrır kıvrır taze bıyıkları, zülûf gibi sakalı kendisine vahşi bir güzellik vermişti. Yalınayaktı. Yatsı namazı için aptes almıştı; bağrının içinden bir: “Of Allahım!” sayhası koptu:

“Gençliğim şu dört duvar arasında geçiyor! Murad cellatlarını gönderse de şu can kuşumu ten kafesinden azat etse” dedi.

Cariyesi, gözleri yaşlı:

“Benim Şehzade Bayezid Han’ım...” dedi. “Niçin öyle söylersin... Allah büyüktür. Bir gün...”

Fakat kız sözünü tamamlayamadı; kapının ardında ayak sesleri duyuldu. Dehşetinden dili tutulan kız bir köşeye sindi, Bayezid ise, gayet metin gözlerini kapıya dikti. Kilit açıldı, kapı açıldı ve içeriye dev yapılı üç baltacı neferi girdi. Şehzade:

“Cellat mısınız?” diye sordu.

Cellatlar şehzadenin yüzüne bakamadılar, gözleri yerde, Bayezid’in yeni yıkanmış çıplak ayaklarındaydı. Baş işaretiyle “Evet” dediler.

“Ben sizi zaten bekliyordum... Çekinmeyin, korkmayın, utanmayın... Hakkım size helal olsun, sizler emir kulusunuz... Aptesim var, namaza durayım... İşinizi ben Allah huzurundayken görün.”

O sırada bitişik odadan bir feryat duyuldu. Şehzade Süleyman “Beni ne hakla boğarsınız! Ben taht kavgasında değilim... Kıymayın bana! Hem padişahımız bize dokunmayacağına söz ve kefil vermişti” diye bağııyordu. Şehzade Bayezid odada sanki yalnızmış gibi söylendi: “Zavallı Süleyman, Murad zalimi sana da mı kıyar? Şu anda yaşamayı düşünmüyorum. Ama senin sesin...”

Cellatlar hâlâ yüzüne bakamıyorlardı. Kelime-i Şehadet getirip hemen namaza durdu.

İki şehzadenin cesedi sabaha karşı babaları Sultan Ahmed’in türbesine defnedildi. İstanbul derin uyku içindeydi.

İhtisas sahibi has nedim hikâyesi

Saraydaki çifte cinayeti öğrendiği gün İstanbul halkı büyük bir teessüre kapıldı. Aradan çok geçmedi, Sultan Murad’ın ikinci fetih

müjdesi geldi, İran'ın taht şehri Tebriz'i almıştı. Yine yedi gün yedi gece donanma oldu ve Bayezid ile Süleyman unutuldu:

“İşte Kızılbaş'ın tahtını da aldı...”

“Padişahımız kahraman-ı zamandır...”

“Allah ömrünü uzun etsin...”

Ulakların ağzından fıkralar anlatıldı:

“Aras Irmağı'nı geçerken su atların eyer hizasına kadar çıkmış, padişahın atının yanı sıra yürüyen solaklar boğazlarına kadar suya dalmışlar, birini de su kapmış götürürken pehlivan padişahımız o neferi yakasından kavrayıp nehrin öte yakasına eliyle çıkarmış.”

“Bir kalede bir büyük kapı varmış, kapı gerçi tahtadan ama, demirden katı abanozdanmış... Kılıç çalmışlar, teber vurmuşlar, kırmak değil üstünde çentik bile olmamış... Sultan Murad ferman etmiş, kendisine bir adam beli kalınlığında ve üç adam boyu uzunluğunda bir ağaç getirmişler... Ağacı iki pençesiyle kavramış... Kapıya bir hamle edip indirdiğinde kapıyı yıkmış... Ve cümle asker ‘aleyke avnullah’ deyip padişahın ardından yürüyüp kaleyi almışlar...”

“Asker hiç sıkıntı çekmezmiş... Sultan Murad askeri kuş sütüyle beslermiş.”

“Padişahımızın ayaklarında bir sızı varmış... Hem dizleri, bacakları da sızlarmış, attan inmiş dört katır çeker tahtırevana binmiş, ama o merd-i meydan sefere devam edermiş. ‘Horasan’a kadar giderim’ demiş.”

Sultan Murad Tebriz’de dört gün kalmış ve orduya dön emri vermişti. Gazaplı genç adam en küçük kusuru affetmiyordu. Dönüşte de 10 vali ile 10 sancakbeyi idam edilmişti.

Van dağlarında müthiş bir kar fırtınasına tutuldu.

Bitlis’te Bitlis Hanı Abdal Han’ın misafiri oldu. Osmanlı padişahlarına tabi o hükümdar marifetli bir ihtiyardı. Türkçe, Arapça, Farsça ve Latince biliyordu. Sarayında büyük bir kütüphanesi ve bir de rasathanesi vardı. Zevk ehli, keyif ehliydi. Sultan Murad’a öyle ziyafetler çekti ki, İstanbul’a gelse, padişah onu öylesine ağırlayamazdı. Padişaha üç nefer de afet-i devran, cennet kaçkını köçek oğlan hediye etti, onların eşi de İstanbul’da bulunmazdı. Hint rakslarının üstadı gençlerdi; yılan gibi kıvrıla kıvrıla, duman gibi büküle büküle oyunları, hele ellerinin, ayaklarının hünerleri kuğu

kuşunun boyun kırmasına, telli turnaların kanat çırpmasına benziyordu.

Padişah bacak ve ayaklarındaki sızılar yüzünden Diyarbakır'da on gün kaldı. Biraz iyileşti, ata bindi ve İstanbul yoluna ılgara düştü. 1635 yılı Aralık ayının yirmi beşinci pazar günü İzmit'e geldi. Sert bir şimal rüzgârıyla sulu kar yağıyordu. Kaymakam Bayram Paşa'ya gönderdiği emirle donanma ve saltanat kayığı İzmit'e gelmiş, padişahı bekliyordu. İzmit halkı Revan Fatih'i'ni iki konak yerden karşılamıştı. Karşı çıkanlar arasında İranlı Yusuf Paşa da vardı. Padişahın aşırı iltifatına nail oldu. Ayaklarına kapanan Yusuf Paşa'nın sırtını okşadı ve elinden tutup kaldırdı: "Şu andan itibaren meclisimde has nedimimsin..." dedi ve sonra etrafındakilere onu göstererek:

"Herkes bilsin!.. Yusuf Paşa gayetle makbulümdür... Benim nedim-i hass-ı baihtisasımdır!.." dedi.

"İhtisas Sahibi Has Nedim" o zamana kadar sarayda kullanılmamış bir unvandı. "Nedim" malum, "Has Nedim" de malum, ihtisas sahipliği bilinmiyordu. Neyin mütehassısıydı o İranlı prens? Anlayanlar bıyık altından belki gülümsediler... Sultan Murad bu tumturaklı unvanı hemen oracıkta icat etmişti.

O gece saltanat kayığında kurulan işret sofrasında Sultan Murad'a kadeh arkadaşlığı yapan Yusuf Paşa, Sultan Murad'a nefis zevkleri üzerine öyle fıkralar, öyle sahneler nakletti ki, İstanbul padişahının geniş bilgisine hayran bıraktı. Sultan Murad öyle bir nedimden mahrum olarak geçmiş zamanlarına acıdı, artık fırsat bundan sonrası içindi.

Saltanat kayığı çarşamba sabahı Üsküdar Sarayı İskeleyi'ne yanaştı. Orada Bayram Paşa ve İstanbul'da kalmış devlet erkânı ve İstanbul ayanı şu kadar aydan beri göremedikleri padişahın huzuruna çıktılar, gazasını tebrik ettiler. Sultan Murad için can sıkıcı, uzun süren merasim.

Ertesi perşembe günü İstanbul şehrine parlak bir zafer alayıyla girdi. Alayın önünde Sadrazam Bayram Paşa ile ihtisas sahibi has nedim atbaşı beraber geçmişlerdi. Sultan Murad yine Bad-ı Saba isimli atının üstündeydi. Ve altın zırhını giymiş, cengâver kıyafetindeydi. O güne kadar ecdadından hiçbiri bu kadar tantanalı zafer alayı göstermemişti.

Hekimler, ayaklarındaki sızının sebebini bulamamışlardı, hastalığına bir isim koyamamışlardı. Pehlivan yapılı genç padişahın yüzü solgundu, çok ıstırap çektiği belliydi. Söylemeye elbette ki kimse cesaret edemezdi, Sultan Murad döktüğü bunca masum ve mazlum kanının ahını elbette ki çekecekti.

İranlı nedime İstanbul'da kubbe vezirliği (devlet bakanlığı) verildi. Boğaziçi'nde İstinye'ye yakın bir yerde "Feridun Paşa Bahçesi" denilen miri bir koru, Ahırkapı'da miri bir yalı, Kâğıthane'de de bir çiftlik hediye edildi.

1636 yılının Nisan ayı ortalarında, Revan Kalesi'nin İranlılar tarafından geri alındığı haberi geldi. Padişaha arz edilmesi güç bir işti. Bayram Paşa cesaret edemedi. O güç işi padişahın gözdesi Bosnalı Mustafa Paşa üzerine aldı. Ve bir içki sofrası başında münasip bir lisanla bildirdi. Sultan Murad'ın birden parlayacağı sanılıyordu, bilakis bir kahkaha attı:

"Revan gitti ise Revan hanı karşımda, bana kale değil, böyle bir nedim lazımdı!" dedi.

Habis ruh

1636 yılı Temmuz'unda Kösem Sultan oğlu Sultan Murad'a bile haber vermeden, sessizce saraydan ayrıldı, kale duvarlarındaki Topkapı dışındaki bahçesine, orada bulunan küçük köşküne çekildi. Sultan Murad da "sevgili anacığını" arayıp sormadı.

Kaymakam Bayram Paşa padişahıtan öyle emirler alıyordu ki, namuslu vezir, ihtiras sahibi nas nedimin telkinleriyle yazılan o fermanları, bir çekmeceye kilitliyor, tatbik etmiyordu, vasiyetnamesini de hazırlamıştı, o da aynı çekmecedeydi. Padişah ile vezir arasında bir müthiş fırtınanın kopmasını Bosnalı Mustafa Paşa, elbette ki güçlükle, önleyebiliyordu ve ona münasip dillerle anlatıyordu ki Bayram Paşa "ihtiras sahibi" vezir olamazdı, o padişahının saltanat ırzını koruyan adamdı ve Sultan Murad öyle bir vezire muhtaçtı.

Bir gün Bayram Paşa Topkapı dışındaki bahçesinde Kösem Sultan'ı ziyaret etti; valide sultandan kendisine bir yol göstermesini isteyecekti. Sultan Murad'ı gazaba getirmeden makamını nasıl bırakabilirdi. Kösem'e, kendisini çekilmeye zorlayan çirkin hadiseleri hiç çekinme-

den açıkça anlattı. O mahrem buluşmada şöylece konuşmuştu Kösem:

“Paşa... Ben söylediklerinin hepsini bilirim, ama sen benim buraya çekilmemin sebebini bilmezsin...”

“...”

“Yusuf melunu her gün oğlumun karşısına geçer, güya tarihten dem vurur...”

“...”

“Abbasi halifelerinden Mehdi’nin zevcesi Melike Hayzeran kocasının ve iki oğlu Hadi ile Harunürreşid’in zamanında şu kadar sen saltanat sürmüş... Tıpkı benim gibi...”

“...”

“Kocasını zehirlemiş, büyük oğlunu da boğdurtmuş. Harun’u tahta çıkartmış...”

“...”

“Ama Harun onun zamanında istiklalle padişahlık yapamamış... Padişahlığının tadını çıkaramamış... Saltanat lezzetini anası Hayzeran Sultan öldükten sonra tatmış...”

“...”

“Yusuf melunu bunları anlatırken oğlum ‘Tıpkı anam gibi...’ demiş, Yusuf da ‘Padişahım hemen sen bana izin ver, ben anana selan pirinciyle bir amberli pilav yedireyim...’ demiş.”

“...”

“Daha dün olan vakadır. Âl-i Osman kapısının emektarlarından Tosyalı Hasan Paşa şu kadar zamandır açıkta, bana gelmiş, yüz suyu dökmüş, mansıp istemişti... Hasan Paşa’yı benden âlâ bilirsin, namuslu, vakarlı bir vezirdir... Ben de mahremim Sümbül Ağa’yı dün padişaha gönderdim...”

“...”

“Meğer Sultan Murad, Yusuf Paşa’ya ihsan ettiği Feridun Paşa Bahçesi’ndeymiş... Herif o bahçede billurdan bir hamam yaptırmış...”

“...”

“Padişah o hamamda mest ve üryan yatarmış... Uzun uzun saçlı, saçları çiçekli, kulaklı küpeli, bellerinde ibrişim peştamallar, otuz kırk delikanlı, kimi kemane çalar kimi ut, kiminde zil kiminde tef... Göbek taşında da tüm üryan iki Hintli köçek oğlan ellerinde yalın kı-

lıçlarla raksedermiş... Sümbül'ü o meclise sokmuşlar, o da gaflet etmiş girmiş..."

"..."

"Sultan Murad birden gazaba gelmiş, 'Bu melun zenci de nereden çıktı...' demiş. Sonra Sümbül'ü tanımış, 'Bre melun... Benim halvet-i has meclisimde ne ararsın?' diye sormuş. Yusuf söze karışmış, 'Padişahım bu Arap halvet-i has bilmez, ananın Arabıdır...' demiş. Sümbül de korka korka Hasan Paşa'ya bir mansıp verilmesi hususundaki ricamı arz etmiş. Padişah 'Var git anama söyle... Bahçesinde devletimize dua ederek otursun... Bir nefes alsın, bin şükür etsin...' diyerek Sümbül'ü huzurundan kovmuş..."

"..."

"Ben metin kadınımdır... İmanım kuvvetlidir... Alnımın yazısı neyse o olur..."

"..."

"..."

"Düşmanı da küçümsemem... Düşmanın küçüğü yoktur..."

"..."

"..."

"Yusuf Paşa oğluma bir habis ruh gibi girdi."

"..."

"..."

"Sarhoştan deli korkmuş derler..."

"..."

"..."

"Birkaç güne kadar saraya döneceğim... Sarayda iki oğlum daha var... Kasım ile İbrahim... İşte onlar için döneceğim saraya... Sarhoştan deli korkmuş derler ama, ben kendim için korkmam onlar için korkarım..."

Bayram Paşa:

"Sultanım hazretleri, sen devletin direğiiken böyle söylersen, ya ben ne yaparım!.." dedi.

Kösem'in Paşa'ya söylenecek çok sözü vardı, "Eğer istersen benimle anlaşırsın, biz anlaşınca Sultan Murad'ı bir odaya kapamak, etrafındakileri bir saat içinde yok etmek ve öbür oğlum Kasım'ı tahata oturtmak iş midir? Sultan Murad bir gazi kahramandır diye onu gözünde büyütme... Halkın hafızası, kini, sadakatı yoktur, onlar fertlerin kafasında yaşar, onun içindir ki insanın fert olarak düşmanı olmamalıdır... Halk deniz gibidir, hiç ummadığın anda, rüzgâr esince kabarır... Bugün baş tacı ettiğini yarın ayakları altına alır... İş se-

ninle benim anlaşılmamızda...” diyemedi. Sustu. Sadece:

“Hele bir yol daha bekleyelim... Bakalım ne olur...” dedi.

Kösem Sultan artık oğlu Sultan Murad’dan nefret ediyordu. Padişah da anasından artık o kadar uzaklaşmıştı ki, bir gün ani gazabına Kösem Sultan da hedef olabilirdi ve Kösem bunu çok aydın görüyordu.

“Ersiz avrat kış görmüş yılan gibidir...”

Yusuf Han’a ihsan olunan miri malikâneler arasında İstinye civarındaki Feridun Paşa Bahçesi muhakkak ki Boğaziçi’nin en güzel yerlerinden biriydi. Yeşil rengin göz dinlendiren çeşitleriyle muhteşem bir koru, bülbül yatağıydı. Binlerce, on binlerce çılgın kuşun sesi bir çağlayan halindeydi.

Yusuf Han burada yüzyıl önceden kalma küçük bir kasrı yıktır-mış ve içinde yeni velinimetinin eğleneceği bir sahil saray yaptırt-mıştı. Kırmızı aşı boyalı bu ahşap yalı, şahnişinleriyle ve ahşap kepenkli geniş pencereleriyle ve nakışlı geniş saçağıyla sadelik içinde güzel bir İstanbul yapısıydı, ama yalnız dış görünüşüyle. İçi, her divanhanesinde, salonunda hayrete düşülecek bir âlem-di, bir salon Hint, bir salon Çin, bir salon da Frengistan’dı. Zevkle ve bilgiyle döşenmişlerdi. Bir taraftan bina yapılıırken, bir taraftan da eşyası yapılmıştı. Eşyanın resimlerini Yusuf Han kendisi çizmişti. Ve her salonunda Sultan Murad’a hizmet edecek mahbuplar, o diyarların en cazip, şehvetengiz esvaplarıyla giydirilip kuşatılmıştı.

Korunun kuytu bir köşesinde, duvarları billurdan bir hamam yapılmıştı. Hamamın dışı yaseminlerle sarılmıştı. Soyunma yeri de, etrafı yaseminler ve güllerle çevrilmiş altın yaldızlı bir kafesti. Yalnız padişaha mahsus bir altın kurnadan da gülsuyu akıtılmıştı.

Sultan IV. Murad’a ferik dekorlar içinde nefis lezzetleri tattıran ve o genç ayyaş hükümdarın yorgun vücudunu billur bir hamam içinde altın lüleden dökülen gül suyuyla yıkatarak dinlendiren Yusuf Han, sekiz on ay içinde öyle bir siyasi nüfuza sahip olmuştu ki, mütehasıs has nedimin kapısı, bir hacet kapısı olmuştu. Başlı daralan eli dolu olarak oraya koşuyordu. Çok sonradan bir bendesinin naklettiği sahnedir:

Bir yaz sabahı, yalının denize bakan İrankâri yatak odasında, Yusuf Han bir sedire uzanmış çubuk içiyordu. Sultan Murad, cezası ölüm olan tütün yasağından tiryaki nedimini istisna etmiş; “Sana tütün ve çubuk için iznim vardır, zihnine cila ver ki, beni gereği gibi eğlendiresin” demişti. Evet, sedire uzanmış ve çubuk içiyordu. Sırtında ipekli entari, yalınayak, başında perişan bir tülbent, laubali keyif halindeydi, Firuz Ali adındaki mahremi içoğlanı, ki Revan’dan yanında getirmiş aslı Şirazlı bir gençti, bir *Bahname* okuyordu. El-yazması “seks kitabı” çıplak minyatürlerle süslendikten sonra padişaha takdim edilecekti, okunan bir müsveddeydi. Genç okuyor, Yusuf Han da düzeltmeler, ilaveler yapıyordu:

“Burası noksandır... O üç nefer gemicilerin eşkâli tafsille kaydedilmek gerek, işaret et...”

“Yok, bu tasvirde bayağılık var. Şöyle olmak münasıptır... Tashih et.”

“Bu dahi kabadır... Kayıkçı ve hamal makulesi kârıdır. Değiştir...”

Odaya kâhyası girmişti:

“Sultanım... Himmetinizle nail olduğu mansıbın şükranıyesiyle Tosyalı Hasan Paşa gelmiştir, aşağıda eteğinizi öpmek için bekler...” demişti.

Yusuf Han uzandığı sedirin yastığı altından bir çetele çıkarıp o tahta çubuğun üzerine iki çentik ilave etmiş:

“Keseleri hazineye koy... Başka gelen giden yok mudur?” diye sormuştu.

Kâhya:

“Ahmed Paşa ve Gürcü Paşa ve Türkmen Ağası ve Karakeçili Ağa geldiler, Karakeçili’nin mera davası varmış, öbürleri senden mansıp isterler...” demişti.

Nedim:

“Yüz ellişer florin getirsinler...” dedi.

Ve iblisane bir kahkaha attı:

“Valide hazretleri geçen gün ilk kamçıyı yedi, fakat o dişi aslanın tırnakları tamam sökölüp kafese kapatılmadıkça bana bu memlekette can emniyeti yoktur...” dedi.

Ve sözüne küstahça devam etti:

“Valide hazretleri genç yaşında dul kalmış... Ersiz avrat kış görmüş yılan gibidir... Ere vereceği muhabbetini mala verir, mücevhare

verir, dirhem ile dinara verir... Bre medet canım, onlar bize dahi lazımdır... Padişahımın mübarek ayaklarının basacağı yere altın dökürüm... Gamzesi hançer ve nigâhı neşter, her biri velvele-i zaman kırnalı kuzu ve sine bülbülü mahbub-i zibalar tedarik ederiz hepsi florinle tedarik olunur..."

Cin gibi kurnazlığına rağmen Yusuf Han, mahremi Firuz Alisi'nin Kösem Sultan tarafından satın alınmış olduğunu aklının kenarından bile geçirememişti.

Bir gün de padişaha:

"Benim şevketli mürüvvetli padişahım... Şu Bayram Paşa sana sadakat davasıdır, ama ferman dinlemez, vadi-yi isyanda bayrak çekmiştir..." demişti.

Sultan Murad gülmüş:

"Bre Yusuf Paşa o senin gibi vezir değildir... Onun bana hizmet ve sadakati başka yoldadır... Bayram Paşa senin istettiğin şeyleri yapmaz, ben o fermanları yapmayacağını bildiğim halde gönderdim... Ama biz ona başka bir mansıp bulalım, yerine de senin yolunda hizmet edebilecek başka bir vezir bulalım..." demişti.

Ve Revan Kalesi'nin İranlılar tarafından geri alındığının onuncu ayında Sadrazam Tabanıyassı Mehmed Paşa azledilerek mühr-i hümayun Bayram Paşa'ya verilmiş, yeni sadrazam da İstanbul'dan, ordunun bulunduğu Diyarbakır Kışlağı'na doğru çıkıp ayrılmayı canına minnet bilmisti.

Bir yıl içinde Kösem Sultan oğlunu ancak on defa ya görmüş ya görmemişti. Her seferinde ayaküstü sadece hal hatır soruşmuşlardı. Bayramlarda ve kandillerde padişah anasının elini soğuk soğuk öpmüş, Kösem'in dudaklarından dökülen dualar da yürekten gelmemişti. Ana oğul aralarında açılan uçurumu görüyorlardı.

1638 Şubat'ında sarayda valide sultanın hasta olduğu söylendi. Haber Kösem'in dairesinden çıkmış, sarayda "Benden işitmiş olma!" diyerek yayılmıştı.

Hekimbaşının zehirleri

Sultan Murad anasının hastalığını duyduğu zaman ziyaretine gitmedi: "Anacığım çağırınca giderim..." dedi. Kösem de oğlunu çağır-

madı. Fakat padişahıtan aldığı emirle Hekimbaşı Emir Çelebi valide sultanı görmeye gitti.

Muhayyel hasta saray başhekimini oturma odasında kabul etti, başına bir örtü atarak. Hastalığın hiç bahsi geçmedi. Aslında da Kösem'in hastalığı haberi, sarayda, dedikoduya yol açmadan bu konuşmayı sağlamak için yayılmıştı. Şöyle konuştular; Kösem sordu:

“Emir Çelebi... Senden dört gözle haber beklerim...”

Hekimbaşı bulunduğu yerin mahremiyetinden emindi, rahat ve açık konuştu:

“Sultanım... Sen devlet direğinin uğruna canım feda olsun... Yusuf Han melunu için üç türlü zehr-i katil hazırladım ki, bir lokma taamla, bir yudum şerbetle, bir çiçeği bir nefes koklamakla habis canı çıkacaktır, fakat şerir padişah sofrasından gayrı yerde ne yer ne de içer, ne dahi bir şey koklar, eğer padişahımızın mübarek elinden olmazsa...”

“Yusuf’un Şirazlı kâtip oğlanını görmedin mi?”

“Sultanım... Bunca yıllık velinimetine ihanet edip ondan sana haberler gönderen o veled-i zinaya nasıl güvenebilirim ki beni ele verirse padişahımız beni bir an sağ bırakmaz.”

Haklıydı hekimbaşı. Kösem konuyu değiştirdi:

“Padişahımızın Bağdat üzerine sefere çıkacağını işittim, senin bildiğin nedir?”

“Bugün yarın tuğlar Üsküdar’a geçer diyorlar... Elbette ki Yusuf Han’ı da yanında götürür... Ben de giderim. Umarım ki seferde o melunu zehirlemek için fırsat düşer...”

Kösem içini çekti:

“Ben de umarım ki Sultan Murad Bağdat Seferi’ne çıkmadan beni ahret seferine çıkarır...” dedi.

Hekimbaşı, ana oğul arasındaki gerginliği biliyordu, teselli yollu ama, o da üzgün:

“Hâşâ sultanım hazretleri...” dedi. “Öyle bir emr-i azime kimse cesaret edemez, yüreğinizi hoş tutun, siz bu devletin direği valide sultansınız...”

Kösem konuyu yine değiştirdi:

“Şu anda Sultan Murad nerededir?”

“Emir-i Kûn’ melununun bahçesindedir.”

Valide sultanın yüzü utancından kıpkırmızı oldu, hekimbaşı da

koca bir valide sultan huzurunda Yusuf Paşa'ya duyduğu nefretle düştüğü laubaliliğinden çok sıkıldı ve izin alarak huzurdan ayrıldı.

İstanbul bıçkınları, külhanileri, padişahın ihtiras sahibi has nemine "Emir-i Kûn" lakabını takmış. "Kûn" kelimesinin karşılığını bir Arapça lügattan bakınız. Yüz kızartıcı lakap, İstanbul kibarlarının da ağzına düşmüştü, fakat onlar iki kelimeyi birleştirip azıcık da değiştirdiler, "Mirgün" dediler. Zaman ile de tamamen değişti, İstanbul ağzı Türkçe'nin zarafet kaideleri galebe çaldı, "Erguvan" adındaki güzel çiçeğin adına benzetildi, Yusuf Paşa'nın yalısının bulunduğu Boğaziçi'nin o güzel yerine "Emirgân" denildi. Vaka yazarları, tarihçiler de mahut lakabı kaydetmeden geçemediler, fakat onların kaleminde büsbütün değişti, onlar "Emirgüneoğlu" diye Yusuf Paşa'ya soyadıymış gibi yamadılar.

Hekimbaşı Emir Çelebi huzurundan çıkarken Kösem onun ardından bir müddet dalgın baktı ve sonra dişlerini gıcırdatarak: "Elinde üç müthiş zehir bulunan adam... Ne düşünürsün, koy, ikisi de gebersin... Yusuf da Murad da..." diye mırıldandı.

Sonra yine bir asabi buhran geçirdi, bir anda Değirmenlik Adası'na dönerek.

Deli Mariya'nın el ve çakıl fallarından sonra Kösem faldan korkuyordu. Rüya tabirinden de ürküyordu. İstikbalin iyilikleriyle beraber kötülükleri, felaketleri de vardı. Onları niçin öğrenmeliydi zamanından önce, karşı duramadıktan sonra.

Bir müddet korku içinde ağladı. Ve yıllardan beri unuttuğunu sandığı Yeniçeri Ali gözünün önüne geldi, bütün erkek gücüyle, âşıklığının ayrıca revnak verdiği güzelliğiyle, ve kendisini tutamayarak bağırdı:

"Neredesin Yeniçeri Ali!.. Hayattaysan, beni de hâlâ seviyorsan, sana muhtacım, gel!"

Ona muhtaçtı Kösem Sultan, "Vur dediğim zaman vuracak bir el lazım bana! Ama hata benim... Harem'de kadın pençesine düşmesin diye Murad'ı dışarda birtakım gençlerin, en son da Acem haramzadenin pençesine düşürdüm... Ah Yusuf Han, kanıma susamış olan o iblis... O geldikten sonradır ki oğlum benden tamam yüz çevirdi... 'Ersiz avrat' kış görmüş yılanmış!" diye söylendi.

Artık Harem'e hemen hiç uğramayan Sultan Murad, 1638 kışı

için sarayda Fatih Sultan Mehmed Köşküne yerleşmişti. Fakat gecelerini devamlı olarak o köşkün hemen yanındaki muhteşem Sultanselim Hamamı'nda geçiriyordu.

Şubatın on yedinci çarşamba günüydü, sert bir poyraz bulgur halinde kar savuruyordu. Deniz limonküfü rengindeydi. Üstü ağarmış İstanbul'un vahşi bir güzelliği vardı. Gün ortası, iş zamanı olduğu halde büyük şehrin en kalabalık çarşı ve pazar yerleri bile ıssız ve sessizdi.

Kösem Sultan gece gördüğü bir rüyanın tesiri altındaydı, "Bağrındaki bir gül fidanının iki goncasından birini bir el uzanmış ve koparmıştı" üstündeki ağır sıkıntıyı bir türlü atamıyordu.

Enderun'daki casuslarından biri koşarak geldi, Çerkez Siyavuş, Zenci Sümbül Ağa'nın kulağına bir şeyler fısıldayarak kaçtı gitti. Siyavuş, o tüysüz çocuk, padişahın günlük meclislerinin makbul simalarındandı, baş vazifesi, sızıları tuttuğu zamanlar padişahın ayaklarını ve bacaklarını ovmaktı. Haberlerine güvenilirdi.

Sümbül Ağa da valide sultana koştu; tam ögle yemeği vaktiydi. Zenci, dehşet içinde titriyordu:

"Sultanım... Padişah cellatlarla Harem-i Hümayun'a geliyor!.." dedi.

Kösem Sultan'ın yüzü bembeyaz oldu.

Şehzade Kasım faciası

Kösem Sultan'ın yüzü bembeyaz oldu, ama kendisini düşünmedi. O gece rüyasında, bağrındaki fidanın iki goncasından birini koparmışlardı. Sultan Murad'dan artık nefret ediyordu, bağrındaki goncalardan biri Şehzade Kasım, biri de Şehzade İbrahim'di. Başına bir örtü atarak dairesinden deli gibi fırladı. Sümbül arkasından gelecek oldu:

"Sen kal... Kimse gelmesin!.." dedi.

Şehzadeler dairesine doğru koşmaya başladı, "Altın Yol" adını taşıyan koridorda. Sıcak odasından dışarı fırlarken sırtına hiçbir şey almamıştı. Üşümüyordu ama, her tarafı buz gibiydi.

Şehzadeler dairesinin anahtarları kızlarağasındaydı. Taş zemin üzerinde hızlı ve sert, adeta koşar gibi yürüyen ayak sesleri duyunca şehzadeler dairesinin dış kapısı önünde dimdik durdu. Yarım asırlık bir saltanatın heykeli gibiydi.

Yaşlı güzel kadın, oğlu padişahı dört kişilik bir kafilenin başında gördü, arkasındakiler kızlarağası, bostancıbaşı, Cellatbaşı Kara Ali ve onun yamağı Hamal Ali'ydi.

Sultan Murad sarhoştı. Gözleri birer kan çanağı gibiydi. Onun gırtlacağına kadar gömüldüğü kan ve levs batağı, nefretine rağmen, nihayet anaydı, Kösem'in yüreğini sızlattı.

Anasının büyük hatırası, o hatıradan gelen bir nüfuzu vardı, padişah o sarhoş halinde aklından şunu geçirmişti, Kösem kızlarağası ile bostancıbaşıya: "Kaldırın şunu! Zulmünden, rezaletlerinden, şenaatlerinden bıktık!" dese ve oracıkta o dört kişi Sultan Murad'ı boğuseler, asker ve halk ne yapabilirdi anasına!

Sultan Murad'ın bakışları paralayıcıydı, fakat sesi çok yumuşaktı: "Anacığım... Ne işin var burada?" diye sordu.

Kösem'den, ölümü göze alan insanın cesaretiyle çok sert bir cevap alsaydı, belki de o gün ve o saat için geri dönebilirdi. Fakat o cesur kadın o anda ölümü göze alamadı ve o cesareti gösteremedi:

"Padişahım... Kıyma benim evlatlarıma..." diyebilirdi.

İşte bu küçük zaaf, bu yalvarış, kanlı müstebidin bir an için sarsılmış kuvvetini yerine getirdi, canavarlığı kamçılandı ve sesi sertleşti: "Ana" hitabını da kullanmaya lüzum görmeden:

"Çekil yolumdan!.." dedi.

Kösem Sultan'ı bileğinden tuttu ve kapı önünden o kadar hoyratça çekip aldı ki, valide sultan sendeledi, yere yuvarlanacak gibi oldu.

Kızlarağası elleri titreyerek şehzadeler dairesinin kapısını açtı. Kösem, gelenlerin kendisinden ummadıkları bir çeviklikle hepsinden önce açılan kapıdan içeri daldı. Ve padişahın karşısında yine dimdik durdu. Sultan Murad gazapla yine:

"Çekil yolumdan!.." diye bağırdı.

Kadın yine yalvardı, "Sen def ol git!" diye bağıramadı:

"Padişahım... Kıyma evlatlarıma... Ömrüne dua eden iki biçare gençtir..." dedi.

Sultan Murad, artık gözü hiçbir şeyi görmüyordu, kızlarağasına:

"Kasım nerededir?" diye sordu.

Kızlarağası bir kapı gösterdi. O sırada kapının arkasından Şehzade Kasım'ın sesi duyuldu.

"Anacığım... Anacığım... Verme beni anacığım!"

Kösem'in bağrından bir hıçkırık koptu.

Kasım, ömrü dört duvar arasında geçmekte olan bahtsız delikanlı, dışardaki gürültüyü duyunca kapıya koşup dışarda konuşulanlara kulak vermiş, Sultan Murad ile Kösem Sultan'ın da orada olduklarını anlamış ve can korkusuyla deliye dönmüştü.

Sultan Murad yine Kösem'in bileğine sarıldı, fakat bu sefer çekip atamadı. Cellat Kara Ali'ye:

"Çek şunu!.." diye bağırdı.

Cellat tereddüt etti, padişah gürlledi:

"Sana söylerim bre melun... Çek şunu!.."

Cellatbaşı Kara Ali insan suretinde bir ejderdi. Bir rivayete göre Hırvat, bir rivayete göre de Çingene'ydi. Müthiş kara pençesini valide sultanın bileğine geçirdi, ama padişahın önünden çekmesine hacet kalmadı. Kösem bayıldı ve yere düştü. Bayılırken de ağzından bir "Alçak!" sözü çıktı, oradakilerin hepsi duydular.

Cellatların odadaki işi bir dakika bile sürmemişti. Cellatbaşı Kara Ali, yamağı Hamal Ali'nin yardımıyla boğduğu Şehzade Kasım'ın cesedini sırtına vurarak dışarı çıkmıştı. Sultan Murad:

"Yürü melun!.." diyerek cellatbaşı ile yamağını ve bostancıbaşıyı önüne kattı, kızlarağasına yerde baygın yatan anasını işaretle:

"Sen kal... Bununla meşgul ol, kendine getirip hatırını hoş tutarak yerine götür, öbürüne de mukayyet ol..." dedi.

Padişahın "öbürü" dediği en küçük kardeşi Sultan İbrahim'di. Kardeşi Kasım'ın son boğuk feryatlarını duymuş, dehşetinden bir köşeye büzülmüştü.

Burada Kösem'in ahvalini anlatmaya lüzum yoktur. Kasım'ı sormadı, o da aynı tabiri kullanarak İbrahim'i sordu:

"Öbürü ne oldu?"

Kızlarağası:

"Odasında sıhhat ve afiyet üzeredir..." dedi.

Şehzade Kasım faciasından dört gün sonra Kösem Sultan, karlı bir havada Topkapı dışındaki yazlık köşküne gitti, nisan sonuna kadar saraya dönmedi.

1638 yılı Nisan'ında Sultan IV. Murad Bağdat'a sefer niyetiyle İstanbul'dan Üsküdar'a geçerken, Kösem şehir dışındaki bahçesinde, köşküneydi, padişah, anasıyla vedalaşmaya lüzum görmedi.

Bağdat yolunun hikâyeleri

Sultan Murad Bağdat Seferi'ne çıktığı gün de İstanbul halkına cengâver kılığında görünmüştü. Ayağında uğur vardır dediği Şeyhülislam Yahya Efendi yine beraberindeydi.

Üsküdar sahrasında kurulmuş çadırında otuz dokuz gün kaldı. Padişahın ayak ve diz ağrıların arttığı söylendi. Hekimbaşı Emir Çelebi satranç oynama bahanesiyle günde en az iki defa otağ-ı hümayuna gidiyordu. O oyunda ustalığı meşhurdu.

Üsküdar'dan Bağdat'a kadar yol 115 konaktı. Bir konakta bazen iki veya üç gece kalılabileceğine göre, Bağdat en azından yedi aylık yoldu. Sultan Murad o 115 konak yol boyunca da kanlı bir iz bıraktı.

Mihaliç kadısından her işi rüşvetle görüyor diye şikâyet edilmişti. Padişahın emriyle orduya getirildi ve sorguya çekilmeden Bolvadin Konağı'nda asıldı.

Akşehir'de iki gün kalındı. Taştan yapılmış setler üzerinden bilur gibi sular dökülen "Baştekke" isimli mesirede Akşehirli Çizmeci Veli adında bir mahbupla işret etti. Uygunsuz takımıındandır diye düşman iftirasına uğrayan dört masum garip yiğidi o Çizmeci Veli kurtardı. Fakat oradan da kansız geçilemedi. Enderun'un Hazine Koğuşu'ndan on beşer yaşında Bosnalı iki genç bir gece kaçtılar. Yol bilmez, dil bilmez iki çocuk; bir dağ başında bir mandırada yakalandılar. Çocukların ve üç çobanın başları vuruldu.

Sultan Murad Ilgın'da da iki gün kaldı. Orada, meşhur kaplıcalarda Yusuf Paşa'nın tertip ettiği içkili oyun âlemi kasabada uzun zaman anlatılmıştı.

Konya menzilinde "Sakarya Şeyhi" diye nam salmış bir Şeyh Ahmed işkenceyle idam olundu.

O adamın ahvalini Eskişehir kadısı padişaha Ilgın'dayken anlatmış, "İhmal olunursa çok büyük fesat çıkaracaktır..." demişti.

Sakarya Nehri boyunda bir tekkenin şeyhi ölür. Halifesi Şeyh Alaeddin onun yerine geçer. Fakat müritlerinden Ahmed adında çehreli bir genç bütün dervişleri türlü vaatlerle kandırır, gökyüzünden dünyaya dönmüş Hazreti İsa olduğunu iddia eder ve yeni bir din kuracağını söyler, bir gece de Şeyh Alaeddin'i öldürüp cesedi-

ne taş bağlayıp Sakarya Nehri'ne atar, "Şeyhimiz erenlere karıştı..." diyerek tekkede şeyh postuna oturur, tekkedeki dervişlere ve civar köylerdeki cahil halka yeni din ve hayat nizamını yaymaya başlar:

"Dünya bir lezzethanedir..." der, "İnsan bütün o lezzetleri tatmak için yaratılmıştır..."

"İçki, zina ve livata mubahtır!" der.

"Aptes, namaz, oruç, ihtiyaridir, isteğe bağlıdır, istemeyene bir şey lazım gelmez..." der.

Günahı, haramı ve ayıbı ortadan kaldırıncı etrafında binlerce adam toplanır. Tekke bir meyhane, fuhuşhane, rezaletane olur.

Sultan Murad, Sakarya Şeyhi'nin yakalanması için bin kişilik bir kuvvet göndermişti. Şeyh Ahmed'in sapık müritleriyle kanlı bir çarpışma oldu. Kendisi dağa kaçtı ve bir gece bir orman içinde içki sofrası başında çıplak köçekler oynatırken basılıp yakalandı. Çıplak köçekler de dahil on iki müridiyle Konya'ya getirdiler, o da bir iç donuyla, çıplak ve başında kocaman bir kara sarıklı. Otuz otuz beş yaşlarında kara sakallı, omuzlarına kadar kara uzun saçlı, uzun boylu ve çok yakışıklı bir adamdı. Sultan Murad kendisini sorguya çekti:

"Sen Hazreti İsa olduğunu söylermişsin, doğru mudur?" dedi.

Ahmed:

"Hâşâ... Ben ümmet-i Muhammed'denim... Ama Hazreti İsa'yı bekleyenlerdenim..." dedi.

Padişah Şeyh Ahmed'in işkenceyle idamını emretti. Göğsünün ve sırtının derisini yüzdüler. Ellerini, ayaklarının, kol ve bacaklarının mafsalları kemiklerini kırdılar, sonra el, ayak, kol ve bacaklarını parça parça kestiler. Bütün bu işkenceler yapılırken bağırmadı, ağzından tek inilti bile çıkmadı, bayılmadı, bilakis Cellatbaşı Kara Ali'yle alay etti:

"İşini acele görme Cellat Ağa... Hoşlanıyorum... Yavaş yavaş yap, tadını çıkarayım..." dedi.

O feci haliyle bir eşeğe bindirdiler, ordugâhta ve şehirde dolaştırıp teşhir ettiler... ve nihayet sessizce öldü. On iki müridinin de başları vuruldu.

Sultan Murad, Şeyh Ahmed'in metanetine şaşmıştı. Muhakkak ki alelade bir adam değildi. Yusuf Paşasına sordu:

"Neydi bu adamın günahı?" dedi. "Onun tekkede ve dağda yaptığını biz sarayda yaparız!.. Onun halkın gözü önünde yaptığını biz

gizli yaparız! O her yaptığını kendine mubah bilir, biz haramı bile bile işleriz, sonra tövbe ve istiğfara kalkarız...”

Sonra bir kakhaha attı:

“Bre Yusuf Paşa... Benim ardıma kalırsan senin akıbetin nasıl olur dersin... Hele anamın eline düşersen...”

Yusuf Paşa:

“Bu Şeyh Ahmed’den beter olurum padişahım...” dedi.

Sultan Murad, Şair Şeyhülislam Yahya Efendi’ye de:

“Şeyh Ahmed’i senden fetva almadan öldürttüm, onun ahvaline sen ne dersin?” diye sordu.

Yahya Efendi Ömer Hayyam’ın bir rübaisini okudu.

Vakt-i seherest hiz turfa püser

Pür bade-i laal kün billurin sager

Ki in yek demi afiyet der in günci fena

Bisyar becuyi ve niyabi diger

Nişaburlu büyük şair: “Ey taze civan kalk ve billur kadehi yakut renkli şarapla doldur, çünkü bu bir nefes sıhhati dünya denilen bu harabat köşesinde çok ararsın ve bir daha bulamazsın” diyordu. Sultan Murad:

“Bağdat’ı fethettikten sonra kısmet elverirse Nişabur’a kadar giderim. Ömer Hayyam’ın kabri harap olmuş ise bir âli kubbeli türbe yaptırıp orada bir nişan bırakayım...” dedi.

Amansız Sultan Murad’ın amansız hastalığı

Sultan Murad’ın yüz ve isim bellemede hayret verici bir hafızası vardı.

Yıllarca önce Sadrazam Topal Receb Paşa’nın yanında 17-18 yaşlarında bir genç görmüştü, paşanın mataracısı ve adının da “Hüsrev” olduğunu öğrenmiştir. Büyük fitnede Receb Paşa’ya emanet ettiği sevgili gözdesi Musa Melek Çelebi’nin feci ölümünü anlatırlarken: “Evvela mataracısı Hüsrev bir omuz vurup merdivenden aşağı yuvarladı ve aşağıda sipahiler Musa Çelebi’ye hançer üşüştürüp paraladılar” demişlerdi, o müthiş sahne de ne zaman Musa’yı hatırlasa, gözünün önüne geliyordu.

Padişah Konya Sahrası'na konmuş olan orduda tebdil dolaşırken bir yeniçeri çorbacısına rastladı. Yıllarca önce tüsüz bir taze gençken bir kerecik gördüğü mataracı Hüsrev'i, pos bıyıklarına ve meşakkatli asker hayatının yüzdeki yıprantılarına rağmen derhal tanıdı:

"Şu herifin adı Hüsrev midir?" diye sordu.

"Evet..." dediler.

Padişah otağına döner dönmez Yeniçeri Kethüdası Bektaş Ağa'ya gizli bir ferman yolladı. Hüsrev Çorbacı'nın derhal idamını emretti. Ama Hüsrev Çorbacı da tilki gibi adamdı, o gün tebdil gezen padişaha rastlamıştı, o padişah ki kendisinin bir omuz darbesiyle ölüm girdabına attığı Musa Çelebi için hâlâ ağladığı söylenir adamdı. "Seni Bektaş Kâhya istiyor!" dediklerinde, o günün akşamı, ortalık iyice karardığı bir sırada, "Hemen geliyorum!" dedi ve çadırının arka tarafından tabana kuvvet kaçtı. Geceyi Meram Bağları tarafında bir sarp taşlık içinde geçirdi, o gece ve ertesi gün etrafa, bütün yollara adamlar çıkardılar ise de Hüsrev Çorbacı'yı bulamadılar. Sultan Murad, nedense gazaba gelmedi, "Kabahat bende... Herifi gördüğüm anda cellada verecektim" dedi.

Konya Sahrası'ndan kalktıktan sonra da her konak yerinde başlar vuruldu.

Halep, Bağdat yolunun elli beşinci konağıydı. İlk verilen emre göre üç gün kalınacaktı. Göç emri verileceği sırada Sultan Murad hastalandı. Hem ayak ve bacaklarındaki ağrılar başladı, hem de karında bir şişlik belirdi.

Hekimbaşı Emir Çelebi teşhisini koymuş, fakat açıklamamıştı. Sultan Murad'ın hastalığı müthiş bir illetti, Emir Çelebi o hastalığa "teşemmü-i kebedi", karaciğerin mumlaşması dedi, kendisinden iki yüz sene kadar sonra da Avrupalı hekimler aynı anlamda o hastalığa "siroz" diyeceklerdi. Sebepleri kesin bilinmiyordu, ama ayyaşlık o sebeplerin başlıcasıydı. Devası yoktu yahut vardı da bilinmiyordu.

Büyük hekim eski bir Hint kitabında okumuştı, o kitaptan öğrendiği bir iksiri ilk defa Halep konağında tecrübe etti ve padişahı üç gün içinde ayağa kaldırdı.

İksiri kendi hazırlamıştı; 4.000 metre en yüksek dağlarda, buzlar üzerinde yetişen bir yosunun suyuydu. Yosunun adı "anberiye"ydi, bilhassa Hindistan'da Himalaya Dağları'nda bulunuyordu, ama çok,

çok nadir olarak rastlanmaktaydı. O şifalı yosunu oralardan büyük fedakârlıklarla ve sırf Sultan Murad için getirtmişti. Padişaha müthiş illetini söylememiş, sadece: “Badeye iltifatta biraz imsak üzere ol padişahım” demişti.

Padişahın hastalığı askerden ve Haleplilerden gizlendi. Halep’te üç gün yerine on altı gün kalındı. “Padişahımızın ayaklarına Halep civanlarının zülûf kementleri dolaşmıştır” diye laflar çıktı. Pek yalan da değildi.

Ne asıldı ne de başı kesildi; Nizip konağında da ecel şerbeti, Halep’te padişahı üç günde ayağa kaldıran Hekimbaşı Emir Çelebi’ye sunuldu.

Büyük hekim bir satranç oyunu ustasıydı. Satranca çok düşkün olan Sultan Murad’ı oyunda çok yorar, fakat edep sahibi kişi olduğundan, mutlaka bir gaflete düşüp padişaha mat olurdu. Bir de afyon tiryakisiydi.

Padişahın şiddetli yasağı karşısında, tiryakiliği için özel bir izin almaya da tenezzül etmemişti. Aslında o tiryakiliğini de bir mahremi çoğlanından başka kimse bilmezdi. Tam keyif zamanlarında bile, ancak fazlaca neşeli görünürdü.

İkinci Vezir Bosnalı Mustafa Paşa’nın kapısında Zeynelabidin Çelebi adında bir hekim taslağı vardı. Kendisini saray hekimleri arasına aldirtması için nüfuzlu paşasını her fırsatta taciz ederdi. Bağdat Seferi yolunda saray hekimlerinden biri ölmüş ve Zeynelabidin, Mustafa Paşa’nın yine ayaklarına düşmüştü. O da hekimbaşından boşalan o yere adamının tayinini rica etmişti. Emir Çelebi “Sultanım... Ben o Zeynelabidin’i bilirim. Aktar Hacı Ahmed’in çırağıyken üç sene içinde zencefili tarçından ayırt edememiştir, kırmızı isteyene kırmızı boya vermiş, tabipliği uydurmadır, siz sultanımın o makule heriflere iltifatı münasip değildir” demişti.

Bosnalı Mustafa Paşa toy, fakat makul bir genç vezirdi. Israr etmedi. Zeynelabidin bu sefer Yusuf Han’ın ayaklarına düştü. “Habis Ruh”, hekimbaşının kendisi için hazırladığı üç müthiş zehirden haber almış da olabilir, henüz yirmi beş yaşında bile olmayan Bosnalı Mustafa Paşa’nın izzet-i nefsiyle oynadı:

“Paşa kardeş... Siz bu Âl-i Osman devletinin ikinci veziri ve zaman kahramanı padişahımızın da gayetle makbulü silahtarısınız. He-

kimbaşı ne makule adamdır ki ricanızı reddedip sizi Zeynelabidin gibi eclafın gözünde küçük düşürür. Onun reddi rekabet korkusundandır... Bilmez misiniz ki Emir Çelebi, padişah yasağını çiğneyip afyon yutar tiryakidir, Zeynelabidin onun mahmurluğunu bozar” dedi.

Mustafa Paşa:

“Ben onun afyonkeşliğini bilmem...” dedi.

Yusuf Paşa bir iblis kahkahası attı.

“Ben adamın içini gözünden okurum, hekimbaşı hem afyon yer, hem de seninle benim kanımızı bir avuçta içmek ister başı ezilecek yılandır!” dedi.

Böylece tahrik edilen toy vezir, Emir Çelebi’nin içoğlanlarından birini parayla elde etti ve hekimbaşının tiryakisi olduğu afyonu nerede sakladığını öğrendi, oğlan “Onun afyonunu ben terbiye ederim... Bir altın hokkası vardır, onun içinde entarisinin eteğindeki gizli bir cepte taşır... Entarisinin eteğini de çakşırının içine sokar” dedi.

Büyük hekimin ölümü

Velinimetini satan hain oğlan, Mustafa Paşa’ya tafsilat da vermişti: “Huzur-ı hümayunda fazla kalsa aptes alma bahanesiyle kalkar ve keyfini tazeler...” demişti.

Bosnalı bir fırsat bulup, hekimbaşının ahvalini padişaha bildirdi. Sultan Murad da bir gün Emir Çelebi’ye sordu:

“Sen afyon yemişsin, doğru mudur?” dedi.

Emir Çelebi padişahlara yalan söylenmeyeceğinde gaflet etti:

“Doğru değildir padişahım” dedi.

Ordu Nizip mevkiine konduğunda padişah satranç oynamak için Emir Çelebi’yi çağırtmıştı. Oyun uzun sürdü. Hekimbaşının üstatça açmazları Sultan Murad’a fevkalade zevk veriyordu. Emir Çelebi bir ara aptes bahanesiyle izin alıp kalktı, Mustafa Paşa:

“Afyon yemeye gitti!” dedi.

Sultan Murad kızdı:

“Şu biçareye niçin iftira edersin, ondan ne istersin?..” dedi.

Mustafa Paşa emin:

“Padişahım...” dedi. “Ben müfteri değilim, entarisinin ceplerini yokla, afyon çıkmazsa yalancı olayım...”

Hekimbaşı dönünce padişah:

“Çelebi... Entari ceplerinde ne varsa çıkar!..” dedi.

Emir Çelebi, padişahın bakışlarından kurtulamayacağını anlayınca evvela altın hokkayı çıkardı.

“O hokkanın içinde ne vardır?”

Artık inkâr edemezdi:

“İslah olunmuş, zararı gitmiş afyon hülasesidir padişahım...”

Hokkada yarımşar dirhemlik haplar halinde tahminen on dirhem kadar afyon vardı, Murad:

“Zararı gitmişse ye de göreyim!” dedi.

Hapları ikişer üçer yutturmaya başladı. Bir ara Emir Çelebi:

“Yeter padişahım... Bu kadar şey panzehir olsa öldürür!..” diye yalvardı.

Hekimbaşının ilk inkârından gazaba gelmiş olan Sultan Murad ısrar etti, on dirhem afyonun hepsini zorla yedirdi. Sonra oyuna başladılar. Emir Çelebi çabucak mat oldu ve gitmek istedi. Sultan Murad:

“Olmaz...” dedi. “Sen hakim hekimsin... Gidip yediğin afyonun zararını gidereceksin, ben onun sana ne yapacağını göreceğim!..”

İki oyun daha oynadılar. Nihayet Emir Çelebi bir baygınlık geçirir gibi oldu, o zaman izin verdi. Hadiseyi haber alan yamakları hemen ilaç hazırlamışlardı. Fakat çadırına bitik halde dönen hekimbaşı:

“Bana ilaç gerekmez... Böyle gaddar bir herifin sıhhatini koruyan bir hekim olmaktansa ölmek yeğdir!” dedi.

Ve bir kâse karlı buzlu şerbet içti ki, öyle anlarda öldürücü zehir yerindeydi. Şerbeti içer içmez yere düştü. Bir sandık göstererek yamaklarına kendisini oraya götürmelerini işaret etti. Sandık başında birden toplandı. Son bir can gayretiyle sandıktan bir şişe çıkardı, yüzünde kin ifade eden derin çizgiler belirdi, donuklaşan gözlerini ağzı sımsıkı kapalı şişeye dikti:

“Bunun içindeki Sultan Murad’ı daha yirmi yıl yaşatabilirdi... Geber canavar!” dedi ve şişeyi çadır direğine vurarak kırdı. Çadırın toprak zemini, şişenin içindeki anberiye iksirini bir anda emiverdi. Hekimbaşı Emir Çelebi de oraya serildi ve öldü.

Sultan Murad sirozun pençesinde artık ölüme mahkûmdu.

Asrının en büyük hekiminin yerine aktar çıraklığı yapmaktan âciz Zeynelabidin Çelebi hekimbaşı oldu.

Emir Çelebi'nin ölümü, Sultan Murad'ın tütün ve afyon tiryakilerine karşı olan gazabını kamçılıdı. O gün tütün içme suçundan dört yeniçerinin boynu vuruldu. Bir konak ilerde gizli tütün içen iki yeniçeri ile iki sipahi yakalandı, kolları ve bacakları kesildikten sonra gövdeler de belden ikiye bölündü. İkinci konakta tiryaki bir devci kazığa vuruldu. Üçüncü konakta on dört tütün tiryakisini astılar. Dördüncü konakta padişahın otağı önünde başıboş dolaşan bir at görüldü. Ordu tellallarıyla sahibi arandı ise bulunamadı. Eyerinin altından bir lüle ile bir tütün kesesi çıktı.

Ağustosun 26. perşembe günüydü, ordu Cülap Konağı'ndayken Sadrazam Bayram Paşa öldü, mühür-i hümayun Musul'da bulunan Tayyar Paşa'ya gönderildi. Yeni sadrazam da liyakatli bir vezir, cesur bir askerdi.

7 Ekim'de padişah Musul'a geldi. İstanbul'dan ayrılalı tam sekiz ay olmuştu. Musul'da Hint Padişahı Hürrem Şah'ın Mir Zarif adında bir elçisi ile namesi ve hediyeleri geldi. Hediyeler arasında fil kulağından yapılmış ve üstüne gergedan derisi kaplanmış bir göğüs siperi vardı ki, Mir Zarif:

“Hürrem şahımızın sen cihan padişahına hediyesidir ki bu sipere kılıç, kurşun ve mızrak işlemez...” dedi.

Sultan Murad:

“Görelim!” dedi.

Siperi otağın meydanına koydurttu ve eline bir mızrak alarak var kuvvetiyle sipere saplayınca, deldikten başka öte tarafından bir karış yalman gösterdi. Mir Zarif adı gibi zarif adamdı:

“Padişahım, ben mızrak işlemez dedim ama, zaman kahramanı Sultan Murad'ın mızrağı demedim...” dedi.

Sultan Murad siperin içini altınla doldurarak elçiye hediye etti:

“Elçi Bey... Beni anarsın” dedi.

Gelen hediyelerin arasında bir de mücevherli altın kemer vardı. Elçi onun için de: “Bu kemer sen cihan padişahının anası sultan hazretlerinedir” dedi. İnciler, çeşitli kıymetli taşlarla bezenmiş bir kuyumculuk harikasıydı. Sultan Murad'ın kaşları çatıldı. Elçi Türkçe bilmiyordu, padişahla Arapça konuşuyordu. Sultan Murad Bosnalı Mustafa Paşa'ya Türkçe:

“Anamın şöhreti Hint'e kadar mı ulaştı!” dedi.

Kemer hikâyesi

Mir Zarif'in Kösem Sultan'a getirdiği kemeri, mücevherli altın kemeri şöyle anlatmışlardır: "Altın kabartma güllerin göbeklerinde birer iri yakut... Yaprak zümrütten... Güllerin arasında firuzeden ve iri Hürmüz incilerinden sümbül koçanları ve elmaslı zambaklar serpilmişti."

"Anamın şöhreti Hint'e kadar mı ulaştı?.." diye soran Sultan Murad'a, Bosnalı Mustafa Paşa:

"Senin gibi bir ulu padişahın anasıdır... Adı elbette ki yeryüzünün yedi iklim dört bucağına gidecektir..." dedi.

Yusuf Han ise iblisçe konuştu:

"Padişahım... Sana Harunürreşid'in anası Hayzeren Sultan'ın hikâyelerini anlatmıştım. Senin validen Kösem Mahpeyker Sultan ondan da kudretlidir, dilerse Âl-i Osman tahtına oturur kadın padişah olur, padişahlığını dahi yürütür..." dedi.

Mustafa Paşa bu cüret ve cesarete hayret etti:

"Paşa kardeş..." dedi. "Padişahımızın huzurunda valide-i müşfikaları hakkında böyle konuşmak olur mu..."

Ama Sultan Murad, genç vezirin sözünü kesti:

"Yok, yok... Yusuf doğru söyler... Valide sultanlara şöhret gerekmez... Valide sultanlar bir köşeye çekilip oğullarının ömrüne dua ederler... Ama benim anam benim saltanatıma ortaklık iddiasındadır... Çocukluk zamanımda gafildim, ama şimdi buna müsaademiz yoktur..." dedi.

Elçinin getirdiği hediye kemeri aldı İranlı nedimine uzattı:

"Anama gelen bu kemeri sana ihsan eyledim..." dedi.

Yusuf Han da padişahın ayaklarına kapanarak:

"Padişahım. Hatem-i Tay senin kapında kapıcı olamaz..." dedi.

Ve sonra o kadın kemerini beline taktı:

"Bana bir de gençlik ihsan etseydin şimdi huzurunda bir köçek oğlan olur, sana aşkla şevkle oynardım..." dedi.

Hint Elçisi Mir Zarif huzurdan çıktıktan sonra Hekimbaşı Emir Çelebi'yi sormuştu, öldüğünü söylediler, çok üzüldü:

"O hekimin şöhreti bizim tarafa kadar gelmiştir. Zamanımızın lokmanıydı... Onun da bende bir emaneti vardır..." dedi.

O emanetin ne olduğu sorulduğunda:

“Himalaya Dağları’ndan toplanmış anberiyedir!” dedi.

Padişah “anberiyeye” denilen şeyin yeni hekimbaşıya verilmesini ferman etti. Pek az, şöyle bir tutamcık buz yosunuydu. Eski aktar çıracı yosuna şöyle bir baktı:

“Bildim...” dedi. “Buna el sürmek bile caiz değildir, sihirde, büyüde tütsü olur, ben hekimim, Emir Çelebi gibi büyücü ve sihirbaz değilim. Herif şapkakalı kâfirden beter kâfir, kâfirin keşişiydi...” dedi.

Ve o bir tutam anberiyeyi cevizden yapılmış kutusuyla birlikte ateşe atıp yaktı.

Musul’da bütün askere biner akçe bahşış dağıtıldı. Aylardan beri yollarda türlü mihnet çekmiş askerin yüzü güldü.

Yine Musul’da bir harp meclisi toplanarak ağır topların Bağdat önüne kadar sallarla götürülmesi kararlaştı, İstanbul’dan Musul’a kadar mandalarla çekilip getirilmişlerdi.

15 Ekim’de İmam-ı Azam Ebu Hanife’nin Bağdat kenarında Azamiye denilen merkadine varıldı. Şiilerin tahrip ettiği merkadın ihyasını emreden padişah kendisi o makamı ziyarete gitmedi: “Mezhep imamımız olan Ebu Hanife hazretlerinin huzuruna Bağdat’ı Kızılbaş elinden almadan çıkamam. Evvela Bağdat’ı alayım, sonra da alnımın aklıyla toprağına yüz süreyim...” dedi.

Sultan IV. Murad’ın Bağdat muhasarası 15-16 Ekim bir salı gecesi başladı. Muhasara cengi çok kanlı sahnelerle otuz dokuz gün sürdü. Hücumların birinde elinde yalınkılıçla en ön safta atılan Sadrazam Tayyar Paşa şehit oldu. Nihayet Bağdat müdafii Bektaş Han, aman dileyerek teslim oldu. Fakat maiyetindeki kumandanlardan bir kısmı, şehri teslim almaya gelen Türk askerine karşı cenge devam edince Sultan Murad, askerine hâkim olamadı, şehre kılıçla giren asker ferman dinlemedi. Bektaş Han’ın otuz bin askeri vardı, on bini 39 gün süren muhasarada telef olmuştu, yirmi bini, o son gün içinde kılıçtan geçirildi.

Vakanüvis şöyle anlatıyor:

“Daha bıyıkları terlememiş, henüz 15 yaşında genç bir sipahi yalınkılıç padişahın huzuruna çıktı:

‘Padişahım. Sen Kızılbaş’a aman verdin ama, ben vermiyorum!’ diye bağırdı.

Sultan Murad:

‘Bu oğlan ne yaban konuşur!’ dediğinde o genç:

‘Babam, amcam, iki büyük kardeşim bu Bağdat uğrunda şehit oldular. Senin gibi zaman kahramanı bir padişahın kılıcı gölgesinde fırsat benimken ben onların intikamını alırım!’ dedi.

Sultan Murad, genç sipahiye bağrına bastı ve alnından öptü...”

Sultan Murad, Bağdat’a Bad-ı Saba adındaki beyaz atının üstünde girmişti. Zırh taşıyacak kuvveti yoktu, levent kesimi al çuhadan cepken ve şalvar giymişti. Başında levent biçimi sarılmış, “perişani” bir tülbent vardı. Murassa kılıcını da beline takmamış, kucağına almıştı.

Bütün Bağdat halkı padişahın yoluna dökülmüştü, yarı çıplak, hatta çırlıçıplaktılar: “Bize acı! Bize acı! Aç, açık, çıplak kaldık!” diye bağırıyorlardı. Sultan Murad Bağdatlıya acıdı. Yeni Sadrazam Kemankes Mustafa Paşa’ya:

“Bu biçarelerin yağma edilmiş malları derhal iade olunacak! Kimin elinde bir habbe kalırsa asarım! Bağdatlıdan da kendi malı olmayan şeye el uzatan olursa onları da asarım!” emrini verdi.

Ertesi günden itibaren Bağdat sokakları bir pazar yerine döndü. Şehre kılıçla girmiş asker tarafından yağma edilen eşya sokaklara serilmiş, halka, sahiplerine iade ediliyordu. Muhakkak ki bir adaletti.

Mal saklayan veya başkasının malına el uzatan yüzden fazla tahkârın da başları vurulmuştu.

Kapanmak üzere olan bir devirden son hikâyeler

Sultan Murad’ın Bağdat’ta ilk işi kalenin tamir ve tahkimi oldu ve buna Sadrazam Kemankes Mustafa Paşa’yı memur ederek kendisi Bağdat’ta ancak yirmi gün kaldı. 1639 yılı Ocak ayının on dördüncü cuma günü, ordunun büyük kısmını da Bağdat’ta bırakarak İstanbul’a doğru yola çıktı.

Diyarbakır’da Nakşibendiye tarikatının ulularından Şeyh Mahmud idam edildi. Aslı Tebrizliydi. Doğu Anadolu’da büyük nüfuzu vardı, kırk binden fazla müridi, yüz binden fazla muhibbi vardı. Revan Seferi’nde Sultan Murad o şeyhin yardımından çok faydalanmıştı.

Burada bir roman konusunu birkaç satırla kısaltmaya çalışalım;

devlete isyan etmiş Arap çöl beylerinden Maanoğlu Fahreddin yakalandıktan sonra iki oğluyla İstanbul'a gönderildi, kendisi ve büyük oğlu Emir Mesut orada idam edildiler, küçük oğlu Emir Hüseyin de Enderun'a alındı. En büyük oğlu Emir Ali de daha önce çölde öldürülmüştü. Bir gün Diyarbakır'a atlı bir Arap genci geldi. On beş yaşlarında çok güzel bir delikanlıydı. Şeyh Mahmud'un huzuruna çıktı ve kim olduğunu Şeyh'e mahrem olarak arz etti: "Ben Emir Fahreddin'in en küçük oğlu Emir Talha'yım..." dedi, "hanedanımızı Âl-i Osman yok etti, ben sana sığınıyorum Şeyh babacığım..." Nüfuzlu şeyhe Diyarbakırlılar "Koç Baba" derlerdi, kuzulardan hoşlanırdı, genç ve güzel Arap beyini himayesi altına aldı. Bir gün de Emir Talha hamisi olan şeyhe babasından simya ilmi tahsil ettiğini anlattı, bakırı altın yapıyordu. Bir kalpazanlıktı öğrendiği, ama şeyh o ilimden gafildi, sararttığı bakırları hakikaten altın olmuş sandı. Padişah Bağdat'a giderken Diyarbakır'a uğramış, şeyhin misafiri olmuş, şeyh de ona altın yapıcı bir Arap'tan bahsetmiş, Sultan Murad genç Arap'ı görmeden ona 1.000 altın sermaye vererek kendisi için de bakırdan altın yapmasını sipariş etmişti. Padişah Bağdat muhasarasıyla meşgulken sahtekârlık meydana çıkmıştı. Sahtekârın cezalandırılmasını İstanbul dönüşüne bırakan padişah Koç Baba'yı da ortadan kaldırmaya karar vermişti. "Bir şeyhin altına ne ihtiyacı vardı? Yüz binden fazla taraftarı olan şeyhin büyük bir isyana hazırlandığı belliydi."

Beri tarafta Emir Talha, Diyarbakır gençleriyle geceli gündüzlü içki meclisleri kuruyordu. İçlerinde Şerbetçioğlu Mustafa ile Davulcu Ahmed, "Güneşe ya doğ ya doğayım!" diyen iki delikanlı, Talha'nın öyle yakınları oldular ki, birinden biri gece misafiri olarak da mutlaka yanında kaldı. Biri kişizade, biri kopuk.

Padişah Bağdat'tan İstanbul'a doğru dönerken kopuk olanı, Davulcu Ahmed Diyarbakır'dan kaçtı, şu kadar konak yerdeyken orduya geldi, padişahın iki gözde nedimi İkinci Vezir ve Silahtar Bosnalı Mustafa Paşa ile Pehlivan Deli Hüseyin Paşa'ya sığındı ve ikisini de şaşırtan bir itirafta bulundu:

"Koç Baba'nın yanındaki Emir Talha oğlan değil, kızdır..." dedi.

"Fahişedir"... dedi.

"Şerbetçioğlu'ndan mı benden mi bilmem, gebe kalmış bir de kız evlat doğurmuştur..." dedi.

“Gencim, fakirim, parasına tamah ettim, onunla yattım...” dedi.

İki Vezir Davulcu Ahmed’in gençliğine, güzelliğine, fakirliğine acıdılar. Oğlanı bir donca soydular, boynuna bir kement takarak Sultan Murad’ın huzuruna çıkardılar. Davulcu Ahmed asıl adı “Sitti Zühre” olan Emir Fahreddin’in küçük kızının ahvalini bütün çıplaklığı ve tafsilatıyla padişaha da anlattı. Sultan Murad’ın meclislerine layık çapkın affedildi. Diyarbakır’a da cellatlar gönderildi. Sitti Zühre, Mustafasının koynunda yakalandı, onlar ve Koç Baba boğuldular, cesetleri soyulakondur, taşlar bağlanarak şehir kenarından akan ırmağa atıldılar. Öyle bir vaka ki, duyanın ağzı hayretten açık kaldı ve müritler, muhipler sustular.

Padişahın ayak ve bacaklarındaki ağrılar yine başlamıştı. Karnı da yine şişiyordu. Bir an evvel Saray-ı Hümayun’una kavuşmak istiyordu.

Diyarbakır’dan hareketinin ancak beşinci ayındadır ki, İzmit’e gelebildi ve orada at sırtından kurtularak kendisini beklemekte olan saltanat kadirgasına bindi.

İzmit ile İstanbul arasında gemide devamlı sakisi Davulcu Ahmed oldu. Çapkın oğlan bir padişah meclisinde sakilik vazifesini aksaksız gördü, “Aferinler tabanı yarık davulcunun irfanına...” dediler.

İstanbulular “Bağdat Fatihî”ni pek muhteşem merasimle karşılamaya hazırlanmışlardı. Fakat Sultan Murad o kadar bitik bir haldeydi ki, halka görünmek istemedi. Kadırğa, sarayda İncili Köşk’ün önüne yanaştı ve ancak devlet ve saray erkânı Bağdat Fatihî’ni görebildiler.

Kösem Sultan oğlunu tebrike gelmedi. Sultan Murad da onu aramadı. Zaten İncili Köşk’te ancak bir gün kalmıştı.

İçkiye devam ediyordu. Onun verdiği cüretle: “Biraz avlanayım... Bana atalet yakışmıyor!” dedi. Tokat Bahçesi taraflarına gitti, fakat avlanamadı; karnındaki şiş hem büyüyor, hem de fazla ısırap veriyordu. Hekimbaşının ısrarıyla Üsküdar Sarayı’na geçti. Orada çok buhranlı günler geçirdi. O buhranlı günlerdeydi ki, Bosnalı Mustafa Paşa’ya anasını sormuştu:

“Benimki ne âlemedir... Haberin var mıdır?” diye.

Kösem’e daima hürmetkâr olan Silahtar Paşa:

“Topkapı dışındaki bahçesindedir... Devletine, sıhhatine dua eder...” dedi.

Bağdat'tan döndükten sonra Sultan Murad, Venedik'e karşı bir deniz seferinin hazırlığına başlamıştı. Bosnalı Mustafa Paşa'yı da kaptanpaşalığa tayin etmişti. Niyeti Girit Adası'nın fethiydi. Hasta olduğu halde hemen her gün, yapılmakta olan yeni gemiler hakkın-da Tersane'den haber soruyordu. Bosnalı Mustafa Paşa'nın istediği paralar derhal ödeniyordu. Bir gün Mustafa Paşa'ya:

“Bana gemilerden haber verirsin, ardından da para istersin! Anam Karun hazinesine sahiptir, birkaç gemi de o yaptırın, git anamdan da para iste!” dedi.

Mustafa Paşa:

“Padişahım... Ondan da istedim... Beş kadirge da onun parasıyla tezgâha koydum!” dedi.

Son eğlenceler

Sultan Murad Üsküdar Sarayı'nda on gün kadar elini badeye uzatmadı.

İranlı Yusuf Han, çirkin, levs içindeki hayatına rağmen muhakkak ki sanatkâr adamdı. Padişahını içkisiz eğlendirme yolunu da buldu. Şarkın en meşhur aşk masallarını birer oyun şekline koydu ve Sultan Murad'ı hasta döşeginde onlarla oyaladı: “Mecnun”, Leylası için çöllere düştü. “Ferhat”, Şirin'ine kavuşmak için dağları devirdi. “Kerem”, Aslı için yandı tutuştu. Ama o meşhur aşk hikâyelerinde bazı değişiklikler yapmıştı. Leyla “Leyla Çelebi”, Şirin “Şirin Şah”, Aslı da “Aslı Bey” olmuştu. Hele Kerem, Zülüflü Baltacılar Ocağı'ndan Sübhandağlı Hüsrev açık başında kara saçları perişan, yalınayak, sinesi üryan “Yanıyorum... Koş Aslım, gel gel!” diyerek bir hokkabazlık oyunuyla ağzından alevler saçmaya başlayınca yalnız hasta değil, Sultan Murad'ın yanında bulunanların hepsi: “Pes...” dediler, “Velinimete hizmet bu kadar olur.”

Hicri 1049 Ramazanı, Miladi takvimle 1640 yılı Ocak ayına rastladı. Padişahın hastalığı ramazanda ağırlaştı. Zaman zaman dalgınlıklar geçiriyor, etrafındaki sadık bendelerini korkutuyordu.

Mübarek ayda İstanbul'un bütün mescit ve camilerinde Sultan Murad'ın sıhhati için dua edildi. Halkın yürekten gelen duaları karşılığı bir ilahi lütuf olacak, ramazanın sonlarına doğru Sultan

Murad'ın sıhhati iyiye döndü ve iyilik hayret verecek süratle ilerledi. Öylesine ki, padişah bayramda ayağa kalktı. Ama Kösem Sultan sözde hastalandı ve saraya gelip oğluyla bayramlaşamadı.

Kaptan Bosnalı Mustafa Paşa, valide sultanı, yaptırmakta olduğu kadırgaları için sık sık ziyaret ediyordu. Bu ziyaretlerin birinde valide sultan kaptanpaşaya on beş yaşında Sebçırağ adında bir cariyeye hediye etmişti, yüzüne bakan gözler kamaşır bir Megril kıızıydı. Bir başka ziyarette de kıymetine paha biçilmez bir mavi elmas vermişti ve "Paşa oğlum... Bu elmas yeryüzünde iki tanedir... Biri bendedir ki sana armağan ederim... Biri de İngiliz kralındadır..." demişti.

Ramazan Bayramı'nın üçüncü günü denize nazır pek sevdiği İncili Köşke gitti. Emir verdi, Enderun oğlanları o kış gününde soyunup denize girdiler. Atlayarak, dalarak ve yüzerek hüner gösterdiler, gençlik, güzellik, hareket cesaret onları seyreden padişaha da bir zindelik verdi. At istedi, ata bindi, bir müddet Hasbahçe'de atla dolaştı. Sonra:

"Şarab-ı erguvanın hasretini çekerim, bana bir dolu verin de şöyle bir günün neşesi tamam olsun..." dedi.

Başta Yusuf Han, bendeleri ayaklarına kapandılar. "Aman padişahım... Hele bir müddet daha imsak üzere olun..." diye yalvardılar. Israr etmedi, fakat oyuncağı kırılmış bir çocuk gibi boynunu büktü ve gözleri yaşardı.

Bir gün sonra kaptanpaşa yine Kösem Sultan'a gitmişti. Beş kadırganın teçhizatı için valide sultandan beş bin kese akçe istedi. Kösem:

"Yarın göndereyim... Sen beş bin kese istedin ben on bin kese göndereyim..." dedi.

Kaptanpaşa anasına padişahı haber verdi, aslında Kösem oğlundan günü gününe haber alıyordu, bilmezlikten gelip dikkatle dinledi. Vezir, Sultan Murad'ın içki istemesinden bahsettikten sonra:

"Bir müddet daha imsak etmesini rica eyledik... Padişahımız gül gibi handanken masum oğlancık gibi boynunu büktü ki yüreklerimiz pürhun oldu sultanım..." dedi.

Kösem çevresini çıkarıp kupkuru gözlerini sildi:

"Paşa oğlum..." dedi. "Hamdolsun bu günleri gördük... Padişahımız mademki sıhhat ve afiyettedir, cam-ı gülfama iltifat ettikte mâni olmak ne manadır!"

İki gün sonra kaptanpaşa Atmeydanı'ndaki sarayında Sultan

Murad'a bir ziyafet verdi. Velinimetini eğlendirmek için, emrindeki bin nefer Enderunlu gence bir Korsan Cengi oyunu oynattı. Tekerlekler üstüne bir korsan gemisi, yine tekerlekler üstünde iki tüccar kalyonuna saldırdı. Yarı çıplak, kimisi beline sarılmış bir kuşakla tüm çıplak delikanlılar, tüccar gemilerine atladılar, kız kılığına sokulmuş oğlanları omuzlayıp omuzlayıp kaçırdılar. Yalın kılıçların şakırtısı arasında seyredilmeye değer sahnelerdi. Herkes, bu sefer meydana doldurmuş olan halk da parmağını ısırıldı.

Korsan oyunundan sonra meydana kaptanpaşanın içoğlanları bir atlı cirit oyunu oynadı. Sultan Murad neşesinden yine gül gibi açıldı.

"Kefeni yırttık..." dedi. "Hele bana bir dolu verin, hastalıktan üzerimde kalmış ataleti, meskeneti de gereği gibi atayım."

Yusuf Han hemen Sultan Murad'ın ayaklarına kapandı:

"Padişahım... Küstahlığımı affet... Badeye el sürme..." dedi.

Padişahın fedaisi ve zamanın cihan pehlivanı Deli Hüseyin Paşa da Sultan Murad'ın ayaklarına düştü:

"Padişahım... İşte başım, işte kılıcım... Beni elinle katlet, yolunda kurban olayım badeye el sürme..." diye yalvardı.

Sultan Murad:

"Bre bu adamlar ne yabana konuşurlar..." dedi.

Sonra kaptanpaşaya emretti:

"Silahtar... Bana bir dolu ver!" dedi.

Mustafa Paşa yekpare akikten oyulmuş üstü elmaslı bir tasa azıcık şarap koydu. Sultan Murad:

"Doldur... doldur!.." dedi.

Ve bir müddet gözleri şarapla doldurulmuş tasa daldı. Sonra ani bir hamleyle tası dudaklarına götürerek süze süze içindeki şarabı son damlasına kadar içti ve yine:

"Doldur!" dedi.

Çıplak Osman'ın hikâyesi

Şubatın birinci günü hava birden bozdu, sulu kar yağdı. Sultan Murad ise bilakis kendisini tam sıhhatte buldu ve ertesi gün şehirde tebdil dolaştı; yanına Deli Hüseyin Paşa ile Bosnalı Mustafa Paşa'yı

aldı, padişah bir kalyon kaptanı iki vezir de kalyoncu olmuştu. Divan yoluyla Beyazıt'a gittiler, Vezneciler'den, Saraçhane önünden geçerek Horhor yoluyla Aksaray'a indiler.

Aksaray'da Yenibahçe Deresi üzerindeki büyük ahşap köprü-nün başındaki yeniçeri karakolunun önünde bir ulu çınar ağacı vardı. İstanbul'un fethini yaşlıyken görmüş, belki dört yüz senelik bir ağaçtı, yaşıyordu, yeşeriyordu, ama iç kofalmış, in gibi olmuştu ve o inin içinde kırk yıldan beri bir meczup barınıyordu, hem yaz ve kış ana doğması çırlıçılak; "Çıplak Osman Dede." Nereliydi, neden, hangi zalim gönül kamçısı altında soyunmuş ve bir ulu ağacın kovuğunu üstüne gocuk gibi geçirmişti. Bilinmiyordu. Halk besliyordu, yeniçeriler de koruyordu. Ya kışın, lapa lapa yağan kar altında yahut da yazın, bunaltıcı sıcakta ve senede en çok üç dört gün ininden çıkar, Aksaray çarşısında şöyle bir dolaşır, dönerdi, bir öpücük için; ne kendisi çıplaklığından utanır ne de onun çıplaklığı başkalarına utanç verirdi; gözleri bir gence takılır ve Ahmed, Mehmed, Ali, Veli, "Gel Mustafa seni bir öpeyim" derdi ve ne kadar nazik, kibar, kelebek hafifliğiyle öperdi ve sorardı o gence adını, boynunu bükerek, şaşkın şaşkın: "Adım Mustafa'dır..." derdi. Çıplak Osman'ın Ahmed diye hitap ettiği Ahmed çıkardı. Mehmed dediği Mehmed çıkardı. Beslerdi elbette ki halk öyle bir deliyi.

O gün padişah ve vezirler atlarla Çıplak Osman'ın çınarının önünden geçtiler. Deli, başını ininden çıkardı ve padişaha:

"Murad!.. Murad!.. Allah'ın emri ve peygamberin kavliyle dul ananı bana versene!.." diye seslendi.

Sultan Murad irkildi. Kaşlarını çattı ve atını köprüye doğru dörtlüğe sürdü. Sarayına dönüyordu. Vezirleri de onu takip ederlerken Bosnalı Mustafa Paşa, Deli Hüseyin Paşa'ya: "Osman Dede'ye el Fatiha..." diye fısıldadı. Biliyordu şu kadar yıldan beri en yakın bendesi olarak hizmet ettiği adamın ne yapacağını; bostancibaşıya emredecek, o da gece yarısı iki cellatla gelip Çıplak Osman'ı kırk yıldır barındığı ininde boğacaktı.

Bab-ı Hümayun'un önünde atını durdurdu ve garip, acı bir sesle:

"Mustafa!.. Hüseyin!.." diye bağırdı.

Atlarından yere atlayan iki vezir koşular ve Sultan Murad'ın yüzünü görünce dehşet içinde kaldılar. Bosnalı Mustafa:

“Aman padişahım... Neyin var? Ansızın ne oldu?..” dedi.

Sultan Murad elini karnının bel hizasında gezdirdi:

“Şuramda bir ejder peyda oldu... Duracak halim yok... beni attan indirin!..” dedi.

Deli Hüseyin Paşa arkasını dönerek:

“Padişahım... Bin sırtıma!..” dedi.

Sultan Murad, bir dev kuvvetine sahip Deli Hüseyin’in boynuna sarılarak sırtına bindi. Bab-ı Hümayun’un içinde bir tahtırevana konulan padişah İncili Köşk’e götürülmesini emretti.

Padişah o gece kendini kaybetti, zamanımızın tıp deyimiyle komaya girdi. 8 Şubat Çarşamba günü çok ağırlaştı. Silahtar ve Kaptan-ı derya Mustafa Paşa Topkapı dışındaki bahçesine giderek durumu Kösem Sultan’a bildirdi ve valide sultanı alıp saraya döndü.

O gece, yatsı ezanından az sonraydı. Sultan Murad öldü. Henüz 30 yaşındaydı, 16 sene, 4 ay 29 gün padişahlık yapmıştı. Vücut yapısıyla, yüz nakşı, güzelliği ve zekâsı Allah’ın lütfu, ihsanıydı. O kıymetleri bilgiyle süslemişti ve pervasız sapık zevkleri ve amansız kanlı istibdadıyla o kıymetleri elinden geldiği kadar lekelemişti. Romalı Julius Sezar’a benzer, küçülmemişti.

9 Şubat Perşembe günü sabahı Çıplak Osman Aksaray çarşısında dolaşmaya başlamıştı, bir kasap dükkânına girdi eli satırlı bir gence:

“Murad... Gel seni bir öpeyim!” dedi.

Sonra bir urgancı dükkânına girdi, oradaki bir gence de:

“Murad... Gel seni bir öpeyim!” dedi.

Sonra Aksaray’da Muradpaşa Hamamı’ndan içeri daldı, otuzluk bir tellağa da:

“Murad... Gel seni bir öpeyim!” dedi.

Kasap çırağının, urgancı çırağının ve hamamdaki tellağın isimleri “Murad”dı.

Kar altında ana doğması çırılçıplak dolaşan deliyi korkuyla seyredenler: “Bu adamda bugün bir başka hal var... üç Murad’ı öptü, Muratpaşa Hamamı’na da girdi” dediler. Öğleden sonraydı, İstanbul’da semt semt devlet tellallarının sesleri duyuldu:

“Devlet ve memleket Sultan İbrahim’indir!..”

Cilt II

Ölüm döşeginde yatan Sultan Murad'ın yüzünü görmedi

Sadrazam Kemankeş Mustafa Paşa, padişahın son günlerindeydi ki İstanbul'a gelmişti, fakat Sultan Murad'ı görememişti.

Oğlunun ölüm haberini alır almaz Kösem Sultan, İncili Köşk'e gitti, gece, mahremi Zenci Sümbül, önünde fener çekiyordu. Mabeyn kapısından çıkmış, yapısı henüz tamamlanmamış Bağdat Kasrı önünden geçerek yalı boyunda, kale duvarı üstündeki köşke gitmişti, Enderun halkı görmemişti valide sultanı. O gençler Kösem'i böyle gece vakti fenerle gider görseydiler hiçbir kuvvet onları tutamaz, sultanın peşine düşerler ve İncili Köşk'ün önünde: "Gitti bizi seven padişahımız!.." diye bir feryat gökyüzünü tutardı.

Ölünün yüzünde bir çevre örtülüydü. Bosnalı Mustafa Paşa başucunda, üç Has Odalı hafız gençle Kuran okuyordu. Henüz tüysüz bir genç olan Silahtar Siyavuş Ağa bir köşede sessiz ağlıyordu. Deli Hüseyin Paşa da ayakucunda, Sultan Murad'ın buz gibi olmuş ayaklarına sarılmış öpüyordu, "Efendim, velinimetim, benim canım Sultan Muradım... Bre bu ne iştir... Bre olmadı bu iş..." diye söylendi. O gün için hasta padişahın hizmet nöbetinde olan on beş nefer Has Odalı genç de bir kenara çekilip diz çökmüşler ağlaşıyorlardı. Valide sultan içeriye girince, Kuran okuyanlar hariç, hepsi ayağa kalktılar. Deli Hüseyin Paşa hürmetkâr, fakat laubali:

"Sultanım!.. Bak şu oğlun Sultan Murad'a... Ne işler yaptı bana!" dedi.

Ve yüzünü elleriyle kapayarak ağlamaya başladı. Kösem'in nazik eli pehlivanı okşadı:

"Bilirim, oğlumun yolunda canını feda eder yiğitsin... Başın sağ olsun!.." dedi.

Niçin “Başımız sağ olsun...” değil?.. O anda kimse bunu fark edecek durumda değildi.

Kızlarağası:

“Yüzünü görmek ister misin sultanım?..” diye sordu.

Kösem:

“Hayır... dayanamam...” dedi.

Hakikaten dayanamazdı. Deli Hüseyin Paşa ayakucunda yorganı açık bırakmıştı. Valide sultanın gözleri oğlunun ayaklarına saplandı. İri kıymılı, parmakları kalem kalem o iki erkek ayağı küçücükken Kösem de onları az mı öpüp koklamıştı. Kendisine o zamanlar sümbüllerden reyhanlardan daha latif gelen kokusunu alır gibi oldu ve içinden: “Sana analık hakkımı helal ettim Murad...” diye söylendi. Sonra:

“Bana bir şeyler oluyor!..” dedi.

Kösem bayılmak üzereydi, bir koluna Silahtar Siyavuş, bir koluna da Sümbül girdi, valide sultanı bitişik odaya götürdüler.

O anda sarayın hâkimi Kösem Sultan’dı.

Silahtar Siyavuş, bir tas gül sirkesi getirdi ve alışkın elleriyle valide sultanın bileklerini ovmaya başladı. Sümbül de sirkeye batırdığı bir çevreyi koklattı. Baygınlığı hemen atlatan Kösem:

“Yusuf burada mıydı?” diye sordu.

Siyavuş:

“Hangi Yusuf’u sorarsın sultanım?..” dedi.

Kösem hiç çekinmedi:

“Yusuf Paşa habisini!..” dedi.

Siyavuş cevap vermedi, hemen ölünün yattığı divanhaneye koştu ve az sonra döndü:

“Buradaydı sultanım... Biz seni getirirken savuşmuş gitmiş... Has Odalılara sordum, nereye gittiğini bilen yoktur” dedi.

Kösem bostancıbaşıyı çağırttı ve Yusuf Paşa’yı ona sordu, o biliyordu:

“Sultanım... Yusuf Paşa bizim Hamlacılar Ocağı’na varmış, yedi çifte bir kayık alıp gitmiştir... Yalısına mı gitti, karşı Anadolu tarafına mı geçti, kayık dönmeyince siz sultanıma arz edemem...” dedi.

“Bir paşa Hamlacılar Ocağı’na varıp dilediği gibi kayık alır mı?”

“Kanun değildir sultanım... ama Yusuf Paşa için merhum padişahımız izin vermişti, sadrazam alamaz, ama o alırdı...”

O anda sarayın da değil, devletin hâkimi Kösem'di:

“Bak Bostancıbaşı Ağa” dedi. “Yarınki gün cülus olduktan sonra oğlum Sultan İbrahim'den Yusuf Paşa'nın katli fermanını alırım ama senin ferman beklemene lüzum yoktur... Tez şimdi sen de kayıkla ardından git... Ama yalısında ama başka yerde habisi bul, hapse koy... Herifin malına tamah etme... Onun başını alamazsam senin başını alırım...”

“Ferman sen sultanımıdır... Yusuf Paşa kuş olsa uçamaz, balık olsa dalmaz...”

Kösem kızlarağasını çağırttı, ona ilk emirlerini verdi:

“Ağa... Sen de taht odasına git... Taht-ı Hümayun'u hazırla sonra Harem'e git, oğlum Sultan İbrahim'i hapisten çıkar...”

Osmanlı Sarayı'nda bir gelenektir; yeni padişah evvela taht odasında tahta otururdu, başta anası, ilk olarak saray erkânı ve halkı biat eder, sadakat yemini verirdi. Sonra taht Bab-ı Hümayun önüne çıkarılır, yeni padişah tekrar tahta oturur, devlet erkânı ile asker biat ederdi. “Cülus” denilirdi tahta oturmaya; birinci cülusun vakti zamanı yoktu, taht boşalır boşalmaz günün herhangi saatinde gecenin herhangi saatinde.

Kösem sonra Siyavuş'a döndü:

“Silahtar Ağa oğlum”... dedi. “Sen de var git, kapıcıbaşılardan birini yeniçeri ağasına gönder, askeri, cülus için hazırlasın ve hem dahi bütün müezzinelere tembih etsinler, yarınki gün öğle ezanında minarelerde sala versinler... İstanbul halkı Gazi Sultan Murad'ın vefatından haber alsın ki, nice salih ve abid Müslümanlar oğlumun mağfireti için dua etsinler... Ona haklarını helal etsinler... Bunca yıldır cefasını çektiler, kılıcı altında titrediler... Sultan Murad affa muhtaçtır...”

Ağlayan Enderun'da uykusuz gece

Sultan Murad'ın naaşı anasının emriyle Revan Odası'na nakle edildi. Padişahların naaşları da zaten oracıkta, Hırka-i Saadet Daresi'nin penceresi önünde yıkanır, orada tabuta konur. Enderun dışında bir yerdi, ama Enderun ağaları Sultan Murad'ın ölümünü öğrendi. Haber o gece sarayın dış hizmet ocakları ile Harem'de de yayıldı. Gece nöbetçileri uyuyanları kaldırdı. Harem, yüzünü yılda bir

iki kere gördüğü padişahın ölümüne resmi bir teessür gösterdi. Sultan Murad'ın Eski Saray'a gönderilecek kadınları yoktu. Bir anası vardı, o da, tahta çıkacak yeni padişahın anasıydı. Cariyeler, hatta içten içten sevindiler bile.

Ama Enderun'da ve dış hizmet ocaklarında üzüntü çok büyük oldu. Yataklarından kaldırılıp da ölümü duyanlar gömleklerinin yakalarını yırttılar. Mutfaklarda, helvahane, Hasbahçe Ocağı'nda, Ham-lacılar Ocağı'nda, Enderun'da, Küçük Oda, Büyük Oda Seferli, Kilerli gibi aşağı koğuşlarda bulunan bütün gençler, "Kükremiş Aslan" padişahın "nazar-ı şahanesi"nin bir hoş kaş göz nakşına, bir kâküle, bir perçeme, kıyımı dökümü düzgün bir ele, ayağa, topuğa, yaya ciridi oynarken, toprak oynarken yahut da soyunmuş güreşirken takılvirmesiyle kollarından tutulup bir anda yükselme, sarayda bir mevki sahibi olma ihtimalini kaybetmişlerdi.

Gençler ağlaşıırken yaşlıcalar konuşular:

"Hayf... Sad hayf!.. Bin senesinden beri böyle bir cihangir padişah gelmiş değildi..."

"Din ve devletimizin dostlarını güldürdü ve düşmanlarını ağlattı..."

"Kılıcından yeryüzü titrerdi..."

"Hem kılıç sahibiydi, hem kalem sahibi..."

"Kemankeş pehlivandı ve cündiydi..."

"Tanrı kabir azabı vermesin... Durağı cennet olsun..."

"Sayesinde seferlere gittik geldik, gazi olduk..."

"Revan Seferi'nde rikâbında yürürdüm... Atı ayağından kaftan ve çakşıma çamur serpildi, o kaftanı çakşırı çamuruyla saklarım..."

"Bağdat Seferi'nde Antakya beldesinde Asi Nehri Köprüsü'nden geçmeyip suya at sürdü, biz de cümlemiz suya girdikti... Su at üstünde dizimize çıktı... Atımın ayağı tökezleyip ramak kaldı ki su beni aparıp götürsün... Hey koca gazi pehlivan hey... Yakama bir pençe attıkta beni halas etti..."

"..."

"..."

Sultan Murad'ın cenaze namazı Ayasofya Camii'nde kılınacaktı ve Sultanahmet'te babasının türbesine defnedilecekti. Revan ve Bağdat seferlerinde bindiği üç atı, eyerleri ters vurulup tabutunun önü sıra çekileceklerdi. Gelenek gereğince cenazeye katılanlar başla-

rına siyah tülbent saracaktı. Kırk nefer Has Odalı ağa kendi aralarında karar verdiler, tabutun iki yanında çıplak ayakla yürüyeceklerdi.

O gece sarayda hiç uyumamış olanlardan biri de şehzade Sultan İbrahim'di, fakat onun ölümden haberi yoktu. Ve yalnız o gece için değil, kardeşi Kasım'ın idamından beri geceleri gözüne uyku girmiyordu.

Gözleri gökyüzüne hasret, ömrü dört duvar arasında geçiyor-du. Tek konuştuğu, kendisiyle birlikte çile dolduran cariyesiydi. Adı Asiye şebsafa olan henüz on beş yaşındaki o kızıcağız, bütün sinirleri gerilmiş yirmi beşlik delikanlıyı yaşından umulmayan metanetle avutmaya çalışıyordu. Ama şehzade teselli kabul etmiyordu. Koy-nuna aldığı o küçük güzel kız, tatlı tatlı konuşurken, Sultan İbrahim onun saçlarını bir kız kardeşiymiş gibi okşamakla yetiniyordu. şebsafa da, koynunda yattığı genç erkekten daha başka türlü muhabbet ve alaka bekleyecek çağda değildi. Gece odalarında ışık yakmıyorlardı. Saçları okşanan kız şehzadenin sessiz ağlayışını görmüyordu. Demir parmaklıklı küçük bir pencereden sabahın ilk ışıkları girerken yatağından çıkan şehzade, kızı çoğu sabah uyandırmadan bırakıyor, kendisi, elleri arkasında o küçük odada dolaşmaya başlıyordu. Saatlerce, saatlerce... Konuşmadan ve hatta kızın yüzüne bakmadan, bakmadan...

Sultan Murad'ın öldüğü geçe, koynundaki körpe kız uyumuş, şehzade uyanıktı. Bir ara ayak sesleri duyar gibi oldu, dehşetle fırladı ve şebsafa'yı uyandırdı, fısıltıyla:

"Ayak sesleri... Cellatlar geliyor!.." dedi.

Uyanan küçük kız da kulak verdi, doğruydu, kapılarına doğru yaklaşan ayak sesleri vardı dışarda...

O anda ikisinin de dili tutuldu.

Nereye kaabilirlerdi?

Gelen, yanında iki haremağasıyla, kızlarağasıydı, zenci hadımlardan birinin elinde fener vardı. Kızlarağası kapıyı atığında şu hazin manzarayla karşılaştı: Bir yer yatağının içinde, gözleri dehşetle açılmış genç adam küçük cariyesine arkasından var kuvvetiyle sarılmış ve kızıcağızı önüne siper almıştı.

İçeriye giren kızlarağası, bakışında ve sesinde muhabbetle:

"Korkma padişahım..." dedi. "Başın sağ olsun, Sultan Murad ve-

fat etti. Âl-i Osman tahtı senindir... Biz seni tahtına oturmaya davet için geldik.”

Bu sözü belki üç defa tekrarladı. Sultan İbrahim güçlkle konuşabildi:

“Yalan söylersin... Bana hile edersin... Bana taht gerekmez... Kardeşim Sultan Murad sağ olsun!” dedi.

Kızlarağası genç padişahı kolundan tutup zorla, sürükleyerek çıkarmazdı odasından, yanındaki hadımlara “Siz burada kalın!” diyerek derin üzüntüyle dışarı çıktı. Valide sultana giderek durumu ağlaya ağlaya anlattı. Kösem:

“Varayım padişahımızı ben çıkarayım...” dedi.

Valide sultan gelinceye kadar Sultan İbrahim ile cariyesi ve iki zenci, sessiz, put gibi durdular. Odaya kendisi görünmeden Kösem’in sesi geldi:

“Oğlum İbrahim padişahım!..”

Küçük cariye heyecanla:

“Şehzadem... Doğruymuş... Padişah oldun... Bak, anan geldi!..” dedi.

Kösem Sultan odaya girip kollarını açınca Sultan İbrahim yatağından fırlayıp onun kolları arasına atıldı, ana oğul birbirlerine ağlaşıp sarıldılar.

Bu sahneyi küçük cariye, Şebsafa ile iki zenci, Gazanfer ve Beşir, ömürleri boyunca unutmayacaklardı. Ama Sultan İbrahim de unuttu, Kösem Sultan da.

Hiçbir padişahın ağzından çıkmamış büyük söz

Sultan Murad’ın naaşı bir sedye içinde önce Revan Odası’na getirilmişti, fakat Kösem, ikinci bir emir verdi, Sultan Murad’ın ölü döşeginin, içinde Şehzade Kasım’ın boğulduğu odaya serilmesini söyledi. O oda ki, kapısında vücudunu içindekine siper etmek istemişti. Şimdi aynı odaya Sultan Murad’ın ölüsünü yatırmakla intikam mı alıyordu?.. Belki.

Ölünün ikinci naklindedir ki, Kösem de Sultan İbrahim’i odasından çıkarmaya koşmuştu. Korkunun altında hâlâ titreyen Sultan İbrahim’in sedyeye karşılaşması kötü bir tesadüf olacaktı, ölüyü ras-

gele bir cariyeye odasına koydular ki, tam o sırada yolun öbür ucundan da Sultan İbrahim göründü.

Eli anasının elinde titreyerek yürüyen Sultan İbrahim:

“Valide... Çok çektim...” dedi.

Kösem:

“Oğlum... Ben de çok çektim...” dedi.

Sonra çekinerek sordu:

“Görmek ister misin?..”

Yeni padişah başıyla “Evet” dedi. Kızlarağası yollarının üstündeki sedyenin sokulduğu odanın kapısını açtı, iki üç fenerle aydınlanmış odaya girdiler. Ölünün üstünde yeşil atlastan bir yorgan vardı. Haremağalarından biri yorganın baş tarafını açtı. Yüze ayrıca bir tül bent örtülmüştü, onu da açtı. Sultan Murad’ın yüzü balmumu rengindeydi. Gazaba geldiği zamanlar altdudağı ileri doğru çıkar ve bükülür, kaşları çatılırdı, yine öyleydi, yalnız gözleri kapalıydı. Ölümün gelişine de kızdığı belliydi. Sultan İbrahim zenciyce:

“Ört!..” dedi.

Fakat dışarı çıkarken geri döndü:

“Açın yüzünü!..” dedi.

Bu sefer daha uzun seyretti ölünün yüzünü.

Sonra Harem’de Hünkâr Sofası’na gittiler. Muhteşem salonun avize ve şamdanları yakılmıştı. Bütün Harem halkı orada toplanmış, yeni padişahlarını bekliyordu. Evvela valide sultan ve sonra kızlarağası ve Harem halkı orada biat ettiler. Kösem:

“Padişahım...” dedi. “Şimdi taht odasına buyur, orada Âl-i Osman tahtına oturup cümle Enderun halkı kullarının ve sair dış ocaklardaki kullarının sana biatı kanundur... Buyur, saadet ve sıhhat ve şan ü şevketle tahta cülus et!..”

İbrahim tereddüt etti:

“Valide... Sen de gel!..” dedi.

“Kanun değildir...”

Ama oğlunun istediğini yerine getirdi. Başı zaten örtülüydü. Harem’den çıkar çıkmaz Sultan Murad’ın son silahtarı Siyavuş Ağa ile has gözdesi ikinci vezir ve Kaptan-ı derya Bosnalı Mustafa Paşa tarafından karşılandılar. Diğer bütün Enderun halkı büyük taht odası civarında toplanmıştı, onların gerisinde de sarayın dış hizmet, ocak-

larının halkı duruyordu. Gün henüz ağarmamıştı, sabah ezanı bile okunmamıştı. İki bin kişinin üstündeki kalabalık; fener ve meşalelerin ışığında, fevkalade bir hale yaklaşan manzaraydı. Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa da o geceyi sarayda, Cebeciler Köşkü'nde geçirmişti, oradaydı. Taht odası önünde yeni padişahın eteğini öptü, Kösem de Sultan İbrahim'e vezirini takdim etti:

"Lalan budur padişahım..." dedi.

İbrahim'in sağ koltuğunda Kösem Sultan, sol koltuğunda da kızlarağası vardı, Kösem Sultan çekildi, padişahın sağ koltuğuna vezir girdi.

Sadrazam "Bismillah..." diyerek Sultan İbrahim'i tahta oturtmak üzereydi ki, padişah:

"Dur Lala!.." dedi.

Kösem de dahil, herkes şaşırdı. Genç adam tahtın karşısında ellerini kaldırıp bir duaya başladı:

"Ya Rab!.. Sana hamdederim ki bencileyin zayıf kuluna bu makamı layık gördün!.. Az evvel her an ölüm korkusuyla titreyen bir garip, bir biçareydim, şimdi şu tahta oturunca cihana hükmeden bir kudrete sahip olacağım!.. Yüz kere yüz bin insanın canı iki dudağımın arasından bir emre bakacak... Ya Rab!.. Ben bu kudreti suiistimal edersem, kullarımı zulüm altında inletirsem, masum insanların üstünde bir kâbus olursam, yeryüzünde irademin, emrimin önüne çıkacak hiçbir kuvvet bulunmayacağına göre, o zaman sen tanrılığını göster, kahredici kuvvet ve azametle beni yok et ve masum insanları benim zulmümden, pençemden kurtar!.."

Ve sonra "Bismillah..." deyip tahtına çıktı, oturdu.

Bu sözler, o zamana gelinceye kadar hiçbir hükümdarın ağzından çıkmamıştı. Dünyanın hiçbir yerinde. Bu genç adam bir filozof muydu?

Herkesin gözü yaşarmıştı. Bütün yüreklerde bir anda Sultan İbrahim'e karşı sonsuz bir hürmet, sonsuz bir sevgi dolmuştu.

Evvela sadrazam, Sultan İbrahim'in ayaklarına ağlayarak kapandı ve biat etti.

Asıl cülus, devlet erkânının, ulemanın, askerin biatı, o gün sabah namazından sonra, Babü's-saade'nin önüne kurulacak olan taht önünde olacaktı. Sultan o işitilmemiş duasını, nutkunu orada tek-

rarlamasa da, sarayda duyanların ağızları o sözleri her tarafa yaymak için kâfiydi.

Kösem Sultan oğluyla birlikte Harem'e dönerken Şebsafa'yı hatırladı. Ne olmuştu, neredeydi, Sultan İbrahim'in mahbes yoldaşı, küçük güzel kız?

Şehzadesi, anasıyla birlikte çıkıp gittikten sonra odada tek başına ve karanlıkta kalmıştı. Ve kıymetinin bir hiç olduğunu pek acı hakikat olarak görmüş, anlamış, hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başlamıştı.

Henüz on beş yaşında, o körpe çağında, bir odaya kapatılmış, bir şehzadenin yanına konmuştu, vazifesi o delikanlıya hizmet etmekti ve "Gel!" dediği zaman da onun koynuna girmekti. Bir yıldan fazla olmuştu, bahtını, kaderini şehzadesinin baht ve kaderine bağlayalı... Boynunu bükmüş ve o kaderi kabul etmişti, hatta ölümü bile. O gece gelenler taht müjdecileri olmayıp da cellatlar olsaydı, Şebsafa'yı öldürmeden Sultan İbrahim'e el süremeyeceklerdi... Seviyordu İbrahim'i! O kızı herkes unutabilirdi, ama şehzade unutmamalıydı, anasıyla birlikte çıkıp giderken niçin ona: "Yürü..." dememişti, hatta niçin: "Yürü sultanım..." dememişti, "Yürü sultanım... İşte bizim de bahtımız güldü..." dememişti, niçin?

Gün ağarmıştı ki, odaya bir haremağası girdi:

"Kalk kızım... Ağlama... Seni valide hazretleri ister!.." dedi.

Düğün

Sultan İbrahim'in tahta oturma törenlerinden sonra dairesine çekilen Kösem Sultan, uykusuz ve yorgun ve çok çok yalnız bir müddet düşündü. İşte ikinci oğlunun da padişahlığını görecekti; o anda, devlet hazinesi varlığının kat kat üstünde serveti vardı, "Kocam, evlatlarım, aşkım... her şeyim..." dediği serveti, ama Kösem nereye gidiyordu.

Sultan Murad'ı Harem'den uzaklaştırmış ve karşısına "haseki sultanlar"ın çıkmasını önlemeye muvaffak olmuştu, fakat ne sağlamıştı bu başarı kendisine?.. Enderun'da delikanlılarla haşrolan Murad, nihayet anasından öylesine soğumuş, Kösem'den öylesine nefret etmişti ki ömrü vefa etseydi, belki onun vücudunu da ortadan kaldırtacaktı.

Kösem şimdi ne yapacaktı?.. İbrahim'i de aynı sapık alakalar gir-dabına mı sürükleyip atacaktı?

Sultan Murad'ın, ihtilallerde kendisine kanat geren ve isabetli tavsiyelerle tahtını kurtaran anasına bir minnet borcu vardı. İbrahim ise Osmanoğulları tahtına, hanedanının rakipsiz tek erkeği olarak oturmuştu. Can korkusundan gelen bir sinir kriziyle titrerken, ana-sı gelip de onu bağrına basmasaydı koluna girerek tahtına götürme-seydi de o taht yine onundu.

İbrahim'i odasından çıkarırken yanındaki küçük güzel kızı, Şebsafa'yı hatırladı. "O kızda zekâvet varsa ve oğlum da çile yoldaş-lığına vefakârlık eder ve ona muhabbet gösterirse korktuğum başı-ma gelir.." dedi ve o kızın yanına getirilmesini emretti.

Kızın gözleri ağlamaktan kızarmıştı, fakat o kanlı kanlı gözlerde zekâ ışıkları parlıyordu. Valide sultanın eteğini öptü. Henüz tam ge-lişmemiş göğsü heyecanla kabarıp iniyordu. Megril kızının alt du-dağının kıvrımı da ihtirasının alametiydi. Kösem'le şöyle konuştular:

"Adın nedir?"

"Şebsafa..."

"Ne zamandan beri oğlumun yanındasın?"

"Bilmiyorum sultanım hazretleri..."

"Nasıl bilmezsın kızım!"

"Biz ayımızı günümüzü unuttuk efendim..."

"Yolda yolcun var mı?"

Kızın yüzü utancından kıpkırmızı oldu. Cevap vermedi ve hatta Kösem'in yüzüne bile bakamadı. Kız hamile miydi?

"Bunda utanılacak şey yok kızım... İftihar etmek gerektir ki, şeh-zade yahut sultan anası haseki sultan olursun..."

Kız, gözleri yere bakarak bir şeyler mırıldandı, Kösem güçlükle işitti:

"Ben bakireyim..."

"Duymadım... Sesini çıkar kızım!"

"Ben bakireyim sultanım..."

Kız sessizce ağlıyordu ve titreyen bir sesle konuşuyordu.

"Bakire misin? Oğlumla yatmadın mı?"

"Yattım sultanım..."

"..."

“Özür bende değildir.”

Kösem yerinden fırlayarak kızın ağzını eliyle kapadı:

“Sus... Padişahlar hakkında öyle şey söylenmez!..”

Sonra kızı dizinin dibinde oturttu:

“Yalan söylemezsin ya?”

“Yalan değildir sultanım...”

“Seni sevmez ve o sebepten mi sana iltifat etmezdi belki...”

“Padişahımız beni sever, hem çok sever sultanım... Ben dahi onu çok çok severim, canımdan çok severim... Ama sen sultanım hazretlerine arz ettim...”

Kösem anlamıştı ki, kız yalan söylemiyordu. Fakat genç padişahın koynunda yatan körpe ve güzel bir kıza karşı erkeklik aczi bir devlet sırrı olarak kalmalıydı. Yerinden kalktı ve bir dolaptan küçük bir mücevher çekmecesini çıkarıp içinden bir gerdanlık ve bir çift elmas küpe, bir elmaslı bilezik ve bir zümrüt yüzük aldı, kızın boynuna, koluna, parmağına ve kulaklarına kendi eliyle taktı:

“Kızım... Bunlar oğluma hizmetinin mükâfatıdır...” dedi.

Kız valide sultanın eteğini öptü:

“Padişahımıza hizmet yolunda canım feda olsun sultanım...”

Kösem’in gözleri kızın yaşlı gözlerinde:

“Padişahımızın sırrı sende ve bende kalsın...”

“Başımı veririm, ben o sırrı vermem sultanım!”

“Ben dahi seni dünya nimetlerine gark ederim.”

“Sen bu devletin direği bir şanlı valide sultansın...”

“İnşallah seni bu Âl-i Osman kapısının genç ve güzel bir vezirine verir, has çırağım ederim, ne dersin?”

“ ”

“ ”

“Neden susarsın?”

“Emir ve ferman senden, itaat benden sultanım... Ama ben derim ki...”

“ ”

“ ”

“Ben yine padişahımızın hizmetinde kalayım...”

“ ”

“ ”

“Padişahımıza sihir, büyü yapmışlardır...”

“ ”

“ ”

“Düğümlemişlerdir padişahımızı...”

“ ”
...

“Ama bir gün o düğüm çözülür sultanım...”

Üç kızın hikâyesi

Kösem Megril kızını dikkatle dinliyordu:

“ ”
...

“Ama bir gün o düğüm çözülür sultanım... Ben de şehzade ve sultan anası olurum... Haseki sultan olurum...”

“Kız sen ne çok şeyler biliyorsun...”

“Sultanım... Ben bir şey bilmem... Sen söylemedin mi az evvel bana... Padişahımız da kafesteyken bana ‘Beni sihir ve efsunla bağladılar’ diyerek ağlardı...”

Kösem Sultan, Şebsafa’yı mahremi Zenci Sümbül Ağa’ya teslim etti ve kıza gereği gibi dikkat etmesini emretti, valide sultan daire-sinden dışarıya asla çıkmayacaktı ve kimseyle temas ettirilmeyecekti. Aklına haseki sultanlığı koymuş olan ve oğlu İbrahim’in “çok çok sevdiği” o kızı saraydan uzaklaştırmaya kesin karar vermişti ve o küçük kıza, güzel kıza, genç ve güzel bir koca da bulmuştu o anda. O gün oğluna söyleyecek, Sultan Murad’ın son silahtarı, yüzü yeni yeni, duman duman tüylenmiş Siyavuş Ağa’yı bir beylerbeylik, paşalık ve vezirlikle saraydan çıkartacak, Rumeli’de Budin’e, Anadolu’da Van’a, Erzurum’a, Suriye’de Halep’e, Şam’a, daha daha ötelerde Mısır’a, eyalet mi yoktu koca Osmanlı Devleti’nde, Şebsafa’yı o genç ve güzel paşanın koynuna koyup İstanbul’dan uzaklaştıracaktı.

Demiri tavında dövdü. Siyavuş’u Harem’e çağırttı, güzel delikanlı Sultan Murad’ın zamanında Kösem’e çok hizmet etmiş, padişahın ahvalinden anasına haberler ulaştırmıştı. Valide sultanın kendisini bir büyük valilikle saraydan çıkarma kararını minnetle, şükranla kabul etti, etek öperek teşekkür etti. Kösem onu Şebsafa’ya gösterdi. Megril kızıyla göz göze bakıştılar. Sultan İbrahim güzeldi, ama Siyavuş bir başka, alımlı, çalımlı, ateşli güzeldi. Oğlan ile kız valide sultanın ayaklarını öptüler.

Şebsafa’nın bakireliği, Kösem Sultan’ı çok büyük bir endişeye düşürmüştü. Sultan Murad’ın daha şehzadeliğinde bir gece koynunda yatmış bir cariyeden “Kaya Sultan” adında bir kızı olmuştu, ardın-

da oğul bırakmamıştı. Hanedanın tek erkeği İbrahim'di. O da ömrü boyunca, erkeklik kudretinden mahrum, düğümlü kalırsa Osmanogulları sönecek, munkariz olacaktı. Üç kıta üstünde yayılmış koca bir devlet için bu da bir felaket olacaktı. Elbette ki, 17. yüzyıl için bir cumhuriyet idaresi düşünülemezdi.

Kösem o düğümü, sihri, efsunu, büyüü çözmek için ne gerekirse yapacaktı.

Belki de her an ölüm korkusu Sultan İbrahim'i kız yanında kudretsiz bırakıyordu. Padişahlığının ilk gecesi için oğlunun koynuna konulacak kızı kendisi seçti ve ertesi sabah o kızı hemen yanına getirtti. Utancından yüzü kızaran kız:

"Sultanım..." dedi. "Padişahımız bu kuluna iltifat etmedi... Beni yatağına bile almadı."

"Sen niçin girmedin koynuna?"

"..."

İkinci gece başka bir kız seçti ve ona ayrıca talimat da verdi. Fakat ertesi sabah aynı cevabı aldı:

"Sultanım... Padişahımız ben kuluna iltifat etmedi..."

"..."

"Tembihin veçhile soyundum, koynuna girdim ama, bana el bile sürmedi, arkasını döndü yattı..."

"..."

Üçüncü gece bir Gürcü kızı seçti, serapa ateş, şehvet ateşi bir şey ve ona daha tafsilatlı talimat verdi ve kız ertesi sabah valide sultanla pervasızca konuştu:

"Ne ki tembih ettinse yaptım sultanım... Koynuna çırlıçıplak girdim... 'Uzak dur' dedi. Durmadım... Saçını sakalını yolmaya, ağlamaya başlayınca ben de dayanamadım, el çektim, ayaklarına kapınıp özürler diledim... Padişahımız koca değildir sultanım..."

Bu tecrübeler kızlarağasını mevkiinden etti, üçüncü azaplı gecenin sabahıydı; Sultan İbrahim anasına:

"Valide... Bu Arap bana hizmet yolunda işkence yapar... Ben onu azlettim, sen her kimi münasip görürsen kızlarağası yap..." dedi.

Kösem saraya geldiği günden beri yanında bulunmuş ve en yakın mahremi olmuş Sümbül'ü kızlarağası yaptı.

Ve yine o gün Sadrazam Kemankeş Mustafa Paşa ile Hekimbaşı

Zeynelabidin Çelebi'yi çağırttı, padişahın halini yine bir devlet sırrı olarak onlara açtı:

“Bu devletin bekası oğlumun sulbundan gelecek bir şehzadeyledir... Oğlumdan döl almak bize borçtur... Sen paşa hazretleri, oğlumun cümle işlerinde vekilisin... Sen de Hekimbaşı Çelebi, lokman-ı zamansın... Padişahımız şeytan şerrine uğramıştır, düğümlüdür; ne yapmak gerekse düşünelim yapalım... O düğümü çözelim... İşte şu Sümbül Ağa bugün padişahımızın iradesiyle kızlarağası olmuştur benim de vekilimdir, oğlumun cümle ahvalini bilir, gece ve gündüz demeyin, konuşun... Çareler, devalar arayın...” dedi.

Arnavut asıllı sadrazam:

“More vallahi bu iş büyüdür... O büyüü yapanın eli çürümedikçe padişahımızın düğümü çözülmez...” dedi.

Hekimbaşı İstanbul uşağıydı:

“Padişahımız şu kadar yıl kafeste kalmıştır ve üç kardeşinin Sultan Murad fermanıyla şehadetlerini görmüştür ve gece gündüz ölüm korkusu çekmiştir, zamanla düğüm çözülür, ama bazı devalar da lazımdır...” dedi.

Ve şuna karar verildi:

Padişahın vücudunu uyandırmak için hekimbaşı macunlar ve şuruplar hazırlayacaktı.

İstanbul'da keskin nefesleri türlü türlü dertlere tesir eder şu kadar okuyucu şeyh, hoca vardı, padişahın onlara okunması faydadan ari değildi... Onlardan sihir ve büyü bozan muskalar da alınabilirdi.

Bülbül bile dişisi yanında olmadan ötmezdi, padişahın koynuna her gece bir “cariye-i peripeyker” konulmasına devam edilecekti.

Haşmetli horoz ötmeye başladı

Aktar çiraklığından gelmiş ve İstanbul'un en namlı aktarlarını tanımış olan hekimbaşı, yeni padişahın ilk günlerinde önüne açılan şöhrat ve servet yoluna canla başla atıldı. Güvendiği aktarların ayaklarına düştü, yeminler aldıktan sonra padişahın düğüm sırrını açtı ve onların reçetelerine göre en tesirli macun ile şurubu derhal hazırladı.

Sadrazam da birkaç saat içinde üç okuyucu buldurttu. Biri nefes

kuvvetiyle kırk yıllık yatalak hastayı ayağa kaldırmıştı. Biri, tımarhanede zincire vurulmuş deliye aklını iade etmişti. Biri de evlat hasretiyle çırpınan nice babaları oğul, uşak sahibi etmişti.

Kösem Sultan da kendi adamı yeni Kızlarağası Sümbül'le konuştu: "Nefsimde tecrübem vardır, ben kısmete inanırım..." dedi. "Belki saraydaki kızlara haseki sultanlık nasip değildir!.. Padişahımıza şehzadeler doğuracak bakireleri sarayın dışında arayalım, oğlumun şu kadar yüz veziri, beylerbeyi var, sancakbeyleri var ve şu kadar yüz şehirlerde bunca ayan ve eşraf kulları var, oğlum için onların birer cariye hediye etmeleri iş değildir."

Sümbül Ağa da valide sultanın bu sözlerini sadrazama ulaştırdı. Kemankuş Mustafa Paşa da "Makuldür... Münasiptir... Hepsine yazalım, göndersinler..." dedi.

Sultan İbrahim'e "Cevahirlerle müzeyyen bir mahbube-i bakire nigâr-ı şivekâr cariye-i peripeyker" gönderilmesi için imparatorluğun her köşesine yüzlerce ferman gitti.

Her büyük hakikat başlangıçta bir hayaldir. Fermanları alanlar: "Göndereceğim kız padişaha bir şehzade veya sultan doğurursa haseki sultan olacak, oğlu padişah olursa da valide sultan olacak ve benim kendisine yaptığım bu iyiliği elbette ki unutmayacak ve beni her hususta ihya edecektir..." diye düşündüler. İstanbul'a, İstanbul Sarayı'na üç kıtaya yayılmış koca imparatorluğun her tarafından mücevherlerle süslü ve her biri bir başka ülkenin, iklimin çiçeği, cennet kaçkını güzeller gelmeye başladı.

O yarışmaya Kızlarağası Sümbül de katıldı. Velinimeti padişahı için Gürcistan'dan yeni getirilmiş 14 yaşında afet-i devran bir kız satın aldı, 400 altına, o zaman ki, cariyenin âlâsı ranası 200 altına satılırdı. İnce, zarif bir esmer güzeliydi. Masallardaki gibi tarif edelim, "Gözleri gül gül, sağ yanağında bir beni var fülül, dile geldiği zaman bülbül..." Esirciden, Sümbül Ağa'nın Marmara kıyısına yakın Cankurtaran mevkiindeki konağına getirilmişti. Döşeli dayalı miri bir konaktı, kim kızlarağası olursa o otururdu, Sümbül de yeni taşınmıştı, konağının harem ve selamlık halkını toplamakla meşguldü.

Adı "Zafire" olan Gürcü güzeli küçük kız, kendisinin padişaha takdim edileceğini öğrenince Sümbül Ağa'nın ayaklarına kapandı, ağlayarak saçını başını yolmaya başladı:

“Ben bakire değilim!..” dedi.

Bayıldı, ayıldı:

“İki aylık da gebeyim!” dedi.

Memleketinden getirilirken bir katırcı, genç ve güzel bir delikanlı, bir dağ levendi, bir gece yattığı çadıra girmiş, bıçağını çekip gırtlığına dayamış, ses çıkarırsa keseceğini söyleyerek kıza tecavüz etmişti. Ve uzun yol boyunca o genç katırcı, birkaç gece daha gelmişti.

Sümbül Ağa önce şaşırды; kız, durumundan esircinin de haberi olmadığını söyledi, “Beni öldür... Kes... Ben sarayda padişah koynuna girmeye layık değilim!..” dedi.

Sümbül Ağa kıza acıdı, sadece acımak da değil, ona karşı bir minnet duydu, ya özrünü itiraf etmeyip de saraya gitseydi ve gebe, hem de bir yabanın katırcısından gebe olduğu halde Sultan İbrahim’in koynunda yatsaydı ve durumu sonra meydana çıksaydı, Sümbül Ağa’nın hali ne olurdu?

Dağ yollarında ve bıçak altında bekâreti alınmış bir kız bir mazlumeydi. Kendisinin de bir işkence kurbanı olduğunu düşündü, onun da cerrah bıçağı altında erkekliği alınmıştı.

Şu kadar senedir Kösem Sultan’ın hizmetindeydi ve nihayet kızlarağası da olmuştu. Çok zengindi. Sarayda eceliyle ölmezse bir gün ya emekli olarak yahut da azledilerek saraydan çıkaracaklar ve bir gelenek olarak Mısır’a sürgün edeceklerdi. Yeryüzünde kimsesi yoktu. Altın ve elmas yenmezdi, mezara da götürülmezdi. Bu Gürcü kızını ve karnındaki piçini evlat edinir, ömrünün son yıllarını onlarla beraber geçirebilirdi. “Hele şimdilik bunu kimse bilmesin...” diyerek kızı teselli etti ve o gün mesele öylece kapandı.

Macunlar, şuruplar, hoca ve şeyh efendilerin keskin nefesleri ve her gece koynunda bir başka bakire...

Bir tek haşmetli horoz için, Harem-i Hümayun koca bir altın kümes olmuştu. Sultan İbrahim’in akamet düğümü nihayet çözüldü ve o haşmetli horoz ötmeye başladı. Bir sabah valide sultana bu büyük müjdeyi veren de Hatice Turhan adındaki kız oldu. Genç padişah da yeniden kavuştuğu erkekliğinin sevinci içinde:

“Hele şimdilik Turhan’dan gayrı kız istemem!..” dedi.

Bir ay her gece o kızla yattı.

Burada Sultan Murad’ın öldüğü geceye dönelim. Kösem, oğlu-

nun naaşı henüz İncili Köşk'te yatarken İranlı Yusuf Paşa'yı sormuş ve ihtisas sahibi has nedimin, bir saray kayığına atlayarak gittiğini öğrenmişti. Ardından da bostancıbaşıyı yollamıştı, "Ben fermanını sana yollarım!" demişti. Ne lüzumu vardı bostancıbaşıya ferman-dan bahsetmeye. O anda taht henüz boş duruyordu ve ferman da Kösem'in emriydi. Bostancıbaşı Yusuf Paşa'yı Boğaz'da, zamanın kibar ağzıyla "Mirgûneoğlu Bahçesi" yalısında bulmuştu. Fakat yalısı, Yusuf Paşa'nın kaçmaması için bostancılara göz hapsine aldirtmak-la yetinmişti ve beklediği ferman da gelmemişti. O ferman, Sultan İbrahim'den tam bir yıl sonra alınabildi.

Kösem'in bir yıl geciken intikamı

Yeni padişahın tahta oturduğunun ikinci günüydü, Kösem Sultan oğluyla, Harem'de Hünkâr Sofası'nda, Harem'in o en büyük ve en muhteşem salonunda buluşmuştu.

Düğüm özüünden dolayı Sultan İbrahim çok üzgün ve sinirliydi. Ana oğul bir müddet havadan sudan konuştular. Kösem can düşma-nı Yusuf Paşa'dan bahsetmek için bir yol aradı. Sultan İbrahim:

"Şu Hünkâr Sofası'nda ecdadım kim bilir ne sefalar sürmüştür..." dedi.

Kösem de:

"Padişahım... İnşallah sana da onlardan ziyade sefa sürmek nasip olur..." dedi.

Sonra söz Sultan Murad üzerine geldi, padişah:

"Kardeşim Sultan Murad gayetle gaddardı... Kullarım onun kılıcı altında çok çekti... Ümmet-i Muhammed'in gündüzleri gece oldu... Dilerim ki benim zamanımda kimsenin burnu kanamasın, karınca-nın ayacağı bile incinmesin" dedi.

Ve sözüne anasını şaşırtan şeyler söyleyerek devam etti:

"İnsan melek değildir... Hata işlemek insan içindir... Ama padişahlar hata işlerse zulüm olur... İnsan hatalardan meşveretle kurtulur... Onun içindir ki adil olan padişahlar işlerini meşveretle görenlerdir... Ben öyle yapmak isterim."

Kösem:

"Padişahım..." dedi. "Bu, Âl-i Osman devletinde meşveret âdet

olmamıştır... Bunca ulu ecdadın her ne ki işlemişlerse vezirlerine emretmişlerdir. Sen de, öyle yap. Padişahların meşveret edecekleri tek kimse onların şefkatli analarıdır...”

İbrahim anasının sözünü kesti:

“Yok yok...” dedi. “Kadın makulesinin devlet işlerinde sözü olmaz... Ben meşveret edecek kimseleri bilirim.”

O gün bu söz Kösem'e ciddi bir ihtar, ağır bir darbe oldu.

Böyle konuşan bir adamdan, resmi unvanı “ikinci vezir” olan Yusuf Paşa'nın idam fermanını isteyebilir miydi?.. İstese alabilir miydi?..

Ama bir başka gün fırsat kollamadan Yusuf Paşa'dan bahsetti, onun hakkında en ağır sıfatları sıraladıktan sonra bildiği rezaletlerini anlattı:

“Katli vacip bir hain ve dinsiz heriftir!..” dedi.

Sultan İbrahim omuz silkti:

“Valide, sen katli vacip hain ve melundur dersin, ben ise o Yusuf Paşa emir kuludur derim. Sultan Murad istemiş, emretmiş, o da yapmış. Şenaattir, melanettir dediğin cümle işleri Sultan Murad için yapmıştır... Benim zamanımda olmuş yeni bir şenaatini bilersen, söyle katledeyim herifi” dedi.

Yusuf Paşa ikinci vezirlikten azledildi. Kösem Sultan oğluna artık ondan hiç bahsetmedi. Yusuf Paşa da yükte hafif pahada ağır hazinesini alarak Türkiye'den kaçma hazırlığına başladı. Niyeti Kırım'a yahut Kafkasya'ya gitmekti ve orada izini, adını kaybettirmekti. Fakat, kaçıncaya kadar yalısında edebiyetle oturamadı. Bir Divan-ı Hümayun'a Kastamonulu bir helvacı geldi:

“Sultan Murad merhumun Acem Yusuf Paşa'sından namus dava ederim!..” dedi.

Helvacının bir taze oğlu varmış, gayetle güzelmış, çarşıda “Helvacı Güzeli” derlermiş. Yusuf Paşa'nın adamlarından Deli Piri denilen uygunsuz herif genci para sihriyle kandırmış, babasının dükkânından Yusuf Paşa'nın yalısına kaçtırmış.

Sadrazam bu şikâyeti padişaha arz etti. Sultan İbrahim:

“Bostancıbaşıyı gönder. Helvacının oğlu hakikaten Paşa'nın yalısında ise o helvacı oğlunu, Yusuf Paşa'yı ve helvacıyı yalıya götüren herifi boğsunlar” dedi.

Sadrazam:

“Padişahım...” dedi. “Şeririn elinde para yılandır, fukarada da güzellik beladır, yalınayaklı helvacıoğlu altınla baştan çıkarılmış olsa da mazlumdur, masumdur... O biçare gencin kanı senin kılıcına bulaşmasın, oğlanı affet, babası alsın, memleketine götürsün.”

Sultan İbrahim de:

“Vallah doğru söylersin...” dedi. “Senin dediğin gibi olsun. Sen benim vekil-i mutlakım vezirimsin... Ne ki münasip görürsen öyle yap!”

Sadrazam Kemankeş Mustafa Paşa, Yusuf Paşa’yı yalısında biz-zat bastı ve Helvacı Güzeli’ni yalıda buldu. Yusuf Paşa sadrazamın ayaklarına kapandı:

“Yalandır... Bu uşağı kapıma kendi babası getirip bırakmıştır... ‘Senin yanında ve hizmetinde olsun, şehir eşkıyası şerrinden emin olsun’ demiştir. Ama ben istemedim, işte delikanlının yüzü, sen sahib-i devlet efendimiz gelmezden az önce dahi ‘Kalk git, başıma bela olursun, ben halkın diline düşmüş bir garip Sultan Murad yetimiyim’ dedim. Bu mesele müretteptir... Bana bu oyunu oynayanı dahi bilirim ki bir avuç kanıma susamış valide sultan hazretleridir!.. Beni padişahımıza götür... hazinem sana helal olsun!..” diye yalvardı.

Aslında da öyleydi. Helvacı Güzeli oyunu Kösem Sultan tarafından hazırlanmıştı.

Kemankeş Mustafa Paşa “Boğun melunu!” dedi, Yusuf Paşa’yı boğdular. Adamlarından da Deli Piri, Hayratyikan Mustafa, Dini-kuru Mustafa ve Küpeli Arap adında dört kişiyi boğdular, çırilçiplak cesetleri, ayaklarına taşlar bağlanıp denize atıldı. Yusuf Paşa’ya Boğaziçi’nde ve Kâğıthane’de bağışlanan malikâneler ve paşanın bütün hazinesi padişah adına müsadere edildi.

Bu vakadan sonradır ki Sadrazam Kemankeş Mustafa Paşa’nın da tavır ve hareketleri değişti, “Ben padişahımızın vekil-i mutlakıyım. Padişahımız cümle işini bana sipariş etmiştir!” demeye başladı. Bir Kınaoğlu meselesinde de Kösem Sultan’a meydan okudu.

Kınaoğlu hikâyesi

Kınaoğlu Mehmed Ağa, Aydın ve Teke vilayetlerine pençesini atmış bir mütegalibeydi, Sultan Murad zamanında Silahhtar Bosnalı

Mustafa Paşa ile Kösem Sultan'a sık sık kıymetli hediyeler gönderir ve sarayın o iki nüfuzlu simasının adamı süsünü takınarak o memleketleri kasıp kavururdu.

Sultan Murad'ın son yıllarında Kösem, şunu bunu himayeden, mansıp dağıtma işlerinden elini çekmiş olduğu halde Kınaoğlu Mehmed, valide sultanı unutmamıştı; üstünde yüzlerce yetimin, dulun, mazlumun hakkı bulunan bir adamdı. Kaç defa İstanbul'a şikâyetçiler gitmiş, fakat feryat ve figanlarını duyacak bir kulak bulamamışlardı ve memleketlerine döndüklerinde halleri kat kat beter olmuştu.

Sultan Murad ölünce Aydın ve Teke ahalisinde Kınaoğlu'ndan kurtulma ümidi belirdi. Sekiz on kişilik bir heyet İstanbul'a geldi. Kınaoğlu'nun yaptıklarını madde madde yazmışlar, ellerinde, yüzlerce imzayla, mühürle, parmak nişanıyla donanmış koca bir defter vardı.

Kınaoğlu da yükte hafif, pahada ağır hazinesini alarak kaçmaya hazırlanmıştı ki, o sırada İstanbul'da yeniçeriağası olan hemşerisi Tekeli Mustafa Ağa'dan bir mektup aldı. Mustafa Ağa "İstanbul'a gel. Bu zamanın devletlilerine hediyelerini ver, sana bir valilik alalım, başka bir diyara çek git" diyordu. Kınaoğlu da öyle yaptı, arkasında valide sultan da vardı, pervasızca İstanbul'a geldi, üç nefer eş-beh taze uşağıyla Hocaşah'da bir hana kondu. Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa'ya gayet kıymetli atlar ve kilimler, halılar getirmişti. Bir hediye dengi de Kösem Sultan'a gelmişti.

Kınaoğlu hemen Sivas valiliğine tayin edildi, Mehmed Ağa bir Mehmed Paşa oldu. Sivas'a doğru yola çıkmak üzereyken bir sabah konduğu hana Sadrazam Paşa'nın ağalarından biri geldi:

"Sizi sahib-i devlet efendimiz ister..." dedi.

Kınaoğlu gelen adamın bakışından hoşlanmadı. Kendisi, konduğu hana çok yakın olan Paşakapısı'na giderken, kâhyasını da valide sultana koşturdu, "Valide hazretlerine sığınırım, ahvalimi iyi görmem, beni sadrazamın pençesinden kurtarsın..." diye bir ağız haberiyle. Kösem de kendi kâhyasını şefaatçi olarak Kara Mustafa Paşa'ya yolladı.

Kemankeş Mustafa Paşa Kınaoğlu'nu çok asık bir yüzle karşıladı. Heyetin getirdiği şikâyet defteri elindeydi. Gasp edilen değirmenler, çiftlikler, tarlalar, meralar, mandıralar, sürüler, ırza, namusa teca-

vüz vakaları işret meclislerinde köçek ve çengi yerine oynatılmış gül goncası kızlar, delikanlılar, şerirle avanelerinin, cendereye koyup sıkıttıktan ve şerbetini içerek posalarını anaların babaların önüne attıkları salkım salkım üzümler.

Mustafa Paşa iriyarı bir kemankeş pehlivandı, lakabı “Kara”ydı, sesi de o kara yüzünün heybetine denk, kalındı, kızdığı zaman müt-hiş olurdu, huzuruna çıkan Kınaoğlu’na:

“Bu defterdeki maddelere ne dersin?” diye sordu.

Kınaoğlu:

“Yalandır... Cümlesi iftiradır...” dedi.

O zaman vezir gürlledi:

“Bre melun!..” diye bağırdı. “Şu mühürlere, şu nişanlara bak... Bu kadar imam, müderris, kadı, ayandan ve eşraftan ve esnaftan bu kadar ağa, hep yalancı ve müfteri midir? Kaldırın şunu!..”

Tam o sıradaydı ki, valide sultanın kâhyası geldi. Kınaoğlu onun eteklerine sarıldı. Kösem’in kâhyası:

“Devletli Paşa...” dedi. “Valide hazretleri sana mahsus selam eder. Kınaoğlu Mehmed Ağa benim adamımdır, her ne ki cürmü var ise ben şefaatchiyim, affetsinler, varacağı vilayete selametle varsın... Orada da kabahati olursa o zaman hakkından gelsin diye rica eder...”

Kara Mustafa Paşa bir Kınaoğlu’na, bir de elindeki şikâyet defterine baktı, tekrar: “Kaldırın şu melunu!..” diye bağırdı.

Paşanın adamları Kınaoğlu’nu yapıştığı etekten alıp götürdükten sonradır sadrazam, Kösem’in kâhyasıyla konuştu:

“Kâhya Ağa... Valide-i alişan hazretlerinin eteklerinden öperim... Bu şakiden şefaati elini çeksin. Ben padişahımızın vekil-i mutlak-ı veziriyim... Bu herifin üstünde yüzlerce mazlumun, masumun, kızın ve taze gencin mal, can, ırz ve namus hakları vardır... İşte hücceti, defteri elimdedir... O hakları bu herifin yanında bırakmam!..” dedi.

O hakları Kınaoğlu’nda bırakmayabilirdi, Kösem’in şefaati ricasını da kabul etmeyebilirdi, ama meseleyi de son noktasında bırakmadı ve Kösem Sultan’ın halk üzerindeki şerefli şöhretiyle oynamak cesaret ve gafletini gösterdi.

Kınaoğlu’nu Paşakapısı’nın merdiven altına sokarak soydular, üstünde bir iç donu ile bir iç gömleği kaldı, sonra yalınayak, başı açık Ayasofya Çarşısı’na götürdüler ve orada bir kasap dükkânının kapı-

sında astılar. Üzerinde yaftası yoktu, halk kim olduğunu merak etti; bir serseri olmadığı ayaklarının temizliğinden belliydi, iç gömleği ve donu da en âlâ bezdendi, donunun uçkuru sırmaydı, ama kimdi? Herkes onun kim olduğunu paşanın cellatlarına soruyor, onlar da tembihli, her sorana aynı cevabı veriyorlardı:

“Valide sultanın adamı meşhur haydut ve ırz, namus düşmanı Aydınlı Kınaoğlu dedikleri melundur... Devletli vezir şefaath kabul etmeyip astırdı!”

Elbette ki, soranlar arasında Kösem Sultan'ın adamları da vardı, bu söz belki pek çok kişinin ağızıyla valide sultana geldi. İşte o gündür ki, Kösem Sultan ile Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın arasında bir uçurum açıldı... İkisi de birbirini can düşmanı belledi. Biri öbürünü ölüm çukuruna düşürmecesine bir ipte iki cambaz oynayacaktı. Kösem'in gösterdiği marifet “Kaya Sultan Oyunu” oldu.

Kaya Sultan oyunu

Dilin kemiği yoktu, halk konuşuyordu:

“Vezirin elinde Kınaoğlu'nun defteri varmış ki herifin habaset ve şeametleri bir bir yazılmış.”

“Aslında kazığa vuracaklarmış ama vezir, valide sultan hatırı saymış, asmakla kalmış...”

“Valide sultanın her vilayette sırmalı uçkurlu don giyer şakii derbent adamları varmış..”

“Bu Kara Vezir onları bir bir asacakmış.”

“Bu Kara Vezir padişahımızın vekil-i mutlakıdır... İnanırım, yapar.”

“Bu Kara Vezir'in zamanında valide sultanın sesi çıkmaz.”

“Bu Kara Vezir'in zamanında malımızdan, canımızdan, ırzımızdan emin olalım.”

Valide sultanın ilk işi “Kara Vezir”in yerine halkın gözünü dolduracak şöhretler aramak oldu ve iki genç vezir üzerinde durdu, Temeşvar Valisi Silahtar Bosnalı Mustafa Paşa ile Halep Valisi Nasuhpaşazade Hüseyin Paşa, ikisi de hem genç hem de güzeldi, Kösem'in hazırladığı plana göre “güzellik” de şarttı.

Sultan Murad'ın tek evladı ve kendisinin torunu “Kaya Sultan” evlenme çağındaydı, Sultan İbrahim'den iznini alıp torununu o

paşalardan birine verecekti, damat olan paşa da kubbe veziri olup İstanbul'a getirtilecekti; ondan sonra da Kara Vezir'in ayağını kaydırma yolunu arayacaktı.

Valide sultan, Mustafa Paşa'yı, Hüseyin Paşa'ya tercih etti. Önce, oğlunun silahtarlığından şahsen tanıyordu. Sultan Murad onun her dediğini yerine getirmişti, onun içindir ki pek çok kişiye iyilik yapma fırsatını bulmuştu. O amansız ve kanlı devirde imkân elverdiği kadar can kurtarmıştı. Çok sevilen bir adamdı. Sultan Murad, kızı Kaya Sultan'ı ona vermeyi düşünmüş, hatta bir akşam meclisinde o niyetinden bahis bile etmişti. Hastalığı nişan, nikâh, düğün düşündürmemişti. Ama sarayda o tasarımı bilmeyen yoktu. Kara Mustafa Paşa da biliyordu.

Kösem evvela Kaya Sultan'ın kâhyasıyla konuştu: "Âl-i Osman vezirleri arasında Kaya Sultan kızına Silahtar Mustafa Paşa gibi koca olmaz... Sultan Murad'ın evladı gibi sevdiği silahtarıydı... Bunca yıl o gazi padişaha hizmet etmiş devlet işi bilir taze yiğit vezirdir, onun yeri Temeşvar değildir, Kaya Sultanımızı alıp İstanbul'da Kubbealtı'nda oturmaktır..." dedi, sonra kâhyanın hırsını da tahrik etti: "Bir kere sultanı alıp Kubbealtı'nda otursun, sadrazam da olur... Sen de onun sayesinde türlü nimetler görürsün, bütün muratlarına erersin..." dedi.

Kaya Sultan'ın gönlü de Mustafa Paşa'ya yatkındı. Bir münasip zamanda amcası Sultan İbrahim'e, yüzü gül gül kızarak, o gönlü işini açtı. Padişah, bir genç kızın babasına silahtarlık yapmış güzel ve genç bir vezire alakasını hoş karşıladı:

"Gönlünü hoş tut... Kara Vezir'e söyleyeyim o paşayı İstanbul'a getirtsin!" dedi.

Ve padişah sözünü tuttu; Kemankeş Mustafa Paşa'ya:

"Sultan da olsa yetimdir.. Hatırını hoş tutmamız gerekir. Kaya Sultan, Silahtar Paşa'yı ister... Nerede ise yaz, geri getirt..." dedi.

Sadrazam ırkıldı. Kaya Sultan'ı siper yaparak Temeşvar valisini İstanbul'a getirtmek isteyen kim olduğunu bulamayacak kadar aptal değildi:

"Padişahım... Silahtar Mustafa Paşa, Sultan Murad'ın gayetle sevgilisiydi, onun zamanında şöhretinin tantanası gökyüzünü tutmuştu, dilediği kişiye dilediği mansıbı alırdı... Padişahının hesapsız ih-

sanlarıyla kanaat etmesi gerekirken kanaat etmedi... Zimmetinde pek çok hazine altını vardır... Ben defterini çıkartıp o hazine parasının hesabını sormayı düşünürdüm, sen şimdi ona sultan verip Kubbealtı'nda oturtmamı söylersin... Münasip değildir padişahım... Ben senin vekil-i mutlakın, vezirinin... Cümle işini bana bıraktın, bu Silahtar Paşa, İstanbul'a gelirse, ahali ve asker kulların kendisini Sultan Murad zamanında olduğu gibi sanır, ben iş göremem" dedi.

Ve hatta ağlayarak padişahın ayaklarına kapandı, Sultan İbrahim de ısrar etmedi:

"Dilediğin gibi yap... Olmazsa Kaya Sultan'ı paşasının olduğu memlekete göndeririz" dedi.

Aradan bir ay geçti. Kaya Sultan büyük anasının tahrikiyle amcasına meseleyi tazeledi, padişah kızı başından savdı: "Ben o işi Kara Vezir'e sipariş ettim, hele bir yol bekle!" dedi.

Kara Mustafa Paşa ayağı yarım pabuçlu celep çıraklığından sürmüş, çıkmış, yükselmiş, kalıbı gibi kara cahil adamdı. Zeki değil, ama kurnazdı, tehlikeli bir oyun oynadı ve başardı, tehlikeyi kökünden kaldırdı. Yeniçeriler arasındaki kendi adamlarını ulu orta konuşturdu:

"Kemankeş Paşa adını bile yazmasını bilmez, Silahtar Paşa'nın ilmini irfanını kıskanır..."

"İkisi de Mustafa, ama Kemankeş'in cehaleti katran karası, Silahtar'ın ilmi gökyüzünde güneştir..."

"Silahtar Paşa'nın yeri Temeşvar değil, İstanbul'dur, İstanbul'da da Kubbealtı değil Paşakapısı'dır!"

"Gelsin, bize bir işaret versin yeter, biz ona padişahımızın mührünü alıverelim!"

Bu sözleri yine kendi adamlarıyla padişahın kulağına aksettirdi ve sonra da kendisi konuştu:

"Padişahım, sultana nişan derlerken madde büyüdü, Silahtar Paşa'nın adı ocaklı ağzında dolaşır..."

Ne demekti padişahın vezirlik alameti mührünü yeniçeri silahıyla almak? Sultan İbrahim korkmuştu:

"Benden ne istersin?" diye sordu.

"Silahtar Mustafa Paşa'nın idamı için ferman isterim padişahım!"

“Ben bir mazlum ve masumun katline ferman vermem!”

“Silahtar Paşa mazlum ve masum değildir... Bunca beytülmalı yutmuş mürtektir. Şimdi de adı askerin ağzında... Nizam-ı âlem için vücudu muzırdır!”

“Bre Kara Vezir... Vebali senin boynuna olsun.”

Kara Vezir’in hünerleri

Padişah'tan Silahtar Mustafa Paşa'nın idam fermanını alan sadrazam işini gayetle gizli tuttu. Temeşvar'a bostancıbaşıyı gönderse hemen duyulacaktı. Şu kadar günlük uzun yoldu, İstanbul'dan Macaristan'a. Harem'de ağır bir baskıyla Sultan İbrahim'den alınacak bir af fermanıyla cellatlar yoldan geri çevrilebilirdi. Meşum emrin yerine getirilmesi için Edirne bostancıbaşısını yolladı ve İstanbul'un haberi olmadı.

Temeşvar'dan Bağdat'a ve Kırım'dan Sudan'a kadar, IV. Murad'ın silahtarı büyük şöhretti. Katili Kara Mustafa Paşa her tarafta lanet tufanına tutuldu. Ama mevki hırsıyla, milyonlarca insanın laneti, onu aynı yolda ikinci bir cinayeti işlemekten alıkoymadı. Halep Valisi Nasuhpaşazade Hüseyin Paşa da idam edildi. Kaya Sultan'ın ikinci nişanlı adayı.

Hüseyin Paşa'nın babası da, dedesi de vezirdi, gayet mağrur adamdı. Sağlam tahsil görmüştü, hattat denilecek kadar güzel yazı yazar, şairlik iddiası yoktu, ama güzel şiirleri vardı. Cahil Kara Mustafa Paşa'yla her vesileyle her yerde açıkça alay ederdi, “Kara Domuz” diye hakaret ederdi.

Sadrazamın casusları onun Kösem Sultan'a inci işlemeli dört keşe içinde 4.000 altın ve biri som sırma ve biri de sıvama inci işlemeli iki top kumaş yolladığını öğrendiler. Kösem Sultan da ona bir mektup göndermişti.

Önce Halep valiliğinden Sivas valiliğine nakledildi. Sadrazam, Sivas Valisi İbrahim Paşa'ya bir mahrem mektup yolladı: “Sen yine Sivas valisisin, Sivas senin, Hüseyin Paşa'nın başı benim!” diye. Yeni vali düşmandan kale fetheder gibi girdi Sivas'a, İbrahim Paşa yapılan cenkte öldü ve Kemankeş Paşa'nın mektubu eline geçti ve o da “Sadrazamla şeri davam vardır!..” diyerek İstanbul yoluna düştü.

Sultan Murad'ın amansız kılıcı altında sinmiş olan İstanbul'un baldırı çıplak hayta ve hezele güruhu arasında bu haber hemen daldı, budaklandı, "On beş valinin Kara Vezir'le şeri davası varmış, derya misal askerle İstanbul üzerine yürüyorlarmış" şeklini aldı. Şu kadar yıldır sinmiş olan haşerat küme küme toplandılar. Yağma edilecek saray ve konakların, tüccar mahzen ve depolarının listeleri hazırlandı; hatta bekâr odalarına kaldırılacak nigâr ve mahbupları isimleriyle tespit eden şehir eşkıyası bile oldu.

Sultan İbrahim sarayda İncili Köşk'te büyük bir meclis topladı. Şeyhülislam ve asrın büyük şairi Yahya Efendi hasta olduğu halde geldi. Sultan İbrahim, sadrazama sordu:

"Nasuhpaşaoğlu'nun şeri davası varmış, hangi madde üzerindedir davası?"

Kara Mustafa Paşa:

"Onun davası benimledir. Ben ise senin vekil-i mutlakınım padişahım, benimle şeri dava olmaz!" dedi.

Padişah:

"Olur!.." dedi. "Seninle de olur, benimle de olur!.. Ben sana o davanın hangi maddeye dayandığını sorarım, sen Nasuhpaşaoğlu'na ne yaptın o da dava için İstanbul yoluna düşmüştür?"

Sadrazam inkâr yoluna saptı:

"Bilmiyorum!.." dedi.

Söze şeyhülislam karıştı, o şeri davada hükmü verecek adam:

"Padişahım" dedi. "Bu Kemankeş Mustafa Paşa'nın Sivas Valisi İbrahim Paşa'ya gönderdiği bir mektup Hüseyin Paşa'nın eline geçmiş, onu dava eder... Siz padişahımızın iki vezirini birbiri üstüne salıp fitne ateşi uyandırmak bir sadrazam için büyük suçtur!"

Yahya Efendi, sanki Kara Mustafa Paşa'nın idam fetvasını vermişti. Çok müşkül duruma düşen vezir:

"Efendi... Nasuhpaşaoğlu'nun koynunu arasalar ne mektuplar çıkacak, sen onu bilir misin?.." dedi.

Bu da yaman bir laftı. Kara Vezir, "Nasuhpaşazade İstanbul'dan gönderilen mektuplarla böyle bir harekete teşvik edildi!.." demek istiyordu.

Sultan İbrahim:

"Bre çabuk söyle!.."

Kara Vezir:

“Valide sultanın Nasuhpaşaoğlu’na mektup yazarak İstanbul’a çağırıldığını ve ona sadrazamlık vaat ettiğini casuslarım haber almıştır!..” dedi.

Meclisin havası buz gibi dondu. Herkesin gözü önüne, yere çevrildi. Bu ağır itham padişahı çok müşkül duruma soktu. Anasını, çıplak ayaklı ve yarım pabuçlu celep yamaklığından sadrazamlığa kadar yükselmiş bir türediye mi feda edecekti?.. Bunu yapamayacağına göre Kara Mustafa Paşa’nın hemen o anda azledileceği ve hatta İncili Köşk’ün kapısından çıkar çıkmaz cellat önünde çöktürüleceği muhakkaktı.

Sultan İbrahim’in yüzü bembeyaz oldu. Bir şey söylemek istedi, çenesi kenetlendi, ellerinin parmakları asabi bir krizle büzüldü. Nefes alamıyordu. Silahlar ağa, kızlarağası ve o sırada padişah hizmetinde bulunan genç Enderun ağaları şaşırdılar. Padişah müthiş bir ıstırap içinde nihayet:

“Oooooof... İşte sıkıldım!..” diyebilirdi.

İç gömleğine kadar üstündekilerin yakalarını paralarcasına çözdü:

“İşte sıkıldım!..” diye tekrarladı.

Sultan İbrahim’i bütün ömrü boyunca kıvrandıracak ağır sinir hastalığı işte o gün böyle başlamıştı. Öyle bir hastalık ki, yüzyıllar boyunca pek çok kişiyi yanıltacak, Sultan İbrahim’den “Deli İbrahim” diye bahsettirecekti.

O anda herkes aynı şeyi düşünüyordu: “Sadrazam gitti.”

Padişah:

“İşte ben giderim... İşte vekilim... Sizler oturun, konuşun!..” dedi.

Ve meclisi terk etti. Vezirini anasına tercih etmişti. Neyi konuşacaktı meclistekiler?.. Kösem Sultan’ın aleyhinde bir karar mı vereceklerdi?..

O gün, padişahın adeta kaçarak meclisi terk etmesi üzerine, Kemankeş Kara Mustafa Paşa devletin en kuvvetli adamı görünmüştü.

Huruc alessultan

Padişahın arkasından şeyhülislam efendi de meclisi terk etti, fakat onun ardından kazasker efendiler yürürken sadrazam durdurdu:

“Efendiler... Nereye gidersiniz?.. Duymadınız mı, padişahımızın emriyle divan devam eder!” dedi.

Divandakilerin hepsi artık kesin olarak anlamışlardı ki Kara Mustafa Paşa çok kuvvetliydi, yerlerine oturdular ve vezirin bir nutkunu dinlediler:

“Bir adam çıkmış, başına derya misal sarıca ve levent eşkıyası toplamış, vezirle şeri davam vardır diye İstanbul üzerine gelir... Padişahın vekil-i mutlakıyla dava ne demektir?.. Nasuhpaşaoğlu asidir ve asi olanın katli de vaciptir... Onun davasını dinlemek devletin şanını düşürür, her taşın altından bir yılan başı çıkar, memleket harap olur... İşte padişahımızın bu kuluna iltifat ve itimadı bu hikmet üzerinedir...”

Sonra kazasker efendilere sordu:

“Efendiler, susmayın, hakkı söyleyin... Nasuhpaşaoğlu’nun yaptığı nedir?”

Rumeli kazaskeri:

“Huruc alessultandır!”

Padişah üzerine ayaklanma! Bu ağır suçun cezası da idamdı. Hüküm verildikten sonra idam fetvası ile fermanını almak kolaydı.

Üç yüz kadar bostancı ile beş yüz kadar da acemi oğlanı, donanma gemileriyle hemen İzmit’e gönderildi. Anadolu Beylerbeyi Çiftelerli Osman Paşa da Afyon, Balıkesir, Bursa sancaklarının askeriy-le Hüseyin Paşa’yı bir konak geriden takip ediyordu, fakat İstanbul üzerine yürüyen Sivas valisinin üstüne saldırmaya cesaret edemiyordu, İstanbul’dan yazılı bir emir bekliyordu. Hüseyin Paşa da bir ulak gönderip “Peşimden ne gelirsin?..” diye sormuyordu. Her mesrur adam gibi saftı: “Herif benimle müttefiktir, işi açığa vurmaya cesaret edemez” diye düşünmüştü. İzmit’e geldiğinde bir iki bin kadar bostancı ve acemi oğlanıyla kesilmiş olduğunu gördü, Osman Paşa da İstanbul’dan beklediği emri aldı. Önü ardı kesilmiş olan Hüseyin Paşa İzmit’te yapılan bir cengi pek çabuk kazandı, Osman Paşa kuvvetlerini de, bostancılar ve acemi oğlanları da darmadağın etti. Kaçanları takip için izin verseydi, elinden canlı olarak tek kişi kurtulmayacaktı: “Takip yok!.. Biz ümmet-i Muhammed’i katletmeye gelmedik. Bizim davamız hâkim huzurunda şeriat davasıdır!..” dedi.

İzmit’ten Üsküdar’a kadar hiçbir engele rastlamadan geldi, da-

yandı. Zamanımızda Küçük Çamlıca denilen Bulgurlu'daki Seyran Tepesi'ne kondu. İstanbul'dan yağmur gibi mektup yağıyordu: "Ayağını pek bas... Mühr-i hümayunu koynunda bil" diye yazıyorlardı. Fakat aldığı o mektuplara inanarak Seyran Tepesi'nde mührü boş yere bekledi.

Beri tarafta ise Kemankeş Mustafa Paşa yeniçeri kıtaları ve toparlarla Üsküdar'a geçmişti. Bunu haber alan Nasuhpaşaoğlu büyük bir ümit kırıklığına uğradı, yürüse, belki yeniçerileri de dağıtacaktır; "Ben padişaha karşı asi olamam... Cenge gelmedim, davaya geldim" diyordu. İkinci günü Seyran Tepesi'ne Kızlarağası Sümbül Ağa geldi ve padişahın bir fermanını getirdi, Sultan İbrahim, Hüseyin Paşa'ya askerini dağıtıp teslim olmasını emrediyordu.

Nasuhpaşaoğlu askerini dağıttı, fakat teslim olmadı. Sümbül Ağa dönerken Hüseyin Paşa'nın eline gizlice bir mektup sıkıştırdı. Mektup Kösem Sultan'dandı, İncili Köşk divanını tafsilatıyla anlatan valide sultan "Paşa oğlum, teslim olma, kaç. Kara Vezir idamına fetva ve ferman aldı... Ama bakalım zamanla bu devlet ona mı yoksa bana mı kalır, görürüz... Boğaz'da Beylerbeyi İskeleyi'nde kayık ve karşı tarafta on adet at hazırlattım... Allah selamet versin... Kaç, izini kaybet, saklan, ben seni bulurum" diyordu.

Hüseyin Paşa gece yarısından sonra yanına mahremlerinden dört nefer içoğlanı ile 16 yaşındaki oğlu Mehmed Bey'i alarak kaçtı. Yanındaki askerler de gözlerinin gördüğü, ayaklarının bulduğu yerlere kaçıp dağıldılar.

Kara Vezir, Hüseyin Paşa'nın izini pek çabuk buldu. Bulgurlu halkından bir köylü "Gece yarısı Boğaz tarafına doğru indi" dedi. Beylerbeyi İskeleyi'nde kayığı içinde yatan bir kayıkçı "Bir adam yanında dört taze yiğit ve bir tüysüz oğlanla yedi çift saray kayığına binip karşıya geçti" diye haber verdi. Karşı tarafta bir başka kayıkçı: "Burada atlandılar, gördüm, nereye gittiklerini bilmem, ama bir Rusçuk lafı işittim" dedi.

Hüseyin Paşa Rusçuk'a konaklayarak gitmişti. Takibine çıkarılanlar ilgarla at sürdüler ve Hüseyin Paşa'yı kasabaya girerken yakaladılar.

Hüseyin Paşa'yı el ve ayak bileklerine zincirler vurarak Rusçuk'tan İstanbul'a arabayla ağır ağır getirdiler; Mehmed Bey ile dört içoğlan-

nını ise önden atla ılgarla yola çıkardılar. Güzel çocuk yol boyunca yalvardı. “Beni Kara Vezir’e götürmeyin ki o bana kıyar... Gençim ve günahsızım, beni padişahımıza götürün, padişahımız merhametlidir o bana kıymaz” dedi, ağladı, bostancıların, cellat olmaları muhtemel adamların ayaklarına kapandı ve nihayet yürekleri taşlaşmış o bostancıları merhamete getirdi: “Kara Vezir’in akıbeti kötüdür... Kara günü yakındır...” “Şu güzel beyi padişahımıza götürelim...” “Bize ne olmak ihtimali vardır, hiç!..” dediler ve Mehmed Bey ile dört genç içoğlanını padişah sarayına götürdüler, götürmekle de kalmadılar, birkaç gün bostancı cellatlar koğuşunda saklayarak fırsat kolladılar, şeyhülislam efendinin padişahla mahrem bir buluşmasını gözlediler. Yahya Efendi şefaatte hiç tereddüt etmedi:

“Padişahım... Bu güzel çocuk Hazreti Aliyül Murtaza neslindedir. Yüzündeki nur hem gençlik nuru, hem de babadan evlada intikal edegelmiş nur-i şefaattir.”

Sultan İbrahim de:

“Ben de bu oğlanların hepsini senin şefaatinle affettim. Kara Vezir’e vermesinler, sarayda genç uşakların olduğu Seferli Odası’na koysunlar, ilim ve marifet tahsil etsinler” dedi.

Kara Mustafa Paşa İstanbul’a getirilen Nasuhpaşaoğlu’nu Topkapı dışındaki bahçeler, bostanlar arasında karşıladı, araba içinde elleri ayakları zincirli Hüseyin Paşa’ya hamal ağzı küfürler savurdu, o da sakın ve cesur:

“Bre Kara Domuz!.. Bugün bana ise yarın sana!..” dedi.

Kırık ana kalbi

İncili Köşk meclisinde valide sultanın şan ve şerefine celep uşaklığından türeme Kara Vezir’in ayakları altına serdiği gün Sultan İbrahim, padişahlık makamının Harem nüfuzu altında olmadığını göstermek istemişti.

Ve o gün başlamış olan hastalığı da gün günden artıyordu.

Sultan Murad Revan Seferi dönüşünden sonra anasından nefret etmeye başlamıştı. İbrahim’in öyle bir nefreti yoktu, Kösem’in sadece devlet işlerine karışmamasını istiyordu. İçi şefkat ve merhamet dolu bir genç adamdı. Samimi olarak, adaletle padişahlık yapmak istiyordu.

Hakları neşe, gülüp oynama, gezip tozma, ılık, sevmek ve sevmek olan çocukluk ve körpe gençlik çağlarını mahbeste ve ölüm korkusu azabıyla kıvrınarak geçirmişti. Yüz çizgileriyle ve vücut yapısıyla bir erkek güzeliydi. Erkeklik kudretinin düğümlemesi, 25 yaşını yeni doldurmuş genç adam için ölümden de beter azap olurdu. İnsan bir defa öldü, o, her gün bin defa ölüyordu. Bir cihan imparatorluğunun sahibi olduğu halde, o düğümlü günlerinde intihar etmesi bile beklenebilirdi ve onu ilk gören de anası Kösem Sultan olmuştu. Üzerine o kadar ısrarla düşmüştü ki, nihayet o korkunç düğümü çözdürmüştü. Koynuna konulan en körpe, en dilber, en cilveli, en ateşli kızlardan menfi cevaplar aldıkça, oğlunun karşısında hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi durmuş, İbrahim'in izzet-i nefsinin asla zedelememişti.

Düğüm çözüldükten az sonra da genç padişahın sinir buhranları başladı.

İçi susuzluktan kavrulup dudakları arık topraklar gibi çatladığı halde bir yudumcuk su içemiyordu.

Artık, meşum düğüm gibi utanılacak bir şey yoktu, her buhrandan sonra "Kurtarın beni bu illetten!.." diye yalvarıyordu. Ve Kösem'in kucağına atılarak ağlıyordu, ağlayarak yalvarıyordu, Kösem'in kırık ana kalbi Sultan İbrahim'in o hali karşısında sızım sızım sızılıyordu.

Oğlunun padişahlığının yanı sıra, kendisinin de birtakım saltanat hakları olduğunu kabul etmişti, o haklarından da vazgeçmeyi bir türlü kabul edemiyordu.

Kucağında ağlayan genç adama "Benden ne umarsın!.. Bütün işlerini ellerine bıraktığın vekil-i mutlakın Kara Vezirine git, hastalığının devasını da ona sipariş et!.." diyemiyordu.

Hekimler padişahın derdine çare bulamadılar. Bir gün valide sultana bir okuyucu hocayı salık verdiler: "Padişahımızı Safranbolulu Hoca'ya okutun... Padişahımızın dermanı onun nefesindedir" dediler.

Safranbolulu Hoca, Şehzade Camii Medresesi'nin bir odasında oturuyordu. Para ile iman kimde olduğu bilinmez, görünüşte fakirane yaşıyordu. Yanında bir yalabukça çömezi vardı, hizmetçisi, aşçısı, çamaşırcısı hep o delikanlıydı; o da, yalınayak, yarım pabuç, şalvarı, cübbesi yamalı, yırtık tülbentli, avucu para yüzü görmez

bir garipti. Hoca da yaşlı değildi, otuz yaşlarında kadardı. Yüzü çok sevimli, hatta güzeldi; sohbeti çok tatlıydı. Sesinde ve bakışlarında karşısındakini saran bir sihir vardı.

Kösem'in emriyle bir gün Safranbolulu Hoca'yı saraya getirdiler. Padişahın ağırca bir sinir buhranında keskin nefesiyle Sultan İbrahim'e okudu, üfledi. Hocanın nefesi yüzüne vurur vurmaz Sultan İbrahim'in yumulmuş elleri açıldı, ikinci solukta da çenesinin kenedi çözüldü ve padişah derin bir nefes alıp kurtuldu. Ve ancak o zaman:

"Sen kimsin?.." diye sordu.

"Devletinin duasıyla meşgul bir garip kulunum..."

"Sen bir yere gitme... Sarayda kal!"

"Ferman senindir padişahım."

"Sen beni bu illetten kurtar!"

"Allah'ın inayetiyle kurtarırım padişahım."

"Ben seni dünya malına gark ederim."

"Bana sağlığın yeter padişahım..."

"Yok yok!.. Hele şimdi söyle, benden ne istersin!"

"Bir medresede otururum... Kazasker efendiler bana ne Anadolu ve ne dahi Rumeli'nde ne kadılık ve ne de müderrislik verir... Çömezimle yarı aç yarı tok medrese odasında otururuz... Sen sordun, ben de isteyeyim... Bana bir müderrislik ver padişahım!"

Bir adamın bir yere tayininde Sultan İbrahim ilk defa o gün anasına danıştı:

"Bu hocaya münasip müderrislik nedir?.." diye sordu.

Safranbolulu Hoca heyecan içindeydi. O anda hayalinden geçen, meslek yolunun ilk basamaklarından biriydi. Kösem Sultan düşünmedi:

"Bu hoca sen ulu padişahımıza okumuştur... Ona münasip olan Haric Medreseleri'nden biridir..." dedi.

"Ferman ettim, buna o medreseyi verin!"

Hoca düşüp bayılacaktı. O müderrislik, meslek yolunun en üst kademelerinden biriydi. Bir müderrise mülazım bile olmamış, hatta mülazımlığa bile layık görülmemiş bir adamın bu ani yükselişi, emri alan Rumeli kazaskerini şaşırttı. Hemen şeyhülislam efendiye koştu. O hem şaşırdı, hem de kızdı. Padişaha bir tezkere yazarak öyle bir

tainin ulema tarafından hoş karşılanmayacağını bildirdi ve yazısını “Kanun değildir” diye bitirdi.

O gün kendisini yine bir ağır buhrandan kurtarmış hoca hakkın-
da gelen cevaba da Sultan İbrahim kızdı, yine anasına danıştı:

“Bu hocaya o medrese azdır, valide söyle ne yapayım!..” dedi.

Kösem de:

“Padişahım... Sahın Medresesi’ni ihsan eyle!..” dedi.

Kösem, Sadrazam Kara Mustafa Paşa’ya karşı müthiş bir silah bulduğunu derhal anlamıştı. Haric Medresesi için “Kanun değildir” diyen şeyhülislam bu sefer onun Sahın Medresesi müderrisliği fer-
manını alınca kızmadı, rindane bir kahkaha attı:

“Şimdi kaziye anlaşıldı...” dedi. “Bu softa yarın Galata kadısı, haf-
taya Üsküdar ve Eyüp kadısı, üç gün sonra İstanbul kadısı, aya kal-
maz kazaskerdir.”

Cinci Hoca’nın hikâyesi

Şair şeyhülislam tahmininde yanılmamıştı, Safranbolulu Ho-
ca, ilmiye mesleğini teker teker çıkmayacak, üçer beşer atlayacaktı.
Yahya Efendi’nin yanıldığı nokta, hocanın yükselişindeki liyakatiydi.
Zekâsı da, bilgisi de, o mevkilere kıdem hakları çıkmış olanların
çoğundan üstündü.

Safranbolulu Hoca, adı Hüseyin Efendi, bir türedi de değildi.
Dedesı Safranbolulu Şeyh Karabaş İbrahim Efendi, Konyalı Şeyh
Bedreddin’in Selçuklu Sultanı Alaeddin’in kızıdan doğmuş oğlu-
nun torunuydu. Karabaş İbrahim Efendi, memleketinde fazilet ve
kemal sahibi adam olarak tanınmıştı. Zengin değildi, geçim sıkın-
tısı da çekmezdi. O da hastalara okurdu ve nefesi ruhani ilaç olur-
du. Safranbolu’da bir cami yaptırmıştı. Caminin temelleri kazılır-
ken herkes: “Galiba Karabaş Şeyh define buldu...” demişti. Define
bulmamıştı, ama cami de yarım kalmamıştı; “Her gün yapıda ça-
lışacak amelenin yevmiesini sabahları yastığımın altında buluyo-
rum!” demişti. İhtiyacı yoktu, ama keramet taslayabilirdi. Fakat ön-
ce ondan duydukları bir söz ve sonra gözleriyle gördükleri bir vaka
üzerine bütün Safranbolulular donakalmıştı, bir gün camiinde va-
az ederken:

“Ey cemaat!.. Bana Hak Teala tarafından bir bela inecek, biz fedâ oluruz, ama sair Müslümanlara zarar erişmez... Haklarınızı helal edin!..” demişti.

O gece şeyhin evinde yangın çıkmış ve Karabaş İbrahim Efendi beş nefer evladiyla yanarak ölmüştü.

İşte Hüseyin Efendi, o zatın hayatta kalmış üç oğlundan Mehmed Çelebi’nin oğluydu. Mehmed Çelebi taşra kadılıklarında bulunmuştu. Mehmed Çelebi’nin beş oğlu vardı, Hüseyin en küçükleriydi.

Babası ölünce 11 yaşında yetim kalmıştı. “İstanbul’un taşı toprağı altındır.” Safranbolu’dan kalkmış, taht şehrine gelmiş ve sora araya İstanbul’da bir medresede okuyan bir amcaoğlunu bulmuştu. Önce onun kanadı altına girdi.

Fakat küçük sof ta, taşı toprağı altın olan İstanbul’da kendisine bir ekmek kapısı açmakta güçlük çekmedi. Bir gün nefes darlığı çeken bir ihtiyar kadına okudu, üfledi, kadıncağız sıkıntısından, derdinden kurtuldu. Bir gün de bir sıracalıya muska yazdı, muska da o hastanın illetini def etti.

Bir gün de bir taze kadın geldi: “Aman mollam, canım mollam... İşte ayağına düştüm, günahım yokken erim beni boşadı!” diye ağlayarak yalvardı. Molla Hüseyin ona da bir tılsım yaptı, genç kadının kocası: “Ben ettim... Sen yapma...” diyerek nikâh tazeledi ve karısını tekrar aldı. Bir başka gün de bir oğlan geldi: “Falan paşanın gözbebeği haznedarıydım... Velinimetim bana gazap etti... Medar sendendir efendi, bana bir şirinlik muskası ver!” dedi. Safranbolulu Hüseyin, muskayı yazıp oğlanın boynuna takar takmaz, delikanlı paşasının tekrar gözbebeği oldu.

Medresede kendisine kanat germiş olan amcaoğlu Mehmed Efendi onun bu marifetlerine kızıyordu, “Sihirbazlıktır... büyücülüktür... küfürdür!” diyordu. O Mehmed Efendi, İzmir kadısı olup giderken Hüseyin’i götürmedi. Bir dostu:

“Şu garibi burada bırakma!..” dedi.

Mehmed Efendi kaşlarını çatır:

“Yok yok...” dedi. “Benim ilim ırzım namusum vardır... Bu Hüseyin, avrada oğlana efsun okuyan bir nabekârdır...” dedi.

Bu hakaret Safranbolulu Hüseyin’e ağır geldi.

“Ben efsun okumam!.. Bende dedem Karabaş Şeyh’in nefesi vardır...” dedi.

Tek başına medrese odasına kapandı. Can yoldaşı olarak da bir garip oğlancık buldu. Muska yazmayı, okumayı bıraktı. Derin bir yoksulluk içinde kendisine ayak mühürlemiş sadık çömeziyle yaşarken Kösem Sultan tarafından saraya davet edilmişti.

Padişaha üçüncü okuyuşunda Sultan İbrahim üç gün rahat etti ve “Ben seni dünya malına gark ederim...” diye verdiği sözü tuttu. İstanbul’da “Cümdi Meydanı”nda miri bir saray yeniden döşenip dayanarak hoca efendiye ihsan edildi ve Safranbolulu Hüseyin Efendi Sahin müderrisliğinden Galata kadılığına tayin edildi.

Cümdi Meydanı’ndaki saray döşenirken bir adam:

“Kime hazırlanıyor?” diye sormuştu.

O işle uğraşanlardan bir çapkın adam da:

“Cinci Hoca için...” demişti.

İşte halk ağzında o günden sonra Safranbolulu Hüseyin Efendi’nin adı “Cinci Hoca”, Cümdi Meydanı’nın da adı “Cinci Meydanı” oldu.

Cinci Hoca, Kösem Sultan’ı kendisine bir velinimet bilmişti. Bir ihtiyar kadını huzura, bir taze kadını boşandığı kocasına kavuşturarak, sıracalı hastaya deva ve kovulmuş uşağa da şefaathane nefeslerini, hasta padişaha ne niyetle okuyup üflediği bilinemez, bir gün Sultan İbrahim, anasını hayretler içinde bıraktı:

“Validem...” dedi. “Vezirimle aramda kimse bulunmasın dedim... Ama görürüm ki, Kara Vezir padişahlık sevdasında!..”

Kösem Sultan cevap vermedi. Sultan İbrahim ile Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa arasında nasıl bir vaka geçmişti ki, padişahın bu kadar ağır bir şikâyetine sebep olmuştu. Eğer Sultan İbrahim o sözü başka bir mecliste sarf etmiş olsaydı, “Anasının telkini” denilirdi.

Yine o gün Sultan İbrahim anasına bir isteğini açıklamıştı:

“Kardeşim Sultan Murad’ın bir musahip silahtarı vardı, ben de Enderun’daki kullarımdan böyle bir silahtar edinmek isterim... Ne dersin?” demişti.

“Münasıptır padişahım... Sen her ne ki dilerse onda bir hikmet vardır...” dedi.

Bu konuşmadan birkaç gün sonra Sultan İbrahim yine anasına başvurdu:

“Kapiağasına söyledim... Bana silahtar olmak için Has Odalılardan Yusuf için ‘Münasiptir’ dedi... Şu oğlanı sen bir çağır gör... Hüsnü ve melahati vardır, ama safiyet ve zekâyâ sahip midir onu sen anlarsın, bana musahip olmaya layık mıdır?” dedi.

Enderun’da “Nadinli Yusuf” diye anılan delikanlı hemen o gün valide sultanın huzuruna getirildi.

Kösem Sultan, can düşmanı Kara Vezir’e karşı bir müttefik daha bulmuştu.

Nadinli Yusuf’un hikâyesi

Nadinli Yusuf Ağa yirmi yaşına yeni basmış bir delikanlıydı. Bıyıkları duman duman yeni terlemiş, uzun boylu, narin yapılı, elleri ayakları erkek dökümü, kıyımı büyük bir Dalmaçyalıydı, orada Nadin kasabasının bir köyündendi, memleketinden 15 yaşında ayrılmış, beş sene olmuştu Osmanlı sarayına geleli. O taraflara bir vazifeyle gitmiş bir kapıcıbaşı tarafından getirilmişti.

Kösem, delikanlının yüzüne bakamadı. Yusuf, valide sultanın muhayyilesinin sınırları dışında bir güzellik harikasıydı. Yüzünde al canfes gibi hareli bir utanç alı, masum bakışlı, koyu mavi lacivert gözlerinde esrarengiz bir ışık vardı, tertemiz bir kalbin habercisi gözler. Sesi zaman zaman titreyerek ve gözleri zaman zaman yaşlanarak Kösem Sultan’a hayatını kısaca anlattı.

Anasını bir yaşındayken kaybetmişti; on yaşındaymış babası dağdan odun indirmeye gitmiş ve dönmemiş, kurtlar, ayılar mı paralandı, haydutlar mı kesti bilinmemiş. Çocuk, köydeki akrabalarına sığınmış. Bir gece de köylerini eşkıya basmış, evleri, ambarları, ahırları talan edip, hayvanları ve güzel birkaç kızı, kadını, oğlanı sürüp götürmüşler. Yusuf’u, köy cayır cayır yanarken ihtiyar bir kadın kuyu içine salarak kurtarmış. Sonra sekiz on kişilik bir kafiye katılıp Nadin kasabasına gelmiş. Nadin sancakbeyinin kapısında perişan ve aç, melül melül bakınırken beyin kullarından bir adam: “Bre oğlancık... Derdin nedir?” diye sormuş ve Yusuf’tan macerasını dinlemiş, o adam “Beyin horanta kazanında senin de kaşığın bulunsun!” diye-

rek Yusuf'u konağa almış ahır yanaşması olarak.

Yalınayak, üstü çul çaput, başında yağlı külah, üç dört yıl Nadin'de sancakbeyinin konağında ahır uşaklığı yapmış.

Bir kış günü kasaba kıyısındaki kuyudan ahıra su taşıyormuş. Yer buz tutmuş ve Yusuf'un çıplak ayaklarında sadece takunya. Bakraçları doldurup sııklarla omzuna asarak dönerken takunyasının tasması kopmuş, şaşırmış ne yapacağını. Çıplak ayağıyla buz üstüne basacak. Bir kapı açılmış ve bir kadın: "Evladım... Geçir şunları ayaklarına..." diyerek Yusuf'a bir çift kocaman partial kundura vermiş.

Delikanlının ağlayarak anlattıklarını, Kösem de ağlayarak dinliyordu. Ne kadar benziyordu Yusuf'un hikâyesi kendi çocukluğuna, ilk gençliğine.

Ama o partial pabuçlar uğurlu gelmişti Yusuf'a:

"Sultanım hazretleri..." dedi. "Hemen ertesi günü bahtım açıldı... Konağa, yanında sekiz on atıyla bir ağa geldi... Avlu kapısında benden başka kimse yoktu, öbür uşaklar ocak başında yarenlik ediyorlardı... Ben ağanın atını koşup tuttuktan sonra geldiler... Biri kolumdan tutup çekti, 'Sen kimsin ki ağa hazretlerinin hizmetine koşarsın!..' dedi, ağa da o adama çıkıştı, 'Çocuğa ilişme, bırak!' diye bağırdı."

Şöyle konuşmuşlardı o ağayla:

"Bre oğlancık... Atım sana emanettir... Tımarına, yemine, suyunu iyi bak..."

"Dilediğinden iyi bakarım ağam..."

"Senden başkası el sürmeyecek bu ata..."

"Kimseye el sürdürmem ağam..."

"Adın nedir?"

"Yusuf..."

Yüzüne dikkatle bakan o ağa kendi kendine söylenmiş: "Allah Allah... Böyle oğlancık ahırda yanaşma olur mu? Yere düşmüş elmas... hamam ve esvap yoksulu... Adı da Yusuf... Yusuf-ı Sanidir ki, efendimizin Enderun-ı Hümayunu'nda olmak gerekir... Vallah ben bunu bırakmam, alır götürürüm..." demiş ve yanındakilerden birine de "Bre Hasan Ağa... Sen buna mukayyet ol" emrini vermiş...

"Sultanım hazretleri... O Hasan Ağa o gün ve o gece yanımdan hiç ayrılmadı... Bana, 'Anan baban var mıdır?' diye sordu... 'Bir dayanacak dalım yok' dedim... 'Bizim ağa, padişahımızın kapıcıbaşı-

dır, seni alıp İstanbul'a götürürse gelir misin...' dedi, 'Canıma minnet gelirim' dedim... Sabah oldukta ahıra beyin hareminden bir Arap geldi... 'Burada Yusuf derler bir oğlancık varmış, kimdir?' dedikte: 'Benim' dedim, o Arap beni aldı konağa götürdü, konakta o Arap beni soydu, hamama koyup yıkadı, temiz iç çamaşırları ve beyin oğlunun esvaplarından da bir kat esvap giydirdi..."

"..."

"Al çuhadan sırmalı cepken, al çuhadan diz çakşırı... Belime şal kuşak sardılar... Ayaklarımda güllü çorap, nalçalı kundura... Bir de kürklü kaput verdiler... Başıma da serhatli kalpağı koyup, kalpağıma turna telleri taktılar."

"..."

"Sultanım hazretleri... Ben şimdi ağlarım... Nalçalı kunduramla buz üstünde yürüdüm çatır çatır... Kar üstünde yürüdüm kütür kütür..."

"Ya o partal kunduraları ne yaptın Yusuf?"

Gözleri yaşarmış olan delikanlı gülümsedi:

"İstanbul'a gelirken aldım getirdim sultanım... Hâlâ saklarım..."

"Yusuf... Yakında senin şu kocaman ellerin altınla oynayacak... O kunduraların içini..."

"Bildim sultanım..."

"Neyi bildin?"

"O kunduraların içini altınla dolduracağım ve onları Nadin'deki o merhametli kadına göndereceğim..."

"..."

"..."

Kösem Sultan'ın Nadinli Yusuf'la konuştuğunu Kemankeş Kara Mustafa Paşa hemen o gün haber aldı. Son derece de kuşkulandı, bir mahremine:

"Padişahlara musahip veziridir... Bir tüysüz oğlanın devlet işlerinde musahip olması, devlet çarkını döndüren vezirin eline ayağına köstek vurmaktır... Valide hazretlerinin Cinci denilen dinsiz kâfirinin büyü ve sihriyle padişahımızı bağladığı bu silahtar maddeyle de bellidir..." dedi.

Silahtarlığının tersine Nadinli Yusuf'a ikinci vezirlik verildi ve Yusuf Paşa Kubbealtı'nda divan azaları arasına girdi.

Faik Paşa davası

Kemankeş Kara Mustafa Paşa, havadarlarından Faik Paşa adında birini Rumeli eyaletine vali tayin etti. 75 yaşında, dostu sadrazam gibi kara, uzun boylu ve uzun beyaz sakallı, halk deyimiyle “mısır koçanı” gibi adamdı. Cahil, zalim, gaddar, hırslı ve tamahkâr, para canlısıydı. Tek meziyeti, Kanuni Sultan Süleyman zamanının serhat gazilerinden Akıncı Turhan Bey’in neslinden gelmiş olmasıydı.

Rumeli eyaletinin merkezi Sofya şehriydi. O zamanlar o şehrin nüfusunun yarısı Müslüman Türk’tü. Faik Paşa asumani bir belâ gibi çöktü şehre, geldiği gün, çarşı boyundan ve tüccar hanlarından rasgele dört zengin adamı dükkânından, mağazasından kaldırtıp astırdı. Kabahatlerinin ne olduğunu kimse anlayamadı. Sofya Kadısı Sincarlı Mehmed Efendi, Paşa’nın kendisine sordu, Faik Paşa:

“Efendi!.. Sen idare işlerinden gafilisin... Bu şehrin halkına, gelen valinin ne kıratta adam olduğunu anlatmak için astırdım o herifleri... Gözdağı cezasıdır!” dedi.

Aradan bir hafta geçti. Vali Paşa yeni bir emir verdi:

“Verdiğimiz gözdağı silinmesin... Bugün de şahbaz ve şahlevent nam ve şan sahibi bir yiğit bulup asın, kadı efendiyi de alıp bana getirin!..” dedi.

Otuz beş yaşlarında mertliği dillere destan olmuş Saraç Ahmed Usta’yı dükkânında tezgâhı başından kaldırdılar. Adamcağız “Günahım, suçum nedir?” diye bağırıp çırpınırken paşalılar “Yürü bre melun! Senin nefes aldığın günahdır!” dediler ve çarşı meydanında bir çınar ağacının dalına astılar. Çarşı halkı dehşet içinde kaldı, bütün dükkânlar kapandı. Kadı efendiyi de alıp Paşa’ya götürdüler. Sincarlı Mehmed Efendi namuslu ve mert adamdı, o da dehşet içinde kalmıştı, vakayı biliyordu Faik Paşa’yla şöylece konuştular:

“Bugün asılan şakinin idam hüccetini ver!”

“O Saraç Ahmed eşkiyadan değildir. Paşa hazretleri, ırz ve namus sahibi yiğittir... Ben hüccet vermem!”

“Efendi... Ben şakaya gelmem, seni bile şu cübben ve koca sarı-ğınla asarım!”

“Anladık... Sen şakaya gelmezsin ama, İslam şeriatı şakaya gelir mi? Bir masum ve mazlum yiğide hüccetle şakilik lekesi çalınır mı? Senin gaddarlığını örtmek için ben kendi namusumu yere çalamam... Yok yok... Ben zaten şehitlik özlerim!”

Kadı efendi, Faik Paşa’dan cevap bile beklemedi, Paşa’nın divanını terk edip gitti. Efendinin celadeti Vali Paşa’yı ürküttü. Sofya kadısını o anda yakalatamadı.

Kadılık, nazik mevkiydi, hele Sincarlı Efendi gibi eğilmez, bükülmez namuslu kadıların, namussuz güruhundan düşmanları çok olurdu. Faik Paşa adamlarına o erzellerden birkaçını buldurup ellerinden, kadı aleyhine şikâyetname aldirtacaktı.

1644 yılının Ocak ayının başlarıydı. Balkan kışının en şiddetli zamanıydı. Sofya kadısı o gece tebdil-i kıyafetle at üstüne bindi ve altı günde ılgarla İstanbul’a geldi ve ayağının çamuruyla bir salı günü sabahı Divan-ı Hümayun’a çıktı. Feryat ve figan ederek Faik Paşa’nın yaptıklarını anlattı. Sadrazam Kara Mustafa Paşa, kaşlarını çatarak Mehmed Efendi’nin sözünü kesti:

“Sus efendi sus!.. Burası padişah divanıdır... Burada padişahımızın bir valisi aleyhinde bağıra çağıra konuşmak olmaz... Şikâyetin her ne ise yarın bana gel söyle!” dedi.

İkinci Vezir Yusuf Paşa da:

“Söyle efendi söyle... Bağıra çağıra anlat... Burası padişah divanıdır... Dertlilerin dermanı bu divandadır...” dedi.

Kara Mustafa Paşa gazapla:

“Bu ne olmayacak laftır!” dedi.

Yusuf Paşa gayet sakin:

“Padişah divanına zulümden şikâyete gelmiş bir adama ağız açtırmamak olacak iş midir!..” dedi.

Sadrazam homurdandı, cevap veremedi. Kadı efendi de, Yusuf Paşa’ya sığınarak Faik Paşa’yı zulümle, cinayetle, şenaatle suçladı. Şikâyetlerini de bir deftere madde madde yazmıştı, defterin altını da imzalamış, mühürlemişti. O defterin usulen sadrazama verilmesi gerekirdi, Sincarlı Efendi, Yusuf Paşa’ya uzattı, Kara Vezir:

“Bana ver!” dedi.

Yusuf Paşa defteri aldı, yine gayet sakin:

“Bana ver bana... Bugün padişahımıza arz ederim... Sen selametle

menziline git, gam çekme... Padişahımız mazlumların dostu, zalimlerin düşmanıdır..." dedi.

Ve ikinci vezir kendi adamlarından birine: "Var bu kadıyı menziline götür... Sen de bu gece orada kal, bu efendiyi namussuz şerrinden koru!..." dedi.

Sadrazama karşı, riyaset ettiği padişah divanında uluorta hakaret, sözünü başka yöne çevirmesini de bildi: "...Faik Paşa, kadının İstanbul'a kaçtığını duyunca peşinden adam çıkarmıştır, bu kadının vücudunu ortadan kaldırtmak ister" diye ilave etti. Kara Mustafa Paşa ses çıkaramadı.

Silahtar Yusuf Paşa, ertesi günü padişahın Faik Paşa'nın azli fermanını aldı. Kapıcıbaşılardan Şehbaz Ağa adında biri de, kırk kapıcıyla Sofya'ya giderek Vali Paşa'yı alıp İstanbul'a getirmeye memur edildi. Aldığı emir üzerine Faik Paşa'yı ellerine ve ayaklarına zincirler vurarak getirecekti.

Ocak ayının yirmi sekizinci perşembe günüydü. Sultan İbrahim, Yalı Köşkü'nde oturuyordu, Silahtar ve İkinci Vezir Yusuf Paşa ile Galata Kadısı Safranbolulu Hüseyin Efendi de yanındaydı; Kapıcıbaşı Şehbaz Ağa, Faik Paşa'nın yüzüne baktı, o da:

"Padişahım... Bu mecliste sadrazam hazretlerinin de bulunması gerekir, senin vekil-i mutlakındır!.." dedi.

Sultan İbrahim:

"Varın söyleyin... Kara Vezir de hemen gelsin!.." dedi.

Sofya kadısını da kaldığı handan alıp getirdiler. Kemankeş Mustafa Paşa da geldi. Kazasker efendileri de çağırdılar. Kadının verdiği şikâyet defteri padişahın elindeydi. Faik Paşa davası, padişahın başkanlığında kurulan bir divanda başladı. Divan Sultan İbrahim'in bir hitabıyla açıldı, şikâyet defterini Yusuf Paşa'ya vererek; içeriye el ve ayaklarındaki zincirleriyle alınmış Faik Paşa'yı gösterdi:

"Sor bu meluna ak sakalından utanmaz mı?" dedi.

"Kaldır!"

Hakkında dava açılıp padişah divanında sorguya çekilen Faik Paşa, önce de kaydettik, yetmiş beş yaşında, uzun beyaz sakallı mısırsı koçanı gibi bir ihtiyardı. Padişahın emriyle onu sorguya çekecek

olan İkinci Vezir Silahtar Yusuf Paşa da bıyık duman duman bir delikanlıydı. Fakat Sofya valisi sorguya çekilmeden Sadrazam Kara Mustafa Paşa söz aldı:

“Padişahım...” dedi. “Ak sakallı emektar bir vezirin eli ayağı zincirli huzurunda durur... Bu bir divan-ı âlidir.. Şeyhülislamın da bugün burda olması gerekir... Faik Paşa’dan evvel Sofya paşası olan Dilaver Paşa kulun da İstanbul’dadır... O da gelsin ki davacı olan kadıyı cümlemizden iyi o bilir!”

Padişah şeyhülislam ile Dilaver Paşa’nın da getirilmesini emretti. Onlar gelinceye kadar da Faik Paşa dışarı çıkarıldı. Sadrazam onun Serhat Gazisi Turhan Bey neslinden olduğunu, bunca seferlerde bulunduğunu, Sultan Murad’ın Revan ve Bağdat seferlerinde yararlıkları görüldüğünü anlattı ve sözünü:

“Ben ona şefaet ederim padişahım... Faik Paşa’yı bu kuluna bağışla!” diye bağladı.

Onu sükûnetle dinleyen Sultan İbrahim:

“Davacı ben değilim ki onu sana bağışlayayım... Hem senin dahi zalimdir denilen bir adama sahip çıkmak yakışık almaz, sen de benim vekil-i mutlakımsın” dedi.

Davet edilenlerin gelmesi uzunca bir süre beklendi. Kara Mustafa Paşa Şeyhülislam Yahya Efendi’nin keyifsiz olduğunu duymuştu, onun gelemeyeceğini umuyordu. Dilaver Paşa’ya ise o günlerde yeni bir valilik vermişti, kendisine taraftar çıkacağını sanıyordu.

İhtiyar ve hasta şeyhülislam geldi, içeriye kollarından iki divan çavuşu tutmuş, güçlkle yürüyordu... Ardında Dilaver Paşa, divan açıldı ve Faik Paşa tekrar içeri alındı.

Evvela davacı olan Sofya Kadısı Sincarlı Mehmed Efendi dinlendi... Ağır ithamlarını Faik Paşa’nın yüzüne karşı pervasızca sıraladı ve Saraç Ahmed’i astırdıktan sonra hakkında hüccet almak için kendisini ölümle tehdit ettiğini söyledi. Kadı Efendi konuşurken Faik Paşa: “Yalandır... yalandır... yalandır” diyordu.

Sorguya memur Yusuf Paşa önce şahit Dilaver Paşa’ya sordu:

“Faik Paşa’dan önce Sofya’da sen otururdun... Şu efendi de yine Sofya kadısıydı... Onun padişahımızın emektar bir kuluna iftira etmesi ihtimali var mıdır?” dedi.

Faik Paşa bunu fırsat bildi. Duymuştu ki Sincarlı Mehmed Efen-

di ile Dilaver Paşa'nın arası hiç iyi değilmiş diye:

"Padişahım..." dedi. "Dilaver Paşa bir doğru sözlü adamdır... O ne der ise kabulümdür."

Eski Sofya valisi:

"Padişahım..." dedi. "Bu Mehmed Efendi benim valiliğim zamanında da Sofya kadısıydı ve bir meseleden aramız da açılmıştı... Serapa namus timsali bir adamdır... Kin ve garaz ve iftira bilmez... Yalan onun için değildir..."

Kara Mustafa Paşa oturduğu yerde şöyle bir sallandı. Şahit sonra Faik Paşa'ya döndü:

"Paşa kardeş... Ben seni hiç görmüş değilimdir... Senin hakkında bildiğim iki şey vardır... Biri senin için 'Gazi Turhan Bey neslindendir' derler... Biri de Sultan Murad zamanında Sadrazam Hüsrev Paşa sana sancakbeyliği vermişti, zalimdir diye senden şikâyetçi gelmiş, Hüsrev Paşa da seni falakaya yatırtıp çıplak tabanlarına yüz değnek vurdurmuş, herkes gibi ben de duymuştum."

Faik Paşa "Yalandır!" diyemedi. Padişah, Yahya Efendi'ye sordu:

"Efendi bu Faik'in katli vacip midir?"

Şeyhülislam tereddütsüz:

"Bunun katli vacip olalı otuz yıl oluyor padişahım!" dedi.

"Kaldır!.." dedi.

İki heceyle bir idam emri. İki bostancı neferi yetmiş beş yaşındaki gaddar valiyi padişahın huzurundan manen ölmüş olarak çıkardı. Ama ne yapacaklardı, başını mı keseceklerdi, yoksa asacaklar mıydı? Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın yüzü büsbütün kararmıştı. Susuyordu, ne yapılacağını Yusuf Paşa söyledi:

"Sadrazam hazretleri Kınaoğlu denilen zalimi Divanyolu'nda bir kasap dükkânının kapısında astırmıştı, bu Faik Paşa'yı da orada asarsınız... Ve hem göğsüne yafta istemez!.." dedi.

Kara Mustafa Paşa'nın ağzını açacak hali kalmamıştı, açabilseydi ağzını bağıracaktı: "Bu Yusuf Paşa valide sultanın ağzıyla konuşur... Benim başımla oynarlar!.." diyecekti.

Faik Paşa'yı da soydular ve bir iç donuyla, yalınayak Divanyolu'na götürerek mahut kasap dükkânının kapısında astılar. Beyaz sakallı mısır koçanı gibi bir ihtiyarın asıldığını gören halk toplandı. Üstünde sadece bir iç donu bulunan ve donunun uçkuru sırmalı kimdi o

ihtiyar? Tembihli adamlar meraklılara fısıldıyorlardı:

“Kara Vezir’in adamı meşhur şaki Faik Paşa’dır!”

“Kara Vezir divanda çok çalıştı, ama bu zalimi kurtaramadı!”

“Katli vacip olalı otuz yıl olmuştur!”

Kara Mustafa Paşa’nın adamları da bu sözleri dinledi ve hemen paşalarına ulaştırdı.

Yalı Köşkü divanından sonra Kara Mustafa Paşa düşmanlarını ortadan kaldırmak için çok tehlikeli bir oyuna girişti. Yeniçeri Ocağı’nın yeniçeri ağasından sonra en büyük zabiti olan Yeniçeri Kethüdası Hüseyin Ağa kendi adamıydı. Divandan sarayına sersem gibi dönmüştü, o sersemlik üzerindeyken Hüseyin Ağa’yı gizlice çağırtrtı:

“Hüseyin... Cinci kâfiri ve Silahtar Paşa dedikleri oğlan valide sultanla el ve ağız birliği etmiştir. Padişahı benden soğuturlar. Valideyi Eski Saray’a göndermek ve Cinci ile silahtarın vücutlarını ortadan kaldırmak için çare nedir, çabuk söyle!...” dedi.

Ahmak müşavir

Yeniçeri Kethüdası Hüseyin Ağa, mevkiine neferlikten yükselmişti, cahil sadrazamın tam kafa dengiydi. Kara Mustafa Paşa’ya ateşle oynamayı tavsiye etti:

“Salı günü Kubbealtı’nda divan olduğunda yeniçeriler çorba içmez... Sen devletlim de sebebini sordurursun... ‘Biz Cinci Hoca ile Silahtar Paşa’yı istemeyiz’ derler, padişahımız da fitneden korkup onları def eder... Sen de yine istiklalle vezirlik yaparsın...” dedi.

Sadrazam:

“Bre Hüseyin... Bu dediğin için ne lazımdır?” diye sordu.

“Yeniçeri odalarına söz sahipleri için yüz kese gönderirsen olur.”

Kara Mustafa Paşa, yüz keseyi derhal verdi. Hüseyin Ağa da paraları alıp evine gitti ve yeniçeri odabaşlarından ve ihtiyarlarından sözünü dinler zannettiği kimseleri davet etti. Sadrazamla görüşüklerini hiç çekinmeden anlatıp hepsine münasip miktarda para dağıttı, divan günü askerin çorba içmemesi için lazım gelen talimatı verdi. O adamlar yeniçeri kethüdasına: ‘Makuldür... Münasıptır... Öyle olsun... Öyle olur...’ dediler ve etek öperek aldıkları paraları ko-

yunlarına attılar ve Hüseyin Ağa'nın evinden kışlaya döner dönmez aralarında yine toplandılar ve konuştular:

"Biz padişahımızdan hoşnuduz... Çorba yemeyip, padişahımıza eziyet ve cefa etmek reva mıdır?"

"Reva değildir."

"Tuz ve ekmek hakkı vardır... Gözlerimiz kör olur!"

"Vezirin kastı bizi bahane edip Silahtar Paşa ile Safranbolulu Hoca Efendi'yi kaldırmaktır..."

"Onları ortadan kaldırıp istiklalle vezirliktir..."

"Bu kadar sene istiklalle vezir oldu, bize faydası ne oldu?"

"Cinci Hoca'nın bize zararı nedir?"

"Silahtar Paşa'dan ne kötülük gördük?"

"Padişahımızdan hoşnut olduğumuz gibi onlardan da hoşnuduz!"

"Varalım meseleyi, ocağımızın emektarı ve ulusu Koca Muslihiddin Ağa'ya arz edelim, o ne derse onu yapalım..."

Koca Muslihiddin Ağa, memleketinden devşirme oğlan olarak getirildiğinde 13 yaşındaydı. İki sene acemi oğlanları arasında devlet ırgatlığı yapmıştı... 15 yaşında yeniçeri kışlasına acemi nefer olarak girmiş, iki sene de kışlanın ayak yollarını yıkamıştı. Ocakta basamak basamak yükselerek yetmiş yaşını bulmuştu, emekliye ayrılmıştı. Ocaklı üzerinde büyük nüfuz sahibi, tecrübeli bir adamdı. Konağında bekâr hayatı sürüyordu. Hizmetinde gene genç uşaklarla levant meclisleri kurarak yaşıyordu. Sohbeti tatlı, devlet erkân ve ricalinin hemen hepsini tanır, onlar tarafından hatırı sayılırdı. Ocak zabitleri meseleyi kendisine açtıklarında yerinden fırladı:

"Elhazer!.. Sümme elhazer!.." diye bağırdı.

Ellerini beline koyarak, gelenleri hoca önüne çıkmış mektep çocukları gibi azarladı:

"Sultan Murad merhumunun nice bin cana kıyarak söndürdüğü fitne ateşini yeniden mi uyandırmak istersiniz!.. Söz ayağa düştükten sonra iş müşkül olur... Bu ne biçim fasit tedbirdir... Olmaz öyle şey!.. Olmaz!.." dedi.

Gelenleri fesattan men etmekle de kalmadı. Hemen atına bindi, Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın sarayına gitti ve vezirin huzuruna girer girmez bir önsöze lüzum görmeden:

"Devletli!.. Sen ne olmayacak iş peşindesin!.." dedi.

Yeniçeri zabitlerinin söylediklerini anlatarak:

“Ateşle oynanmaz!..” dedi.

Sadrazam meselenin ağza düştüğüne kızdı. Hem kızdı, hem de korktu. Yeminlerle inkâr etti. Muslihiddin Ağa vezir sarayından çıkınca Ağakapısı’na giderek yeniçeri ağasını gördü, işittiklerini ona da anlattı ve:

“Sizin bundan haberiniz var mıdır?” diye sordu.

Büyük ağa:

“Hayır yoktur... Kâhya Hüseyin Ağa halt etmiş!..” dedi.

Padişaha karşı Yeniçeri Ocağı’nın inzibatından sorumlu olan kendisiydi. O da hemen atına binip padişah sarayına gitti, Sultan İbrahim’in huzuruna çıkarak Muslihiddin Ağa’dan duyduklarını anlattı. Sultan İbrahim dehşet içinde kaldı. Meseleyi Yusuf Paşa’ya söyledi. Genç vezir:

“Padişahım... Hele bir kere Koca Muslihiddin Ağa kulunu da çağır, onu da dinle!..” dedi.

Muslihiddin Ağa saraya getirtildi.

Padişah:

“İhtiyar!.. Yeniçeri kullarım divan günü çorba yememek isterlermiş... Doğru mudur?..” diye sordu.

Muslihiddin Ağa:

“Hâşâ padişahım...” dedi. “Cümlesinin boynu kıldan incedir... Her emrine itaat üzredirler... Bu sözden yeniçerinin neferinin haberi yoktur... Gerçi lalan kethüda eliyle bazı odabaşılara birkaç kese göndermiş, lakin onlar vezirin tezviiriyle öyle mekruh iş yapmazlar...”

Sultan İbrahim bu sefer:

“İhtiyar!.. Ya ben şimdi lalamı katletsem yeniçeri kullarım bana incinir mi?” diye sordu.

Koca Muslihiddin Ağa hiç düşünmedi:

“İncinmezler padişahım... Belki cümlesi hoşnut olup sana hayır dua ederler!” dedi.

Ertesi gün 1644 yılı Ocak ayının yirmi sekizine rastlayan bir pazar günüydü, bazı davaların görülmesi için sadrazam sabah namazından sonra saraya, Kubbealtı’na gelmişti. Sultan İbrahim de kafes arkasındaydı. Kara Mustafa Paşa davacılarından birini azarladı. Padişah da kafese vurarak divanı durdurdu.

Bir devlet geleneğiydi, padişahlar kafesi vurarak divan konuşmalarını yahut divanda bir davayı durduğu zaman hemen Arz Odası'na geçerler, sadrazam da hemen oraya gelir, padişah'tan talimat alırdı.

“Ya Kara Vezir'in başı ya senin başın!..”

Padişahın huzuruna çıkmak üzere Kubbealtı'ndan Babü's-saade'ye gelen sadrazam orada kapıcılar tarafından hiç ummadığı şekilde terslendi:

“Padişahımızın içeri girmene izni yoktur!” dediler.

Kemankeş Mustafa Paşa'yı bir düşünce aldı ve sarayına döndü. Padişah sarayının içoğlanlarından Avlonyalı Bayram adlı bir Arnavut genci vardı, kendi cinsinden sadrazamın gizlice bahşişlerini alır ve sarayın dış hizmet ocaklarından bir ulakla ona padişahın ahvalinden haberler yollardı. Sarayına döndüğünde casusu Bayram'ın iki satırlık bir haberini buldu: “Koca Muslihiddin saraya geldi, yeniçeriye gönderdiği keseler meselesini padişaha anlattı, başının çaresini gör!”

Tam zamanında gelmiş haberdi, hemen kaçıp saklanması lazımdı. Kaçmadı; aksine, tehlikenin üstüne yürüdü. Ya, cehilden gelen aşırı bir cesaretti yahut o keseler meselesinden haberi yoktu, divan günü yeniçerileri çorba içmemeye teşvik etmiş değildi. Ne Hüseyin Kâhya'yı çağırtmış ne ondan akıl almış ne de ona yüz kese vererek yeniçeri odabaşılarını ihtilale teşvik etmişti. Nereden çıkmıştı bu rivayet? Odabaşılardan kendisine gelip akıl danışması üzerine Koca Muslihiddin Ağa'dan!

O sadrazama gitmiş, Kemankeş Mustafa Paşa inkâr etmişti. Acaba inkâr mıydı, yoksa hakikaten öyle bir şey yok muydu? Sonra yine o adam yeniçeri ağasına gitmiş, o da padişaha koşmuştu. Muslihiddin'i saraya çağırmışlar, ihtiyar yeniçeri duyduğunu padişaha da söylemişti, üstelik padişahın bir sorusuna karşı: “Sen Kara Vezir'i öldürtürsen yeniçeriler sana incinmez, bilakis hoşnut olup dua ederler...” demişti. Ama padişah veziri çağırtmamıştı, meseleyi ona sormamıştı, o gün olağanüstü dava divanında kafesi vurarak oturumu kesmiş ve huzuruna gelen veziri içeri aldırtmamıştı.

Koca Muslihiddin Ağa'nın, Kösem Sultan'ın adamlarından olduğu çok sonra öğrenilecekti.

Bayram Oğlan'ın haberini okuyan vezir kaçmadı, hemen atına binerek sahile yakın Demirkapı'dan Hasbahçe'ye girdi, padişah sarayına döndü. Sadrazamlar o kapıdan Hasbahçe'ye istedikleri zaman girebilirlerdi. Sultan İbrahim'in Yalı Köşkü'nde olduğunu öğrendi. Padişah, köşkün sundurmasında asabi adımlarla dolaşıyordu. Sadrazamın birden önüne çıkarak ayağına kapandığını görünce korktu, şaşırdı ve kızdı:

"Lala!.. Babanın evi gibi davetsiz geliyorsun!.." dedi.

Sadrazam yemin üstüne yemin etti:

"Padişahım... Benim için sana neler söylediler. Sor bana..." dedi.

Padişah sordu:

"Yeniçerileri divan günü çorba yemeyin diye talim etmedin mi? Aralarında konuştuklarını duymadın mı?"

Sadrazam yine yeminlerle hiçbir şeyden haberi olmadığını söyledi ve:

"Padişahım..." dedi. "Yeniçerilerin tuğyanı şimdi olmuş değildir, nice defalar tuğyan etmişlerdir, bunca zamandır türlü tedbirle onları ben zapt ederim... Ama son günlerde Yusuf Paşa divanda oturunca istiklalim kalmadığını duydular, bana itaat etmez oldular..."

Sultan İbrahim birden parladı:

"Yalan... yalan söylersin!.. Kullarım benden hoşnuttur... Fitneyi sen uyandırırısın!.." diye bağırdı.

Kara Mustafa Paşa koynundan bir Mushaf-ı Şerif çıkardı:

"Eğer yalanım varsa bu kelam-ı kadim bana garim olsun ve bana padişahımın bunca nimeti haram olsun... Artık istiklalim yok, ben yeniçeriyi zapt edemem!" dedi.

Bunun üzerine Sultan İbrahim yine bağırdı:

"Hep yalandır! Ver mührümü!.. Ben kullarımı zapt edecek adam bulurum!.."

Ve etrafına şöyle bir bakındı; boşancıbaşı Yalı Köşkü'nün sundurması yanında oturmuş, padişah ile vezirin konuşmasını dinliyordu. Tam aradığı adamdı, cellatların amiri, ona seslendi, veziri göstererek:

"Al şunu!.." dedi.

Ve ardına dönüp bakmadan Harem tarafına doğru yürüdü, gitti.

Padişahın "Al şunu" demekten kastı "Boğ! Öldür!.." demektir, ama

bostancıbaşı az önce padişahın: “Ver mührümü” dediğini duymuştu, emri ters anladı, sadrazama:

“Mührü verin!..” dedi. Bostancıbaşının idam emrini ters anladığını fark eden Kara Mustafa Paşa koynundaki mührü hemen çıkarıp verdi ve Demirkapı’ya doğru yürüdü. Kapıdan çıkar çıkmaz atına atlayıp doludizgin kendi sarayına döndü ve içeri girince:

“Kapıları kapatın. Cümleiniz silahlanın!” emrini verdi.

O anda belki şuuruna bir bozukluk gelmişti. Ağaları toplandılar, aralarında ayaküstü konuştular ve vezirin huzuruna çıktılar:

“Devletli vezir... Kime karşı silahlanacağız? Burası İstanbul şehridir! Cümlemizi kılıçtan geçirirler, bir başka çaren var ise onu gör!..” dediler.

Öte yandan Sultan İbrahim, Harem’e girmeden geri dönmüştü; bostancıbaşıya:

“Ne yaptın?” diye sordu.

“Emrin üzere mührünü aldım padişahım!”

“Be herif... Ben sana Kara Vezir’i sordum!”

Bostancıbaşı hadiseyi anlattı. Sultan İbrahim gazap ateşi kesildi:

“Koş kâfir!.. Ya Kara Vezir’in başı ya senin başın!..” diye bağırды.

Bostancıbaşı ancak o zaman hatasını anladı ve beş yüz bostancıyla Paşakapısı’na koştu. Zamanımızdaki İstanbul Vilayet Konağı’nın yerinde sadrazamların resmi ikametgâhları vardı. Önce o koca sarayı sardı, sonra kendisi de kapıya dayandı.

Kara Mustafa Paşa harem damından sokağa atlayıp kaçmak istedi, bostancıları görünce akşama kadar bir yerde gizlenip ortalık kararınca kaçmaya karar verdi. Ve o civarda gördüğü bir ot yığınının içine girerek gizlendi, vezirane teslim olamadı.

Bostancıbaşı da saray kapısını açtırmış, hareme varınca sarayın her tarafını küçük dolaplara varıncaya kadar aratmış Paşa’yı bulamamıştı.

Çarşı ortasında idam

Bir bostancı neferi Paşakapısı Mescidi’nin damına çıkmıştı. O mescit, binası yenilenmiş olarak durur, Vilayet Konağı yanındaki meşhur “Nallı Mescit”; o zamanlar kubbeli değil, kiremitli ahşap

çatıyla örtülüydü. O nefer ot yığınının kımıldadığını fark etti. “Bre yoldaşlar gelin!.. Paşa buradadır!..” diye bağırdı. Yirmi kadar bostancı koştu. Ot yığınının altından da Kara Mustafa Paşa fırlayıp kılıcını çekti ve yakasına ilk yapışan bostancı neferinin parmaklarını doğradı. Bir başka nefer vezirin kafasına bir bıçak çaldı, Kara Vezir, yüzü kan içinde yere yuvarlandı, elinden kılıcını aldılar ve kollarını arkasına bağladılar.

Bostancıbaşının elinde idam fermanı yoktu, bir sadrazam da fermansız idam edilemezdi, adamlarından birini “Paşa’yı buldum, tuttum. Saray-ı Hümayun’a getiriyorum” haberiyle Sultan İbrahim’e koşturdu.

Yol uzasın diye Paşakapısı’nın mescit yanındaki bahçe kapısından çıktılar. Hocapaşa Çarşısı içinden geçtiler.

Günün her saatinde kalabalık büyük çarşıydı. Halk elleri bağlı ve başı yarılmış, yüzü, üstü başı kan içinde olan sadrazamın perişan halini dehşetle seyrediyordu.

Kafile Hocapaşa Hamamı ile hamam karşısındaki Tırnakçı Paşa Sarayı önüne geldiğinde, saraya koşturulmuş olan nefer elinde fermanla karşılarına çıktı. Sultan İbrahim: “Katledip bana ölüsünü getir!” diye yazmıştı. Bostancıbaşı fermanı alınca Cellatbaşı Kara Ali’ye:

“Boğ!” dedi.

Kara Ali de işini çarşı ortasında, yüzlerce insanın gözü önünde ve çarçabuk gördü. Vezirin ölüsünü Paşakapısı’ndan getirilmiş bir kili-me koydular ve iri yapılı bir bostancı neferinin omzuna yükleyip götürdüler.

Sultan İbrahim ölüye şöyle bir baktıktan sonra “Götürün gömün!” dedi. Padişahın pişman olmuş bir hali vardı. Sultan İbrahim, kafasına kesin olarak yerleştirmişti ki, devlet idaresinde kadın nüfuzu daima tehlikeliydi, büyük suiistimallere yol açmıştı daima Harem baskısı. Kendisini anasının nüfuzuna karşı tek koruyan adam Kara Mustafa Paşa’yı. Onun yerine kimi bulacaktı, mührünü kime teslim edecekti?

Yeniçerileri çorba içmemeye teşvik ettiğini duyduğunda bu düşünceyle Kara Vezir’i hemen idam ettirmemişti. Asabına hâkim olmayacağını bildiği içindir ki, huzura çıkmak istediğinde saraya al-

dırtmamıştı. Ama o kendi ayağıyla ve “Babasının eviymiş gibi” çıkmış, gelmişti. Tek satırlık idam fermanını da anasının yanında otururken, Kösem’in mütehakkim bakışları altında yazmış, yollamıştı.

Salmatomruk’ta Kemankeş Kara Mustafa Paşa’nın hayır eseri bir medresesi vardı ve onun yanında kendisi için de bir türbe yaptırmıştı, padişah: “Götürün, gömün!” Silahtar Yusuf Paşa da:

“Türbesine gömün... Devlete hizmet etmiş vezirdir!” dedi.

Halbuki Yusuf Paşa için, o Kara Vezir bir gün padişaha: “Şu kulu- na açıkça söyle... Silahtar Paşa senin saltanatında ortağın mıdır... Sana yazdığım arz tezkerelerinin cevabını ondan alırım. Ortağınsa bileyim, bundan sonra tezkerelerimi ben de ona yazayım!” demişti, “Bana sorarsan padişah ile vezirin arasına bir başkası girmez...” demişti.

Kara cahildi ama mert adamdı, cesur adamdı.

Harem’de Kâhya Kadın’ın evine odun gidecekti, padişah vezire söyledi, Kara Mustafa Paşa aldırış etmedi. Kâhya Kadın padişaha şikâyet etti, o da kaşlarını çatarak vezire sordu:

“Kâhya Kadın’ın evine ferman ettiğim odunlar hâlâ niçin gitmemiş?” dedi.

Kara Mustafa Paşa hiç çekinmemişti:

“Padişahım... Ben senin vekil-i mutlakın ve veziriazamınım. Bana Kâhya Kadın’ının odununu soracağına serhatlerin ahvalini sor... Eyaletlerin ahvalini sor... Hazinesinin ahvalini sor!” demişti.

Bu celadet bir medeni cesaretti. Sultan İbrahim de o gün vezirine hak vererek padişahlık şanını yerine getirmişti.

Kendi hakkında da bir gün hiçbir vezirin cesaret edemeyeceği şekilde, hem bir divan toplantısında, devlet erkânı karşısında şöyle konuşmuştu:

“Aslına bakarsanız ben veziriazam olmaya layık değilim... Devlet adamı kıtlığında sadrazam oldum. Bu makama oturacak adam her şeyden önce okuma yazma bilmelidir, ben o nimetten mahrumum... Devlet esrarına padişahımdan evvel kâtip vâkıf olur... Bu olmayacak iştir!” demişti.

Kemankeş Kara Mustafa Paşa kara cahildi, ama herhalde küçük adam değildi. Sultan İbrahim de onu harcamakla işlediği hatasını ölüsünü seyrettiği anda anlamıştı.

İki gözlü heybe içinde 30.000 altın parası çıkmıştı. Altı seneden

beri istiklalle sadrazamlık yapıyordu. Herkes kabul etti ki, rüşvet alan bir vezir olsaydı en azından 300.000 altını çıkardı. Ellerini rüşvetle kirletmemiş namuslu vezirdi.

Büyük hatası, Kösem Sultan'ın nüfuzunu kırmak isterken, o kadının zekâsını hesaba katmamış olmasıydı. Kösem, entrikalarını, kıl iğneyle oya işler gibi incelikle örebilecek kadındı.

Ya Yeniçeri Kethüdası Hüseyin Ağa ne olmuştu? Çorba meselesine adı karışan adam!

Kara Vezir'in idam edildiği gün, Ağakapısı'ndaki dairesinde kahve içiyordu. Odasını bastılar, Hüseyin Ağa "Suçum nedir?" diye sormadı bile, boğdular ve cesedini ibret olmak üzere Ağakapısı'nın önünde sokağa attılar.

Sultan İbrahim mührünü Sultanzade Mehmed Paşa'ya verdi. "Civan Kapıcıbaşı" lakabıyla meşhurdu, ama sadrazam olduğunda civanlık çağı çoktan geçmişti. Beyaz tenli, kumral sakallı, şişman, rahatına fazlaca düşkün adamdı.

"Nurdur geldi Muhammed sulb-i İbrahim'den"

Kendisine düşman bildiği Kara Mustafa Paşa'nın idamından sonra Kösem Sultan'ın hayatında önemli bir vaka sarayda "İftariye Rezaleti" oldu. Anlatabilmek için beş yıl önceye dönmek lazımdır.

Sultan İbrahim'in meşum düğümü çözüldükten sonra padişah bir müddet, kendisini yeniden nefis lezzet ve zevkine kavuşturan cariyesi Hatice Turhan'ın tutkunu olarak yaşamıştı. Her biri bir kavmin en güzeli, en cazibelisi bakirelerle doldurulmuş Harem-i Hümayun'da başka kızlara iltifat etmemişti. Bir aydan fazla, her gece Turhan'ı istemişti. "Ben senin Mecnunun, sen de benim Leylam-sın!" demişti.

Turhan, Ukraynalı bir köylü kızıydı. Tatar esirciler tarafından çalınıp kaldırılmış, Tuna boyu sancakbeylerinden Süleyman Paşa adında birine satılmıştı. Süleyman Paşa da o zamanlar henüz 13 yaşında bulunan köylü kızını İstanbul'dan aldığı bir rica mektubuna uyarak padişaha göndermişti.

Narin, nazlı, oya gibi bir kızdı. Buğday benizli ve koyu kumral saçlıydı. Padişahın koynunda yattığı ilk gecenin sabahı Valide Kö-

sem Sultan'a büyük müjdeyi verdikten dokuz ay sonra da Sultan İbrahim'e ilk şehzadesini doğurdu. Mehmed adı verilen bu şehzadeyle Osmanlı Hanedanı inkırazdan kurtulmuştu.

Şehzade Mehmed Hicri takvimle 1051 yılı Ramazan'ının 29/30 bir çarşamba gecesi doğmuştu. Miladi takvimle bu doğum tam yılbaşına rastlar, 1642 senesi prensin doğumundan 24 saat önce girmişti. Miladi takvimle bir yeni yılın başı, Hicri takvimle bir bayram arifesi doğan bahtı açık bir prensti. Doğum donanması ile bayram şenliği bir arada yapılırken şairler de doğum tarihleri yazdılar. Peygamberimiz Hazreti Muhammed'in ulu ceddinin adı da İbrahim'di, şair Vanlı Şanî Efendi o hatırayı işaretle en güzel tarihi söylemişti:

Nurdur geldi Muhammed sulb-i İbrahim'den

Narin, nazlı, oya gibi Turhan'ın güzelliğinin bütün sihri, cazibesi de vakar ve hicabındaydı. Cilve adına bildiği tek şey tatlı bir tebesümdü. İşvesi de utancından kızarması, gözlerinin uçlarındaki gamzelerdi.

Onun gebeliğinde Sultan İbrahim başka kızlardan aşifte tadını tattı. Çiçekler arasında bir yasemindi. İbrahim pençe pençe koyu renkleri göz alan ve buram buram keskin kokuları baş döndüren başka çiçekler kokladı. Kimi yaltaklandı, kimi girdap gibi burkuldu, kimi yılan gibi kıvrandı, süründü; fettan, dilbaz, bal gibi ağdalı, kor parçası gibi, "Padişahım!" dediler oynadılar, "Padişahım!" dediler güzel, şarkı, türkü söylediler, "Padişahım!" dediler soyundular, yattılar, ne uyudular ne de uyuttular. Ve Sultan İbrahim'e artık Turhan'ı aratırmadılar.

İhmal edilen Hatice Turhan'ı teselli eden Kösem oldu. Doğumdan aylarca evvel tecrübeli saray ebeleri valide sultana "Müjde... Yolcumuz bir şehzadedir!.." demişlerdi.

Kösem:

"Kızım üzülme... Padişahlar böyle olagelmışlerdir... Sen hemen şehzadeyi doğur, Âl-i Osman Sarayı'nda başhaseki sensin... Yarın da valide sultan olacaksın... Hemen Cenab-ı Hak şehzadeni uzun ömürlü etsin!.." diyordu.

Turhan'ın Sultan İbrahim tarafından ihmal edilmesi Kösem için

büyük bir nimetti. Veliaht şehzadenin anası, sarayın başhasekisi istikbalin valide sultanı, Kösem'i, bir hamî, koruyucu, destek olarak bilecekti. Kösem'in himayesine sığınacaktı. Kösem sarayın rakipsiz hâkimi kalacaktı. Artık öbür karıların hiçbirisinden korkusu yoktu, "Gayrı İbrahim'den ve öbür karılarından korkum yok... Hemen yeniçeriye elimin altında tutayım... İbrahim de Murad'ın yaptıklarını yapmaya kalkarsa... Onu tahttan indirir, şehzadeyi padişah yaparım... Anası çırağım yerindedir, sarayda ben de koca valide sultan olurum!" diyordu.

Padişah şehzadesini doğum gecesinin sabahı gördü. Kollarına verilen kundağı bağına bastı. Turhan'ı da alnından öperek tebrik etti:

"Var olasin... Bana oğul balı tattırdın... Haseki sultanımsın... Bir tanem Turhanımsın!" dedi.

O günün akşamı yine uğradı, ertesi sabah yine geldi. Sonra belki bir ay görünmedi. Osmanlı Hanedanı'nın tenasül bereketi Sultan İbrahim'de görüldü. Sarayda ilk ağızda sekiz carîye padişah'tan gebe kalmıştı. O kızlardan Saliha Dilaşub, Turhan'dan dört ay sonra Şehzade Süleyman'ı doğurdu. Sonra birbiri ardından sultanlar dünyaya geldi. Bir sene sonra, 1643'te Hatice Muazzez adındaki kız Şehzade Ahmed'i doğurdu. O iki yeni şehzadenin ve altı sultanın anaları, haşmetli kocalarından Turhan'ın gördüğü alakanın yarısını bile görmemişlerdi.

Turhan Sultan'ın vücut yapısı aslında narindi, sütü şehzadesine kâfi gelmedi. O sıralarda, Kızlarağası Sümbül'ün Cankurtaran'daki konağında Gürcü kızı Zafire de bir oğlan çocuk doğurmuş, Sümbül Ağa çocuğa "Osman" adını koymuştu. Kendi kulağına gelmiyordu ama, önce kendi adamları Osman'a doğar doğmaz lakabını takmıştı: "Kızlarağasının Piçi" diye. Osman, "Kızlarağasının Piçi" Şehzade Mehmed'den bir ay kadar önce doğmuştu. Zafire'nin memeleri şakır şakır süt doluydu. Sümbül Ağa'nın teklifi ve Kösem Sultan'ın da uygun bulmasıyla Gürcü kızı şehzadeye süt ana olarak saraya alındı.

Aradan yıllar geçti. 1645 yılının Ocak ayının sonlarıydı. Bir gün padişah Harem'de kucağında iki çocukla Zafire'ye rastladı. Güzelliğiyle meşhur ırkının bir harikasıydı; gözlerinde mıknaş, dudaklarında şehvet ateşi padişaha öylesine bakmış, padişaha öylesine kırılmıştı ki Sultan İbrahim onun yolunu kesip sordu:

“Sen kimsin?” dedi.

Zafire sağ kolundaki çocuğu göstererek gayet serbest:

“Şehzadenin süt anasıyım” dedi.

“Öbür oğlancık kimdir?”

“O da benim oğlumdur padişahım!”

“O oğlancığın babası kimdir?”

“Babası yoktur padişahım... Babalığı Kızlarağası Sümbül Ağa kullundur...”

“Babasız oğlancık olur mu?”

Zafire’nin gözlerinde iki damla yaş parladı:

“Benim hikâyem uzundur padişahım... Bir gün halvet-i has فرمان edersin sana başımdan geçenleri anlatırım padişahım...”

İftariye rezaleti

“Ya şimdi sen nereye gidersin?”

“Şehzadeyi valide sultan hazretlerine götürürüm padişahım!..”

Zafire gazal gibi yürüdü. Sultan İbrahim, esmer Gürcü güzeli-nin ardından hayran hayran baktı. Ve gün boyunca o süt anayı unutamadı.

Ertesi gün, sanki kış içinde yaz gibiydi, güneşi doyasıya ısıtan bir gün, Zafire’yi İftariye denilen kameriyeye çağırttı. Bağdat Köşkü ile Harem’in mabeyn kapısı arasındaki taşlıkta kendisi tarafından yaptırılmış üstü kubbeli, etrafı açık mermerden bir taht; yine o taşlıkta İftariye’nin karşısında bir de büyük havuz vardı.

Zafire başından geçenleri bütün tafsilatıyla, bütün çıplaklığıyla anlattı. Sultan İbrahim de onu aşırı alakayla dinledi. Şu Gürcü güzeli bakire olmadığını söylemeseydi ne olurdu sanki? Bilmiyordu ki koynunda yatan bütün kızlar, padişahın yatak odasına konulmadan ebeler tarafından muayene edilirdi. .. Zafire’ye, kendisi için satın alınmış bir kadın olarak bakmaya başladı. Zafire hikâyesini bitirdiğinde sordu:

“Şimdi ben istesem bana da bir oğlancık doğurur musun?” dedi.

Ateşli Gürcü etrafına korkuyla bakınarak:

“Padişahım... Valide sultan beni cellada verir!” dedi.

Hükümdarlık gururu kamçılanan Sultan İbrahim:

“Bre ben padişahım...” dedi. “Bu saray ve Âl-i Osman Devleti benimdir... Anam kimdir ki seni cellada versin...”

Sonra Zafire’yi yanına oturttu, piç oğlancığı kucağına aldı, Şehzade Mehmed, yerde, taş üstüne bırakılmıştı, emekleyerek kendi kendine oynuyordu.

O sırada mabeyn kapısından Turhan Sultan çıktı. Zafire irkilerek fırladı:

“Padişahım... Haseki sultan gelir!..” dedi.

Sultan İbrahim kaşlarını çatarak Turhan Sultan’a gazapla baktı.

“İftariye Rezaleti” dediğimiz bu vakanın şu son safhasına inanmıyoruz. Sultan İbrahim, ölümünden sonra, onu halk gözünde küçük düşürmek, tarih yapraklarında kirletmek için düşmanları tarafından çirkin çirkin şeyler yazdırılmış bahtsız bir hükümdar, hasta bir hükümdardır, şu vahşeti gösterecek adam değildir.

Turhan Haseki, padişahın gazaplı bakışından korkmadı, narin endamının bütün zarafeti ve haseki sultanlığına yakışan bir vakarla yürüdü, evvela yerden oğlunu aldı, bağrına bastı, sonra padişaha bir iki adım daha yaklaştı; dilber yüzünde acı bir tebessümle:

“Padişahım... Sevmek için çocuk istersen, işte nurtopu gibi şehzaden... Sohbet ve muhabbet için kadın istersen, işte ben... Karnında piçiyle gelmiş esirci levent artığı bu kahpeyle ülfet ve muhabbet sana yakışmaz...” dedi.

Zafire padişahın iltifatından şırmarmış yahut o anda şaşkın:

“Padişahlara öyle söylenmez... Sonra seni cellada verir!..” dedi.

Turhan ona cevap vermeye tenezzül etmedi. Padişah taş gibi duruyordu. Haseki kucağındaki çocuğu ona uzatarak:

“Padişahım... Muhabbetine layık olan bu şehzadedir... Allah senin ömrünü uzun etsin, senden sonra Âl-i Osman tahtının sahibi budur...” dedi.

Ağır sinir hastası padişah korkunç bir buhran uçuşunun kenarına geldi, ne yaptığını bildi ne de söyledikleri anlaşıldı, kucağındaki Piç Osman’ı bıraktı, Zafire’yi itti, yerinden fırlayarak bir şeyler homurdandı, Turhan’ın uzattığı oğlunu kaparak ilerdeki büyük havuza doğru savurdu attı.

Bu hadise en uzun üç saniye içinde geçmişti. Babasının pençelerinde hırpalanan ve havaya uçan çocuğun feryadını duyan ve kor-

kunç sahneyi gören Turhan Haseki bir çılgılık atarak düştü, bayıldı. Dehşet içinde kalan Zafire, kendi oğlunu kapıp kucakladı ve gözlerini kapadı.

Havuzda uçan şehzadenin alnı, havuzun ortasındaki mermer fiskiye-
yenin kenarına çarpmış, sıyrılmıştı. Fakat çocuk suya gömülür gö-
mülmez iki kuvvetli kol onu hemen tutmuş ve sudan çıkarmıştı ve
şehzade muhakkak bir ölümden kurtulmuştu. Bir yudum su bile yut-
mamıştı. Şehzadeyi kurtaran Has Oda oğlanlarından Hafız İsmail'di.
Yirmi yaşlarında bir genç. Yıllarca sonra kendisi şöyle anlatmıştır:

O gün, havuz kenarındaki Revan Odası'nda zülüflü baltacılar or-
talık temizliyormuş kendisi de onlara nezaret ediyormuş. Vakayı
pencereden görmüş, padişah şehzadeyi kapınca, havuza atabileceği-
ni düşünmüş ve bir iki saniye önce pencereden havuza atlamış, ço-
cuğu havadayken tutamamış ama, suya dalar dalmaz tutup çıkarmış.
Hafız İsmail Ağa o tarihte 21 yaşlarında bir delikanlıdır.

Rezalet şöyle kapandı:

Kösem Sultan çıktı geldi; Zafire'yi Osman'ı kucaklamış bir kö-
şede büzülmüş, Turhan Haseki'yi yerde baygın, Sultan İbrahim'i İf-
tariye önünde, ayakta gözleri yaptığı işin dehşetiyle açılmış, Şehza-
de Mehmed'i de havuzun içinde bir Has Odalının kucağında bay-
gın görmüştü. Ve nasıl bir vaka geçtiğini, sanki gözleriyle görmüş
gibi tahmin etmişti.

İbrahim Harem'e kaçmak istedi, Kösem'in çıktığı kapıdan kaça-
caktı. Karşısına Kösem çıktı, bir padişah karşısında değil, bir suçlu
karşısındaydı.

"Ne yaptın? Şehzadene ve haseki sultanına ne yaptın?" diye ba-
ğırdı.

Sultan İbrahim titriyordu. Çenesi kenetlenmiş, boğulacak gibiy-
di; güçlkle:

"Beni bırak gideyim... Bırak..." diyebildi.

Ve yakasını anasının ellerinden kurtararak Harem'e daldı.

Turhan Sultan'ı Bağdat Köşkü'ne kaldırdılar.

Kösem, Şehzade Mehmed'i Hafız İsmail'den alırken:

"Oğlum" dedi. "Senin bu hizmetin unutulmaz... Ben seni dünya
nimetlerine gark edeceğim... Ama bu vakayı senden başkası bilme-
sin, bir padişahın namusudur..."

Hafız İsmail:

“Sultanım... Ben hafız-ı Kuran’ım... Kelamullah’a kasem ederim ki benden sır çıkmaz, ama Revan Odası’nda üç nefer baltacı oğlan vardır ki onlar da gördüler.”

“Var git o oğlanlara da tembih et... Yemin ettir... Onlara da altın veririm.”

Sümbül Ağa

Has Odalı Hafız İsmail Ağa ile üç nefer zülüflü baltacı oğlanlar ağızlarına kilit vurdular. İftariye Rezaleti Enderun’da yayılmadı.

Vakanın öbür şahitleri Kösem Sultan ile peşinden gelen üç cariyeydi, o kızların ağızları da mühürlendi.

Bir de Zafire vardı, rezalet sahnesinin başrolündeki aktrisi; padişah Gürcü güzeline “Valide sultan kimdir ki seni cellada versin...” demişti. Genç kadın gördü ki valide sultan kendisini cellada verebilirdi. Sultan İbrahim Harem’e kaçınca Zafire Kösem’in ayaklarına düştü.

“Kıymayın bana...” diyebildi.

Kösem de biliyordu onun günahı olmadığını. Yanındaki kızlardan ikisi Turhan Sultan’ı Bağdat Köşkü’ne götürmüştü, yanında kalan üçüncü kıza, Zafire’yi ayağıyla dürterek:

“Bunu benim daireme götür!..” dedi.

Ve kendisi kucağındaki torunuyla Turhan’ın yanına gitti. O gün için rezalet böyle kapandı.

Valide sultan güzel Gürcü’yü cellada vermedi ama, padişaha sormadan daha büyük bir iş yaptı, şu kadar yıllık mahremi ve çok sadık bendesi Sümbül Ağa’yı feda etti, kızlarağasını hemen azlettirdi ve saray geleneğince Mısır’a sürgün olarak gönderildi. Silahtar Yusuf Paşa Kösem’e “Gam yeme sultanım hazretleri... Ben padişahımızdan fermanını alırım...” demişti.

Emektar Sümbül’ün mücevher ve altın, büyük serveti vardı, habbesine dokunulmadı. At meraklısıydı, her biri padişah altına çekilmeye layık kırk tane safkan Arap atı vardı. Zafire’den başka iki cariyesi, iki güzel Çerkez kıızı; biri Çerkez ikisi İranlı, üçü Boşnak on iki nefer de kölesi vardı, hepsi seçme güzel delikanlılardı, malını, kızla-

rını ve oğlanlarını da alıp götürmesine izin verildi. Milyonlarla çıkıyordu Mısır yolculuğuna, ama yola çıkması bir mesele oldu.

Elinde bir azil ve sürgün fermanı yoktu. Velinimeti Kösem Sultan'ın huzurunda azil ve sürgün emri Silahtar Yusuf Paşa tarafından sözle tebliğ edilmişti.

Deniz seferi mevsimi başlamamıştı. Gemi bulmak çok zor oldu. Koca limanda Sümbül Ağa ile ağır yükünü Mısır'a götürecek tek kalyon yoktu. Sümbül Ağa her gün akşama ve her gece sabaha heyecanlar, korkular içinde kavuşuyordu. Hakkındaki karar değişebilir, bütün malları müsadere edilebilir, köleleri ve cariyeleri ve hatta kendi canı bile alınabilirdi. Zafire ise can korkusuyla çırpınıyordu. Turhan Sultan ayılıp da "Ben o kahpenin cellada verilmesini isterim!.." diye Kösem'in ayaklarına kapanırsa kim kurtaracaktı Zafire'yi? "Bu saray benimdir!.." dediği halde rezalet yerinden kaçan Sultan İbrahim mi?

Bir gün limana Karadeniz tersanelerinden birinde yeni yapılmış bir kalyon geldi. İbrahim Çelebi adında bir armatör kaptanın gemisiydi. Gıcır gıcır gemi İstanbul'da teçhiz edilecekti. Zengin zenci, kaptana yalvardı:

"Şahbazım, canım, deniz aslanı reisim..." dedi. "Yarımdan tezi yoktur, İstanbul'dan lenger alıp yelkeni aç, beni Mısır'a götür, navlunu iki misli vereyim."

İbrahim Çelebi:

"Ağa hazretleri... Sağ olasın, var olasın..." dedi. "Ama benim lenger alıp yelken açmam ve seni Mısır'a götürmem navlunda değildir... Gemide top yoktur... Akdeniz'de sefer için yeteri kadar lewendim de yoktur."

Kızlarağası ısrar etti, ağladı, yalvardı:

"Benim canım... Sana üç gün mühlet... Bir hafta mühlet... Hazırda paran yok ise vereyim... Top bul... Levent yaz... Ben burada can pazarındayım... Gidelim..." dedi.

Ortaya bir de Bursalı Mehmed Efendi adında ulemadan bir zat çıktı. Cinci Hoca'ya "hediye"sini vermiş, onun padişah üstündeki nüfuzuyla Mekke kadılığını almıştı, o da bir an önce yola çıkmak istiyordu.

Armatör kaptan ancak 3 top bulup koyabildi gemisine. Irz ve na-

mus sahibi 400 gemiciye ihtiyacı vardı, aradığı kıratda 200 levent bulabildi.

Mısır için gemi bekleyen 200 yolcu daha vardı. Kızlarağası ile 3 cariyesi, 12 kölesi, 40 cins Arap atı, 10 seyis, Mekke Kadısı Efendi, onun 2 çömezi, 3 uşağı ve diğer 200 yolcuyla o gıcır gıcır yeni kalyon, “Noksanları Gelibolu’dan ve Rodos’tan tamamlarız” denilerek yola çıktı.

Kalyonun kış tarafındaki en mükellef yere kızlarağası ile cariyeleri ve köleleri yerleşmişti.

İbrahim Çelebi Gelibolu’da 3 gemi toplu ve 50 levent bulabildi. Leventlere altışar aylıklarını peşin ödedi. Topların gemiye yüklenip yerleştirilmesi en azından bir haftalık zamana muhtaçtı. Sumbül Ağa divaneye döndü:

“Vallah olmaz... Gelibolu iç deniz iskelesidir... Boğaz’dan çıkalım, burada bir geceden ziyade yatmaya rızam yoktur... Hakkımda laf olur, düşmanlarım canıma kasteder...” dedi.

Haksız da değildi. İbrahim Çelebi:

“Ağa hazretleri, deniz seferi zamanı değildir... Donanmamız İstanbul’da tersanede yatar... Akdeniz’de korsanlar dolaşır... Maltalılar, Manyalılar kâfirin melunu ve iblisidir... Gaflet etmek olmaz, gemide bunca mal var, bunca can var...” dedi.

Zenci söz dinlemedi.

Malta Adası, Türklere karşı teşkilatlanmış bir korsan yatağıydı. Korsanlar da Saint-Jean Tarikatı’na mensup keşişler... Dünya lezzetlerini kıyasıya çıkaran din adamları... Yaman gemicilerdi, yaman kılıç adamlarıydı... Şarap, kız, oğlan, altın, mücevher bir yanda, kan öbür yanda... İstanbul’daki Venedik elçileri Maltalıların casusluğunu yapıyordu. Akdeniz’in ortasında halkı Rum, Girit Adası da Venediklilerin elindeydi. Daha İbrahim Çelebi kalyonu İstanbul Limanı’ndan çıkmadan Venedik elçisi haberini Rum gemicilerle Malta’ya uçurmuştu: “Kızlarağası hazinelerle ve topsuz, leventsiz bir kalyonla Mısır’a gidiyor, hazinesi hesaba gelmez... Altın, mücevher, halılar en kıymetli toprakla kumaşlar... 3 güzel kız, 12 güzel oğlan, 40 cins at ve bir şehzade!.. Sultan İbrahim’in büyük oğlu Osman... Tahtın, Kösem Sultan’ın himaye ettiği Turhan adındaki kızın doğurduğu Mehmed isimli bir çocuğa kalması için Kösem’in entri-

kasıyla Osman'a kızlarağasının gayrimeşru oğlu denildi... Bu çocuk elde edilirse, tahtın meşru vârisi ele geçmiş olacaktır... Vaktiyle Cem Sultan'ın Rodos Şövalyeleri eline geçtiği gibi..."

Akpınarlı Ahmed Ağa'nın hikâyesi

Sultan İbrahim, İftariye Rezaleti'nden sonra, sadece Harem'e kaçmadı, ertesi gün de İstanbul'dan Edirne'ye kaçtı.

Turhan'ın ve Kösem'in ve emekleyen oğlunun yüzüne bakamayacak durumdaydı. Kış başında yaptığı Edirne seyahati, gidip gelme yol da dahil ancak bir ay sürdü. Edirne Sarayı padişahı kışın barındıracak şekilde hazırlıklı değildi.

Padişahın Edirne'den dönmesinin hemen tezine öyle korkunç bir cinayet oldu ki, padişahın gösterdiği hassasiyet, bilenlere, İftariye Rezaleti'ni unutturdu.

Sultan İbrahim, yolda Akpınarlı Ahmed Ağa'nın çiftliğine uğramıştı. Ahmed Ağa, Trakya'nın en zengin adamıydı. Hükümdarına, saraylarında görmediği ihtişamda bir ziyafet verdi. Hem güzel konuşan hem de sözünü sakınmayan zengin adam asayiş bozukluğundan şikâyetinde bulundu:

"Padişahım..." dedi. "Maldan geçtik, ırzımızdan ve canımızdan emin değiliz, hele bu mevsimde, kışın, haydutlar kurt sürüleri gibi dolaşır... Köyden köye gidilmez, çiftlikte cümlemiz esvapla pür silah yatarız... Haydutları takip edecek olan bostancı ustaları, yeniçeri çorbacıları, sipahi ağaları ocak başlarında çubuk tüttürüp şarap ve kebabla köçek oğlan oynatırlar... Haydutlar mandıraları, ağilları, çiftlikleri basar, ambarları vesair binaları yakar, davarları ve mahbube kızlarla mahbup oğlanları çıkarıp sürer götürürler, türlü şenaat olur... Yüreğimiz dağlı, gözümüz yaşlı, çorbacı ağanın ayağına düştüğümüzde 'Sen o haydudu tut getir, ben cezasını vereyim' der!"

Sultan İbrahim:

"Ne zamandan beri bu hal böyledir?" diye sordu.

"Senin padişahlığından beri böyle oldu!"

"Kabahat bende midir?"

"Hâşâ padişahım... Ahvali sen padişahımıza arz etmeyen vezirlerindedir..."

Padişah yanında bulunan Silahtar Yusuf Paşa'yı gösterdi:

"İşte bu Yusuf Paşa da has nedimim, musahibim, ikinci vezirimdir, o da kabahatli midir?"

"Halimizi bilir de sana söylemez ise kabahatlidir..."

Bu sefer Yusuf Paşa'ya sordu:

"Sen ne dersin?"

"Padişahım... Bu adam doğru söyler..."

Sultan İbrahim Akpınarlı Ahmed Ağa'nın arkasını okşadı:

"Allah senden razı olsun..." dedi. "Bana garip kullarımın ahvalini söyledin, ben dahi kabahatliyim... İşte sana padişah yemini veririm, hele İstanbul'a döneyim, bir haftaya kalmaz haydut namına o melunların cümlesini kırarım... Köylüyü ve rençberi korumayıp meydanı haydutlara bırakan bostancı ustalarının ve yeniçeri çorbacılarının ve sipahi ağalarının da cümlesini katlederim."

Ahmed Ağa padişahın ayağına kapandı:

"Padişahım... Bana destur var mı?"

"Sana destur verdim, söyle!"

"Padişahım... O ustalar, çorbacılar, ağalar cümlesi valide sultan hazretlerinin bendeleridir... Bıyıklarını balta kesmez... Sen onlara bir şey yapamazsın!..."

Anası hakkında bu beklenmedik itham Sultan İbrahim'i şaşırttı, ama kızmadı, hatta memnun oldu:

"Bre Müslüman yaman söyledin, ama desturu ben verdim... Korkma senin arkanda da ben varım... Ben o heriflerin bıyıklarını değil, kafalarını bile keserim!..." dedi.

Sultan İbrahim bir gece de Çatalca'nın Kalfa köyündeki hünkâr sarayında kaldı. Ertesi gün akşama doğru da kale duvarları dışındaki Davutpaşa Sarayı'na indi. Yusuf Paşa dehşet içinde kalarak padişaha titreyerek arz etti:

Müthiş haydut İstrancalı Deli Vangel, Kırklareli ile Çatalca arasını kasıp kavuran bir canavardı. Padişahın Çatalca Sarayı'nda kaldığı gece 80 kişilik çetesiyle Akpınarlı Ahmed Ağa'nın çiftliğini basmış, zengin çiftçiye ana doğması soyarak şişe geçirmişler ve yaktıkları ateşte çevire çevire kebab etmişler, feci şekilde öldürmüşler; karısını da yine çıırılçiplak soyarak ateşte kızdırdıkları bir bakır siniye oturtmuşlar, nerede ne kadar gizli para ve mücevher varsa söyletmişlerdi.

Kadın bu işkenceye dayanamayıp ölünce Ahmed Ağa'nın 16 yaşında gelinlik kızını aynı işkenceye çekmişler, üstelik kızın memelerini kızdırılmış at nalıyla dağlamışlardı. Sonra Ahmed Ağa'nın tanınmaz bir hale gelen cesedini dört parça ederek yola atmışlar, çiftlikte bulunan ırgat, rençber, arabacı, bekçi, kâhya, kadın, çocuk tam 46 kişiyi koyun boğazlar gibi kesmişler, çiftlikte kümes hayvanlarına, kedilere, köpeklerle varıncaya, tek canlı mahluk bırakmamışlardı. Yalnız, bir sığırtaç oğlanı, kulaklarını kestikten sonra: "Var git bizden padişaha selam söyle" diye serbest bırakmışlardı. Fakat küçük sığırtaç bir müddet can havliyle koşup kaçtıktan sonra takati kesilerek bir dere içinde yuvarlanmış, bayılmış, ertesi sabah köylüler tarafından bulunarak İstanbul'a getirilmişti.

Sultan İbrahim sığırtaç oğlanı huzuruna getirtti, faciayı onun ağzından da dinledi:

"Vallah ben o Müslüman'ın kanını o melunlarda bırakmam!.." dedi.

Ve Yusuf Paşa'ya emir verdi:

"Var git vezirim olacak herife söyle... Ya o haydutların başı ya kendi başı!" dedi.

Sonra birden vazgeçti:

"Yok yok..." dedi. "Vezirden o haydutların cümlesini diri isterim ki intikamımı alayım..."

Başı sarılmış, üstü kan içinde, perişan sığırtaç oğlanı da bağına bastı:

"Ben padişah babanım... Sen de benim oğlumsun... Sana İstanbul gümrüğünden kayd-i hayat şartıyla otuz akçe yevmiye bağladım! Ömrün oldukça afiyetle ye!" dedi.

Ve o sırada meclisinde bulunan Cinci Hoca'ya dönerek: "Bu oğlanın işiyle sen meşgul ol, kaydını yaptırt, yarından başlasın, yevmiyesini alsın... Senin evinde de barınsın..." dedi.

Malta korsanları

Istrancalı Deli Vangel çetesinin takibine, bizzat yeniçeri ağasının kumandasında 3.000 yeniçeri ve 1.000 kapıkulu sipahisi çıkarıldı; 80 kişilik çete fazla uzaklaşmadan, dağılıp izini kaybettirmeden çiftlik katliamının beşinci günü sarıldı. Amansız vuruşmada asker-

lerden 6 kişi, haydutlardan da 7 kişi öldürüldü, reisleri Deli Vangel de dahil 73 haydut diri olarak yakalandı.

Evvla hepsini çırılçıplak ana doğması soydular ve hepsinin kulaklarını kestiler. Sonra birbirine zincirle bağlayarak Trakya'nın müthiş kışında ve yolların donmuş, buzlu balçığında ve kamçı altında sürerek köy köy, kasaba kasaba dolaştırdılar. Son teşhir de İstanbul'da yapıldı; haydutları Alay Köşkü'nün önünden geçirip pa-dişaha da gösterdiler.

Üç haydut İstanbul'da kazığa vuruldu, 70 haydut da İstanbul'dan Edirne'ye kadar yol boyunca kazıklandılar, yalnız reisleri Deli Vangel, Akpınarlı Çiftliği'nde şişe geçirilip çiftliğin enkazı önünde yakılmış bir ateşte kebab edildi; civar köylerin halkından başka canavarın akıbetini görmek için kış yolculuğunun zahmetlerini göze alarak İstanbul, Edirne vesair Trakya kasabalarından da binden fazla meraklı toplanmıştı. 40 bostancı ustası, 15 çorbacı, 40 sipahi ağası da idam edildiler, bostancı ve yeniçerilerin başları vuruldu, sipahileri de astılar.

Müthiş cinayet ve müthiş cezalar, bilenlere İftariye vakasını unutturmuştu. Haydutlar vakasını da Akdeniz'den gelen bir haber unutturdu.

Azledilmiş Kızlarağası Sümbül Ağa'yı Mısır'a götüren İbrahim Çelebi kalyonu Rodos ile Girit adaları arasında Malta korsanları tarafından yakalanmış, gemide bulunan Müslümanların hepsi korsan cenginde şehit olmuştu. Korsanlar yalnız Kadı Efendi ile çömezlerine dokunmamışlardı. Haberin tafsilatı şuydu:

Mevsimsiz, topsuz ve noksan leventle sefere çıkan kalyon, Rodos Adası'na geldiğinde o adanın gemicileri Sümbül Ağa'ya giderek:

"Ağa hazretleri... Malta korsanları sizin gemiyi casus ağzıyla haber almış... Girit sularında, Kerpe adaları arasında altı adet Malta kadirgası dolaşır... Birkaç hafta Rodos'ta kalmanız muvafık olur..." demişlerdi.

İbrahim Çelebi de yalvarmıştı.

"Kadırğa yüksek gemidir, önlerine düşsek bile yetişirler, kâfi topumuz yok, levendimiz yok, cenkle başa çıkamayız. Birkaç top alayım... Birkaç yüz levent yazayım..." demişti.

Zenci hadım ile Mekke mollasına söz geçirememişlerdi. Fa-

kat Rodos'tan hareketlerinin ertesi günü, sabahın alaca aydınlığında korsanlar tarafından boğaz boğaza kanlı bir cenk olmuş, Sümbül Ağa ve İbrahim Çelebi de dahil kalyondaki beş yüze yakın candan leventler, erkek yolcular, Sümbül Ağa'nın köleleri şehit olmuş, Zafire ve oğlu Piç Osman, cariyeler, Sümbül Ağa'nın hazinesi, atları ve gemi, Maltalılarının eline geçmişti.

Çok sonraları, esirlikten kurtulduğunda Bursalı Mehmed Efendi'nin çömezlerinden Hafız Mustafa anlatmıştı: Malta korsanları karşılarında çıktığında Reis İbrahim Çelebi, kılıcını çekip: "Bremenhus zenci, başımıza bu felaket senin inadın yüzünden geldi!" Bir darbeye kızlarağasının kellesini uçurmuş, İbrahim Çelebi'yi de, Sümbül Ağa'nın köleleri hançer üşürüp paralamışlar.

Vaka İstanbul'da büyük üzüntü ve heyecan uyandırdı. Koskoca kızlarağasının bulunduğu bir gemi korsanlar tarafından vurulursa Akdeniz seferlerinde güven kalmamış demektir. Donanma-yı Hümayun'un şan ve şevketi ne olmuştu? Donanma kış dolayısıyla tersaneye dönmüş de bulunsa, yol emniyetini sağlamak için Rodos Adası'nda dört beş parça kadirge bırakılmaz mıydı? Deniz sancaklarının beyleri nerede, Rodos paşası ne yapıyordu?

Vakaya saray da çok üzüldü. Sümbül Ağa Enderun'da ve Harem'de çok sevilmiş bir adamdı. Enderun oğlanları arasında okumaya, bir ilim ve marifet öğrenmeye hevesli olanları teşvik eder, onları valide sultana ve padişaha tanıtır, ihsanlar ile taltiflerine aracılık eder, kendisi de kitap parası diye kesesinden para verir, hattatlığa hevesli gençlere, saray kütüphanelerinden kendisi için kitaplar kopya ettirir, mushaflar, levhalar yazdırtırdı ve o gençlerin yazı emeklerinin karşılığını cömertçe öderdi.

Kösem Sultan da çok üzüldü. Sümbül küçücükken eline düşmüştü, yıllar boyunca sadakatle hizmetini görmüştü.

Vakayı Sultan İbrahim de tafsilatıyla dinledi, teessüre kapılmadı, fakat kayıtsız da kalmadı. Devlet erkânını huzurunda toplayarak bir hükümdara yaraşan anlayışla konuştu:

"Maltalılarla sulhumuz yok, Maltalı harbi keferedir, fırsat buldukça gemi de vurur liman da vurur... Biz de Maltalıyı nerede bulsak vururuz... Ama iki taht şehri olan İstanbul ile Edirne arasında haydutlar türeyip burnumuzun ucunda köyler ve çiftlikler bas-

ması ve Müslümanları şişe geçirip koyun gibi kebab etmesi ve hatunları ve kızları soyup kızgın siniye oturtması, kızların memelerini at nalı çivisiyle dağlaması böyle değildir... Devlet asayişle durur... Halkın emniyet ve huzur içinde yaşamasıyla durur... Sancakbeyleri ve valiler rüşvet alır, kadılar rüşvet alır... Yanımda bulunup akıl danıştığım kimseler, hatta anam bile rüşvet alır ve mansıpları ehline vermezlerse naehiller işbaşlarına geçer ve yerinin ehli olmayan zalim olur... Hele kadılar, Zeyd'in hakkını Amr'e verir ki, zulmün bundan büyüğü olmaz, zulüm de devleti yıkar... Rahmetli babam Sultan Ahmed'e Şeyh Abdülmecid'in vasiyetidir, devlet küfürle durur, zulümle yıkılır! Ben harbi kefereden korkmam... Gerekirse ordumun başında cenge bile giderim... Benim korktuğum devlete ihanet eden Müslüman beynindeki kâfirlerdir... Hemen Allah bana, onların hakkından gelmek için kudret versin!..” dedi.

Sümbül Ağa vakası üzerine bir müddet sonra yeni haberler geldi: “Malta korsanları vurgundan sonra Girit Adası'nda Kandiye Limanı'na uğramışlar ve oradaki Venedikliler tarafından şenliklerle karşılanmışlar. Korsanların reisi, Sümbül Ağa'nın atlarından birkaçını Kandiye'de oturan Venedik'in Girit valisine hediye etmiş. Esirleri de orada satmışlar. Venedik valisi, esirlerden Mekke kadısı ile iki çömezini ve Sümbül Ağa'nın kölelerinden hayatta kalmış 3 oğlanı satın alarak Venedik'in Osmanlı'yla iyi geçindiğinin sözde delili olarak bir Venedik gemisiyle Rodos Adası'na gönderip azat etmiş...”

Bir büyük deniz seferi hazırlığı

1645 yılı Mart'ının yedinci salı günü sabahıydı, sarayda Kubbealtı denilen salonda Divan-ı Hümayun toplanmıştı. Konuşulacak, görülecek mühim ve acele işler yoktu, ama salı günleri sabah namazından sonra öğleye kadar divanın toplanması bir devlet geleneği idi. Padişahlar da, salonun arka duvarında kafesli bir pencere ardında oturur, divan konuşmalarını dinlerdi. Padişahın oturduğu yere Harem'den gelinirdi.

Günün en mühim meselesi Sümbül Ağa vakasıydı. İstanbul'un her tarafında herkesin ağzındaydı. İbrahim Çelebi'nin yeni kalyonunun güzelliğinden, İbrahim Çelebi'nin kendisinin gemicilik me-

ziyetlerinden, Sümbül Ağa'nın iyi adam oluşundan, servetinden ve atlarından, kölelerinden ve cariyelerinden bahsediliyordu; geminin yolcuları arasında tanıdıkları olanlar da onların ahvalinden bahsediyordu. Hatta Kızlarağasının Piçi'nden, Osman'dan da bahsediliyordu da, ağanın niçin azledildiğini, niçin Mısır'a gitmek için bir an önce yola çıkmak istediğini, yolda da, Gelibolu'da ve Rodos Adası'nda gemiye top almak için eğlenmekten niçin korktuğundan kimse bir şey söylemiyordu. Harem ve Enderun'da İftariye Rezaleti, Kösem'in bir emriyle sır olmuştu, o vakayı gözleriyle görenler ağızlarını mühürlemişti.

O gün divanda da Sümbül Ağa'dan bahsedildi. Fakat kafes vurulunca herkes sustu. Az sonra da kapıağası gelerek padişahın sadrazamla birlikte bütün divan erkânını Enderun'da Bağdat Köşkü'nde huzuruna çağırdığını bildirdi.

Huzur divanı fevkalade hallerde olurdu. Sadrazam Civan Kapıcıbaşı Mehmed Paşa, altı veziri Anadolu ve Rumeli kazaskeri efendiler, nişancı efendi, reisülküttap efendi, başdefterdar, kaptanpaşa, yeniçeri ağası şaşırdılar, bakıştılar, heyecanla gittiler. Padişah tarafından ise gayet sakin karşılandılar. Sultan İbrahim:

“Tatlı yiyelim, tatlı konuşalım...” dedi.

Enderun oğlanları gelen davetlilere şerbetler, gülbeşekerler, lokumlar ikram ettiler. Padişah önce sadrazama hitap etti:

“Sultanzade!..” dedi. “Kara Vezir bana bazen itiraz ederdi, ben bir şey söyledim o da bana yok padişahım makul değildir derdi... Seni vezir yaptım, ama senden onun gibi bir söz duymadım, benim her sözüm tasdik edersin...”

Garip bir soruydu, sadrazam hemen cevap veremedi. Yoksa padişah kendisini azlederek gözdesi ikinci Vezir Yusuf Paşa'yı sadrazam mı yapmak istiyordu, aslında cevap kolaydı “Kara Mustafa Paşa sana itirazlarda bulunurdu da akıbeti ne oldu? Baldırıçiplak hırsızlar gibi sokak ortasında boğdular...” diyebilirdi.

“Padişahım...” dedi. “Sen Müslümanların halifesi, yeryüzünde Allah'ın gölgesisin... Sözünde, işinde senin hatan olmaz... Bize makul görünmese de altında bir hikmet vardır, bizim gözlerimiz onu görmez... Onun içindir ki her sözünü tasdik ederim ve her emrini yaparım!..”

Sultan İbrahim kahkahalarla güldü:

“Sultanzade!.. Sen bir rind-i kallaş ve ayyaş şehir oğlanısın!.. Hemen Allah beni senin sözüne uydurmasın... Yoksa ümmet-i Muhammed’in ve gayrimüslim kullarımın halleri yaman olur...” dedi.

Sonra ciddileşti:

“Mademki öyledir... Gayret kuşağını beline kuşan... Tamam hizmet ve himmet zamanıdır... Ben Sümbül Ağa’nın ve onunla birlikte şehit olanların kanını Malta keferesinde bırakmam... Derya üzerinden Malta Adası’na sefere niyet ettim... İşte şu Yusuf Paşa da kaptan-ı deryadır, benim mutemedimdir... Donanmayla ve orduyla Malta’ya gidip o korsanların kökünü kazısın, yok etsin... Gece ve gündüz onunla istişare et, derya seferi hazırlığını görün...” dedi.

Ve o gün huzur divanı, Malta Şövalyeleri’ne karşı harp ilanını dağıldı, hiç beklenmeyen bir hadiseydi.

Maltalılara karşı bir deniz seferi açıldığı haberi o gün akşama kadar bütün İstanbul’a yayıldı. Yusuf Ağa vakası üzerine dini ve millî duyguları zedelenmiş İstanbullular bu haberi sevinçle karşıladı. Esnaf tarikatlarında, bir emir, devlet isteği olmadan, tersaneye yardım için hummalı bir çalışma başladı. Esnaf şeyhleri, kâhyaları, yiğitbaşları her gün yeni bir yardım imkânı aradılar, buldular. Mahalle imamı mescitlerde, camilerde halkı yardıma çağırdı, muntazam defterlerini tutarak ianeler toplandı: “Bu derya ceng-i padişahımızın hazinesine yük olmasın” denildi. Toplanan paralar tersanede kaptanpaşaya teslim ediliyordu. Halk, Kaptan Yusuf Paşa’nın namusuna o kadar güveniyordu ki, eline teslim edilen paranın bir akçesinin bile kaybolmayacağına emindi, aslında da öyleydi.

Gemi teçhizatıyla meşgul olan tüccarlar Yusuf Paşa’yı toplu olarak ziyaret etti:

“Ey vezir-i âlişan... Seferde sana paranın lüzumu vardır... Bizden ne ki alırsan para verme, bir senet ver, senin senedin paradır... Mağazalarımızda, dükkânlarımızda ne kadar mal varsa, al tersaneye götür...” dediler.

Keresteciler geldi:

“Ey vezir-i âlişan... Din ve devlet uğrunda Malta Seferi yolunda kadırgalar yapmak için kereste hususunda sıkıntı çekme... Para istemeyiz, bir senet ver, cümle malımı al tersaneye götür...” dediler.

İstanbul zenginlerinin içinde Akdeniz ve Mısır tüccarları Karun hazinelerine sahipti. “Mühürleriyle kilitlenir açılır 6.000 mahzen malla doludur” denilirdi. Onlardan seksen yaşındaki Hacı Kasım’ın 15 kalyonu, 10 hanı; Hacı Elvan’ın 12 kalyonu, 10 hanı; Hacı Ferhad’ın 12 kalyonu, 7 hanı; Hacı Nimetullah’ın 10 kalyonu, 8 hanı vardı. Bu ayarda belki elli zengin vardı, İstanbul’da milyonerler. Her birinin Hindistan’da, İran’da, Yemen’de, Mısır’da, Kırım’da ve Frengistan’da ortakları vardı. İhtiyar Hacı Kasım’ı başa geçirip ve İstanbul halkına muhteşem bir alay gösterip tersaneye kaptanpaşaya gittiler. Her birinin yanında sırma işlemeli al çuhalar giydirilmiş taze uşaklar, leventler, hepsi pür silah, ellerinde altın ve gümüş buhurdanlar; onların peşinde, ateş ve katran kazanları karşısında cehennem zebanileri gibi kapkara iki bin kalafat ırgadı. Yusuf Paşa’nın eteğini öptüler. Seksenlik Hacı Kasım:

“Paşa oğlum...” dedi. “Padişahımız Sultan İbrahim’in Maltalı üzerine sefer açtığını haber aldık... Gaza çorbasında bizim de tuzumuz bulunsun... Allah seni padişaha bağışlasın... İşte mahzenlerimizin anahtarları, ağzına kadar mal ve erzak doludur. İstanbul’da on yıl hiçbir taraftan mal gelmese, o mahzenler İstanbul’u besler. Bu anahtarları Sultan İbrahim’e ver, gam çekmesin...” dedi.

Ve o gün 49 kalyonu donanmada nakliye gemisi olarak kullanılmak üzere tersaneye teslim ettiler.

Coşkun heyecan

Akdeniz ve Mısır tüccarlarının yardımları İstanbul’da öyle bir hava yarattı ki, artık her gün İstanbul esnafı takım takım tersaneye taşınarak alay gösterdi. Öyle görünüyordu ki, Malta Seferi için devlet en küçük bir masrafta bulunmayacaktı.

Yusuf Paşa, 35 yeni kadirgayı bir günde tezgâha koydurttu. Bir taraftan da eski gemiler tamir ediliyor, kalafatlanıyordu. Tersane’nin hummalı faaliyeti hakikaten görülmeye değer, göğüs kabartacak manzaraydı.

Sultan İbrahim her gün, sabah namazından sonra Yalı Köşkü’nden saltanat kayığına binerek Kasımpaşa’ya, Tersane’ye gidiyordu. O da çok heyecanlıydı. Kösem Sultan da sık sık geliyordu, çok az kalı-

yor, ameleleri bol bahşışleriyle sevindirip dönüyordu.

Devlet erkânı arasında cenk lafından hiç memnun olmayan ve sefer hazırlığını endişeyle takip eden tek adam Sadrazam Mehmed Paşa'ydı. "Sultanzade" lakabı da gösterir, ana tarafından Osmanlı Hanedanı'na mensuptu, ninesi Ayşe Hanım Sultan, Kanuni Sultan Süleyman'ın biricik kızı Mihrimah Sultan'ın kızıydı. Sarayda tahsil ve terbiye görmüş olan Mehmed Paşa, Genç Osman'ın Lehistan'a karşı Hotzin Seferi'nde saraydan henüz 15 yaşındayken kapıcıbaşılıkla çıkmış, o zaman kendisine "Civan Kapıcıbaşı" lakabı takılmıştı. Himaye edilmiş, çabuk yükselmiş, daima rahat, gâilesiz işlerde kullanılmış, boğazına da aşırı düşkün olduğu için doksan okkalık bir adam olmuştu. Hem semizdi, hem rahata alışmıştı. Sefer adamı, cenk adamı değildi; hele denizden de pek korkardı. Kaptanpaşa orduyu Malta Adası'na götürecekti, adaya asker dökülecek, o askerin başına da bir serdar tayin edilecekti; gelenekler o serdarın sadrazam olmasını gerektiriyordu. "Yapamam, gidemem..." diyemezdi, "Padişahın her hatırına gelen şeyde Rabbani hikmet vardır... Padişahlardan hata çıkmaz" diyen kendisiydi.

Ama Mehmed Paşa'nın korkusu bir vehimdi. Kaptan Yusuf Paşa, donanmayla sefere gitmeye mecburdu. O genç vezir, evvela bir serdarın emri altına girecek yaradılıştaki değildi. Sonra bir cengin sorumluluğunu yüklenebilecek cesarete ve nefis güvenine sahipti. Malta fatihliğini de başka bir devletliye kaptırmak istemezdi.

19 Nisan 1645'te, bir çarşamba günü Yalı Köşkü'nde yine bir huzur divanında Malta Seferi'ne çıkacak donanma ve orduya serdar tayin edildi. Sultanzade de rahat bir nefes aldı.

Yusuf Paşa'nın serdarlığı haberi, İstanbul halkının aylardan beri devam eden heyecanını coşkun bir hale getirdi. Artık büyük şehrin her tarafında, çarşılarda pazarlarda, hanlarda hamamlarda hep Malta Seferi'nden ve Yusuf Paşa'dan bahsediliyordu:

"Dün dahi limanda Akdeniz reisleri, on adet karavana kalyonlarıyla Yalı Köşkü önünde padişahımıza üç yaylın selam topları atmıştır..."

"Her biri dörder beşer ayda dolar boşalır iki kat ambarlı, ikişer üçer kat yatırma toplu, beşer kat palavra kışlı, bahçeli, hamamlı, değirmenli kalyonlardır..."

“Cümlesini tersaneye götürüp Yusuf Paşa’ya vermişler... ‘Askeri erzakı doldur götür’ demişler...”

“Sakızlı Hüsam Kaptan, Bodrumlu Cafer Kaptan, Topal Muharrem Kaptan, Çavuşoğlu Mehmed Kaptan, Kuşadalı Civan Ali Kaptan, Bursalı Kara Hoca Kaptan, Erdekli Sarı Veli Kaptan, Sarı Solak Kaptan, Kartıloğlu Yusuf Kaptan, Katranoğlu Bali Kaptan, cümle on nefer reisler, sekiz bin kadar yalınayaklı, baldırbacak çıplak, sineleri üryan, ciğerleri büryan, bellerinde al kuşaklar ve kuşaklarında çatal bıçaklar, kimi başına şal sarmış, kimi Cezayirli fesi geçirmiş şahbaz ve şahlevant dalkılıç cündbaz, serendaz, aşkbaz fetalarla tersaneye gitmişler ve ‘Yektir Allah yek! Bize senin gibi bir serdar gerek!..’ diye seslerini direk direk gökyüzüne yükseltip kaptanpaşaya: ‘Bizi donanmaya serdengeçti yaz!..’ demişler.”

“Galata’da ve Kasımpaşa’da bekâr odalarında yatar kalkar, Bodrumlu ve Sömbekili üç yüz nefer dalgıç yiğitler de Meydan-ı Arasat kavmi gibi çırpıldak ve bellerinde ancak bir kuşak ve ellerinde bıçak: ‘Pirimiz Ehlibeyt’e inci getiren Şeyh Halid Ummanîdir... ya Gavvas!..’ diyerek tersaneye gidip pir aşkına ve boğaz tokluğuna serdengeçti olmuşlar, ‘Padişah ferman etsin... Deryaya dalalım, Malta Adası’nın dibini oyalım, o adayı Akdeniz’e batırıp nam ve nişanını yok edelim...’ demişler.”

“Koyun kasapları ki, İstanbul’un dört kadılık yerinde dokuz yüz doksan dokuz dükkânda işler, bin yedi yüz nefer elleri bıçaklı, gözleri kanlı delikanlılardır, onlar da tersaneye gidip serdengeçti olmuşlar.”

“Hamamcıların dahi tersane alayı güzel olmuştur... İki yüz hamamcı ağa, pür silah, küheylan atlara binmişler... Bin nefer natırlar, bellerine peştamal üzerine kılıçlarını kuşanmışlar, ayakları çıplak, çıplak ayaklarında şimşir, abanoz nalınlar, ağalarının yanı sıra yayan yürümüş... Ve iki bin nefer tellaklar ki, onlar da cümlesi üryan olup bellerinde ibrişim futalar, ellerinde Tosya’nın tellak keseleri, içlerinde civanları, kâküllerini dökmüş, türlü türlü şakalar ederek İstanbul içinden çıkıp Eyüpsultan, Bahariye, Alibeyköy, Kâğıthane’den ve Karaağaç’tan Hasköy’den yürüyüp Kasımpaşa’da tersaneye nalınlarla tıklar tıklar gelmişler, Sultan İbrahim’i orada gördüklerinde: ‘Padişahım biz de askeriz... İzin ver, kınalı kuzularımızı da alıp Malta gazasına gidelim... Gece ve gündüz demeyip gazada gazileri yıkayalım

pak edelim...' demişler... Tersane bahçesinde iki saat içinde padişaha keçe kubbeli bir çadır hamam kurmuşlardır ki, camekânı, soğukluğu göbek taşına ve dört adet halvetine varınca noksanı yoktur... Gece ve gündüzde beş çeki odun yakarmış... Hemen külhanını yakmışlar, kazanı kaynatmışlar ve tersanedeki kalafatçı ırgatlardan on nefer katrani şahbazları o çadır hamama koyup yıkayıp pak eylemişler..."

"Cevahirciler dahi bir ziba kadirga yaptırmış..."

"Eski Bedesten esnafı iki kadirga yaptırmış..."

"Yelkenciler dükkânlarını kapamışlar... Ustası çırağı altı yüz nefer yelkenciler gece ve gündüz tersanede kadirgalara yelken kesip dikerler..."

"Beş yüz nefer serenciler de gece ve gündüz tersanede seren direk yaparlar..."

"Beş yüz nefer kürekçiler dahi... Cümle urgancılar..."

Venedik balyosunun mektubu

Her yerde donanmadan, tersaneden, kaptanpaşadan bahseden halk sözü döndürüp dolaştırıp Kösem Sultan'a getiriyordu:

"Akdeniz'de gaziler serveri Koca Gazi Hayreddin Paşa'nın ruhu şad olsun... Bu Silahtar Yusuf Paşa'nın çıkardığı donanma gibi bir donanma Akdeniz'e ne çıkmıştır ne de bundan sonra çıkar..."

"Bir bahtı kuvvetli kaptandır... Padişahımızın uğrunda hizmet bu kadar olur!"

"Unutmayalım... Yusuf Paşa'nın bahtı padişahımızın hayır duası bereketidir..."

"İnşallah Malta fethi nasip olur..."

"Padişahımızın duası ve Yusuf Paşa'nın kılıcıyla Malta fethi nasip olursa bunu devlet direği valide sultanın uğrundan bilelim..."

"Öyledir... Başı secde-i Rahman'dan kalkmaz bir valide sultandır..."

"Padişahımız için anasının sözünden çıkmaz derler..."

"Anasının hayır duasını alan berhudar olur..."

"Bahçekapı İskelesi'nde dahi valide sultan kesesinden bir adet kadirga yaparlar ki, görülmeye sezar!"

"Kadirganın atlas sancağına feth ü nusret ayetlerini valide sultan hazretlerinin, Saray-ı Hümayun'da kendi eliyle işler derler..."

“İnşallah nice yüz aklıkları görürüz...”

“Müneccimbaşı efendi takviminde yazmış... Hicret-i nebeviyenin bu bin elli beş senesi ümmet-i Muhammed için fetih ve nusret senesidir demiş...”

“ ”

“ ”

“ ”

İstanbul, donanmanın Malta Seferi hazırlığının heyecanıylı çal-
kalanırken tersanedeki faaliyeti endişe içinde ve dikkatle takip eden
bir adam da İstanbul’daki Venedik balyosuydu. Elçi, hemen hepsi
İstanbul Rumlarından casusları vasıtasıyla edindiği bilgileri uzun
raporlar halinde hükümetine ulaştırıyor, kulağına gelen dedikodu-
ları da o raporlara tafsilatıyla kaydediyordu. Akdeniz’e açılan her
Rum kaptanının koynunda balyosun Venedik hükümetine yolladı-
ğı bir mektup vardı.

Yüzyıllarca sonra yayımlanmıştır. Balyos, bir mektubunda şunla-
rı yazıyordu:

“Tersaneye gitmedim, fakat şehrin Marmara ve Haliç sahillerin-
de ve Boğaziçi’nde birkaç defa dolaştım. Göze batmak ve Türkleri
şüphelendirmemek için her seferinde kıyafetimi tebdil ediyorum
ve yanıma çok güzel Türkçe konuşan yerli Rumlardan bir adam alı-
yorum ve halkla ülfet etmeye tenezzül etmeyen bir Fransız tavrı ta-
kınıyorum.

Marmara sahilinde Kadırğa Limanı denilen yer ve yine o taraf-
ta büyük Vlanga Meydanı adeta bir tersane halindedir, oralarda in-
şa edilmekte olan 18 kadirğa saydım. Ameleler geceleri de meşaleler
altında çalışıyorlarmış.

Haliç sahilinde de tam altı yerde harp gemileri yapılıyor. Boğazi-
çi’nin Rumeli yakasında Kabataş’ta, Baltapaşa Limanı denilen yerde,
İstinye denilen büyük körfezde, Tarabya’da, Sarıyer’de, Anadolu ya-
kasında da Sultaniye’de, Anadolu Kalesi’nin yanı başından akan bü-
yük bir derenin içinde ve yine oradaki büyük çayırdaki kadirğalar ya-
pılmaktadır.

Halkın anlattığına göre şehir içinde kurulmuş bu tezgâhlardaki
gemileri padişaha hediye olarak devlet ricali, zenginler, zengin esnaf
toplulukları yaptırıyormuş, valide sultan da liman kıyısında Bahçe-
kapı denilen yerde bir kadirğa yaptırıyor.

Kösem Sultan adıyla meşhur olan valide sultan hakkında size önce de çok şeyler yazmıştım. Yaşlıca fakat çok güzel olan o kadın son derece de haris ve gayet zengin, bu memleketin belki de en zengin insanı ve halk üzerinde büyük bir nüfuzu var. Yeniçerilerin bütün zabıtları bu kadının sadık adamlarıdır. İstanbul'da herkesin kabul ettiği bir hakikattir ki, Kösem Sultan eğer isterse oğlu olan padişahı tahttan indirebilir ve bu büyük iş için sarayı yeniçerilere bastırabilir.

Fevkalade şayan-ı dikkat bir şey işittim, hakikatten uzak bir masal da olabilir, hakikat de olabilir. Valide sultanın en korktuğu şey, sarayda, padişahın aşkla bağlanacağı bir kadının kendi nüfuzu önüne geçmesi ihtimalidir. Biliyorsunuz ki bundan evvelki padişah da Kösem'in oğluydu. Çocukken padişah olmuştu. Anası onu saraydaki yüzlerce dilber kızdan uzak yaşatmış ve o toy genci saraydaki güzel erkek çocuklar ve delikanlılarla ülfet ve muhabbet, gayritabii aşklar peşinde koşturmuştu. Fakat hesaplarında yanılmış, saray oğlanları öyle bir nüfuza sahip olmuşlardı ki, onların içinde İranlı bir prens vezir olmuş, padişahı, daima anasının aleyhine kıskırtmıştı. Aynı zamanda ayyaş olan o hükümdar Kösem Sultan'ı bir gece boğdurtmaya karar vermişti, fakat hastalanmış ve beklenmedik bir zamanda ölmüştü. Bu tecrübeden sonradır ki, Kösem Sultan şimdiki padişahın, ikinci oğlunun gönül işlerine karışmadı. Ona karşılık yeniçerileri ve yeniçerilerin kumandanlarını parayla satın aldı. Saraydaki nüfuzu gölgelendiği takdirde onların silahını kullanacaktır. Şu anda ordu, Kösem'in elindedir.

Şimdiki padişah Sultan İbrahim, kardeşinin tamamen aksi, bir zendost. Tahta çıktığı zaman Osmanlı Hanedanı'nın tek erkeği bulunuyordu. Kösem Sultan oğlundan bir erkek döl almaya çok çalıştı. Ayı ayrı kadınlar birbirinin arkasından erkek çocuklar doğurdular. Fakat bu da haris valide sultanı yeni bir düşünceye sürükledi. Sultan İbrahim, anasının nüfuzunu kırmaya çalıştığı gün, Kösem onu tahtından indirebilir ve büyük torununu padişah yapar. İşte o prensin anasının, yeni valide sultanın şahsiyetsiz, silik bir kadın olması lazımdır ki, Kösem, büyük ana olarak saltanatını devam ettirsin.

Şimdi size en mühim haberimi vereceğim, yukarda fevkalade şayan-ı dikkat dediğim haber, tekrar kaydedeyim, bir masal da olabilir:

Sultan İbrahim padişah olmadan bir odada kapalı tutuluyordu,

yanında çok güzel bir cariyeye vardı. Padişah olduğunda bu cariyeye gebeydi. Genç kadın çok güzel, fakat son derece de haristi. Kösem çocuğun doğmasını kuşkuyla bekledi, erkek doğan veliaht prens olacaktı ve haris anası, Kösem için sarayda bir tehlike teşkil edecekti. Kurnaz kadın sarayda padişahın erkeklik kudretinden mahrum olduğunu yaydı. Sözde mahpus bulunduğu yıllarda ölüm korkusuyla erkeklik kudreti düğümlenmişti. Hekimbaşı ilaçlar yaptı, hocalar muskalar yazdı. Padişahın koynuna da güzel güzel kızlar konuldu. Gebe olan cariyeye de bu suretle bir fahişelik kulpu takıldı, saraya karnındaki çocukla gelmişti. Kösem kendi sadık adamı olan Kızlarağası Zenci Sümbül'e o gece cariyeyi gizlice yok etmesini emretti...

Bir Sudanlı olan Sümbül Ağa çok merhametli adamdı, kızı saraydan alıp kendi konağına götürdü. Ayaklarına kapanan güzel gebe cariyeyi cellada vermedi, bilakis ona âşık oldu, kendi adamlarına karşı o güzel gebe kızla birlikte bir masal uydurdular, Sümbül Ağa kızı bir esirciden satın almış oldu ve kısa bir müddet sonra da kızlarağasının konağında bir oğlan çocuk doğurdu. Sümbül'ün adamları oğlana Kızlarağasının Piçi adını koydular. Sümbül de Kösem Sultan'a gebe cariyeyi bir gece cellatlara boğdurup cesedini denize attırdığını ve bu işi gayet gizli yaptığını söyledi; valide sultan da buna inandı. Aradan, iki üç sene geçmişti ki, Kösem hakikati öğrendi, bir gün hiçbir sebep yokken kızlarağası azledildi ve sürgüne gönderildi. Deniz seyahati mevsimi olmadığı için Sümbül Ağa güçlüklerle gemi bulabildi. Bir an evvel yola çıkmak istiyordu, biliyordu ki Kösem kendisini azlettirmekle kalmayacaktı; âşık olduğu cariyeye ve onun aslında bir şehzade olan oğluyla birlikte cellatlara verecekti. Onun için topsuz ve leventsiz bir kalyonla hemen yola çıktı. Bindiği gemi Rodos ve Girit adaları arasında Malta korsanlarının eline düştü, Sümbül öldü, ama cariyeye ile aslında Sultan İbrahim'in büyük oğlu olan çocuk Maltalıların eline geçti. Maltalılar henüz benim size bildirdiğim hakikati bilmiyorlar. Elden gelen her şeyi yapınız ve Osmanlı tahtının meşru vârisi olan o çocuğu ele geçirmeye çalışınız. Venedik Cumhuriyeti'nin elinde o Osmanlı prensi çok mühim bir rol oynayabilir. Anası da çok haris bir kadındır, o da saltanat için bize çok hizmette bulunacaktır.

Ben çok büyük bir coşku içindeyim. İstanbul'daki deniz seferi ha-

zırlığı o derecede büyüktür ki, sadece nakliye kalyonları 200.000 kişilik bir orduyu ve onun bütün ağırlıklarını, erzak ve silahlarını rahatça taşıyacak sayıdadır. Ben padişahın ve vezirlerinin Malta denilen küçük bir adaya karşı sefere hazırlandıklarını sanmıyorum. Malta Seferi lafi, bizi oyalamak, bizi gafil yakalamak için bir oyun perdesidir. Bu büyük sefer hazırlığı Akdeniz'in en büyük adası olan Girit'e, bizim Girit Adamıza karşıdır. Türkler Venedik'e karşı deniz harbini bir baskın şeklinde ilan edeceklerdir. Malta adıyla yola çıkan büyük donanma, yolu üzerinde bulunan Girit Adası'na bir gece içinde 200.000 kişilik bir orduyu çıkaracaktır. Sorarım size, biz neyle, hangi askerle karşı koyacağız!.. Girit halkı Rum'dur ve Ortodoks'tur ve Katolik Venediklileri hiç sevmezler, ben orada da senelerce balyosluk ettim, Giritlileri iyi tanırım. Müslüman Türk'ü Katolik Venedik'liye tercih ederler...

On gün kadar önce padişahın mahremlerinden Cinci Hoca Efendi'yi ziyaret ettim. Galata kadısıyken bugünlerde birden yükseltildi, Anadolu kazaskeri oldu, yani Divan-ı Hümayun üyesi oldu, ziyaretimi de tebrik vesilesiyle yapmıştım. Hediye çok sevdiği için kendisine biri al biri siyah iki top Venedik kadifesi götürdüm. Çok memnun oldu.

Konağı şehrin Marmara sahiline yakın bir meydanındadır. Eşyasıyla birlikte padişah tarafından hediye edilmiştir. Şimdi halk o meydana "Cinci Meydanı" diyor, asıl adı Cündi Meydanı'dır, atlılar, süvariler meydanı demektir; gençler burada atlara binip cirit oynarlar. Şimdi bütün gençler boş vakitlerinde yine oraya geliyorlar ve o meydanda tezgâha konmuş iki kadirganın yapılışında asıl gemi marangozlarına yardım ediyorlar.

Hoca Efendi güzel, yakışıklı bir adam, yaşı da kırktan çok fazla değil ve çok zeki olduğu muhakkak. Konağında çok adam besliyor. Paraya karşı çok haris olduğu söyleniyor, her hafta bir gün hazine odasına tek başına kapanır, paralarının hesabıyla uğraşmış. Fakat konağında gördüklerime göre, para canlısı olabilir, hasis değil, para harcamasını da biliyor.

Hareminde ancak dört cariyesi varmış ikisi beyaz, ikisi zenci, bu kadınlar, Hoca Efendi'nin çamaşırlarını yıkar ve yatağını yapıp kaldırırlarmış. Kendisi bekârdır mahbubperest olarak tanınmış-

tır. İnanabilirim, kendisini ziyaret ettiğim gün odasında on altışar, on yedişer yaşında üç genç hizmetkârı vardı ve çok güzel çocuklardı. Venedik'te olsalardı, ressamlarımız onları hemen çırlıçplak soyarlar, portrelerini yaparlar ve o resimlere Adonis, Narkissos, Hermes gibi mitolojik isimler verirlerdi. Fakat şurasına çok dikkat ettim, Hoca Efendi'nin genç erkek hizmetkârları ki, sayısı yüzden fazlaydı, hiçbirisi esir pazarından alınmış, Çerkez, Gürcü, Acem, Macar, Boşnak, Arnavut köleler değil, hepsi hür gençlerdi.

Pek şatafatlı döşenmiş konakta o çok süslü uşaklar hep yalınayak dolaşıyorlardı. Efendinin kendisi de çıplak ayakla oturuyordu. Rum tercümanım vasıtasıyla konuştum:

‘İstanbul’da Malta Seferi adı altında hummalı bir faaliyet var... Konağınızın karşısındaki meydanda da iki kadirge yapılıyor... Bundan çok kuşkulaniyorum...’ dedim.

Zeki adam beni şaşırtan bir cevap verdi:

‘Niçin kuşkulaniyorsunuz?.. Siz Venedik balyosu değil misiniz?.. Biz Malta’yı müstakil bir devlet olarak tanıyoruz... Sefer hazırlığı da onlara karşıdır...’

‘Maltalılar kızlarağasının gemisini Girit Adası sularında vurdular... Biliyorsunuz ki, o ada bize aittir... Sonra Girit’te Kandiye Limanı’na uğrayarak valimizle konuştular... Hükümetimiz korsanları ve onların hediyelerini kabul eden o valiyi azletti...’ dedim.

‘Bunları biliyoruz...’ dedi.

‘Bizim Girit valisini azletmemiz, padişahımıza olan dostluğumuzun nişanesidir... Padişahınızdan da bu sefer hazırlığının yalnız Malta’ya karşı olduğuna dair teminat isteriz...’ dedim.

‘Bizim padişahımız hiçbir devlete teminat vermez, padişahımızın kastı Venedik olsaydı bunu açıkça ilan ederdi ve sizi elçi konağından çıkartıp Yedikule Zindanı’na attırırdı...’ dedi.”

Şişman Şivekâr’ın hikâyesi

Venedik balyosu mektubunu şöyle bitiriyordu:

“Karşımda Avrupalı bir diplomat konuşuyor sandım.

Hoca Efendi:

‘Balyos Bey...’ dedi. ‘Âl-i Osman Devleti şimdiki zamana kadar

rahatlık görmemiştir... Batı komşumuz Nemse Çasarı Fransa ve İsveç krallarıyla harp ediyordu, yenildi... Hazinesi tamtakır... Doğu komşumuz İran'da Şah Abbas öldü... Yer yer karışıklıklar çıkmıştır... Yeni şah padişahımızla iyi geçinmek mecburiyetindedir. Şimaldeki Moskof'a gelince, padişahımızın bir kulu olan Kırım hanımıza haraç verir... Üstelik Don ve Volga Kazaklarının başına geçen Razin adındaki atmanla uğraşiyor... Fransa kralı ile İngiliz kralının zebunudur... Her taraftan emin olan şevketli ve azametli padişahımız Akdeniz'de Maltalıyla cenge niyet etmiştir... Venedik Seferi olsaydı kimden korkacaktı ki, gizlesin... Yok yok sen kuşkulanma...'

Bu sözleriyle beni şaşırttı. Hoca Efendi'ye donanmamızın kuvvetinden bahsettim, ama açıkça övünmedim de ima yoluyla anlattım.

'Efendi hazretleri...' dedim. 'Bizim ticaretimizin büyük kısmı Mısır'la, İstanbul'la Kırım'ladır... Cümlesi Âl-i Osman memleketleridir... Biz şevketli ve azametli Osmanlı padişahıyla sulh içinde yaşamak isteriz... Ben burada dostluk için otururum... Ama Akdeniz'in kilidi olan Girit Adası da bizimdir... Venedikli cümle yalı uşağıdır... Sabi oğlancıklarımız bile gemilerde büyür... Bizde olan kaptanlar bir yerde yoktur ve kadırgalarımız da meşhurdur...'

Cin gibi zeki adam ne demek istediğimi anladı:

'Balyos Bey...' dedi. 'Sen demek istersin ki, biz Venedik Donanması'ndan çekinip Girit üzerine olan sefer hazırlığımızı Malta Seferi'dir diye saklarız... Donanmanız Girit'e gelmeden biz adayı baskınla alalım...'

Ama sözünü tamamlamadı, koynundan büyük bir altın saat çıkardı ve saate bakar bakmaz yerinden kalktı, bana eliyle şöyle bir selam verip çıktı gitti... Taze uşaklardan ikisi de peşinden koşarak gittiler. Az sonra içeriye otuz yaşlarında bir adam girdi. Hoca Efendi'nin kâhyasıymış, Efendi, padişahın yanına gitmiş ve o gün artık konağa dönmezmiş...

Hiç tereddüt etmeden size bildirmek isterim ki, bu devleti şimdi üç kişi idare ediyor; padişah, Hoca Efendi ve kaptanpaşa...

Yine dikkatinizi çekerim ki, üçü de Kösem Sultan'ın bir küçük emriyle ve yeniçerilerin kılıcıyla bir anda silinip gidebilirler...

Venedik'in emniyeti için valide sultanın dostluğunu kazanmaya muhtacız... Onun içindir ki, Kösem Sultan'a takdim edilmek üzere

en az 100.000 duka değerinde nadide hediyeler isteyeceğim... Çok görmeyiniz ve onları bana göndermekte gecikmeyiniz... O hediyeler Girit Adası'ndan pahalı değildir..."

Venedik balyosunun, Kösem'in kuvveti hakkındaki sözleri mübalağalı değildi, fakat Kösem'in o kuvvetini hediyeler karşılığı Venediklileri koruma yolunda kullanacağı bir hayaldi. Hatta o günlerde oğlundan çok kaba bir muamele görmüş, karşılığında odasına kapanıp ağlamıştı. O kadar.

Sultan İbrahim, anasını bu gibi hareketleriyle kıra kıra kendisine düşman yapmıştır. Burada "Dev Anası" Şivekâr Hanım'ın hikâyesini anlatalım.

Zendost padişah bir masalcı kadından dinlemişti: "Kadın ne kadar iri ve şişman olursa o kadar tatlı olurmuş..." Öyle bir kız istedi. Harem'de yoktu, şehirde aradılar ve Samatya'da Sulumanastır'da 16-17 yaşlarında bir Ermeni kızı buldular, bir balıkçı kızıydı, boyu iki metreye yakındı ve ağırlığı 150 okkaydı, körpe bir dev. Adı belki Hayganuş, Takuhi, Agavni, Sürpik'ti. Kız başına konan devlet kuşunu uçurtmadı, saraya koşa koşa geldi, bütün heybetiyle, içeriye kapılardan zor sığarak girdi. Harem'de ilk iş o dev anasını soymak, hamama koyup yıkamak oldu. Hamamcı cariyeler bu işi seve seve yaptılar, kendilerine adeta bir eğlence olmuştu. Ermeni kızı, avam ağzıyla, ama düzgün Türkçe konuşuyordu. Ermeni ağzıyla şirin bir İstanbul Türkçesi. Dilbaz, şen şakrak, ağır vücudundan umulmıyacak kadar oynak, şakacı ve şakaya da dayanıklı, kaşı gözü yerinde bir mahalle kızıydı. Hamamda bir Gürcü kızı adını sormuştu, hemen kendisine bir ad taktı:

"Şivekâr!.." dedi.

Başka bir Gürcü kızı ayağının tabanını Şivekâr'ın tabanıyla ölçtü, yarısında kalınca beraber gülüştiler. Şivekâr bir Çerkez cariyenin göğüslerini tuttu:

"Elmas olsaydı küpe diye kulaklarıma takardım!.." dedi.

Ve o Çerkez kızı bu iltifata karşılık, Şivekâr'ın sırtını sabunlar-ken, sabun bezi yerine uzun sarı saçlarını kullandı.

Ve Sultan İbrahim, Şivekâr'dan son derece hazzetti. Fakat Şivekâr padişahın alaka ve iltifatını hazmedemedi, hemen şımardı ve bir kabbak çiçeği gibi açıldı. Zarif ve narin Turhan Sultan'ı görünce:

“Canım çiroz istedi!..” dedi.

Bir gün de Kösem Sultan geçerken, kafes arkasına gizlenerek bir kaynana türküsü söyledi:

Kaynanamın adı Mihri
Kör olsun gözünün biri

Kösem’in asıl adı Mahpeyker’di, “Mihri” adından alındı ve:

“Kim bu edepsiz?..” diye sordu.

“Mahut Şivekâr’dır!..” dediler.

Şivekâr, Kumkapı’yı, Çatladıkapı’yı, Langa bostanlarını, Sulumanastır’ı, Yedikule’yi, hatta Sulukule’yi, Harem-i Hümayun’a getirmişti.

Bir gün odasında kafesi kaldırılmış bir pencerenin önüne kocca gövdesini sedire yatırmış nargile içiyordu. Harem-i Hümayun’a, o gelinceye kadar nargile girmemişti, padişaha “Ben nargilesiz olamam!..” deyince hazineden elmaslı bir nargile çıkarılıp getirilmişti. İki cariye bacaklarını ovuşturuyor, bir cariye de karşısında el pençe divan duruyordu. Tömbeki dumanını keyifli keyifli havaya savuran Şivekâr:

“Hasta mıyım, hasta mı olacağım?.. Saraya geleli yemeden içmeden kesildim. Bugün iki hindi budunu güç yedim... Samatya’da babamın konağındayken iki yanağım gül gibiydi!..” dedi.

Cariyeler “Hangi konak a haspa...” diyemediler, alaylıca gülümседiler.

Zümrüt küpe hikâyesi

Allık aklık düzgününü düzmüş, kuyruklu sürmesini ve kara sülük gibi rastıklarını çekmiş, bir yanağının üstüne de ladenden takma benini koymuş olan Ermeni Şivekâr padişaha yırtık bir sokak aşiftesi rahatlığıyla sarılır, “Şahbazım... Yiğidim... Delikanlım... Kocam...” gibi hitaplarla “Sağ yanağından... Bir de sol yanağından... Samur sakalından... Sırma bıyıklarından...” diyerek Sultan İbrahim’i şapur şupur öperdi ve padişah onun laubaliliklerinden haz duyardı: “Kadın dediğin bu Şivekârım gibi olur... Kuştüyü şilte gibidir...” derdi.

Şivekâr bir gün odasına gelen padişahı küskün suratla karşıladı ve onun sormasına vakit bırakmadan:

“Ben padişahıma dargınım...” dedi.

Ellerini kaldırdı ve ellerinin üstüne bakarak parmaklarını oynattı:

“Bu parmaklar yüzük ister!..” dedi.

Hazine malı yüzüklerin hiçbirisi parmaklarına girmediğinden kuyumcubaşıya yüzükler yaptırdı ve Şivekâr'ın on parmağı, elmas, yakut, zümrüt yüzüklerle donatıldı. Bir başka gün de:

“Padişahım...” dedi. “Küpelerime bak... Koskoca Âl-i Osman padişahının Şivekâr Sultanı'na bunlar yakışık alır mı?..”

“Seni şimdi hazineye götüreyim, beğendiğin küpeyi al tak güzelim...”

“Ben küpemi beğendim... Kaynanamın kulaklarındaki zümrüt küpeleri isterim...”

Sultan İbrahim şaşırdı, yutkundu:

“Anamın kulaklarındaki küpeleri mi istersin?”

Şivekâr kıırttı ve başıyla tasdik etti. Padişah cevap vermedi, Sulu-manastırlı yosma somurttu ve somurtkanlığı günlerce sürdü. Sultan İbrahim kuştüyü şiltesinde rahat yatamadı ve nihayet anasından kulağındaki küpeleri istedi. Kösem Sultan hayretler içinde ellerini kulaklarına götürerek:

“Bunları mı?” diye sordu.

“Onları isterim...”

Bir cihan imparatorluğunun hazinesine sahip bir adamın, anasının kulağındaki küpeleri istemesi garip şeydi. Hazineye paha biçilmez mücevher vardı. Kaldı ki sarayda o zümrüt küpenin hikâyesini bilmeyen yoktu. Kösem:

“Padişahım... Bunlar bana rahmetli babanın yadigârıdır!..” dedi.

“Bilirim... Ama isterim... Sana hazineden paha biçilmez zümrütler vereyim...”

Kösem oğlunun bir kadının tahrikine alet olduğunu derhal anladı, kimdi ona meydan okuyan kadın?.. Küpelerini çıkarıp verdi:

“Kime takacaksın?..” diye sordu.

“Şivekâr'a!”

İri bir dut büyüklüğünde iki zümrüdün etrafında beşer parça el-mastan hakikaten muhteşem bir çift küpeydi. Sultan İbrahim ana-

sının yanından ayrılınca, Kösem Sultan yediği darbenin tesiri altında bir müddet olduğu yerde taş gibi durdu. Sonra odasının kapısını kilitledi ve ellerini boş kalmış kulaklarına götürdü. Kendi mücevher çekmecesinde oğluna verdiği o bir çift küpenin maddi kıymetinden kat kat üstün belki kırk çift küpe vardı. Şivekâr'ın kafes arkasından yayvan bir ağızla söylediği türküyü duyar gibi oldu:

Kaynanamın adı Mihri
Kör olsun gözünün biri!

Milo Adası'nın güzel Afrosu gözünün önüne geldi, onu Sultan I. Ahmed'in hayali takip etti. Adanın sokaklarında, kırlarında yalınayak dolaşan Afro'nun oğlan ayağı dökümlü büyük ayaklarına uygun bir pabuç bulunamadığında, yüzü utancından kıpkırmızı olan küçük kıza o zamanın valide sultanı "Ayağı büyük olanın bahtı açık olur..." demişti. En körpe çağında, güzelliğinin ve gençliğinin gonceliğinde Sultan Ahmed'ine aşkla bağlanan Kösem Mahpeyker Sultan ondan da sadece aşk ve muhabbet beklemişti. Sultan Ahmed ölünceye kadar gözünde mücevher diye bir şey olmamıştı. Üzerinde bulunan her şeyin bir hatırası vardı. Oğlu İbrahim'in aldığı küpeler, onu doğurduğunda, kulaklarına, kocası tarafından loğusa döşeğinde takılmıştı. İbrahim tahta çıktığından beri de kulaklarındaydı. Valide sultanın küpelerini Şivekâr'ın kulaklarında görenler Kösem'in karşısında istihfâfla dudak bükseler haksız mıydılar?.. Bir müddet sessiz ve bir müddet hıçkırarak ağladı. Ve bu sinir buhranı geçince kesin kararını verdi:

Gasp edilen küpeleri, yüreğinin İbrahim'e karşı şefkat tılsımıydı, her an onun anası olduğunu hatırlatıyorlardı "Sana ne yaparsa yap-sın... Hoş gör, affet onu... Çok çile çekmiş bir evladındır... Hastadır... Onu sen doğurdun..." diyorlardı sanki. Kösem Sultan takma-yacaktı artık onları kulaklarına.

Ve valide sultanlığının haysiyetini koruyacaktı, ne pahasına olursa olsun.

Anasından aldığı zümrüt küpeleri Şivekârının kulaklarına eliy-le taktığı günün ertesiydi. Sultan İbrahim sabah namazını kıldığını Ağalar Camii'nden çıkarken Kızlarağası Taşyatır Ali Ağa padişaha yaklaştı, zenci titriyordu, nöbetli bir hasta gibi:

“Padişahım... Başın sağ olsun...” dedi.

Sultan İbrahim şaşırıp, gözlerini zencinin yüzüne dikerek:

“Anam mı öldü?..” diye sordu.

Yersiz bir soruydu, padişah anasının ölümünü mü bekliyordu?
Kızlarağası:

“Aman padişahım... Valide hazretlerine bir hal olsa bu Saray-ı Hümayun temelinden sarsılır... Mübarek ağzından çıkan dağ taş ardına... Şivekâr Hanım kulun ölmüştür... Gayetle şişman olduğundan bu gece uyurken nefesi tıkanıp gitmiştir...” dedi.

Padişah gözlerini kapayıp içini çekti, “Yazık... Yazık... Yazık...” diye mırıldandı, sonra göğsünün düğmelerini çözerek:

“İşte çok sıkıldım!.. Ben Harem’e dönerim, Hoca Efendi gelsin okusun!..” dedi.

Telli Haseki’nin hikâyesi

Kösem Sultan oğlunu avutacak yeni eğlencesini de hazırlamıştı, cariyelerinden Hümaşah’ı padişahın odasına koydurttu.

Hümaşah henüz 15 yaşında bir Megril kızıydı. Buğday benizli, beyzi yüzlü, koyu kumral, çok körpe yaşına nispetle uzun boylu, eski Yunan heykeltıraşlarının mermerden oydukları bakireler mabudesi Avcı Kız Diana bu dilber kızın ellerine değil, ayaklarına su dökemezdi. “Güldükçe yanaklarında gonca güller açılır, ağladıkça gözlelerinden inciler saçılır, servi fidanı boylu, melek huylu.” Dekor da güzel hazırlanmıştı: Üstünde süt mavis bir gecelik yatak entarisi vardı. Saç örgüleri sökülmüş, güzel başını bir biblo gibi teşhir eden uzun boynunun iki yanından göğsüne dökülmüştü. Başında altın bir çember üstünde elmaslı bir hilal vardı. “Gökyüzünden indim geldim” der gibi. Dal dal çiçek çiçek bir halının üstünde ayakları çıplaktı ve mavi entarisinin etekleri o zarif çıplak ayaklar üstüne dökülmüştü.

Kız talimli, tembihliydi, padişah odaya gelince onu görecekt ve şaşıracaktı. Hemen padişahın önünde diz çökecekti. Kim olduğunu sorduğunda adını söyleyecekti, “Seni bana kim yolladı” diye sorarsa “Kızlarağası” diyecekti, Kösem Sultan’dan bahsetmeyecekti.

Padişah sıkıntısını akşama kadar üstünden atamadı, bir müddet Harem’de Valide Sultan Taşlığı’nda asabi dolaştı, fakat anasının dai-

resine giremedi, sonra Sünnet Odası'na gitti, orada Hoca Efendi'yle buluştu, okundu, sohbet etti. Donanma ahvalinden konuştular, öğleden sonra beraber tersaneye gidip geldiler. Yatsıdan sonra Harem'e dönerken Şivekâr'ı hatırladı. Yoktu artık şişman yosması, boynuna "Şahbazım, delikanlım, kocam" diye sarılan kadın. Tekrar sıkıntı bastı. Fakat yatak odasına girip de Hümaşah'ı görünce şaşırıldı. Kızın başındaki elmaslı hilal, üçer kollu iki büyük şamdandaki balmumlarının ışığında pırıl pırıl göz alıyordu, onu bir peri kızına benzetiyordu. Kızı görünce içindeki kasvet kalkıvermişti.

İbrahim de kumral saçlı ve sakallı, zarif endamlı, 28 yaşında bir genç adamdı. Önünde diz çökmüş olan güzel kızı koltuğundan tutarak ayağa kaldırdı:

"Peri misin, cin misin?.." diye sordu.

Genç padişah masal dinlemesini çok severdi, Megril kızı da saraya geleli çok masal dinlemişti:

"Ne periyim ne cinim... Sen padişahımın Hümaşah cariyesiyim..." dedi.

Ama o gece zifaf gecesi olmadı.

Kesin kararını vermişti. Hümaşah'a ilişmeyecekti. Sarayının gelenegini bu kız için bozacaktı. Padişahların koyunlarına konulan kızlar gebe kalırsa nikâh kıyılır, "haseki sultan" unvanıyla padişah karısı olurdu. Hatırladı ki güzel anasına babası Sultan Ahmed de öyle yapmıştı. Sultan İbrahim babasından daha da ileri gitti. Hümaşah'a önce nikâh kıydırarak, sonra teliyle duvağıyla onu bir gelin sultan yapacaktı. Ertesi sabah bu isteğini kızlarağasına bildirdi ve süratle düğün hazırlığının yapılmasını emretti.

Şivekâr'ın ölümü kafasında bir burgu olmuştu?.. Sulumanastır'ın şımarık yosması, Sultan Ahmed'in ruhu ile Kösem Sultan'ın kırık ana kalbinin hışmına mı uğramıştı?.. Yoksa iki zenci haremağasının kara pençelerinde, yağlı kementle mi boğulmuştu?.. Araştırsa belki öğrenebilirdi, ama "Şivekâr'ı anan boğdurttu!.." derlerse ne yapacaktı?

O gece, odasında bulduğu güzel Megril kızının masum uykusunu seyrederken karar verdi. Hümaşah'ı Harem-i Hümayun'da bırakmayacaktı.

Atmeydanı'nda Sultan I. Ahmed'in büyük camiinin karşısında muazzam bir saray vardı. Makbul İbrahim Paşa'nın sarayı. Onun

bir geniş bölümü Hümaşah'a ikametgâh olarak hazırlandı. İki gün içinde yeniden döşenip dayandı. Kösem de oğlunun kararını tasvip edince Harem'de Hümaşah'a karşı başlayabilecek büyük kıskançlık önlendi.

Hümaşah, Kösem'in yetiştirmesiydi, ona karşı sonsuz hürmeti vardı, hudutsuz itaati vardı. Fakat bir padişah maşukası olarak etraf onu Kösem'in karşısına bir kudret olarak dikebilirdi.

Düğün günüydü. Telli duvaklı gelin sultanın her şeyi tamamlanmıştı, üstü bir kuyumcu dükkânı gibiydi, yalnız kulaklarında küpe yoktu. Kösem kendi kulaklarından muhteşem yeni küpelerini çıkardı, baklava biçiminde iki büyük elmas küçük yakutlardan çerçeveler içine alınmış, Hümaşah'ın kulaklarına kendi eliyle taktı, İbrahim'in gözü önünde ve "Sarayına sık sık gelirim kızım... Seni de sık sık beklerim..." dedi.

Malta Seferi'nin coşkun heyecanı arasında Sultan İbrahim'in düğünü İstanbul halkını büsbütün coşturdu. Düğün şenlikleri yedi gün yedi gece sürecekti, halk on beş gün on beş geceye çıkardı.

Hümaşah, telli duvaklı sultan, İbrahimpâşa Sarayı'na altın kafesli ve gümüş tekerlekli bir saray arabasıyla götürüldü. Arabaya at koşulmamıştı. Enderun'un başları altın külahlı, esvapları sırma işlemeli, bellerinde altın kemer ve mücevherli hançerlerle biri öbüründen güzel gençleri çekmişti arabayı. Hümaşah o günden sonra halkın kendisine taktığı isimle "Telli Haseki" lakabıyla anıldı. Düğünün bütün masrafını Kösem Sultan kendi kesesinden ödemişti. "Şu kadar yetimeyi çeyizleyip evlendirdim. Hümaşah da bir yetimedir!.." demişti. "Bu düğün benimdir, damat oğlumdur!.." demişti.

Yine bir düğün hikâyesi

Sultan İbrahim'in on beş gün on beş gece süren düğününde halk için en mühim hadise, yeni bir oyuncu kolunun kuruluşu olmuştu. Tek bir oyunu Atmeydanı'nda sahneye koymak için kurulmuş bir topluluk. O da Galata Rumlarının düğün hediyesi olmuştu.

Gayet zengin bir mücevhercinin mirasyedi çapkın ve zıdır oğlu, adı Laskaris ve şöhreti Cevahirci Güzeli'ydi, Galata Müslümanları da "Laskara Çelebi" derdi. Altın keselerinin ağızlarını açtı ve iki

gün içinde, sahnesi koca bir meydan olacak bir oyuncu kolu topluluğu kurdu. Göstereceği basit, fakat muhteşem oyununun senaryosunu da kendisi hazırlamıştı.

Evvela Kaptan-ı derya Yusuf Paşa'ya gitti. Genç bir padişahın, saray geleneklerini yıkarak küçük, güzel bir kızın gelinlik hakkına gösterdiği hürmeti dilinin dönebildiği kadar övdü. İstanbul'da ilk defa görülecek olan öyle bir düğünde eğlenceler arasında elbette ki oyuncu kolları da bulunacaktı. Ne kadar hüner gösterecekler, o kollar, kolların oyuncularını ve oyunlarını halkın bildiği şeylerdi. Kendisi yepyeni, görülmemiş, tanınmamış oyuncularla hiç seyredilmemiş bir oyun oynayacaktı. Yusuf, Laskara Çelebi'ye:

“Benden ne istersin?..” diye sordu.

Çapkın zıppır genç:

“Tersanede yeni yapılan gemilerden 18 oturak bir kalikanın bana bedeli mukabilinde satılmasını isterim...” dedi.

18 oturak, 18 çift kürekli bir kalika, koca bir gemidir. 18 çift, 36 kürektir, bir küreğini 3 hamlacı çeker, o zamanlar harp gemilerinin hamlacıları da forsa denilen harp esirleri ile zindanda yatan müebbet hapis mahkûmlarından seçilir, 108 forsa hamlacısı vardır. O koca geminin yapısı masrafını hemen ödedi ve kalikayı satın aldı.

Sonra Galata harabathanelerinden, meyhanelerinden, güzellikleri dillere destan olmuş 50 nefer köçek ve saki oğlan topladı, hepsi Sakız Adalı o Rum mahbuplarını Çerkez, Gürcü, Abaza ve Megril kızları, cariyeleri kılık kıyafetine soktu. Gemisinin 36 küreğine de yine Galata'nın eli ayağı düzgün ve kaşı gözü yerinde Rum palıkar ve pedimularından 36 genç oturttu, onları da yarı çıplak forsa kılığına koydu. Kalika, içindeki sahte kızlarla bir esirci gemisi olmuştu, tekerlekli bir kızak üstünde yürütülerek Atmeydanı'na getirildi.

Kendisi de esirci olmuştu. Meydanda kızları haraç mezat satmaya başladı. Alıcılar yine kendi topluluğunun türlü kıyafette adamlarıydı. Fiyat artırımlar, pazarlıklar, kız teşhir eden esircinin onları övme yolunda söyledikleri zincirleme nüktelerle doluydu ve halk gülmekten katılmıştı. Hiçbir pazarlık uymadı, satışa çıkardığı kızların hepsi Laskara Çelebi'nin üstünde kaldı. Ve esirci, çıplak forsalarına kızları yağma ettirdi, sözde mezat yerine gelen forsalar, rasgele bir kıyı kapıp omuzlayarak gemiye götürdüler. Ortada 14 kız kaldı, Laskara:

“Bunlar da benimdir!..” dedi, o kızlar da Laskara’yı omuzladılar ve gemiye götürdüler ve gemide, ambardan çıkan 80 kişilik bir saz heyetinin iştirakiyle bir raks faslı başladı, o zaman da Sultan İbrahim’i öven şiirler okundu, kasideler, şarkılar, türküler..

Halk Laskara’nın oyuncu topluluğuna “Cevahir Kolu” adını vermişti, ertesi gün Cevahir Kolu’nu seyretmek için Atmeydanı’nda, bin bir ayak bir ayak üstünde, muazzam bir kalabalık toplanmıştı. Ama Cevahir Kolu ve Esirci Gemisi görünmedi. Laskara, takımını o günün akşamı dağıtmış, gemiyi de Tersane’ye götürüp donanmaya hediye etmişti. Yusuf Paşa’nın arz etmesi üzerine Sultan İbrahim, Cevahirci Güzeli Laskara’ya Eğriboz Adası Rumlarının çorbacılığını verdi.

Telli Haseki’nin düğününü Sultan İbrahim’in henüz 3 yaşındaki kızı Fatma Sultan’ın düğünü takip etti. Mini mini sultan, Kaptan-ı derya Yusuf Paşa’yla evlendi, sembolik bir evlenme. O da gelin olarak İbrahim Paşa Sarayı’nda başka bir daireye getirildi. Zenginlerden, devlet ricalinden ve İstanbul esnafından sultana gelen düğün hediyeleri 90 manda arabası doldurmuştu. Hediyeler, Atmeydanı’nda halka teşhir edildi.

Bu düğünler 1645 yılı Mart’ının ortalarında olmuştu.

Nisanın on dokuzuncu çarşamba günü Yalı Köşkü’nde yeni bir huzur divanı toplandı. Serdar ve Kaptan-ı derya Yusuf Paşa ile sefere gidecek Tersane erkânına ve gemi kaptanlarına ve kara ordusu kumandanlarına, büyük rütbeli zabitlerine hilatlar giydirildi.

Deniz sancakları beylerinden Rodoslu Memipaşaoğulları, kaptanpaşanın davetiyle İstanbul’a gelirken Ege Denizi’nde küçük bir Malta korsan gemisine rastlamışlar ve kısa süren bir cenkten sonra korsan gemisini zapt etmişlerdi. İçindeki kürekçi Müslümanları esaretten kurtarıp 36 nefer Malta şövalyesini de zincire vurmuşlardı.

Maltalılar birer iç donuyla çıplak, el ve ayak bileklerinde zincirlerle o divan günü padişahın huzuruna getirilmişlerdi. Seferin başarıyla biteceğine hayırlı bir işaret bilindi, hatta padişah:

“Cezire fethine fal-i hayırdır!..” demişti.

Divanda bulunan ulema efendilerden biri ukalalık etti:

“Şevketli padişahımız cezirenin adını Malta Ceziresi diye açıklamalıdır...” dedi.

O adam Cinci Hoca'nın hemen yanında oturuyordu. Hüseyin Efendi eliyle onun ağzını kapatarak:

"Sus!.. Haddini tecavüz etme... Padişahımız ne söylediğini pekâlâ bilir..." dedi.

O toplantıda Malta Adası'nın adından hiç bahsedilmeyerek sadece "ada" denilmesi işte o bir tek adamın dikkatini çekmişti.

27 Nisan Perşembe günü serdar ve kaptanpaşa Tersane'den amiral gemisine, baştardaya bindi. Bayraklarla donatılmış büyüklü küçüklü 150 parça harp gemisinden mürekkep Türk donanması, deniz askerlerinin, azaplarının bir ağızdan tutturdıkları bir gemici ile hisiyle Tersane önünden "Ada Seferi" niyetiyle yola çıktı. Tersane'de geleneksel dua okunurken de sadece "Ada Seferi" denilmişti, Malta adı yine yoktu.

Deniz ortasında okunan ferman

İstanbul halkı sahillere koşmuş, yığılmış ve boy boy kayıklara dolarak deniz üstüne dökülmüştü. Malta Seferi'ne çıkan donanma uğurlanıyordu.

Baştarda, paşa gemisi en önde, Yalı Köşkü karşısına geldiğinde, Yusuf Paşa bir filikaya binerek, padişaha veda ziyaretine gitti. Kaptanpaşaya, bir samur kürk giydirildi, elmaslı bir hançer ve elmaslı bir keleş verildi. Padişah da kendi eliyle, ünlü hattat Amasyalı Şeyh Hamdullah'ın yazısıyla Mushaf-ı Şerif vererek:

"Gazada yoldaşın olsun... Fethedeceğin yerlerde Kuran-ı Azimüşşan'ın emrinden çıkma, zulümden sakın, adaletten ayrılma!.." dedi.

Donanma gemileri, arkadaki öndekinin dümen suyuna düşmüş, denizi küreklerle gümbür gümbür döverek Yalı Köşkü önünden geçerlerken, her gemi üçer ağız top ateşiyle padişahı selamladı.

Yüz yıldan beri bir gelenek olmuştu, padişaha veda töreninden sonra donanma, hemen Marmara'ya açılmazdı. Beşiktaş önüne gidip Barbaros Hayreddin Paşa'nın türbesi önüne saf saf dizilip demir atar, bir iki gece de orada, demir üstünde yatarı. Ertesi cuma sabahı donanma erkânı ve gemi kaptanlarıyla karaya çıkan Yusuf Paşa, Barbaros'un türbesini ziyaret etti. Öğle ve cuma namazları Sinanpaşa Camii'nde kılındı. Denilebilir ki, o Sinanpaşa Camii, kapıları iba-

dete açıldığından o güne kadar ve ondan sonra da zamanımıza kadar öyle bir vakit ve cuma namazı görmemiştir.

Pazar sabahı Beşiktaş önünden kalkıldı. Padişah bu sefer de donanmanın gidişini deniz kenarındaki İncili Köşk'ten seyretmişti. Deniz yüzüne de kayıklardan bir kilim serilmişti sanki. Gemilerin yoluna, rengârenk esvapları ve rengârenk serpuşları o insanlar sanki bir çiçek tarlası halinde serpilmişti. Hani "Desturdur!.." denilse, İstanbul halkı, küçücük kayıklarıyla Malta Adası seferine gidecekti. Ortada donanmaya bırakılan geçit olmasa, kayıktan kayığa atlanarak Sarayburnu'ndan Üsküdar'a geçilebilirdi.

Donanma Boğaz'dan çıktıktan sonra Çeşme Limanı'ndan bu sefere memur edilmiş Anadolu vilayet ve sancakları askerlerini, Selanik Limanı'ndan da Rumeli askerlerini aldı.

Türk sularında uğranılacak son liman, Mora Yarımadası'nın güneyindeki Navarin'di. Donanma o limana 8 Haziran'da girdi ve on üç gün kaldı. Bütün asker, çadırlarla karaya çıkarıldı, bütün gemiler boşaltılarak kızaklara alındı ve yağlandı. Bu iş bittikten sonradır ki, Türk donanması açık denize çıktı. Herkesin bildiği, artık doğrucu Malta'ya gidileceğiydi.

O günün akşamı, 21 Haziran Çarşamba, en önde bulunan paşa gemisi, rotasını değiştirdi, batıya doğru giderken güneye döndü. Bütün kaptanlar şaşırıldılar ve paşa gemisinden verilen bayrak işaretleriyle bir toplantıya çağırıldılar.

O akşam serdar ve kaptanpaşa bir harp divanı kurdu ve koynundan çıkardığı bir fermanı okudu.

Serdara, kumandanlara, kaptanlara, askere ve gemicilere hayır dualarla başlayan fermanda, hedefin Malta Adası olmayıp, Girit Adası olduğu bildiriliyordu: "... Doğu Akdeniz bizimdir.. Mora'dan başlayarak Tunus'a kadar, firdolayı etrafı bizim topraklarımızdır. Girit Adası da Doğu Akdeniz'in göbeğinde bir kilit taşı gibi durur, bütün deniz yollarımıza hâkim bir Venedik kalesidir. Böyle şey olmaz!.. O adanın hakiki sahibi biziz ve malımızı Venediklinin elinden almalıyız! Venedikliyle olan sulhumuzu da biz bozmuyoruz, Malta korsanlarına yataklık yaparak onlar bozmuştur. Girit Adası gibi bir kaleye sahip olan bir devlet, Doğu Akdeniz'de güvenden sorumludur. Venedikli o hususta âciz olduğunu göstermiştir..."

Yusuf Paşa fermanı okuduktan sonra:

“Girit gazası ve Girit Adası’nın fethi niyetine El Fatiha!..” dedi. İşte yirmi beş yıl sürecek Girit Cengi böyle başlamıştı.

Kara ve deniz muharebelerinin on binlerce şehidinin kanı pahasına, adanın Türkler tarafından fethiyle sona erecekti.

1645 yılı Eylül’ünün beşinci salı günü sabahı Tersane kaptanlarının en namlılarından Cafer Reis’in on çiftte kalikası bayraklarla donanmış olarak İstanbul Limanı’na girdi. Akdeniz’den, Girit Adası’ndan geliyordu. İçinde yeniçeri çorbacılarından Ömer Ağa, Serdar Yusuf Paşa’nın Hanya Kalesi ve şehrinin fethi müjdesini getiriyordu. Hanya, Akdeniz’in kilit noktasında Venediklilerin bir müstemlekesi olan o büyük adada, Venedik valisinin oturduğu Kandiyе’den sonra Girit’in ikinci büyük şehri oldu.

İstanbul’da yer yerinden oynadı, on gün süren fetih donanması şenliği yapıldı. Geceler gündüze eklendi. Çarşı boyları düğün evine döndü. Haliç’te Bahariye’den ve Karaağaç’tan, Boğaz’da, Anadolu ve Rumelihisarlarına, Marmara’da Haydarpaşa Bahçesi önlerinden Yedikule Kalesi’ne kadar deniz yüzü meşaleli, fenerli kayıklarla doldu. 140 tane büyük sal üzerine rengârenk kandillerle aslan, deve, fil, horoz, tavuskuşu, servi ağacı, gül, sümbül, lale şekilleri, toplar, kaleler, camiler yapıldı. Güzel güzel sözlerle mahyalar kuruldu. Sabahlara kadar havai fişekler atıldı. “Ve bu hayühuy arasında, nice âşık-ı şeydalar, kınalı kuzucuklarını sine-i muhabbete çekme fırsatını bularak murada kavuştular...”

Girit Cengi’ne parlak bir zaferle başlamış olan Nadinli Yusuf Paşa, çocukluğu memleketinde çıplak ayaklı sefalet içinde geçmiş genç vezir, Hanya Kalesi ve şehrinin fethinde bir fazilet, insaniyet, adalet timsali olmuştu. Kılıçla girdiği kalede, Venedikli müdafileri sadece harp esiri olarak tutuklamıştı, Venedikli esirlere, devletlerine karşı vazifelerini yapan askerler olarak hürmet edilmesini emretti. Kılıçla girdiği şehirde mala, cana, ırza, namusa tecavüz ettirmedi, şehir halkını o günden itibaren padişahının tebaası kabul etti. Birkaç büyük kiliseyi camiye tahvil ettikten sonra, şehir halkını diğer mabetlerde dinlerince ibadette serbest bıraktı. Şehir halkı tamamen Ortodoks Rum’du, Katolik Venediklilerden nefret ediyordu. Yusuf Paşa’nın fazileti, insaniyeti ve adaleti karşısında onu düşman ordusunun mu-

zaffer kumandanı olarak değil, kendilerini, Venediklilerin elinden kurtaran bir halaskâr gibi karşıladılar.

Girit çok büyük bir adaydı. Venedikliler o adada müstemleke memurlarıydı, halk, her tarafa, Hanya'da olduğu gibiydi. Bütün ada Rumları, sevmedikleri Venediklilere sırtlarını büsbütün döndüler, gözleri köylerine, kasabalarına gelen yollara çevrilmiş, Türkleri beklemeye başladılar.

Işığa bakmayan baykuşlar, yarasalar

Yusuf Paşa, Hanya Kalesi'nin tamiri işini bitirdikten sonra kaleye yeteri kadar asker bıraktı, 21 Ekim 1645 Cumartesi günü Türk donanması ve ordusuyla İstanbul'a doğru Hanya Limanı'ndan yola çıktı. Ağır bir seyirle iki ayda, Sakız Adası'na geldi, donanmayı orada bıraktı ve kendisi paşa gemisiyle hemen İstanbul'a geldi. Donanma Çeşme'de Anadolu askerini, Selanik'te de Rumeli askerini karaya çıkarıp arkadan gelecekti. Serdar da 1646 ilkbaharında taze kuvvetlerle Girit'e dönecekti.

20 Kasım 1645, bir pazar günü, Yusuf Paşa'nın İstanbul'a dönüşü, büyük şehir halkını tekrar coşturdu. O kasım ayı Hicri takvimde 1055 yılı Ramazan'ına rastlar. Bayram aynı zamanda Yusuf Paşa'nın zafer şenliği haline getirildi.

Genç vezirini bağrına basan Sultan İbrahim, Yusuf Paşa'nın kavuşuna mücevherli bir sorgucu kendi eliyle taktı. Serdar, Hanya şehrini yağmadan nasıl koruduğunu ve halka gösterdiği himayeyi anlatırken padişah ağlamaya başladı: "Var olasin... İki cihanda yüzün ak olsun... Benim de senden istediğim buydu..." dedi.

Bayramın ilk gecesi idi. Kumkapı sahilinde bir balıkçı ufukta, deniz üstüne düşmüş bir yıldız kümesi gibi ışıklar gördü: "Donanma geliyor!..." haberi bir saat içinde şehrin her tarafına yayıldı. Duyan sokağa fırladı, sokaklara fırlayanlar Marmara kıyılarına koştu, oraya koşanlar, ellerinde meşaleler ve fenerlerle bulabildikleri kayıklara doldular. Ardından da Haliç'in iki sıralı iskelelerinden ve Galata'dan, Tophane'den, Beşiktaş'tan, Üsküdar'dan kopan meşaleli ve fenerli kayıklar Marmara'ya doğru açılmaya başladı. İstanbul'un tatlılığı meşhur olan bir sonbahar gecesi idi. Meşaleler, fenerler, da-

vullar, zurnalar, fener alayları sabaha kadar sürdü. Donanma, limana günün ilk ışıklarında girmek için çok ağır geliyordu. Yine en öndeki geminin izine turna katarı gibi dizilmiş harp gemilerinin kürekçileri ağır, fakat öylesine kürek çekiyorlardı ki, 150 parça geminin kürekleri aynı anda suya dalıyor, aynı anda sudan çıkıyordu. Sabahın taze ışığında görülecek manzaraydı. Gemilerde Tersane askeri, azaplar, başlarında al Cezayir fesleri, sırtlarında beyaz gömlekler, beyaz donlar, bellerinde al kuşaklar, baldırları çıplak ayakları çıplak, selam nizamı üzere dizilmişlerdi. Gemi direkleri bayraklarla donatılmıştı.

Yalı Köşkü'nde Tersane'nin büyük zabitleri, gemi kaptanları, serdarın dönmelerine izin verdiği kara ordusu kumandanları padişahın huzuruna çıktılar, hepsi ayrı ayrı, Sultan İbrahim'in iltifatlarına nail oldu. Hepsine mücevherli kılıçlar verildi. Başlarına mücevherli çelenkler takıldı.

Budin Valisi Deli Hüseyin Paşa o günlerdeydi ki, Budin'den İstanbul'a gelmişti. IV. Murad yaranından hayatta kalmış tek adamdı. Donanmanın İstanbul Limanı'na girdiği gün de Yalı Köşkü'nde padişahın huzurunda bulunuyordu. Sultan İbrahim:

“Senin için bir bahadır pehlivan adamdır derler... Seni Girit'e Venediklikle cenge göndersem gider misin?..” diye sordu.

Deli Hüseyin Paşa, padişahın ayaklarına kapandı:

“Padişahım sen çok yaşa... Vallah billah ben de şimdi beni Girit'e yolla diye yalvaracaktım... Vallah giderim, billah giderim, Girit'te Venedikliye bir Âl-i Osman kılıcı çalarım ki, senin dostların gülsün, düşmanların ağlasın...” dedi.

O gün Deli Hüseyin Paşa'ya ikinci vezirlik payesiyle Hanya Kalesi muhafızlığı verildi. Birkaç gün sonra da yeni kuvvetler, erzak, cephane ve toplanan Mora limanlarının birinden Girit Adası'na geçmek üzere İstanbul'dan ayrıldı.

Deli Hüseyin Paşa'nın Girit'e yollanmasında Kösem Sultan'ın büyük tesiri olmuştu. Hüseyin Paşa'nın eli, Sultan Murad zamanında rüşvet ve hediye almaya alışmıştı, elleriyle hediye dağıtmasını da bilirdi. Valide sultana gönderdiği bir mektupta, büyük adanın fethi için girişilecek muharebelerde ele geçecek gaza ganimetlerinden bahsetmiş ve mektubunu: “Girit'e gitsem de siz velinimetim sultanım hazretlerine Venedikli hazinelerinden Karun'un, Harun'un gör-

mediği mücevherler ve dünyanın dört bucağından toplanmış nadide ve paha biçilmez eşya göndersem...” diye bitirmişti.

Deli Hüseyin Paşa okuma yazma bilmezdi. Sözde mahrem mektubunu bir kâtip oğlanına yazdırmıştı. Pek çabuk yayıldı ve herkesin kafasında koca bir soru belirdi. “Yusuf Paşa kim bilir neler, ne hazineler getirdi Girit’ten?” diye. Kafasında böyle bir soru olanlardan biri de Kösem Sultan’dı.

Yusuf Paşa, Hanya’dan eli boş, sadece şan, şeref, haysiyet, namusla dönmüştü. Yusuf Paşa’nın şanlı dönüşünden ilk gözleri kamaşan adam da Sadrazam Sultanzade Mehmed Paşa olmuştu. Serdar onun için bir kâbus olmuştu, tantanalı dönüşüne bakılırsa, genç vezir muhakkak sadrazam olmak isteyecekti.

Sultanzade, Malta Seferi adı altında donanmanın İstanbul’dan ayrıldığı günden beri, padişaha her sabah kıymetli hediyeler göndermeyi âdet edinmişti ve hediyeleri de hep kadın ziynet eşyalarıydı, küpeler, yüzükler, bilezikler, iğneler, kemerler, sırmalı inci işlemeli çevreler, top top kıymetli kadın esvaplıkları... Sultan İbrahim de, onları o anda yanında bulunan bir cariyesine, bir mahbubesine veriyordu. İbrahim de, Mehmed Paşa’nın hediyelerine çabucak alışverişmişti.

Sultanzade bir sabah, fındık büyüklüğünde, Hürmüz incilerinden zarif bir gerdanlığı bizzat getirmiş ve padişaha:

“Şevketli azametli padişahım... Yusuf Paşa kulun Girit’ten Hanya gibi metin bir kale fethetti... Kendisine Mısır valiliğini vererek mükâfat etmek lazımdır...” dedi.

Sultan İbrahim, bir elindeki gerdanlığa bakmış, bir Mehmed Paşa’nın yüzüne, sonra da kaşlarını çatarak:

“Bu ne manasız, münasebetsiz laftır... Onu mansıpla mükâfat etmek gerekse, senden mührümü alır ona veririm...” dedi.

Sultanzade, makamında kalabilmek için tek çareyi, tezvirde, fesatta gördü.

Yusuf Paşa, Girit’ten getire getire bir Eskiçağ harabesinden söktürttüğü iki güzel mermer sütun getirmişti. Sultan İbrahim bir cami yaptırırsa o mabede konulmak üzere, Sultanzade bir gün de padişahla şöyle konuştu:

“Bu Girit Seferi için bu kadar hazine ve mal harcandı... Yusuf Paşa ne istedi ise esirgemedik, tedarik ettik, verdik... Bir kuru kale al-

dı... Hanya şehri içindeki bu kadar bin küffarı, şu kadar kere yüz bin altın ve cevahir ve kıymetli eşyalarıyla sağ salım bıraktı... Bu yaptığı iş akıl almaz... Meğer ki, kendisi Hanya'nın zenginlerini gizlice haklayıp onlardan hazine almış ola... O sefer için biz hazineler harcadık... Aldığı kuru kalenin muhafızlarına da bunca paralar verilecek... Siz padişahıma getire getire iki taş direk getirdi... Kendisinden sual buyurunuz, ahvalini tetkik ve teftiş ettiriniz...”

Vezirin bu sözleri padişahın üzerinde istenilen tesiri yaptı. Hanya Fatihi herhalde müşkül durumdaydı. Elmas bıçakla sınanmak isteniyordu.

60.000 florin hikâyesi

Bir gün sonra Sultan İbrahim, Yusuf Paşa'yı asık yüzle kabul etti. Genç vezir şaşırmadı, sadrazamın söyledikleri kendisine çoktan ulaştırılmıştı. Padişah:

“Yusuf, bilirsin ki, padişahlara yalan söylenmez, söyleyenin akıbeti iyi olmaz. Hanya kâfirlerinden ne kadar florin ve cevahir aldın?” diye sordu.

Ve kaptanpaşanın cevabını beklemeden bostancıbaşıya:

“Al şunu hapsed... Aldığı şeyler tahkik ve teftiş olunsun... Kâhyası ve cümle mahrem adamları da hapsedilsin” dedi.

Cinci Hoca da o anda huzurdaydı, padişahın ayaklarına kapandı:

“Padişahım izin ver... Bu Yusuf Paşa kulunun da sen padişahımıza arz olunacak sözü olsa gerektir... Hanya gibi bir kaleyi fethetmiş olan bir kulunu mal için hapsedmek sen padişahımın şanına uymaz...” diye yalvardı.

Sultan İbrahim Yusuf Paşa'nın yüzüne bakmadı yahut bakamadı:

“Sözün varsa söyle...” dedi. “Ama yalan söyleme...”

Yusuf Paşa gayet serbest konuştu:

“Benim gizlim yoktur padişahım... Ben kimseden bir habbe almış değilim... Alnım ak, yüzüm pak, yüreğim rahat... Ben Girit'e yağmaya, soyguna gitmedim padişahım... Akdeniz'in kilidi ve toprakları da verimli o büyük adayı senin memleketlerine katmak için gittim... Girit Adası'nda Venedikli dediğin birkaç bin kişidir... Cümle ahalisi Rum'dur ve dört yüzyıldan beri Venedikli zulmünden bizar

olmuşlardır... Hanya'nın fethi o adaya attığımız ilk adımdır... Adanın fethi bundan sonra başlayacaktır... Eğer ben Hanya'yı aldığım-
da, askere 'Yağmadır' deseydim, Hanyalının malına, mücevherine,
kızına oğlanına tamah etseydim, Girit'in bütün Rumları Venedik-
liyle bir olur, bizim de bundan sonra işimiz yaman olurdu... Şim-
di Rumlar adanın her tarafında bizi bekler... Türk gelsin, Venedik-
liden kurtulalım derler... İşte ferman ettin, teftiş etsinler, tahkik et-
sinler, bir habbe aldığım meydana çıkarsa, beni katlet, kanım sana
helal olsun... Sen de bilirsin padişahım... Sadrazam Mehmed Pa-
şa, daha bidayette bu sefere muhalefet etmişti... Venedik balyosu,
Sultanzade'ye altmış bin florin vaat edip 'Hemen gayret edin, padi-
şahı Akdeniz Seferi'nden vazgeçirtin' dediğini benim gibi şu Hoca
Efendi hazretleri de bilir... Şimdi ayıbı meydana çıkacak diye kor-
kar, hakkımdaki tezvirleri ondandır..”

Padişah, Cinci Hoca'ya sordu, o da yemin ederek:

“Vallah padişahım o zaman bu altmış bin florin hikâyesini ben de
işitmiştim...” dedi.

1645 yılı Aralık ayının on yedinci pazar günü sabahı, padişahın
emriyle sadrazamın başkanlığında divan toplandı. Aslında divan sa-
lıydı, konuşulacak bir mesele de yoktu. Kazasker efendiler, defterdar
paşa, kaptanpaşa, kubbe vezirleri, reisülküttab efendi, nişancı efendi,
yeniçeri ağası bakıştılar. Sadece sohbet etseydiler konuşulacak tek
konu, Girit olacaktı.

Yusuf Paşa sadrazamın yüzüne bakmadı, onun da kaptanpaşayla
bakışacak, yüzü yoktu.

Sessizliğin soğukluğunu gidermek için Defterdar Salih Paşa bir
hikâye anlattı, gülüştüler. Ama hepsinin içinde bir merak vardı ve
padişah'tan bir haber bekliyorlar gibiydi.

Kapıcılar kethüdası ile padişahın yeni gözde musahibi İranlı bir
delikanlı, Mir Mehmed Ağa geldi, sadrazamın eteğini öptüler, Mir
Mehmed Sultanzade'ye bir hatt-ı hümayun verdi, koca kâğıtta Sul-
tan İbrahim'in elyazısıyla iki kelime vardı: “Mührümü ver!..”

Şişman sadrazamın pembe yüzü bembeyaz oldu. Güç iştirilir bir
sesle:

“Ferman padişahımın...” diyebildi.

Koynundan çıkardığı mühür kesesini Mir Mehmed Ağa'ya tes-

lim etti ve divanda bulunanlara selam bile vermeden ve hatta yüzlerine bile bakmadan kalktı, Kubbealtı denilen divan salonunu terk etti. Kendisini takip eden bendeleriyle orta kapıya doğru koşarcasına yürüdü ve kapının önünde bekleyen atına bindi.

Divan dönüşlerinde, bir gelenek olarak sadrazamlara sarayına kadar refakat eden resmi maiyeti de ardından gitmeye hazırlanıyorlardı ki, kapıcılar kethüdası:

“Paşa azledilmiştir... Sizler kalın!..” dedi.

Büyük şehirde dalga dalga yayılacak olan haberin ilk lafları Aya-sofya Çarşısı’ndan başladı:

“Vezirin yanında yeniçeri ağası yoktur!”

“Arkasında alay çavuşları da yoktur... Azledilmiş!”

“İsabetli olmuş...”

“Vezir olalı ne iş görmüştür ki...”

“Yok... Hizmeti vardır... Nifak ve fesat ilminde ustaydı...”

“Donanma gemileri yapılırken garip yiğitler ve yalınayaklı oğlan-cıklar bile yevmiye ve akçe demeyip gaza aşkına ırgat olup can ve başla keser salladılar... Bu adam ne gayret gösterdi?..”

“Gösterdi, gösterdi... Akdeniz seferine mâni olmaya çalıştı...”

“Venedik balyosundan altmış bin florin almıştır derler...”

“Yok... Altmış bin değil, yüz bin florindir...”

“Biz onu Civan Kapıcıbaşı’yken biliriz... Kitabı duka altını, imanı florindir.”

“Sultanzade olmasaydı kellesini Bab-ı Hümayun önüne atarlardı...”

“Padişahımız mührünü acaba kime verecektir?”

“Kaptan-ı derya Hanya Fatihî Yusuf Paşa dururken mühür kime verilir?..”

“Yüreğinde din ve devlet gayreti olan bir taze yiğit vezirdir...”

“Padişahımızın dahi ona teveccühü ziyadedir...”

“Merhamet, şefkat ve adalet onda tamam olmuştur...”

“Zamanın Hatem-i Tayyîsidir...”

“Bu devlet onun gibi veziri az görmüştür...”

Çok geçmedi, saraydan bir haber sızdı ve çarşılı yine konuştu:

“Bre hayf... sad hayf... Mühr-i hümayun Defterdar Salih Paşa’ya verilmiş!”

“Bu oğlan delidir...”

Çarşılı konuşmakta devam ediyordu:

“Salih Paşa da gayret ve hamiyet sahibi vezirdir...”

“Öyledir... Akdeniz seferinde hazine tedarikinde hizmeti oldu...”

“Benden iştmiş olma... Padişahımız ile Yusuf Paşa arasında soğukluk varmış...”

“Sen de benden iştmiş olma... Padişahımız, Yusuf Paşa’nın teftişini ferman etmiş...”

“Vallah yalandır... Billah yalandır!”

“Gazi Yusuf Paşa’nın teftişten korkusu yoktur...”

“Yüz kere yüz bin florin büyük lokmadır... Adama yutturmazlar...”

“Yüz kere yüz bin florin bir çanak baldır, etrafa birer parmak yalattın mı ağızlara baldan kilit vurulur... Florinin lafı olmaz...”

Sultanzade’den mühür alındığı sırada Sultan İbrahim Arz Odası’nda bulunuyordu. Kapıcılar kethüdası az sonra tekrar Kubbealtı’na geldi ve kaptanpaşanın eteğini öpererek:

“Sizi padişahımız ister... Buyurun...” dedi.

Artık apaydın bir meseleydi, Sultan İbrahim mührünü sevgili gözdesine verecekti, Silahtar Yusuf Paşa sadrazam oluyordu. Bütün divan erkânı:

“Hayırlı, mübarek olsun sultanım...” diyerek tebrik ettiler.

Yusuf Paşa yüzünde acı bir tebessümle bir şey söylemeden çıktı gitti, padişahın huzuruna da kesin kararını vermiş bir adamın metanetiyle girdi. Padişahın tahtının sırma saçaklarını öperek bir adım geri çekildi.

Padişah, ağzı sırma kordonla bağlanmış al atlastan bir kese içindeki altın mührünü uzatarak:

“Yusuf!.. Mühr-i hümayunum ile devletimin bütün işlerini sana sipariş ederim!” dedi.

Kaptanpaşa uzatılan keseyi aldı, öptü, başına götürdü ve sonra padişaha geri verdi:

“Beni bu hizmetten affet padişahım...” dedi.

Sultan İbrahim şaşırды:

“Bre bu ne yabane laftır!”

Yusuf Paşa vakarlı bir istighayla sözünü tekrarladı:

“Beni bu hizmetten affet padişahım!”

Sultan İbrahim bir Yusuf Paşa’ya, bir mühür kesesine baktı:

“Cümle vezirlerim bu mühür için can atarlar... Sen ise bana geri verirsın... Bre bu ne manasız iştir!..” dedi.

Yusuf Paşa’nın gözleri yaşardı, yaşlar kırık bir kalp kaynağından geliyordu:

“Padişahım... Benim için sana Hanya’dan hazineler almıştır dediler... Sen de o müfsitlerin sözlerine inandın, beni bostancıbaşının hapsine vermek istedin... Yüz kere yüz bin, bir kere yüz bin florin senin mührünün yanında nedir ki?.. Sen padişahım bilmiş olası ki, ben Hanya’dan ne Rum’dan ve ne dahi Venedikliden florin almadım, işte şimdi senin mührünü almadığım gibi!.. Bu kulunu affet ve mührünü bir başka kuluna ver...”

Ve padişahıtan cevap beklemedi, tahtın saçağını öptü, geri geri sessizce çekilerek Arz Odası’ndan çıktı. Babü’s-saade içinde Kapıarası denilen yerde bir hasır üstüne oturdu.

Padişah “Çık” demeden huzurdan çıkılmazdı. Haksız bir muamelesinden duyulan kalp kırıklığı acısı da olsa bir padişahın yüzüne karşı, o kırıklık bu kadar sert bir dille açıklanmazdı. Vakaya kızlarağası, kapıcılar kethüdası, musahip Mir Mehmed Ağa ve bostancıbaşı ağa şahit olmuşlardı. Sultan İbrahim şaşkın şaşkın:

“Bre ben çık demeden huzur-ı hümayunumdan çıkılır mı?.. Âl-i Osman kapısında böyle küstahlık görülmüş müdür?..” diye söylendi.

Huzurda bulunanların hepsi padişahın bostancıbaşıya: “Boğ şu küstahlı!..” diye Yusuf Paşa’nın idamını emredeceğini beklerken Sultan İbrahim sözünü: “Bu oğlan delidir!.. Vallah aklıyla zoru vardır!..” diye bağladı. Sonra kapıcılar kethüdasına:

“Yusuf benim musahibimdir, var git kendisine sor, vezirlerimin arasında sadrazam olmaya layık kimi bilir..” dedi.

Kapıarası’nda oturan Yusuf Paşa başını kaldırıp padişahın emrini tebliğ eden adamın yüzüne bakmadan:

“Defterdar Salih Paşa!..” dedi.

Kapıağası Arz Odası’na girip çıktıktan sonra Kubbealtı’na gitti, kendisine hadiseyi açıklama yetkisi verilmemişti, gizli tutması da emredilmemişti, “Mertlik ölmedi ya” diyerek Defterdar Paşa’nın eteğini öptü:

“Padişahımız mührünü kaptanpaşa hazretlerine verdi, kabul etmedi, padişahımız, ‘Mührümü kime vereyim’ diye sordukta sizi söylediler, buyrun sultanım, mühr-i hümayununu vermek için padişahımız şimdi sizi bekler...” dedi.

Divandakilerin hepsi içlerinden aynı sözü geçirdiler: “Yusuf Paşa’nın aklıyla zoru vardır...” dediler.

Defterdar Salih Paşa sadrazam oldu. Mührü koynuna koyarak huzurdan çıkmak üzereydi ki, Sultan İbrahim:

“Yusuf nerededir?...” diye sordu.

Yeni sadrazam:

“Kapıarası’nda oturur...” dedi.

Sultan İbrahim:

“Vallah bu oğlan delidir... Kapıarası’nda mücrim gibi oturmak ne manadır... Var ona selamımı söyle... Yusuf yine kaptanpaşadır ve ikinci vezirimdir ve musahibimdir ve Girit üzerine serdarımdır... Geceyi gündüze katıp başladığı işi tamamına erdirdin!...” dedi.

“Yusuf bin Abdullah, cennetliktir inşallah...”

Aradan bir ay kadar geçti. Kaptan-ı derya Yusuf Paşa Sultan İbrahim’in yüzünü yalnız bir defa, Hicri 1055 yılı Kurban Bayramı’nın arife günü devlet erkânıyla birlikte saraya gittiğinde gördü, resmi bir tören gereğince. Sözde padişah musahibiydi, dilediği anda huzura çıkabilirdi. Fakat kalbi öylesine kırılmıştı ki Sultan İbrahim’in yüzünü görmek istemiyordu. Kulağında sesini bile duymaktan çekiniyordu. O bir ay içinde Atmeydanı’nda mini mini sultanıyla beraber ikametne tahsis edilen saraya da adım atmamıştı. Tersane’de kaptanpaşalara mahsus küçük bir kasırda yatıp kalkıyordu; kışın geçmesini, deniz seferi mevsiminin başlamasını sabırsızlıkla bekliyordu. Bir sabah namazında ağlamaya başlamış, sadakatine güvendiği bir içoğlanına:

“Şehitlik özlerim... Beş vakit namazda duam odur... Girit’e varmam nasip olursa din ve devlet yolunda aradığımı bulurum...” demişti.

Tersane’ye her gün gelen Sultan İbrahim de o bir ay içinde bir kere bile gelmemişti. Yeni sefer hazırlığının ne âlemde olduğunu anası Kösem Sultan’a teftiş ettiriyordu.

Yusuf Paşa biliyordu ki Cinci Hoca ile Kösem Sultan iki kudretli dostuydu, Kösem, arkasında icabında sığınacağı bir kale, Hoca Efendi de kendi ile padişah arasında sihirli bir kalkandı. Kaptanpaşa elinden geldiği kadar onlardan da kaçıyordu. Bir gün Tersane'ye gelen Kösem Sultan onu ısrarla çağırtmıştı:

"Paşa oğlum..." demişti. "Bilirsin ki padişahımızın sen kuluna karşı teveccüh ve muhabbeti ziyadedir... Niçin saraya varmaz ve velinimetini görmezsin... Gözden ırak duran gönülden de ırak düşer..."

Yusuf Paşa:

"Sultanım hazretleri..." dedi. "Nadin Beyi'nin ahırlarında taş toprak üstünde yalınayaklı yanaşma oğlancık olduğum zamanları özlerim..."

Acaba valide sultan hazretleri, Milo Adası'nda taş toprak üstünde çıplak ayaklı dolaştığı zamanlarını özlemiyor muydu?.. Kösem Sultan, o hiçlik içindeki hürriyetine, yoksulluk içindeki aşkına bir özlem duysa bile o duygusunu asla dile getiremezdi.

Kurban Bayramı bir salı gününe rastlamıştı. Pazarı pazartesiye bağlayan arife gecesi Bostancıbaşı Hasan Ağa bir rüya görmüş ve heyecan içinde uyanmış, neye yoracağını bilemeyerek fevkalade bir vakanın çıkmasını kaygıyla beklemeye başlamıştı. Rüyası şuydu:

Yusuf Paşa başında perişan bir tülbent, ayakları çıplak ve iki elinde mezar taşı şeklinde iki kâğıt levha tutarak Hasan Ağa'ya gelmiş: "Bre Bostancıbaşı... Bu levhaları Hattat İbrahim Çelebi'ye yazdırttım... Nasıl, yazılar hoş düşmüş mü?.." diye sormuştu. Mezar taşı şeklindeki iki kâğıttan birinde "Yusuf bin Abdullah", öbüründe de "Cennetliksin inşallah" yazılıydı. Paşa, Hasan Ağa'ya "Bostancıbaşı... Sana vasiyetimdir... Beni Üsküdar'da Karacaahmet Sultan yanına götür..." demişti. Hasan Ağa, kaptanpaşanın sesi kulaklarında aksederek uyanmıştı.

Yusuf Paşa'nın Girit'ten padişaha hediye olarak getirdiği iki muazzam mermer sütun gemilerden çıkarılıp Yalı Köşkü'nün arkasına bir yere yatırılmıştı. Arife günü sabahı Sultan İbrahim'in Yalı Köşkü'ne inerken yolu o sütunların yanından geçti. Musahip Mir Mehmed Ağa, 19 yaşlarında bir Acem mahbubu, nifak ve fesat ilminde yaşından ve aşırı güzel yüzünden umulmayacak kadar bilgi sahibiydi:

"Donanma ve toplar ve cephaneye ve erzak için bu kadar bin kese

harcandı, mukabilinde bu iki taş direk geldi... Bu iki taş direk zahir cevahirden olmak gerek!.." dedi.

Padişahın sinirleri zaten bozuktu. Fitneci Acem oğlanının bu sözü gergin sinirlerine bir kamçı gibi indi.

O sabah Kubbealtı'nda da Girit'teki orduya gönderilecek mühimmat ve erzak için divan toplantısı vardı. Padişah Yalı Köşkü'nden haber gönderdi: "Gelip huzurumda konuşsunlar..." diye.

Sadrazam, altı vezir, iki kazasker, defterdar, nişancı, reisülküttap, kaptanpaşa ve yeniçeri ağası, bir cihan imparatorluğunun azamet ve şanına layık debdebeyle geldiler. Padişahı hürmetle selamlayarak yerlerine henüz oturmuşlardı ki Sultan İbrahim kaptanpaşaya dönüp:

"Yusuf... Bilirsin ki sen yine Girit üzerine serdarsın. Rumeli'nde ve Anadolu'da iç eyaletlerde ne kadar vali ve sancakbeyi varsa derya misal askerleriyle alıp hemen Girit'e git, o adayı bana baştan başa fethet..." dedi.

Ve cevap beklemedi:

"İşte bugün ferman ederim... Yarın donanmayla Akdeniz'e çık git..." dedi.

Üzgün ve küskün Yusuf Paşa gülmemek için kendisini zor tuttu:

"Padişahım..." dedi. "Bugün Ocak ayının yirmi ikisidir... Erbain içidir, deniz seferi mevsimi değildir. Kış ortasında Girit dağlarında derbentlerinde cenk mi olur? Derya misal asker buyurursun... Ümmet-i Muhammed'i kara çamura mı gömeyim, dağların karına buzuna mı yedireyim?.."

"Ferman senin, itaat benden", "Hemen giderim", "Üç gün, beş gün, bir hafta, on gün mühlet ver, hemen giderim" diyemedi. Kalk çık git, sonra ne yaparsan yap, bir ay Çeşme'de oyalan, bir ay Sakız'da oyalan, bir ay Selanik'te oyalan...

Sultan İbrahim birden parladı:

"Bre bakın şu haddini bilmeze... Bre ben sana kalk git derim!.." diye bağırdı.

Yusuf Paşa'nın da Dalmaçyalı inadı tuttu:

"Padişahım..." dedi. "Ben de sana gidilmez derim. Yapılan yeni gemiler bitmedi... Seferden dönmüş gemilerin cümlesi kızaklardadır, tamir görürler, noksanları tamamlanır."

Ağır sinir buhranlarında Sultan İbrahim o kadar hızlı konuşurdu ki ne söylediği anlaşılmazdı:

“Hele bakın şuna... Hele bakın şuna... Hâlâ konuşur, hele bakın şuna... Sen kendini bir hizmet mi görmüş sanırsın, bu kadar hazine-mi sarf ettin... Karşılığında iki taş getirdin. O taşlar zahir cevahir olmak gerek” dedi.

Bir kabir taşının hikâyesi

Zamanımızda, Haydarpaşa’dan Üsküdar’a giderken, ana caddede eski su terazisi geçilince sağ koldaki mezarlıkta, cadde kenarında ve set üstünde bir vezir kabri görülür. “Selimi” kavuğu sola doğru hafifçe yatmış, sanki boynu bükük bir mazlum gibi, talik yazıyla kısa kitabesi şudur: “Hanya Fatihi Gazi Silahtar Yusuf Paşa’nın ruhu için El Fatiha.”

Yolu oradan geçenler o kabri görür ve yazıyı okurlarsa, esirgemesinler bir Fatiha’yı.

Sadrazam Salih Paşa, Yusuf Paşa’nın cevap vermesine mâni olmak istedi. Kaptanpaşa “Bırak Paşa baba... Ben zilletle yaşayacaklardan değilim...” dedi ve aynı yüksek sesle:

“Bu kuluna niçin çıkışırsın padişahım...” dedi. “Bu kadar hazine sarf ettik ama, Girit denilen o koca adaya adımıımızı sağlam attık... Hizmetimi sen bilmezsen Allah bilir... İslam’ın kılıcından aman dilemiş düşmanı o kılıçla doğrayacak mıydım!.. Uğrunda benim elimden hizmet bu kadar gelir... Getirdiğim iki taş direk cevahirden değildir... Ama üstünde gözyaşı, kan da yoktur... Bir başka kulun gitsin, benim kadar hizmet etsin!..”

Padişah artık hiçbir şey dinleyecek, görececek halde değildi, yine bağırdı:

“Sana var git derim... Durma git... Yoksa seni katlederim!”

“Ben de şimdi vakti değildir... Gidilmez derim!”

Padişah yerinden fırladı, herkes ayağa kalktı. Sultan İbrahim’in gözleri bostancıbaşının üzerinde durdu:

“Kaldır şunu!..” diye gürledi.

Bu bir idam emriydi. Hasan Ağa o gece gördüğü rüyanın dehşetle tecellisini görmüş, titriyordu. Yusuf Paşa da bostancıbaşıya döndü:

“Yürü... Götür öldür... Ne durursun!..” dedi.

Yalı Köşkü'nün kapısına doğru yürüdü ve orada koluna biri girdi, Cellatbaşı Kara Ali'ydi. Sadrazam koştu, bostancıbaşıya:

“Sakın ha... İşe başlamayın... Padişahımız fermanını tekrarlasın... Padişahımızın bir makbul bendesidir... Bir gazi vezirdir...” dedi.

Padişah Yalı Köşkü'nde küçük bir odaya çekilmişti. Sadrazam Salih Paşa, Yeniçeri Ağası Musa Paşa'yla birlikte Sultan İbrahim'in yanına gittiler. Yusuf Paşa'nın affı için ayaklarına kapandılar. Sultan İbrahim, göğsünü bağrını yırtıp yaraladı, o korkunç sinir buhranlarından birinin pençesindeydi. Bir sedire uzanmış, vücudu kaskatı olmuştu, çenesi kenetlenmiş, yüzü morarmış, boğulacakmış gibiydi. Nihayet kollarını güçlkle hareket ettirebildi, entarisinin ve gömleğinin düğmelerini kopardı, kenetlenmiş çenesini güçlkle açabildi, ağzından korkunç bir ses çıktı:

“Boğun!..”

Musahip Mir Mehmed de odadaydı, hemen dışarı fırladı. Bostancıbaşıya bu son emri bildirmeye koşuyordu. Sadrazam oğlanı önlemeye çekindi.

Hekimbaşı ile Cinci Hoca Hüseyin Efendi geldiler. Padişahın sinir krizini atlatması yarım saatten fazla sürdü. Etrafına ürkek ürkek bakınarak Sadrazam Salih Paşa'ya:

“Yusuf'u boğdular mı?..” diye sordu.

Gözleri yaşlı olan vezir:

“Ferman-ı hümayunun üzere, boğdular padişahım” dedi.

Sultan İbrahim ayağa kalktı ve odada dolaşmaya başladı, ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilmiyordu. Bir hayli zaman geçti, sıkıcı sessizlik içinde, sonra güç duyulur bir sesle: “Buraya getirsinler, göreyim...” dedi. Cellat Kara Ali ile yamağı Hamal Ali, kaptanpaşanın naaşını bir kilim üzerinde getirdiler, Yusuf Paşa uyuyormuş gibi yatıyordu, üstünde ölü soğukluğu yoktu. Gözleri kapalıydı, ama Sultan İbrahim, onu, gözkapaklarının altından kendisine lanetle bakıyormuş sandı, korkuyla titreyen bir sesle:

“Böyle bir vezirime kıydım... Yazık oldu... Ben bunun ahını çekeirim!..” dedi.

Sonra bağırır gibi sesini yükseltti:

“Sebep olana lanet!..” dedi.

Ve gözleri ateş saçarak Mir Mehmed Ağa'nın yüzüne saplandı.

İranlı delikanlı korkusundan yere çököverdi. Padişah:

“Bre hiz oğlan!.. Bre müfsit melun!.. Yusuf’un kanına girmeme vallah sen sebep oldun... Şu andan itibaren seni karşımda görmeyeyim... Sarayımdan def ol git... İstanbulumda da durma... Çık git... Çık git...” dedi.

Sonra yere çökmüş olan Mir Mehmed’e ayağıyla birkaç defa vurdu ve ortaya bir emir verdi:

“Başından üsküfünü alın... Sırtından esvabını yırtın, esvabını yırtta yırtta soyun... Başı açık, yalınayak, bir don ve bir gömlekle sarayımın kapısından dışarı sokağa hakaretle atın bu hiz oğlanı... Tez dediğimi yapın... Bre size söylerim... Atın bunu sokağa...”

Kapıcılar kethüdası, korkusundan bayılmış olan Mir Mehmed’i huzurdan sürükleyerek çıkardı. Padişahın emri aynen yerine getirildi.

Esmer güzeli bir delikanlıydı. Saray avlularından, yalınayak, başı açık, üstünde bir iç donu ve bir iç gömleğiyle yarı çıplak hakaretle geçirildi ve o kış Bab-ı Hümayun’dan dışarı, Ayasofya Meydanı’na atıldı; kendisini seyreden bir kalabalığın ortasında dili tutulmuş, şaşkın, perişan, düşünemeyen, ağlayamayan, bir robot halinde yürüdü... O yürüdü, kalabalık yol verdi, o yürüdü; kalabalık peşi sıra gitti... Ve nihayet bir Bektaşî babası, sırtından abasını çıkarıp delikanlının omuzlarına attı, kalabalığı kalender bakışlarıyla dağıttı, Mir Mehmed’i aldı götürdü, nereye, belki hiç bilinmeyecekti. Saraydan çıkan üç bostancı neferi koştu yetişti. Kalender Bektaşî’nin abası içinde büzülmüş Mir Mehmed’e “Seni padişahımız affetti!..” dediler. Bir anda taze can bulan delikanlı, dervişin abasını atıp bostancıların yanında saraya döndü, dervişin yüzüne bile bakmadı.

Kurban Bayramı’ndan sonra

Sultan İbrahim, bostancıbaşıya, Yusuf Paşa için: “Bir vasiyeti oldu mu?..” diye sormuştu; Hasan Ağa’nın kulağına, kaptanpaşanın sesi aksetti:

“Oldu padişahım...” dedi. “Üsküdar’da Karaca Ahmed Sultan’ın yanına defnedilmesini istedi...” Sonra üzülerek:

“Yarın mübarek Kurban Bayramı... Ben Yusuf’u bugünden kurban ettim...” dedi.

Bebekken şeran dul kalmış kızına bir koca, Girit'teki orduya bir serdar ve Tersane'ye de bir kaptanpaşa bulmak lazımdı, birkaç gün içinde üçü de bulundu.

Bebek sultana sembolik kocayı Kösem Sultan buldu, 20 yaşında çok güzel bir delikanlı olan Silahtar Fazlı Ağa. Kaptanpaşayı da sadrazam buldu, tecrübeli, namuslu, cesur, 70 yaşında bir vezir; Musa Paşa. Serdarı padişahın kendisi seçti: "Civan Kapıcıbaşı dedikleri adamı da serdar yaptım..." dedi.

Sultan İbrahim arife gününden beri, sanki bir şey, bir leke kazıyormuş gibi sık sık alnını kaşımaya başlamıştı. Fakat yirmi bir ay sonra, 16 Eylül 1647, bir pazartesi günü, bir masum kanına daha girecekti. O yirmi bir ayın vakalarını bir panorama halinde kaydedelim.

Sultan İbrahim, Tersane'deki donanma hazırlığına bakma işini Cinci Hoca Hüseyin Efendi'ye vermişti. Anadolu kazaskeri olan Hoca Efendi her gün sabah namazından sonra konağından çıkıp Kasımpaşa'ya gidiyordu. Bir cuma günüydü, büyük bir rezalet koptu. Ankara ayanından ve sayılı zenginlerinden Kederzade Efendi adında birinin kapısından yetişmiş Uzun Ahmed adında bir molla, taşra kadılarından olan kardeşi vasıtasıyla Cinci Hoca'ya 4.000 kuruş rüşvet göndermiş ve kendisini Ankara'ya kadı tayin ettirmişti. İlk işi de eski efendisi Kederzade'yle uğraşmak olmuştu, bir miras meselesinde ondan kıyasıya mahkeme harcı almıştı. Kederzade de Cinci Hoca'ya 1.000 altın gönderdi, eski uşağı Uzun Ahmed'i azlettirdi. Uzun Ahmed'in İstanbul'da bulunan kardeşi de bir sabah soluğu Tersane'de aldı. Gayet kaba adamdı. Cinci Hoca'nın huzuruna çıktı. Efendinin yanı çok kalabalıktı, bütün Tersane erkânı, Tersane'ye gereken keres-teyi ve sair levazımatı veren tüccar bulunuyordu, bir destur demeden:

"Bre Kazasker efendi..." dedi. "Senin utanman, arlanman, dinin, imanın yok mudur!.. Kardeşimin 4.000 kuruşunu aldın, elimize bu mansıp kâğıdını verdin... Altı ay sonra da kardeşimi azlettin... Ver bizim kuruşlarımızı!.."

Hoca Efendi kaba adamı huzurundan kovdu; adam:

"Sen bizim paramızı ver, çıkar giderim, yüzünü görene lanet!.." dedi.

Hüseyin Efendi tersane kâhyasına:

"Al şu melunu... Tersane zindanına koy!.." dedi.

Kâhya:

“Efendi hazretleri... Biz askeriz... Ulemadan bir kimseyi Tersane zindanına koyamayız... Kendi adamların tutsunlar, hapsetsinler...” dedi.

O anda, o mecliste bulunanların gözleri önüne Yusuf Paşa geldi. Tersane işleri kimin elindeydi, kime kalmıştı. Tersane’deki herkese bir hüüzün, ümitsizlik çöktü. “Yusuf Paşa gitti, artık Girit Cengi’nde yüz aklığı olmaz...” denilmeye başlandı.

Cinci Hoca, ak sakallı o taşra kadısına mektep çocuğu gibi müt-hiş bir falaka dayağı attırmıştı, rezalet tersaneden bütün şehre yayıldı. Şeyhülislam sadrazama, sadrazam padişaha gitti. Sultan İbrahim sordu:

“Lala... Benim hocama ne ceza münasıptır?”

“Padişahım... Hoca Efendi allame-i zaman da olsa artık senin divanında oturamaz, Anadolu kazaskerliğinden azli lazımdır...”

“Ben de onu azlettim... Hapsi de gerekirse hapset...”

“Hapsi gerekmez ama, o 4.000 kuruşu ondan almak gerekir.”

“Al... Benim hocam bir büyük saray yaptırmıştır derler... Doğru mudur?”

“Doğrudur padişahım...”

“O sarayı da rüşvetle mi yaptırmıştır?”

“Üç sene evvel çıplak ayağında yarım pabuçla gezerdi... Babasından kalmamıştır...”

“O sarayı da alın, damadım Fazlı Paşa’ya verin... Sultan kızımla orada otursun!”

Cinci Hüseyin Efendi, cinler tarafından çarpılmışa döndü. O da sadrazama gitti, şefaata rica etti. Salih Paşa şefaata ricasını reddetti. Hüseyin Efendi cesur adamdı:

“Bana da senin hanümanını başına yıkmak inşallah nasip olur!...” dedi.

Vezir kayıtsız, ama muhakkak ki gafil:

“Var elinden geleni ardına koyma!” diyerek efendiyi kovdu.

Hoca Efendi padişaha koştu. Sarayda herkes huzura kabul edilmeyeceğini sanıyordu, bilakis, derhal kabul edildi. Şaşıranlar önce padişah tarafından da azarlanacağını sandılar, bilakis aşırı iltifat gördü, Sultan İbrahim:

“Sarayını sana bağışladım... Var git sefayı hatırla otur... Öbür olan şeyleri de hoş gör hocam... Sana bu devleti dün ben verdim, bugün de ben aldım, yarın yine veririm... Buraya istediğin zaman, baban eviymiş gibi gir çık... Sana destur!” dedi.

Kösem Sultan olanları dikkatle takip ediyordu. Kesin kararını vermişti. Oğlu Sultan İbrahim’e asla güvenemezdi. Bir sinir buhranı, bir müfsit sözü elinden her şeyinin alınması için kâfiydi.

Sarhoş uşak ile turşucu çırağı vakaları

Kolay inanan, kolay kızıp parlayan, kolay affeden Sultan İbrahim, hükümdarlık sanatını bilmiyordu. Adil padişah olma duygusu, temiz yürek, herhalde kâfi değildi ve Akdeniz’de Venedik’le başlamış olan harbin, memleket içinde de ne gibi sıkıntılar doğurabileceğini elbette ki görmüyordu.

Evvela taht şehri halkı, İstanbullular tabaka tabaka neşesini, huzurunu, güvenini kaybetmişti. Adalet cihazını temsil eden kadıların, hâkimlerin rüşvetle tayin edildikleri ve gittikleri yerde halkı rüşvetle ezdikleri, avami tabiriyle “Ali’nin hakkını Veli’ye verdikleri” artık kahvehane, bozahane sohbeti konusu olmuştu.

Valilerden aldığı mektuplar sadrazamı çok düşündürüyordu: “Kadınların, hâkimlerin rüşvet zulmünden yılmış köylü, çeteler halinde dağlara çıkıyor, gasp edilmiş hakkını şekavetle almaya çalışıyor...” diye yazıyorlardı.

Yusuf Paşa’nın boğdurulmasında, “Boğ” emrini veren padişah tarafından suçlandırılmış Acem mahbubu Mir Mehmed, başından üsküf alınmış, sırtındaki esvabı hakaretle yırtılarak soyulmuş, başı açık, yalınayak, bir iç donu ve iç gömleğiyle saray kapısından dışarı atılmışken, kovulmuş genci asla bulunamayacak bir kalenderhaneye götürecek olan Bektaşî babası az gecikmemiş olsaydı, Mir Mehmed, omuzları üstüne atılan derviş abasının altından sıyrılıp saraya dönemeyecekti. Cinci Hoca da vezir tarafından terslendiğinde, Sultan İbrahim’e koşmasaydı, müsadere edilmiş olan sarayını geri alamayacaktı.

Ehemmiyetsiz gibi görünen vakalar, adi zabıta vakaları bazı zamanlar bir ihtilalin habercisi olurlar.

Zülüflü Baltacılar Ocağı'ndan Kastamonulu zeberdest bir delikanlı, sarayda Mir Mehmed'in uşağıydı. Acem musahiple senlibenli olmuştu. Şehir içinde dolaşmaya çıktığında şarap ve kebab arar, sarhoş olup saraya döner, "Mir Mehmed Ağa'nın baltacısıdır" diye kimse ses çıkarmazdı. Kastamonulu çapkın uşak bir gün Kumkapı'da bir bozahanede aşırı derecede sarhoş olmuştu. Bir yeniçeri, saray baltacısına: "Sen bu halle bir yere gidemezsin şahbazım... Adım atacak halin yoktur... Ben seni odamda misafir edeyim..." demiş ve sarhoşu korumada aşırı alaka gösterince, adım atacak hali olmayan zülüflü baltacı bıçağını çekip yeniçeri neferini kasığından vurup öldürmüştü. Hakikatte de adım atacak halde değildi, yakalandılar, Ağakapısı'na götürdüler. Yeniçeri Ağası Hasan Ağa vakayı saraya bildirmiş, Mir Mehmed: "Uşağımın cezasını ben veririm... hemen bana gönder..." deyince katil baltacı saraya yollanmıştı.

Cinayet, yeniçeri kışlalarında duyulmuş, ertesi sabah üç yüz kadar yeniçeri Ağakapısı'na gitmiş; "Kısasa geldik... Yoldaşımızın kanına kan... Katili bize verin..." diye bağırmaya başlamışlardı.

Yeniçeri ağası müşkül durumda kaldı, o miri sarayın harem kısmına kaçtı. Ağakapısı önünde bağrıışan yeniçeriler de kısa zaman içinde üç yüzden bine çıktı.

Az önce Ağakapısı'ndaki zabitlerden birine bir turşucu çırağı turşu getirmişti, bir adam, deni bir adam, 19-20 yaşlarındaki o genci kolundan tutmuş, kapıdan çıkarıp yeniçerilerin önüne atmıştı.

"Alın... Katil budur!.." demişti.

Neye uğradığını bilemeyen zavallı turşucu çırağı: "Vallah ben katil değilim... Ben turşucuyum... Kıymayın... Masumum!.." diye çırpınmış ise de kurtulamamış, delikanlıyı hançer üşürüp paralamışlardı.

Kıyas derken, asıl vakadan kat kat şeni bir cinayet işlenmişti. Bu sefer halk ayaklandı. Masum gencin ölüsünü aldılar, başta delikanlının ustası olan turşucu, yollarda çığ gibi büyüyen iki bin kişilik bir kalabalık, Paşakapısı'na dayandılar. Sesleri direk direk yükseldi:

"Devletli vezir... Bu ne olmayacak şenaattir... Kıyas için katil isteyen yeniçeriye elin aslan gibi masum evladı öldürtülür mü?.. Bu kanın vebali senin ve padişahın boynundadır!.. Biz de bu masumun kanına kan isteriz!.." dediler.

Salih Paşa, birkaç adamı içeri aldı, teessürlerine çok samimi ola-

rak iştirak etti. Şehit turşucu çırağının babasına kendi kesesinden 1.000 altın diyet verdi ve vakayı padişaha arz edeceğini bildirdi.

Fakat müessif hadiseyi arz etmek için saraya gittiğinde huzura kabul edilmedi, karşısına Mir Mehmed Ağa çıktı: “Padişahımız Harem’dedir!” dedi. Aslında ise Sultan İbrahim Harem’de değildi, Yalı Köşkü’ndeydi ve vezirden az önce gelmiş Cinci Hüseyin Efendi’yle birlikteydi. Sadrazamın kendisine arz etmek istediği konuyu onun ağzından dinlemişti. Hoca Efendi:

“Padişahım... Şehirliyi ayaklandıran sadrazamdır!..” diye anlatmıştı.

Ne Mir Mehmed’den ne de şımarık uşağından bahsetmişti. Bir sarhoş kötü oğlan, bir yeniçeri vurmuş, yeniçeriler de katili paralamış... Turşucu çırağı hikâyesi uydurmaydı.

Sultan İbrahim, büyük bir memurun azlini, yerine kimin tayin edileceğini daima sadrazama soragelmışti. O günlerde sadrazama sormadan defterdar ile kaptanpaşayı azletti ve yine sadrazama sormadan, İncirköylü Ahmed Paşa’yı defterdar, damadı ve musahibi genç Fazlı Paşa’yı da kaptanpaşa yaptı. Salih Paşa’nın yerine de adam aramaya başlamıştı. Cinci Hoca’nın sözleri padişahın kafasına iri bir temel çivisi gibi kakılmış, girmişti. Sinir krizleri sık sık geliyor ve artık Cinci Hüseyin Efendi’nin keskin nefesi de tesir etmiyordu.

Hemen her gün, arabayla, atla, tahtırevanla şehir içinde dolaşüyor, halktan hürmet, muhabbetli alaka gördükçe, içindeki türlü kurnutuları biraz atıyordu. İstiyordu ki, halk ona, vezirlerinden, ulema-dan ve hatta anasından şikâyetle bulunsun. Hepsinden korkuyordu. Günlük şehir gezintilerinin hepsinde de muhakkak hasta okuyucu bir hoca efendi, bir şeyh efendi arıyordu.

O sırada Şeyhülislam Muid Ahmed Efendi öldü. Onun yerine de Abdürrahim Efendi’yi tayin etti. Rumeli kazaskerliğinden azledilmiş, köşesinde oturan, bilgili bir adamdı. Şeyhülislamlığı hiç düşünmüyordu. Birden o yüksek makama çıkması, sadece Sultan İbrahim’in lütfu eseri-ydi. Elbette ki, padişaha karşı bir minnet duygusunun altında kalacaktı.

Yine o sıralarda İstanbul, Anadolu’dan gelen büyük bir isyan haberiyle çalkalandı.

Dağ padişahı

Seydişehir ayanından Kara Haydar Ağa, sancakbeyi ile kadı efendinin rüşvet tazyiki ve zulümlerine dayanamayarak adamlarını toplamış, silahlandırmış: “Şekavet öyle olmaz, böyle olur” diyerek sancakbeyi ile kadı efendiyi öldürtüp dağa çıkmıştı. Malını, mülkünü, bir bakır maşrapaya varıncaya müsadere etmişlerdi. İki yıl dağdan dağa dolaşmış ve bir gece Uluborlu’da Velibaba Bektaşî Tekkesi’nde yataarken basılmış, yirmi kadar adamıyla beraber öldürülmüştü.

Kara Haydar Ağa’nın “Altınbaş Mehmed” diye anılan 15 yaşında bir oğlu vardı, “güzellikte afet-i devran, cesarette merd-i meydan ve kahraman-ı zaman, altın gibi sarı saçlı bir taze civan”dı. Babasının tekke baskınından kurtulan adamları onun etrafında toplandılar. Altınbaş Mehmed Bey de bir gece intikam kastıyla Velibaba Tekkesi’ni bastı. Bektaşî canlarından, tekkenin garip misafirlerinden, kadın, çocuk kimi bulduysa hepsini kesti. Canlı olarak kedi, köpek, kümes hayvanı bile bırakmadı. Ve sonra o tarafların ulu dağlarından Sükût Dağı’na çıktı.

Karahaydaroğlu’nun dağa çıkması artık adi bir şekavet vakası değildi, Sükût Dağı’nda padişahlığını ilan etti.

Civar kasaba ve köylere fermanlar yolladı: “Anadolu benimdir, Rumeli de Osmanlı’nın!..” diye. Vergilerin kendisine verilmesini emretti.

Dağlarda köylü çeteleri dolaşıyordu, duyan çete reisleri onun yanına koştu. Kuvveti gün günden artıyordu.

İstanbul’da da bir haber yayıldı, “Dağ Padişahı sadrazama da ferman yollamış” diye. Hatta fermanı ezbere okuyanlar bile vardı: “Osmanoğlu’nun mührünü bırakıp benim yanıma gel... Senin gibi dirayetli, namuslu bir vezire muhtacım... Senin yerin buradadır... Zulüm altında inleyen Anadolu’yu o zalimler elinden kurtaralım...”

Bu haberi İstanbul halkı arasında yayanlar ve Dağ Padişahı’nın fermanını ezbere okuyanlar Cinci Hüseyin Efendi’nin adamlarıydı. Hoca Efendi’nin adamları iriyarı, dört kaşlı, taze Safranbolu uşaklarıydı.

Haberi Salih Paşa duyduğunda ne yapacağını şaşırdı. Kendi kulağına geldiği gibi, padişah da duyacaktı. Aslı olmadığını anlatmak

ve Sultan İbrahim'i bunun, çok pis bir tezvir olduğuna inandırmak zordu. Kaldı ki, divan günleri bile padişahı göremiyordu. Her an ap-tesli ve vasiyetnamesi koynunda dolaşmaya başlamıştı. Padişah da hemen her gün şehir içinde dolaşıyordu. Şehrin sokakları dardı, birkaç sefer önüne yük arabası çıkmıştı, geçememiş, sinirlenmiş ve bir fermanla gündüz İstanbul içinde araba bulunmasını yasak etmişti. Sadrazam da bu araba yasağını tellallarla halka bildirmişti. Çarşı-lara, pazarlara yük indirecek arabalar şehre ancak akşam ezanından sonra girebilecekti.

1647 yılı Eylül'ünün on altıncı pazartesi günü Sultan İbrahim öğleden sonra atla sokağa çıktı. Beyazıt'ta Okçularbaşı'nda Girit Cengi için geceli gündüzlü çalışıp ok yapan okçu esnafını teftiş etti. Oradan Aksaray'a indi, Bayrampaşa Deresi üstündeki ahşap köprüden geçerken dere kenarında şişmiş bir köpek leşi gördü ve köprü başındaki yeniçeri kolluğunun önünde durdu. Kendisini selamlayan kolluk çorbacısına ve yeniçeri neferlerine gazapla bakarak:

"Ekmeğim size haram olsun!.. Kolluk önünde köpek leşi yatar, kokusu cihanı tutar... Bre melunlar zabıtlık böyle mi olur!.. Yıkın falakaya şu çorbacı olacak adamı!" diye bağırды.

Kolluk çorbacısı kırk yaşlarında kadardı, padişahın atı ayağına düştü:

"Padişahım... Halkın ve neferlerimin önünde benim ırzımı payı-mal etme!.." diye yalvardı.

Söz geçiremedi, yeniçeri neferleri kendi zabıtlarını halkın gözü önünde falakaya yıktılar. Bütün çarşı halkı o meydan dayağının sey-rine koştu. Esnaftan yetmişlik bir ihtiyar.

"Merhametli padişahım... Bu çorbacı kulunu benim ak sakalıma bağışla..." diyerek Sultan İbrahim'in üzengisine sarıldı.

Padişah da:

"Öyle olsun!.." diyerek atını sürdü gitti.

Çorbacı, yalın tabanlarına inen değneklerin acısından ziyade utancından bayılmıştı. Halk da koştu:

"Çorbacı Hasan Bey gibi haysiyet sahibine değnek olmaz!"

"Sultan Murad gibi bir kahraman zamanında Bağdat'a gidip gel-miş gazidir!"

"Sultan Osman vakasını unutmak olmaz!"

“Padişahlık, şehri ve esnafı teftiş değildir!”

“Bu taht padişahlığı değil, dağ padişahlığıdır!”

“Dağ padişahlığı da değildir... Dağ Padişahı Mehmed Şah bile sadrazam hazretlerini yanına çağırmıştır derler, bu ise vezirinin yüzünü ayda bir görmez...”

“Bunu tahtında tutan anasının hayır duasıdır...”

“Dağ Padişahı Mehmed Şah onu da çağırmış, gel anam ol demiş!”

“Ya bizim Şehzade Sultan Mehmedimiz kaç yaşında oldu?”

“Sus bre adam... Şehzadenin adını ağzına alma!”

“...”

Veliaht Şehzade Sultan Mehmed’in yaşını soran adam, genç irisi bir uşaktı, Cinci Hoca’nın Safranbolulu şahbazlarındandı, efendileri de padişaha “Vezir, Şehzade Sultan Mehmed’i halk ağzına verir, yaşını sorarlar şehzademizin...” diyecekti. O zeberdest oğlanlardan biri de yine o gün çarşıda bir eskiciye gitmiş, partial pabucunu diktirme bahanesiyle girdiği bir eskici dükkânında, diyar garibi bekâr uşağı ağzıyla konuşmuştu:

“Vezir Anadolu’da Dağ Padişahı’nın yanına kaçmış duydunuz mu?”

“Duymadık... Sen nerden duydun?”

“Herkesin ağzında...”

“...”

“Yarınki gün divan günüdür... Vezir kaçmış, divan olmaz derler...”

Cennet Gülü’nün hikâyesi

Davutpaşa Camii’nin civarında bir ulu çınar ağacı vardı, “Bin yıllık, İstanbul’u kuran Yanko bin Madyan Kral eliyle dikilmiştir” denilirdi. Tam o çınarın karşısında bir sokak, sokak içindeki evlerin birinde de “Cennet Gülü” diye meşhur doksanlık İmam Mehmed Efendi otururdu. On sene yaya olarak hacca gidip geldiği söylenirdi. Hâlâ beş vakit namazını camide kılıyordu. Mübarek nefesinin “Yürek sıkılmasına” ve “sevda illetine” tutulmuş kimseleri huzura kavuşturduğu bütün İstanbul’a yayılmıştı.

Cennet Gülü, gelen hastalara Allah rızası için okurdu, para al-

maz, bir habbe hediye kabul etmezdi. Kimsesi yoktu. Hiç evlenmemişti, çamaşırını konu komşu yıkar, evini onlar siler, süpürür, temizler, bahçesine de onlar bakardı. İhtiyara Sultan İbrahim de uğrar oldu. Aksaray Kolluğu önünde yeniçeri çorbacısını falakaya yatırdığı gün de oraya gidiyordu.

İlahi kaza; imamın komşusu olan bir bostan sahibi gece çarşıya mal indirmiş, yük arabasını bostan içine çekecek yerde sokakta unutmuştu. Asırlık çınarın altından geçerek sokağa sapan padişah, az önce kolluk önünde zaten sinirleri gerilmişti, yük arabasını görünce, kendisini büsbütün kaybetti. Yanındakiler atlarından inip arabayı bahçeye alacak oldular, padişah:

“Dokunmayın... Bana hemen veziri çağırın!..” dedi.

O gazapla imamın bahçesine girdi. Yetim oğlan:

“Buyurun padişahım... Azıcık dinlenin... Dedem dalmış, uyur...” dedi.

Sultan İbrahim içeri girmedi:

“Şu kuyu başında oturur, veziri beklerim...” dedi.

Bir atlı ulak, Paşakapısı’na gitti. Onun gitmesi, Sadrazam Salih Paşa’nın atlanıp Davutpaşa’ya gelmesi, en azdan bir saatlik işti. Bekleme dakikaları Sultan İbrahim’in sinirlerini gerdikçe gerdi. Cennet Gülü de rahmet gibi nefesiyle okuyup üflemek için uyanmadı.

Hemen bir çapkın ata atlayan sadrazam bir Tatar ulak gibi doludizgin geldi. Sadrazamın geçişi, yollarda heyecan uyandırdı. Az önce padişah da geçtiği için fevkalade bir vaka olmuştu. Niçin çağırıldığını bilmeyen vezir çınarı geçip de sokak içinde arabayı görünce meseleyi anladı. Padişah bağırıp çağırarak ve bu kadar basit bir mesele için belki de yeniçeri ağasını azledecekti. Bahçe kapısı önünde atından indi, kuyu başında oturan padişahın eteğini öptü. Vezir ile padişah şöyle konuştular:

“Senin için haindir derlerdi, inanmazdım, ama bugün inandım...”

“Padişahım... Sana canla başla ve sadakatle hizmet ederim, ihane-tim hangi maddedir?”

“Sokaktaki arabayı görmedin mi?”

“Gördüm...”

“Ya ben arabayı yasak etmedim mi?”

“Ben de senin fermanını halka bildirdim...”

“Bildirdin de bu araba ne manadır?”

Sadrazam araba yasağının dikkatle takip edildiğini, ama bir kenar semtte sahibi tarafından sokakta unutulmuş bir arabanın zabıtaca hemen görülmesinin de imkânsız olduğunu anlatmaya çalıştı. Sultan İbrahim avazı çıktığı kadar bağırdı:

“Yalan... yalan... yalan söylersin!.. Sen benim fermanımı helvacı kâğıdı sanırsın...”

“Hâşâ padişahım... Fermanın her zaman başım üzerindedir, ama ben senin vekil-i mutlakın vezirimin. Kolluk çorbacısı değilim ki, sokak sokak dolaşıp araba teftiş edeyim...”

Sultan İbrahim parladı:

“Bak şu küstaha...” dedi. “Ya ben kolluk çorbacısı mıyım ki, sokak sokak dolaşırım...” Ve yandaki adamlara bağırdı:

“Tez... Boğun şu melunu... Söyletmeyin...”

Salih Paşa metin adamdı, çırpınmadı:

“Benim kanıma girme padişahım... Sonra Yusuf Paşa’ya yaptığın gibi pişman olursun...” dedi.

Sultan İbrahim artık kendisini kaybetmişti:

“Tez... Boğun, boğun, söyletmeyin!..” diye bağıırıyordu.

Yetim oğlancık içeriye koşmuş ve dedeliğini uyandırmıştı. İhtiyar adam evden bahçeye yalınayak fırladı:

“Padişahım... Padişahım... Bana bağışla...” dedi.

Sultan İbrahim’in gözü artık kimseyi görmüyordu, Cennet Gülü’ne de:

“Sus bre bunak!..” diye bağırdı.

O mübarek adama yapılan bu hakaret, padişahın yanındakileri buz gibi dondurdu. Kuyunun üstünde bir tahta kelebek, kelebeğe sarılı bir kuyu urganı vardı; urganın ucunda da bir kova bağlıydı. Padişah eliyle o urganı işaret ederek:

“Tez... boğun... boğun...” diyordu.

Sadrazam Salih Paşa o kuyu urganıyla boğulurken kelime-i şehadet getirdi; yetim oğlancık ile Cennet Gülü de tekbir getirmeye başlamışlardı. Vezir boğuldu, padişah ürktü ve sokak kapısına doğru koşarak kaçtı, maiyeti ardından koştu. Atlandılar, gittiler. Salih Paşa’nın naaşı boğulduğu kuyu başında bırakılmıştı.

İhtiyar imamın komşularından birkaç kişi faciayı duvar üstün-

den görmüştü. Cennet Gülü'nün fersiz gözleri yaşla dolmuş ve kaçan padişahın arkasından yüksek sesle ve hiç çekinmeden:

“Senin toprak başına!..” diye bağırıyordu.

Salih Paşa'nın naaşı bir hasıra sarılarak Davutpaşa Camii'ne kaldırıldı.

Ertesi gün de İstanbul'un Cennet Gülü öldü.

İstanbul halkı da konuştu:

“Cennet Gülü, ‘Toprak başına’ diye padişaha beddua etti... Bedduası tutar...”

“Mührünü ölü koynundan almışlar, hayır alameti değildir...”

“Salih Paşa'nın şehit edildiği yere gece nur inermiş...”

“Çok mühim vakalar göreceğiz...”

İncirköylü Ahmed Paşa'nın hikâyesi

Sadrazam Salih Paşa, padişahın mührü alındıktan sonra idam edilmemişti; Sultan İbrahim'in mührü koynundayken boğulmuş ve mühür bir ölünün üzerinden alınmıştı. Halk bunu uğursuzlukla tefsir etti, yeni sadrazama da felaket getirecekti. Uğursuz mühr-i hümayun, Defterdar İncirköylü Ahmed Paşa'ya verildi.

Defterdar Paşa İstanbulluydu. Boğaziçi'nin Anadolu yakasında İncirköyü'nde bir balıkçının oğluydu. On beş on altı yaşlarına kadar da yalınayak yarım pabuçla babasının yanında balıkçılık yapmıştı. Bir gün babası İstanbul'a balık götürürken, o pırpırı balıkçı kıyafetiyle Ahmed'i de yanına almıştı, “Balıkçı Güzeli” denilmeye layık çok güzel, pek yakışıklı çocuktü. Defterdarlık kaleminde yakın bir akrabaları vardı, onu ziyaret ettiler, Defterdarlığın Rume- li Kalemî'nin ileri gelen kâtiplerindendi ve Ahmed'i yıllardan beri görmemişti. Gözleri zekâ ışııyla parlayan çocuğun cazibesi altında kaldı ve babasına:

“Ahmed'i okuttun mu?..” diye sordu.

Hayatını çetin bir yolda alın teriyle kazanan baba:

“Benim gibi...” dedi. “Kuran okur, o kadar...”

“Niçin mektebe vermedin?”

“Köyde mektep yok... Olsaydı verecektim, hevesi de vardı... Okusaydı sizin gibi kâtip olurdu... Ne yapalım, alınyazısı...”

“Bunun bir de küçüğü olacak değil mi?”

“Evet... İbrahim köleniz... İki yaş küçüğüdür...”

“O sana yardım için yeter... Okuma çağı geçmiş sayılmaz... Ahmed’i bana bırak, burada kalemde okutayım, benim yanımda yetişir, bir gün bakarsın, büyük bir adam olur... Benim evladım yok, onu bağrıma basarım...”

Baba oğluna sordu:

“Amcanın yanında kalır mısın?”

“Kal dersiniz kalırım...”

Babası “Kal” dedi ve Ahmed o kâtip amcanın yanında kaldı ve bir büyük adam olma yolunu tuttu. O devirlerin “kalem” denilen resmi daireleri birer mektepti. 12-13 yaşında çocuklar “öğrenci” adı altında alınır, okutulur, memurlar çekirdekten yetiştirilirdi. Sadece okuyup yazma değil, edebiyat, tarih, güzel yazı sanatı, hattatlık öğrenirlerdi. Balıkçı Güzeli Ahmed, gözünü öylesine açtı ve beline gayret kuşağını kuşanarak kısa zamanda kalemin en değerli kâtibi oldu. Yalnız mali kayıtlarda kullanılır “siyakat” denilen Arap harfleri ile stenografik bir özel yazı vardı ki, bir sene içinde öğrendi ve Rume- li Kalem’inde herkesi hayretler içinde bıraktı. İncirköylü Ahmed’in bir kusuru vardı: Balıkçılığından kalma derbederliği, kılığına, kıyafetine hiç dikkat etmezdi. Söküğünü görmez, yırtığını görmez, görse aldırış etmezdi; bir de yaşıyla bağdaşamayan dalgınlığı... Şalvarını giyerken iç donunun uçkuru dışarda kalırdı, farkında olmazdı; camiye gider, aptes alır, namaz kılar, çoraplarını, mestlerini, pa-buçlarını şadırvan başında unutur, çaldırır, kaleme takunyayla yalınayak dönerdi. Delikanlının bütün dikkati işinde, kendisine verilen hesapların, yazıların doğru olmasındaydı. Sayfalar dolusu yazısında tek imla hatası bulunmaz, tek cümle düşüklüğü, sakatlığı görülmezdi; yaptığı hesaplar da daima hatasızdı. Kısa zamanda kalemde başkâtip, sonra sadrazam tezkerecisi, sonra Salih Paşa’nın yerine başdefterdar, sonra da yine Salih Paşa’nın yerine sadrazam olmuştu.

Sultan İbrahim’in hali devam ediyordu. Görünmeyen bir adam yanından ayrılmıyor ve kulağına durmadan fısıldıyordu: “Dağ Padişahı senin ananı da çağırmış, niçin?..” “Cennet Gülü ardından ‘Toprak başına’ diye bağırırdı... Gözünü aç... Tahtını elinden alacaklar...”

Artık Dağ Padişahı tarafından çağrılan bir vezir tehlikesi yoktu.

Ama Dağ Padişahı tarafından çağrılan anası sarayda ve evliya bedduası da üzerindeydi.

Bir gün Kösem Sultan:

“Padişahım...” dedi. “Mührünü emanet ettiğin vezir için, donunun uçkuru şalvarından dışarı sarkar bir deryadil adamdır derler... Bunca nam ve şan sahibi vezirler dururken bu herifi nerden buldun?..”

Sultan İbrahim, anasına sert bir cevap verdi:

“Sen padişah olursan onu vezirlikten atarsın... Ama şimdi padişah benim... Ben de mührümü emanet edecek adamı bilirim... Bana vezir olmak için nam ve şan sahibi olmak lazım değildir, mührüm kimin koynunda ise nam ve şan da ondadır...” dedi.

Kösem Sultan ileri gitmedi, “Sen padişah olursan...” demekle ne kastediyorsun diye sormadı. Belki isabet etmişti.

Harem dalkavuklarından bir masalcı Voyvoda kızı Binnaz Hatun vardı, İstanbul’un yırtık, sürtük mahalle karılarından, yüzlerce masal bilirdi, Sultan İbrahim de geceleri masal dinlemeye meraklıydı, salık verilmiş, saraya getirilmiş padişah hoşnut kalınca da Harem’de yarı yerleşip kalmıştı. Bir ayağı yine dışarda, mahallesindeydi. Padişaha masallar anlatır, mahallesinde, oradan da şehirde saray dedikoduları yayardı. Son anlattığı masalın bir yerinde şunları söylemişti:

“İşte padişahım... O Serendip Melik-i Civanşah gördü ki, anası sultan, cümle işlerine karışır ve oğlunun saltanat zevkine mâni olur... ‘Anamın gözü tahtımdadır’ dedi... Valide sultanı Saray-ı Hümayun’undan çıkarıp Cebeli Kevkeban’a sürdü ve tamam istiklal bulup peripeyker kızlarla taze can buldu...”

Dağ Padişahı’nın davet dedikoduları gibi bu masal lafları da padişahın kafasına paslı bir çivi gibi çakılmıştı; arada işlerine karışan anasının tahtında gözü vardı. Kevkeban Dağı Serendip Adası’ndaydı, anasını sürmek için İstanbul’da dağ yoktu, ama bir Eski Saray vardı.

İstanbul kaldırımlarında her gün yeni yeni haberler yayılıyordu:

“Harem-i Hümayun’daki haseki sultanların vesair gözde kadınların ve hatta cariyelerin padişahımıza galebese bir mertebededir ki, devlet direği valide sultan bile ağır açamaz olmuştur.”

“Üç padişah zamanında devlet görmüş valide hazretleri her an sağ olsun...”

“Valide hazretlerinin ahval-i âleme uzaktan bakması olmaz...”

Kim yayıyordu bu lafları?.. Yoksa halk da Kösem'in padişahlığına mı hazırlanıyordu?..

Kösem Sultan'ın sürgün hikâyesi

Kimler ve ne maksatla yayıyordu bu haberi İstanbul sokaklarına:
"Bu Sultan İbrahim ateşin mizaç taze yiğittir, devlet direği anasını dinlemez!"

"Valide sultan hazretleri için gece ve gündüz büyük şehzadenin terbiyesiyle uğraşır derler..."

"Bunda büyük manalar vardır..."

"Âl-i Osman tahtı bugün Sultan İbrahim ise yarın o şehzadenindir..."

"Şehzadenin yazı hocası bizim Eğrikapı'dandır... Şehzade altı yedi yaşında bir sabi oğlancıktır, ama simasında melahat sahibi ve hem de dahi gayetle reşit şehzadedir der..."

"Anasının..."

"Yok, yok... Büyükanasının kanadı altında..."

Voyvoda kızının ağzından Kıztaşı'nda mı, yoksa Hoca Efendi'nin ağzından Eğrikapı'da mı yayılmıştı:

Bir gün saraydaki Şehzadeler Mektebi'ne giden Kösem Sultan küçük torununun gürül gürül okuduğunu görmüş:

"Maşallah şehzadem... Dersini tamam öğrenmişsin..." demişti.

Valide sultan kollarını açmış ve Şehzade Mehmed ninesinin kucağına atılmıştı. Kösem Sultan'ın eli gayri ihtiyari o güzel çocuğun şakağındaki yara izi üstüne gitti. O iz, babasının bir sinir buhranı anında kendisini kavrayıp havuza fırlattığı günden kalmıştı. Çocuk babasından daima korkuyor, kaçıyordu. Sultan İbrahim'in de tahtının vârisi oğlunu özlediği, aradığı yoktu. Kösem Sultan o gün Hoca Efendi'ye:

"Berhudar olasin... Hele bir yol istirahat buyurun..." dedi.

Hoca Efendi dışarı çıkınca dershanede nine ile torun yalnız mı kalmışlardı?

Valide sultan kolları arasındaki küçük prence fısıltıyla sordu:

"Söyle bakayım benim canım şehzadem... Padişah olursan beni ne yapacaksın?"

“Padişah olursam seni koca nine sultan yapacağım!..”

“Ya ananı ne yapacaksın?”

Şehzade, çocuk riyakârlığıyla:

“Sana cariye yapacağım...” dedi.

Kösem elini şehzadenin ağzına kapadı. Ama içinde sanki bir güneş doğdu. İstikbalin hükümdarı babasından nefret ediyordu ve anasını da ninesinden az seviyordu.

Valide sultan Şehzadeler Mektebi’ndeysen Sultan İbrahim, Harem-i Hümayun’u, hatta bütün sarayı ve hatta koca İstanbul şehrini heyecana düşüren, son derecede üzen bir iş yaptı.

Sabah namazını Ağalar Camii’nde, Enderun’un zülüflü ağalarıyla birlikte kılmış, camiden çıkınca da sahilde Yalı Köşkü’ne inmişti. Orada bostancıbaşıyı çağırdı:

“Çabuk kayık getir... Eyüpsultan’a türbe ziyaretine giderim...” dedi.

Eyüpsultan kasabasının karşısında Sütlüce’de, Kâğıthane Deresi tarafında bir sıra ayan ve kibar yalıları vardı, en meşhurları da Sokullu Mehmed Paşa torunlarının yalıları ile Kanuni Sultan Süleyman’ın ünlü şeyhülislamı Ebussuud Efendi’nin yalıydı. Arkalarındaki alçak tepeler çınar ve çamfistığı korularıyla kaplıydı. Yalılardan dere ağzına kadar da miri emlaktan bir karaağaç korusu uzanıyordu, adı da “Karaağaç Bahçesi”ydi. Sultan Murad o korunun içinde daima halk gözünden gizlemeye çalıştığı meyve mahbup âlemleri için küçük bir kasır yaptırmıştı. Sine bülbüllerini orada ağuş-i muhabbete çektiği söylenirdi. Sonra orasını ihtisas sahibi has nedimi Acem Yusuf Paşa’ya vermişti. Kösem Sultan’ın “İblis” dediği mütehasıs nedim idam edildiğinde tekrar miri adına müsadere edilmişti. Osmanlı padişahları bir aile geleneği olarak şiirle de meşgul olmuşlardı. Sinir hastası Sultan İbrahim şiirle uğraşacak fikir selameti bulamamıştı, şiir okumaktan ve dinlemekten çok sıkılırdı. Fakat Karaağaç Bahçesi’ni ve orada kardeşinin yaptırttığı kasrı çok sevmişti, ömrü boyunca bir tek beyit söylemişti, o da bahçe üzerine:

Kadd-i dilber gibi dil eğlencesi

Gamgüsarım Karaağaç Bahçesi.

Sultan İbrahim ne zaman Eyüp'e türbe ziyaretine gitse dönüşte mutlaka karşı taraftaki o koruya, koru içindeki kasra giderdi.

O gün de Eyüp'e gitmek üzere kayığa bineceği sırada kızlarağası Yalı Köşkü'ne çağırttı ve yanındakileri buz gibi donduran emrini verdi:

"Ben Eyüpsultan'a giderim... Oradan da Karaağaç Bahçesi'ne giderim... Sen şimdi git, anamı Harem-i Hümayun'dan çıkar, Eski Saray'a götür, kapat!..." dedi.

Bu sürgün ve hapis fermanı karşısında kızlarağası, hadım zenci, taş kesildi, sanki kara granitten bir heykel oldu. Ağanın dehşeti padişahı da ürküttü ve ilk emrinden döndü:

"Yok yok... Anamı Harem-i Hümayun'dan çıkar. Topkapı dışındaki kendi bahçesine götür... Bir eyyam orada otursun, dua-yi devletimle meşgul olsun!..." dedi.

Zenci put gibi duruyordu. Padişah yürüdü, kayığına bindi, Kayığın dümenini bostancıbaşı tutardı, Sultan İbrahim ardından gelen bostancıbaşıya:

"Sen kal... Kızlarağası ile anamı Topkapı dışına götür... Sonra Karaağaç'a gel, bana haber ver..." dedi.

O gün padişahın Eyüpsultan'a gidişi, türbe ziyareti değil saraydan firardı.

Bostancıbaşı, kızlarağasına:

"Ağa hazretleri... Buyurun gidelim..." dedi.

Kızlarağası önde, bostancıbaşı arkada Harem'e doğru yürüdüler. Sürgün fermanını Kösem Sultan'a nasıl bildireceklerdi?.. Valide sultan, Şehzadeler Mektebi'ndeydi, kendi dairesine dönmesini mi bekleyeceklerdi? Ya Kösem Sultan "Gitmem!" derse? "Oğlumla bir konuşayım..." derse? Zorla mı alıp götüreceklerdi? Bu iş kimin, hangi münafık, müfsidin başı altından çıkmıştı?

Kösem Sultan sürgün emrini gayet sakin karşıladı. Toplanıp gitmesi bir saat bile sürmedi. O saraydan ayrılırken çırpına çırpına ağlayan Şehzade Mehmed'in anası Hatice Turhan Haseki oldu: "Ben ne yaparım sensiz..." diyen genç kadını bağrına basan Kösem onun kulağına: "... İnşallah çok geçmez... Buraya padişahımız Sultan IV. Mehmed hazretlerinin koca nine sultanı olarak dönerim" diye fısıldadı!

Bir Leyla ve Mecnun hikâyesi

Kösem Sultan'ın Topkapı dışındaki bahçesine sürgün edildiği gün Harem-i Hümayun'da Sultan İbrahim'in takımı, adeta düğün bayram sevinci içinde çalkalandılar. Bilhassa "masalcı", "kurşun dökücü", onların arasında da "rastıkçı", "allıkçı", "ağdacı" diye ayrıca mütehassısları, "kına yakıcı" gibi isimler taşıyan ve hemen hepsi İstanbul'un kenar mahalle karıları birden meydanı boş buldular, Hamide Hatun, Şekerpare Kadın, Voyvodakızı, Çizmecikızı, Oğlan Hürmüz etekleri zil çalarak dolaşmaya başladılar. Hele Voyvodakızı, valide sultanın sürgün edilmesinin kendi marifeti olduğunu pervasızca benimsemişti.

Turhan Haseki Sultan ise, Şehzade Mehmed'i bağrına basmış ve küçük dairesine kapanmıştı. Kösem'in ayrıldığı günden beri şehzadeyi, sarayda kızlarağası dairesinde bulunan mektebe göndermiyordu.

Kösem Sultan ise Topkapı dışındaki bahçesine gittiğinin ikinci yahut üçüncü günü, kendisini elli yıllık bir geçmişe sürükleyen, günlerce düşündüren, geceleri uyutmayan, ağlatan bir vakayla karşılaşmıştı. Ve her şeyi unutmuştu. Hatta kendisinin sürgün edildiğini bile. Günlerce, haftalarca gönlünün etrafında bir zemberek gibi bükülmüş hatıraların arasında bir hayal gibi dolaşmıştı.

Bahçesinde küçük bir köşkü vardı. Sultan IV. Murad'a Bağdat Kasrı'nı yapmış ve genç denilecek bir yaşta ölmüş Mimarbaşı Kasım Ağa'nın eseri çok güzel bir binaydı. İrfan sahibi bir kişi, içine girmeden, "Dilber ve muhteşem bir kadının ikametgâhıdır" derdi.

Bahçeye çıkmıştı. Bahçenin koru kısmını pek severdi. Ağaçların arasındaki daracık yol, loşluk, ayaklarının altında çıtırdayan kuru yapraklar ve çırpılar zihnine bol bol düşünme imkânı verirdi.

Kösem Mahpeyker Sultan'ın yeryüzünde oğlundan başka kimi vardı?

En sadık, en mahrem bendeleri, kendisine maddi menfaatlerle bağlanmış yabancılardı. Sultan Murad zamanında, hatta hayatının bile tehlikeye girdiği sıralarda bir ümidi vardı, küçük oğlu İbrahim'in bir gün padişah olacağını düşünürdü. Şimdi ise öyle bir ümidi de yoktu, kendisini saraydan kovan işte o ümit bağladığı İbrahim'di.

Kösem Sultan, bilmediği kusurlarını affettirmek ve tekrar saraya dönmek için diz çökecek kadın değildi. Bir kâşane de olsa, bahçesindeki köşkte, devrini tamamlamış bir insan olarak çürüyemezdi de.

Aralarında dolaştığı ağaçların yapraklarında süzülüyormuş gibi bir ışık girmişti kafasına. Bu ışık ona Âl-i Osman Devleti'nin kudretli valide sultanı kalabilmesi için tek yolu gösterdi. Oğlu Sultan İbrahim'i tahttan indirip bir odaya kapamak ve küçük, henüz yedi yaşındaki torununu tahta oturtmak...

Şehzade Mehmed'in anası Turhan Haseki Sultan, Kösem'e minnetle bağlı bir kadındı. Ve zeki bir kadındı. Koca bir padişahı tahtından indirmiş Kösem Sultan'la sarayda nüfuz rekabeti gibi bir delilik göstermezdi; Kösem, hem torununu, hem de anasını vesayeti altına alacaktı. Kendisi de, yeniçerilerin amansız palalarına dayanacaktı.

Yeniçeri Ocağı ağalarının ileri gelenlerinden dört beş kişiyle anlaşmak kâfiydi.

Girit Adası'nda başlamış olan harbin devlet hazinesine yüklediği ağır masraflar, devlet ricalinin ve ulema efendilerin Sultan İbrahim'e karşı duydukları güvensizlik ve padişahın sinir krizleriyle yaptığı tamir edilmez hatalar, yeniçerileri bir maşa gibi kullanacak Kösem Sultan'ın işini çok kolaylaştıracaktı.

Ya kendisinin "Kudret sahibi valide sultanlık" dediği şey neydi? Onu da biliyordu, bir hiç.

Bir ağaca dayandı ve kocası Sultan Ahmed'i düşündü. Yüreği onun için hâlâ sızlıyordu. Sultan Ahmed'in yüzü gözlerinin önünde, şefkat ve sevgi dolu sesi de kulaklarında. İlk karşılaştıkları zaman ikisi de çocuktular, "Güzel kız, sen kimsin?" diye sormuştu ve sonra Kösem'e bir çevre vermişti. Kaç yıl geçmişti o günden bu yana? Dünkü vakaydı ve çevre hâlâ koynundaydı.

Kösem Sultan, kocasının ölümünden beri yalnızdı. İki oğlundan da, kocasından gördüğü sevgiyi görememişti.

Kesindi verdiği hüküm, iki insan arasındaki aşk yakınlığı, kandan daha kuvvetliydi. İşte kendisi, öz evladına karşı, sadece kaba menfaat bağlarıyla bağlanacak kimselerle anlaşmayı düşünüyordu ve bir hiç için: kudret sahibi valide sultanlık!

Bir an, elini eteğini saraydan tamamen çekmeyi düşündü. Niçin

başını alıp kaçmıyordu?.. Karun hazinelerine sahipti. Mücevherlerinin kırkta birini koynuna koysa, kendisini kırk yıl refah içinde yaşattı. Ama nereye kaçacaktı?.. Bırakacaklar mıydı?.. Hazinesi, onun aynı zamanda en büyük düşmanıydı!

Meçhul bir zengin dul kadın!.. Son yıllarını yeni bir aşkla dolduramaz mıydı?..

Sultan Ahmed'inden önce dudaklarından bir başka erkek, Yeniçeri Ali öpmüştü!..

Yalnız olduğu halde utancından yüzü kızardı. Neler geçiriyordu aklından valide sultan hazretleri!

“Sarayda öleceğim!..” diye mırıldandı. “Sarayda öleceğim...”

Kendisini saraydan çıkarıp süren Sultan İbrahim, belki bir gün servetini de elinden alacaktı.

Ayak altında yaprak hışırtılarıyla irkildi. Bir ağacın arkasından hırpani kılıklı bir adamın çıktığını gördü. Dehşet içinde kaldı.

Adamın başında perişan ve kirli bir tülbent vardı; uzun boylu, uzun sakallı, ayakları çıplaktı. Haydut kılığına konmuş bir cellat mıydı? Kendisini kahpece öldürecekler miydi? Bağırarak istedi, bağırmadı. Kaçmak istedi, kıpırdayamadı. Boynunda bir külçe Hürmüz incisi vardı ki, kıymetine paha biçilmezdi, hemen onu çıkardı ve önüne attı, güç işitilir bir sesle:

“Kıyma bana!..” diyebildi.

Adam, gayet sakın ve tatlı bir sesle:

“Korkma benden sultanım hazretleri...” dedi.

O tatlı ses çok uzakta kalmış günlerinden geliyordu, yabancı değildi, Yeniçeri Ali'nin sesiydi. Göz göze bakiştılar. Yeniçeri Ali'den, yalnız ses ve gözler kalmıştı.

İnci külçesini çıplak ayaklarının önünden alan adam onu Kösem Sultan'ı uzatırken gözlerinden, vaktinden önce ağardığı belli sakalına, birkaç damla yaş döküldü:

“Sultanım hazretleri... Benden niçin korktun ki, ben senin bir garip kulunum...” dedi.

“Sen kimsin?”

İkisi de heyecan içinde konuştular:

“Bahçende bahçıvan kullarındanım...”

“Adın nedir?”

“Bana Derviş Ali derler sultanım...”

Adam gözleri yaşlı konuşuyordu.

“Ne zamandan beri bahçemdesin?”

“On beş yıldan beri bahçendeyim sultanım...”

“Ya şimdi niçin ağlarsın Derviş Ali?”

Bahçıvan hemen cevap vermedi, azıcık düşündü:

“Sultanım...” dedi. “Leylasından vazgeçmiş Mevlasını bulmuş bir âşık kulunum... Senin şan ve saltanatın yolunda ölümü özler bir sadık bendenim... Ayağının bastığı topraklara yüzümü gözümü sürer yaşarım...”

Kösem Sultan kemerine ilıştirmiş olduğu sırmalı bir çevreyi, başını kaldırıp da yüzüne bakmayan adama uzattı:

“Armağanım olsun...” dedi.

Derviş Ali çevreyi aldı, öptü, başına götürdü ve koynuna koydu. Kösem’in yüzüne bakmıyordu. Bir yaprak hıştırtısı işitti, Kösem Sultan gidiyordu; yine başını kaldırıp bakmadı. Neden sonra gözleri, sultanın gittiği yola çevrildi, yol bomboştu. Olduğu yere çöktü; koynuna attığı çevreyi çıkarıp koklamaya ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Kösem Sultan köşke döner dönmez kâhyasını çağırttı:

“Bahçıvan kullarım arasında bir Derviş Ali var mıdır?..” diye sordu.

“Vardır sultanım... Bir âşık kişidir...”

“O Derviş Ali’yi şu anda bahçeme nazır yaptım... Cümleden ileri kulumdur... İyi bilesin... Var git hatırına riayet et... Senden dahi ileri kulumdur... Bahçemin istiklalle nazırıdır...”

Yalınayaklı, hırpani derviş kılıklı, yarı meczup bir deryadil adamın bu birdenbire yükselişi herkesi hayret içinde bıraktı... Sultan kâhyasının, gelip karşısında el pençe divan durması da Derviş Ali’yi şaşırttı. Kösem Sultan’ın fermanını öğrendiğinde bir şey söylemedi.

Artık ne Afro ve ne de Yeniçeri Ali vardı. Kösem’in emniyeti ile Derviş Ali’nin sadakati, en temiz ve taze bir aşkla yoğurularak, iki insanı birbirine bağlamıştı. Ve bu Leyla-Mecnun hikâyesi böylece devam edecekti, her ikisinin de son hayat demine kadar.

Sultan İbrahim, anasını saraydan çıkarttıktan sonra, Harem’deki mahalle karılarının şımarıklığı son haddini bulmuştu. Öylesine ki, dairesine kapanmış olan Hatice Turhan Haseki, Kösem’e gizlice bir

mektup yolladı; ve o mektuplar devam etti. Kösem'e, saraya yakında döneceğini gösteren haber mektuplarıydı.

Bir müddet sonra ortalık, Sivas Valisi Vardar Ali Paşa'nın isyanı ve bir duyulmamış rezalet haberiyle çalkandı.

Yeni Sadrazam Ahmed Paşa, Sultan İbrahim'in Harem-i Hümayun masraflarına para yetiştirebilmek için, Hicri 1057 Ramazan'ında (1647 Ekim'i) bütün sancakbeylerine ve valilere, padişaha bayram harçlığı göndermelerini bildirdi. Aslında, o mansıplar rüşvetle ve adeta müzayedeye rüşvet miktarı artırılarak elde edilebiliyordu. İstenilen "bayram harçlığı" rüşvetin katmeri olmuştu, göndermeyenlerin azledilecekleri muhakkaktı. O arada Sivas valisinden de 30.000 kuruş istenmişti, verdiği rüşveti, gittiği yerde halkın derisini yüzerek çıkararak zalimlerden değildi. Sivas ayan ve eşrafını topladı ve bir hüccet tanzim ettirerek, o vilayetten o paranın asla toplanamayacağını bildirdi. Bu sefer özel bir ulak geldi İstanbul'dan, hem o para ısrarla istendi hem de Vali Paşa'ya, aklın almayacağı yeni bir emir verildi; devrin vezirlerinden İbşir Paşa'nın, Sivas'ta oturur nikâhlı bir karısı vardı, güzelliği dillere destan olmuştu; söz bilir, saz bilir, muhabbet meclisi gülü bir hatun deniliyordu. Padişahı eğlendirmek için o kadının İstanbul'a gönderilmesi isteniyordu. Ali Paşa ifrite döndü ve ulağı kovdu. Az sonra da İstanbul'daki mahrem bir dostundan "Başının çaresine bak... Cellatlar yola çıktı..." diye bir mektup aldı. O da başının çaresini isyanda buldu. "Sarıcı" ve "levent" denilen ücretli askerler toplamaya başladı. Başına topladığı adamların hepsi, her türlü şenaati irtikapta pervasız, hayta ve hezele güruhuydu. Vardar Ali Paşa o haydutlarla Sivas'tan çıktı ve şekavet yoluna düştü; ok yaydan çıkmıştı. Gördü görmezlendi; duydu duymazlandı. Köylerin üstünden bela gibi, afet gibi geçmeye başladı; sarıcı ve leventleri, masum köylünün karısına, kızına, oğluna tecavüze "Kasık mancası" diyen rezillerdi.

Köylerde ne ambar ne samanlık ne davar ne kümes kaldı. Orta Anadolu, ateşsiz cehenneme döndü. Dağ Padişahı Karahaydaroglu, Ali Paşa'ya haber yolladı: "Paşa baba yanıma gelsin benim vezirim olsun" diye, Vardar Paşa kabul etmedi: "Benim davam şeriat davasıdır, istiklal davası değil" dedi. Bir "kadın"ın sebep olduğu isyanında bunca masum köylünün hakkını kendisinden kim arayacaktı?

İşte Kösem, böyle müthiş bir kaynaşmada saraydan çıkarılmıştı. Haberler karşısında dehşete düşen İstanbullu da: “İşte devlet direği valide sultan saraydan çıktı, ahval buna vardı...” demeye başlamıştı. Bir kadın yüzünden çıkan vaka için şunlar anlatılıyordu:

Devlet direği valide sultan saraydan çıkarılınca, Harem’de şımaran karılardan Oğlan Hürmüz, padişahın huzurunda köçek kıyafetiyle oynarken Sultan İbrahim: “Ne olurdu senin gibi bir avrat daha olsaydı da karşılıklı oynasaydın” demişti. Köçek oğlan kılıklı Hürmüz de: “Benim eşim vardır padişahım... Dörtkaşlı Kamer derler... Şimdi Sivas’tadır... İbşir Paşa’nın karısıdır, ama paşasından ayrı yaşar...” demişti. Padişah da vezirine emretmiş, o kadının İstanbul’a getirilmesini istemişti.

Rezalet üstüne rezalet

Kösem Sultan saraydan kendi bahçesine çekilmesiyle başlayan ve üst üste yığılarak Sultan İbrahim’i halk ve asker gözünde küçük düşürten birinci rezaletin kahramanı, ufak tefek ve kara kuru bir adam olan İbşir Mustafa Paşa oldu, Ayvansaraylı Dörtkaşlı Kamer’in kocası.

Kadınlar arası toplantılarda erkek esvabı giyen, genç irisi köçek oğlan olup oynayan, vücudu da oğlan yapısında olan İstanbul malı karısıyla sarayda başmirahurken evlenmiş olan İbşir Paşa Abaza asıllıydı; Rumeli’de ve Anadolu’da valiliklerde dolaşırken güzelliği de övülmüş karısını Sivas’ta yerleşmiş bir akrabası yanına bırakmıştı. O kadın yüzünden isyan edip Sivas’tan çıkmış Vardar Ali Paşa’nın yerine evvela Sivas valisi oldu, sonra da Ali Paşa’nın takip ve tenkiline memur edildi ve bu vazifeyi kabul ederek herkesi hayret içinde bıraktı.

Vardar Ali Paşa Kazabad Yaylası’nda bozguna uğradı ve yaralı olarak esir düştü. Elleri bağlı İbşir’in önüne getirdiler, iriyarı adamdı, heybetli bir görünüşü vardı. Ufacık tefecik İbşir: “Paşa baba kendini niçin böyle bir tehlikeye attın” diye sorunca Vardar’ın aklı yerinden oynadı:

“İnsaf be!.. Bunu bari sen sorma... Benden senin nikâhlı karını istediler, namusunu korudum, vermedim, isyan ettim... Meğer benden

karı isteyen ne yaptığını bilirmiş de ben gafil imişim, karı senin gibi bir namussuzun karısıymış... Haydi elinden geleni ardına koyma kodoş!..” diye bağırdı ve İbşir’in yüzüne tükürdü.

Vardar Ali Paşa boğuldu, kesilen başı İstanbul’a gönderildi, Bab-ı Hümayun önünde ibret taşı üstüne konulup halka teşhir edildi; görmeye gelenler Vardar’a rahmet ve İbşir’e lanet okudu. Kösem içinde: “İşte valide sultan saraydan ayrıldı, devletin işleri böyle rezalet oldu!..” dediler.

Hemen ardından ikinci rezaletin hikâyesi dillere düştü:

Sadrazam İncirköylü Ahmed Paşa’nın küçük kardeşi İbrahim Ağa çocukluğunda çok çok güzeldi, balıkçılar arasında “Kız İbrahim” diye anılırdı. On dört yaşında içkiye alışmış, akranı olmayanlarla düşmüş kalkmış, ele avuca sığmaz şehir çapkınıydı. Söz bilir, saz bilir, oyun bilir, aşkbazlık bilir, henüz dört kaşlı delikanlıyken zengin bir dul kadın dilber çapkın oğlana âşık olmuş parayı dökünce onunla evlenmişti. Kadın da bir ayağı sarayda İstanbul’un şöhretlerinden, Harem-i Hümayun masalcılarından Hobyar Kadın. Masal meraklısı Sultan İbrahim padişah olunca Harem’deki itibarı bir kat daha artmıştı, öyle ki, sevgili kocasının büyük kardeşi Defterdar Ahmed Paşa’ya mühr-i hümayun onun aracılığıyla verilmişti.

Hobyar Kadın’ın konağı Kadırga Limanı’nda bir saray yavrusuydu. Çıplak ayaklı balıkçı kopuğu içgüveyi olarak o kâşaneye yerleşti, ama hepsi baldırı çıplak guruhundan ayakdaşlarını sürükleyip getirdi, konağın selamlığı bekâr odaları, koltuk meyhaneleri haline geldi. Kız İbrahim Ağa Hobyarını da asla ihmal etmiyordu, onun yanında da bülbül gibi şakıyan bir gönül eğlencesi olmasını bilmişti, kadın: “Şahbazım eğlensin, şahlevendim bildiği gibi safa sürsün... Bıçkınım gülsün oynasın, gül gibi açılısın!..” diyordu. Kopuk kocasının divanesiydi.

Ahmed Paşa sadrazam olunca, Hobyar’ın ricasıyla Kız İbrahim Ağa’yı kendisine kâhya yaptı. O zamanlar sadrazam kâhyalığı, zamanımız karşılığıyla içişleri bakanlığıdır. Birden o kadar önemli bir mevkiye yükselen İbrahim Ağa kendisine çekidüzen vermedi, bildiğinden şaşmadı. Etrafındaki baldırı çıplak külhanileri, kayıkçı ve kalyoncu zıpırlarını, hamam tellaklarını, köçek oğlanlarını dağıtmadı. Kumkapı’da şarap testisi omzunda dolaşır, geceleri de Gedikpa-

şâ Hamamı'nın külhanında kül üstünde yatar bir külhanbeyi olan Matrakçı Velî'yi kendisine kâhya yaptı.

Serseri yaran bir gece Kadirga Limanı'ndaki konağı yaktılar. Hobyar Kadın "Kocacığım sağ olsun..." dedi. "Şahbaza yeni konak alır döşerim!.."

Bir akşam Sultan İbrahim Yalı Köşkü'nde Enderunlu nedimleriyle sohbet ederken söz köçek üzerine gelmiş, nedimlerden biri de Küpeli Ayvaz Şah adındaki bir köçeğin oyununu övmüştü, padişah "Hemen bulup getirsinler, oynasın, ben de göreyim!.." dedi. Küpeli Ayvaz Şah Balat'ta otururmuş, alıp getirmek üzere bir bostancı neferi koşturuldu, köçek oğlanın evinden "Burada yoktur, Sadrazam Kâhyası İbrahim Ağa'nın konağındadır..." dediler. Bostancı neferi bu sefer oraya koştu. Kız İbrahim Ağa soyunmuş dökünmüş, avane-siyle işret sofrası başındaydı, Küpeli Ayvaz da oynuyordu. Bostancı:

"Bu köçeği alıp götürmeye geldim!.." dedi.

Belki de kasten, kime götüreceğini söylemedi. İbrahim Ağa parladı:

"Yıkıl bre şaki... Ben meclisimden köçek verecek adam mıyım!.." diye bağırdı.

Bostancı o zaman "Padişah ister!.." diyecek oldu ama, sözünü tamamlamamış, başından şobarası alınıp üstü başı yırtılarak sille yumruk konaktan atıldı. Vaka padişaha anlatılmadı. Küpeli Ayvaz'ın bilinmeyen bir yere gitmiş olduğu söylendi. Ertesi sabah da Ahmed Paşa hem kâhyası hem de kardeşi Kız İbrahim Ağa'yı huzuruna getirtti, Hobyar Kadın'ın şahbazı hâlâ sarhoştı. Paşa bağırmağa başladı:

"Akşamki rezaletin nedir?.. Sen hiç utanma bilmez misin? Benim vezirlik ırzımı ayaklar altına nasıl atarsın?.. Bu ne küstahlık, bu ne cürettir!.." dedi.

Paşa:

"Yıkın şu habisi falakaya!.." diye bağırdı.

Bir sadrazam kâhyasının falakaya yıkılması görülmüş şey değildi, kafası kesilir, boynuna kement geçirilir, boğulur, ama çıplak ayaklarının tabanlarına sopa atılarak hakaret görmezdi. İbrahim Ağa'yı yaktılar ve tabanlarına iki yüz değnek vurdular. Yarı baygın dışarı çıkarılan Kız İbrahim Ağa'nın kendine gelince ilk sözü: "Vezire söyleyin... Kendine ırzını koruyacak bir başka kâhya bulsun!.." demek oldu. Kadirga'daki konağa da dönmedi, zengin karısına yalvardı:

“Artık kimsenin yüzüne bakamam... Beni şehir dışında Eyüp’e götür!..” dedi.

İki kardeşi güçlkle barıştırdılar. Ahmed Paşa muhtaçtı sarhoş kardeşine; Kız İbrahim sarhoştı, sefihti ama, rüşvet almaz, o yoldan zulüm yapmaz, Ahmed Paşa’nın vezirlik ırzını korur adamdı. Paşa kâhyalıkta kalmasında ısrar etti, İbrahim Paşa şiddetle reddetti. Nihayet isteği üzerine İbrahim Ağa’ya Bağdat valiliği verildi ve Hobyar Kadın’la birlikte Bağdat’a gitti.

Şekerpere Kadın’ın hikâyesi

Vezir kardeşi Kız İbrahim Ağa’nın maceraları, çıtır çıtır, kıtır kıtır taze simitler gibi İstanbul halkının ağzında dolaşırken Şekerpere Kadın’ın bir gün Sudan’da İbrim’e sürülmesi, Kız İbrahim Ağa’yı unutturdu. Ağızlarda Şekerpere’nin maceraları dolaştı. Birbirine ekli meraklı şeylerdi.

Kız İbrahim Ağa’nın maceralarından sonra “Kötülüğü nefsineydi... Ama rüşvet almazdı. Zulmü yoktu, bir şefkatli, merhametli ayyaş derbeder devletliydi” denilmişti, ama Şekerpere öyle değildi. O yaman kadın Osmanlı tarihine şöyle girmişti:

Genç kızlığında, Kösem Sultan’ın gayetle makbul bir cariyesiydi. Güzeller güzeli bir Çerkez kızıydı. Sultan I. Ahmed öldüğü zaman 14 yaşında var yoktu. Kösem Sultan, dul kalmış bir padişah karısı olarak İstanbul’da Beyazıt’taki Eski Saray’a sürülürken birkaç cariyesi arasında onu da beraberinde götürmüştü. Orada evlenme çağındaki cariyelerinin hepsini azat etti. Şekerpere’yi de kapıcıbaşılarından Taştankavak İsmail Ağa adında birine verdi. İsmail Ağa da güzel bir genç adamdı, ama heykel gibi, güzelin donmuşu, soğuğu, lakabı da o yüzden takılmıştı, kavak ağacının bile bir sesi vardı. Bir Boşnak’tı, Şekerpere’ye aşkla bağlandı; yıllarca çocuk bekledi. Şekerpere kısır çıktı. Şekerpere’nin üstüne, bir kız çocuğu olan yaşlıca bir dul kadınla evlendi. Ondan bir oğlu oldu; Süleyman adı kondu. Evin hanımı Şekerpere, kâhya kadını da Süleyman’ın anası oldu.

Taştankavak İsmail Ağa, vazifeyle Bender taraflarına gönderildi, dönüşte yolda kayboldu. İki uşağıyla birlikte eşkiya pususuna düşürülmüş, soyulmuşlar, öldürülmüşler ve cesetleri yok edilmişti.

Şeri mahkemeden boş kâğıdı alan Şekerpere o zaman 20 yaşındaydı. Kendisinden üç yaş küçük ve peri padişahının oğlundan güzel bir oğlanla evlendi. Yalınayaklı, yarım pabuçlu ekmekçi tablakârıydı. Sırtında küfeyle fırınından belli evlere ekmek taşırdı; adı da Filiz İsmail'di. Şekerpere "Felek ettiğiyle kalsın, İsmail yerine İsmail!" 17-18 yaşlarındaki güzel ekmekçiyi, bir nikâh kıydırtıp evine almış, sırtına samur kürkü giydirmiş, eline yasemin çubuğu vermiş, fırınındaki bekâr odasından, konakta "camehab-ı muhabbete" almıştı.

Ortağıyla da iyi geçindi. Başlarında döşeli dayalı koca bir konak vardı. Taştankavak iki dükkân ile Langa'da bir bostan bırakmıştı. Huzur içinde geçinebilirdi.

O sırada Kösem, Sultan IV. Murad'ın anası bir valide sultan olarak saraya dönmüştü. Şekerpere, sık sık saraya gitmeye, kendisini çok seven sultanını ziyarete başladı. Bir ayağı dışarda, dilbaz, becerikli kadındı. Kösem Sultan'ın, dışarda en faal rüşvet eli oldu, altının da kaynağını buldu.

Valide sultanın Çakmakçılar Yokuşu'ndaki büyük hanında bir mahzen kiraladı. Nakit, mücevher, antika eşya, kumaş, halı, eline geçeni yığmaya başladı.

Sultan İbrahim tahta çıkınca bahtı bir kat daha parladı. Dilbazlığıyla padişahın gözüne girdi. Sultan İbrahim'in en zayıf anlarını dikkatle kolladı, rüşvet karşılığı mansıpları doğrudan kendisi temin etmeye başladı ve hamisi valide sultana da sırt çevirdi. Harem-i Hümayun'da en şımarık padişah gözdesi oldu. Haseki sultanlarla alay etmeye başladı. Entarisinin altına yastık koyar, göbeğini şişirtir: "Keramet padişahımızda, iki kocaya vardım, çocuğum olmadı, geçen gün padişahımız eliyle yanağımı okşayınca işte gebelendim..." derdi.

Üvey oğlu Süleyman yirmi yaşına gelmişti, bir haylaz, haytaydı. Güzelce gençti, muhabbet meclislerinde sesi de vardı. "Sinebül-bülü Süleyman" dediler. Yüzü tüylenince sakal bırakmıştı. Yenikapı Mevlevihanesi'ne girmiş, derviş olmuştu, fakat ahlakı dervişliğe uymadığı için üvey anasının hatırı sayılıp, dergâhtan kovulmamış da, Mevlevi zarafetiyle uzaklaştırılmıştı. Süleyman Mevlevi kıyafetini değiştirmede, kara müzellef sakalını da kesmedi, bir sahte derviş olarak dolaşmaya başladı ve bir "Dede Süleyman" oldu. Aralarındaki yakın dostluk en çirkin dedikodulara yol açmış "Sebzeci İb-

rahim” adındaki bir haytayla birlikte üvey anası Şekerpere Kadın’ın rüşvet simsarlığını yapmaya başladı. İkisi de dört beş sene içinde İstanbul’un sayılı zenginlerinden oldular ve rezilane hayatlarına, paranın sağladığı imkânla pervasız devam ettiler.

Rüşvet işinde, bir ticarethane intizamıyla çalışıyorlardı. Hesap defterleri vardı; müracaat sıra numaraları vardı; tez işler fevkâlâde tarifeler vardı. Beraber oturdukları evlerinin kapıları, İstanbul’un hacet kapılarından biri, en güvenilirli olmuştu.

Bu şirkete, Kösem Sultan’ın mahremlerinden Hamide Hatun da girdi; bir ara Halep valiliğinde bulunmuş Hüsnü Paşa adında bir vezirin karısıydı. Şirketin müdürü yerinde Şekerpere, pervasızlığı o kadar ileri götürdü ki, Kösem’in iltimasıyla mansıp almış bir sancakbeyini on beş gün sonra azlettirerek, kendisinin himaye ettiği bir iskele hamalını onun yerine sancakbeyi tayin ettirdi.

Kösem Sultan bunu bir izzet-i nefis meselesi yaptı. Padişaha kendi hazinesinden hediyeler vererek, sancakbeyliğinden azledilen adamına bir valilik aldı. Fakat Şekerpere’den hınç almak için de fırsat gözledi. Bir gün Şekerpere’yi Harem’deki Havuzlu Taşlık’ta taklidini yaparken yakaladı:

“Bre nankör kahpe!.. Koynundaki azat kâğıdı kimindir bre fahişe!..” diyerek suratına iki tokat attı. Şekerpere sinmedi, şirretleştirdi:

“Sultanım hazretleri... Burası padişahımızın sarayıdır... Burada fahişe olmaz, ağzından çıkanı kulağın işitsin!..” dedi.

Kösem, o metin kadın kendisini kaybetti, eski cariyesinin yakasına yapışıp, delikanlı pençesi gibi kocaman eliyle iki tokat daha attı, Şekerpere’nin gözlerinden şimşekler çaktı, ama yine sinmedi:

“Vallah bu hakareti padişahımıza arz ederim!..” dedi.

Ve işte o zaman kıyamet koptu. Kösem Sultan, Şekerpere’nin saçlarını bileğine doladı ve kafasını taş duvara çarpmak üzere sürükledi:

“Var kafanı duvarda parçaladığımı da söyle kaltak!..” diye bağırды.

Araya Kösem’in cariyeleri girdiler. Şekerpere’yi elinden güçlüklerle aldılar. “Sen çekme... Bu kahpenin hakkından biz gelelim...” dediler. Hotozundan terliğine, üstünde ne varsa, iç gömleğine, iç donuna varıncaya paramparça ettiler ve pestili çıkıncaya dövdüler. Bir hasır üstüne baygın yatırılan Şekerpere, meyyit kapısından çıkarılıp bir Harem arabasına kondu, evine gönderildi.

Kösem Sultan'ın padişah tarafından saraydan çıkarılıp Topkapı dışındaki bahçesine gönderilmesi, işte bu vakadan iki gün sonradır.

“Üfürükçü”, “Kurşun Dökücü”, “Yüzyazmacı”, “Masalcı” gibi isimler altında Harem-i Hümayun’a girmiş, İstanbul mahalle karıları “Bugün Şekerpere’ye, yarın da bize!..” demişler, Kösem Valide Sultan’a karşı birleşmişler ve onlardan Voyvodakızı Hürmüz, her işine karışan anasını sarayından attırdıktan sonra dünya zevklerini doya doya tadan Serendip padişahının hikâyesini öylesine ballandırarak anlatmıştı ki, Şişman Şivekâr için Kösem’in kulağından züm-rüt küpelerini isteyip almakta tereddüt etmemiş olan Sultan İbrahim, bu sefer de anasını Topkapı dışındaki bahçesine göndermişti.

Kösem Sultan Harem’den ayrılır ayrılmaz Şekerpere saraya etekleri zil çalarak dönmüştü. Ama yılgındı, eski şımarıklığını göstere-medi. Haklıydı, Sultan İbrahim ona bir şey sormadı, ama eski iltifa-tını da göstermedi.

Ulemadan bir Muslihiddin Efendi vardı. Daha medresede talebeyken uygunsuz güruhuyla düşüp kalktığı için adı lekelenmiş bir adamdı. Taşıdığı ilmiye kisvesinin şerefini düşünmez, bazı geceler hamamlarda sabahlardı. Gençliğinde yaşça kendisinden çok büyük adamlarla dolaşırken, yaşlandıkça tazelerle ülfete, düşüp kalkmaya başlamıştı; Sultan IV. Murad’ın zamanında Mütéhassıs Has Nedim Yusuf Paşa’nın aracılığıyla mesleğinde yükselmek için öyle işler yaptı ki halk tarafından kendisine çok çirkin bir lakap takıldı, “... Sim-sarı” denildi, fakat İstanbul kibarları çirkin tarafını atarak ona “Mülakkab Muslihiddin”, Lakaplı Muslihiddin dediler.

İlmiye mesleği yolunda İstanbul kadılığı basamağına kadar yaklaştı. Fakat şeyhülislam efendi kıdem hakkı kendisinde olduğu halde tayinini bir türlü yapmıyordu. Şekerpere’nin üvey oğlu Dede Süleyman da Lakaplı Efendi’nin evinin müdavimlerindendi, onun vasıtasıyla Şekerpere kadına sığınmıştı. Kösem’in hışmına uğramasından az önceydi, padişaha türlü yaltaklıklarla bu meseleyi arz etti, Sultan İbrahim de:

“Var git müjdele, birkaç güne kadar İstanbul kadısı olur!..” dedi.

Padişah aynı gün sadrazama da:

“Var git şeyhülslama söyle, Muslihiddin’i İstanbul kadısı yaptım!..” demişti.

Şeyhülislam bunu duyunca “Mülakkab’ın İstanbul kadısı olması kıyamet alametidir...” dedi, ama fermanın önüne geçemedi. Sadece Şekerpere’nin işi olduğunu öğrendi. Muslihiddin Efendi de İstanbul kadısı oldu.

Onun tıpatıp benzeri bir de “Kodoş Molla” vardı. O da Bursa kadılığı peşindeydi. Şeyhülislam onu da ağır hakaretle kovdu, Kodoş Molla pervasız:

“Hakkımı vermiyorsun, ama kırk kesemin başına gelecek. Bursa kadılığını Şekerpere Kadın’dan alayım da gör!” dedi.

Bu hadisede Kösem Sultan’ın saraydan ayrılmasından az sonra olmuştu. Şeyhülislam Abdürrahim Efendi’nin akıl dengesi bozulacaktı. Paşakapısı’nda sadrazama gitti.

“Paşa oğlum” dedi. “Bugün benimle beraber padişaha gitmen gerektir...”

Ve vezirle birlikte Sultan İbrahim’in huzuruna çıktı, gözünde makamı değil, kellesi bile yoktu, damdan düşer gibi:

“Padişahım... Müftü ben miyim, Şekerpere Kadın mıdır?” diye sordu.

Ve Sultan İbrahim’e meseleyi anlattı. Padişah önce inanmadı:

“Şekerpere bir fakire avrattır... Ondan bundan rüşvet alsa gelip benden harçlık istemezdi” dedi.

Sadrazam Ahmed Paşa söze karıştı, müftü efendinin haklı olduğunu söyledikten sonra:

“Şekerpere Kadın Karun hazinesine sahiptir padişahım... Parası Girit’teki orduyu üç yıl besler... Cevahiri hariç...” dedi.

Sultan İbrahim sordu:

“Ne demek istersin?”

“Demek isterim ki onun hazinesi cümle senin malındır.”

Bu sefer müftüye sordu:

“Bre Abdürrahim... Öyle midir?”

“Öyledir padişahım... İstersen çarşaf kadar fetva veririm!..”

“Ya şimdi ona ne yapmak gerekir?”

Sadrazam:

“O karıyı İstanbul’dan sürmek ve cümle malını almak gerekir.”

Sultan İbrahim bir an düşündü. Şekerpere’nin yaşlıca, fakat güzel yüzü gözünün önüne geldi. En sıkıntılı günlerinde kendisini türlü

dilbazlıkla eğlendirmişti. İçinde sızı duydu, müftüye:

“Vebali ikinizin boynuna... Bir yakınca yere götürsünler... Malını da alsınlar, ama çıplak kalmasın” dedi.

Üstüne bir ağırlık çöktü, “Ben giderim...” diyerek Arz Odası’ndan çıktı, gitti.

Hangi yakınca yer... Şekerpere Kadın Sudan’da İbrim’e sürüldü.

Şekerpere evinden üstündeki entarisiyle alındı, sırtına bir ferace atmasına izin verdiler, bir bohça çamaşır, birkaç akçe harçlık almasına bile müsaade edilmedi, yanında derdine yanmak için bir mum alacak parası yoktu. Sözde Hamide Hatun da onunla beraber gidecekti. Onun bir fedakâr cariyesi, almaya gelenlere:

“Hamide Hatun benim!..” dedi.

“Feraceni giy, yürü!..” dediler.

Feracesini giydi, yürüdü ve hanımını kurtardı. Hamide de yükte hafif pahada ağır nesi varsa alıp kaçtı.

Kösem Sultan nankör cariyesinin akıbetini duyduğu zaman üzüldü: “Bedduamın tutacağını bilirdim... Ama böyle olmamalıydı... Bir miktar mal, esvap ve mücevher vermek gerekirdi... Ona benim verdiklerim ki helal malıdır, onları almamak lazımdı. Ahir ömrüne kadar yeterdi...” dedi.

Kumpanyanın hikâyesi

Şekerpere deniz yolculuğu mevsimi olmadığı için önce Mısır’a karayoluyla gönderilmişti; götüren Koçbeyoğlu Pehlivan Ahmed Ağa adında biriydi, şunları anlatmıştır: “Hiç parası yoktu, yolda ben-den biraz para istedi, 600 akçe verdim, eteğimi öpüp ağlamaya başladı. Mısır’a yaklaştığımızda Haydarağazade Mehmed Paşa’yla karşılaştık, Şekerpere’ye 300 altın verdi, Mısır’da da Vali Küçük Emir Paşa 500 kuruş harçlık verdi. Götürüp Sudan sınırındaki İbrim’e bıraktım” demiştir. Oradan dönmedi.

Şekerpere’nin üveyoğlu Dede Süleyman ile oğlunun ayakta-şı Sebzeci İbrahim’in akıbetleri ise çok kötü oldu. Önce Sadrazam Ahmed Paşa tarafından sorguya çekildiler, hiçbir şey gizlemediler: “Şekerpere Kadın’ın en kıymetli eşyası ve cevahirleri valide sultanın Çakmakçılar Yokuşu’ndaki hanındadır... Mahzenin anahtarları da

bizdedir... Kıymetli antika eşya bulunan bir küçük hazinesi de konağındadır...” dediler. Kendileri için de “Biraz paramız ve cevahirlerimiz Şekerpere Kadın’ın mahzenindedir... Evlerimizde de bir miktar yükte hafif pahada ağır malımız vardır...” dediler.

Şekerpere’nin konağı, bütün eşyası ve hazinesi devlet adına müsadere edildi. Valide Hanı’ndaki mahzene gelince, bir âlem, hakikaten bir “Karun hazinesi”ydi; Şekerpere’nin mührüyle mühürlenmiş 16 sandık bulundu, saraya götürülüp padişahın huzurunda açıldı, sandıklar ağızlarına kadar mücevher, altın ve gümüşle doluydu. Konaktan gelen eşya arasında ise, dünyanın her tarafından toplanmış antikalar teker teker sayılamayacak kadar çoktu. Birbirinden kıymetli 100 kürk, onların arasında da iki boy kürkü vardı ki saray muhamminleri kıymet biçemedi; 1.000 tahta samur postu ve 200 yorgan bulundu ki biri sıvama inci işlemeli, geri kalanı da altın telliydi. Sultan İbrahim hayretler içinde kaldı:

“Hay kâfir karı!” dedi. “Bana ‘Akşama yakacak mumum yoktur, ekmek alacak param yoktur’ diye sızlanırdı...”

Rüşvet kumpanyasının yaman simsarları Dede Süleyman ile Sebzeci İbrahim’in de malları ve paraları müsadere edildi, ama canlarını kurtaramadılar. Süleyman’ın, taslakçılık da olsa bir Mevlevi dedeliği vardı, Ağakapısı’nda gizlice boğuldu ve cesedi gece denize atıldı. İbrahim ise Aksaray Çarşısı’na götürülerek halkın gözü önünde boynu vuruldu ve cesedi ile kesik başı akşama kadar teşhir edildi.

Şekerpere Kadın vakası, halk ağzına düşen yeni bir dedikoduyla kapandı; Sultan İbrahim, Şekerpere’nin eşyası, hazinesi karşısında hayret içinde kaldığında, ağzından bir söz çıkmıştı: “Azatlı cariyesi Şekerpere’den bunlar çıkarsa, ya ananın hazinesinde kim bilir neler vardır!” demişti.

Padişahın bu sözü, Topkapı dışındaki bahçesinde oturan Kösem Sultan’ın kulağına gittiğinde valide sultan dehşete titremişti. Kendisini büyük bir tehlike tehdit ediyordu. Hemen, 1648 Mayıs’ının başında, önce saraya dönmek için faaliyete geçti ve o yolda en büyük ve mahrem yardımcısı da Derviş Ali, Afro’nun Yeniçeri Alisi oldu.

Koca âşık kâh bir derbeder derviş kılığında, kâh valide sultanın itibarlı bir ağası olarak İstanbul’u durmadan dolaşıyordu. Ulema, vezir, âyan ve eşraf konaklarına girip çıkıyor, Yeniçeri Ocağı’nın en

nüfuzlu ağalarını ziyaret ediyordu. Hanlarda, hamamlarda, kahvehanelerde her tabakadan halkla konuşuyordu.

Her sabah sokağa çıkarken görüp konuşacağı kimselerin mevki ve şanına göre dağıtılmak üzere büyüklü küçüklü altın keselerini kuşağının kıvrımlarına istif ediyordu.

Mesela bir gün, Aksaray'da yeniçerilerin kışlasında ocaklının put gibi taptığı Koca Bektaş Ağa'yı ziyaret ediyordu. Uzun beyaz bıyıkları sakalının iki yanından sarkmış, ağarmış gür kaşları daima çatık, küçük bir işaretiyle yeniçeri ayaklandıracağına emin, kuvvetinden gelen azametle bir sedirin üstünde bağdaş kurarak oturmuş olan Bektaş'ın eteğini öperek:

"Valide hazretlerinin selamı vardır... Size harçlık yollamıştır... Bektaş Ağa hazretleri hoş görüp kabul etsinler. 'Şimdi sürgündeyim... Elim dardadır' buyurdular" diyordu.

İçinde 500 altın bulunan keseyi alan Bektaş Ağa da:

"Estağfurullah... Estağfurullah... Valide hazretlerinin bu bendelelerini hatırlaması ne saadettir" diyordu.

Validenin itibarlı ağasına oturması için yer gösteriyor, hizmetkârına kahve, gülbeşeker ve çubuk getirmesini emrediyor ve soruyordu:

"Valide hazretlerinin kendileri ne âlemedirler?"

"Oğlunun Harem-i Hümayun'daki kahpe avratlar pençesinden halas olması için gece ve gündüz dua eder..."

"Valide hazretlerine arz eyle... Eteklerinden öperim... Bu Bektaş onun sadık bendesidir... Valide sultanlar devletin direği olagelmışlerdir... Harem-i Hümayun valide sultansız olmaz... Hatırlarını hoş tutsunlar... İnşallah yakında kendilerini bahçesinden alıp Saray-ı Hümayun'a götürürüz!"

Bir başka gün Şeyhülislam Abdürrahim Efendi'yi ziyaret ediyordu. Ona da 16. yüzyılın büyük hattatı Amasyalı Şeyh Hamdullah'ın yazısıyla fevkalade kıymetli bir Mushaf-ı Şerif getiriyordu. Parası olsa da böyle bir Mushaf'ı bulup satın almasına imkân olmayan Müftü Efendi Mushaf'ı öpüyor, bağrına basıyor ve:

"Valide hazretleri ne âlemedirler?" diye soruyordu.

"Oğlunun Harem-i Hümayun'daki kahpe avratlar pençesinden halas olması için gece ve gündüz dua ederler..."

"Ağa oğlum... Vallah biz dahi o ahvali duyar, kan ağlarız... He-

le bir gaza yaptık, Şekerpare dedikleri facireyi def ettirdik... Valide hazretleri hatırlarını hoş tutsunlar... İnşallah yakında kendilerini Harem-i Hümayun'a götürürüz. Harem-i Hümayun valide sultansız olmaz!"

Kalender Derviş hikâyesi

Bir gün bir yeniçeri, Şehzade Camii avlusunda bir eskiciye yemenisini tamir ettiriyordu; bodur ayaklı bir hasırlı iskemleye oturmuş, pabuçsuz çıplak ayağını dizinin üstüne atmış, çubuk içiyordu. Kalender bir derviş gelip, Afro'nun Alisi, o da yalınayaklarından partal pabuçlarını çıkarıp eskicinin önüne bıraktı, yeniçerinin karşısında yere bağdaş kurup oturdu ve onunla konuştu:

"Bre şahbazım... Çubuk keyfi zamanı mıdır?"

"Hayrola Dede Erenler..."

"Bre şahbazım... Bugünler çubuk tüttürecek günler değildir. Girit'te kan deryası gürül gürül... Serdar Deli Hüseyin Paşa'dan feryatnameler gelir, bakan yok, okuyan yok..."

"Acep neden?"

"Valide sultanı saraydan çıkardılar... Devlet direğini sarayından çıkaran padişahımızın etrafını avratlar sardı, ferman mı okuturlar?"

"..."

"Sen oturmuş çubuk keyfi yaparsın... Venedikli kâfiri donanmasıyla gelmiş Akdeniz Boğazı'nı kapatmıştır... Girit'teki din kardeşlerimiz gazilerin ahvali perişandır. Zahire gitmez, cephanesiz gitmez, nasıl gitsin ki donanmamız boğazdan çıkamaz. Gazilerimizin yatağı yorganı taş, yastığı taş, yediği ot, kök ve içtiği ciğer kanıdır..."

"Bre Dede Erenler... Vallah doğru söylersin... Çubuk tüttürecek zaman değildir. Onların orada bizim dahi burada ahvalimiz perişandır, cebimde şu eskici fakire verecek akçem yoktur... Veresiye diktiririm yemenimi."

"Bre şahbazım... Bende valide sultan sadakası bir kese akçe vardır... Ben dervişim, para ve pul bana lazım değil... Al sen harçlık yap ve yoldaşlarına dahi ver... Valide hazretlerine dua edin."

"Hay Dede Erenler, sen Hızır mısın yoksa... Bre bu kese bizim viran gönlümüzü onarır... Allah valide hazretlerinden hoşnut olsun."

Vallah ve billah valide sultansız saray olmaz. O devlet direğidir.”

“ ... ”

“ ... ”

Bir günde Beyazıt, Şehzadebaşı, Vezneciler, Saraçhanebaşı, Fatih, Horhor, Aksaray semtlerinde kaç hamam varsa, hamamcılar ile natırlar gelip geçenlere tellallar gibi avaz avaz bağıryorlardı:

“Duyduk duymadık demeyin!.. Bugün bu hamam ümmet-i Muhammed’e bedavadır!.. Gelin ha!.. Girin haa, yıkanın haaa!..”

“Şahbazım gir yıkan!.. Yiğidim gir yıkan!.. Bugün ümmet-i Muhammed’e sabun, kese ve hamam bedavadır... Pul almayız!..”

“Pabuçlu bekârları bugün hamam sizindir!.. Para pul almayız!..”

“Yeniçeri dilaverleri bugün hamam sizindir!”

“Çırak oğlancıklar girin yıkanın! Taze civanlar girin yıkanın... Caba... caba!..”

“Bre Derviş, gir yıkan!.. Bre ihtiyar gir yıkan!.. Bugün hamam parası yoktur... Valide sultanın fukaraya ihsanıdır!..”

“Girin yıkanın, hamam parası almayız... Valide sultan sadakasıdır... Biz paramızı ondan peşin aldık.”

Halk akın akın hamamları doldurdu. İçerde natırlar, tellaklar, baldırı çıplak güruhuna bile kese sabun sürdüler... Kişizadelere yapılan hürmeti, riayeti gösterdiler. Hem hizmetlerini gördüler, hem de ummadıkları bahşişi aldılar. Hep valide sultandan bahsettiler; camekân peykelerinde, soğuklukta, göbek taşında, kurna başlarında bol bol konuştular:

“Merhamet ve şefkatte onun üstüne valide sultan gelmemiştir.”

“İbadette Rabia Adeviye’dir!”

“Zamanımızda Âl-i Osman’ın yüz akı valide hazretleridir...”

“Sarayı Hümayun’dan çıkıp bahçesine gitti.. Padişahımız çengi karılar pençesinde kaldı...”

“Olmaz! Onun Harem-i Hümayun’dan çıktığına razı değiliz!”

“Ya valide sultanı bahçesinden alıp saraya götürürüz yahut ki onun yolunda cümlemiz ölüm eri olur, kırılırız!..”

“Yoluna baş koyarız...”

“Bu maddede yeniçeri şehirliyle birliktir!”

“Sipahi kardeşlerimiz dahi birliktir...”

“Valide sultan saraydan çıktı, çengi karılar kadılık satmaya başladı...”

“Sade kadılık mı?.. Sancakbeyliklerini, beylerbeyliklerini de onlar satar!”

“Valide sultan saraydan çıkalı beri Girit serdarının feryatnamele-ri okunmaz oldu.”

“Devlet direği saraydan çıkar mı?”

“Başımıza gelecek vardır... Bekleyelim... Ya ateş ya salgın...”

“Devlet direği saraydan çıkarılırsa bu İstanbul’da taş taşın üstün-de kalmaz!”

“ ... ”

“ ... ”

1648 yılı Mayıs’ının otuz birinci pazar gününü pazartesiye bağla-yan gece, bir deprem oldu, sokaklara fırlayan halk sabaha kadar ev-lerine girmedi, geceyi sokaklarda geçirdiler.

Ertesi pazartesi günü, haziranın biri, akşam ezanına doğru, çarşı- lar kapanmak üzereyken, koca şehir, dibinden gelen müthiş darbe-lerle tekrar sallanmaya başladı. Bu ikinci ve çok şiddetli deprem tam 38 saniye sürdü ve İstanbul’un dörtte biri yerle bir oldu, “Kıyamet gününden nişan verdi” yıkılan binalardan yükselen kapkara toz bu- lutlarıyla, gökyüzünde batmak üzere olan güneş görünmedi.

Kösem Sultan’ın saraya dönüşü

Müthiş depremde, kadınlar evlerinden başı açık sokaklara fırla- dılar. Tam kırk yerde yangın çıktı. Binlerce insan enkaz altında ka- lıp can verdi.

Çarşılar ve o arada değirmenler ve fırınlar yıkılmıştı. Ertesi günü sağlam kalmış, yıkılmamış olan dükkânlar da açılmadı. Büyük şehir ekmeksiz aç kaldı. Sokaklarda, meydanlarda halkın feryadı mahşer yerini andırdı.

Böyle büyük afetler karşısında büyük şehrin günlük hayatını ak- satmayacak, halkı aç ve açıkta kalmaktan koruyacak sorumlu kim- se İstanbul Kadısı Efendi’ydi. O sırada ise İstanbul kadılığında, La- kaplı Muslihiddin Efendi bulunuyordu. Halk, onun elinden derdi- ne derman beklemek şöyle dursun, ondan nefret ediyordu. “Başımı- za böyle bir felaketin geleceği onun kadı oluşundan belliydi” denili- yordu. Binlerce kişi:

“Efendi!.. Çoluğumuza çocuğumuza bir dilim ekmek!..” diye bağıırarak konağının kapısına dayandılar.

Efendi: “Söz anlar üç beş kişiyi içeri alın...” dedi. Ve huzuruna çıkarılanlara:

“Bre Müslümanlar!..” dedi. “İnsaf.. Olan Allah’ın işidir... Benim bunda ne taksirim vardır? Ekmek taştan olmaz, undan olur... Değirmenler yıkıldı, yıkılmayan değirmenlerdeki unları da yine sizler yağmaladınız... Şimdi benden ekmek istersiniz... Getirin yağmaladığınız unları, yıkılmayan fırınları açtırıp ekmek işleteyim... Yıkılmayan dükkânları ben mi kapattım?.. O dükkân sahipleri de sizlersiniz, açın dükkânlarınızı!..”

Kadı efendi haklıydı. Karşısındaki adamlardan birine sordu:

“Senin işin nedir?..”

“Bakkalım...”

“Dükkânın yıkıldı mı?”

“Yıkılmadı, durur...”

“Bre kâfir!.. Bre asılacak münafık!.. Hem dükkânını kaparsın, ümmet-i Muhammed’i erzaksız bırakırsın, hem de halkın önüne düşer, ‘Açız’ diye bağıırırsın!.. Yıkın falakaya şu melunu!..”

Kadı efendi yine haklıydı. Dükkânını kapayan bakkalın çıplak tabanlarına otuz değnek vuruldu. Öbürleri kaçtılar, hepsi dükkânlarını açmayan falakalık adamlardı.

Deprem perişanlığı bir hafta kadar sürdü. Etrafa gönderilen fermanlarla İstanbul’a dağlar gibi erzak yığıldı.

Bu sefer şehirli arasında bir başka dedikodu bir esrarengiz kitap lafı yayıldı. Birtakım adamlar, ellerinde bir kitap kahvehanelerde, hanlarda, hamamlarda dolaşıyor:

“Havadis-i kâinat ahvalini yazar, gayet muteber kitaptır!..” diyorlardı.

Ve etraflarında toplananlara pervasızca okuyorlardı:

“Haziran ayında gündüz zelzele olursa, Âl-i Osman memleketinde bir padişahın helakine işarettir...”

Kimdi o kitabı yazan?.. Hattatlara yazdırtıp çoğaltan ve halk arasında okutturan?..

Kösem Valide Sultan İstanbul halk efkârını kendi tarafına döndürmek için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu.

Depremden on gün sonra saraya, Harem-i Hümayun'a döndü; zafer kazanmış bir serdar gibi.

9 Haziran Salı günü sabahı sarayda Divan-ı Hümayun toplanmıştı; yüzyıllar boyunca hiç aksatılmamış bir gelenektir, o gün, saraya gelen yeniçeri kıtalarına çorba verilirdi. Fakat o tören kıtaları efradı çorbayı içmezse, yine yüzyıllar boyunca süregelmiş bir gelenekçe, "Bizim padişahın bir isteğimiz var, mutlaka yerine getirilsin" demekti.

Padişahın ne isterdi yeniçeriler?

Çoğunlukla vezir kafası, musahip, nedim kafası! İstekleri hemen yerine getirilmezse ardından bir yeniçeri ihtilali başlardı. "Yeniçeriler istediklerini alagelmıştır..." denilirdi.

Ama yeniçerilerin çorba içmemekte anlaşıp birleşmesi, onların bir ihtilal başlangıcına hazırlanması teşviki kolay değildi. Müşevvikler kendi kellerini verebilirdi. Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa bunun en yakın örneği olmuştu.

Divan toplandı, yeniçerilerin çorba kahvaltısı dağıtıldı ve "Yeniçeri çorbayı içmiyor..." haberi geldi.

Divan erkânı önce bakiştılar, sonra ağızlar dehşet içinde sustu. Yeniçeri ağası sebebini öğrenmeye gitti, bilmezmiş gibi: Saraydan çıkarılmış valide sultan hazretlerinin, bahçesinden alınarak Harem-i Hümayun'a getirilmesini istiyorlardı!

Kösem Sultan'ın kellesini isteselerdi Sultan İbrahim: "Anam Topkapı dışındaki bahçesinde, varıp alsınlar!" diyebilirdi, kendisi de Valide Hanı'ndaki hazineyi alacaktı.

Mesele padişaha arz edildiğinde kızdı. Önce sustu, sonra parladı ve sonra yavaş yavaş yumuşadı, ardından ne geleceğini bildiği için yumuşadı:

"Bu ne olmayacak iştir!.. Bakın nankörlere!.." dedi.

"Anam ocaklı yeniçeri midir?.." dedi.

"Anam saraya gelirse bende rahat mı kalır..." dedi.

"Ama..."

"Ama yeniçeri kullarım şefaet etmiştir..."

"Anamı affettim, gelsin!.." dedi.

Kösem Sultan geldi ama ne geliş!.. Hemen o gün 100 nefer zülfü baltacı ile bir saray arabası gönderilmişti, reddetti, nazlandı, "Ben buradan gayet memnunum" dedi. Sadrazam telaşlandı, biz-

zat gitti, ayaklarına kapanarak yalvardı, yine gayet nazlı: “Hazırlanayım... Yarın gelirim...” dedi. Sonra Ağakapısı’na haber yolladı, hizmetinde aşk zinciriyle bağlı Afro’nun âşığı Yeniçeri Ali’yle.

10 Haziran Çarşamba günü sabahı bahçesine, başlarında en büyük zabitleriyle 4.000 yeniçeri geldi, mehterhaneleri, askeri bandolarıyla. Saraydan gönderilen 100 nefer baltacı yeniçerilerin arasında eriyip kayboldu.

Kale kapısından şehre girildikten sonra peşine halk takılmaya başladı, arabanın arkasındaki kalabalık Aksaray’da 30.000, Beyazıt’ta 40.000, Ayasofya’da 50.000 kişi oldu. Sanki saraya dönen bir valide sultan değil, zaferler kazanmış bir kadın serdardı.

Samur hikâyesi

Önünde yeniçeri kıtaları ve ardında İstanbul halkıyla Kösem Sultan’ın zafer kazanmış bir serdar gibi saraya dönüşü Sultan İbrahim’i korkuttu. O gün Sadrazam Ahmed Paşa da saraydaydı, padişah ona:

“Anam yeniçeriyle bana meydan okur... Vallah billah bu geliş benim için de senin için de hayır değildir...” dedi.

Anasını karşılamamak için saraydan kaçtı, vezire:

“Var sen karşıla... Ben şimdi kayıkla Karaağaç Korusu’na gideyim...” dedi.

Sadrazam bütün devlet erkânıyla birlikte Kösem Sultan’ı Ayasofya Meydanı’nda karşıladı.

Kale kapısından şehre girdikten sonra saraya tam dört buçuk saatte gelebilmişti. Sekiz on adımda bir alay duruyor, yer yer, yirmi bin, otuz bin, kırk bin kişi tekbir getiriyordu. Şehremini’nde, Aksaray’da, Beyazıt’ta, Ayasofya’da kurbanlar kesildi. Valide sultan eğer istemiş olsaydı, Sultan İbrahim’i o gün tahtından atabilirdi. Düşünmedi bile.

Anasının bu kuvvet gösterisi karşısında padişah, mukabil bir gösteriye cesaret edemedi. Harem’deki mahut dişi dalkavuklarıyla kapandı, Voyvodakızı’nın masallarıyla oyalandı ve Kösem Sultan’ın saraya dönüşünden az sonradır ki, bir “Samur Rezaleti” oldu. Sadrazam da, Kösem’in kuvveti karşısında padişahın şeref ve haysiyetini

asker ve halk gözünde koruyacak yerde, bilakis kendi adını da o rezalete karıştırdı. Padişahın mevkiini sağlam görme gafletine düştü; veliaht şehzade henüz 7 yaşında bir sabiydi, çocuğun bir vasinin kanadı altında tahta çıkarılabileceğini hiç düşünmedi.

Samur Rezaleti, Voyvodakızı'nın bir masalıyla başladı: "Mihriban ülkesi padişahı Ahmed Pur, maşukası Hayal Sultan için bir saray yaptırmış ve o sarayı duvarlarına varıncaya kadar samurla döşemiş, kaplatmıştı. Yerler samur, şilteler, minderler, yastıklar samur, kapıların ve pencerelerin perdeleri samur, duvarlar samur... Ahmed Pur ile Hayal Sultan da samur kalpaklar, samur kürkleri, samur terlikler giymişlerdi. Cariyeler ve köleleri de baştan ayağa samurlar içindeydi..."

Sultan İbrahim:

"Ben dünyanın yarısına hükmeder padişahım... Benim de öyle bir sarayım niçin olmasın!.." dedi.

Evvela kendisine kavuk şeklinde bir samur kalpak ile içi dışı samur bir boy kürkü yaptırdı. Düğmeleri de zümrüten olan bu kürk 40.000 altına mal oldu.

Sonra sarayın yan boyundaki İncili Köşk'ün samurla döşenmesini emretti. Fakat sarayda mevcut samur stoku, köşkün büyük salonunun ancak zeminini ve bir boy minderini döşeyebildi. Bu sefer padişah, gayet ciddi:

"Cümle ulemeden, vezirlerden, kibarlardan, samur isterim..." dedi.

Sadrazam, Sultan İbrahim'in bu garip isteğini akıllıca tedbirlerle önleyecek yerde, ona samur bulmayı kendisine vazife bildi. Kösem Sultan ise bilakis, ateşe körükle gitti. Hanındaki hazinesinden 6 büyük sandık dolusu samur tahtası getirdi ve valide sultan hediyesi olarak padişaha gönderdi. Önünde küçük bir tepecik halinde yığılan samur postlarını gören padişahın hırsı kabardı. Koca bir İstanbul ve koca bir imparatorluk... Şu kadar yüz kulları... Uleması, veziri, ayanı, eşrafı, kibarı, zengini... Sadece anasından bu kadar samur gelirse, dağlar misali samur gelecek demekti. Kendisinden samur istenecek kimselerin defteri tanzim edildi ve fermanlar yazılmaya başlandı.

Padişah, kadınların yıpratığı vücudunu amber macunuyla koruyordu. Samur fermanlarına amber de eklendi: "Şu kadar tahta samur, şu miktarda amber..." denildi.

Mevkilerinden korkanlar istenileni hemen yolladılar. Yolladılar ama lanetleriyle. Noksan yollayanlar oldu, hiç göndermeyenler de oldu. Paşakapısı'na çağırıldılar, azarlandılar, bir kısmı azledildi, hat-ta hapsedilenler oldu.

İsyan edenler de oldu.

Galata Kadısı Mehmed Efendi, Şeyhülislam Abdürrahim Efendi'nin oğluydu. Bilgili ve namuslu bir adamdı. "Bende bu istedikleriniz yoktur" diye cevap vermişti. Paşakapısı'na çağırıldı. Bir aba hırka ile bir Mevlevi külâhını bohçaya koydu, bohçayı koltuğuna alarak gitti, Sadrazam Ahmed Paşa'ya:

"Sultanım... Size yazdım... Benim samur ve amber bulup vermeye kudretim yoktur..." dedi.

Vezir:

"Efendi... Niçin böyle serkeşlik edersin... Baban verdi..." dedi.

Efendi isyan etti:

"Babam nereden buldu, verdi, beni ilgilendirmez... Benim samurum, amberim yok, satın alacak param da yok!.." dedi.

"Mansıbından olursun efendi!"

"Yoku var etmek Allah'a mahsus... Yok yahu... Bugün Galata'ya gitmedim, vekil de yollamadım... Samurum yok, amberim yok, param yok... Kadılığı kaybetmekten korkum da... Padişah'tan da korkum yok..."

"Bre efendi sus!"

"Hak konuşurum, susamam... Beni padişahın huzuruna çıkar, onun yüzüne karşı da konuşayım!.."

"Bre efendi sus!.."

"Susamam... Ne olacak?.. Beni katlederse şehit olurum!.. Canıma minnet!.. İstanbul'dan sürerse... O da canıma minnet, burada zaten aylardan beri sallanıp duruyoruz!.. Azlederse, işte bugün ben kendi kendimi azlettim, umurumda değil..."

Mehmed Efendi koltuğundaki bohçayı açtı:

"Şu hırkayı sırtıma, şu külâhı da başıma geçirdim mi derviş olurum... Sokaklarda yalınayak gezsem de gam değil..." dedi.

Galata kadısının cesareti sadrazamı ürküttü:

"Efendi... Var git Galata'da mahkemeye otur... Senin kudretin olmadığını padişaha arz ederim. Padişahımız merhametlidir, seni sa-

mur ve amber yollamaktan affeder... Ama ağzını pek tut, burada söylediklerin burada kalsın!.." dedi.

Galata kadısı ağzını pek tuttu ama, yerin kulağı vardır, vaka o anda yayıldı ve halk sokaklarda konuştu:

"Aferin mahduma..." dediler. "İnşallah bu kapı ardına kadar açılır!.."

Öyle oldu. Bu vakanın ardından bir ihtilal geldi.

Kösem Sultan'ın saraydan ikinci kovuluşu

Samur Rezaleti günlerinde Kösem Sultan kendi hayatıyla oynadı. İçinde şefkat ve nefret çarpışıyordu.

Gelen samur postlarıyla İncili Köşk'ün büyük salonunun duvarları da kaplanmıştı. En güzel İznik çinilerini zedelemeyen, duvarlardaki çini panoların üstüne o kıymetli hayvan postları, nasıl serilmiş, asılmıştı bilemeyiz.

Şekerpare'nin acıklı akıbetinden ibret almayan şımarık kadın dalkavuklar da "Güzeldin, nerede kaşın karesi, kibardın, hani samur paresi" diyerek bir post yağmasına girişmişlerdi.

Bir samur defteri de Yeniçeri Ocağı ağaları için hazırlanmıştı ve en başına da Koca Bektaş, Koca Muslihiddin, Kara Murad ve Karaçavuş Mustafa ağaların isimleri yazılmıştı. Onlardan da ikişer samur boy kürkü ile ikişer samur kısa kürk, onar tahta samur postu ve şu kadar amber ve ayrıca 300 kese akçe para istendi. Ocak ağaları, Galata kadısı gibi, istenileni veremeyecek adamlar değildi, ama elleri almaya, toplamaya alışık; başlarına sanki ateş düştü. Kösem Valide Sultan'a mektuplar gönderildi: "Bize imdat evvel Allah, sonra sizdendir, gayrıdan değildir..." dediler.

Valide sultan da bahçesinden döneli beri yüzünü bir kere bile görmediği oğluna bir tezkere gönderdi, ocak ağalarının samur ve amber haracından affedilmesini rica etti ve şu satırları yazmakta tereddüt etmedi:

"Yeniçeri zabitlerini hoş tutmak lazımdır... Bunun sonunda siz azametli ve şevketli padişahımıza bir zarar gelebilir... Yüreğimde size karşı olan şefkate itimat edin..."

Bu apaçık tehdit karşısında padişah gazaba geldi, birkaç defa okuduktan sonra önce:

“Bre bu kadında akıl yoktur... Anam olmasaydı şu anda katleddim!..” dedi.

Sonra:

“Beni tehdit eder... Güvendiği ocak ağalarıdır... Bilmez mi ki, yeniçerileri ben beslerim, onlar benim kullarımdır...” dedi.

Ve emretti:

“Yüzünü görmek istemem... Ya bugün, ya yarın, çıksın, bahçesine gitsin... Yok... bahçesine de gitmesin, orası şehre yakındır... Anamı saraydan çıkarın, Çekmece’deki İskender Çelebi Bahçesi’ni götürün...”

Ve sonra durmadan bağırmaya başladı:

“Yarına kalmasın... Bugün çıkarın götürün... Şimdi çıkarın götürün!..”

Kösem Sultan o gün saraydan çıkarıldı ve Küçükçekmece’de padişahlara mahsus İskender Çelebi Bahçesi’ne götürüldü. Zamanımızda oraya “Florya” denilmektedir.

Kösem Sultan’ın saraydan tekrar çıkarıldığı haberi Ağakapısı’na aksedince ocak ağaları telaşlandı. Kösem’den de Koca Bektaş Ağa’ya bir mektup geldi; eğer ulak Derviş Ali yakalanıp Sultan İbrahim’in eline geçseydi, “Anamdır” demez, İskender Çelebi Bahçesi’ne bostancıbaşı ile cellatları o anda gönderirdi. Valide sultan şunları yazıyordu:

“Oğlum nasihat kabul etmez... Elinden canımla kurtulduğuma bin hamd ü şükür ederim... Âl-i Osman Devleti sizlerden hizmet bekliyor, gayret bekliyor... Cümlemize ya kapısını açıp taht kalesini fethetmek nasip olur ya o yolda şehitlik...”

Yeniçerileri Sultan İbrahim’e karşı ayaklanmaya çağıran bir ihtilal beyannamesiydi. Koca Bektaş Ağa, getiren Derviş Ali’ye okuttuğu mektubu hem yırttı hem yaktı. Bektaş Ağa, Koca Muslihiddin, Kara Murad ve Karaçavuş Mustafa ağalarla buluştu. Onlara halk “Ocağın Dört Büyükleri” derdi. Saatlerce baş başa konuştular.

Kara Murad Ağa:

“Biz bu devletin kılıcıyız... Bizden samur, amber, para istenmez... Bu hakarete tahammül edip oturamayız!..” dedi.

Karaçavuş Mustafa Ağa:

“Bu rezalet balıkçı mahbubu, şehir oğlanı vezirin başı altından çıktı, biz İncirköylü’yü istemeyiz...” dedi.

Koca Muslihiddin Ağa:

“At sahibine göre eşinir!..” dedi.

Koca Bektaş Ağa daha açık konuştu:

“Cümle kabahatin başı padişahımızdır... Taht kalesini fethetme yoluna valide sultan hazretleri baş koyduktan sonra bizim gibi kılıç sahiplerine oturmak olmaz...” dedi.

Ve dediler ki:

“Sultan İbrahim’in aklında hafiflik olduğu meydandadır...”

“Padişahlığı şeran caiz değildir.”

“Vezirin de alçak bir adam olduğu aşikârdır...”

“Cümle ulema efendiler de gücendirilmiştir...”

“Galata Mollası cümleden önce başını ortaya koydu... Ulemanın sözü bizdedir...”

“Köy göründü, kılavuz istemez.”

“Sultan İbrahim’i tahttan indirme maddesinde ittifakımız tamamdır...”

“Valide sultan da müttelikimizdir...”

“İçimizden birinin şeyhülislam efendiye gidip meseleyi mahremane konuşması lazımdır...”

“İki kişi gidelim ki, müftü üzerinde daha tesirlidir...”

“Koca Bektaş Ağa ile Koca Muslihiddin Ağa gitsin...”

“Yarınki gün gitsinler...”

“Valide sultanın dervişini de götürsünler ki, Müftü Efendi o dervişini bilir...”

Ve dağıldılar.

Ertesi gün Bektaş Ağa ile Muslihiddin Ağa, şeyhülislamla konuşurken Kara Murad Ağa’nın evinde önemli bir vaka oldu.

Kara Murad Ağa, Silahtar Nadinli Yusuf Paşa’yla Girit Cengi’ne ilk gidenlerdendi. Hanya’nın fethinde büyük yararlıklar göstermişti. Hem cesur bir asker, hem de uzun boylu, lakabı üstünde kara yağız, gayet heybetli adamdı. Huzuruna çıkan yeniçeriler tir tir titrerdi. Evindeki kapıkulu halkı beş yüz kişiden fazlaydı. Hepsisi de boy bos, kaş göz, el ayak, pazı pençe, yürek seçme uşaklardı, üçünü yanına alıp da yürüse elli kişiyi önüne katar, kaçtırtırdı.

Evinde, konudan komşudan birkaç dostuyla sohbet ediyordu. Defterdar tarafından gönderilmiş bir “bakıkulu” (maliye müfettişi) geldi.

Kara Murad'ın narası

Bakikulu, müthiş yeniçerinin eteğini öperek eline bir kâğıt verdi. Ağa:

“Bu nedir?..” diye sordu.

Bakikulu:

“Sizden samur, amber ve akçe istemişler... Göndermemişsiniz... Tez göndermeniz için tekrar yazdılar...” dedi.

Kara Murad Ağa'nın gözleri dehşetle açıldı.

“Var defterdar dedikleri o herife söyle... Ben Girit'ten geldim... İnce perdahlı barutla yağlı kurşundan başka şeyim yok... Samur ile amberin adlarını duyarız, kendilerini görmedik... Paraya gelince borç alıp harcederiz... Kara Murad böyle söyledi diye var git bizden kuru selam götür!...” dedi.

Müfettiş:

“Sultanım... İstedikleri deftere geçmiş borcunuz oldu, vermezseniz malınızı haczederiz, alırız...” dedi.

Kara Murad Ağa: “Çık bre melun... Def ol!...” diye bağırdı, bir ses ki adam çıkmadı, kaçtı. Sadece o değil, ağanın meclisinde bulunanlar ve kendi hizmetkârları dehşet içinde kalmışlardı. Havanın vahşetini yine kendisi giderdi: “Kendimi cenk meydanında sandım... Bir nara atıverdim...” dedi. Vaka hemen her tarafa yayıldı:

“Kara Murad'ın narası manasız değildir...”

“Ya ince perdahlı barut ile yağlı kurşundan bahsetmesi manasız mıdır?”

“Dört Büyükler'in sözlerini bir yere koydukları bellidir...”

“Büyük vakalar göreceğiz...”

“Gün doğmadan bir şeyler doğacak...”

Defterdarın Koca Bektaş, Koca Muslihiddin ve Karaçavuş Mustafa ağalara gönderdiği adamlar da elleri boş dönmüştü. Şu farkla ki, cenk naralarıyla kovulmamışlardı.

Durum ve Kara Murad'ın sözleri defterdar tarafından sadrazama bildirildi. İncirköylü Ahmed Paşa önce:

“Ne halt karıştırır o kara domuz!...” dedi.

Sonra ölçüsüz bir laf etti:

“Eceli gelen köpek cami avlusunda siyer...” dedi.

Sonra, hiç lüzumu yokken, mahremlerinden sandığı Receb Ağa adında birinin yanında:

“Ben o herifleri kara yere koymasını bilirim...” dedi.

O günlerde samur ve amber rezaletine bir de kayık hikâyesi dedikodusu eklendi. Sultan İbrahim, yine bir masal dinlemişti, Sadrazam Ahmed Paşa’dan, “Kandahar Padişahı Perviz Şah ile Kasrışirin beyinin kızı Perizad Babu’nun Hazar Denizi’nde gezerlerken bindikleri mücevherli kayık” gibi bir kayık yaptırmasını istedi.

İstanbul Girit Cengi’ni unutmuştu, vezirin günlük baş işi padişaha para bulmak olmuştu. Padişaha nakdi yardım defterleri tanzim edildi, o defterlere de İstanbul zenginlerinin isimleri yazıldı, babadan dededen kalma mayalı zenginler ile zengin tüccarların isimleri. Hac zamanıydı, onların çoğu hacca gitmişti, paranın toplanması dönüşlerine bırakıldı. Topçularlı Ahmed Ağa adında bir zenginin hac yolunda öldüğü haberi geldi, deftere keyfi yazılmış para bir vergi borcuymuş gibi kabul edildi ve bütün emlaki müsadere edildi, vârisleri açıkta kaldılar, şaşkın ve perişan, başvuracak, dert yanacak bir kapı bulamadılar. Bir gün matemhane olmuş evlerinin kapısı çalındı, gelen, çıplak ayaklı, başı keçe külahlı bir derbeder dervişti, önce dilenci sandılar, derviş koynundan bir altın kesesi çıkardı:

“Valide sultan hazretleri gönderdi... Hatırınız hoş olsun... Yakında devir değişir, malınız yine sizin olur...” dedi ve kaçır gibi gitti.

Bu vaka da halk ağzına düştü. Gökyüzüne kalkan eller Sultan İbrahim’e lanet ve Kösem Sultan’a hayır dua ediyordu.

Sadrazam şaşkın, ne yapacağını bilmiyordu. Cenk, donanma, ordu, halk, hiçbir şey düşünemiyordu, memleket bir yana, içinde oturduğu Paşakapısı’nın ahvalinden haberi yoktu. “Bal tutan parmağını yalar” diyen adamları rüşvet kapılarını bütün laubalilikleriyle ardına kadar açmışlardı. Kâhyası Arnavut Ağa, tezkerecisi Şamlızade Mehmed Efendi, çavuşbaşısı Gergedan Durak Ağa, Selam Çavuşu Sarı Mustafa, pervasız ve rezil, asık suratları, kötü muameleleri ve kirli elleriyle halkın lanetini paşalarının üstüne çekiyorlardı.

Ahmed Paşa da bir yapı hastalığına tutulmuştu. Küçükçekmece’de, Topkapı dışında, Anadoluhisari’nde büyük arsalar satın almış konaklar, yalılar yaptırıyordu. Aslında o arsalar sahiplerinden yok pahasına adeta gasp edilmişti. Kendi köyünde de baba ocağının civa-

rındaki komşularının elinden kırk kadar küçük balıkçı evini satın aldırtmış, bir büyük yalı ile deniz kenarında bir hamam yaptırmıştı.

Ahmed Paşa bir de oğul mürüvveti görmek istemiş, o günlerde henüz on beş yaşındaki oğlunu evlendirmeye hazırlanıyordu, oğlu Baki Bey'e Kemankuş Kara Mustafa Paşa'nın sekiz yaşındaki kızını alıyordu. Düğün, paşanın Topkapı dışında bahçesinde yapılacaktı.

On beş yaşındaki paşazade güzelliği övülmüş bir küçük delikanlıydı. Lalası Trabzonlu Halil Ağa'yla bazı geceler çarşı hamamlarında sabahladıkları da o günlerin türlü rezalet dedikoduları arasına karışmıştı.

Baki Bey'in düğünü 1648 yılı Ağustos'unun altıncı perşembe günü paşanın Topkapı dışındaki bahçesinde 300 sofralık bir ziyafetle başladı.

O gün düğüne Sultan İbrahim de geldi, sinirliydi, oturmadı, on beş yaşındaki küçük, güzel damadı okşadı, öptü ve: "Horoz küçük-müş..." diye amiyane bir latifede bulundu.

Yeniçeri Ocağı'nın Dört Büyükleri de baş davetliler arasındaydı. Bahçedeki kasırdaki padişaha hazırlanmış olan odanın yanındaki bir oda da onlara tahsis edilmişti. Pencereleri kalın demir parmaklıklı bir odaydı. Tek kapısı vardı? Vezir kesin kararını vermişti. İç oğlanlarından 100 nefer zeberdest, tuttuğunu yere çalar delikanlıyı tepeden tırnağa silahlandırmıştı. Dört namılı yeniçeri ağası ziyafet sofrası başında bastırılacak, boğazlanacaktı. Sultan İbrahim'den gizlice aldığı idam fermanı Ahmed Paşa'nın koynundaydı.

İncirköylü Ahmed Paşa'nın kanlı fırladığı, feleğin bir fiskesiyle tersine döndü.

Ecel damı

Düğüne gelmeye mecbur olan ağalar ihtiyatlı geldiler. Dördünün de yanında omuzdan asma onar çuhadar ve pür silah kırk yeniçeri neferi vardı. Düğün yerinde vezirin teşrifatçıları: "Sizler içerdeki odaya buyurun..." dedikleri zaman şaşırdılar. Bektaş Ağa çuhadlarından birine işaret etti, genç adam pabuçlarını çıkarıp odaya daldı ve içerisini dikkatle gözden geçirdi. Odada kimse yoktu ve çuhadaların girdiği kapıdan başka kapısı da yoktu. Ortaya ağaların şanına la-

yık çok mükellef bir sofraya kurulmuştu. Koca Muslihiddin Ağa:

“Kapıda on çuhadar nöbetçi kalsın!..” dedi.

Ağalar odaya alındıklarından hiç de memnun olmamışlardı. Gözleri kapıda, elleri palalarının üstünde, hemen fırlamaya hazır, tetikte oturdular.

Kahve ve gülbeşeker getiren vezir içoğlanlarının bakışlarını da hiç beğenmediler.

Bir ara içeriye vezirin mahremi Receb Ağa girdi; çok heyecanlıydı:

“Yeniçerileri ve çuhadarları sofraya kaldırdılar... Ne otursunuz... Vezirin sizlere suikastı vardır... Evlerinizde bile bulunmayın... Sizlerle selamet bundan böyle kışlada oturmaktır...” dedi.

Dört Büyükler sofradan fırlayıp kalktılar. Bektaş Ağa:

“Ya... Demek mesele öyle... Ama biz kolay ölmeyiz ve bizden günah gitmiştir!..” dedi.

Dışarı çıktılar. Kara Murad Ağa bütün düğün halkını dehşete düşüren sesiyle bağırdı:

“Bre yeniçeriler!.. Bre çuhadarlar!.. Kalkın, gideriz... Biz vezirin düğünü vardır bilirdik... Meğer ecel damına düşmüşüz...”

Hemen atlandılar ve sadrazama haber verilinceye kadar çıkıp gittiler.

Ağaların çıkıp gittiğini Ahmed Paşa'ya Receb Ağa haber verdi. Sadrazam:

“Bre bizi casuslayan melun kimdir?..” dedi.

Receb Ağa:

“Sultanım... Herifler buluttan nem kapar...” deyince de:

“Yok...” dedi. “Bir melun vardır ki, bizi casuslamıştır... Araştır, öğren, bana haber ver...”

Sonra omuz silkti:

“Fermanları koynumdadır... Yarın evlerinden birer birer toplatırım... Hele biz şimdi oğlumuzun düğünüyle meşgul olalım...” dedi.

Oyuncu kolları, cambazlar, hokkabazlar, sazandeler, hanendelerle akşamlandı. Gece de Karagöz ve köçeklerle ve işretle sabahlandı. İşte eskilerin gaflet uykusu dedikleri buydu.

Öte tarafta ise Dört Büyükler sabaha kadar meşveretle meşgul oldu. Koca Bektaş Ağa:

“Allah saklasın, başımızdan eksik etmesin... Valide sultan hazret-

lerine de suikast ihtimali vardır...” dedi.

Florya'daki İskender Çelebi Bahçesi'ne Kösem Sultan'ı korumak için beş yüz yeniçeri gönderildi.

Düğünü terk eden Dört Büyükler önce Kara Murad Ağa'nın evinde toplanmışlardı. Kendilerini öldürtmek isteyen sadrazamın başını alıncaya kadar soyunup yatağa girmemeye yemin ettiler.

Peşlerine takıp paşanın bahçesine götürdükleri yeniçeriler de kışlaya dönünce koğuşlarında konuştular ve vakayı kışlada bütün yoldaşlarına anlattılar:

“Vezir padişahımızın vekil-i mutlakıdır...”

“Biz de padişahımızın ekmeğini yer kullarıyız...”

“Vezirin suikastı dört büyük ağalaradır...”

“Vezirin yeniçeriye suikastı yoktur...”

“Padişahımızın bize teveccühü vardır...”

“Koca Bektaş senin benim nemiz olur?”

“Kara Murad nemizdir?”

“Dünkü gün senin benim gibi çıplak ayaklarına tomak giyer neferdiler...”

“Bugün hazine sahibi ağa olmuşlardır...”

“Hep padişahımızın sayesinde...”

“Bre yoldaşlar... O dört büyük ağalarımızın günahları nedir?”

“Günahlarını bizler bilemeyiz...”

“Vezir o ağalardan samur ve amber istemiş... Vermemek günah mıdır?”

“Samuru başkalarının sırtında gördüm, bilirim ama, amberi görmedim, bilmem...”

“Ben görmedim ama duydum, bilirim, muhtaç olup görmek de istemem...”

“Bre yoldaşlar ben devletlilerin gidişini beğenmem...”

“Girit Adası'nda yoldaşlarımız taş üstünde aç yatarlar.. Venedikli kâfirinin donanması Akdeniz Boğazı'na gelmiş tutmuş, boğazdan dışarı kuş uçurtmaz...”

“Vezir de Girit'teki gazilere imdat edecek yerde hiz oğlunu evlendirir...”

“Ümmet-i Muhammed, rüşvet zulmüyle perişan oldu...”

“Vezir padişahımızı aldatır...”

“İhaneti aşikârdır...”

“Ağalarımıza suikastı hak kelimâ söyledikleri içindir...”

“Ulema efendiler dahi vezirden yüz çevirmiştir...”

“Valide sultan hazretlerine dahi görülmemiş hakaretler yapıldı...”

“O dahi hak kelimâ söylediği içindir...”

“ ”

“ ”

“ ”

Dört Büyükler akşam namazından sonra Aksaray’da Etmeydanı’ndaki Yeniçeri Kışlası’na geldiler. Yatsı namazını kışla ortasında camide, “Orta Camii”nde kıldılar. Namazdan sonra da ocak ihtiyarları, çorbacılar ve odabaşılarla bir yeniçeri meclisi kuruldu.

Gece yarısı gelen korkunç haber

O düşün gecesi yatsı namazından sonra Kışla Camii’nde yapılan toplantıda dört büyük ağalardan ilk konuşan, bir yeniçeri emeklişi ve en yaşlıları Koca Muslihiddin Ağa oldu:

“Görünen köy kılavuz istemez... Ahval-i âlem gözünüzün önünde... Yüreğinde iman olanın gözünden yaş değil kan akar... Bunca yıldır dinimiz, devletimiz ve padişahımız yolunda hizmet ettik. Tüysüz oğlandık, ocağımızda nefer olduk... Türlü cefalar çektik, nevcivanlık sefası sürmedik... Gazalara yaya gittik, yaya geldik... Semender olduk, cenk ateşlerine daldık çıktık... Taş toprak üstünde yat-tık, kalktık.. Bizden samur kürk istediler, yenir mi, yenmez mi, canlı mı, cansız mı, amber nedir bilmeyiz... Şu kadar kese akçe istedi-ler, biz akçeyi borçla tedarik eder harcederiz... Şimdi de canlarımızı-za kastettiler...” dedi.

Sonra da Kara Murad Ağa konuştu:

“Bre yeniçeri karındaşlarım...” dedi. “Bizden samur ve amber ve akçe istemek ocağımıza hakarettir... Ocağımız bu hakareti hiçbir zaman görmemiştir... İşte karşınızdayız, günahımız varsa korkmayın yüzümüze vurun, söyleyin... Başımızı alalım, birer diyara gidelim... Ama günahımız yoksa ahımızı bu vezirin yanında koymayız... Cümle fesatları padişahımıza öğreten vezirdir... Onun vücudunu ortadan kaldırıp bir doğru adamı vezir yaptıralım... Bu maddede bizimle müttefik misiniz?”

Camide toplanmış olan yeniçeri zabitleri bir ağızdan:

“Müttelikiz!..” dediler.

Bir yaşlıca çorbacı:

“Biz müttelikiz ama, bu davada ulema efendilerin de ocaklıyla beraber olması gerekir...” dedi.

Karaçavuş Mustafa Ağa:

“Ulema efendilerin de yürekleri dağlıdır, bizimle beraberdirler ve davamız şeriat davasıdır...” dedi.

Bektaş Ağa da:

“Valide sultan hazretleri de bizimle beraberdir...” dedi.

Bir odabaşı:

“Padişahımızı aldatan veziri kaldırıp bir doğru adamı yerine oturtmakta siz büyük ağalarımızla ittifakımız tamamdır... Ama o maddenin tahakkuku için sizin kararınız nedir, onu bilelim ki, biz de ona göre hazır olalım...” diye sordu.

O kararı o anda Kara Murad Ağa verdi:

“Bizim kararımız budur ki, yarınki mübarek cuma günü müftü efendi, bütün ulema efendilerle Fatih Camii’ne gelir... Biz de sabah namazını bu Orta Camii’nde kıldıktan sonra Fatih Camii’ne varırız... Veziri camiye çağırırız ve onunla olan davamızı müftü ile ulema efendiler huzurunda anlatırız... Hüküm şeriatındır... Onun kestiği parmak acımaz...” dedi.

Camideki yeniçerilerin hepsi:

“Muvaftıktır!..” dediler.

Dört büyük ağalar o geceyi Orta Camii’nde sabahladılar.

Ağalar düğün evinden kalkıp gittikten sonra Sadrazam Ahmed Paşa’nın içine bir korku düşmüştü. Düğünün tantanalı neşesi içindeki korku kasvetini gideremedi ve kendisini içkiye verdi, iyice sarhoş oldu.

Paşa’nın Abdi ve Halil adında iki mahrem içoğlanı vardı; Abdi hususi kâtibi, Halil de, nereye giderse yanında taşır, geceleri de odasında yatırır fedaisi, muhafızıydı.

Gece yarısı bahçeye bir adam geldi. Tanınmaması için yüzünü sarmış, sadece gözleri görünüyordu. Bu adam 81. Bölüklü Ortası’nın odabaşısı Bilal Ağa’ydı, Ahmed Paşa’nın gençlik arkadaşısıydı, Paşa’nın büyük lütuflarını görmüştü. O gece sur dışında-

ki bahçeye gelebilmek için kale kapısını, nöbetçilere yüz altın bahşış vererek güçlkle açtırabilmişti.

Veziri muhakkak görmek istediğini söyledi, vezir sarhoş, Abdi uyumuş, Halil gece nöbetindeydi, paşasını uyandırdı. Ahmed Paşa hem sarhoş hem uyku sersemiydi. Bilal Odabaşı, vezirin ayaklarına kapandı, Orta Camii'ndeki toplantıyı ve alınan kararı tafsilatıyla anlattı:

“Devletli sultanım... Ben şimdi at sırtına düşerim ve Edirne taraflarına kaçarım... Sen de hemen başının çaresini ara, kaç... Ulema efendiler de ağalarla söz birliği etmiştir... Elbette ki yeniçerilerle de birlik olurlar ve padişahdan senin başını alırlar. Bunu iyi bile sin...” dedi.

Ahmed Paşa'nın kanı beynine hücum etti. Hemen giyindi, Abdi ve Halil oğlanları da yanına alarak atlara bindiler. Kale kapısını açıtırıp sabaha karşı Soğukçeşme'deki Paşakapısı'na geldiler.

Ne yapacağı hakkında kesin bir kararı yoktu, kulağında Bilal Odabaşı'nın sesi durmadan: “Kaç... Saklan... Başının çaresini ara!” diyordu.

Hazinesine girdi, birer kese içinde 2.000 florin aldı, koynuna attı. Üçer kese de, 6.000 florin, Abdi ile Halil'in koyunlarına koydu. Gayet kıymetli elyazması bir Mushaf-ı Şerif'i de koynuna koydu. Her biri 30.000-40.000 altın değerinde üç elmas yüzükten ikisini oğlanlarının parmaklarına, birini de kendi parmağına taktı. Hazine odasından çıkınca mühürdarına hemen üç at hazırlatmasını emretti. Kıyafetini de tebdil etti, orta halli bir İstanbullu kılığına girdi. Sonra iki delikanlıyla beraber hazırlanan atlara binerek sarayın arka kapısından çıktılar, büyük şehrin karanlık sokaklarında kayboldular.

Güneşin doğmasına daha üç saat vardı. Nereye gideceğini, kime sığınacağını bilmiyordu. Bilal Odabaşı da kulağının içinde durmadan sesleniyordu: “Kaç... kaç... Saklan!...” Ama nereye kaçacaktı?... Nerede gizlenecekti?

Gece sokak sokak dolaşarak saklanacak yer arayan vezir

Ahmed Paşa'nın hatırına evvela Süleymaniye semtinde oturan bir dostu geldi; fakat o adam:

“Sultanım... Çoluk çocuk sahibiyim, başımdan korkarım... Seni alıp gizleyemem!” dedi.

Adam haklıydı, kendisi nasıl can kaygısıyla saklanmak istiyorsa o da göz göre göre kendisini ateşe atmazdı, vezir kızmadı.

Oradan, kendisinin pek çok lütuf ve ihsanlarını görmüş Delibirader Ahmed Ağa’nın evine gitti. Bu zat, lakabı üstünde, delişmen ve şirin halleriyle herkesin sevgisini kazanmış, bütün devlet büyüklerinin tanıdığı bir kimseydi. Ahmed Paşa’ya karşı samimi hürmeti vardı. Nankör adam da değildi. Koca sadrazamın perişan ve şaşkın kapısına düştüğünü görünce:

“Buyurun sultanım...” dedi.

Ahmed Paşa’yı yanındaki iki oğlanla evinin haremde sakladı.

Meğer Paşa’nın nöbetçi ulaklarından biri, sadrazamın gece yarısından sonra iki içoğlanıyla atlanıp sokağa çıktığını görünce yalınayak peşlerine takılmış ve uzaktan sessizce takip etmiş ve Delibirader Ahmed Ağa’nın evine girdiğini görmüş.

Orta Camii’ndeki ağalar da şeyhülislama tezkere yolladıktan sonra kendi sözlerinden dışarıya çıkmayacak bir sadrazam aramışlar ve Mevlevi Sofu Mehmed Paşa’nın adı üstünde ittifakla durmuşlardı. Seksen beş-doksan yaşlarında fakat dinç bir adamdı. Şehzade Camii civarındaki evinde münzeviyane yaşıyordu. Akıllı bir ihtiyar bilinirdi. Adam yolladılar ve Sofu Mehmed Paşa’yı sabaha iki saat kala yatağından kaldırtıp kışladaki camiye getirttiler. İhtiyar paşa ağaları dinledi:

“Böyle günlerde din ve devlete hizmet vaciptir... Ama ulemanın da benim vezir olmamda ittifakı lazımdır...” dedi.

Adı meçhul kalmış bir yeniçeri, dört büyük ağaları sevmeyen bir adam olduğu muhakkak, gece, Sofu Mehmed Paşa daha Orta Camii’ne gelmeden Paşakapısı’na koşmuş ve Sadrazam Ahmed Paşa’yı görmek istemişti. Kapıcılar Paşa’nın arka kapıdan çıkıp gittiğini söylemişlerdi. Mühürdara haber verdiler, o da merak ederek yeniçeriye yanına getirtti. Adam heyecan içinde:

“Paşa nerededir?” diye sordu.

Mühürdar:

“Hayır ola... Paşa’yı niçin ararsın? Meramını bana söyle... Ben onun mühürdarıyım...” dedi.

Yeniçeri, Orta Camii toplantısını anlattı. Bu sefer mühürdarın içine bir şüphe geldi, acaba kendi paşası da oraya mı gitmişti?

Paşakapısı'nda Mehter Abdi adında emin, sadık bir genç vardı. Delikanlıyı yatağından kaldırtıp kışlaya yolladı. Mehter Abdi kışlaya gitti, kapıdaki nöbetçi yeniçeriye:

"Paşa burda mı?" diye sordu.

O sırada Sofu Mehmed Paşa kışlaya getirilmiş bulunuyordu. Nöbetçi nefer onu soruyor sandı:

"Burdadır!" dedi.

Mehter Abdi kışlaya gittikten az sonra paşasının peşine düşmüş olan ulak dönmüştü. Ahmed Paşa'nın nereye gittiğini belki bir sır olarak saklayabilirdi, fakat Mehter Abdi kışladan dönüp: "Bizim Paşa kışlada ağaların meclisindedir" deyince sordu:

"Gözünle gördün mü?"

"Görmedim... Kapıdaki nöbetçi söyledi..."

O zaman kendisini tutamadı:

"Bizim paşa Delibirader Ahmed Ağa'nın evindedir..." dedi.

Paşakapısı halkı başına üşüştü:

"Yemin ver!.." dediler.

"Dinime, imanıma, gözüme, avradıma yemin ederim ki, bizim paşa Delibirader'in evindedir!"

Bunun üzerine bir ses yükseldi:

"Herkes eşyasını alsın, kaçalım, dağılalım, başımızın çaresine bakalım!"

Paşakapısı karışırverdi; paşalılar yalnız kendi eşyalarını almadılar, sarayın içine yağma için dağıldılar. Elleri ne geçerse "kelepirdir" dediler, yatak çarşafı, çuval, heybe, hurç, bulduğunun içine doldurdular. Paşakapısı'nın odaları, Sultan İbrahim ile padişahın haremdeki kadınlara verilmek üzere toplanmış eşyayla doluydu; kumaşlar, kürkler, postlar, güzel kokular, ahvale gelmez hediyeliklerle bir çarşı halindeydi. Tamtakır kaldı.

Delibirader Ahmed Ağa'ya gelince, sadrazamı evine alıp haremde sakladıktan sonra sabaha kadar gözüne uyku girmede. İçine bir şüphe düşmüştü; "Bu bir gafil devletlidir... Dostunu düşmanından ayırt edemez... Acaba kendi adamları bana geldiğini bilirler mi? Bir kişinin bilmesi yeter... Ele verirse ben mahvolurum" diye düşündü.

Sabah ezanı okunurken sokağa fırladı, Paşakapısı'na gitti ve yağma sahnesinin üstüne vardı. Kendisine herkesin bir tuhaf baktığını da gördü. O karışıklık arasında mühürdarı buldu ve sordu:

“Paşamız burda mıdır?”

Mühürdar acı acı güldü:

“Ne sorarsın Ahmed Ağa... Paşa senin evindedir... Hemen hünerin varsa bir hoşça sakla!..” dedi.

Delibirader, Paşakapısı'ndan perişan bir halde döndü, Ahmed Paşa'ya:

“Behey sultanım... Üç atla saraydan aşikâre çıkılır mı? Bu ne şaşkınlıktır... Bana geldiğini cümle kapınız halkı bilir...” dedi.

Ve Paşakapısı'nda gördüklerini anlattı. Ahmed Paşa:

“Ya şimdi ne yapmak gerekir?..” diye sordu.

“Buradan gitmek gerektir sultanım...”

“Hemen şimdi mi gideyim?”

Bunu öyle bir sesle sormuştu ki, hakikaten sadık bir dost olan Delibirader'in yüreği sızladı; zeki adam:

“Yeniçeriler ulemayla söz birliği etmek zorundadırlar... Onların toplanması, madde madde anlaşması, Saray-ı Hümayun'a gitmeleri, padişahın sizin azlinizi istenmesi, padişahın rızası, sizden mühür-i hümayunun alınması için sizi aramaları ikindiye bulur... Düşmanlarınız sizin burada olduğunuzu henüz bilmezler... Öğleye kadar vakitimiz vardır...” dedi.

Bir cuma gününün hikâyesi

Delibirader tarafından hemen kovulmamıştı, saklanacak başka bir yer düşünmek için zamanı vardı, fakat Ahmed Paşa'nın hafızası felce uğramıştı. Yanındaki iki sadık uşak da durup durup ağlaşıyorlardı. Bir ara Abdi Oğlan:

“Behey efendim... Böyle bir gün için bir sadık yâr tedarik edilmez miydi?..” dedi.

Paşa içini çekerek:

“Behey oğlan... Başıma böyle bir hal geleceğini bilir miydim?” dedi.

Sadrazam, dostluğuna güvenebileceği iki kişiyi güçlkle hatırlayabildi. Biri İstanbul ileri gelenlerinden Uzun Ali Ağa'ydı, gençlik arka-

daşıydı, bir zamanlar gece ve gündüz beraber olmuşlardı. Biri de Hacı Behram'dı. Yalınayaklı, yarım pabuçlu Tahtakale'de hamalken kapısına uşak olarak girdiği Ahmed Paşa'nın sayesinde hamallar kâhyalığına kadar yükselmiş, tüyünü düzmüş, konak yalı sahibi olmuştu.

Fatih Camii'ne Kara Murad Ağa getirildi. Şeyhülislam Abdürrahim Efendi de ulema efendilerle sabah namazını orada kılmıştı. Müftü, bir padişahın kaderini tayin edecek o büyük toplantıya ulemadan yalnız iki kişiyi çağırmamıştı, Cinci Hüseyin Efendi ile Lakaplı Muslihiddin Efendi'yi. Muslihiddin Efendi, depremden az sonra Sadrazam Ahmed Paşa'ya verdiği rüşvetle İstanbul kadılığından Rumeli kazaskerliğine tayin edilmişti.

Kara Murad Ağa'nın camiye girdiğini gören şeyhülislam:

"Ağa oğlum... Bu çektiğimiz ne azaptır!.. Hemen işi kolaylıkla başa çıkaralım!.." dedi.

Kara Murad da:

"Behey efendi... Bu hallere sizlerin susmasıyla düştük... Giriştiğimiz işi başa çıkarmayınca cemiyetimiz dağılmaz... Kalbin hoş olsun..." dedi.

Caminin içinde, şadırvanlı iç harem avlusunda, büyük dış avluda adım atacak yer yoktu. Bütün mahalle imamları, mahallelerinin muteber kimselerini de alıp gelmişlerdi. Evleri camiye yakın olanlar bile, o gün pek çok yer dolaşılacağını tahmin ederek atla gelmişlerdi. Etraftaki sokaklarda, at uşaklarının muhafazasında binden fazla at vardı.

Şeyhülislam çavuşbaşı ağaya:

"Var git... Vezir Ahmed Paşa'ya söyle... Kürkünü giysin, padişah divanına giderken gereken ihtişamla buraya gelsin... Halkın hali konuşulacak" dedi.

Çavuşbaşı bir acayip adamdı, yolda efendinin sözlerini tekrarlar-ken bir ara şaşırdı, söyleyeceğini unuttu. Paşakapısı'na vardığı zaman, sarayın paşalı tarafından yağma edilmekte olduğunu gördü, büsbütün şaşırdı, korktu ve kaçtı. Fatih Camii'ne de dönmedi, saklandı, kayboldu. Camide kendisini iki saate yakın beklediler, gelmeyince camidekileri bir telaş aldı.

Sultan İbrahim de sabah namazı için Harem'den çıktığında, Fatih Camii'ndeki toplantı ile sadrazamın kaçıp kaybolduğunu öğren-

di. Ne oluyordu?.. Bir ihtilal mi başlamıştı? Ne yapacaktı?.. Sarayda danışacak kimsesi yoktu. Yalnızlığını bütün acısıyla duydu ve anasını hatırladı. Niçin kırmıştı ve kimler için kırmıştı o kadının kalbini?.. Ne kadar muhtaçtı şu anda Kösem Sultan'a... "Anamdır... Beni affeder... Bugün bana lazımdır..." dedi. Bostancıbaşıyı çağırdı ve kancabaş kayıkla Florya'da İskender Çelebi Bahçesi'ne gidip valide sultanı getirmesini emretti. Bostancıbaşının "kancabaşı" denilen kayığı 9 çiftedydi, 18 kürekli, tek küreğini 2 hamlacı, kayıkçı çekerdi, İstanbul sularının en süratli teknesiydi. Saraydan Florya'ya bir saatte gitti. O sırada Kösem Sultan, Koca Bektaş Ağa'dan gelen bir mektubu okuyordu. İhtiyar yeniçeri: "... Şehzade Sultan Mehmed hazretlerini tahta çıkarma yolundayız... Saraya dönmeniz için cemiyetimizden gelecek haberi bekleyin... Hemen yola çıkmak için hazırlıklı olun..." diyordu. Bostancıbaşı gelince Bektaş Ağa'ya hemen kısa bir mektup yazdı: "... Şu anda bostancıbaşı geldi... Padişahımız beni saraya çağırır... Bu davette bana ölüm var mıdır bilemem... Ama derim ki ölüm olsaydı burada boğarlardı... Beni korumak için yolladığınız yeniçerilerden çekinmiş de olabilirler... Ben şimdi denizden saraya giderim..." Mektubunu Bektaş Ağa'nın bekleyen adamına verdi ve kendisi kayığa bindi.

Yanına sadık bendelerinden üç kişi almıştı, onlardan biri Derviş Ali'ydi. Yolda hiç konuşmadılar. Sarayda doğruca kendi dairesine gitti. Sultan İbrahim utancından anasının yüzüne çıkamadı, ne yapması gerektiğini kızlarağasıyla sordurttu; Kösem "Cemiyete bir haseki yollasın, niçin toplanmışlardır sorsunlar... Ve edepleriyle dağılmalarını ferman buyursunlar..." dedi. Padişah anasının sözünü tuttu. Fakat Fatih Camii'ndeki toplantıya gönderilen haseki lafını bilmez adamlardandı, şeyhülislamın eteğini öptü.

Abdürrahim Efendi:

"Biz de padişahımızın eteklerinden öperiz... Davamız meşrudur... Padişahımız veziri bize versin..." dedi.

O zaman o lafını bilmez, nasıl bir yerde bulunduğunu fark etmez adam:

"Bu ne biçim söz... Padişaha karşı mı gelirsin?.. Edebinizle dağılın!.." deyince müftü efendi parladı:

"Def ol bre foduk herif!.. Çık.. Def ol!.." diye bağırdı.

Hasekiyi cami avlusunda yeniçerilerin elinde paralanmaktan Koca Bektaş Ağa koşup kurtardı.

O sırada başında bostancı baratasıyla dolaşır bir adam görüldü. Bostancı baratası fes gibi kırmızı, uzun bir serpuştur, Mevlevi külahından da uzundur, alından bir karış kadar yükseldikten sonra geri kalan kısmı arkaya bökülüp dökülür. Yeniçeriler o adamı görünce:

“Başında baratası, bostancı keratası... Bre bizim cemiyetimizde ne işin var... Bre bu padişah casusudur... Tepeleyin!..” dediler, hançerlerini çekip saldırdılar. Yine Koca Bektaş Ağa koştu, adamı ölümden güçlükle kurtardı.

Bu iki vaka camideki büyük kalabalığın sinirlerini gerdi. Anlaşılyordu ki cuma günü önemli vakalar olacaktı.

Vakalarla dolu uzun cuma

Şeyhülislamın emriyle şehir içine tellallar çıkarıldı, şöyle bağıryorlardı:

“Bugün cemiyet-i kübra günüdür, cuma namazı kılmak da caiz değildir!.. Cümle çarşı ve pazarlar kapansın... Halk evlerinde otursun... Sokağa çıkmasın!..”

Koca şehrin üstüne bir ağırlık, kasvet, dehşet çöktü.

Dört büyük yeniçeri ağası tarafından ileri sürülen Sofu Mehmed Paşa'nın sadrazamlığı, Fatih Camii toplantısında da uygun görüldü. Karar bir yazıyla Sultan İbrahim'e bildirilerek mühür-i hümayunun Ahmed Paşa'dan alınarak ona verilmesi istendi.

Vakit öğleyi bulmuştu. Ama kimsenin yemek düşündüğü yoktu.

Padişah cemiyetten gelen yazıyı anasına yolladı ve Kösem Sultan'ın talim ettiği Musahip Tavukçu Mustafa Paşa, Fatih Camii'ne geldi:

“İsteğiniz padişahımız tarafından kabul edildi... Cemiyeti dağıttın... Müftü efendi ile Mehmed Paşa benimle birlikte saraya gelsinler...” dedi.

Camide bir uğultu koptu:

“Cemiyet dağılmaz!”

“Müftü efendinin saraya gitmesine rızamız yoktur!”

“Mehmed Paşa gitsin, mühürü alsın... Ama yine buraya dönsün!”

“Ahmed Paşa teslim olunsun!”

Sofu Mehmed Paşa da yalnız olarak saraya gitmekten korktu:

“Ben vezirlikten vazgeçtim!.. Doksanlık bir ihtiyarım... Ahir ömrümde başıma dert alamam...” dedi.

Fakat kalabalık ısrar etti:

“Vezirlikten vazgeçemezsin... İhtiyarlık mazeret değildir... Bize senin gibi bir vezir lazımdır... Saraya gidersin ve mührü alıp gelirsin!..” dediler.

Sofu Mehmed Paşa, Tavukçu Mustafa Paşa’yla birlikte saraya gitti. Huzura eli ayağı titreyerek girdi:

“Padişahım... Benim günahım yoktur... Beni evimden alıp götürdüler... Camiye cebren gittim...” dedi.

Sultan İbrahim:

“Ahmed Paşa’yı azlettim... Ama veremem... Katline rızam yoktur... Camideki kullarımdan onu bana bağışlamalarını rica ederim, bu hizmeti de senden beklerim...” dedi.

Padişahın asıl mührü Ahmed Paşa’daydı; Sofu Mehmed Paşa’ya yedek mühür verildi. İhtiyarın dili tutulmuştu; mührü öptü, koynuna koydu. Sırtına da vezirlik hilatı giydirildi ve camiye döndü. Padişahın sözlerini nakletti. Topluluk ağız birliğiyle:

“Hayır devletli vezir...” dediler. “Padişah, Ahmed Paşa’yı bize vermezse iş başka renk alır... Var bunu kendisine söyle...”

Sofu Mehmed Paşa tekrar saraya gitti.

Gidip gelmeler, sarayda hilat giyme, camide vezirlik tebriki zaman meselesiydi, vakit ikindiye bulmuştu.

Sofu Mehmed Paşa, padişahın huzuruna bu sefer ağlayarak çıktı:

“Padişahım... Ahmed Paşa’yı senden istemekte ağız birliği etmişlerdir, ısrar ederler... Bizim gibi bin vezir sana kurban olsun... Hemen senin vücudun sağ olsun... Fitneyi bastırmak için Ahmed Paşa’yı ver... ‘İş başka renk alır’ derler...” dedi.

Sabah namazından ikindi zamanına kadar sinirleri son derece gerilmiş genç hasta adam, kendisini kaybetti:

“Bre koca köpek!..” diye bağırdı. “Sadrazam olmak için yeniçeriyi kışkırttın... Beni bilmez mi sanırsın... Hele bir yol bu cemiyet dağılsın, gör ben senin hakkından nasıl gelirim...”

Bağırmakla da kalmadı, ihtiyarın üstüne yürüdü, başını, göğsünü yumruklamaya başladı. Teşrifata memur olanlar araya girdiler

ve doksanlık veziri padişahın elinden kurtardılar. Saraydan perişan bir halde çıkan Mehmed Paşa kendi konağına gitti; vezirlik hilatini, mühr-i hümayunu bir bohçaya koyarak emin bir adamıyla Fatih Camii'ndeki cemiyete yolladı, bohçayı getiren adam, saraydaki dayak vakasını anlattıktan sonra:

"Paşa vezirlikten vazgeçti..." dedi.

Camide yine bir telaş havası esti. Koca Muslihiddin Ağa ile Koca Bektaş Ağa, hemen atlarına binerek, Mehmed Paşa'nın Süleymaniye'deki konağına gittiler.

"Devletlim... Korkunun manası yoktur... Senin ve bizim gibi ihtiyarlar din ve devlet yolunda ölmekten başka neye yarar... Kalk... Bu işi başa çıkaralım... Artık davamız başka renk almıştır..." dediler.

İhtiyar yeniçerilerin "başka renk"ten kasıtları, Sultan İbrahim'in tahttan indirilmesiydi. Mehmed Paşa'yı konağından alıp camiye getirdiler.

O gün akşama doğruydı, Kösem Sultan, Bektaş Ağa'dan yine bir mektup aldı, yeniçeri bu sefer de şunları yazıyordu: "Ahmed Paşa er geç katledilecektir... Sultan İbrahim'in de tahttan indirilmesine, Şehzade Sultan Mehmed'in padişahlığına şimdi ittifakla karar verdik ve yemin ettik... Aman sultanım hazretleri, şehzadeyi iyi koru!..."

Kösem Sultan kendi dairesini hemen terk etti, ama gizlice, gece karanlıkta ve Haseki Turhan Sultan'ın dairesine gitti, Şehzade Mehmed oradaydı. Valide sultan, saraya döndüğü ilk geceyi orada geçirecekti. Büyük cesaretti.

Kösem'in Bektaş Ağa'dan mektup aldığı sıralardaydı, akşam ortalık kararırken, Sultan İbrahim, Başmirahur Mustafa Ağa'yı Fatih Camii'ne yolladı, mirahur ağanın getirdiği ağız haberi şuydu, padişah "Sarayda benimle birlikte on bin kulum vardır... Şimdi dağılmazlarsa hepsini kırarım... Ahmed Paşa'nın nerede olduğunu bilmem, bulsunlar, ne yaparlarsa yapsınlar..." diyordu.

Verilen karar o adama açıklanır gibi oldu, Bektaş Ağa:

"Rüşvetle ve karıların saltanatıyla memleket ne hale geldi, gözle rin var görürsün... Gafletle saltanat olmaz!..." dedi.

Koca Muslihiddin de:

"Bak Mirahur Ağa... Bir zalimi âleme musallat etti... Kürkü olmayandan, amberi bilmeyenden, borçla geçinenden kürk, amber, pa-

ra istenir mi?.. Bu zulüm şeriat kitabına girer mi?.. Devlet hazinesi, Harem'deki şehir orospusu karıların allığına, aklığına, rastığına, sürmesine yetmez... Venedik kâfiri Bosna sınırında kırk adet kalemizi aldı, donanması Akdeniz Boğazı önünde yatar... Taht şehrinin kapısı kapandı... Padişah her gece masal dinler... Böyle padişahlık olur mu?.." dedi.

Hacı Behram'ın hikâyesi

Mirahur ağa saraya döndükten az sonra, akşam ile yatsı arası, ortalığı heyecana düşüren bir haber yayıldı:

"Sultan İbrahim, sarayın etrafındaki kale duvarları üstüne toplar yerleştirmiş, bütün bostancılar, baltacılar tepeden tırnağa silahlanıp cenge hazır olmuşlar..."

Ocak ağaları, ulemanın gece evlerine dönmesini doğru bulmadılar. Kara Murad Ağa:

"Bu gece cemiyet dağılırsa, yarın sabah toplanmamız çok zor olur... Davamızın rengi değişti... Sultan İbrahim, birimizi sağ ko-maz, ulema efendilerle bu gece Etmeydanı'ndaki yeniçeri odalarına gideriz, müftü efendi hazretleri ve cümle efendiler ocağımızın misafiri olurlar..." dedi.

Şeyhülislam Abdürrahim Efendi de:

"Ağa oğlum doğru söyler... Muvafıktır... Bu gece yeniçeri odalarında kalalım..." dedi.

Yalnız Sadrazam Mehmed Paşa:

"Doksan yaşındayım... Gece türlü hallerim olur... Bana izin verin konağımda kalayım... Yanıma bir miktar yeniçeri dilaverleri verin, konağımı beklesinler..." dedi.

O da makul görüldü.

Sadrazam, yatsıdan sonra konağına döndü, daha atından inerken, kapı ağzında:

"Bir tüysüz oğlan geldi... Sultanımı görmek ister... Ahmed Paşa'dan haberi varmış!" dediler.

İhtiyar vezir, oğlanı hemen huzuruna getirtti. On altı yaşlarında güzelce bir çocuktu. Baş keçe külahlı, üstü başı alelade, ayakları çıplak, esnaftan hallice bir adamın ya oğlu ya makbul uşağıydı, şöyle konuştu:

“Devletli vezir... Ben Tahtakale’de Hamallar Kâhyası Hacı Behram’ın oğluyum... Beni sana babam yolladı... Ahmed Paşa bizim evdedir...” dedi.

“...”

“Babam ayaklarınızı öper... Devletli vezir adam göndersin, alsınlar... Adam gelinceye kadar Ahmed Paşa’yı salmam, tutarım’ der...” dedi.

Sofu Mehmed Paşa’nın hiç beklemediği bir ihbardı.

İncirköylü Ahmed Paşa, iki uşağıyla birlikte, Delibirader’in evinden o cuma günü akşama doğru ayrılmıştı. Göğsüne kadar inen sakalını esnaf tıraşı bir top sakal haline koymuştu. Sol gözüne de ağırlıymış gibi bir tülbent bağlamıştı. Ancak çok çok yakınları tarafından teşhis edilebilirdi.

Önce Uzun Ali Ağa’nın konağına gitmişti. Ali Ağa “cihan kalleşi” ve “söz pehlivani” adamdı, paşayı fevkalade hürmetle karşıladı ve hürmetle atlattı, kabul etmedi:

“Efendim... Sefa geldin... Seni saklamak, uğrunda baş vermek benim için iş değildir, seni haremden saklayayım... Ama beni herkes tanıır, sizin de ta çocukluğumdan dostunuz olduğumu cihan bilir... İlk arayacakları yer benim evimdir... Allah saklasın hal kötü olur... Korkum kendim için değil, sizin içindir... Layık olan odur ki, bir meçhul adamın evinde saklanın...” dedi.

Zavallı vezir, fikri perişan, vücudu yorgun, yanında iki garip oğlanla tekrar yola düştü. Vezneciler’de Kuşçu Murad Paşa’nın türbesi civarında Hamallar Kâhyası Hacı Behram’ın evine gitti. Hacı Behram, pespayenin gün görmüşüydü. Bir hilekâr rezildi. Ahmed Paşa’yı içeri aldı, yere kapanıp ayaklarını öptü. Gözleri yaşararak:

“Böyle bir gününde beni dost bilip geldiğin benim için ne lütuftur...” dedi.

Paşa ile iki uşak oğlanı haremine alıp sözde sakladı:

“Yorgunsun... Dinlen sultanım... Bu Hacı Behram’ın cesedinden atlamayınca seni buradan kimse alamaz...” dedi.

Odadan çıkar çıkmaz da oğlunu bir köşeye çekti, ne söyleyeceğini öğretip Sofu Mehmed Paşa’ya yolladı.

O delikanlı döndükten bir müddet sonra da Hacı Behram’ın evine Mehmed Paşa’nın kâhyası geldi, peşinde kırk yeniçeriyle. Ahmed

Paşa, Hacı Behram'ın kendisine bir sofrâ çıkaracağını umuyordu, karşısında yeniçerileri görünce: "Hay kâfir kahpeoğlu!.." dedi.

Mehmed Paşa'nın kâhyası etek öptü:

"Buyurun sultanım... Sizi paşa babanız ister..." dedi.

Ahmed Paşa sordu:

"Sen kimsin?"

"Mevlevi Sofu Mehmed Paşa babanızın kâhyası Bergamalı Mehmed Ağa'yım..."

"O Mehmed Paşa kim olur?"

"Sadrazamdır..."

"Ama mühr-i hümayun bendedir..."

"Biliriz sultanım... Siz kaçıp saklandığınızdan ve devlet de vezirsiz olmayacağından padişahımız yedek mührü Mehmed Paşa'ya vermiştir..."

"Mehmed Paşa hazretleri nerededir?"

"Konağındadır... Sizi bekler..."

"Uzak mıdır?"

"Çok yakındır... Şehzade Camii civarındadır..."

"..."

Artık kadere boyun eğmekten başka yapılacak şey yoktu.

İncirköylü Ahmed Paşa hayli şişman adamdı. Can korkusu da eklenince iki uşağının yardımıyla kalkabildi. Mehmed Kâhya, Ahmed Paşa için vezirlik şanına eyer konmuş bir at getirmişti.

Sadrazam konağında hürmetle karşılandı. Mehmed Paşa, onu görür görmez ayağa kalktı. Kucaklaştılar, öpüştüler ve diz dize oturdular. Ahmed Paşa:

"Benim babacığım... Bana kıyma... Beni Kâbe'ye gönder..." dedi.

Doksanlık ihtiyar da, en az Hacı Behram kadar riyakâr:

"Oğlum elem çekme... Kul tayfasının böyle işleri olagelmıştır... İnşallah vücuduna zarar erişmez..." dedi.

Ahmed Paşa'nın yüreğine biraz su serpildi.

Ak akçe kara gün

Ahmed Paşa'nın can korkusu, bir gece önce elinden kaçırdığı ocak ağalarındandı, Sofu Mehmed Paşa'ya yalvardı:

“Benim babacığım... Beni ocak ağalarına teslim etme... Onlar benim kanıma susamıştır, beni paralarlar...” dedi.

Doksanlık vezir, azametli, heybetli:

“Oğlum... Ocak ağaları dediğin ne makule adamlardır ki, padişahın vekil-i mutlak olmuş senin gibi bir veziri benden alsınlar... Sen hatırını hoş tut... Ben seni inşallah kurtarırım...” dedi.

Ahmed Paşa rahat bir nefes aldı ve yanındaki iki içoğlanıyla birlikte yirmi dört saatten beri aç olduklarını söyledi. Mehmed Paşa da ağlamaya başladı:

“Oğlum... Hareme buyurun... Sizlere sofraya çıkartayım...” dedi.

Yemekten sonra Bergamalı Mehmed Ağa geldi, yine hürmetle etek öptü:

“Sahib-i devlet babanız selam eder... ‘Elem çekmesin, muradımız onları kurtarmaktır, ama bunun ilacı mal dağıtmaktır, ne kadar malı varsa yazsınlar...’ buyurdu...” dedi.

Kâğıt kalem getirdiler ve Ahmed Paşa, muhtelif yerlerde bulunan parasını kendi eliyle kaydetti. Hepsi 300 keseydi. Mehmed Ağa fevkalade bir nezaketle:

“Sultanım... Ak akçe kara gün içindir, şirin canın yolunda mal nedir... Malı cana siper edin... 300 kese geçende topladığınız paradır...” deyince Ahmed Paşa içini çekti:

“Haklısın Kâhya Ağa...” dedi. “Şu anda benim aklım perişandır...”

Mal beyanı kâğıdını yine doldurdu, bu sefer toplam 3.000 kese çıktı ve:

“Vallah billah bir silik bakır akçem bile kalmadı...” dedi.

Bergamalı Mehmed Ağa: “Hele bir yol daha düşün sultanım...” dedi. Ahmed Paşa kendi koynundaki 1.000 ve iki oğlanın koynundaki 6.000 florini çıkarıp verdi:

“Bu 7.000 altın, sahib-i devlet efendimize benden hediye olsun...” dedi.

Kâhya:

“Yok sultanım...” dedi. “Paşa babanız sizden kendisi için bir habbe istemez, onun muradı sizi yeniçeri elinden kurtarmaktır...”

Ahmed Paşa o 7.000 altını da kâğıda ilave etti, kâhya da paraları ve kâğıdı alıp gitti.

Ahmed Paşa hakikaten bir parasız kalmıştı. Karla soğutulmuş bir

testi aşılama su vardı, yüreği yanıyordu, maşrapa maşrapa su içti.

Daha Delibirader'in evindeyken, o akıllı adamın tavsiyesiyle parmaklarındaki kıymetli yüzükleri iç donlarının uçkurlarına bağlamışlardı. Paşa'nın parmaklarında bir vezirin şanından birkaç kat değerli yüzük daha vardı.

Ahmed Paşa, uçkurundaki paha biçilmez yakut yüzüğü çıkarıp Abdi'ye verdi:

"Bunu da öbür elmas yüzüğün yanına uçkuruna bağla, eğer bu tehlikeden sağ kurtulursam bana verirsın, beni katlederlerse o üç yüzük size yadigârım olsun... Ortalık sükûnet bulunca satarsınız, sizleri ömrünüz boyunca besleyecek sermaye olur..." dedi.

Gece hayli ilerlemişti, delikanlılar uyuklamaya başlamıştı. Ahmed Paşa:

"Abdi... Halil... Yorgunsunuz... Uzanıp dinlenin..." dedi.

Bulundukları odanın ortasına bir döşek sermişlerdi. Ahmed Paşa o döşeğe uzandı, iki içoğlanı da başlarını paşalarının ayakucuna koyarak uyudular. Ahmed Paşa'yı bir türlü uyku tutmuyordu, gözleri açılı açılıveriyordu. Gece yarısını iki saat kadar geçmişti ki, azıcık daldı.

Kapı usulca açıldı. İçeriye Sofu Mehmed Paşa'nın uşaklarından biri, Potur Ali girdi. Çıplak ayaklarının ucuna basarak ilerledi ve Ahmed Paşa'nın dizini tuttu ve paşayı hafifçe sarsarak uyandırdı:

"Buyrun sultanım..." dedi.

Ahmed Paşa can havliyle fırladı:

"Nereye?"

"Yeniçeri burada olduğunuzu öğrenmiş, sizi görmek ister... Ama paşa babanız sizi mutlaka kurtaracaktır..."

Ahmed Paşa, derin uykuya dalmış iki delikanlıyı göstererek:

"Şu garipleri uyandırmayalım..." dedi.

"Sultanım... Onun için ayağımın ucuna basıp sessizce geldim..."

Odadan çıktılar. Sofada küçük bir şamdan vardı. Paşa merdiven başına gelince sağ koltuğuna bir adam girdi, dönüp yüzüne bakınca hemen tanıdı:

"Hay kâfir kahpeoğlu!..." dedi.

Cellatbaşı Kara Ali'ydi, o da:

"Hay benim devletli efendim!..." dedi.

O sırada sol koltuğuna da Kara Ali'nin yamağı Hamal Ali girdi. Dev yapılı ve Kıpti ırkının zehri iki adam paşayı merdivenden indiriverdiler. Bahçeye çıktılar ve konağın ahırına yöneldiler. Ahırın kapısı önünde Ahmed Paşa girmemek için ayak diredi. Kara Ali kendi başındaki kırmızı bostancı şobarasını çıkarıp kuşağına soktu ve Paşa'nın başından kavuğunu alarak kendi başına koydu ve Ahmed Paşa'nın başına bir demir topuzdan farksız bir yumruk indirdi, Paşa sersemleyip dizlerinin üstüne çökerken de kemendini çıkarıp boynuna geçirdi ve yamağının yardımıyla Paşa'yı boğdular, vezirin son sözü de: "Hay kâfir kahpeoğlu!" demek oldu. Hayat kitabı sefil bir cellada bir küfürle kapandı.

Kara Ali ile Hamal Ali, İncirköylü Ahmed Paşa'yı hemen soy-maya başladılar. Yüzyıllardan beri devam edegelmiş geleneğe göre, esvapları da dahil, üstünden ne çıkarsa onlarındı. Koynunda bir elmaslı saat buldular. Parmaklarındaki yüzükleri aldılar; yine koynunda çok kıymetli bir Mushaf buldular. Ahmed Paşa'yı bir iç donuyla çıırılçplak bıraktılar ve o çıplak cesedi, ahırdan çıkarılan bir beygirin üstüne yanlamasına ve yüzükoyun attılar, Sofu Mehmed Paşa'nın emriyle Sultanahmet Camii önünde Atmeydanı'na götürüp çınarlardan birinin altına bırakacaklardı. Öyle yaptılar. Ve sonra yine, doksanlık ihtiyarın emriyle vezir sarayına döndüler.

Abdi ile Halil'in hikâyesi

Doksanlık Sofu Mehmed Paşa dinç adamdı, yüreği de taş gibiydi. Ahmed Paşa'yı, Hacı Bayram'ın evinden getirttiği anda, yeniçeri kışlasında misafir bulunan Şeyhülislam Abdürrahim Efendi'ye: "Fetvasını yollayın, katledeyim..." diye bir tezkere yollamıştı.

Ahmed Paşa'nın 3.000 keselik servet beyanı kâğıdı Mehmed Paşa'nın elinde kayboldu. İhtiyar vezir kâhyasının getirdiği 7.000 florinden binini Bergamalı Mehmed Ağa'ya verdi ve yüzüne korkunç bir tebessümle baktı:

"Mehmed... Deveyi gördün mü?" dedi.

"Vallahi görmedim sultanım..."

Sonra tereddütle ilave etti:

"Sultanım... Deveyi ben görmedim ama görenler vardır..."

“Bre kimdir onlar?”

“Ahmed Paşa’nın iki nefer iç oğlanlarıdır sultanım...”

“Durma... Tez Potur Ali’ye söyle... O oğlanların kaydını görsün!”

Kâhya, Paşa’nın emrini uşağa bildirdi: “Oğlanlar da fermanlıdır... Söyletmeyip ve sabaha bırakmayıp onların da kaydını göresin!”

Potur Ali de emri Atmeydanı’ndan dönen cellatlara bildirdi. Bu seferki işleri kolaydı, delikanlılar odada uyuyorlardı. Fakat cellatların odaya girmesi ile çıkması bir oldu, oda boştu, kimse yoktu.

Paşalarını götürürlerken Abdi Oğlan uyanmıştı, fakat belli etmemişti. Potur Ali veziri götürdükten sonra hemen arkadaşını uyardı:

“Kalk... Bizim Paşa’yı götürdüler...”

“Katledip 7.000 florininin üstüne yatarlar...”

“Koca vezir bizi de sağ komaz... Kaçalım...”

“Kaçalım...”

Ama nereye? Nasıl? Sadece cin gibi oğlanlardı, o kadar... Kapıyı usulca açtılar, merdivenden çıplak ayaklarıyla sessizce indiler. Bahçeye çıktılar, bahçe zifiri karanlıktı. İlerde, ahır kapısı önünde elinde bir fener tutan Potur Ali’yi gördüler, cellatlar işlerini görmüş, fenerin ışığında, boğdukları Paşa’yı soymakla meşguldü. Korkunç manzarayı titreyerek seyrettiler. Cellatlar beygire yükledikleri cesedi götürürken uşağın tembihini duydular: “Tez dönün... Yolda oyalanmayın... İki içoğlanı vardır, devletli vezir onların da haklanmasını ister...” Oğlanların dilleri tutuldu, konuşamadılar. Kapının önündeki iki nöbetçi yeniçeriye de gördüler. Potur Ali konağa girdi, Abdi de Halil’i elinden tuttu, sessizce sokak kapısı ardına kadar gittiler. Küçük bir kapıcı kulübesinde bir uşak uyuyordu, sıcak ağustos gecesi, yorganı tepmiş, belki üstünde yorgan bile yoktu, horultusunu duydular. Kapının önündeki iki yeniçeri de yüksek sesle konuşuyordu:

“Bre bu devletlinin günahı neydi?”

“Benim bildiğim bir nazik çelebi adamdı...”

“Şu kadar zamandan beri vezirlik ederdi... Kan döktü mü?”

“Allah kanı yoktur... Şehittir...”

“...”

Oğlanlar da içerde fısıltıyla konuştular:

“Bu adamların ayağına düşelim.”

“Düşelim...”

Kapıyı usulca açtılar. Ellerini hemen palalarına atan yeniçerilerden biri:

“Kim vardır orada? Çık dışarı!” dedi.

Abdi ile Halil dışarı fırladılar ve yeniçerilerin ayaklarına kapandılar:

“Siz kimsiniz?”

Sokak kapısının üstünde de bir fener vardı. İki genç ve güzel delikanlı. Korkudan açılmış ve gözleri yüzlerine bir vahşet letafeti eklemişti.

“Ahmed Paşa’nın içoğlanlarıyız... Buraya paşamızın yanında geldik... Paşamızın şehit olduğunu söylerdiniz... Bu koca vezir bizi de şehit eder... Azat edin bizi kaçalım...” dediler.

Yeniçeriler bakiştılar ve konuştular:

“Bre Doyranlı Hasan yoldaşım... Deveyi gördün mü?”

“Kerebneli Hasan yoldaşım... Küçüğünü bile görmedim!”

Sonra delikanlılara döndüler:

“Varın kaçın oğlancıklar... Hak selamet vere...”

“Durmayın... Kaçın... Hak yolunuzu açık etsin...”

Minnet ile şefkat öpüştü ve delikanlılar kaçtı. Ama nereye? Karanlık sokakta kayboldular. Bir vezir sarayının nimetleri içinde nazlı büyümüşlerdi. O an için ayakları çıplaktı ama tabanları sokak kaldırımını çiğnemeye alışık değildi. İstanbul’u bilmiyorlardı. Allah’ın bir lütfu, dalıp çıktıkları sokaklarda kimseye rastlamadılar. Bir ezan sesi duyunca durdular, bir mescidin açık avlu kapısı önünde. Hiç düşünmeden hemen içeri girdiler, aptes alıp namaza durdular.

O cumartesi günü sabah namazında o mescitte üç kişi vardı; imam, müezzin ve bir Mevlevi derviş. Namazdan sonra derviş delikanlılarla ilgilendi. Saray kaçkını oğlanlar oldukları her hallerinden belliydi. Derviş, yüzünde tatlı bir tebessüm, gözlerinde şefkat ışıltısı ve sesinde muhabbet sıcaklığıyla sordu:

“Siz nerden kaçtınız? Niçin kaçtınız?”

Oğlanlar korkuyla bakiştılar. Otuz yaşlarında kadar görünen Mevlevi derviş Abdi üzerinde durdu ve delikanlılar cevap vermeden:

“Sen... İncirköylü Ahmed Paşa’nın kâtibi Abdi değil misin?” dedi.

Oğlan evvela buz kesildi, sonra dervişin yüzüne o da dikkatle baktı ve tanıdı:

“Fasih Ahmed Dedem...” diyerek dervişin dizlerine kapandı ve ağlamaya başladı.

Devrin namlı bir hattatı, seçkin şairi, güzellik âşığı, hak ve hakikat yolunda asalet ve necabet timsali bir mürşitti Fasih Ahmed Dedem. İncirköylü Ahmed Paşa’nın meclisine sık sık gelen bir dosttu. Evi o mescidin çok yakınında, tek başına, kitaplarıyla yaşıyordu. Büyük lütuf ve ihsanlarını gördüğü Ahmed Paşa’nın akıbetini öğrenince ağlamaya başladı, sonra:

“Gelin...” dedi. “Siz onun yadigârısınız bana... Gelin...”

Abdi ile Halil’i evine götürdü, manevi kardeşleri olarak bağrına bastı. O iki delikanlının bundan sonraki hayatları şiirle, güzel yazıyla, Celaleddin-i Rumi’nin âşıklık nefesi sinmiş mevlevihanelerde geçecekti.

İhtilalin ikinci günü

İhtilalin ikinci günü, cumartesi sabahı, geceyi Aksaray’daki Yeni Odalar’da, büyük Yeniçeri Kışlası’nda geçiren ulema efendiler, ocak ağalarıyla birlikte yine Fatih Camii’ne gittiler. Orada İncirköylü Ahmed Paşa’nın yakalandığı ve gece şeyhülislamın verdiği fetvayla yeni sadrazamın konağında idam edildiği, cesedinin de Atmeydanı’nda bir çınar ağacı altına bırakıldığı öğrenildi. Ulema efendilerin çoğunluğu ve yeniçeri zabitlerince artık toplantının devamına lüzum yoktu. İkinci hedefin, Sultan İbrahim’i tahttan indirmek oluşu, yalnız müftü efendi ile dört büyük ağalar arasında kararlaştırılmış maddeydi. Efendilerden biri:

“Çok şükür gaile bitti... Artık evlerimize dağılalım!..” deyince Abdürrahim Efendi kaşlarını çatı:

“Büyük gaile bundan sonradır!” dedi.

Arif olanlar müftünün ne demek istediğini anladılar ve sustular. Anlamayanlar da korkularından ağız açamadı.

Büyük ağaların korkusu şehir halkındandı. İstanbullular padişaha taraftar çıkar ve kükreyiverirse, bütün yeniçerilerin kılıçları, bir selin sürüklediği tahta parçalarına dönerdi. Şehirliyi evlerinde ka-

pamak lazımdı. İstanbul sokaklarına yine tellallar salındı ve çarşıların, pazarların o gün de kapalı kalacağı ilan edildi. Sonra, hedef olan padişaha ve onun sarayına daha yakın olduğu için o günkü toplantının Sultanahmet Camii'nde yapılacağı bildirildi. Ulema efendiler ve mahalle imamlarının peşlerine takılmış şehirlinin itibarlı kişileri, atlarla katile katile Atmeydanı'nın yolunu tuttu.

O günün sabahı iki büyük vaka oldu. Gelmemesi bildirildiği halde Sultanahmet toplantısında bulunmakta ısrar eden Rumeli Kazaskeri Lakaplı Muslihiddin Efendi, yine ulemadan düşmanlarının teşvikiyle yeniçeriler tarafından feci şekilde öldürüldü ve cesedi şeni nümayişlerle hakaret gördü. Yine toplantıya gelmemesi bildirildiği halde gelmek gafletini gösteren Cinci Hüseyin Efendi de, aynı akıbetle uğramaktan, sonradan aklını başına toplayıp kaçmak suretiyle kurtuldu, hatta kaçmadı, kaçamadı da, şahsi dostu dört büyük ağalardan Karaçavuş Mustafa Ağa bizzat kaçırdı, yanına aldı, camiden çıkarıp selamet bir yere kadar götürdü.

Bütün saray halkı, sonsuz ihsanlarını gördüğü Sultan İbrahim'i seviyordu. Padişah, Fatih Camii'ndeki toplantı karşısında bir gün önce yılgınlık göstermiş, Ahmed Paşa'yı azletmiş, cemiyetin istediği Sofu Mehmed Paşa'yı sadrazam yapmıştı. Ahmed Paşa da ferman-sız, yalnız bir fetvayla idam edilmişti. Cemiyet dağılmayınca ve ağaların Fatih'ten Sultanahmet'e, burnunun dibine gelmesiyle, yine sinir krizine kapılabilir, vezir yaptığı ihtiyarı "Koca köpek" diye bağırarak yumrukladığı gibi, bu sefer de anasını suçlayabilir ve Kösem Sultan'ı boğdurtabilirdi. Önce saraydaki müttefikleri valide sultanı düşünen müftü efendi, cemiyetlerinin devamı sebebini açıklamakta bir sakınca görmedi ve Sultanahmet Camii'ndeki toplantıyı şu sözleriyle açtı:

"Sultan İbrahim'in nasihatle ıslahı mümkün değildir... Büyük şehzadenin tahta çıkarılmasında müttefikiz... Ama saraya askerle yürürsek padişaha karşı isyan etmiş oluruz... İçimizden söz sahibi bir efendi seçelim, saraya gönderelim... Sultan İbrahim padişahlıktan kendi çekilsin, biz de onun hatırına riayet edelim... Sarayda dilediği yerde yine saltanatla otursun... Şehzadesinin padişahlık mürrüvetini görsün!.."

Teklifi kabul edildi. Mekke kadılığında bulunmuş, gayet edep-

li, dirayetli, söz bilir Beyazizade Hasan Efendi saraya gönderildi. O efendi Arz Odası'nda padişahın huzuruna çıktı. Sultan Beyazizade'yi çok asabi kabul etti:

“Niye geldin koca sarıklı!..” diye bağırdı.

“Asker kullarınız ve vüzera bendeleriniz ve ulema duacılarınız siz padişahlarını görmek ister...”

“Ben onları görmek istemem!”

Padişah Arz Odası'ndan çıktı gitti. Hasan Efendi de saraydan döndü, bir habercik getirmişti: “Bütün bostancılar, baltacılar, Enderun ağaları pür silah olmuş yeniçeriye bekler... Saraya yürürsek kan gövdeyi götürür...” dedi. Efendinin söylediği doğrudu, saray cenge hazırlanmıştı. Bunun üzerine ulemadan iki efendi, sarayda valide sultana gönderildi. Valide sultan ile Harem'in ikinci avluya açılan bir dehliz kapısı önünde konuştular. Kösem Sultan, kellesini koltuğuna almıştı. O günün büyük bir trajedi aktrisi olacaktı, sahne- de başka türlü, kulis arkasında başka türlü konuşacaktı. Bu konuşma kulis arkası konuşmasıydı:

“Bugün imdat sizdendir... Cümlelerin ittifakıyla Sultan İbrahim'in tahtan indirilmesine karar verilmiştir... Şehzade Sultan Mehmed'i bize verin, camiye götürelim, biat edelim...” dediler.

Kösem:

“Camide cülus olmaz!..” dedi.

“Sultanım... Bostancılar, baltacılar, Enderun ağaları cümle silahlanmışlardır!”

Valide sultan bu sefer güldü:

“Onlar emir kuludur... Padişah tüfek ve kılıç verince alırlar... Ama cenk ayrı bir maddedir... Bostancıbaşı ağa ile baltacılar ağasına birer efendi gönderin, onlarla bir konuşun!..” dedi.

Kösem “Aldırış etmeyin... Onların silahlandırılması benim oğluma karşı bir oyunumdur...” mu demek istemişti?..

İki efendi de o ağalara gönderildi, ikisi de aynı cevabı verdiler: “Bizden size karşı koyan olmaz...” dediler ve gizlice Sultanahmet Camii'ne giderek orada da tekrarladılar ve “Bizler kefiliz...” dediler.

Az sonra da bostancıbaşı, Bab-ı Hümayun ile Orta Kapı'yı açtırdı, önde ulema efendiler, ardında yeniçeri ağaları, zabıtları ve yeniçeriler sarayın birinci ve ikinci avlusunu doldurdu, mahşeri bir kalabalık.

Sadrazam, şeyhülislam, kazaskerler, müderrisler, camilerin ders-i âmları, mahallelerin imamları, şehirlinin itibarlı kişileri, ocak ağaları, ocak zabiteleri, yine o dehliz kapısı önünde valide sultanın huzuruna çıktılar.

Büyük aktrisin sahne konuşmaları

Kösem Sultan, tarihi rolünü, nezaket ve azametini bilerek oynadı, bir tesadüf eseri değil. Oğlundan yaman intikamını alacak, Sultan İbrahim'i tahttan indirterek sarayın bir odasına kapatacak, "analık" şefkatini de hiç zedelemeyecekti.

Kösem, intikamını gaddarca alıyordu. O gaddar ananın acı hatıraları vardı: bir şımarık müstefreşenin kulaklarına takılmak üzere gasp edilen küpeleri... Mahalle karıları gözdeler tarafından istiskaller... Şehir dışındaki bahçesine sürülmesi... Bir günlük yolda bir başka yere sürülmesi...

İşte Kösem, bir padişahın tahttan indirilmesi oyununda o valide sultan rolünü, sahnedeki tuvaletine kadar büyük aktris olarak oynadı.

Siyahlar giyinmiş, başına siyah bir örtü atmış, yaşlı fakat güzel yüzünde çatık kaşlar, vakarlı ve azametli, huzuruna çıkan ocak ağalarıyla konuşurken, Koca Bektaş Ağa'yla gizlice mektuplaşan kadın sanki o değildi:

"Ağalar!.. Böyle fitne uyandırmak olur mu?.. Her biriniz bu hanedanın ihsanlarıyla beslenmediniz mi? Ne susarsın Koca Muslihiddin!.. Ne susarsın Koca Bektaş!.." dedi.

İhtiyar yeniçerilerin ikisi de şaşırdı. Muslihiddin Ağa:

"Benim devletli sultanım..." dedi. "Doğru söylersin... Cümlemiz bu devletin ve Âl-i Osman'ın sonsuz nimetlerini gördük... Yaşım seksen... Bir köşeye çekilerek ibadetle meşgul olacak yerde bugün şu kalabalığın başında huzuruna çıkmam, işte gördüğüm o nimetlerin borcunu ödemek içindir... Ben bugünü görmek mi isterdim?.. Padişahımızın işleri şariat ve akıl hudutlarını aşmıştır... Âlemi ihtilale düşürmüştür..."

Kösem, oğlunu korumakta devam etti:

"Ağalar... Âlemi ihtilale düşürdü dersiniz... Bu zamana kadar oğlumun her yaptığına göz yumanlar sizler değil misiniz?.. Nasihat

kabul etmezler dersiniz, içinizden ona nasihat eden çıktı mı?... Şimdi yalnız oğlumu sorumlu tutmak doğru değildir... Bundan sonra yapılacak şeyi söyleyin, öğretin... Oğlum yine tahtında otursun, etrafındaki yaramazları def etsin... Ulemanın meşveretiyle vezirler devleti idare etsinler..."

Muslihiddin Ağa, Bektaş Ağa, Şeyhülislam Efendi, ulemadan güzel konuşmasıyla tanınmış Karaçelebizade Aziz Efendi aynı sözleri tekrar ettiler ve Sultan İbrahim'in padişahlığının artık şeran caiz olmadığını söylediler, ulemadan Hanefi Efendi de o sözleri şöyle bağladı:

"Biz size, ümmet-i Muhammed'e karşı olan şefkatinize güvendidik geldik... Sizi bu devletin direği bildik... Bize yardım et, bu hayırlı iş bir an önce olsun bitsin..."

Kösem yine direndi:

"Efendi... En büyük şehzade yedi yaşında bir çocuktur..." dedi.

Hanefi Efendi de:

"Dinimizde ve mezhebimizde bir delinin saltanatına, bir çocuğun padişahlığı tercih olunur... O masum çocuk tahta oturur... Vezir de onun adına devletimizi idare eder... Artık lütfet, şehzade hazretlerini bize getir, tahtına oturtalım..." dedi.

Kösem sözde verecek cevap bulamadı, biraz düşündü, kaşları yine çatık:

"Varayım şehzadenin sarığını sardırıp getireyim..." dedi.

Ulema efendiler ve yeniçeriler bir ağızdan:

"Allah sizden razı olsun... Ömrün ziyade olsun..." dediler.

O anda sarayda durum gayet nazikti. Sultan İbrahim, bütün Enderun ağalarını silahlandırmıştı. Binden fazla o zülüflü içoğlanları, daima cömertçe ihsanlarını gördükleri padişahın bir işaretiyle Harem'i basarak şehzadeleri ve hatta valide sultanı yok edebilirdi. Babü's-saade kapalıydı. Dışardaki kalabalık, yeniçeriler en küçük bir müdahalede bulunamazdı.

Şehzade Mehmed'in anası Turhan Haseki Sultan'ın yüzü bembeyazdı, sanki vücudundan bütün kanı çekilmiş gibiydi. Kösem Sultan konuşmaya giderken ona "Kapıyı elinle kilitler, beni bekle..." diye tembih etmişti.

Kösem Sultan için, Allah'ın bir lütfudur demek lazımdır, o hengâmede Sultan İbrahim, Bağdat Köşkü'nde bulunuyordu. Ya-

man kadın yine kelleyi koltuğuna aldı; birinci ve ikinci avlular, yeniçerilerin işgali altındaydı, kendi kilitlediği kapıdan üçüncü avluya çıktı. Zülüflü ağaların koğuşları o avludaydı. Siyah esvabı, başında siyah örtüsü, elinde elmaslı asası ve ardında iki zenci haremağasıyla ve azametli, pervasız, o koğuşlara doğru ilerledi, koğuş kapıları önündeki nöbetçilere: “İçeri girin ve kapıları kilitleyin...” diye emretti. İçoğlanları emre itaat ettiler. Hazine koğuşu önünde de: “Tahtı çıkarın... Babü’s-saade önüne koyun... Ayak divanı vardır!..” dedi. O emri de derhal yerine geldi. Sonra Harem’e döndü. Harem kapısını yine eliyle kilitledi, Turhan Haseki’nin dairesine gitti ve seslendi: “Kızım... Aç kapıyı... Ben geldim...” dedi. İçerde kendisine melül melül bakan Şehzade Mehmed’e:

“Gel padişahım... Sarığınızı sardırayım... Tahtın ve kulların seni bekler!..” dedi.

Alkış

Turhan Haseki Sultan bir baygınlık geçirdi. Oğlunun babası tarafından bir cinnet krizi içinde havuza atıldığı günden beri bir dul hayatı yaşayan genç kadın kaynanasına korku ve minnetle baktı.

Şehzade Mehmed’in küçücük kavuğuna bir sarık sarıldı. Sarığın ön tarafına mücevherli bir küçük sorgucu Kösem kendi eliyle yerleştirdi ve çocuğa şöyle bir baktı, güzel çocuktu, hele biraz büyüyüp serpilince afet-i devran delikanlı olacaktı. O gün için tuvaletini kâfi görmedi, bir mürekkep hokkası istedi ve yine kendi eliyle Şehzade Mehmed’in alına küçücük bir elif harfi, “Allah” adının ilk harfini yazdı ve “Allahım... Heybetli göster evladımı askere!..” diye mırıldandı. Ve çocuğun elinden tutarak:

“Yürü padişahım gidelim...” dedi.

Tekrar üçüncü avluya çıktı. Bu sefer de arkasına kızlarağasını aldı. Avluya çıkınca zenci ağa, çocuğu kucığına aldı, süratle Arz Odası tarafına yürüdüler.

Taht Babü’s-saade önüne konmuştu. Kapı aralık duruyordu. Kösem yine şehzadenin elinden tuttu ve dışarı çıktılar. Tahta iki adım kala durdu, gözlerini sessiz kalabalığın yüzlerinde gezdirerek tatlı bir sesle:

“İşte şehzade... İşte siz...” dedi.

Ve şehzadeyi bırakıp kapının iç tarafına çekildi. Yüreği heyecanla çarpıyordu. Çocuk tahta oturuncaya kadar tehlike geçmiş değildi. Olabilir ki, asker, henüz yedi yaşındaki çocuğu görünce, ulema efendiler ile kendi ağalarına destek olmaktan vazgeçebilir, “Sultan İbrahim’i isteriz...” derdi ve bir anda her şey biterdi.

Bir gün kadar uzun gelen bir dakika geçti. Çocuk, boş tahtın yanında, yuvadan düşmüş bir yavru kuş gibi duruyordu. Kalabalığa ürkek ürkek bakıyordu.

O anda kimse ne yapacağını bilmiyordu. Asker arasında “Şehzade sabidir...” diye bir mırıltı dolaştı. Efendiler de ağalar da titrediler.

İşte o zaman bir adamın celadeti ve cesareti koca bir imparatorluğun kaderine hâkim oldu. Ulemadan kısa boylu ve şişman Karaçelebizade Aziz Efendi, şehzadeye doğru yürüdü, bir tarih bilginiydi ve şairdi, çocuğu koltukları altından tuttu ve yüksek sesle bir besmele çekerek:

“Gel benim canım ciğerpare padişahım... Ecdadının tahtında şan ve şevketle ve taze bahtınla otur!..” dedi.

Çocuğu tahta oturttu, eğilip eteğini öptü, sonra ulemaya ve ağalara dönerek:

“İşte ben biat ettim... Buyurun, padişahımıza biat edin!..” dedi.

Güzel çocuk tahta pek yakışmıştı. Şeyhülislam efendi biat ederken asker bir ağızdan alkış tuttu.

Uğurun hayır ola!

Yaşın uzun ola!

Yolun açık ola!

Padişahlığına mağrur olma!

Senden büyük Allah var!

Tehlike geçmişti. Asker, Şehzade Mehmed’in padişahlığını kabul ediyordu.

Kösem Sultan, kapı aralığında derin bir nefes aldı. Gözüne kapıcılardan birinin namaz tahtası ilişti, hemen yere koyup o tahta üstünde iki rekât namaz kıldı. O sırada Ayasofya Camii’nin minarelerinde de ikinci ezanı okunmaya başlamıştı.

Nasıl da duyulmadan geçmişti o cumartesi günü. Kimse farkında değildi. Fatih Camii'nden Sultanahmet Camii'ne geliş... Orada Rumeli kazaskerinin, yeniçeriler tarafından parçalanması... Saraya elçiler gidip gelmiş... Bostancıbaşı ağa ile zülüflü baltacılar ağası camiye gidip dönmüş... Sarayın ilk iki büyük kapısı kendiliğinden açılmış... Sarayın ilk iki avlusu işgal edilmiş... Valide sultanla konuşmalar... Sonra cülus ve alkış... Osmanlı tarihinde Sultan İbrahim devri kapanmıştı.

Ulema efendiler, yeniçeri ağaları, zabitleri ve yeniçeriler saraya gittikten sonra ya Sultanahmet Meydanı'nda neler olmuştu?

Meydanda Sadrazam İncirköylü Ahmed Paşa ile Rumeli Kazaskeri Lakaplı Muslihiddin Efendi'nin çıplak cesetleri başında birkaç nöbetçi yeniçeri ile büyük bir halk kalabalığı kalmıştı. Cadı yüzlü bir ihtiyar karı, nöbetçilerden cellat yüzlü bir yeniçeriye yaklaştı, yeniçeriye bir akçe uzattı, "Mafsal ağrısına iyi gelirmiş... Şu vezirin etinden bana bir akçelik kes ver..." dedi. Yeniçeri de Ahmed Paşa'nın baldırından bir parça et kesip verdi. Meydan şöyle bir karıştı. Binlerce insan, nefret çılgınlıklarıyla yüzünü kapayıp kaçtı. Yüzlerce duygusuz, insan suretinde yaratılmış sırtlan da, mafsal ağrısına deva vezir eti almaya koştu. Ölümünden sonradır ki, İncirköylü Ahmed Paşa'ya "Hezarpare Ahmed Paşa" Binparça Ahmed Paşa denildi.

Dönelim saraya.

Sultan İbrahim, Bağdat Köşkü'nde Voyvodakızı'nın anlattığı "Zülfüsiyah Sultan" masalını dinliyordu. İkinci avludaki yeniçerilerin alkış uğultusu oraya kadar aksetti. Zülüflü Enderun ağalarının koğuşlarına kapatıldığından, silahlandığı bostancılar ile zülüflü baltacıların, ağalarının emrine uyarak kendisine ihanet ettiklerinden saray kapılarının açıldığından, ulema ile yeniçeri ağalarının saraya girdiğinden, yedi yaşındaki oğlunun tahta oturtulduğundan haberi yoktu. Yanındaki bir Has Odalı delikanlıya:

"Ne oluyor var öğren!.." dedi.

Delikanlı gitti, fakat dönmedi, padişah büsbütün meraklandı:

"Bre şu oğlan nerde kakıldı kaldı... Sen var git öğren!.." diyerek bir başka Has Odalı yolladı. O genç de gitti ve dönmedi.

Bu sefer yerinden fırladı. Köşkün önündeki taşlığa çıktı, daima yaptığı gibi, ellerini arkasında kavuşturup asabi adımlarla dolaşmaya başladı.

Birden, Revan Köşkü altındaki köşeyi dönen bir kalabalık gördü, merakla durdu, bulunduğu yere geliyorlardı.

“Ben padişah değil miyim?..”

Bir kalabalığın, bulunduğu taşlığa doğru geldiğini gören Sultan İbrahim yanındakilerden birine sordu:

“Bu herifler kimdir?..” dedi.

O gün için padişah hizmeti nöbetinde olan Has Odalı gençlerden biri:

“Vezir ve müftü efendi ve ulema efendiler ve ocak ağaları kullarınızdır...” dedi.

Padişah kızmış değil de şaşırmıştı:

“Benden izinsiz nasıl gelirler?.. Burası padişah sarayıdır, babalarının evi mi?.. Var git söyle, dönsünler!..”

Kalabalık taşlığın dar ve dik merdivenini çıkmaya başlamıştı ki, Has Odalı delikanlı koştu. En önde Sadrazam Sofu Mehmed Paşa bulunuyordu, ona padişahın emrini söyleyecek oldu, fakat sözüne “Devletli sultanım...” diye başlarken ihtiyar vezir elindeki asayla oğlanın bacaklarına vurarak:

“Bre çekil!..” diye bağırdı.

Delikanlı korktu ve çekildi.

Sultan İbrahim’in daha önce yolladığı iki Has Odalıyı Kösem Sultan alıkoymuştu. Küçücük padişaha biat töreni bitince şeyhülislam ile sadrazam valide sultanın huzuruna çıkmışlardı. Abdürrahim Efendi:

“Sultanım hazretleri... Bugünkü günde olan hizmetinizi bu devlet kıyamete kadar unutamaz... Allah ömrünüzü ziyade etsin...” demişti.

Kösem Sultan o anda çocuk padişah adına konuşma yetkisine sahip tek insandı:

“Efendi hazretleri... Paşa hazretleri... Şimdi cemiyetle Sultan İbrahim’in bulunduğu yere gidip onu içeriye almak ve hapsedmek işi sizindir...” dedi.

Ve yanında bulunan kızlarağasına da emretti:

“Ağa hazretleri... Sen de beraber git, silahtar ağayı ve çuhadar

ağayı da al, bostancıbaşı ağa da yanınızda olsun... Sultan İbrahim'e gidecek heyete yol göster..."

Tahta oturma töreni bittikten sonra içeri getirilen çocuk padişahın elinden tuttu, Arz Odası'na soktu, Harem'e, Sultan İbrahim hapsedildikten sonra götürecekti.

Sultan İbrahim'in yanına giden heyet onunla önce bir müddet sessizce bakıştı. Sultan İbrahim müftü ile vezire:

"Ne geldiniz?.. Sizi çağırdım mı?.." dedi.

Kızlarağası cevap verdi:

"Padişahım... İçeriye, kafese teşrif buyurun!.." dedi.

Sultan İbrahim bu sözden bir şey anlamadı:

"Bak şuna... Ne halt söyler!.." dedi.

Sonra gelenlere hitap etti:

"Ben padişah değil miyim?.."

Müftü Abdürrahim Efendi:

"Değilsiniz!.." deyince ona da:

"Bak şuna... Ne halt söyler!.." dedi.

"Bre hainler... Bre melunlar... Bu ne biçim iştir!.. Havanıza uymadığım için şimdi beni kaldırmak tedarikini mi görürsünüz..." dedi.

Küfürle karışık ağır hitaplarına rağmen bir yardımcı da aradı, yeniçeri ağasına döndü:

"Seni yeniçeri ağası yapan ben değil miydim?.. Böyle vakitte sen de mi bana ihanet edersin!.." dedi.

Yeniçeri ağası:

"Padişahım... Ben senin kulun ve çırağınım, ama benim elimde ne vardır?.. Cümle halk bu hususta ittifak ettiler... Ben cumhura muhalefet edemem... Ben muhalefet etsem yeniçeri kulların bana tabi olmaz... Bana ağız açtırmayıp beni katlederler..." dedi.

Sultan İbrahim ne söyleyeceğini bilmiyordu, tekrar:

"Ben padişah değil miyim?.." dedi.

Bu sefer ulemadan Karaçelebizade Abdülaziz Efendi bağıra bağıra:

"Sen padişah değilsin!.." dedi. "Sen padişah değilsin!.. Cihanı harap ettin... Vaktini karı cümbüşleri ve gafletle geçirdin... Rüşveti bile rezil ettin, karılar eline düşürdün... Âleme zalimleri musallat ettin... Koca devletin hazinesini tamtakır bıraktın..."

O kadar ağır konuştu ki, tahttan indirilmiş bir padişaha karşı da olsa, o sahneye şahit olmuş, müverrihler: “Edebimiz, Aziz Efendi’nin sözlerinin hepsini kaydetmeye mânidir” demişlerdir.

Müftü Abdürrahim Efendi, Koca Muslihiddin Ağa ve Koca Bektaş Ağa da aynı sözleri tekrar ettiler; Sultan İbrahim cevap bulamıyor, durmadan: “Ben padişah değil miyim?” diyordu.

Nihayet kendi silahtarı ile çuhadarı araya girdiler:

“Evet... Siz padişahsınız... Size kemlik olmaz... Varıp bir zaman kafeste dinlenin... Ulema ve vezir kullarınız devleti idare edip korusunlar...” dediler.

Sultan İbrahim kızdı, bağırdı:

“Devleti koruyacaklarsa korusunlar... Ben korumasınlar mı derim... Onlar devleti koruyacaksa ben niçin tahtımı bırakıp kafeste oturayım?..”

Yine Karaçelebizade:

“Ulu cetlerinin yolundan gitmediğin için seni tahtından kaldırı-
rız... Sen Âl-i Osman tahtına layık değilsin!..” dedi.

Sultan İbrahim eliyle işaret ederek:

“Şu kadar oğlancığı mı padişah yapacaksınız!.. O kadar oğlancığın padişahlığı caiz olur mu?..” dedi.

Sonra Sofu Mehmed Paşa’yı göstererek:

“Siz şu koca herifi padişah yapacaksınız...” dedi.

Kurşun dökülen kilit

Sultan İbrahim’in kendisini tahttan indirenlerle münakaşası uzunca sürdü ve sonunda hazin durumunu kabul etmeye mecbur kaldı ve ellerini gökyüzüne kaldırarak toptan bir bedduada bulundu:

“İlahi... Ben bunları sana ısmarladım... Bu zalimlerin hakkından gel!..” dedi.

Silahtar Ağa ile Çuhadar Ağa iki koltuğuna girdiler: “Buyurun!..” diyerek Harem’in o büyük taşlığa açılan kapısına doğru yürüdüler. İki adım atmışlardı ki, Sultan İbrahim durdu ve arkasına döndü:

“Sizleri Allah’a saldırm... Cümleniz tuz ve ekmek hakkı bilmez hainlersiniz!..” dedi.

İki adım daha attı, tekrar durdu ve döndü:

“Hakkımda söylediklerinizin hepsi yalandır... Havanıza uymadığım için bana iftira edersiniz...” dedi.

İki Enderunlu ağa tarafından sürüklenerek yürüdü; durdu durdu söylendi:

“Babası hapsedilmiş padişah nerede görülmüştür?..”

“Allah bu zulmü sizin yanınızda bırakmaz!..”

“Şu köpek ihtiyarı ben vezir yaptım... Şu kötü ihtiyarı ben müftü yaptım!..”

“Cümleniz hainsiniz, bu âlem size de kalmaz!..”

Harem’e girince kendince bir teselli buldu: “Allah’a şükrederim... Bundan sonraki padişahlar benim sulbumdan gelecek... Bir kafilenin başı oldum!..” dedi.

Önceden getirilip konmuş iki cariyeyle birlikte, tümüne kafes denilen dairedeki bir odaya kapatıldı. Odanın kapısı demir kanatlıydı, kızlarağası kilidini kilitledi, anahtarını aldı.

Sadrazam ile Müftü Efendi, ulema efendiler ve ocak ağaları da Sultan İbrahim’in ardınca Harem’e, “kafes”e gelmişlerdi... Sofu Mehmed Paşa kapının kilitlerini muayene etti. O sıradadır ki, Kösem Sultan’dan sadrazama bir tezkere geldi:

“Sultan İbrahim mahbesinden boşanabilir... O zaman sabi padişahımıza zarar erişir... Kapının kilitlerine kurşun dökmek lazımdır!..”

Tezkereyi yüksek sesle okuyan vezir:

“Valide hazretleri doğru söyler!” dedi.

Hemen emir verildi, kurşun eritildi ve kilitlerin deliklerine kurşun döküldü.

Sarayda bu iş görülüp tamamlanırken şehirde de cülus topları atılırken o sırada akşam ezanları da okunmaya başlamıştı.

Sultan İbrahim, ilk zindan gecesini yediği darbenin sersemliği içine geçirdi. Fakat ertesi sabah, gün ışığını ancak küçücük tepe pencerelerinden görünce dayanamadı, evvela hıçkırı hıçkırı ağladı, sonra avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı.

Enderun’un zülüflü ağaları ikişer, üçer gizli gizli konuştu:

“Padişahımızın gece ve gündüz feryadını işitmekten ölmek yeğdir!”

“Bize bunca ihsanlarda bulundu...”

“Şefkatli padişahtı... Müfsitlerin çelmesine geldi...”

“Biz tuz ekmek hakkı bilmez bir sürü nankörler miyiz?”

“Bize böyle seyirci gibi durmak olur mu?”

“Hemen ittifak edelim... Sultan İbrahim’i dışarı çıkaralım!”

“Geçsin tahtına otursun, yine padişahımız olsun!”

“Vallah billah bu yapılan işe yeniçerinin neferleri razı değildir...”

“Yeniçerinin kılıcı da ağası, zabiti değil, yoldaşı, neferidir...”

“Padişahımızın siyahi kulları da razı değildir...”

“İstanbul’da da razı değildir...”

“Hemen yeniçeriyle, siyahiyle ve İstanbul’la ittifak edelim...”

“Bizler içerden, onlar dışardan...”

“...”

“...”

“...”

Enderunlular Sultan İbrahim’in yürekler sızlatan halini yeniçerilere, sipahilere ve şehirliye kolaylıkla duyurdular. Yeniçeri kışlaları konuştu:

“Bre bizler ağalarımızın kölesi miyiz?”

“Bizlere ekmek veren ağalar mıdır, padişah mıdır?”

“Muratları üzere âleme hükmetmek için sabi oğlancığı padişah yaptılar...”

“Şimdi beş padişah vardır... Biri Koca Muslihiddin Padişah... Biri Koca Bektaş Padişah... Biri Kara Murad Şah... Biri de Karaçavuş Şah’dır...”

“Vezir ile müftüyü de o padişahlara katalım...”

“Sultan İbrahim’i diri diri mezara koymuşlardır... Gece ve gündüz feryat edermiş...”

“Feryadı yürekler paralarmış...”

“Bu zulüm ağalarımızın işidir... Ama vebali ocağımızın ve cümle yeniçerinin üstünedir...”

“Bizim ağalarımızla ittifakımız Vezir Ahmed Paşa içindi...”

“Sultan İbrahim’in tahttan kaldırılması için ne sözümüz vardır, ne ittifakımız!..”

“Bu maddeye rızamız yoktur!”

“Saraya gidelim, padişahımızı zindandan kurtaralım!”

Yeniçeri kışlalarıyla birlikte hanlar, hamamlar, çarşılar ve sokaklar konuştu.

Ve sokaklar konuştu

Kapıkulu sipahilerinin oturdukları hanlar dile geldi:

“Sultan İbrahim’i diri diri mezara koymuşlardır... Bizim bu işe rızamız yok!”

“Yeniçeri ağaları padişah oldu!”

“Sabi oğlancığın padişahlığı şeran caiz değildir...”

“Bre bu koca Âl-i Osman Devleti üç beş müfsidin eline mi bırakılacaktır!”

“Padişahımızın feryadı gece ve gündüz gökyüzünü tutarmış... Enderun halkı da kan ağlamış...”

“İttifak edelim... Saraya girelim... Padişahımızı zindandan kurtaralım...”

“ ... ”

“ ... ”

Hanlarda, hamamlarda, çarşılarda, pazarlarda ve sokaklarda, cami ve mescit avlularında, İstanbullunun zengini, orta hallisi, esnafı, ayaktakımı konuştu:

“Padişahımızın günahı neydi ki diri diri zindana koydular?”

“Biz Sultan İbrahim’den hoşnuttuk!”

“Şefkatli, merhametli bir taze yiğit padişahı...”

“Bu ocak ağalarının fesadıdır...”

“Bir oğlancı padişah yaptılar, meydan onların oldu...”

“Bu İstanbul şehri, âdem deryasıdır... Cümle çarşılı nice yüz bin Müslümanlar saraya varsa, Sultan İbrahim’i tahtına oturtmak iş midir?”

“Ağalar, ulema efendileri gece evlerinden cebren kaldırıp önlerine katmış ve bu davada öne sürmüştür... Veziri istemeyiz demişler... Sonra mesele bu rengi aldı...”

“Müftüden gayrı, cümle efendiler pişmandır... Kimi ağlar ve kimi sakallarını yolarmış...”

“Biz ne dururuz... Biz de efendileri alalım, saraya gidelim...”

“Dört yüz göz Yolgeçen odalarında bin nefer eli silahlı bekâr uşağı yiğitler vardır... Varalım cümlesini kaldıralım...”

“Mercan odalarında da bin beş yüz nefer eli muştalı, beli puşkalı pabuççu bekârı dilaverler vardır... Ateş deryasına çıplak dalar semenderlerdir...”

“Bir kere Koca Gazi Sultan Süleyman Han, yeniçerilere kızmış, ‘Terbiyeli olun; sizi Mercan Çarşısı’nda pabuççu bekârlarına kırdırırım...’ demiş ki, hâlâ söylenir...”

“Bir kere ‘Allah Allah’ diyelim yürüyelim... Kırk kişi isek saraya kadar kırk bin oluruz...”

Bir gün Ayvansaray’da kalafatçı odalarında, keçe külahının altında yağlı perçemi, bağı açık ve ayakları çıplak bir delikanlı saz çalıyordu:

“Bre canım Filiz Hasan... Saz çalarak gün mü?..” dediler.

Delikanlı, sazının nağmelerine, sesini ve gözlerinin yaşını kattı:

Mezardan geliyor feryad ü figanı

Diri diri gömdüler İbrahim Han’ı

Kalkın şahbazlar kalkın geldi zamanı

Sarayda bostancı hamlacılar koğuşunda saray kayıkçıları konuştu:

“Sultan İbrahim’in günahı yoktu... Anasının oyununa geldi...”

“Küçükçekmece’den dokuz çifte kancabaş kayığa koyup saraya getirirken bilseydik, kayığı devirirdik, biz yüzer halas olur, valide sultan da yerini bulurdu...”

Bab-ı Hümayun’da kapıcı bostancılar konuştu:

“Bizden sadakat umardı, silahlandırdı... Biz de kalleşlik edip kapıları açtık...”

“Kalleşliği biz yapmadık... Bostancıbaşı yaptı...”

Kimi Ilgaz Dağları’ndan, kimi Kaz Dağları’ndan, Süphan Dağları’ndan, Bingölllerden inmiş, hepsi insan suretinde bebr ü peleng zülüflü baltacılar konuştu:

“Varalım dağlarımıza dönelim desek, yiğit gittin kahpe döndün diye dağlar suratımıza tükürür...”

“Ocağımızın namusunu yerine getirelim...”

“Cümle bostancılar bizimledir...”

“Cümle Enderun ağaları bizimledir...”

“İttifak edip Harem’e girelim... Sultan İbrahim’i kafesten çıkaram...”

“...”

“...”

“...”

Pazar günü çocuk padişahın Kılıç Alayı yapıldı. Yedi yaşında Sul-

tan IV. Mehmed, kayıkla Eyüpsultan'a götürüldü. Camide beline, ünlü cediti Yavuz Sultan Selim'in kılıcı kuşatıldı. Ve karadan, Edirnekapı yoluyla saraya getirildi. Muhteşem bir alay oldu, bu münasebetle de padişah halka gösterildi.

Çocuğa, kükürt renginde bir kaftan ve erguvan renginde bir kumaşla kaplı kürk giydirilmişti. Başındaki Selimi kavuğuna, bir tepe sorgucu bir de yan sorgucu konmuştu. Kösem Sultan, çocuğun alnına ve kaşlarının ortasına bir küçük elif harfi yazmayı unutmamıştı.

Koyu kumral saçlı, sobu yüzlü, narin yapılı çok güzel ve çok sevimli bir çocuktur. Halk padişahlarını görmek için yoluna dökülmüştü. Uzun yol boyunca yüz bin İstanbullunun "Aleyke aynullah!.." alkışı gökyüzünü tuttu.

Fakat Kılıç Alayı'nın, halk üzerindeki tesiri pek kısa sürdü. Herkes yine, diri diri mezara konulan Sultan İbrahim'in ıstırapıyla meşgul oldu. Kim çıkarıyordu?.. Kim yayıyordu?.. Belli değildi, "İştittin mi? Duydun mu?.." diye başlayarak ağızdan kulağa anlatıyorlardı:

"Sulehadan bir Mevlevi dervişi rüyasında görmüş, enbiya ve evliya ruhlarıyla gidermiş, 'Nereye gidersiniz' diye sormuş, 'Saray-ı Hümayun'a cenaze namazına gideriz' demiş... Emir Çelebi cezbe sahibidir, bunda bir büyük mana vardır..."

"Yine sulehadan bir zat, rüyasında 'Katlü'l-vezir sümme'l-kebir' diye bir ses duymuş..."

Fetva

Hepsi Sultan İbrahim'in ölümü üzerine rüya hikâyeleri günlerce devam etti:

"Duydun mu?.. Nakşibendiye'den Pir Veli Efendi rüyasında Sultan İbrahim'i görmüş... 'Beni sevenler üzülmessinler... Ben tahtımı cennet bahçelerinde kurdum...' demiş..."

"İştittin mi?.. Saçlı Hoca sabi padişahımızı rüyasında görmüş... Kılıç alayında yeşil sarıklı bir pir-i nuraniyle gidermiş... O pir padişahı gösterip 'Hazel melikü'l-yetim!..' demiş."

Ağustosun on altıncı pazar günüydü, sabahın erken saatlerinde büyük şehrin her tarafından: "Sultan İbrahim zindanından boşanmış!.." diye bir haber yayıldı.

Aynı gün ikindiye doğru çocuk padişahın büyükanası Kösem Sultan'dan sadrazam ile şeyhülislama birer mektup geldi. Mektupları koca valide sultanın mahremi Derviş Ali getirmiş, vezir ile müftünün bizzat ellerine vermişti. Eş mektuplardı ve çok kesin yazılmıştı:

“Sultan İbrahim hayatta kaldıkça nizam-ı âlem olmaz. Bize ve sizlere can güveni yoktur, mahbesinden boşanırsa bizi ve sizi ve ocak ağalarını sağ koymaz. Enderun'daki zülüflü ağalara ve aşağı hizmet ocaklarında zülüflü baltacılara ve dış hizmet ocaklarında bostancılara inanmak gaflettir, cümlesi gece ve gündüz Sultan İbrahim için ağlaşırlar, ağız birliği ederlerse onlar için Sultan İbrahim'i çıkarmak iş değildir. Şehirlinin yüreği de onlarla müttefiktir; sipahiler de onlarla beraberdir. Şehirli ile sipahiler saraya yürüdükleri gibi içerdekiler hemen Harem'i basıp Sultan İbrahim'i çıkarırlar ve sabi padişahımızı ve anası sultan hazretleri ve bizi helak ederler...”

O gece Sadrazam Sofu Mehmed Paşa Şeyhülislam Abdürrahim Efendi'ye gitti. Vezir:

“Koca valide hazretlerinin sözleri aynıyla keramettir!..” dedi.

Müftü de onu tasdik etti:

“Vallah öyledir...” dedi. “Bu maddede asla tereddüt caiz değildir, buna şeriatta da yer yoktur, bir zamanda ki iki padişah ola, birinin katli vaciptir... Gözlerimi yumar Sultan İbrahim'in katline fetva veririm!”

Cülus günü gösterdiği celadet üzerine ulemadan şair ve müverrih Karaçelebizade Aziz Efendi yeniçeriler tarafından paralanarak Lakaplı Muslihiddin Efendi'nin yerine Rumeli kazaskeri olmuştu. Hemen çağırdılar ve meseleyi ona açtılar. Aziz Efendi:

“Sultan İbrahim mahbesinden boşanırsa kıyamet kopar, İstanbul kan deryası olur, bence masumun kanına bir şahsın kanı tercih olunur... Siz Sultan İbrahim'in katline fetva verin, vebali benim olsun...” dedi.

Rumeli kazaskerinin bu sözü müftü efendiye bir kat daha cesaret verdi. Pazartesi günü akşamı yeniçeri ağalarını davet etti. Koca valide sultanın mahremi Âşık Derviş Ali, Kösem'in ocaktaki eli Bektaş Ağa'yla da görüşmüştü, ağalar zaten müftünün davetini bekliyordu. Abdürrahim Efendi:

“Allah sizlerden razı olsun... Cülus sizin himmetinizle oldu... Şimdi bu büyük dava da yine sizin elinizle halledilir...” dedi.

Koca Muslihiddin kısa ve kesin konuştu:

“Dinimizin devletimizin yoluna başımızı koymuşuz... Bizim için ölmek var, dönmek yok, ama bizler okuryazar değiliz... Bizde olan kılıçtır, kalem sizin elinizde, fetva isteyen kâğıdı yazın, mühürlerimizi, nişanlarımızı basalım!..”

Müthiş kâğıt hemen yazıldı:

“İlmiye ve askeriye mensuplarını ehline vermeyip rüşvetle ehli olmayanlara veren ve âlemin nizamını bozan padişahın tahttan indirilmesi ve idamı caiz olur mu?.. Cevap verile...”

Bu fetva isteme kâğıdını Koca Muslihiddin, Koca Bektaş, Kara Murad ve Karaçavuş Mustafa ağalarla onların adamlarından on kadar yeniçeri çorbacısı mühürledi.

Meclise fetva emini çağrıldı. Kâğıdı okuyunca adamın eli ayağı titremeye başladı. Bir müftü efendiye baktı, bir yeniçeri ağalarına baktı; ağaların zehir gibi yüzleri karşısında dili tutuldu ve titreyen eliyle:

“Elcevap... Olur!” diye yazdı.

Sonra kâğıdı Şeyhülislam Abdürrahim Efendi aldı ve Sultan İbrahim’in idam fetvasını imzaladı: “Elfakir Abdürrahim”.

İmzayı da kâfi görmedi, elyazısıyla Arapça olarak bir şeri hüküm ilave etti: “Aynı zamanda iki halife bulunursa biri katlolunur” diye. Sonra:

“Sabah ola... hayrola!..” dedi.

Ertesi gün salı, divan günüydü.

Şeyhülislamlar fevkalade hal olmayınca divan toplantısında bulunmazlardı. Abdürrahim Efendi’yi o salı sabahı, vezir ve divan erkânıyla beraber Ayasofya Camii’nde sabah namazında görenleri bir dehşet kapladı. Namazdan sonra topluca saraya gidildi.

Daha onlar saraya girmemişlerdi ki şehrin içinde “Vezir ile müftü, ağalarla birlikte Sultan İbrahim’i boğmaya gittiler...” haberi yayılmaya başlamıştı. Henüz açılan dükkânlar kapanmaya başladı. Sarayda da bir panik oldu, Enderun ağaları, baltacılar, bostancılar koğuşlarına kapanıp kapılarını içerden kilitlediler. Divan günleri saraya gelmesi gelenek olan yeniçeri kıtaları homurdanmaya başladı:

“Yoldaşlar... Çok çok büyük bir iş olacak... Kimse el kaldırmasın!”

“Mazallah... Mazallah... Biz o işte yokuz... İçinizden karışacak olanı da paralarız!..”

Ocağın büyük ağaları yeniçerilerin bu işte kendilerine destek olmayacağını müftü ile sadrazama söylemişlerdi; Abdurrahim Efendi ile Sofu Mehmed Paşa kendi kapıları halkından yüz kişi getirmişlerdi.

Bab-ı Hümayun ile Orta Kapı arası, birinci avlu bir ölüm sessizliği içinde geçildi. Orta Kapı’dan girince Sadrazam Sofu Mehmed Paşa Bostancıbaşı’ya:

“Kara Ali’yi bul getir!..” dedi.

Cellatbaşı Kara Ali, Bostancılar koğuşundan hemen alınıp getirildi. Dev yapılı herif niçin çağrıldığını bildiğinden zangır zangır titriyordu. Avludaydılar, o avlu da aynı vahşi sessizlikle geçildi ve Babü’s-saade önüne gelindi.

“Geliyorlar...”

En önde Müftü Efendi: “Bismillah!..” diye Babü’s-saade’ye doğru yürüdü. Vezir de divan erkânına:

“Buyurun...” dedi. “İçeriye gireriz!..”

Ve esasına dayanarak müftünün peşinden yürüdü... Fakat divan erkânı yerlerinden kıvıldamadı. Yalnız Rumeli Kazaskeri Karaçelebizade Aziz Efendi:

“Ben giderim...” dedi. “Toplumun zararı yerine bir kişinin zararı tercih olunur, görünüşte bir kişinin vücudu kaldırılır, ama aslında Âl-i Osman Devleti’ne hizmettir...”

O da bir besmele çekti, yürüdü.

Aziz Efendi’nin peşine ocak ağaları, onların peşine Cellatbaşı Kara Ali ile yamağı Hamal Ali, cellatların peşine de vezirin ve müftünün adamları takıldı.

Üçüncü avlu bomboştu. Babü’s-saade’den geçip girmiş olan kabile sanki terk edilmiş bir saraya girmiş gibiydi. Zülüflü ağaların koğuş kapıları kapanmış, kalın kapılar ve kalın taş duvarlar, içindeki hıçkırıkları dışarı aksettirmiyordu.

Yapılacak iş de kolay değildi. Odanın kilidine kurşun dökülmüş-

tü. Sağlam taş duvarlara kalın menteşelerle bağlanmış bir demir kapı kırılacaktı.

Enderun'un zülüflü ağaları belki de bir müddet korku ve dehşet içinde kalabilirlerdi, fakat kapı kırılıp Sultan İbrahim idam olununcaya kadar kendilerini toparlayabilirlerdi ve gelenleri Sultan İbrahim'in zindanı önünde bastırabilirlerdi.

Müftü efendi yüksek makamının icap ettirdiği ağır, vakarlı yürüyüşünü bırakarak adeta koşmaya başlamıştı. Doksanlık koçan gibi adam olan vezir de yaşından umulmayan hızla yürüyordu. Aziz Efendi ise, bodur ve şişman vücuduyla adeta yuvarlanıyordu.

Harem-i Hümayun'da Kösem Sultan da fevkalade heyecan içindeydi.

Analık şefkati nasır bağlamıştı. Sultan İbrahim'i tahttan indirttikten sonra, bedbaht oğlunun ölümüne kadar yürümesi, en basit ve adi anlamıyla, saltanat hırsıyla ruh alçalışı, ahlak düşüşüydü. Korkunç olanı da, parlak zekâsıyla durumunu anlaması, görmesiydi. Henüz otuz beş yaşına basmamış genç ve güzel bir adam, onun tahrikiyle yok ediliyordu. Yirmi beş yaşına kadar çocukluk ve ilk gençlik çağı da her an ölüm korkusu içinde hapiste geçmişti ve dünya nimetlerini ancak sekiz yıl tadabilmişti. Ne yapmıştı İbrahim ona? Kulağından küpelerini almıştı!.. Cennet gibi bahçeler içinde köşklere sürmüştü!..

Kösem olayların akımına kapılarak değil, en küçük fırsatlardan faydalanarak hazırladığı bir planla evlat katili oluyordu.

Sultan İbrahim için verilen idam fetvasında tek ölüm sebebi suç, devlet mansıplarını rüşvetle ehli olmayanlara dağıtmasıydı, âlemin nizamını bozmuştu.

Ya Kösem Sultan'ın "valide sultanlık saltanatı" dediği şey neydi?.. Sarayda kendisine tahsis edilen muhteşem dairede oturup oğullarının sıhhatine, ömrüne, devletine duayla vakit geçirmek miydi? Bir habbeyle muhtaç değilken rakamların kıymetlendirmekten âciz kaldığı serveti nereden gelmiş, toplanmıştı? Sorular halka halka bağlanınca, kuyruğunu ağzına almış bir yılan olabilirdi. Kösem'in muazam serveti, âlemin nizamını bozan rüşvet yoluyla toplanmıştı.

"Geliyorlar!.." diye haber verdiler.

Üstündeki nasıra rağmen ana kalbi sızladı.

Pişmanlık suratının iki tarafına gaipten gelen iki tokat gibi in-

di. Hem Sultan İbrahim'i, hem analık vicdanını kurtarmak elindeydi. Harem'in Kuşhane kapısından üçüncü avluya çıkarak tek insan görünmeyen boşluğa: "Oğlumu öldürüyorlar!.." diye bağırıverse ne olurdu acaba? Biliyordu ki sesine yalnız saray değil, İstanbul şehri ayaklanacaktı. Ama gelenleri getirten kimdi?

Çocuk padişah ile anası o geceyi Kösem'in yanında geçirmişlerdi. IV. Sultan Mehmed "Geliyorlar..." sözünden bir şey anlamadı, ama korktu ve Kösem'in kucağına atıldı:

"Nine sultan... Bizi bırakıp gitme!.." dedi.

O anda Kösem'i vicdan azabının pençesinden kurtaran o çocuk oldu. Güzel oğlancığın şakağında bir yara izi Kösem'in gözleri önünde, Sultan İbrahim'in caniyane bir gazapla çocuğu büyük mermer havuza fırlattığı sahne geldi gözünün önüne. Sonra, Sultan Mehmed'in narin çocuk boynuna cellat pençelerinin bir kement geçirdiğini görür gibi oldu.

"Canım padişahım... Seni bırakıp bir yere gitmem!.." dedi.

Kösem Sultan için oğlunun ölümüne sebep olmak artık bir alın yazısı olmuştu.

Sultan İbrahim'in hapsedildiği oda, demir kapısını kırmak için indirilen balyoz seslerinin aksetmeyeceği kadar uzakta değildi. Bir şey duymaması için kucağındaki çocuğun başını hırkasının içine aldı.

Yeniçeriler bu işten "Maazallah" diye el çektikleri için kapıyı vezir ile müftünün adamları kırıyordu. Bu iş için getirilmiş kalın demir kalemlerin üstüne inen balyoz darbelerinin çıkardığı vahşi sese, içerden Sultan İbrahim'in feryadı karışıyordu:

"Bana acıyan kimse yok mudur?.. Bu zalimler beni göz göre göre katlediyor!.."

Kapının menteşeleri kavşamış, kapı nerde ise yıkılmak üzereydi. Sofu Mehmed Paşa cellada bakındı. Kara Ali'yi göremedi. Cellatbaşı Sultan İbrahim'in feryadından dehşete düşmüş, usulca sıyrılarak kaçmış, az ötede bir kemer altına girip saklanmıştı.

Sultan İbrahim'in ölümünden sonra

Doksanlık koca vezir gazaplandı, cellat yamağı Hamal Ali'ye:

"Ustan nerede?.." diye sordu.

Yamak da eliyle işaret ederek:

“Şu tarafa gitti...” dedi.

Her saniyenin kıymeti vardı, “Bre nerede şu melun?..” diye bağırarak Sofu Mehmed Paşa cellatbaşısını kendisi aradı ve buldu:

“Bre çık melun!..” diyerek yere yatıp sinmiş Kara Ali’yi tekmelemeye başladı.

Cellat ihtiyar vezirin ayaklarına kapandı:

“Devletli vezir... Beni affet... Beni katlet... Elim ayağım titrer...” dedi.

Mehmed Paşa Kara Ali’yi hem tekmeliyor, hem de elindeki asayı celladın başına başına amansızca indiriyordu:

“Yürü bre melun... Yürü!..” diye bağırıyordu.

Menteşeleri kırılan demir kapı indirilince içeriye evvela müftü ile vezir girdi. Sultan İbrahim’in yanına konulmuş olan iki cariye ayak-yoluna kaçıp saklanmışlardı. Genç adamın üstünde al ipekliden bir çakşır vardı, çakşırın uçkuru dışarı sarkmıştı. Üstüne güvez renkli atlastan bir entari giymiş ve eteklerini çakşırın içine sokmuştu. Başında beyaz bir takke vardı. Sağ ayağı, terliği fırlamış, çıplaktı. Elinde bir Mushaf-ı Şerif tutuyordu. Şeyhülislama:

“Abdürrahim!.. Yusuf Paşa bana senin için ‘Fettan dinsizdir’ demiş, ‘Tepele’ demişti, seni o zaman öldürmedim, meğer sen beni öldürecekmişsin... İşte kelimullah... Bre zalimler, beni ne hükümle öldürürsünüz!..” dedi.

Son sözleri oldu. Güçlü kuvvetli genç adamdı, fakat iki cellat, Kara Ali ve Hamal Ali ejderha gibi adamlardı, yamak arkasına geçip acı kuvvetiyle kollarını tuttu; Sultan İbrahim elindeki Mushaf’ı bırakmamıştı, kelime-i şehadet getirirken Kara Ali de kemendi boynuna geçirdi.

Divan-ı Hümayun erkânı Sultan İbrahim’i idama giden sadrazam ile şeyhülislamın peşine takılmamışlardı. Fakat Enderun hal-kında en küçük bir kıpırdama görülmeyince telaşa düştüler. Sultan İbrahim taraftarlığıyla suçlandırılmaktan korktular ve ikinci bir kafile halinde Babü’s-saade’den içeriye girdiler. Aynı yollardan geçerek şehzadeler dairesine geldikleri zaman idam hükmü yerine getirilmiş bulunuyordu.

Cenaze Has Oda önüne götürüldü, orada, hünkâr imamı tara-

findan gasil ve tekfin edildi. Cenaze namazı öğle namazından sonra sarayda kılındı ve Sultan İbrahim Ayasofya avlusunda Sultan I. Mustafa'nın türbesine defnedildi.

Enderun ağalarının, zülüflü baltacılar ile bostancıların ve yeniçerilerin ve halkın nazarında Sadrazam Sofu Mehmed Paşa, Müftü Abdürrahim Efendi, Rumeli Kazaskeri Aziz Efendi ve dört büyük ocak ağaları Sultan İbrahim'in katilleri olarak damgalandılar, o damganın silinmesine imkân olmayacaktı, "O mazlum şehidin kanı bu heriflerde kalmaz!.." denildi. Kösem Sultan'ın adını ağzına alan çıkmadı.

Sultan İbrahim'in idamından sonradır ki, Sadrazam Sofu Mehmed bir hükümet sorumluluğunu yüklenmiş olduğunu gördü. Paraya ihtiyacı vardı, maliye hazinesi tamtakırdı. Para ihtiyacını da Girit'teki ordu için, Venediklilerin boğaz ablukasını yarıp Akdeniz'e çıkmaya mecbur donanma için duymadı. İstanbul Girit Cengi'ni unutmuydu. Paraya ihtiyacı vardı, İstanbul'daki ve bütün memleketteki kapıkulu askerlerine cülus bahşişi dağıtılacaktı. Yüzyıllardan beri kanunlaşmış gelenektir, mutlaka dağıtılacaktı.

Hazinenin durumu askere çok rahat açıklandı: "Sultan İbrahim hazinede para bırakmamıştır, tahtından indirilmesinin sebebi de budur, cülus bahşişi hakkınız mahfuzdur, hele biraz bekleyin..." denildi.

On gün geçti, bahşişten ses çıkmayınca, bahşiş için İstanbul'a gelmiş hanlarda oturan ve parasız kalmış olan kapıkulu sipahileri söylenmeye başladılar. Ardından yeniçeriler homurdandı. Sorumlu vezirdi.

Sofu Mehmed Paşa çok zengin olduğu bilinen koca valide sultandan yardım istedi, Kösem:

"Biz paramızı Üsküdar'daki cami-i şerife ve sair hayratımıza verdik, naktimiz yok, Hezarpare Ahmed Paşa'dan aldığı 7.000 florini hangi gün için saklıyor, bahşişe versin!.."

Vezir o kapıyı kurcalamaktan çekindi. 7.000 florin meselesini nereden biliyordu Kösem Sultan? O gece, Ahmed Paşa'nın içoğlanları Abdi ile Halil nasıl, nereden ve nereye kaçmışlardı?

Vezir koca valide sultanın cevabına bir balmumu yapıştırdı: "Koca valide sultan istiklalle vezirlik yapmama engeldir" dedi. Meseleye bir balmumu da Kösem Sultan yapıştırdı: "Herifin gözü benim ma-

lımdadır, bu vezir bana yaramaz... Hele biraz bekleyeyim, ilk fırsatı kaçırmayalım...” dedi.

Kösem'den ümidini kesen Sofu Mehmed Paşa, yine çok zengin oldukları bilinen ocak ağalarına başvurdu: “Bu devletin nimetleriyle yetişmişlerdir... Cülus bahşışı için hazineye biraz yardım etsinler...” diye haber yolladı. Yeniçeri putları suratlarını astılar. Kara Murad:

“Ben Girit'ten geldim. Cümle âlem bilir, bende para ne gezer!...” dedi.

Koca Muslihiddin:

“Cülus bahşisini vezirler tedarik eder, ianeyle cülus bahşışı toplanan vezir görülmemiştir, koynundaki mührün kerameti vardır...” dedi.

Koca Bektaş da Kösem Sultan'la ağızbirliği yapmıştı:

“Ahmed Paşa'dan aldığı 7.000 florini hangi gün için saklıyor” dedi.

Ah o melun oğlanlar, o gece nasıl, nereden, nereye kaçmışlardı?

Karaçavuş Mustafa cevap bile vermedi.

Sadrazam kesin hükmünü verdi: “Bu herifler durdukça ben vezirlik yapamam...” dedi. Ocak ağaları da kararlarını verdiler: “Bu ihtiyar çakal gibidir... Bize yarar vezir değildir...” dediler.

Kösem Koca Valide Sultan

Sultan IV. Mehmed'in ninesi

Cinci altınları

Cülus bahşışinde Sofu Mehmed Paşa'nın yardımına hiç ummadığı bir adam yetiştii; ekim ayının başlarındaydı, Nakibüleşraf Zeyrekzade Abdürrahman Efendi, Mehmed Paşa'yı ziyarete geldi, sohbet arasında bir hatıra anlattı:

Bağdat kadısıyken Bağdat Valisi Hüseyin Paşa'yla birlikte azledilmişler, İstanbul'a geliyorlarmış. Paşa'nın eşyası arasında çok ağır bir heybe varmış. Zeyrekzade'nin dikkatini çekmiş. Diyarbakır'da indikleri handa içinde ne olduğunu sormuş. Paşa saklamamış:

“İstanbul'da Cinci Hoca adında bir mekkâr ve muzır herif türemiş, şerrinden korunmak ve hemen yeni bir mansıp almak için ona rüşvet götürüyorum, heybede 5.000 altın vardır...” demiş.

Zeyrekzade sözünü: “Bu benim bildiğim... Varın siz herifin parasını hesap edin” diye bağlamıştı.

Sofu Mehmed Paşa'ya muazzam imparatorluğun bütün kapıkulu askerlerinin cülus bahşışı için 1.900.000 altın lazımdı. Bunun hiç olmazsa dörtte birini Cinci Hoca'dan alabilirdi: 475.000 altın!

Bu para kendisinden istendi. Cinci Hoca aklını oynatayazdı. Hacı Nurullah adında bir kâhyası vardı, gençliğinde İstanbul sokaklarında yalınayağında yarım pabuçla sürtmüş bir türediydi, o da Hoca Efendi'nin rüşvet sağanağının serpintileriyle İstanbul'un sayılı zenginlerinden olmuştu, efendisine:

“Sultanım... Bir miktar şey gönder de Koca Paşa'nın pençesinden kendini kurtar...” dedi.

Tamahkâr Hoca Efendi kâhyasını haklı buldu:

“Altınların ayarı bozuk, eksik, silik, kırık olanlarından bir miktar şey ayırıp gönderelim!..” dedi.

Hazine odasından altın torbalarını, keselerini, heybelerini so-faya çıkardılar ve içindeki altınları tepecikler halinde yere döktüler, karşılıklı oturup, Sofu Mehmed Paşa'ya gönderilecek silik, kırık, ayarı bozuk altınları seçip ayırmaya başladılar. Aşçı ile yamağı sanki fasulyeden taş ayıklıyorlardı. Dikkatle ve hararetle çalışıyorlardı ki Çavuşbaşı Abdülfettah Ağa, yüz kişiyle Cinci Hoca'nın konağını bastı. Hoca Efendi, başında takke, üzerinde bir mintan, gömlek ve iç donuyla, ayakları çıplak, baskın haber verilince altıncıklarının önünden fırlayarak hareme kaçtı. O acayip kılığıyla dama çıktı, damdan bir tahtaboşa indi, sanki bir dağ keçisiydi, tahtaboş, komşusu Tosun Çavuş'un bahçesine havaleydi ve bahçeden en az on arşın yüksekteydi, tahtaboşun korkuluğundan aşip bahçeye atladı ve iki ayağının üstüne düştü. Fakat, atlarken mintanının eteğinin korkuluğa takıldığını ve bir kenarının yırtılıp orada kaldığını fark etmemişti. Tosun Çavuş'un ayaklarına kapandı, o da:

"Ben ihbar etmem, ama gelip sorarlarsa yalan da söyleyemem..." diyerek Cinci Hoca'yı alt katta boş bir odaya soktu, sırtüstü yere yatırdı, üstüne de bir hasır attı.

Öte yanda çavuşbaşı, altın öbekleri önünde Hacı Nurullah'ı görünce manzaranın acayipliğine şaştı. Kâhyanın kollarını ardına çevirtip bağlattı:

"Efendin nerede?.." diye sordu.

"Hareme kaçtı..."

"Burada altınların başında ne yapardınız?"

"Vezire cülus bahşişi yardımı göndermek için silik, kırık ve ayarsız altınları seçerdik..."

Cinci Hoca'yı konağın haremde bulamadılar. Tahtaboşta yırtılmış mintan eteğini görünce şaşırdılar.

Çavuşbaşı, komşu Tosun Çavuş'un evine gitti; iyi kişi olarak tanınmış adam bu ziyareti bekliyordu:

"Cinci Efendi burada mıdır?"

"Buradadır... Buyurun!"

Tosun Çavuş alt kattaki odanın kapısını açtı, bomboş, tamtakır bir oda, ortasında bir hasır serilmiş, altında da bir adamın yattığı belli. Abdülfettah Ağa kendisini yine tutamadı, ama bu sefer kahkahalarla güldü:

“Efendi hazretleri evvelce yüksek ruhları davet ederek konuşurdu, şimdi adi cinlerle konuşuyor!..” dedi.

Hüseyin Efendi’yi hasır altından çıkardılar. Don paça, yalınayak, başında takke; kendisini çabuk topladı:

“Beni nereye götüreceksiniz?..” diye sordu.

Abdül Fettah Ağa:

“Sahib-i devlet vezir hazretlerine...” dedi.

“Bu kılıkla Paşakapısı’na gitmek olur mu?.. Konağa varalım, giyineyim, gidelim, ne olacak sanki...”

“Konak mühürlüdür... Hem giyinip de ne olacak... İstanbul’a geldiğinde ayağında pabucun var mıydı?.. Çakşırın var mıydı?..”

Çavuşbaşının adamları Cinci Hoca’nın yakasına yapışıp odadan çıkardılar. Efendi gazaplandı:

“Bre asılacaklar! Ben kazasker değil miyim?.. Ulemadan değil miyim?.. El çekin yakamdan bre habisler!..” diye bağırdı.

Çavuşbaşı da kızdı:

“Vurun şu yörüğün başına... Söyletmeyin!..” dedi.

Ev sahibi Tosun Çavuş araya girdi, çavuşbaşının ayaklarına kapandı.

“Ağam... Benim ırzımı, namusumu koru. Efendiye çakşır, üstlük, kavuk, sarık, pabuç vereyim!..” dedi.

Cinci Hoca’yı giydirdiler, hatta Tosun Çavuş, efendiye bir de at verdi, Abdül Fettah Ağa’ya kalsa, iç donuyla başında takkesiyle ve yalınayak yaya götürecek. Fakat Paşakapısı’nda Sadrazam Sofu Mehmed Paşa, Cinci Hoca’yı aşırı hürmetle karşıladı:

“Gel efendi, gel... Cülus bahşişi için bize iki yüz kese yardım et!..” dedi.

Cinci Hüseyin Efendi aldandı, Mehmed Paşa’dan gördüğü hürmeti, kazaskerlik unvanına, ilmiye kisvesine yapıyormuş sandı:

“Paşa hazretleri... Bende para yok, biz paramızı kitaba veririz” dedi.

Sofu Mehmed Paşa’nın işaretiyle efendi huzurdan çıkarılıp Paşakapısı Zindanı’na götürüldü ve orada kâhyası Hacı Nurullah’ı buldu.

Çavuşbaşının mühürlediği konağa üçü maliyeden, ikisi Paşa’nın adamlarından beş kişilik bir heyet gönderildi ve Cinci Efendi’nin konaktaki kıymetli eşyası ve parası bir defterle tespit edildi.

Bir sofaya öbek öbek dökülmüş altınlardan başka iki büyük ceviz sandık dolusu altın bulundu, sandıkları açtılar, gördüler, altınları saymadan kapayıp mühürlediler. Gayet kıymetli 50 samur kürk, 1.000 top kıymetli kumaş, 1.000 bohça sırmalı çevre, havlu, uçkur gibi şeyler, kütüphanesinde en büyük hattatların imzalarını taşıyan her biri binlerce altın değerinde 40 Mushaf-ı Şerif, 1.800 cilt nadi- de elyazması kitap ve antika halılar ve kilimler bulundu. Mücevhere rastlanmadı. Hepsi Mehmed Paşa'nın sarayına nakledildi. Heyet bir de rapor verdi:

“Hoca Efendi'nin servetinin bundan ibaret olmadığı kanaatindeyiz; mücevherini başka yerde saklamış olacaktır ve daha en azdan 3.000 kese parası olmak gerekir...” dediler. Hüseyin Efendi ile kâhyası geceyi uykusuz geçirdiler. Ertesi sabah erkenden sadrazamın ağalarından biri geldi:

“Sultanım... Paşa babanız selam eder, sizde 3.000 kese nakit para olması lazımmış... Söyleyin de buradan selametle çıkın” dedi.

“...”

Vezir ağası:

“Efendi... Benden vebal gitti, derdini şimdi gelecek adama anlat!..” dedi.

O çıktı, içeriye Cellatbaşı Kara Ali girdi. Onu görünce Hüseyin Efendi ile kâhyası Hacı Nurullah'tan buz gibi bir ter boşandı.

İnsan şekil ve suretinde o kara devin elinde kocaman bir zembil vardı; kapıdan gülümseyerek girmişti ve:

“Söyle efendi sultanım söyle... Bu hazırlıklarım senin içindir!..” demişti.

Zembilini yere koymuş ve içindekilerin neye yaradıklarını söyleyerek çıkarmaya başlamıştı:

“Tırnak sökmek için kerpeten, kaba etleri oymak için burgu, oyulan yerlere sokulacak buhur fitiller, el ve ayak kesmek için satır, kol ve bacak kemikleri kırmak için balta, kızdırılıp başa geçirilen demir tas, kızdırılıp koltuk altlarına konulan demir yumurtalar, deri yüzecek ustura, deriye sürtülen demir sünger, sinir çekmek için cımbız, dil makası, kulak usturası, sırt ve göğüs için zemberek, göz oymak için kalem...”

Cellatbaşı işkence aletlerini konuşarak sererken Hoca Efendi ile

kâhyası, Kara Ali'nin ayaklarına ağlayarak kapandılar ve hemen dile geldiler. Hüseyin Efendi:

“Haremdeki büyük merdivenin yukardan üçüncü basamağının içinde bir büyük çekmecedeki mücevher vardır” dedi.

Hacı Nurullah da:

“Selamlıkta divanhanenin ocağı yanındaki duvarın içinde iki güğüm altın vardır” dedi.

Sonra biri bırakıp öbürü aldı:

“Büyük taşlıktaki sarnıcın içinde bir bakır tencerede 7.000 florin vardır...”

“Yine o sarnıçta iki bakır güğüm içinde 2.000 florin...”

“Selamlıkta büyük merdivende yukardan üçüncü basamağın içinde bir abanoz çekmecedeki mücevher...”

“Falan duvarın içinde üç güğüm...”

“Falan duvarda dört güğüm...”

“Haremde falan odanın kaplaması altında üç gümüş tas içinde inci...”

“Bahçede büyük ceviz ağacının altında gömülü bir küçük küp içinde altın...”

“Bahçede kavak ağaçlarının ardındaki duvarda on iki güğüm içinde çil kuruş...”

“Bahçede büyük havuzun yanında gömülü büyük bir küp içinde 80.000 florin...”

Ve bu son mal beyanından sonra Hüseyin Efendi düştü bayıldı.

Cinci Hoca Efendi'nin artık hiçbir şeyi, mal ve para namına bir habbesi kalmamıştı.

Hacı Nurullah o gün serbest bırakıldı. Hüseyin Efendi Paşakapısı Hapishanesi'nde bir ay yattı.

Cülus bahşişi 1.900.000 altın tutuyordu. Cinci Hoca'nın müsadere edilen parası 4.000.000 altındı, Sofu Mehmed Paşa'nın elinde yarısından fazlası yok oldu, cülus bahşişini ucu ucuna karşıladı. 50 kadar kıymetli samur kürk ile biri gümüş biri abanoz iki mücevher çekmecesini de içindeki mücevherlerle birlikte yok oldu. Konağı Hoca Efendi'ye iade edildi ve Hüseyin Efendi perişan bir halde konağına kapandı. Orada iki sadık Safranbolu uşağını buldu ve o delikanlılarla, günlük ekmek parasını düşünerek yaşadı. Bir ay kadar sonra ilmi-

ye mesleğinden çıkarılarak Mısır'ın Sudan hududunda İbrim Sancı beyliğine tayin edildi. O iki sadık uşağıyla, deniz seferi mevsimi geçtiği için gemiyle Mudanya'ya gitti, Mısır'a karadan gidecekti. Mihaliç'te hastalandı, yoluna devam edemedi. Mihaliç'te ağzını da kapayamadı. Sohbeti tatlı adamdı, gördüklerini, bildiklerini anlatmaya başladı ve sık sık: "Benim bunca malımı aldılar, padişahımızın hazinesine onda birini vermediler..." demeye başladı. Onun bu sözlerine dallar, budaklar, yapraklar eklendi, İstanbul'da halk ağzına düştü. Bir gün Mihaliç'e bir çavuş geldi, Hüseyin Efendi'nin eteğini öperek idam fermanını eline verdi. Aptes aldı, tövbe ve istiğfar etti, namaza durdu, cellat da kemendini attı. Cinci Hüseyin Efendi'nin hayat hikâyesi böyle bitti.

Aslan postu içinde ihtiyar kurt

Henüz 7 yaşındaki padişahın 90'lık sadrazamı, askerın cülus bahşişi parasını bulmaya çalışırken evvela koca valide sultanı, sonra da Yeniçeri Ocağı'nın büyük ağalarını ürkütmüştü. Birlik olup bir padişahı tahtından indirerek ölüme kadar götüren o insanlarla kolay doldurulamayacak bir uçurum açılmıştı arasında.

Devletin o en yüksek mevkiine hangi yoldan geldiğini unutmak Sofu Mehmed Paşa'yı gün günden kötü duruma düşürdü. Bir hükümet darbesine hazırlanan ocak ağaları tarafından ayaküstü bulunmuş adamdı, sadrazamlık, aklının köşesinden geçmediği anda. Mevkiinde yine o ocak ağaları ve Kösem Sultan tarafından bir başkası bulununcaya kadar kalacaktı. Sofu Mehmed Paşa o aydın durumunu da göremedi. Kendisini, o günlerde ağızlarda dolaşan ve aslında bir kuvvet ifade etmeyen "cumhur", halk tarafından işbaşına getirilmiş rakipsiz bir sadrazam sandı. Gafletinde o kadar ileri gitti ki, 7 yaşındaki çocuk padişahın vasisi tavrını takındı. Haftada bir gün sarayda Kubbealtı denilen dairede toplanan Divan-ı Hümayun'u bile kendi sarayında topladı.

Aslında feleğin türlü cilvelerini görmüş tecrübeli bir ihtiyardı. Gafletiyle aslan postuna bürünmüş bir ihtiyar kurt oldu, o aslan heybetiyle görünmeye çalıştı, aslan postunun üstünden çekilip alınamabileceğini düşünmedi. Sadrazamlıkta ancak 9 ay 15 gün kalabil-

di. Daha evvel de atılabilirdi. Hadiseler, beklenmedik hadiseler karşısında bir müddet sahnede tutulmuştu.

Girit Serdarı Deli Hüseyin Paşa'dan yeni hükümete bir feryatname geldi; asker ve zahire, cephane ve para istiyordu, "Gözlerimin kanlı yaşlarıyla yalvarırım" diyordu. Mehmed Paşa, Cinci Hoca'nın altınlarından bir kısmını da serdara yollamayı hiç düşünmedi. İstanbul sokaklarına tellallar çıkartarak büyük şehir halkını Okmeydanı'nda zafer duasına çağırdı, "Dervişiz... Elimizden duadan başka ne gelir..." der gibi.

Dua günü Okmeydanı'nda muazzam bir kalabalık toplandı. Çocuk padişahı da götürdüler, padişahla beraber bütün Enderun ağaları, zülüflü baltacılar, bostancılar da gitti. Çok tesirli sözlerle okunan duaya padişahın yanındaki Enderunlular, baltacılar ve bostancılar "âmin" demedi, o kasıtlı hareket de halkın üzerinde kötü tesir bıraktı. Saraya dönülürken de kendilerine sokulan meraklılarla konuşular:

"Âl-i Osman Devleti padişah katillerinin elinde kalmıştır..."

"Devlet, padişah katillerinin elinde kalmıştır..."

"Devlet, padişah katillerinin elindeyken İslam askerine zafer olur mu?"

"Zafer için edilen dua makbul olur mu?"

"Makbul olmayacak duaya niçin âmin diyelim?"

"Kara Ali cellatken Allah'tan korkmuş, Peygamber'den utanmıştı, halifenin boynuna kement atamamış da..."

"Ne Allah'tan korkar ve ne de Peygamber'den utanır, bir ayağı çukurda doksanlık, onu sopa ve tekmeyle döve döve padişahı boğdurtmuştur..."

"'Fetva vardır' derler... O fetvanın kitapta yeri var mıdır?"

"Sultan İbrahim, Mushaf'ı gösterip sormuştur... Müftü dedikleri herif yerini gösterebilmiş midir?"

" "

...

" "

...

Zafer duasına âmin denilmemesini teşvik edenleri bulmak için sarayda bir soruşturma yapıldı, bir isim öğrenilemedi, fakat tavır ve hareketleri serkeşçe görülen 400 kadar zülüflü ağa saraydan sipahilikle çıkarıldı, kendilerine kapıkulu sipahisi ulufesi, gündeliği bağ-

lanması için de Girit'e gitmeleri şart koşuldu.

"Gideriz..." dediler. "Yol nerde?.. Gemi nerde?.. Donanma nerde?.. Uçalım mı?.."

Taze taze, toy toy oğlanlar saray koğuşlarından atılıp han odaları, kahvehane şirvanlarına, hamam peykelerine düştüler...

"Dağ Padişahı Karahaydaroğlu, Bosna hacılarının kervanını vurmuş..." diye bir haber yayıldı. Aslan postu içindeki doksanlık kurt, haberi tellallarla yalanladı: "Zihinleri dehşete veren bu gibi haberleri çıkaranlar, katilleri vacip hainlerdir" diye bağırdı tellallar. Üç dört gün sonra üstlerinde bir don, bir gömlek bir sürü yarı çıplak adam düştü geldi Üsküdar'a, yalınayak ve baş açık ağlaşarak:

"Bosnalıyız..." dediler. "Dağ Padişahı'na soyulduk... Ama adamda yine insaf varmış, bu kılıkta da olsa kuşça canımızı azat etti."

Halk da haklı olarak konuştu:

"Ortalığı bu hale düşüren katli vacip yalancı Koca Vezir'dir!.." denildi.

Anadolu'dan gelenler her gün bir haber getiriyordu:

"Kütahya'dan öte ferman Karahaydaroğlu'nundur!"

"Köyden köye gidilmez, onun izni olmayınca!"

"Akşehir'de ve Ilgın'da öyle şenaatlar olmuştur ki, gözle görmeyen inanmaz..."

"Her biri zehri katil dağ adamları, cümle bakire kızları, taze kadınları ve taze civan uşakları kaldırıp götürürlermiş... Dağda, derbentte birinin azat ettiğine öbürü pençe atar, tüm halas olduklarında da o mazlumların kimi canına kıyarmış, kimi aklını oynatırmış..."

"İzmit'e kadar Dağ Padişahı'na satmışlar..."

"Aslan postu içindeki koca kurdun ayağında yümün yoktur.."

"Padişah katilinde yümün olur mu?"

Bir gün Üsküdar'a Geyve'den bir imam gelmiş, üstünü başını yırtıp sakalını yolmuş:

"Ümmet-i Muhammed... Bizim sahibimiz yok mu?.. Hafız-ı Kuran oğlumu gözümün önünde soydular, köçek gibi oynattılar!.." diye bağırıyordu.

Bir başka gün de yine o taraflardan üç kız gelmişti, uğradıkları seni tecavüz karşısında akıllarını kaybetmişlerdi, yarı çıplak:

Koca isteriz!

Tel duvak isteriz!

Davul zurna isteriz!

diyerek İskele Meydanı'nda göbek atıp oynamışlardı. O gün Üsküdar halkından bin ev halkı, kayıklara dolup İstanbul'a göç etmişti.

Sofu Mehmed Paşa şaşırđı: "Bunların hepsi yalan düzen... Benim kellemlle oynanır, oynayanı da bilirim..." dedi, bu sözöyle Kösem Sultan'ı kastediyordu. Üç deli kızı Haseki Tımarhanesi'ne kapattı; Geyveli imam ile kızları Üsküdar'a getirenleri ve uluorta konuşanları, yüzden fazla adamı da Tersane Zindanı'na attırdı.

"Padişah katilinden vezir olur mu?"

Halk, tellalların ağzından öğrenmişti ki; zihinleri karıştırıcı haberleri yayanlar katledilmeleri vacip hain kişilerdi. Geyve imamı ve deli kızlar vakasından sonra, Üsküdar'dan bir günde bin ev halkı İstanbul'a göç etmişti. Kızlar tımarhaneye konmuş, Geyve imamı ile iki yüz kişi kadar adam da Tersane Zindanı'na atılmıştı. Ama bütün Üsküdarlıların İstanbul tarafına göç hazırlığına başladığı öğrenilince Sofu Mehmed Paşa İstanbul'da ve Üsküdar'da sokaklara yine tellallar saldı: "Ümmet-i Muhammed'in telaşına yer yoktur!.. Kütahya paşası mükemmel askeriyle Dağ Padişahı dedikleri şakinin üstüne gönderilmiştir, sabaha akşama yakalanması haberini bekleyin!.."

Kütahya valilerinin resmi unvanı "Anadolu beylerbeyi", "Anadolu valisi"ydi, büyük paşalıktı. Anadolu'dan haberin gelmesi gecikmedi, ama tamamen aksine:

"Dağ Padişahı Anadolu paşasının ordusunu bozmuş, Paşa'yı da koyun boğazlar gibi yatırıp kesmişler!"

Yalnız Üsküdar halkı değil, bütün İstanbullular dehşet içinde kaldı. Vezire gidip sorsalar: "Yalandır!.." diyecekti ve soranları da "Âlemi ihtilale veriyorsunuz..." diye zindana attıracaktı. Müftü Abdürrahim Efendi'ye gidip sordular. O da gayet kesin bir ifadeyle: "Öyle şey olmaz... Yalandır!.." dedi.

Üç beş gün sonra Üsküdar'a, bir iç gömleği ve bir iç donuyla baş açık yalınayak bir sürü çıplak adam geldi:

“Bizler Anadolu Paşası Küçükçavuş Ahmed Paşa’nın askerlerindiniz... Pusuya düştük, bozguna uğradık... Paşamızı da Dağ Padişahı’nın serdarı Katırcıoğlu koyun boğazlar gibi yatırıp kesti...” diye anlattılar.

İstanbulcular da haklı olarak konuşuyorlardı:

“Vezir yalan söyler, müftü yalan söyler...”

“Yalan ile iman bir arada olmaz.”

“Padişah katillerinde iman olur mu?”

“...”

Sofu Mehmed Paşa’nın iki akıl hocası vardı, imamı ile kâhyası; imamına Laz Yunus Efendi derlerdi, doksanlık ihtiyarı istiklal davasına sürükleyen adamdı.

“Fıkıh kitaplarında, bilhassa *Camiü’l-Fusulün* adındaki muteber kitapta açık açık yazar, ‘Kaçan ki padişah çocuk olursa halk bir şanı büyük vezire biat eder, o vezir de çocuğun vekili olup padişahlık yapar...’ Sen de şimdi işte öylesin...” diyordu.

Kâhyasının adı da Ağazade Mehmed Çelebi’ydi, gözden sürmeyi çalan adamlardandı, o da doksanlık vezirin pirlik hırsını körüklüyordu:

“Sultanım... Vezir olanlara hazine lazımdır... Hazine de rüşvetle olur... Sancakbeyi ve vali yaptığınız adamlardan rüşvet almazsanız onlar gittikleri yerde halkı elbette ki yine soyarlar... Siz de almadığınızla kalırsınız” derdi.

Sipahilere verilen “tımar”lara “dirlik” denilirdi. Hezarpare Ahmed Paşa zamanında pek çok sipahinin tımarları birer bahaneyle ellerinden alınmıştı, onlar da Dağ Padişahı Haydaroğlu Mehmed’e sığınmışlardı; Laz Yunus ile Ağazade Mehmed, paşalarına akıl verdiler: “Ahmed Paşa’yı katlettin... Onun verdiği dirlikler de elbette ki makbul değildir, sen o tımarları eski sahiplerine verirsen onlar da Dağ Padişahı’ndan ayrılıp senin tarafına geçerler... Dirliklerini geri verirken para alamazsın, ya kendilerinin yahut oğullarının Girit’e gitmelerini şart koşarsın...” dediler.

O yolda fermanlar yazıldı, bütün sancakbeylerine ve valilerine yollandı, ayrıca Dağ Padişahı üzerine yürümeleri emredildi: “Kim ki Karahaydaroğlu Mehmed’in vücudunu ortadan kaldırır, cümle malı onundur, yalnız kellesi benimdir...” denildi. Parlak mükâfattı.

Sofu Mehmed Paşa bu fermanları gönderirken müftü efendiye, ocak ağalarına ve koca valide sultana danışmamıştı. Sarayda Divan-ı Hümayun'u da topladığı yoktu, önce ocak ağaları dudak büktüler: "İstanbul padişahı fermanlar yollamış..." dediler. Kösem Sultan sustu. Konuşacak zamanı yaklaşıyordu. Koca Bektaş vasıtasıyla ocak ağalarıyla devamlı ve sıkı temastaydı.

Bir de kapıkulu sipahileri vardı. Onlara da, tıpkı yeniçeriler gibi, "ulufe" adı altında gündelik hesabıyla üç aydan üç aya bir para ödenirdi, vazifeleri, Rumeli'de ve Anadolu'da atlı jandarmalıktı, yolların, hanların güvenliğini sağlamaktı. Kapıkulu sipahilikleri biri Edirne'de, ikisi de İstanbul'da, Galatasaray ile Sultanahmet Meydanı'nda İbrahimpaşa Sarayı'nda bulunan devşirme oğlanlara verilirdi. İçlerinde sarayda padişah hizmetine layık olanlar Enderun'a alınırlar, öbürleri de sipahilikle çıkarılır, yerlerine yeni devşirme çocuklar alınırdı.

Okmeydanı duasından sonra Enderun'dan çıkarılan 400 delikanlıya da kapıkulu sipahiliği verildi. Girit Adası'na gitmeleri de şart koşuldu. Sofu Mehmed Paşa aynı şartla Galatasaray'da ve İbrahimpaşa Sarayı'nda bulunan 400 genci de sipahilikle çıkardı; 4.500 genç adam, Girit'teki ordu için küçümsenmeyecek asker yardımıydı. Ama peşin ödenecek ulufeleri için hazineye para yoktu. Enderun'dan çıkarılan delikanlılar gibi onlarda han odalarına, kahvehane şirvanlarına, hamam peykelerine düştüler, sefil, perişan, parasız bir halde.

Oğullarının Girit'e gönderilmesi şartı tımarlı sipahileri de kızdırmıştı. O şartın düzeltilmesi için kafil kafil İstanbul'a gelmeye başladılar... Rumeli'den gelenler doğrudan Sultanahmet civarındaki sipahi hanlarına iniyorlardı. Anadolu'dan gelenler de Üsküdar hanlarını doldurmuşlar, oradan İstanbul tarafına geçmeye başlamışlardı.

Kösem Sultan ve ocak ağaları manzaraya seyirci kalıyordu. Akşam sabaha İstanbul'da bir sipahi ayaklanması, ihtilali bekleniyordu. Sipahilerin bir başbuğları, liderleri yoktu, her ağzı laf yapan konuşuyordu. Elden ele dolaştırılan bir kâğıtta isteklerini şu maddelerde toplamışlardı:

1. Ahmed Paşa'nın çaldığı dirliklerimiz bize parasız iade edildi, işte

- biz de padişahımızın isteğiyle İstanbul'a geldik, tahtına yüzümüzü gözümüzü süreriz.
2. Oğullarımızın Girit'e gitmesi şart koşuldu, ama biz oğullarımızı kurbanlık koyun gibi Girit'e göndermeyiz, oğullarımızla beraber gideriz, ama bizim de şartımız vardır.
  3. Padişahımız çocuktur, Girit Cengi'ne gidemez. Ben padişah vekiliyim diyen bir vezir vardır, sancak-ı şerifi alsın, yeniçerileri alsın, Girit Cengi'ne gitsin, bizim de boyunlarımız kıldan ince, beraber Girit'e gidelim, din ve devlet yolunda öleceksek vezirle ve yeniçerilerle beraber ölelim.
  4. Koca Vezir için celladı sopayla döve döve Sultan İbrahim'i boğdurmuştur diye duyduk, doğru mudur?.. Doğru ise padişah katilinden vezir olur mu?.. Bize cevap verilsin...

Bıyıklı Mahmud

Bu tarih notlarını, Kösem Sultan'ın hayat hikâyesiyle yakından ilgisi olduğu için kaydediyoruz.

İstanbul'da ve Üsküdar'da bekâr uşaklarının kalacakları bütün yerler dolmuştu. Padişahın mührünü koynuna koyduğu günden beri sarayda Divan-ı Hümayun'u toplamayan ve kendisine padişahın vasisi süsünü vermiş olan Sofu Mehmed Paşa çok zor bir duruma düşmüştü. Müftü Abdürrahim Efendi ile ocak ağalarını kendi sarayında fevkalade bir toplantıya çağırdı. Üsküdar'da sipahilerin bir ihtilal havası içinde kaynaştıklarından bahsetti. İstanbul'da Zincirlikuyu'da oturur Hüseyin Ağa adında biri vardı, sipahilerin İstanbul'da kapıkâhyalığını yapardı, tımarlı sipahilerden taht şehrinde bir işi oldu mu, o adama yazarlar, işlerinin takibini ona havale ederlerdi, edeple konuşmasını bilir kişiydi; onu Üsküdar'a yolladığını, esaslı bir haber alıp getirmesini beklediğini söyledi.

Hüseyin Ağa elinde dört maddelik kâğıtla geldi. Vezir kâğıttaki 4. maddeyi okuyunca kaşlarını çattı:

"Hele bakın... Benden Sultan İbrahim'in kanını sorarlar... Bre ağalar, beni sadrazam yapmak için çağırdığınızda verdiğiniz yeminler nerede?.." dedi.

Koca Muslihiddin hemen cevap verdi:

“Sultanım... ‘Tek kılının düştüğü yerde elli bin yeniçeriyle can veririm’ diye yemin etmiştim, yeminimde dururum... Ama bizim ittifakımız Sultan İbrahim’in tahttan indirilmesi içindi, katli hususunda bana sordun mu?..” dedi.

Sofu Mehmed Paşa yerinden fırlayıp gözlerini açtı:

“Benim elimde katli için hüccet var... Öldüğümde kefenimin içinde göğsüme konulmasını vasiyet ettim...” dedi.

Hüseyin Ağa’yı tekrar Üsküdar’a yolladı: “Var bu sözümü onlara anlat...” dedi. Bir de yazı gönderdi: “Müslüman’a cihattan yüz çevirmek olmaz... Girit’e geçmek üzere dağılın...” Emrine ummadığı bir cevap verildi: “Biz sana çocuk padişahımızı da emanet edemeyiz!..” Belliydi ki ihtilal ateşi içten içten yanmaya başlamıştı. Vezirin koyundaki hüccette Şeyhülislam Abdürrahim Efendi’nin imzası vardı, onu da bir telaş aldı. Toplantı bir bozgun havası içinde dağıldı.

Her gün iki yüz kayık dolusu sipahi İstanbul’a geçiyordu, bir o kadar sipahi de Anadolu’dan Üsküdar’a geliyordu.

Tuna Yalısı kapıkulu sipahileri iki seneden beri ulufelerini almamıştı, ihmal Hezarpare Ahmed Paşa’nındı. Sofu Mehmed Paşa onların da İstanbul yoluna düştüklerini haber alınca, Cinci Hoca’nın son altınlarını gözden çıkardı, ulufe keselerini Silivri’ye yolladı: “Dönsünler... Mora iskelelerinden bey gemileriyle Girit’e geçsinler...” emrini verdi, paralarını topluca alan sipahiler: “Buraya kadar geldikten sonra İstanbul’u görmeden bir yere gitmeyiz...” dediler.

Galata Sarayı ile İbrahimpaşa Sarayı’nın 4.000 oğlanı vezir sarayının kapısına dayandılar, yaşları 17 ile 21 arasında gençler, “Bizi ne zaman sipahi yazacaksın... Kuru ekmek alacak paramız yok... Allah Allah!..” diye bağırıştılar.

Sıkı bir disiplin altından birden laubali sonsuz hürriyete kavuşmuş güzel güzel devşirmeler, diğer sipahiler tarafından üçer beşer paylaşılarak menzillerine götürüldüler; bir ana baba günüydü, şehirde inzibat namına bir şey kalmamıştı. İnziyatı temin edecek olan yeniçerilerdi; ağalar vezirin şaşkın haline bıyık altından gülüyorlardı. Vaziyete müdahale için Kösem’in işaretini bekliyorlardı. O günün tarihi 21 Ekim 1648, bir pazartesi günüdür.

Aynı gün Casus Mustafa Çavuş adında bir adam sadrazamı ziyaret etti:

“Sultanım... Ulufelerini peşin ver, şimdi 1.000 kapıkulu sipahisini peşime takıp Girit Adası’na geçmek üzere Mora limanlarına götürüyüm... Sipahiler koyun gibidir, ulufelerini peşin peşin verirsin, hepsi kafiye bizim peşimize takılır, sen de gaileden kurtulursun...” dedi.

Vezir istenilen parayı verdi. Casus Mustafa Çavuş da dediğini yaptı. İlk kafiye 1.000 nefer sipahinin peşinden 5.000 sipahi daha Silivri’ye doğru yola çıktı. Fakat Sofu Mehmed Paşa ancak iki gün rahat bir nefes alabildi. Perşembe günü o 6.000 sipahi Silivri’den geri döndü. Onları yoldan çeviren Selanik sipahilerinden Bıyıklı Mahmud adında bir genç adamdı. 40 yaşlarında, tunçtan dökülmüş heykel gibi bir erkek güzeliydi. Akıllı gözünde, korku bilmez, hiçbir şeyden yılmaz ve çok güzel konuşurdu. Haksız olarak alınmış sipahiliğini düzeltmeye geliyordu, ama kafasında büyük bir fitne, ihtilal ateşi uyandırıp en azından bir valilik kapma hırsı vardı. Silivri’de Casus Mustafa Çavuş’a:

“Bre bölükbaşı, bu sipahi kardeşlerimizle nereye gidersin?..” diye sordu.

“Girit Adası’na cenge gideriz...”

“Bre bölükbaşı kardaşım... İstanbul ve Üsküdar sipahi deryası olmuş... Böyle vakitte Girit’e gitmenin münasebeti nedir?.. Sana bana iş vaktidir... Benimle beraber İstanbul’a dönün. Ben taştan adam ararım...”

Yevmiye 5 akçeden bir aylığı 150 akçe, üç aylığı 450 akçe!.. Peşin alınan ulufe bu değil miydi?.. Yine çıplak ayakta yemeni, çakşırdı yama üstüne yama, iki don, iki gömlek, iki mintan, biri üstte biri heybede, un çorbasına kaşık saldın mı nimet, yorganın yarısını alta serip yarısını da üstte çektin mi döşek... Dağ Padişahı bile yiğitlerine kasık mancası için destur vermiş!..

“Gün akşamıdır kardaşım... Güneşe ya doğ ya doğayım diyen gençlersiniz... Saçı topuğunda küskün memeli, elma topuklu cariyedir gördün, bildin mi?.. Sine bülbulü, cennet kaçkını, kınalı kuzucukların tadını tattın mı?.. Bre şimdi fırsat bizimdir.”

Casus Mustafa Çavuş’un peşindeki bin sipahi, Bıyıklı Mahmud’un peşine takıldı, Silivri’den İstanbul’a döndü... Geriden gelenler de onlara katıldılar. Bıyıklı Mahmud bir başbuğ oldu, peşindeki-

ler de öl dediği yerde ölecek fedailerini...

Bıyıklı Mahmud ilk meclisini Sultansüleyman Köprüsü başında kurdu, Büyükçekmece'deki meşhur köprü'nün başında. Şarabını Kalikratya çorbacısı gönderdi, babadan çengi kızlar ile köçek oğlanları da Çanta köyünün Kıpti Nasrani çeribaşısı getirdi cabadan... Genç sipahilerin suları akan ağızları kulaklarına kadar büyüdü... Bir gece geçirdiler ki ömre bedel...

Ve iki gün sonra İstanbul'a bir giriş girdiler ki medet Allah!

Çıplak ayaklı büyükelçi

Bıyıklı Mahmud, Atmeydanı'nda bir hana yerleşti. Sultanahmet Camii'nin arka tarafında iki katlı ahşap bir handı, eski bir binayken Kösem Sultan tarafından satın alınmış, tamir ettirilmiş, işçiler henüz çıkmış, kapısı ilk defa olarak Bıyıklı Mahmud ile yanındaki sipahilere açılmıştı, öylesine ki, odabaşısı türedi sipahi zorbasına: "Koca valide hazretlerinin bana tembihidir... Buyur... Yanındaki yiğitlerle sefayı hatırla otur... Sizlerden oda kirası alınmaz... Cabadır..." demişti.

İstanbul'daki bütün sipahiler Bıyıklı Mahmud'un etrafında toplanıverdiler. Adı daha o gün Üsküdar'da duyuldu, "Hele şükür bir başbuğumuz çıkmıştır..." denildi. Hana yerleştiği gün Sofu Mehmed Paşa'nın da bir adamı geldi, çocuk padişahın vasiliği iddiasındaki sadrazam türedi başbuğun ne istediğini sordu, o da o anda hatırına geleni söyledi: "Tımarlı sipahinin dirlikleri düzeltildi, ama karşılığında yetişkin oğullarının Girit'e gitmeleri şart koşuldu... Saraylardan çıkarılmış 4.000 nefer taze oğlanlar da kapıkulu sipahisi yazıldı ve ulufeleri peşin ödendi, ama onlara da Girit'e gitmeleri şart koşuldu... Sipahilerin Girit'e gitmesi şartı kalsın!.." dedi.

Sadrazam bir yandan türedi sipahiler başbuğuna adam göndererek ne istediğini sordururken bir yandan da sarayında bir meclis toplamıştı. Sipahiler dağılıp İstanbul'dan çıkıp gitmezlerse ne yapacaktı. Akıl hocaları olan imamı ile kâhyası da o meclisteydi. Paşadan gayrısı sipahilerin yeniçeri kılıcıyla dağıtılması fikrinde birleşti. Sofu Mehmed Paşa'nın aklı oynayazdı, o zaman meydan yeniçerilerin, dolayısıyla ocak ağalarının olacaktı, kendisi de, koskoca padişah va-

sisi, o ağaların elinde oyuncak olacaktı; Laz Yunus Efendi:

“Fitne çıkarınların kanı mübah olduğuna fetva alalım... Korkar, dağılırlar!” deyince doksanlık paşa parladı:

“Haddini bil sus... Müslümanlar arasına kılıç mı düşüreceksin!..” diye bağırdı.

Aslan postu içindeki kurt, Müslümanlar arasındaki kılıcı değil, kendi sırtındaki postu düşünüyordu. Bıyıklı Mahmud’un teklini hiç düşünmeden kabul etti: “Girit’e gitmesinler... Ama dağılıp memleketlerine gitsinler...” dedi.

O sırada Atmeydanı’ndaki handa, Bıyıklı Mahmud’u bir de çıplak ayaklı elçi ziyaret etmişti, hem bir büyükelçi, Koca Valide Sultan Kösem Mahpeyker’in elçisi, başında keçe külah, sırtında aba, ayakları çıplak Derviş Âşık Ali, Kösem’in yoluna canını adanmış adam. Han odabaşısı “Koca valide sultanın mahremi dervîşi gelmiştir” dediği zaman Bıyıklı Mahmud yerinden fırlamış, çıplak ayaklı dervîşi aşırı hürmetle karşılamıştı. Az önce “Vezirin ağası gelmiştir” dediklerinde yerinden bile kıpırdamamıştı.

Derviş Ali hiçbir ön söze lüzum görmedi:

“Şahbazım... Sana koca valide sultanın selamı vardır... Davasında ayak diresin... Padişahımızın muradı istiklal davasında olan koca vezir ile müftünün azlıdır... O iş de senin ayak diremenle olacaktır...” dedi.

Sonra Bıyıklı Mahmud’un kulağına bir şeyler fısıldadı ve sipahiler başbuğuna bir kese içinde bin altın verdi:

“Sana bu günlerde para lazımdır... Bu bin altını saç savur harca... Arkası gelir!..” dedi.

Bıyıklı Mahmud kırk yaşındaydı, o zamana kadar bin altını bir arada görmüş adam değildi, Derviş Ali’nin çıplak ayaklarını öptü:

“Koca valide sultanın fermanı başım üstündedir... Yolunda kurban olayım” dedi.

Çıplak ayaklı büyükelçi handan henüz ayrılmıştı ki vezirin ağası geldi. Bıyıklı Mahmud sedire kurulmuş, genç bir sipahinin yeni doldurduğu çubuğunu içiyordu; istifini bozup kıpırdamadı bile. Vezir ağası:

“Koca Vezir gözlerinden öper... ‘Mahmud Ağa’nın hatırı hoş olsun. Sipahiler Girit’e gitmesinler... Ama benim sözümü dinleyip he-

men dağılsınlar, memleketlerine gitsinler' diye ferman buyurdu" dedi.

Bıyıklı Mahmud çektiği tütünü havaya savurup:

"Dağılmayız... Bizler İstanbul'a Sultan İbrahim'in kanını dava için geldik..." dedi.

Vezir ağası şaşırdı, böyle bir sözle karşılaşacağı bilinmediğinden kendisine verilmiş bir talimat yoktu. Selam verdi çıktı gitti.

Biraz sonra bir başkası geldi:

"Vezir 'Dağılsınlar...' der. 'Bu işin sonunda kan olur...' der. 'Kanın vebali de çok büyüktür...' der" dedi.

Bıyıklı Mahmud:

"Ya Sultan İbrahim'in kanında vebal yok muydu?.." cevabını verdi.

Sofu Mehmed Paşa çocuk padişah tarafından saraya çağrıldı, ihtiyar vezir korktu, gidemedi: "Bugün ortalığı bu keşmekeş içinde bırakıp saraya varmam münasip değildir... Hizmetim sevgili padişahımın uğrundaadır" diye özür diledi.

Ertesi sabah erkenden tekrar saraya çağrıldı, yine gitmedi, gidemedi: "Dün de padişahımıza arz ettim... Hikmet-i hükümet bu gale def oluncaya kadar benim Paşakapısı'nda bulunmamdır..." dedi.

Müftü Abdürrahim Efendi de saraya çağrıldı, o da aynı mazeretle gitmedi.

O gün vezir, Bıyıklı Mahmud'a ulemadan bir müderris efendi gönderdi. Türedi başbuğ, efendiyi hürmetle karşıladı, ama davasında biraz daha ileri gitti:

"Efendi..." dedi. "Bizim vezir ve müftü ile şeri davamız vardır... Padişahımızdan ayak divanı isteriz."

Bıyıklı Mahmud'a gelen elçiler kademe kademe büyüyordu; Koca Muslihiddin Ağa geldi, arkasında pür silah on nefer yeniçeriyle. Bıyıklı Mahmud onunla da rahat konuştu:

"Ağa hazretleri..." dedi. "Bizim davamız vezir ve müftüyledir... Başka hiç kimseyle, hele yeniçeri kardeşlerimizle en küçük bir davamız yoktur..."

İhtiyar yeniçeri de:

"Şahbazım..." dedi. "Bilmiş olasın ki Sultan İbrahim'in idamında yeniçerinin de asla rızası yoktu... O iş nasıl oldu, size cevabı vezir ile müftü versin..."

Üç garip delikanlının hikâyesi

Pazar günü sabahın erken saatlerinde İstanbul'daki Atmeydanı'nda toplandılar. Padişah'tan ayak divanı istemek için saraya yürüyeceklerdi.

Aynı gün Paşakapısı'nda da vezirlerin, ulemanın ve ocak ağalarının katılmasıyla büyük bir toplantı oldu. Şeyhülislam Abdürrahim Efendi: "Sipahiler silahlanmış olarak saraya yürüdükleri takdirde padişaha karşı isyan etmiş sayılacaktı ve katledilmeleri şeran vacip olacaktı" anlamında bir fetva verdi. Fetvayı şeyhülislamdan başka Rumeli ve Anadolu kazaskerleri, aynı makamlarda bulunmuş ulemadan daha altı kişi, İstanbul, Galata ve Eyüp kadıları, o kadılıklar ile Bursa, Edirne ve Mekke kadılıklarında bulunmuş daha on iki kişi ve yirmi dört müderris efendi imzaladılar. O zamana kadar böyle 48 imzalı bir fetva verilmiş değildi.

Fetvanın birkaç sureti Atmeydanı'nda toplanmış sipahilere dağıtıldı. Sipahilere bir ürküntü geldi, sessizce dağıldılar, önce misafir kaldıkları hanlara, kahvehanelere, hamamlara çekildiler ve gece de kayıklara dolup Üsküdar'a geçtiler. Ve ertesi günü Bıyıklı Mahmud sadrazama haber yolladı. Sultan İbrahim'in kanı davasından vazgeçtiklerini bildirdi. Sofu Mehmed Paşa da akıllıca hareket etti:

"Biz de sözümüzden dönmeyiz, Girit'e gitmesinler, memleketlerine dağılsınlar!" haberini yolladı.

Bıyıklı Mahmud da kendisine tamamen bağlanmış yüz kadar adamıyla Üsküdar'a geçti. İhtilal havası dağıldı. Fakat vezir ağalarından birine, perişan kılıklı ve çıplak ayaklı bir derviş: "Bıyıklı Mahmud sağ kaldıkça Koca Paşa'ya rahat yüzü yoktur... Bıyıklı Mahmud'un eli altınla oynar... Altın madenini nerede bulmuştur Koca Paşa bilir..." dedi. Böylece tahrik edilen Sofu Mehmed Paşa da bir adamını Üsküdar'a yolladı. Üsküdar'daki sipahilerden Mahmud'u istedi: "O Selanik sipahisidir, Anadolu'da işi yoktur. Bıyıklı Mahmud'u bana yollasınlar!.." deyince işler yeniden karıştı. Üsküdar'daki sipahiler vezirin adamını hakaretle kovdular ve Mahmud'un etrafında hemen binden fazla sipahi toplandı: "Senin yoluna baş koyduk!.." dediler. O da gayet sakin: "Görelim bakalım neler olacak..." dedi ve çok beklemedi.

Pazartesi günü semtin yeniçeri kolluğu çorbacısı, peşine kolluk neferlerini takarak Atmeydanı'na gitmişti. Koca meydan bomboştu. Sultanahmet Camii'nin iç harem avlusunda sipahi kılığında üç garip, fakir delikanlıya rastladı:

“Bre melunlar, bre fitnekârlar, bre kâfirler...” diye bağırarak üçünü de yakalattı, ellerini arkalarından bağlattıktan başka boyunlarından da bir iple birbirine bağladı. O sırada Sadrazam Kâhyası Ağazade Mehmed Çelebi de kola çıkmıştı. Üç garip delikanlıyı nümâyişle dolaştıran çorbacıya Şehzade Camii'nin önünde rastladı; Ağazade bir sefiş, rezil adamdı, delikanlılardan birini tanıdı, “Benim canım sine bülbülüm...” diye laf atmış ve gençten bir tokat yemişti. Çorbacının elinden delikanlıları aldı, caminin önünde üçünün de başlarını vurdurttu. Üç kesik baş ve üç başsız ceset sokak ortasında kaldı.

Haber yayılınca sipahi hanları bir an çalkalandı, kabile kabile Şehzade Camii tarafına koştular ve halkla beraber sokaklar yine dile geldi:

“Yeniçeri padişahın kuludur da biz kimin kuluyuz?”

“Hak sözdür... Sipahi de padişah kuludur!..”

“Yeniçerinin bize yaptığını kâfir yapmaz...”

“Yeniçeriler bizi birer ikişer avlayıp kırmak ister...”

“Can pazarına düştük... Varalım silahlanalım...”

“Atmeydanı'nda toplanalım!..”

“Padişahımızdan ayak divanı isteyelim...”

“Koca Vezir'i istemeyiz...”

“Katlimize fetva veren müftüyü de istemeyiz...”

Kayıklar Üsküdar'dan İstanbul'a yine sipahi taşımaya başladı, o pazartesi günü akşamı İstanbul'a 8.000 sipahi geçti ve yatışan fitne ateşi birden parladı.

Üç garip delikanlının sokak ortasında idamı vakasını duyan ocak ağaları da telaşlandı; Koca Muslihiddin Ağa:

“Bu şenaattır... Ağazade dedikleri melun o garipleri çorbacı elinden almış, kan lekesini ocağımıza çalmıştır...” diye bağırdı.

Kara Murad Ağa da:

“Öyle kodoş vezirin öyle kâhyası olur...” dedi.

Üç genç sipahinin cesetleri ve kesik başları yeniçeriler tarafından kaldırıldı. Sokaktaki kanları da onlar yıkadılar.

Fakat Ağazade o gün bir marifette daha bulundu. Uzunçarşı boyunca bir sipahi hanını bastı, “Bre tut!.. Bre kaç!.. Bre vur!..” diye bir gulgule koptu. Handaki elli kadar sipahi sokağa atıldı. Dehşet bütün sipahi hanlarına yayıldı. Han odalarından silahlarını kapıp fırlayanlar Atmeydanı’na koştu. İstanbul’da bütün dükkânlar, çarşılar kapandı.

Perişan kılıklı ve çıplak ayaklı bir derviş iskeleden iskeleye koşuyordu ve kayıkçılara üçer altın atıyordu:

“Üsküdar’a varın şahbazım... Üsküdar’a...”

“Bahşişimiz kimdendir dervişim?”

“Vezir ile müftünün esiri olan padişahımızın koca ninesindendir!”

Sofu Mehmed Paşa kale duvarlarının yalı boyundaki bütün kapılarını kapattı, yalnız Kumkapı kapatılamadı, o kapıyı sipahiler tutmuştu, Üsküdar’dan gelen 8.000 sipahinin şehre girmesi için de o tek kapı kifayet etmişti. İlk gelenlerin başında da Bıyıklı Mahmud bulunuyordu. O geldikten sonra Ahırkapı da sipahilerin eline geçti.

Başta Bıyıklı Mahmud, 500 sipahinin imzası, mührüyle sarayda padişaha bir feryatname gönderildi: “Padişahım... Koca Vezir bizi yeniçeri kullarına kırdırmak ister... Mübarek ayaklarını öperiz... Bir garazsız adamı vezir yap!..”

Bu feryatnameye padişahın ağzından Kösem Sultan’ın elyazısıyla cevap geldi: “Yeniçeri ve sipahi kullarımın arasına kılıç girmesine rızam yoktur... Siz dağılın, ben sonra veziri de müftüyü de azledirim...”

“Tavşana kaç, taziya tut...”

Padişahın ağzından da olsa, Kösem Sultan’ın, sadrazam ile şeyhülislam hakkındaki kastını açıklaması elbette ki büyük cesaretti. Kösem ocak ağalarıyla tamamen anlaştığı yeniçerilere dayanarak, vezir ile müftüye meydan okuyordu. Fakat nine valide sultan, sipahilerin ezilmesini de istemiyordu. İcap ederse, yeniçerilere karşı da onları bir tehdit silahı olarak kullanacaktı.

Padişahın, sipahilere yolladığı hatt-ı hümayunu öğrenen Sofu Mehmed Paşa’nın da kan başına sıçradı, hemen Aksaray’daki Yeniçeri Kışlası’na gitti ve Müftü Efendi ile ulema efendileri kışladaki

Orta Cami'ye toplantıya çağırdı. Şeyhülislam Abdürrahim Efendi davete, 50. Yeniçeri Taburu'nun bütün efradıyla gitmişti. Bir kuvvet gösterisi, nümayişiydi, sipahileri heyecana düşürdü. Müftü Efendi, atının üstünde koltuklarını kabarta kabarta gitti.

Öbür efendileri çağırma birer çavuş gönderilmişti, hiçbirisi gelmedi, çavuşlara: "Efendi evde yoktur..." demişlerdi. Şeyhülislamdan başka toplantıya ulemadan yalnız üç kişi, Rumeli ve Anadolu kazaskerleri ile İstanbul kadısı katıldı. Toplantı başladığı zaman vakit ikindiye geçmişti. Vezir ve dört efendi gece kışlada misafir edildiler.

Sipahilerin ileri gelenleri de o gece Sultanahmet Camii'nde bir meclis kurdular. Caminin bütün kandilleri uyandırıldı, iç ve dış avlularda ve Atmeydanı'nda meşaleler yakıldı. Sabaha kadar bir yeniçeri baskını beklenerek kimse uyumadı. Sipahilerin silahları bir kılıçtan ibaretti, hatta bazılarında kılıç bile yoktu, kuşağında bir bıçak vardı ki o zamanlar azıcık serpilmiş bir esnaf çırağı bile bıçak taşırdı. Yüz sipahiden birinin tüfeği, tabancası varsa, ancak iki atımlık barutu bulunuyordu.

O gece cami toplantısında bulunan ve isimleri zapt edilmiş söz sahibi sipahiler Bıyıklı Mahmud, Sipahiler Kapıkâhyası Hasan Ağa, Kara Kâhya, Kara Abdullah, Oruç Ağa, Pandor Ali Efendi, Delibirader Ahmed Ağa, Bengi Mehmed Efendi, Benli Oruç Bey, Saçlı Elif Bey... Hepsi gözünü dikenden sakınmaz adamlardı. Fakat hadiselerin türlü gelişmeleri karşısında tedbir düşünecek tek kişi yoktu.

Mesela Hasan Ağa:

"Ocak ağaları bana söz verdiler, 'Yeniçeri, sipahiye kılıç çekmez' dediler... Yeniçeri bize saldırmaz!.." dedi.

Hepsi bunu kabul etti. Ve ertesi gün için kararlar verildi:

"Yarın veziri katlederiz!"

"Elimizde padişahımızın hatt-ı hümayunu var, müftüyü azledecektir..."

"Yeni vezire vereceğimiz defteri şimdiden hazırlayalım, isteklerimizi bir bir yazalım..."

"Bıyıklı Mahmud'a, Selanik sancakbeyliğini alalım..."

"Delibirader Ahmed Ağa, Türkmen ağası olsun..."

"Pandor Ali Efendi, gümrük emini olsun..."

"Saçlı Elif Bey, Beyşehir sancakbeyi olsun..."

“Cemiyetimize katılmış yüz kadar at oğlanları vardır, onlara da sipahilik alalım...”

İçlerinden biri çıkıp da “Ya yeniçeriler sözünde durmazsa? Üstümüze silahla yürürse ne yapacağız?” diye sormadı.

Ve öyle oldu, yeniçeriler sözlerinde durmadılar. Evvela Koca Muslihiddin Ağa'nın bir adamı ters bir haberle geldi: “Sultanahmet Camii'ndeki herifler hemen dağılsınlar, elimizde fetva vardır, cümlesini aman vermez kırarız!” diye. İhtiyar yeniçerinin bahsettiği fetva o gece müftü tarafından verilmişti, hükmü kesindi: “Atmeydanı'nda toplanmış olan şakiler ile cenge gitmeyenin kendisi kâfir, karısı boştur.” Müthiş hüküm salı sabahı tellallarla bütün şehre ilan edildi.

Atmeydanı'nda sipahilerin “Allah Allah” sesleri gökyüzünü tuttu. Sözünden dönmüş olan Koca Muslihiddin'in o ters cevabını getiren yeniçeri çorbacısı sipahiler tarafından paralandı. Çok sonra meydana çıkacaktı, bu cinayet sipahi kılığına girmiş vezirin adamları tarafından işlenmişti. Çorbacının paralandığı haberi Atmeydanı'ndan, Etmeydanı'na gelince yeniçeri kıtalarına Atmeydanı'na yürüyüş, hücum emri verildi.

Müftü efendi ile kazasker efendiler de yeniçerilerin arkasından geliyordu. Devrin vakanüvisi yazıyor: “Hele şeyhülislamın oğlu olan Galata Kadısı Mehmed Efendi görülecek kılıktaydı, üstüne zırh giymiş, başına miğfer geçirmiş, yanında aynı kılıкта yirmi nefer içoğlanıyla kadı efendi sanki Engürüs cengine gidiyordu” diyor.

Yeniçeriler ile, sipahiler arasında bu şehir cengi tarih kaynaklarında tüyler ürpertici tafsilatıyla kaydedilmiştir:

“Atmeydanı her tarafından sarıldı.

Yaşı doksanını aşmış Koca Muslihiddin at üzerinden:

‘Bre koman şahbazlarım... Vurun... Kırın edepsizleri!’ diye bağırırdı.

Sipahiler öyle kılıç çaldılar ki birkaç dakika içinde Atmeydanı ak sakallı, kara sakallı, sakalı matruş bıyıklı, dört kaşlı yiğit, taze civan, tüysüz oğlan binden fazla cesetle doldu...

Yaralıların feryadı, iniltisi yüreği olanların yüreklerini paralardı...

Meydanda yeniçeri kılıcından can kurtaranlar Sultanahmet Camii'nin içine sığındılar, orada bile kurşun yağmuruna tutuldular...

Sipahilerin içinden de cevherli yiğitler çıktı, Galatasaray'dan çıkma genç bir sipahi, adı Mesut'muş, güzellikte güneş parçası göz kamaştırır, bozgunda cami avlusuna kaçmıştı, avlu kapısının arkasında siperlenmiş, yanında otuz ok varmış, oklarının her biriyle bir yeniçeriye kalbinden vurup vurup yere sermiş... Sonunda kurşunla vurular, cenk bittikten sonra da utanmadan o güzel başı gövdesinden kesip ayırdılar, yoldaşlarımızın intikamı dediler...

Oruç Bey, Elif Bey, Mengi Mehmed Efendi dövüşe dövüşe telef oldular...

Bıyıklı Mahmud:

'Ben Ahırkapısı'nı muhafaza edeyim ki o taraftan emin olalım...' demişti. Meydanda cenk başlar başlamaz adamlarıyla kayıklara dolup Üsküdar'a kaçtılar..."

Kuşçu Mehmed'in hikâyesi

"Sultanahmet Camii'nin içine sığınanlar:

'Gayrı bize kıymayın!.. El-aman... El-aman!..' diye bağıştılar.

Bir kısmı da minarelere çıkmışlar tekbir getirirlerdi.

Koca Muslihiddin Ağa dayanamayıp bağırды:

'Yeter!.. El çekin yoldaşlar!..' dedi. Yeniçeriler kılıçlarını kınlarına koyup tüfeklerini indirdiler. Sağ kalanlar ağaların ve vezirlerin ayaklarına kapandılar ve affedildiler.

Caminin müezzin kapıları ve camları tüfek fındığıyla delik deşik olmuş, caminin iç harem avlusu, şadırvan etrafı, hatta caminin içi, mihrap önüne varınca sipahi ölüleriyle doluydu.

Cesetler kaldırıldı, caminin içi, avluları ve meydan temizlendi...

Yeniçeriler:

'Gaza ganimetimizdir!..' diyerek sipahi cesetlerini iç donlarına varıncaya kadar soydular. Caminin imamlarından biri:

'Bunlar kâfir değildir, gasil ve namazlarını kılıp gömmek gerekir...' diyecek oldu, Müftü Abdürrahim Efendi:

'Bunlar şakidir, hayduttur... Bunların namazı kılınmaz!..' dedi.

Vezir müftüden insaflı çıktı:

'Sahibi olan gelsin meydandan bulup alsın, götürsün... Sahipsiz olanları da götürüp denize atsınlar!..' dedi."

Atmeydanı vakası, yeniçeriler ile sipahiler arasında bu şehir cengi elbette ki büyük, çok çok büyük bir faciaydı. Fakat ne kadar gariptir ki Kösem Mahpeyker Sultan'ın hayatında en büyük rolü oynayacak olan Zülüflü Baltacılar Ocağı neferlerinden Kuşçu Mehmed de tarih sahnesine o gün girmişti. Çok sonraları hatırasını şöyle anlatmıştır:

"Atmeydanı vakasında 15 yaşında taze bir oğlandım. Kastamonulu dağ uşağıyım, akran ve emsalimin arasında pençeliydim. Amcam sipahilerden Celeb Veli de âdem ejderhasıydı, merd-i meyhandı. Kendinden çalınmış tımarının tashihini isterdi, beni de köyden getirtmiş, bana bir tımar alacaktı. Amcam alnından kurşunla vurulup düştü, ben de celep oğlanlarından bir taze civanla birlikte gözümün gördüğü yere kaçmaya başladım. Başlarımız açık, ayaklarımız çıplak, halimiz zülüflerimiz gibi perişandı. Ardımıza dalkılıç yedi sekiz nefer yeniçeri düştü. İstanbul'u bilmeyiz, hem kaçar hem de:

'Bize kıymayın!..' diye bağıırırdık.

Önümüze hızır gibi bir adam çıktı. Kısa boylu, kara sakallı bir yeniçeriydi, peşimizden koşanlarla aramıza girdi:

'Yoldaşlarım... Bu oğlancıklara kıymayın... Onları bana bağışlayın!..' dedi ve bizi kurtardı, bize de:

'Gelin oğullarım!..' dedi bir şerbetçi dükkânını açtırdı, dükkândaki şerbetçi uşaklarına da:

'Bu oğlanlar size Allah emanetidir... Yarın gelip sizden isterim... Kılarına hata gelirse sizden bilirim!..' dedi.

Koynumda bir kese içinde 25 florin vardı, bir perişan kılıklı ve çıplak ayaklı derviş vermişti vakadan bir gün evvel, o sakallı yeniçeriye verdim, aldı koynuna attı. O gün ve o gece şerbetçilere misafir olduk, ertesi sabah kurtarıcımız geldi, bizi dükkândan aldı, selamet bir yere götürdü, benden aldığı keseyi çıkarıp geri verdi:

'Elinden bu keseyi şerbetçiler almasın diye almıştım, benim ihtiyacım yok, al evladım altıncıklarını!..' dedi.

Sonra:

'Haydi varın selametle gidin!..' dedi. Şaşırdım kaldım, İstanbul'un hiçbir tarafını bilmem, gidecek de bir yerim yok, amcamla birlikte kaldığım hanun bile nerede olduğunu bilmem, halimi anlattım:

'Ağam... Sen beni menziline götür. Sana evlat olayım... Her ne iş

gösterirsen canla başla yapayım...' dedim. Beni çarşıya götürdü, başıma külah, tülbent, çıplak ayağıma pabuç aldı. Sonra padişahımızın sarayında Zülüflü Baltacılar Ağası Mehmed Ağa'ya götürdü:

'Şu garip oğlan benim dünya ve ahrette oğlumdur, sana emanet ederim... Bu ocaktan yetişsin adam olsun...' dedi.

Mehmed Ağa da:

'Başüstüne... Biz de böyle eli ayağı düzgün ve yüzüne bakılır taze uşak ararız' dedi..."

İşte Zülüflü Baltacı Kuşçu Mehmed saraya böyle girmişti. Unutmamalıdır bu ismi; gözlerinin bakışında letafete bürünmüş vahşet, kocaman pençelerinde tuttuğunu yere çalan ve irikıyım ayaklarında pekçe basarsa taş üstünde bile taban izi kalabilecek zehir gibi bir kuvvet, sesinde ve tığ gibi vücut yapısında peleng kükremesi ve canlılığı olan Kastamonu'nun adı bilinmeyen bir dağ köyünden kopup gelmiş Kuşçu Mehmed.

Atmeydanı'ndaki sipahi bozgunu imparatorluğun kaderini Yenicheri Ocağı ağalarının eline bırakmıştı. Kendisini çocuk padişahın vasisi farz eden doksanlık Sofu Mehmed Paşa'yı bir düşünce almıştı. At kuyuları da değil, boynuna bir cilbe geçtiğini hissetti. Ocak ağaları ve onların yakın müttefiki Kösem Nine Sultan tarafından bir eşek gibi kullanılacaktı.

Atmeydanı vakasından on beş gün sonraydı, Anadolu'dan İstanbul'a bir haber geldi. "Dağ Padişahı Karahaydaroglu Mehmed Bey yakalanmış!" diye, önce kimse inanmadı. Ama haber doğrudu. Devleti temsil liyakatinden mahrum olan vezirin üstünden aslan postunu çekip alan vaka oldu.

Dağ Padişahı'nın sağ kolu yerinde tam haydut Katırcıoglu Mehmed'in Kütahya paşasını koyun boğazlar gibi kesmesinden sonra Karahaydaroglu, Afyonkarahisar üstüne yürümüşü. Yolu üzerinde Çay kasabası, o kasabada da bir İsa Ağa vardı, ayandan çok çok iyi bir adam olarak tanınmıştı, onunla bir konuşma yaptı ve İsa Ağa Karahaydaroglu'nun isteği üzerine İstanbul'a üç mektup gönderdi, biri vezire, biri Koca Muslihiddin Ağa'ya, biri de Koca Bektaş Ağa'ya. Aslında bir mektubun üç sureti. Sofu Mehmed Paşa'nın devlet adamı liyakatsizliği işte o mektubu kıymetlendirmede sıırıttı.

Dağ Padişahı'nın sonu

Çaylı İsa Ağa mektuplarını kasabanın kadısıyla göndermişti, üçü de birbirinin aynı mektuplarda şunlar yazılıydı: “Karahaydaroglu Mehmed Bey’e Dağ Padişahlığı davasından usanç gelmiştir. Yanında 40.000 sarıca ve levent vardır, ortalığı kasıp kavurması o haydutları beslemek içindir, aslında kendisi kişioglu, iyi bir gençtir, mert bir gençtir, şekavet yoluna da kahpece öldürülen babasının intikamını almak için atılmıştı. Kendisine bir sancakbeyliği verilsin, yanındakileri hemen dağıtacak ve mansıbına gidecektir, ümmet-i Muhammed de artık rahat bir nefes alacaktır.”

Sofu Mehmed Paşa, Çal kadısına:

“Olur...” dedi. “O beye bir münasip sancak vereyim.”

Koca Bektaş Ağa kızdı:

“İsa Ağa gibi namuslu bir adama bir haydut için sancakbeyliğini istemek yaraşır mı?.. Olmaz öyle şey!” dedi.

Koca Muslihiddin de kızdı:

“Olmaz öyle şey!..” diye bağırdı.

Çal kadısı:

“Sultanım... Şerrin ehveni Karahaydaroglu’na sancak vermektir, yoksa Karahisar elden gidecek...” deyince doksanlık yeniçeri büsbütün parladı:

“Kadı efendi... Kadı efendi... Şerrin büyüğü, haramilere, eşkıyaya tuğ ve sancak vererek devletin ırz ve namusunu ayak altına almaktır... O kapı açılırsa nice canı gözünde fettanlar mansıp almak için dağa çıkarlar...” dedi.

Çal kadısı, veziri tekrar görmeye lüzum duymadı, ağaların ret cevabıyla döndü ve az sonra da İstanbul’a Karahaydaroglu’nun Afyonkarahisar’a girdiği haberi geldi.

Koca şehir bir facia sahnesi olmuştu. Ayandan, eşraftan, tüccardan, esnaftan yüzlerce kişi öldürülmüş, binlerce kızın ve taze delikanlının ırzına geçilmiş, bütün çarşıları, dükkânları yağma edilmişti.

Dağ Padişahı, Afyonkarahisar’ı feryat ve figan içinde bırakarak Isparta önüne gelmişti. Dehşet içinde kalan Ispartalılar, hepsi ak sakallı ihtiyarlardan mürekkep bir heyet gönderdiler, o ihtiyarlar genç şakinin ayaklarına kapandılar:

“Ne istersen verelim... Yanındaki sarıcalar ve leventlerle kasabaya girme!” diye yalvardılar.

Karahaydaroglu Mehmed Bey:

“Üç kere yüz bin altın verin!..” dedi.

İhtiyarlar:

“Başüstüne... Verelim... Ama bize üç gün mühlet bırak ki, parayı toplayalım... Bahçemizde misafir olun... Sizlere üç gün, üç gece ziyafetler verelim...” dediler.

40.000 haydut, her bir neferi yılan zehiri gibi, Isparta'nın bağlarına ve gül bahçelerine kondular, yanlarında Afyonkarahisar'dan sürükleyip getirdikleri kızlar ve delikanlılar, kurulan iştret sofralarının başına pervasız çöktüler ve kızları ve delikanlıları levent sazı çalarak çengi ve köçek yerine oynattılar. Rezilane eğlenceleri iki gün, iki gece sürdü. Ispartalılar durmadan içki taşıdı, yemek taşıdı, haydutlar da yediler, içtiler, körkütük sarhoş serim serim serildiler...

Kasabada ise Sancakbeyi Vekili Abaza Hasan Ağa, eli silah tutar, cenge yarar ne kadar adam varsa topladı, kimi kendisinin, kimi de oğlunun, kızının namusu yolunda can vermeye hazır 10.000 kişi, ikinci gece sabaha karşı gaflet uykusuna dalmış sarhoş eşkıyaya bir baskın yaptılar. Bir saat süren kanlı bir baskın; 40.000 haydudun kellelerini kılıçtan kurtaranları çil yavrusu gibi dağıldı. Karahaydaroglu Mehmed Bey de atlanıp kaçarken sağ ayağından mızrakla vuruldu ve atından düşürüldü, fakat bir fedakâr adamı atına bindirmeye ve sabahın alaca aydınlığında beyini kaçırmaya muvaffak oldu.

Dağ Padişahı'nın yarası ağırdı, sağ ayağının incik kemiği paramparça olmuştu, ayağı kanlı bir et parçası halinde sarkıyordu. Acısına tahammül edemeyerek yarı baygın bir halde bir köyde mola vermeye mecbur oldular, yanında ancak üç kişi kalmıştı, 40.000 kişilik kuvvetinden.

Peşine düşen Ispartalılar, Karahaydaroglu'nun izini kaybetmemişlerdi... Sığındığı köy damında yüz kişiyle sardılar.

Karahaydaroglu ile üç adamı bir saat da orada çarpıştılar. Mehmed Bey yattığı yerden tüfekte yedi kişi vurup öldürdü. Kendisi de kaba etinden bir kurşun yarası aldı.

Kurtulma ümidini kaybedince intihara karar verdi, fakat bu kararını pek garip, cahilane bir vahşetle tatbik etti, çubuğuna barut dol-

durup kaba etindeki yaraya soktu ve barutu ateşledi, kalçası parçalandı, ama ölmedi, yarı ölü bir halde yakalandı.

Abaza Hasan Ağa, Karahaydaroglu Mehmed Bey'in şekavet yoluna nasıl bir hadise yüzünden sürüklendiğini bildiği için, delikanlı şaki onun gözünde masum bir müntakimdi. Ispartalılara öldürtmedi, yaralarını tımar ettirdi ve bir arabaya yatırarak İstanbul'a gönderdi. Sadrazama, Sofu Mehmed Paşa'ya da bir şefaat mektubu yazdı:

"Nefsine bahadır ve hanedan kişi delikanlıdır, devlete hizmet eder. Yaraları tımar edilsin, Girit Cengi'ne gönderilsin..."

Üsküdar'a geldiğinde eski bir tanıdığına, o çağın büyük yazarı ve seyyahı Evliya Çelebi'ye rastladı. Evliya Çelebi, yeni bir seyahate çıkıyordu. Şam'a gidiyordu. Bir yıl önce bir kış günü, kar, tipi altında, Orta Anadolu'nun bir köyünde Mehmed Bey'e rastlamıştı. Dağ Padişahı'ndan hediye olarak da elmaslı bir altın saat almıştı, saat hâlâ koynundaydı; vefakârlık gösterdi, hal hatır sordu. Mehmed Bey güzel yüzünde acı bir tebessümle:

"Hay Evliyam. Bilir misin Sarıalan Beli'ni aştıktan sonra Balıkhisar köyünde kış günü bizi bastığını!.. Avratlar gibi ocak başında otururduk... O zaman senden can kurtardık, ama şimdi Abaza Hasan Ağa'nın saye-i devletine can kuşu uçacak gibi görünür..." dedi.

Evliya Çelebi'nin anlattığına göre Karahaydaroglu Mehmed Bey'in gözleri yaşarmıştı. Evliya:

"Ne ağlarsın beyim... Padişahımızın huzuruna çıktığında, 'Gencim, canıma kıyma, beni Girit Adası'nda Serdar Deli Hüseyin Paşa'ya gönder, din ve devlet uğrunda kâfire kılıç çalayım, şehit olayım' dersin, padişahımız da affeder..." demiş.

Mehmed Bey:

"Evliyam..." demiş. "Niçin sızlanayım... Bir can için kimseye minnet etmem!..."

Dağ Padişahı'nı görmek için bütün Üsküdar halkı iskele boyuna dökülmüştü. İstanbul'da da bin ayak bir ayak üstünde, mahşeri bir kalabalık tarafından karşılanmıştı.

Üsküdar'da bir hasır üstünde yatağıyla birlikte kayığa konulmuş, İstanbul'da Bahçekapısı İskelesi'nde de aynı şekilde kayıktan alınıp yine bir arabaya konmuştu. Onu görmeye koşmuş olan kadınlar ağlaştılar; yaşlılar kurtulması için dua ettiler ve delikanlılar da ona

adeta imrenerek baktılar. Şairlerin “afet-i devran” diye tarif ettikleri güzellikte bir gençti; güçlükle kaldırabildiği eliyle kendisini seyre koşmuş halkı selamlıyordu ve yol boyunca kulaklarına sevgi dolu sesler geliyordu:

“Vah şahbazım... Vah canım... Vah yigidim vah...”

“Tuzığa düşmüş ahu gibi melül melül bakıyor!”

“Bu yaşa geldim, böyle güzellikte delikanlı görmedim...”

“Vallah billah Dağ Padişahı dedikleri kadar varmış...”

“Bu Dağ Padişahı Yusuf-i Sani’dir!”

“Vah canım beyim... Can alıp can verir ama bize selam da verir...”

“Sağ ayağından vurmuşlar...”

“Kalçasından aşağı hurdahaş olmuş derler...”

“Yaralarını tımar edip Girit Adası’nda Gazi Deli Hüseyin Paşa’ya göndereceklermiş...”

“Padişahımız affeder...”

“Hangi padişahımız!.. Bıyıklarını balta kesmez ağalar mı?”

“Ölü soyucu vezir mi?”

“Patrik müftü mü?”

“ ”

“ ”

“ ”

Karahaydaroglu Mehmed Bey’i Paşakapısı’na, Sadrazam Sofu Mehmed Paşa’ya götürdüler. İhtiyar vezirin kafasında “pirlik hırsı” bir kara yılan gibi çöreklenmiş yatıyordu, düşündüğü tek şey vardı; “Dağ Padişahı’nın dağlarda, bellerde, derbentlerde gömülü hazineleri.” Delikanlıya hal ve hatır sordu, sonra:

“Beyim... Hazinelerin nerededir?.. Malını can yoluna feda et!.. Padişahımız seni affeder... Yaraların da tımar edilip ayağa kalkar, Girit Adası’nda gazaya gidersin...” dedi.

Dağ Padişahı, vezirin yüzüne tiksintiyle baktı:

“Koca vezir... Sen kiminle konuşursun?..” dedi. “Sorduğun şeyin cevabını ben mahşerde veririm. Çıkasıca bir can için şunda bunda emanet olan malımı söyleyip birtakım masumların yakasını senin çakır pençelerine veremem!.. Elinden geleni ardına koyma!..”

Sofu Mehmed Paşa ısrar etmedi:

“Başüstüne beyim!..” dedi.

Ve:

“Bu haramiyi alıp götürün, Parmakkapı’da asın!..” emrini verdi.

Parmakkapı zamanımızda İstanbul’un unutulmuş bir semt adıdır. Çemberlitaş ile Çarşıkapı arasının adıydı, o zamanlar orada iki üç tane ulu çınar ağacı vardı, hırsızlar o çınarların alt dallarından birine asılarak idam edilirlerdi. Vezirin huzurundan çıkarılan Karahaydaroğlu Mehmed Bey hasır üstündeki yatağından alınıp bir hamal beygirine bindirildi. At üstünde duracak hali yoktu, iki yanından iki kişi tutuyordu. Yol boyu öylesine kalabalıktı ki, atı güçlkle geçiriyorlardı. Delikanlının yüzünde bir damla kan yoktu, asmaya götürmeler birkaç saat sonra zaten ölecekti. Yeni terlemiş sarı bıyıkları beyaz yüzünde güçlkle fark ediliyordu. Külâhının kenarından alnına bir tutam sarı kâkülü düşmüş, gözleri dalgın ve donuk, artık halka selam verecek takati de kalmamıştı.

Karahaydaroğlu Mehmed Bey’in idam tarihi 12 Kasım 1649 bir perşembe günüdür.

İki gün sonra, cumartesi günü, Sofu Mehmed Paşa, Dağ Padişahı’nı yakalayıp gönderen Abaza Hasan Ağa’ya Orta Anadolu Türkmen ağalığını verdi. O zamanlar geliri en dolgun mansıptı.

Atmeydanı vakasından sonra bıyıklarını balta kesmeyen ocak ağaları veziri ziyarete geldiler, önde Koca Muslihiddin ile Koca Bektaş, arkada Kara Murad ile Karaçavuş Mustafa, dördünün de yüzleri asıktı. Vezir huzurunda ilk konuşan en yaşlıları Muslihiddin Ağa oldu, mağrur ve mütehakkim:

“Bre sultanım... Abaza Hasan gibi bir sipahiyi birden Türkmen ağası yapmak ne manadır?..” diye sordu.

Sofu Mehmed Paşa da kaşlarını çatı:

“Bre ağa hazretleri...” dedi. “O adam Karahaydaroğlu’nu ele geçirmekle büyük yararlık ve hizmette bulunmuştur... Ben verdiğim mansıptan dönmem...”

Ve sözünü birkaç defa yutkunduktan sonra tamamlayabildi:

“Ben kendimi padişahımızın veziri, her işte vekili bilirim. Padişahımızın saltanatında ortaklığınız varsa ve benim verdiğim mansıplara razı değilseniz söyleyin de bileyim, benden mührü alın, dilediğiniz adama verin...”

Feleğin çemberinden kırk defa geçmiş olan Muslihiddin Ağa:

“Hâşâ biz haddimizi de, işimizi de biliriz...” dedi.

Dördü de Paşa'ya selam vermeden çıkıp gittiler.

“Haddimizi biliriz” açık sözdü, ama “işimizi biliriz” ne demektir?

Aradan iki gün geçti, sadrazama çocuk padişahın bir hatt-ı hümayunu geldi, silik bir adam olan Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa Diyarbakır valiliğine tayin edilmiş, onun yerine Kara Murad Ağa da yeniçeri ağası olmuştu.

O gece Sofu Mehmed Paşa'nın gözüne uyku girmedir.

Önce padişah şamarı, sonra cellat kemendi

Kara Murad'ı yeniçeri ağası yapmak elbette ki 7 yaşında bir çocuğun düşüneceği iş değildi; Nine Valide Sultan Kösem'in ocak ağalarıyla tamamen anlaştığı belliydi, “O karı sarayda durdukça bana rahat yoktur” hükmü ihtiyar vezirin kafasına iyice yerleşmişti.

Baş vazifesi Saray-ı Hümayun'un muhafazası olan Bostancıbaşı Zülfikâr Ağa, Sofu Mehmed Paşa'nın adamıydı, sadrazama her gün saraya gelip gidenler, sarayda konuşulanlar ve bilhassa Kösem Sultan hakkında haberler gönderirdi. Kara Murad Ağa'nın yeniçeri ağası olmasından birkaç gün sonra da Zülfikâr Ağa'nın azledilerek yerine Derviş Ali Ağa adında birinin bostancıbaşı olduğunu öğrendi ve yine öğrendi ki “Âşık Ali” diye de anılan o adam, başında keçe külah ve yalınayak sokaklarda dolaşır serseri meşrep herifin biriymiş, Kösem Sultan'ın gayetle sadık bendelerindenmiş. Bir gün Koca Bektaş Ağa'ya sordu:

“Sokaklarda çıplak ayakla dolaşır harabat ehli dervişten bostancıbaşı olur mu?..” dedi.

Koca Bektaş güldü:

“Aman devletli sultanım, siz de bir Mevlevi dervişisiniz. Dervişten sadrazam olur da bostancıbaşı niçin olmasın? Sokaklarda çıplak ayakla dolaşır âşık olmasaydı belki de siz sultanım gibi sadrazam da olurdu...” dedi.

Mehmed Paşa, bir akşam Müftü Abdürrahim Efendi'yi yemeğe davet etti ve onunla dertleşti. Âşık Derviş Ali'nin bostancıbaşılığı meselesini açtı, Kösem'in adamı oluşundan bahsetti ve:

“Padişahımız sabidir, kendi anası, asıl valide sultan vardır ki onun himaye ve terbiyesinde olmak gerekir. Nine sultanın da Eski Saray'a

gidip ibadetle meşgul olması gerekir... İskelelerde, kahvehanelerde, hanlarda, hamamlarda dolaşır ve avamla haşrolur bir kalender ben-desini bostancıbaşı yapmakta ne mana vardır?..” dedi.

Abdürrahim Efendi:

“Paşa kardeş...” dedi. “O kalenderin bostancıbaşı olmasındaki manayı bilmem ama Kösem Sultan’ın senin ve benim için büyük bela olduğunu bilirim...”

Kösem’in vücudunun ortadan kaldırılması gerektiğini açıkça ko-nuşamadılar ama, bakışlarıyla konuştular, biri:

“Çok zor ve tehlikeli iştir...” dedi.

Öbürü de:

“Bilinmez, bakarsın bir fırsat zuhur eder...” dedi.

Girit Adası’ndaki Türk ordusuna asker, cephane, erzak ve adadaki askere para götürmek için donanma Akdeniz’e çıkacaktı. Kaptan-ı derya Voynuk Ahmed Paşa “Yüz gemi noksansız teçhiz edilmeyince ve askerin parası da tastamam verilmeyince yola çıkmam” diye ayak diredi. Sadrazam da “Seksen gemi hazır, yirmi kadirga da bir ayda tamam olur... Askerin parasına gelince, 100 kese eksik, sen boğaz-dan çıkmadan Gelibolu’ya göndereceğim... Hemen seksen gemiyle ve selamete İstanbul’dan çık git, beni düşmanım olan koca vali-de sultana karşı koru...” diye yalvardı, kaptanpaşa, doksanlık vezirin yaşına hürmetle ve geleneksel törenle donanmayı Akdeniz’e doğru yola çıkardı. Arkadan hemen gönderilecek parayı Gelibolu’da üç gün bekledi. Venedik donanmasının boğaz ağzını kapatmak üzere gelmekte olduğu haberini alınca daha fazla kalamadı ve boğaz-dan çıkarak, gemilere Anadolu sipahilerini almak üzere Foça’ya gitti ve Venedik donanmasıyla Foça açıklarında karşılaştı, yapılan deniz muharebesinde Türk donanması ağırca hırpalandı, ama Voynuk Ahmed Paşa Girit’e asker, cephane, erzak ve 100 kese noksanıyla para götürmeye muvaffak oldu.

Foça Muharebesi haberi İstanbul’a gelince çocuk padişah sarayda İncili Köşk’te fevkalade bir divan topladı, saraya gelmemekte ısrar eden sadrazama yazılan davetname garip bir üsluptaydı: “Sakın ha hastalık bahanesi çıkarma, mutlaka geleceksin...” deniliyordu.

Çocuk padişah tahta oturtulmuş, büyükanası Kösem Sultan da tahtın arkasında ayakta duruyordu, bir kadının devlet divanına ka-

tılması ilk defa görülüyordu. Çocuk padişah ninesinin talim ettiği sözleri pek mükemmel ezberlemişti, vezire:

“Koca Paşa... Donanmaya niçin emek vermedin, dikkat etmedin?..” diye sordu.

Sofu Mehmed Paşa:

“Padişahım... Voynuk Ahmed Paşa’nın çıkardığı donanma, Girit Cengi başlayalı beri bir tarihte çıkmış değildi...” dedi.

Çocuk kaşlarını çatı:

“Yalan söylersin... Sen vezir olacak adam değilsin, zalim, mürteşi, münafık bir koca bunaksın, ver mührümü!..” dedi.

Mehmed Paşa, meclistekilerin yüzlerine baktı, bütün gözler yere çevrilmişti. Koynundan mührü çıkardı ve padişaha verdi, mührünü alan Sultan Mehmed de ihtiyar veziri: “Çık... Git!..” diye meclisten kovdu.

Yedi yaşındaki bir çocuğun bu ağır hareketi doksanlık vezirin bacaklarında adım atacak takat bırakmamıştı, divan çavuşlarından biri koltuğuna girerek köşkün kahve ocağına götürdü; Mehmed Paşa divan çavuşuna:

“Bu ne iştir?..” diye sordu.

Cevabını kahve ocağında oturan başka bir adam verdi:

“Saraydan canınla çıkarsan hemen secde-i şükranı kapan Derviş Baba!..” dedi.

Sofu Mehmed Paşa tanımadığı o adamın yüzüne bakarak:

“Bre sen kimsin ki bir sadrazama böyle küstahça hitap edersin?..” dedi.

Adam güldü:

“Ben valide-i muazzama hazretlerinin bendelerinden başında keçe külah ve ayakları çıplak, iskelelerde, kahvehanelerde, hanlarda, hamamlarda sürter ve erazille haşrolur Âşık Derviş Ali’yim, şimdi de padişahımızın hizmetinde bostancıbaşıyım, küstahlığım hemen sözde kalsın, senin başına sopa vurduğun cellatlar benim emrimdedir!..” dedi.

Derviş Ali’nin küstahlığı sözde kalmadı. Mehmed Paşa, sarayına uğratılmadan Malkara’ya sürüldü. Sadrazamlığı 9 ay 14 gün sürmüştü. Tek büyük hizmeti, devletin yıllarca birikmiş vergi alacaklarını toplamaktaki hüneri, amansız takibi olmuştu, fakat topladığı pa-

ranın üçte birini devlet hazinesine koymuş, üstünü de çalmıştı, sarayında demir kapılı bir odada 32.000.000 altın bulundu. On gün kadar sonra da Bostancıbaşı Derviş Ali Ağa, cellatlarla Malkara'ya gitti.

Ocak ağaları saltanatı

Çocuk padişah, doksanlık veziri hakaretle kovduktan sonra ondan aldığı mühür kesesini Yeniçeri Ağası Kara Murad Ağa'ya uzatarak:

“Gel ağa... Al mührümü, seni vezir yaptım!.. Göreyim seni, nice hizmet edersin!..” dedi.

Kara Murad Ağa padişahından mührü aldı, öptü, başına götürdü ve sonra koynuna attı. Ve az önce Sofu Mehmed Paşa'nın oturduğu yere geçip oturdu.

Sultan IV. Mehmed'in gözleri ocak ağalarının bulunduğu tarafta dolaşıyordu. Tahtın arkasında ayakta duran büyükanası eğilip kulağına bir şeyler fısıldıyor, çocuk da konuşuyordu; Koca Muslihiddin ile Koca Bektaş ağalar ocak emeklisydiler, Karaçavuş Mustafa Ağa'ya: “Seni de yeniçeri ağası yaptım!..” dedi, sonra şaşırma-mak için sordu: “Çelebi Mustafa Ağa hanginiz!..” dedi, zaten haberi olan Çelebi Mustafa Ağa: “Bu kulundur padişahım...” deyince ona da “Seni yeniçeri kullarıma kâhya yaptım!..” dedi.

Çocuktan sonra ninesi konuştu. Kösem evvela yeni veziri tebrik etti: “Murad Paşa hazretlerine vezirlik mübarek olsun!” dedi.

Sonra sesini yükselterek ve gözleri müftü efendinin üstünde durarak ortaya hitap etti. Abdürrahim Efendi, önüne eğilmiş başını kaldıramıyordu:

“Ben dört padişah gördüm... Bunca zamandır saltanat sürmü-şüm... Benim ölümümle âlem ne yıkılır ne de tamir olur!.. Benim için kâh Eski Saray'a gitsin, ibadetle meşgul olsun derler... Ve kâh benim vücudumu ortadan kaldırmayı düşünürler... Nur-i dide-i âlem padişahımız efendimiz bir masum çocuktur, ne ferman eyle-se büyükanası Mahpeyker Sultan öğretti derler... Öğretsem ne la-zım gelir?” dedi.

Kösem Sultan o gün, İncili Köşk'teki o divanda bu sözleriyle devlet üzerinde sonsuz kudret ve nüfuzunu açıkça söylemiş, ilan etmiş oldu. Zaten o gün fevkalade divan, vezirin azli ile Kösem Sultan'ın

düşmanlarına meydan okuması için toplanmıştı; Kösem'in son sözleriyle oyun bitmiş oldu, çocuk padişah tahtından indi, elini ninesine uzattı, Kösem Sultan da IV. Mehmed'i elinden tutarak toplandı salonunu terk etti. Meclis dağıldı. Teşrifata memur saray adamları toplantıda bulunanların sarayın yalı boyundaki Demirkapı'dan çıkacaklarını bildirdiler ve sarayı terk etmek üzere ilk kalkan Şeyhülislam Abdürrahim Efendi oldu, İncili Köşk'ten çıkmak üzereydi ki yanına bir zülüflü baltacı geldi:

"Siz şöyle buyurun..." dedi.

Abdürrahim Efendi'yi Sofu Mehmed Paşa'nın tevkif edilip kapatıldığı kahve ocağının yanındaki bir odaya götürdü. Müftü şaşır-
dı, korku içinde:

"Padişahımız, azlime işaret buyurmadı..." dedi.

Kastamonu dağlarından inip gelmiş vücut yapısı iriyarı ve yüzü tüysüz ve ayakları çıplak genç saray uşağı, karşısındaki adamın bir şeyhülislam olduğunu bildiği halde hürmet ifade eden bir unvan kullanmadan:

"Bana tembih edilen budur..." dedi.

Müftünün maiyeti kapı ağzından bu sahneyi gördüler ve hemen dağıldılar, yalnız efendinin atını tutan bir saraç oğlanı ile iki uşak kaldı. Abdürrahim Efendi'nin İncili Köşk'teki tutukluluğu uzun sürmedi, "Bırakın menziline gitsin..." diye bir emir geldi, o da atına binip konağına gitti; o günden sonra azline kadar silik, sönük kalacaktı.

Yeni Yeniçeri Ağası Karaçavuş Mustafa Ağa, Demirkapı'nın yanında durmuştu, Rumeli ve Anadolu kazaskeri efendiler çıkarken:

"Efendiler... Gözünüzü açın!.. Şimdilik yaptıklarınıza padişahımız bir af süngeri çekmiştir!.. Tersane için Rumeli'den ve Anadolu'dan kürekçi tedarikiyle meşgul olun... Kendinizi sakının hele!.." dedi.

Bir yeniçeri ağasının Divan-ı Hümayun'da devletin en büyük iki hâkimine böyle amirane hitabı da ocak ağalarının tahakküm ve saltanatının açık gösterisiydi.

Kösem Sultan ile onun iyi anlaştığı ocak ağalarının Osmanlı Devleti'ne kesin şekilde hâkim oldukları bir devir başlamıştı.

Ama sarayda, Enderun'un zülüflü ağaları, zülüflü baltacılar ve kayıkçı, kapıcı, bahçıvan, bostancı ocakları efradı arasında Kösem Sultan'ı evlat katili bir canavar ana gibi gören ve ondan nefret eden-

ler pek çoktu; ve onlar Kösem Sultan için gizli ve tehlikeli düşmanlar olarak çalışacaklardı. Saraydaki çalışmaları tek noktada toplanacaktı: Çocuk padişahı ninesinin pençesinden kurtarıp öz anası Hatice Turhan Sultan'ın himaye kucığına vermek, hiç de kolay iş değildi, Kösem'in arkasında yeniçerilerin amansız palaları vardı, koruyucusu. Ve çocuk padişah Sultan IV. Mehmed'den başka da torunları vardı. Müthiş kadın yeniçerilere dayanarak Mehmed'i de tahttan indirir, onun birkaç aylık küçüğü Şehzade Süleyman'ı tahta oturtabilirdi.

O gizli, meçhul düşmanlar Kösem'in yeniçerilerine karşı halkı ele aldılar. Sipahiler yeniçeri kılıcıyla kırılmış, ezilmiş, sindirilmişti. Ama İstanbul halkı kükredi mi, yeniçerileri silahsız, sopayla, taşla, hatta tükürükle dağtılar, ezerdi. Ama halkı Kösem'e ve yeniçerilerine karşı ayaklandırmak çok daha zor işti. Halk arasında ve bilhassa İstanbul'un pek yaman mahalle karıları arasında Kösem aleyhine bir "Evlat katili cadı karı" lafı yayılmaya başladı:

"Zülüflü ağalar anlatır... Sultan İbrahim'i boğduklarında dört yapraklı gül gibiymiş..."

"Zülüflü baltacılar anlatır... Koca Sofu Mehmed Paşa, 'Sultan İbrahim'i boğdurtan anasıdır' demiş. Koca Paşa'yı da Malkara'da onun için boğmuşlar..."

"Bostancılar anlatır... Sultan İbrahim'i babası Sultan Ahmed'in türbesine defnedecek olduklarında o cadı karı 'Olmaz' demiş, 'Delinin hemdemi deli gerektir, Sultan Mustafa'nın türbesine konulsun' demiş..."

Bir gün de, Kösem Sultan fakir kızlara çeyiz düzmek için kenar mahallelerin birinde tebdil dolaşırken kulağıyla duymuştu, önünde elinde değneği, bir acuze sürtük mahalle karısı gidiyordu, bir kafes arkasında ağlayan bir kıza sokaktan seslenmiş:

"Kız Safinaz... Safinaz, sesini kes... Evlat katili koca valide sultan duyar da sana çeyiz düzerse ömrün boyunca kısmetin kapanır!.." diye bağırıyordu.

Kösem Sultan'a karşı Baba Çeşmesi Suikastı

Sarayda üçüncü avluda Arz Odası'nın alt tarafında Ağalar Camii'nden geçerek Harem'in üçüncü avluya açılan Kuşhane kapı-

sına giden yol üzerinde Baba Çeşmesi denilen bir çeşme vardı.

Enderun'un zülüflü ağaları, onların koğuş hizmetlerini gören ve geceleri de o koğuşlarda yatan yirmi nefer kadar zülüflü baltacı beş namaz vaktinde o çeşmede aptes alırlardı.

Sofu Mehmed Paşa'nın azlinden üç gün kadar önceydi, bir gece esrarengiz bir el Baba Çeşmesi'nin tekne tasına biri büyük biri küçük iki kukla koymuştu. Büyük kukla, valide sultan tuvaleti, hat-ta başındaki siyah başörtüsüyle Kösem Sultan; küçük kukla da, kavuğu ve sorgucuna varınca merasim kıyafetiyle çocuk padişah IV. Mehmed'di. Kuklalar çok hünerli bir sanatkârın elinden çıkmıştı, bilhassa yüzleri çok benzetilmişti. Kösem Sultan çocuk padişahı önüne almış, boynuna bir ip geçirmiş, boğuyordu!

Kuklaları ilk gören, sabah namazı vaktinde aptes almaya gelen bir zülüflü baltacı neferi olmuştu. Çıplak ayaklarında, takunya kollarını sıvamış, çeşmenin lülesini açarak ellerini yıkamaya başlayacağı sırada farkına varmış ve buz gibi donakalmıştı. Etrafına bakınmış, kimsecikler yok, çeşmenin lülesini kapamayı bile unutarak kaçmıştı.

"Kuklaları çeşmeye koyan odur" töhmeti, bir adamı hemen cellat pençesine düşürecek belaydı.

Sonra çeşme başına üç zülüflü baltacı neferi daha geldi. Kuklaları gördüler ve birbirlerine dehşetle baktılar: "Üzerimizde kalır... Kaçalım" dediler ve kaçtılar.

Baltacı neferlerinden sonra Kiler Koğuşu'ndan iki genç ağa geldi, onlar da kuklalara dikkatle baktılar, dehşet içinde kaldılar, bakiştılar ve konuşmadan kaçtılar.

Açık bırakılmış lüleden su, şarıl şarıl akmakta devam ediyordu.

Üç baltacı neferi ile iki kilerli gencin ağzından vaka Enderun'da derhal yayıldı, çok büyük bir heyecan uyandırdı, fakat gidip görmeye cesaret eden çıkmadı. Silahtar ağaya haber verdiler, o da kapıağasına haber yolladı ve Enderun'un o iki büyük zabiti, yanlarına kapıcı ak hadım ağalardan ve Has Odalılardan yirmi kadar genci alarak bir kafele halinde gittiler.

Kendi öz oğlu Sultan İbrahim'i boğdurtmuş olan Kösem Sultan'ı çocuk padişahı da öldürtmeye hazırlanmakla suçlayan kuklaların karşısında dehşetle durdular. Silahtar ağa:

"Bre bu hangi melunun işidir!.." dedi.

Kapıağası da:

“Saray-ı Hümayun’da böyle melanet ve şenaat görülmüş işitilmiş şey değildir!..” dedi.

“Bunu seyretmek bile bizler için vebaldir...”

“Vallah öyledir!”

“Ya ne yapalım?”

“Kızlarağasını da çağırıp gösterelim... O ne söylerse onu yapalım...”

Silahtar ağa kendisinden daha yaşlı ve tecrübeli olan kapıağası-na sordu:

“Padişahımıza arz etmem gerekir mi?”

Kapıağası:

“Bu bir münafık şeririn işidir ki padişahımız ile ninesi sultan hazretlerinin arasına nifak ateşi koymak için icat etmiştir... Padişahımızla duyurmak doğru olmaz... Kızlarağasına haber verelim, ne yapmak, kime ne söylemek lazımsa o yapsın, söylesin... Bizler görmemiş duymamış olalım...” dedi.

Kızlarağası çağırıldı. Zenci hadım da dehşet içinde kaldı. Silahtar ağa:

“Ağa hazretleri...” dedi, “münasip olan bunları sen kaldır ne, nasıl yok edeceksen et...”

Zenci:

“Yok.. Yok.. Ben el süremem!..” dedi. “Varayım valide-i muazza-ma hazretlerine arz edeyim, o ne ferman ederse yaparız!”

Kızlarağası Harem’e koştu, Kösem Sultan’a haber verdi, Kösem, gördüğünü titreyerek anlatan zenci hadımı dikkatle dinledi, gayet sakin:

“Varayım göreyim...” dedi.

Kuklaların karşısında Kösem Sultan’ın aklından geçen ilk hüküm: “Benim canıma kastetmek isterler... Bu koca vezirin melanetidir... Enderun’daki elleriyle buraya koydurtmuştur...” demek oldu.

Belki de yanılmıyordu. Sonra konuştu:

“Bunu icat eden veled-i zina benim canıma kasteder... Sevgili padişahımız benim gözlerimin bebeğidir... Böyle şeytani şekillerle padişahımızı benden nefret ettirmek küfürden beter şenaattir...” dedi.

Sonra, kendi kuklasının ellerindeki kemendi, padişahın kuklasının boynundan çözüp aldı. Kuklaları ayırdı ve kızlarağasına verdi:

“Bunları bir çevreye sar ve iyi sakla...” dedi.

Ve orada bulunanlara:

“Bana kastedenlerin kimler ise bulunup meydana çıkarılmasını da sizlerden isterim, bulanı ihya ederim...” dedi.

O gün bütün Enderun koğuşları, zülüflü ağaların üstleri başları, sandıkları, bohçaları, zülüflü baltacılar koğuşu ve bütün zülüflü baltacı neferlerinin üstleri, sandıkları, bohçaları arandı; “Kuklaları yapan bu olsa gerektir” dedirtecek en küçük bir delil bulunamadı.

Silahtar ağa meseleyi padişaha söylemedi, fakat gizlice padişahın öz anası Hatice Turhan Sultan’ı gördü ve meseleyi tafsilatıyla ona anlattı. Kösem Sultan’ın “Bunu icat eden veled-i zina benim canıma kasteder” dediğini de söyledi.

Turhan Sultan, vakanın kendisine Kösem tarafından da anlatılmasını bekledi. Kösem sustu, belki de susmakla hata etmişti. Kızlarağası da kuklaları Turhan Sultan’a göstermedi.

Şüphe uçurumu

İki valide sultan arasında kuklalar vakasıyla birdenbire bir şüphe uçurumu açılmıştı.

Gençlik, toyluk, tecrübesizlik ve nihayet analık aşkının ve şefkatinin kaygılarıyla Turhan Sultan, Kösem’i kuşkulandıracak, ürktecek hareketlerde bulundu; “Öz evladına rahmi olmayan, Sultan İbrahim’i mezardan farksız bir odaya kapatmakla da kalmayarak genç padişahın boynuna cellat kemendini geçirten Kösem Sultan’ın torununa mı rahmi olacaktı?” Ayağını Kösem’in dairesinden kesti ve oğlu küçük padişahı da ninesine göndermez oldu.

Sultan IV. Mehmed tahta çıktığı günden kuklalar vakasına kadar her sabah ninesini görmeye giderken kuklalar vakasının ertesi günü gelmeyişi Kösem’i hayli düşündürdü. Sarayda kuklaları duymayan kalmamıştı. Turhan Sultan gelip de kendisine şöyle bir şey olmuş diye niçin sormamıştı? Turhan Sultan’ı çok iyi tanımasaydı, o genç kadının kalp safvetini bilmeseydi, kendisine karşı menfur bir kasıtlı kuklaların Turhan tarafından yaptırılıp Baba Çeşmesi’ne koydurulduğunu düşünebilirdi. Kösem Sultan’ın verdiği son hüküm şu oldu:

Sarayda kendisine düşman gizli bir kol teşekkül etmişti. Kösem’i,

diri yahut ölü, saraydan uzaklaştırmak istiyorlardı ve sormadan, muvafakatini almadan Turhan Sultan'ı kendilerine lider yapmışlardı ve Turhan'ı kaynanasından soğutmak için de tek yol çocuk padişahın hayatının tehlikede olduğunu göstermekti, muvaffak da olmuşlardı.

Kuklalar vakasının ikinci günüydü, Sultan Mehmed ninesini ziyarete yine gelmeyince ağasını gönderip çocuğu istetti. Sultan Mehmed'i yazı hocası Zenci Bilal Ağa getirdi. Kösem, çocuğun pek sevdiği şekerlemeden çıkardı. Sultan Mehmed bir şekerlemeye, bir de Bilal Ağa'nın yüzüne baktı, yutkundu ve sonra:

"Nine sultan... Bugün yiyesim yok!.." dedi.

Ninesinin elinden bir şey alıp yememesi için tembihli olduğu belliydi. Kendisinden "zehirci bir katil" olarak şüphe edilmesine çok üzülen Kösem Sultan ısrar etmedi, yüzünde acı bir tebessümle:

"Benim canım padişahım... Valide-i muazzezen hasta mıdır?" diye sordu.

Çocuk hemen:

"Beli... hastadır..." dedi.

Ama yalan söylediği belliydi. Kösem'in kaşları çatıldı, sesi dikleşti, sertleşti.

"Bilal! Padişahımızı pek güzel talim etmişler... Aferinler üstadına!" dedi.

Kösem'in karşısında korkudan titreyen zenci yazı hocası cevap veremedi, Kösem Sultan da birden parladı:

"Bilal... Bilal!.. Şunu iyi bilersiniz ki bu sabi padişahı asker bana emanet etmiştir... Bu Devlet-i Âli Osman'da bu çocuk rüşd çağına gelinceye kadar ve Allah da bana ömür verdikçe benim vasiliğim altındadır! Valide sultan hazretlerinin benden bu çocuğa zarar geleceği vehmi ne garip davadır!" dedi.

Sonra biraz düşündü, ok yaydan çıkmıştı.

"Ben bu sarayda sığıntı oturmam... Askerin daveti üzerine gelmişimdir... Bu dediklerimi var git valide sultan hazretlerine söyle... Yüreğindeki vehim ve vesvese çirkefini yıkasın... Padişahımızı da al götür, bundan sonra ben rica ve niyaz eylemedikçe bana getirme ki, gönül bir sırça fincandır, incinmiştir!" dedi.

Hoca Bilal Ağa, Kösem'in sözlerini Turhan Sultan'a aynen nakletti. Turhan Sultan, oğlu küçük padişahı bağrına basarak hüngür

hüngür ağlamaya başladı. Kösem'in kudret ve kuvveti karşısında çok âciz ve zayıf olduğunu biliyordu. Koca sarayda kendisi ile oğlu için canını feda edecek iki sadık zenci hadımağasından başka kimsesi yoktu, yahut Turhan Sultan öyle sanıyordu, başağası Uzun Süleyman Ağa ile Hoca Bilal Ağa.

Ertesi günü erkenden Kösem'in bir ağası geldi ve Sultan Mehmed'in saltanat esvabıyla kendisine gönderilmesini istedi, Bilal Ağa çocuğu getirdi. Kösem konuşmadı, Bilal Ağa'nın eline bir kâğıt verdi, kâğıtta çocuğa talim edilecek sözler yazılıydı. İşte o gündür ki İncili Köşk divanında Sofu Mehmed Paşa'yı devirdi ve ocak ağalarıyla birlikte kendi saltanatını açıkça ilan etti.

Sonra uzunca bir zaman Sultan Mehmed'i aramadı, çocuk da nîne sultanı ziyarette gitmeye korktu.

Haziran ortalarıydı. Turhan Sultan cariyelerini, küçük padişahı ve Hoca Bilal Ağa'yı alarak Üsküdar Sarayı'na gitti; başağası Uzun Süleyman Ağa'yı, İstanbul Sarayı'nda bıraktı, göz ve kulak olarak.

İstanbul Sarayı'nda Harem'in başzabiti Kızlarağası İbrahim Ağa ile bütün sarayın muhafızlarının kumandanı Bostancıbaşı Âşık Derviş Ali Ağa, Kösem Sultan'ın sadık bendeleriydi.

Kızlarağası şımarmış, öylesine ki çocuk padişaha alelade bir çocuğa hitap edermiş gibi: "Canım... Kuzucuğum..." diyordu, bundan ötürü de Enderunlular tarafından kendisine "Celali" lakabı takılmıştı. Celali İbrahim Ağa da Kösem'in gözü ve kulağı olarak Üsküdar Sarayı'na gitti.

Üsküdar Sarayı'na gittiklerinin haftasındaydı. Uzun Süleyman Ağa'dan, Turhan Sultan'a mühim bir mektup geldi.

Kösem, Sultan İbrahim'in hasekilerinden Dilaşup Sultan ile oğlu Şehzade Süleyman'ı evvela kendi dairesine getirtmiş, sonra onlarla birlikte İncili Köşk'e gitmiş, akşama kadar onlarla kalmıştı.

"Ertesi gün de yine Sultan İbrahim'in hasekilerinden Muazzez Sultan'ı Şehzadesi Ahmed'le beraber davet etmiş, yine İncili Köşk'te bir gün de onlarla kalmıştı..."

Uzun Süleyman'ın mektubu Turhan Sultan'ı çok düşündürdü. Şehzade Süleyman padişahın bir buçuk ay, Şehzade Ahmed de bir yaş kadar küçüktü. Analarıyla birlikte İstanbul Sarayı'nda Kafes'te mahpus olarak yaşıyorlardı. Yeniçeri palalarına dayanan ve "Salta-

nat vasiliği, veliliği bendedir” diyen Kösem Sultan, Osmanlı tahtına anası emrinden dışarıya çıkmayacak yeni bir çocuk padişah mı arıyordu?

Kösem’in yeni bir saltanat darbesini geciktiren büyük olaylar

Kösem Sultan Osmanlı tahtına yeni bir çocuk padişah mı arıyordu?.. Belki.

Turhan Valide Sultan, oğlu çocuk padişahı alıp Üsküdar Sarayı’na gitmişti ki İstanbul’a Kösem ile ocak ağalarını telaşlandıran bir haber geldi: Devrin namılı sipahilerinden aşırı derecede zengin ve Niğde ile Bor taraflarında büyük nüfuz sahibi Gürcü Abdünnebi Ağa, isyan bayrağını açmış, 40.000 kılıçla İstanbul üzerine yürümeye başlamıştı ve İzmir’i geçmiş, İstanbul’a yaklaşıyordu. Görünüşte ocak ağalarından ve adı ağıza alınmayarak onlarla birlikte Kösem Sultan’dan, Atmeydanı’nda kırılan sipahilerin kan davasına geliyordu.

40.000 kılıç bir başbuğ bulup toplanırsa mühim kuvvetti. İstanbul’dan kaçan sipahiler onun etrafında toplanmışlardı ve anlatıyorlardı:

“İstanbul halkı bir sipahi gördü mü alay eder, haysiyetimiz ayak altındadır...”

“Bir yeniçeri sokakta sipahi görse, boynunu vurmak için eliyle işaret eder, bizimle zevklenir oldu...”

“Bizi sokakta bile gezdirmezler...”

“Yeniçeriler Kıpti köçek oğlanlara sipahi esvabı giydirip meclislerinde oynatırlar ve adı ‘Meclisimizde sipahi civanları oynatırız!..’ olur...”

“Ey Abdünnebi Ağa... Sende sipahi gayreti, namusu yok mudur ki bu şan ve nam sahibi adamsın!”

“İntikamımızı almak için senden gayrı önümüze düşecek kimse yoktur...”

“Sen bir kere kalk, İstanbul üzerine yürü, cümle âlem sana uyar...”

“Çocuk padişahımız bile yeniçerilerin elinde esirdir...”

“Yeniçerilerin padişahı Koca Kösem Sultan’dır!..” diyorlardı.

Gürcü Abdünnebi çok düşünmedi, “Sipahilik neymiş göstere-

lim...” diyerek Niğde’de isyan bayrağını çekti ve etrafa haberler saldı: “Padişahımız yeniçerilerin elinde esirdir. Âl-i Osman Devleti koca valide sultan ile yeniçeri ağalarının olmuştur... Sabi padişahımızı yeniçeri elinden kurtarıp devlete hizmet günüdür...”

Namelerini dağlardaki eşkıyaya varınca yolladı. Dağ Padişahı Mehmed Bey’in en namlı adamlarından Katırcıoğlu Mehmed 400 ve Akyakalıoğlu Bekir 300 leventle dağlarda şekavete devam ediyorlardı. Gürcü Abdünnebi’nin davetine önce onlar koştu.

Yeni Sadrazam Kara Murad Paşa da ünlü sipahiye bir mektup yolladı, kendisi gibi nam ve şan sahibi bir ağanın asker toplayıp ve peşine bir alay şakiyi takıp olmayacak bir davaya atılmamasını nasihat yollu yazdı. Üç sefer de adam gönderdi, söz dinlemedi.

Gürcü Abdünnebi Niğde’den 15.000 kişiyle çıktı. Orta Anadolu’nun en büyük şehri Konya’da törenle karşılandı ve paşa konağında misafir edildi. Konya sipahileri de takım takım katıldılar. Kütahya önlerine geldiğinde kuvveti 40.000 kılıç olmuştı. Niğde’den çıkarken, Konya’dan çıkarken ve Kütahya önünde birer nutuk söyledi, aynı sözleri tekrarlıyordu:

“Bizim davamız şekavet değildir!.. Nizam-ı âlem davasıdır!.. İçinizde şekavet yollarından gelenler vardır, şimdiye kadar yaptıklarına karışmam, ama benim sancağımın altında yağma, ateş, ırza, namusa tasallut ve kan yoktur, iyi bilesiniz!..” diyordu.

Gürcü Abdünnebi’nin Kütahya’yı geçtiği haberi alınınca Kara Murad Paşa Paşakapısı’nda bir meclis topladı. Şeyhülislam Abdürrahim Efendi, ileri gelen ulema efendiler, İstanbul’da bulunan bütün paşalar, sipahiler de dahil, bütün asker ocaklarının büyük rütbeli zabitleri bu toplantıya davet edildi. Meclisi Koca Muslihiddin Ağa açtı:

“Gürcü Nebi’den bir kâğıt gelmiştir, evvela o okunacak, iyi dinleyin...” dedi.

Gürcü Abdünnebi’den gelen name merdane yazılmıştı ve hiç kimseye, hiçbir makama hitap etmiyordu:

“Biz de Müslümanlarız, dinimizle hamdederiz!

Ben padişahımızın sarayından çıkmışım, tuz ve ekmek hakkını bilirim!

Ne ben ne de yanımdakiler asi değiliz!

O zalim ve katil Sofu Mehmed Paşa Atmeydanı’nda sipahileri

nahak yere kırdı, bunca masum Müslüman'ın kanına girdi... Hak-kımızda kâfirlerdir diye fetva verildi! O fetvayı veren müftü denilen herif bizim kâfir olduğumuz hükmünü hangi kitaptan çıkarmıştır?

Şehitlerimizin namazını kıldırılmamıştır, kâfir laşeleri gibi arabalara doldurup denize döktürmüştür... Bu şenaat hangi kitapta yazılıdır?

Sabi ve masum padişahımıza vasi lazım ise kendi öz anası vardır ve padişahımızın vekil-i mutlakı olan veziriazam Divan-ı Hümayun'da meşveretle icra-yı hükümet eder. Divan-ı Hümayun erkânından olmayan gayrı kimselerin padişahımıza ve onun vekil-i mutlakı olan veziriazama tahakkümü ne demektir?

Nizam-ı âlem ayak altındadır!

Dilimizde Allah, gönlümüzde Allah, din ve devlet uğrunda başımızı koltuğumuz altına koyduk ve şevketli azametli padişahımızın mübarek ayaklarına yüz sürmeye geliyoruz!..”

Mektup okununca evvela Koca Bektaş Ağa fırladı:

“Biz de bu herifle cenk ederiz!..” dedi.

Muslihiddin Ağa Gürcü'nün müphem ifadesi üzerinde durdu:

“Gürcü'nün tahakküm ve tagallüp etmişlerdir dediği Divan-ı Hümayun erkânından gayrı kimseler acaba kimlerdir?.. Biz ocak ağaları kastediliyorsa, hamd-i Huda bizler bu devletin erkânından sayılırız... Padişahımızın sadık kullarıyız, bunca yıl bu devlete hizmet ettik... Gün gördük, tecrübe sahipleriyiz, onun gibi türedi değiliz. Sabi padişahımıza vasi olan koca valide hazretleri ise dört padişah zamanı görmüş bir devlet direğidir. Gürcü Abdünnebi bu mektubu yazacak adam değildir, talimle yazmıştır, talim edenin de kim olduğunu biliriz!..” dedi.

Sözünü müphem bir tehditle bitiren Koca Muslihiddin, Sadrazam Kara Murad Paşa'nın yüzüne dik dik baktı. Gürcü Nebi'yi isyana teşvik eden, birkaç gün öncesine kadar kendilerinden biri olan sadrazam mıydı?..

Padişah kapısındaki yeniçeri yemini

Koca Muslihiddin Ağa'nın: “Gürcü'yü talim edenin kimler olduğunu biliriz!..” dedikten sonra Kara Murad Paşa'nın yüzüne dik dik

bakması “Seni biz sadrazam yaptık... Şimdi de bizim nüfuzumuzdan kurtulma yolları arıyorsun ve Gürcü’yü alet edip bize ve koca valide sultana kastın vardır... Ayağını denk al!” demekti.

Kara Murad Paşa önce alınmadı:

“Ağa hazretleri... Gönlünü hoş tut... Gürcü Abdünnebi dedikleri şakiyi tepelemek bizler için işten değildir” dedi.

Fakat o gün aralarına bir soğukluk girdi. Yeniçeri Ağası Karaçavuş Mustafa Ağa ise Koca Muslihiddin’in sözlerini tamamen ters anladı. Gürcü’yü tahrik edenlerin İstanbul’daki sipahi zabitleri olduğunu sandı, aslında da öyleydi ama, Gürcü Abdünnebi’yi İstanbul’da kalmış olanlar değil, İstanbul’dan kaçmış olanlar tahrik etmişti. Karaçavuş da kaşlarını çatarak sipahi ağalarına döndü:

“Sipahi yoldaşlar... Siz niçin o asilerle gizlice ittifak edip Gürcü dedikleri heriften böyle kâğıt getirtirsiniz?..” dedi.

Sipahilerin söz sahiplerinden bir Zülfikâr Ağa vardı, tok sözlü, mert bir adamdı:

“Hâşâ... Biz onlarla ittifak etmiş değiliz... Burada okunan kâğıdı da biz getirtmedik... Bizim padişahımızın vükelasına karşı isyanımız yoktur... Sözüme inanmazsanız bir Kuran getirin, Allah’ın keskin kılıcıdır, yemin edelim...” dedi.

Karaçavuş küstahlaştı:

“Sizin ne sözünüze ne de yemininize inanılır...” deyince Zülfikâr Ağa metin ve vakarlı:

“İster inanın ister inanmayın, biz Müslümanız, bizden şüphe edilirse sözümüzün doğruluğuna yemin ederiz... Onlarla haberleşmedik... İşte o kadar...” dedi.

Karaçavuş meseleyi uzattı:

“Biz Gürcü’yle cenge gideriz, siz de gelir misiniz?”

“Geliriz!”

“Ama siz ilerden gidersiniz, biz de arkadan geliriz!..”

“İşte o olmaz!.. Yeminimize inanmadığını şu mecliste ağzınla söyledin... Biz öne düşelim, sen de bizi Gürcü’nün müttefikleridir diye ardımızdan yeniçeri yoldaşlarımıza kırdır.. Yok ağa yok... Safiz ama aptal değiliz... Gürcü’ye kim serdar olursa sancağını çeker yürür, biz de onun sancağı altında yürürüz...”

Bu sefer Koca Bektaş Ağa ayağa kalkarak Paşakapısı’nda ayakta-

kımı işi bir nümayiş yaptı, Yeniçeri Ocağı zabitlerine hitapla:

“Allah bir mi?..” diye sordu.

Onlar da bir ağızdan cevap verdiler:

“Bir!..”

“Dinimiz bir mi?”

“Bir!..”

“Aptessiz yere ayak basar mıyız?”

“Basmayız!..”

“Beş vakit namaz kılar mıyız?”

“Kılarız!..”

“Başımızı padişah yoluna koyduk mu?”

“Koyduk!..”

“Dilimizde Allah... Aptestimiz namazımızda din ve padişah uğrunda Gürcü Nebi dedikleri kâfirle cenge gider miyiz?”

“Gideriz!..”

Bektaş Ağa'nın düzenlediği bu yeniçeri yeminle Paşakapısı'ndaki toplantı cehlin baskısı altında avami bir curcuna halini almıştı. Koca Bektaş bu sefer ortaya çıktı, koynundan bir “istifa”, fetva dilekçesi kâğıdı çıkardı, meclisteki ulema efendilere hitapla:

“Efendiler... İşte sizden fetvasını isteriz... Sizler fetvasını verin ki biz de o kâfirlere kılıç çalalım!..” dedi.

Efendilerden biri:

“Herife nasihat olunsun... Ne yapar görelim, şimdiden fetva verilmez!..” dedi.

Muhakkak ki zamanının büyük adamlarından biriydi, daima duygularının esiri olarak yaşamıştı, cesareti sonsuzdu, Rumeli Kazaskeri Karaçelebizade Abdülaziz Efendi yerinden fırladı, ki o ana kadar herkes kendisini ocak ağalarıyla ağız birliği etmiş biliyordu, Koca Bektaş Ağa'nın azametini, tahakkümünü paçavraya çevirdi:

“Sen koynundan imza için fetva çıkaracağına halkın ağzına kulak ver... Sizler için neler söylenir duy, öğren!.. Gürcü Abdünnebi ve peşindekiler ‘Şeriat üzere sözümüz vardır’ diye gelirler, 40.000 kişi, ağa 40.000 kişi!.. Niğde'den, Konya'dan bu yana bir ferdin malına, canına, ırzına tecavüz etmemişlerdir... Biz onlara hangi yüzle Celali, şaki deriz de fetva veririz... Şeriat kapısı ümmet-i Muhammed'e açıktır.. Bektaş Ağa hazretleri sen bu davayı hele bir hoşça düşün!..” de-

di ve meclisi hemen terk edip gitti. O gidince Şeyhülislam Abdürrahim Efendi de gitti ve meclis böylece dağıldı.

Ocak ağaları, dört put birbirlerine bakışakaldılar: Koca Muslihiddin, Koca Bektaş, Karaçavuş Mustafa ve Çelebi Mustafa ağalar...

Kara Murad Paşa?.. Sadrazam onların gözünde kendilerinden ayrılmıştı, vezirlikte istiklal davasına düşmüştü!.. Dörtlere yapacak tek iş kalmıştı, reislerine, akıl hocalarına, Koca Valide Kösem Sultan'a başvurmak. İlk mahrem konuşmayı Bektaş Ağa yaptı. Kösem ihtiyar yeniçerinin gözlerini hiç düşünmediği bir noktaya, çocuk padişahın anası Turhan Sultan üzerine çevirtti:

"Gürcü dedikleri herif Üsküdar üzerine yürürken valide sultanın çocuk padişahımızı alıp Üsküdar Sarayı'na gitmesindeki mana nedir? Padişahımızı 40.000 kılıç Celali'ye teslim etmek değil midir? Celaliler padişahı ellerine geçirince bizim burada ne hükmümüz kalır? Bana ve sizlere karşı Gürcü'yle ittifak eden Turhan Sultan'dır... Bu tarafta da Kara Murad ile Karaçelebioğlu'nu ele geçirmiştir..." dedi.

Oğlunun can güvenliğinden başka bir şey düşünmeyen Turhan Sultan'a karşı korkunç bir bühtandı. Kösem Sultan, Osmanlı tahrata bir başka torununu geçirmek için ocak ağalarıyla anlaşmasını o gün yapıyordu.

Ateşe atılan mektup hikâyesi

Koca Bektaş, Kösem'in görüşüne inandı, fakat arkadaşlarını da inandırması lazımdı, koca valide sultan Bektaş Ağa'nın eline bir mektup verdi, hem kendi eliyle; ihtiyar yeniçerinin okuması yazması yoktu, mektubu koynuna koydu. Okuması yazması olmadığı içindir ki Receb adındaki kâtibini nereye gitse yanında taşırdı.

Ocağın dört büyük ağaları Karaçavuş Mustafa'nın evinde toplandılar; Bektaş Ağa, Kösem'in Turhan Sultan hakkındaki düşüncesini anlattı. Valide sultanın çocuk padişahla Üsküdar Sarayı'na geçmesi, Kösem'in işareti üzerine onlar tarafından da manalı görüldü. Bektaş Ağa:

"Bu madde üzerine mektup da vermiştir!.." dedi.

Koynundan çıkardığı mektubu okuması için kâtibi Receb'e uzat-

tı. Receb, yirmi yaşlarında çehreli bir delikanlıydı, yıllardan beri Bektaş'ın hizmetinde, sadık bir delikanlıydı, Kösem'in mektubunu önce gürül gürül, son satırlarına doğru da adeta kekeleyerek, korka korka okudu:

“Bugün beni istemezler, ama yarın da sizi istemezler.

Gürcü Abdünnebi dedikleri şakiyi bu vadiye salan, padişahımızın anası Turhan Sultan'dır, iyi bilersiniz.

Onlar beni ve sizi istemezlerse bana ve sizlere gitmek mi düşer, yoksa beni ve sizi isteyen bulmak mı düşer?

Bir masum sabi olan padişahımız gayetle zayıf ve nahif çocuktur, mizacı her zaman hastalığa yatkındır. Emr-i Hak vaki olursa, Allah'a hamdedelim ki Sultan İbrahim'in iki sabi oğlu daha vardır ki o şehzadeler sarayda kanadımın altındadır.

Ama muhkem bilersiniz ki bizlere düşen ilk iş, Gürcü Abdünnebi'yle cenk edip o melunun vücudunu ortadan kaldırmaktır. Sonra da gecikmeden Kara Murad Paşa'nın ve Karaçelebioğlu'nun hesabı görülüp cülus maddesini rahat konuşuruz...”

Kösem'in mektubu ağaların dördünü de dehşet içinde bıraktı. Kösem'in çocuk padişah Sultan IV. Mehmed'in vücudunu ortadan kaldırmayı, en hafifinden onu tahttan indirmeyi düşünmesi ve düşüncesini kendilerine açıkça açması, kendilerinin de onunla aynı yolda yürüyebilecek kimseler olduğunu göstermekteydi. Bir mühim mesele de bu sırrı, mektubu okuyan Kâtip Receb de öğrenmişti. Mektubu koynunda getirmiş olan Koca Bektaş Ağa, Receb'in sadakatine ne dereceye kadar güvenebilirdi? Cahil, fakat kurnaz yeniçeri kaşlarını çatdı:

“Bre, bu koca valide ne haltı kelim eder!.. Bre Receb, durma... Elindeki o mektubu ocağa at yak!..” dedi.

Delikanlı elindeki mektubu ocağa attı. Kâğıt yanıp bir kara kül havuzu oluncaya kadar sustular. Receb daha da ileri gitti, o kül havuzunu da maşayla ezip dağıttı. Bektaş Ağa koynundan bir Enam-ı Şerif çıkardı, delikanlının sağ elini tutup kitapçıgın üstüne koydu:

“Bre Receb... Deveyi gördün mü?”

Delikanlı korkusundan titriyordu:

“Vallah billah görmedim ağam...”

Paşakapısı toplantısında Gürcü Nebi ile yanındakiler hakkın-

da fetva alamayan ocak ağaları ertesi gün Ağakapısı'nda toplandılar ve İstanbul'daki sipahi ağalarını o toplantıya çağırdılar. Ve bu sefer onlarla çok yumuşak konuştular; Koca Muslihiddin Ağa sordu, Zülfikâr Ağa da cevap verdi:

“Müslüman dini aşikâredir... Gürcü Nebi'nin meydana atılmasında sizin de reyiniz var mıydı?”

“Paşakapısı'nda da söyledik ağa... Bizim onunla hiçbir ilgimiz yok...”

“Atmeydanı ve Sultanahmet Camii vakasında aramıza kılıç girdi... Arada bin adam ölmüştür... Onların katli yüzünden şimdi intikam güderler, sizin de intikam fikriniz var mıdır?”

“Bizde öyle kasıt yoktur...”

“Katırcıoğlu Mehmed katli vacip şaki midir?”

“Vücudu muzır şakidir...”

“Akyakalıoğlu Bekir de öyle midir?”

“Öyledir... Onun da katli vacip olmuştur...”

“Ya o şakileri ipten kazıktan kaçmış adamlarıyla birlikte sancağı altında toplayıp besleyen Gürcü Nebi şaki olmaz mı?”

“Sancağı altındaki şakilere şekavet ettirmezse elbet ki şaki olmaz... Biz bir vakasını duymadık... Siz duydunuzsa söyleyin, yemin edin, siz bizim yeminimize inanmazsınız, ama biz sizin yemininize inanalım...”

“Gürcü Nebi'nin 40.000 kılıçla Üsküdar'a yürümesi padişaha karşı isyan değil midir?”

“Henüz değildir... Padişahımız dön der de dönmezse biz onunla cenge gideriz... Siz de bizimle gelir misiniz?”

“Padişahımız emrederse gideriz...”

Ocak ağaları o gün Üsküdar Sarayı'ndaki Turhan Valide Sultan'a da İstanbul Sarayı'na dönmesi için haber yolladılar: “Padişahımızın Üsküdar'da olacağı zaman değildir, padişahımızı alıp gelesin...” diye.

Padişahın değil, onun vekili olan sadrazamın “Kaldırın şunları!..” dediği zaman yakalarına cellat pençelerinin yapışacağı ağaların bir valide sultana böyle bir haber yollaması hadleri değildi. Belki sadrazam ancak rica edebilirdi. Kösem'in ise hiçbir söz hakkı yoktu. Genç valide sultan, küçük, güzel oğlunun hayatını tehlikede görerek titreye titreye İstanbul Sarayı'na döndü.

Turhan Sultan'ın oğlu ve kendisi için Kösem'den korkması hak-

lydı. Gürcü Nebi vakasıyla, sarayda işlenecek siyasi bir cinayetin ilk perdesi bir iç savaş haline sokuluyordu.

Kayıkçı Ömer hikâyesi

Sadrazam Kara Murad eski ayaktaşları ocak ağalarından tamamen ayrılmıştı, fakat Kösem ile Turhan sultanlar arasında henüz kesin karar vermemişti, yüreği masum bir ana olan Turhan'ın tarafındaydı; kendisini sadrazamlığa getiren Kösem'e karşı da son derece hürmetkârdı. Ocak ağalarına karşı yürüdüğünü açıkça söyleyen Gürcü Nebi ile İstanbul'un hemen karşısında bir iç harp istemiyordu. Tavukçu Mustafa Paşa adında bir veziri Gürcü'ye karşı serdar tayin ederken İstanbul ayanından Receb Ağa adında birini de Gürcü'ye son bir nasihatçi olarak gönderdi.

Tavukçu Paşa kendisine koşulan 1.500 kadar yeniçeri ve sipahiyle Üsküdar'a geçti ve ılgarla İzmit'e gitti. Yol üzerinde yeniçerilere hendekler kazdırıp metris yaptırdı, fakat kendisi: "Gelen ağır askerdir, önüne set çekeceğim diye durmak ahmaklıktır" diyerek Üsküdar'a döndü. İzmit'e götürdüğü yeniçeriler ile sipahiler de kahvehanelere, hanlara, hamamlara kondular, dağıldılar. Bunu duyan Katırcıoğlu Mehmed, Gürcü Nebi'ye "Ağa bana izin ver... Gece İzmit'e gireyim... Tavukçu'nun getirdiği yeniçerileri tavuk gibi keseyim... Bu iş başka türlü bitmez!.." dedi. Gürcü hâlâ sözünün dinleneceği kanısındaydı: "Bize kılıç çekmemiş, kurşun atmamış birtakım masumun katline izin veremem..." dedi.

Sadrazam Kara Murad Paşa da yeniçeriler ve acemi oğlanlarıyla Üsküdar'a geçti, vezirin otağı Doğançılar Tepesi'nde kuruldu. İstanbul şehri içinde tek asker kalmadı; halkın geceleri nöbetle mahalle bekçiliği yapması ilan edildi, silah taşımak da yasak oldu.

İzmit'ten Üsküdar'a kaçır gibi dönen Tavukçu Mustafa Paşa azledilerek yerine Haydarağazade Mehmed Paşa serdar tayin edildi, yeni serdar da otağını Kısıklı Tepesi'nde kurdu, o da yollarda hendekler açtırdı. Metrisler yaptırdı.

Kösem Sultan'ın emriyle Bostancıbaşı Derviş Âşık Ali Ağa da 300 nefer pür silah bostancıyla yeni serdarın kolunda Kısıklı'da bulunuyordu.

Bir gece hendekleri aşp Anadolu tarafına kaçmak isteyen bir bostancı neferi yakalandı, bostancıların hamlacılar, kayıkçılar ocağındandı, adı Ömer'di. Bostancıbaşı Ali Ağa tarafından sorguya çekildi. Delikanlı:

"Padişahımızın kendi anası valide sultandan Gürcü'ye mektup götürürdüm..." dedi.

"Ver o mektubu..." dediler.

"Tembih etmişlerdi, yakalanacağımı anlayınca parçalayıp yuttum..." dedi.

Delikanlının üstünü aradılar, hatta çırlıçıplak soyup aradılar, mektup bulunamadı. Aslında vaka, Turhan Sultan'ı Gürcü ile mütefikti diye dile düşürmek için tertip edilmişti. Kayıkçı Ömer'i sadrazam istetti. Âşık Ali Ağa, Milo Adası'ndaki Afro'nun Yeniçeri Alisi "Ben o oğlanı boğdurttum... Leşini de çuvala koyup o gece Şemsipaşa'dan denize attırdım..." haberini yolladı. O da yalandı, ne boğulan bir hamlacı neferi vardı ne de denize atılan ceset.

Ama asker arasında ve Üsküdar halkı arasında: "Gürcü küçük valide sultana dayanır mı?" lafı yayıldı. Ama bir taraftan da: "Koca valide sultan şimdi de masum padişahımız ile anasının kanını içmek ister..." denildi.

Hamlacı, Kayıkçı Ömer hikâyesini İzmit'ten dönüp gelen yeniçeriler unutturdu; 1.500 kişinin ağzına kilit vurulamadı, etraflarına toplanan yoldaşlarına anlatıyorlardı:

"Altmış nefer yoldaşlar Pertevpaşa Hamamı'nda soyunuk yatar-dık, gece Katırcıoğlu Mehmed bizi bastı, hepimizi kesse keserdi, 'Biz sizinle cenge gelmedik' diyerek cümlemizi azat etti, çamaşırımızı, esvabımızı giyindik, silahımızı aldık, çıktık geldik..."

"İki yüz nefer yoldaşlar Pertevpaşa Hanı'nda gaflet uykusunda yatar-dık, gece Akyakaloğlu Bekir bizi bastı, hepimizi kesse keserdi, 'Biz sizinle cenge gelmedik' diyerek cümlemizi azat etti, silahlarımızla çıktık geldik..."

"Yüz nefer yoldaşlar Emir'in kahvehanesindeki şirvanda post misali serilmiş yatar-dık. Çıplak Hüseyin bizi bastı, hepimizi kesse keserdi, 'Biz sizinle cenge gelmedik' diyerek cümlemizi azat etti. Çıktık selamette geldik..."

Üsküdar'daki asker de pervasızca konuştu:

“Ya bizim onlarla davamız var mıdır?”

“Vallah billah yoktur!”

“Yeniçeri ile sipahi arasında nifak ateşini koyan bizim koca ağalardır...”

“Silah bizim, saltanat koca ağaların...”

“Gürcü’nün himmetiyle bizler de o heriflerden kurtulalım...”

“Tavukçu’nun İzmit’te bıraktığı yoldaşlarımızı bastıklarında cümlesini kesse keserlerdi, kesmemiş, azat etmişlerdir...”

“Kahve ve çubuk ikram etmişler...”

“Yüzer akçe de hamam ve tıraş parası vermişler...”

“Gürcü’nün davası bizim koca ağalarladır...”

“Bir de koca valide sultanladır...”

“Veziriazam Kara Murad Paşa ile Gürcü Nebi gönül birliğindedir...”

“...”

Gürcü Abdünnebi İzmit’e tek kurşun atmadan girmişti. Sancağı altında amansız haydutlar vardı. Katırcıoğlu Mehmed, Akyakalıoğlu Bekir, Bozoğlan Mustafa, Horozgöz Ahmed, Çıplak Hüseyin, Kızılcı Receb, Kazdağlı Ali ve onların iki bin neferden fazla çakalları, hepsinin gözü yağmada ve kendi tabirleriyle kasık mancasındaydı, bir habbeye dokunamadılar. Vezirin de Gürcü’yle gönül birliğinde olduğu lafı ortaya çıkınca Üsküdar halkı Gürcü Nebi’ye: “Aman ağa, ayağını tez tut da gel...” diye haber bile salacak hale gelmişti.

Ocak ağaları baş başa verip meşveret ettiler. “Gün gibi aydın, Kara Murad bizden ve koca valide sultandan ayrılmıştır, Gürcü’yle cenk etmez, Gürcü’nün bayrağı göründü mü İstanbul tarafına kaçıp İstanbul kalesinin kapılarını yüzümüze kapatır, bizi de burada Gürcü’den evvel kendi askerimiz ile Üsküdar halkı paralar. Kara Murad’a sancak-ı şerifi çıkartırsak o ihaneti yapamaz...” dediler.

Kısıklı Cengi

Gürcü Nebi’ye karşı sancak-ı şerifin çıkarılması için sadrazama Yeniçeri Ağası Karaçavuş Mustafa Ağa gitti, yanına da ocağın yüksek rütbeli zabitlerinden sekiz on kişi almıştı, şöylece konuştular:

“Paşa hazretleri, asker sancak-ı şerifi ister.”

“Sancak-ı şerif küffar üzerine çekilegelmiştir.”

“Gürcü Nebi kâfir değil midir?”

“Ben onu bir olmayacak davaya düşmüş Müslüman bilirim.”

“Ya onun yanındaki Katırcıoğlu, Akyakalıoğlu, Bozoğlan, Çıplak, Kazıkçı ve Kazdağlı ve emsali eşkıya da kâfir değil midir?”

“Ağa hazretleri... Şekavet küfür değildir... Haydi biz kâfir diyelim... Kendileri yalınayak, baldırıçıplak, atları ip yularlı dağ ve derbent çakallarına karşı sancak-ı şerif çıkar mı?.. Âl-i Osman padişahı bu mertebede mi acze düşmüş?.. Onlara karşı benim ve senin gölge-lerimiz yetmez mi?”

Karaçavuş verecek cevap bulamadı, sadrazamın otağından “Paşa hazretleri, ben de hatır saydım da sana geldim, hata etmişim!..” diyerek selam vermeden çıktı gitti.

Gürcü Nebi ile Üsküdar Cengi, Kısıklı ve Bulgurlu tepelerinde 1649 yılı Temmuz’unun on yedinci çarşamba günü gün doğarken başladı ve akşama kadar sürdü. Gürcü’nün öncüsü olan Katırcıoğlu Mehmed, İstanbul ordusunun öncüsünü kepaze edercesine dağdı. Bu cengi hazırlamış olan Koca Muslihiddin Ağa, Koca Bektaş Ağa, Karaçavuş Mustafa Ağa ve onlara yeni katılmış olan Yeniçeri Kethüdası Çelebi Mustafa Ağa o gece sabaha kadar baş başa verip ne yapacaklarını konuştular... Nereye kaçacaklardı?.. Bir ara Koca Muslihiddin:

“Kelleler gitti!..” dedi.

Koca Bektaş hemen İstanbul yakasına can atıp İstanbul kalesinin kapılarını kapatarak orada bir müdafaayı teklif etti. Koca Muslihiddin acı acı güldü:

“Bektaş... Denizi yüzerek mi geçeceğiz?..” diye sordu.

Doksanlık ihtiyar haklıydı, Üsküdar yalısında tek kayık yoktu.

Fakat sabah olunca karşılarında Gürcü Nebi’nin 40.000 kılıçlık ordusunu göremediler. Üsküdar Cengi’ni kazanmış olan o koca ordu ne olmuştu?

O gece Gürcü Nebi bütün kumandanlarını toplamış ve şöyle konuşmuştu:

“Biz padişahımızın mübarek ayaklarına yüz sürmeye geldik... Padişahımıza ve devletimize el atmış olan zalimler bizi padişahımızla buluşturmazlar... Ara yerde birtakım masum insanlar birbirini ni-

çin kırsınlar?.. Bugün ölen Müslüman'ın on misli yarın kırılacaktır... Biz İstanbul'a gireceğiz, ertesi gün de İstanbulumuzun sokaklarından kan selleri akacaktır. Biz o zalimleri tepelese bile dökülecek kanların vebali bizim boynumuzda olacaktır... Gelin o zalimleri Allah'a havale edelim ve buradan dönüp gidelim.”

Muhakkak ki bir isyan adamı olmayan çok iyi insan, namuslu insan Gürcü Nebi'nin teklifi kumandanlarınca da kabul edildi ve çadırlarını, çadırlarındaki ağırlıklarını kaldırmadan, ortalık kararır karmaz Gebze'ye, oradan da İzmit'e doğru çekilip gittiler.

Gürcü Abdünnebi, bütün emlakini ve mücevherlerini paraya çevirmişti, çağdaşları servetini 2.000.000 altın tahmin etmişlerdir, Bulgurlu-Kısıklı tepelerinden çekilirken altınlarını da askerlerine kendi eliyle dağıtmıştı. Kendisi ne yapacaktı? Kadere, Allah'ın azametini inanmış bir adamdı.

Yanındaki namılı eşkıyadan Katırcıoğlu, Söğüt Dağı'na, Akya-kaloğlu Bolu Dağı'na, Çıplak Hüseyin Ilgaz Dağları'na, Bozoğlan Mustafa Süphan Dağı'na, Kazıkçı Ahmed Akşehir Dağları'na Kazdağlı Ali de Kaz Dağı'na gittiler.

Perşembe gecesı “Kellelerimiz gitti...” diye titreşen ocak ağaları, perşembe sabahı bu manzarayla karşılaşınca hemen aslan kesildiler. Karaçavuş Mustafa atına bindi ve yeniçeri kıtalarına hücum emri verdi:

“Kâfirlere hücum... Yağmadır!..” diye bağırdı.

Kumandanlarının bu emrine ocaklı içindeki haytalar itaat etti, öbürleri bıyık altından güldüler, boş çadırlara mı saldıracaklardı?

Dalkılıç koşan haytalar Gürcü ordugâhının boş çadırlarında yağmalanacak hayli şey buldular, ama dövüşecek insan bulamadılar, buna rağmen 1.000 kadar kesik başla döndüler, gövdelerinden kesip getirdikleri kelleler bir gün önce Katırcıoğlu'nun kestiğı kendi yoldaşlarının başlarıydı. Koca Bektaş Ağa bahşış için kendisine getirilen başlardan birine baktı ve “Bre bu bizim Küpeli Çorbacı'nın kellesidir!..” dedi, dedi içinden ama, kelle bahşışını yine verdi. Sadrazam Kara Murad Paşa ise kendisine kelle getirenleri kovdu, başlara bakınca o da bir adamını hemen tanıdı:

“Bre kahpeoğulları!.. Bu bizim Kasım'ın kellesidir!..” diye bağırdı.

Kısıklı Cengi'nden sonra çocuk padişahın, anası Turhan Valide

Sultan'ın ve Sadrazam Kara Murad Paşa'nın durumları birden nazikleşti. Daha o gün İstanbul'da çocuk padişahın ağır hasta olduğu haberi yayıldı. Haberi yayanlar Âşık Derviş Ali Ağa'nın bostancılarından idi. Bir hamıacı iskelede:

“Bugün padişahımızı Karaağaç Bahçesi'ne götürecektik... Çok hasta imiş...” dedi.

Bab-ı Hümayun kapıcılarından bir nefer de:

“Sevgili padişahımız ağır hasta imiş... Akşama sabaha çıkmaz diye duyduk...” dedi.

Kara Murad Paşa dehşet içinde kaldı, haberin ne maksatla yayıldığını biliyordu. Turhan Valide Sultan'a gizlice bir haber saldı, ertesi gün cuma, padişahı Süleymaniye Camii'nde cuma namazına götürecekti ve halka padişahın sıhhatte olduğunu gösterecekti. Kösem Sultan bu cuma namazı meselesini vezir, çocuğu saraydan alıp çıktıktan sonra öğrenebildi. On binlerce İstanbullu küçük, güzel padişahlarını görmek için yollara dökülmüştü. Sultan IV. Mehmed, narin yapılı bir çocuktı ama, sıhhatliydi, neşeliydi, halk tarafından çılgınca selamlandı ve alkışlandı.

O cuma günü akşama doğru Kara Murad Paşa, ocak ağaları ile Kösem Sultan'a karşı çocuk padişah adına bir de kuvvet gösterisinde bulundu. Cuma namazına götürdüğü sırada padişahı Şeyhülislam Abdürrahim Efendi'nin azli fermanını almıştı. Padişahı şehirde nümayişle dolaştırıp saraya bıraktıktan sonra müftü efendiye azlini tebliğ ettirdi ve konağından kaldırtıp sur dışında Topçular'daki bahçesine göndertti.

Binettaşı hikâyesi

Kara Murad Paşa'nın çocuk padişahı olarak cuma namazı bahanesiyle onun sıhhatte olduğunu İstanbul halkına göstermesi, Sultan Mehmed'in, elbette ki canıyane kasıtle, “Akşama sabaha çıkmaz hastadır” rivayetini yayanlara karşı büyük darbeydi, o günün akşamı da Müftü Abdürrahim Efendi'nin azli, ocak ağaları ile Kösem Sultan'ı sersemleten ikinci bir kuvvet gösterisi oldu.

Abdürrahim Efendi, Sofu Mehmed Paşa'nın azlinden ve idamından sonra, yüksek makamının şerefini ayak altına almış, Kösem'in

ve ocak ağalarının karşısında adi bir uşak olmuştu. Sultan IV. Mehmed'in tahttan indirilmesi ve belki de öldürülmesi ve hatta anası Turhan Sultan'ın da idamı için istenilecek fetvaları kelbi zilletle verebilirdi.

Müftünün azli üzerine ağalar Koca Muslihiddin'in konağında toplandılar ve yine baş başa konuştular:

"Bizimle meşveret etmeden şeyhülislamın azline cüreti gösterir ki vezirin bizlere suikastı vardır!"

"Koca valide hazretleri ki padişahımızın vasiyesidir, ona bile sormamıştır."

Kara Murad Paşa'nın emrivakisi karşısında müftü efendinin yerinde kalması için ayak direnemezdi, "Bellidir ki halk vezirin peşindedir... Vezir de bizim gibi ocaktan yetişmiş, ağalık yapmış adamdır, ocaklıyı da peşine takabilir, zaten onun için bir bahane arar..." dediler ve Abdürrahim Efendi'nin yerine, ulema arasında emirlerinden dışarı çıkmayacak birini aradılar, fakat aradıkları adamı bulmadan çocuk padişahın yeni bir fermanıyla Bahaî Efendi'nin şeyhülislam olduğunu öğrendiler.

Bahaî Efendi zengin ve rint bir adamdı, Boğaziçi'nde Kanlıca'daki yalısında mülukâne, padişahlar gibi yaşıyordu. Makamının yüksek geliri ve nüfuzu kendisine vız gelecek adamlardan. Ama ocak ağaları ona karşı bir kuvvet gösterisini lüzumlu gördüler. Bahaî Efendi'nin şahsiyetini anlamaktan çok uzak, hasis hesaplı adamlar oldukları için, bildikleri tek şey vardı, yeni müftü, Kara Murad Paşa'nın şahsi dostuydu, ona "Bizler vezirden daha kuvvetliyiz, o seni müftü tayin ettirir, ama bize uymazsan biz de seni yerinden attırırız!.." der gibi olacaklardı.

Koca Muslihiddin ile Koca Bektaş, ertesi günü Bahaî Efendi'nin İstanbul'daki konağına müftülük tebriki ziyaretine gittiler, ama ne gidiş! Vezirane bir azametle!..

Atlarının önünden iki çorbacı ağa, ardından da kırkar yeniçeri neferi yürüyordu. Müftünün konağı tebrike gelmiş olanlarla doluydu. Bütün gözler azametli ağalara çevrilmişti.

Ağaların atları binek taşına çekilmedi, binek taşından uzakta durdu, iki yeniçeri neferi koştu, biri Muslihiddin'in biri de Bektaş'ın üzengileri önünde eğildiler, binek taşı oldular ve ağalar o delikanlı-

ların enselerine basarak yere atladılar, “Yeniçeriler bizim ayaklarımızın altındadır!” demek istiyorlardı.

Çorbacılarından biri içeri koştu, müftü konağının teşrifat efendisine: “Tez müftü efendiye haber verin... Ağalar hazretleri geldiler...” dedi.

Teşrifat efendisi sakalı zülûf zülûf bir genç molla'ydı, kayıtsız:

“Bu ağalar kimler olur?..” diye sordu.

Çorbacı genç molla'nın cehline şaştı, demek ki ağalarını bilmeyen insanlar vardı İstanbul'da:

“Koca Muslihiddin Ağa hazretleri ile Koca Bektaş Ağa hazretleridir!..”

“Buyursunlar... Kahve ocağında biraz beklesinler... Sıraları geldikçe müftü efendi hazretlerinin huzuruna alınız!..”

Çorbacı büsbütün şaşırdı. Ağaların geldiğini gören konak halkının heyecanla istikbale koşacağını bekliyordu adamcağız. Halbuki, pabuçlarını çıkaran ağaların mestleri altına bir terlik çeviren bile olmamıştı. Yaşları doksanla yüz arası, koçan gibi iki ihtiyar yeniçerinin suratlarına sanki bir şamar inmişti, hiçliklerini bildiren istiskal şamarı. Koca Muslihiddin:

“Geldiğimize iyi etmedik...” dedi.

Koca Bektaş da:

“Evet... İyi etmedik...” diye arkadaşını tasdik etti.

“Bu bizlere kasdi istiskaldır...”

“Öyledir...”

O sırada yanlarına bir başka genç molla geldi, Koca Muslihiddin o delikanlıya:

“Var şeyhülislam efendiye selam söyle... Devlet müsteşarı ağalar kahve ocağına sığmadılar, geldiler ve dönüp gittiler dersin...” dedi.

Delikanlı kayıtsız:

“Sizler bilirsiniz...” dedi.

Bu istiskalin ilk tepkisi hemen oracıkta, müftü konağının avlusunda görüldü; çorbacı, ağalara binek taşı olacak yeniçeri neferlere seslendi:

“Altmışdördün Filiz Ali!.. Ellidördün Kara Mustafa!..”

Seksen yeniçeri arasından gür bir ses yükseldi:

“Çorbacı... Atları binek taşına çek!”

Vaka o gün bütün İstanbul'a yayıldı. Her duyan münasip bir ilaveyle başkasına anlattı ve herkes içinden: "Bunların sonu yakındır..." dedi.

İki gün sonra dillere destan olan bir rezalet, ocak ağalarının müftü tarafından istiskalini gölgede bıraktı.

Azledilen Abdürrahim Efendi'nin oğlu Mehmed Çelebi Galata kadısı bulunuyordu. Bir zaman önce Hezarpare Ahmed Paşa'nın ulemadan almaya kalktığı samur ve amber haracına karşı adeta, isyan edercesine direnmiş olan Mehmed Çelebi, babasının yolundan giderek ocak ağalarıyla birlikte aynı nimet lengerine kaşık çalmaya başlamıştı. Samur ve amber haracı meselesinden sonra şımarmış, ağalara ayak uydurduktan sonra daha şımarmış, herkese dil uzatır olmuştu. Sultan İbrahim'in tahttan indirilip idam edilmesine "Gaza-yı Ekber", Sofu Mehmed Paşa'ya "Kutb-i Devlet", Kösem Sultan'a "Kutb-i Saltanat", ocak ağalarına "Çehar Yar-i Âl-i Osman", Atmeydanı'ndaki sipahiler kırımına da "Gazve-i Bedri Bektaşiyân" derdi; halk da kendisine "Galata Padişahı" lakabını takmıştı. İşte dillere destan olan rezaletin kahramanı o oldu.

Galata Padişahı'nın rezaleti

Abdürrahim Efendi'nin oğlu Galata kadısı şımarık Mehmed Çelebi kesilecek derecede uzamış dilinden başka amiyane şatafat, gösteriş düşkünüydü. Sancakbeyleri, valiler gibi yetmiş, seksen kadar cins atı vardı. Kendisi de her gün kadılık makamına kılıç kuşanarak gelirdi. Kırk kadar da nevcivan uşağı vardı; o oğlanları da dağ leventleri kılık kıyafetinde, göğüs bağır açık, baldır bacak çıplak, yalınayaklarında fılarlarla ve pür silah her gün peşi sıra dolaştırırdı. "Galata Padişahı" lakabı o münasebetle takılmış ve alay yollu: "Şeriat kılıcın keskin olsun... Ömrün uzun olsun... Taze civan kullarına aşk olsun!" diye alkışlanırdı.

Birtakım adamlar bazı işlerine delalet etmesi için Mehmed Çelebi'ye rüşvet vermişlerdi. Galata kadısı da paraları almış, fakat adamların işlerini yapmamıştı. Babası şeyhülislamlıktan azledilince o adamlar da yeni şeyhülislama şikâyetle bulunmuşlardı. Bahâî Efendi meselenin tahkik ve muhakemesini İstanbul kadısına havale

etti. İstanbul Kadısı Sunizade Efendi doğruluğuyla tanınmıştı, Galata kadısını aldığı paraları ödemeye mahkûm etti. Mehmed Çelebi gazaplandı, Sunizade'ye gitti ve:

“Be hey efendi! Bu nasıl hükümdür?” diye bağırdı.

İstanbul kadısı alaylı:

“Benim hükmüm senin kitabında yazılı değildir, bilmezsin!” dedi.

Şımarık Mehmed Çelebi hemen çirkin bir tecavüze geçti:

“Hamdolsun... Okuduğumuz bize yeter... Senin gibi mebunlukla da şöhetimiz yoktur!” dedi.

Bir kadı ağzıyla bir kadıya karşı söylenecek şey değildi, “mebun” zamanımız deyimiyle pasif, cinsi sapık demektir. Sunizade kızmadı güldü:

“Çelebi... Kendi ayıbını başkalarına isnat etme! Mebun o adamdır ki tüvana ve şahbaz ve şahlevent otuz kırk nefer dilber uşak besleyip peşinde gezdirir ve onlarla herkesin gözü önünde Galata hamamlarına girer...” dedi.

Ve sonra birden parladı:

“Bre şımarık sefi! Sen kimin kapısını çalarsın!” diye bağırarak Galata kadısını yakasından tutturup peşinden gelmiş olan uşaklarının önüne attırdı.

İstanbul kadısı hıncını bununla da alamadı, hemen atına bindi, Sadrazam Kara Murad Paşa'ya gitti, vakayı olduğu gibi anlattı. Murad Paşa da Galata kadısının hemen azledilmesi için padişaha bir arz tezkeresi “telhis” yazdı ve tezkeresini saraya götürecek adamına tembih etti: “Küçük valide hazretlerine vereceksin!” telhisi götüren belki de kasten, saraya gidince: “Valide hazretlerine verilecek” dedi. Vezirin tezkeresi Kösem Sultan'a götürüldü. Mehmed Çelebi kendisine “Kutb-i Saltanat” diyen adamdı, Kösem, Kızlarağası Celali İbrahim Ağa'yı çağırdı ve:

“Bu telhisi padişahımıza götür, retle ferman etsin...” dedi.

Fakat çocuk padişah büyük anasının sözünü dinlemedi, vezirin arz tezkeresini reddetmedi, tasdik etti, kenarına: “Mucibince amel oluna...” diye yazdı.

Kızlarağası ki Kösem'in sadık adamlarındandı:

“Padişahım... Valide-i muazzama hazretleri...” diye Kösem'in tembihini tekrar edecek oldu. Sultan Mehmed:

“Ağa... Sen de Mısır yolculuğu hazırlığına başla...” dedi.

Celali İbrahim Ağa donakaldı, padişahın sözlerini büyük anasına aynen nakletti. İşte o andadır ki Kösem Mahpeyker Sultan bütün tereddütlerinden sıyrılmıştı, dudaklarından:

“Hay nankör velet!” sözü döküldü.

İçinden de “Kendi eceline susamışsın...” dedi.

Saray, çocuk padişahın ve yaşlıları sayılacak iki küçük erkek kardeşinin sünnet düğünlerine hazırlanıyordu; düğün tarihi olarak Hicri takvimle 1059 yılı Şevval’inin on beşinci cuma günü tespit edilmişti, Miladi takvim ile 22 Ekim 1649 tarihine rastlar.

Sultan IV. Mehmed’in dedesi Sultan I. Ahmed de padişah olduktan sonra 15 yaşlarındayken sünnet edilmişti. Ama o zaman bir saray düğünü yapılmamıştı, babasının ihmalkârlığından utanan çocuk, sarayının mahremiyetinde sünnet edilmişti. Bu sefer 13 yaşındaki padişah ile kardeşleri, belki Osmanlı Hanedanı tarihi boyunca bir daha görülmeyecek bir düğünle sünnet edilecekti.

İstanbul esnafı, takım takım, padişaha ve şehzadelere verilecek sünnet hediyelerini hazırlamaya başladı, öylesine ki, o tarihte İstanbul’da 2.000 kuyumcu, sipariş edilen hediye mukavvematleri yetiştirebilmek için başka sipariş almadılar.

Kösem Sultan da, gözlerinde kin ışığı ve dudaklarında kin gülümsemesiyle mücevher çekmecelerini açtı; padişaha sünnet hediyesi olarak bir sorguç, bir hançer, bir kılıç ve bir ok torbası verecekti, hepsi de kıymetli taşlarla donatılacaktı, saray kuyumcubaşısına 3.000.000 altın değerinde elmas, zümrüt, yakut, firuze ve inci verdi. Sultan Mehmed’in öz anasının hediyeleri koca valide sultanının yanında çok sönük kalıyordu.

Büyük ananın “Hay nankör velet!” dediği torunu için sünnet düğününde hazırladığı bir suikast bir mücevher çağlayanı altında gizleniyordu. Cinayet aleti Kızlarağası Celali İbrahim Ağa olacaktı. Zenci hadımla korkunç meseleyi birkaç sefer konuştu ve hesabını kılı kırk yararcasına dikkatle yaptı. Mesele, kızlarağasının sünnete kadar mevkiinde durabilmesine kalıyordu, padişah ona da “Mısır’a gitmeye hazırlan” ihtarında bulunmuştu. Onu da yine Kösem’in bendelerinden Müneccimbaşı Hüseyin Efendi sağladı, düğün sonuna kadar saraydan herhangi bir kişinin ayrılmasının çok uğursuz olduğunu söyledi.

Düğün yeri olarak, Sarayburnu ile Soğukçeşme'de Alay Köşkü arasındaki Hasbahçe Korusu, zamanımızın Gülhane Parkı, seçilmişti. Büyüklü, küçüklü kırktan fazla çadır kuruldu; koca valide sultana, küçük valide sultana, sadrazama, müftüye, kubbe vezirlerine, kazaskerlere, sair devlet ve saray erkânına. Düğün, gece ve gündüz bir hafta sürecekti.

Deniz kenarına yakın Namazgâh Meydanı denilen yere de sünnet çadırı kurulmuştu, asıl oyunlar, şenlikler o çadırın önünde yapılacaktı.

Sünnet düğünü suikastı

Hasbahçe'nin bütün ağaçları gündüz için rengârenk bayraklar, gece için de rengârenk fenerlerle donatılmıştı. Padişahın sünnet çadırının önüne dokuz direk üstünde dokuz tuğ dikilmiş, arka tarafında cerrah çadırı vardı. Diğer iki şehzadenin çadırları da padişahın çadırının iki yanına kurulmuştu.

Gece atılmak üzere 7.000 havai fişegi hazırlanmıştı. Davetlilere şeker, şekerleme, şerbet, meyve, tatlı, kahve ikram etmek üzere Enderun oğlanlarından, zülüflü baltacılar ve bostancılar 3.000 genç seçilmişti, ayrıca 1.000 delikanlı da gelenlerin üzerine güzel kokular ve gülsuyu serpecekti.

Yemek çadırları da, 100 çadır, Sarayburnu'ndan Otluk ve Balık-hane kapılarına doğru uzanan sebze ve çiçek bahçesindeydi, her çadırda üçer sofradan 300 ziyafet sofrası kurulacaktı; 40.000 tavuk ve 20.000 kaz, hindi, ördek kesilmişti. Saray mutfaklarının aşçı ve yamak 3.000 kişilik kadrosuna yardımcı olarak İstanbul çarşılarından da 3.000 aşçı, yamak ve bulaşıkçı eklenmişti.

IV. Mehmed'e o gün narçiçeği renginde diba üzerine inci işleme-li bir kaftan giydirilmişti; başındaki kavukta ninesinin hediyesi paha biçilmez sorguç, belinde altın paftalı murassa bir kemer, kemerinde de kabzası yumruk büyüklüğünde tek parça zümrütten bir hançer bulunuyordu. Pabuçları bile elmaslıydı. Sünnet yerine altın sırma eyerli ve başı sorguçlu bir midilli üstünde getirilmişti. Güzel çocuk, göz kamaştıran tuvaletiyle, bir peri padişahına benzemişti. Attan Kösem'in çadırı önünde Sadrazam Kara Murad Paşa tarafından kucaklanarak indirilmişti. Önce ninesinin elini öptü. Kösem Sultan

orada da haşmetli torununun beline, 149 parça iri zümrüten yapılmış emsalsiz bir zincirle kını ve kabzası elmaslı bir kılıç kuşatmıştı.

Koca valide sultan o kadar heyecanlıydı ki “Cenab-ı Hakk’a bin hamd ü şükür ederim ki ben kuluna şu mürüvveti gösterdi...” diyerek ağlamaya başladı. Çocuk da gayet samimi:

“Hemen sen benim başımdan eksik olma...” dedi.

Sonra anası Turhan Sultan’ın çadırına götürüldü. Genç valide sultan da sevincinden ağlıyordu, elini öpen oğluna mücevherli bir altın koyun saati verdi. Çocuk oradan çıkarılıp cerrah çadırına götürülürken Turhan Sultan bir baygınlık geçirdi, yanında bulunan Başağası Zenci Uzun Süleyman’a:

“İçimde bir korku var Süleyman... Güzel evladıma kıyacıklar!...” dedi.

Uzun Süleyman Ağa, valide sultanı teselliye çalıştı:

“Korkma sultanım hazretleri. Sadrazam Paşa’nın padişahımıza sadakati vardır, bana kendisi söyledi, ‘Başında duracağım kılına hata gelse çadırdakilerin hepsini keserim, valide sultan hazretleri meraklanmasın’ demiştir. Cerrah Paşa da bir Müslüman adamdır, ondan da hâşâ ki bir ihanet gelmez...” dedi.

Turhan Sultan içini çekti ve elini kalbine götürerek:

“Süleyman...” dedi. “Buramda bir şey var... Büyük validenin ağladığını söylediler, vallah oğlumun mürüvveti sevincinden değildir...”

O sırada, çocuk padişah, cerrah çadırına götürülürken Kösem Sultan da Kızlarağası Celali İbrahim Ağa’yla şöyle konuşuyordu:

“Padişahımızı sünnet çadırına götürürler... Cerrah Paşa bir hoşça kesip bağladıkta tahmin ederim ki Kara Murad kucağına alıp yatağa götürür... Kanun değildir diyerek o hizmeti vezire bırakma... Padişahımızı vezirin kucağından al, yatağına sen yatır... Var koş, yetiş...”

“Sultanım sen o işi bu kuluna bırak...”

Sultan Mehmed’i cerrah çadırında soydular. Çocuk, kaftanının altına giydirilmiş beyaz bürümcükten bir gecelik entarisiyle kaldı.

Çocuğu cerrahın önünde Sadrazam Murad Paşa tuttu, Sultan Mehmed’in “kirve”si oldu. Çadırın önünde bir saz takımı curcuna faslından bir hava tutturmaya Enderun’un en genç ağalarının toplandığı Seferli Koğuşu oğlanları da “Oldu da bitti maşallah...” alkışına başladı. Cerrah Paşa işini ustalıkla ve süratle bitirmişti; o zama-

nın yara kapatan, kan dindiren tozları ekildikten sonra da yaralı uzvu dikkatle sardı, bağladı. Sünnet ettiği çocuk bir cihan imparatoruydu, işinin ağır sorumluluğunu bilen Cerrah Paşa ter içinde kalmıştı.

Kara Murad Paşa, Sultan Mehmed'i yatağına götürüp yatırmak üzere kucağına alacağı sırada Celali İbrahim Ağa:

"Sultanım, kanun değildir, o şeref padişahımızın bu kullarının-dır..." dedi.

Çocuğu kucağına alan kızlarağası, Sultan Mehmed'i sünnet çadırına götürüp yatağına yatırdı ve çocuk padişah, kendisini eğlendirmek için çadırının önünde toplanmış Enderun oğlanlarının oyunlarını seyretmeye başladı...

Tarih-i Gümani adıyla çok kıymetli bir vakayiname yazmış olan Has Odalı Mehmed Halife o sırada 13 yaşında bir çocuktı ve Seferli Koğuşu'nda bulunuyordu. Yıllarca sonra sünneti şöyle anlatmıştı:

"Sultan Mehmed'in sünnet düğününde saraydaki içoğlanları türlü türlü oyunlar tertip etti, çok ihsanlar, bahşişler aldılar. Bizim Seferli Koğuşu'ndaki zülüflüler cümlesinden üstün çıktı. Has Oda'nın, hazinenin, kilerin oyuncularına hacet kalmadı. Padişahımızın en seçkin sazendeleri, hanendeleri, rakkasları, pehlivanları hep bizim Seferli Koğuşu'ndaydı..." diyor.

Padişah, yatağına, sırtı dikçe durur tarzda yatırılmıştı ve çocuğu yatıran kızlarağası üstüne bir incili yorgan örtmüştü, kendisi de yatağın ayakucunda el kavuşturup oturmuştu.

İstanbul'un meşhur oyuncu kollarının da hokkabazları, perendebazları, maskaraları getirilmişti. On beş yirmi dakikalık bir zaman geçti. Padişah, ağzından harıl harıl ateş çıkaran bir hokkabaz için kızlarağasına:

"Bu adamın karnında fırın mı var?.." dedi.

Sonra yerde top gibi yuvarlanan yusuvarlak bir cüceye kahkahalarla güldü.

Padişaha hüner gösterme sırası Seferli Koğuşu'ndan Mutahhar adındaki gence gelmişti.

Seferli Koğuşu oğlanları arasında Mutahhar 17-18 yaşlarında bir Arap genciydi, çöl Araplarından, Tayyi Aşireti'ndendi; şark edebiyatında cömertliği dillere destan olmuş çöl padişahı Hatem'in torunlarından olduğu için sarayda "Çöl Padişahı" lakabıyla anılırdı. Açık

kahverenginde tığ gibi bir vücut yapısına sahipti, esmer bir Arap güzeliydi ve kılıç oyununda üstüne hüner sahibi yoktu. Beline, ince kırmızı bir şal dolamış, çıplak bir çöl cengâveri kılığındaydı, çocuk padişaha kılıç oyunu oynamak için sünnet çadırının önünde sırasını bekliyordu. Bir ara gözleri Sultan Mehmed'in yüzüne takıldı ve hayret ve dikkatle açıldı. Az önce, yerde bir top gibi yuvarlanan cüce hokkabaza kahkahalarla gülen çocuk padişah, gözlerini kapamış, uyur gibi duruyordu ve yüzü bembeyazdı, başı da bir yana hafifçe bükülmüş, düşmüştü. Yaşının verdiği cesaretle yatağa yaklaştı, Arap oğlanı gören Kızlarağası Celali İbrahim Ağa:

"Bre oğlan çekil... Bura senin yerin değil" dedi.

Ateş gibi bir zekâya sahip genç Arap durumu kavradı ve bir saniyenin kıymetini bildi, saray teşrifatına ehemmiyet vermeyerek ellerindeki kılıçları sünnet çadırının önüne atarak fırladı, sadrazamı bulup haber verecekti.

Kara Murad Paşa, Enderun oğlanlarına avuç avuç bahşiş akçeleri dağıtarak oyun meydanında dolaşıyordu, Paşa'yı gören Mutahhar, yanına kadar varmayı bile gecikme bilerek:

"Paşa... Paşa! Padişahımıza bir hal oldu... Koş... koş... yetiş!" diye bağırmaya başladı.

Murad Paşa dehşet içinde durdu. Mutahhar, vezirin kaftanından tuttu ve çekerek sürüklemek istedi:

"Padişahımıza bir hal oldu... Koş... koş..." diyordu.

Müthiş eski yeniçeri oğlana bir şey sormadı, ortaya gürledi:

"Bre tez hekimbaşayı... Cerrah Paşa'yı bulun!"

Ve padişahın yattığı sünnet çadırına koştu.

Vezirin sesini Turhan Sultan duydu. "Kıydılar evladıma!" diye bir çığlık atarak bayıldı.

Düğün yeri karıştırdı. Elinde altın asası, çadırından çıkan Kösem Sultan da "Hekimbaşını bulun!" diye bağırıyordu ve pek tabiidir ki o anda hiç kimse bir hükme bağlayamazdı. "Ne oldu?" diye sormuyordu.

Sünnet çadırına dalan Kara Murad Paşa hemen çocuğun üstündeki yorganı açmak istedi. Kızlarağası "Kanun değildir..." diyecek oldu, fakat Murad Paşa'nın suratında şaklayan tokadının sesi çadır dışından duyuldu.

Paşa yorganı açtı ve gördüğü manzara karşısında donakaldı: Ucundaki bir deri parçası kesilmiş olan uzvun üzerindeki bağlar çözülmüş kanı dindirecek olan tozlar atılmış, kan boşanmış... Öyle ki, çocuğun belden aşağısı, ayaklarına varınca kan içindeydi.

O sırada Cerrah Paşa ile hekimbaşı da yetiştiler. Cerrah yaralı uzvu tekrar ilaçladı ve sarıp bağladı. Hekimbaşı da çocuğa ruh koklattı. Gözlerini açan Sultan Mehmed baş ucundaki kalabalığı görünce şaşırdı:

“Lala... Bana ne oldu?” diye sordu.

Kara Murad Paşa’nın ateş saçan gözleri az önce tokatladığı kızlarağasını arıyordu:

“Benim canım velinimetim sultanım padişahım... Sana ve bize geçmiş olsun... Şeytandan habis melunun oyununa uğradık...” dedi.

Çocuk yatağını, bacaklarını, ayaklarını kan içinde görünce korkusundan ağlamaya başladı.

Has Oda oğlanları kanlı yatağı hemen kaldırdılar, çarçabuk yeni bir yatak yapıldı. Sultan Mehmed’in entarisi değiştirildi, bacakları, ayakları sabunlu tülbentlerle silindi.

İçerde işini bitirip çadırdan çıkan Cerrah Paşa, karşısında Kösem Sultan’ı buldu, koca valide sultan azametli, haşmetli ve gazaplı:

“Cerrah Paşa! Bu yaptığın işin cezası nedir bilir misin?” diye sordu.

Yüzünden nohut iriliğinde terler dökülen adam temiz ve metin:

“Benim işimde ihmalim yoktur sultanım hazretleri... Vezir hazretleri de şahidimdir... Cümlemiz birtakım melunların oyununa geldik...” dedi.

Kara Murad Paşa da çadırdan çıkmıştı:

“Evet... Cerrah Paşa’da hata olmadığına şahidim...” dedi. “Padişahımıza kasteden melunu da bilirim...”

Vezir çadıra girdi ve pençesi Celali İbrahim Ağa’nın yakasında tekrar dışarı çıktı, kızlarağasını sünnet çadırının ve Kösem Sultan’ın önünde tekrar tokatlamaya başladı. İrikıyım ve ağır elinin tokatları zenci hadımın yüzünü karmakarışık etmişti, ağzından ve burnundan kan boşandı. Kösem Sultan:

“Murad Paşa... Bu yaptığın iş nedir? Bu adam kızlarağasıdır... Harem-i Hümayun nazırıdır... Padişah ırzı vardır...” dedi.

Kara Murad Paşa da gazaplı:

“Sultanım hazretleri... Ben yaptığımı bilirim... Bu melun kızlara-ğası ise ben de padişahımızın vekil-i mutlak veziriyim... Padişahımızın hayatı bana emanettir ve bu melunun padişahımıza kastı meydandadır...” dedi.

Sonra müthiş sesiyle bağırdı:

“Bostancıbaşı... Bre bostancıbaşı!”

Saray muhafızlarının ve cellatlarının âmiri Bostancıbaşı Derviş Âşık Ali:

“Emret sultanım!” dedi.

“Kaldır şu melunu!..”

Bu bir idam emriydi.

Düğün haftasının hikâyeleri

Bir din emri yerine getirilirken masum bir çocuğa karşı yapılan iğrenç suikast hemen halk ağzına düştü. Vakanın yüreklere verdiği kasvete rağmen bir hafta sürecek olan düğün eğlencelerine devam edildi.

Enderun’un zülüflü ağaları içinden seçilen oyuncu takımları küçük padişahı eğlendirmek için bir kat daha gayret ve şevk gösterdiler. O geceyi yalnız saray değil, İstanbul şehri ayakta geçirdi. Çarşılar sabaha kadar açık kaldı, halk sabaha kadar eğlendi.

Halk, Sultan I. Ahmed’in ölümünden beri, otuz yıldan fazla böyle bir eğlenceye hasret çekiyordu.

Bir delinin tahta çıkarılmasıyla bir ihtilaller ve anarşi devri başlamıştı. Genç Osman’ın feci ölümü, Yedikule cinayeti; Hafız Ahmed Paşa ile Musa Çelebi’nin, Hasan Halife’nin, Defterdar Mustafa Paşa’nın vahşiyane öldürülmeleri; büyük yangın; Sultan IV. Murad’ın amansız kanlı istibdadı altında yaşanan yıllar, Sultan İbrahim’in öldürülmesi; Atmeydanı Cengi hatırlandıkça tüyler ürperten vakalardı.

Girit Adası’nda kanlı bir cenk devam edip gidiyordu... Anadolu ve Rumeli’de yollar eşkiya tarafından tutulmuş; soygun ve kan bir yana, ırz ve namusa tecavüzün adı şakilerin ağzında “kasık mançası” olmuştu.

İstanbul halkı, geçmişin acı hatıralarıyla birlikte yaşadığı günle-

rin kasvetini de dağıtmak istiyordu. Çocuk padişahın sünnet düğünü eğlenceleri şehrin sokaklarından ve meydanlarından denize taşıdı. Tersane’de yapılmış 120 sal, Haliç’in bitiminde Bahariye önlerinden liman ağzına, oradan da bir çatal halinde, Boğaz’a ve Marmara’ya doğru dizildiler; her birinin üstünde rengârenk kandillerden yapılmış sekizer onar arşın boyunda laleler, güller, türlü çiçekler, aslan, at, deve, horoz, türlü türlü hayvan suretleri, kadirga, top, kale, camiler ve bütün o şekillerin etrafında saz takımları, çengiler, köçekler ve birbirinden güzel havai fişekleri...

Çocuk padişah da bu deniz eğlencelerini sarayda, Fatih Sultan Mehmed Köşkü’nün balkonundan seyretmişti.

Bir hafta süren sünnet düğünü eğlenceleri İstanbul halkının çocuk padişaha karşı olan sevgisini ve bağlılığını gösteren bir siyasi nümayiş halini aldı. Kösem Sultan bunu görmeyecek kadın değildi. Halk eğlenmekle kalmıyordu. Konuşuyordu da ve Kösem’in sadık bendeleri duyduklarını koca valide sultana hemen ulaştırıyordu:

“Sevgili padişahımıza kasteden kızlarağasını vezir cellada vermiş de melunu neden boğmamışlar?”

“Koca valide sultan şefaat etmiş...”

“Malına bile dokunmamışlar, cümle malını almış, Mısır’a gitmiş...”

“Ya padişahımızı kurtaran o Arap delikanlısı Çöl Padişahı ne olmuştur?”

“Mutahhar... Ona Kara Vezir, çöl sancakbeyliğini kayd-ı hayatla vermiş...”

“Tayyi kabilesi fukarasına da bir sandık altın göndermiş...”

“Ya koca valide sultan, Mutahhar’a ne vermiş?”

“Helahlil kaftan giydirecekmiş, ama oğlanı bulduramamış...”

“ ”

“ ”

“ ”

Kösem’in Celali İbrahim Ağa’yı himayesine karşı Sadrazam Kara Murad Paşa ile Turhan Valide Sultan ses çıkarmadılar, fakat Turhan’ın başağası Uzun Süleyman Ağa’nın kızlarağalığı makamına tayinine de Kösem itiraz edemedi. Süleyman Ağa’nın kızlarağası olmasıyla da Harem-i Hümayun Turhan Sultan’ın eline geçmiş bulunuyordu.

Düğün haftasından birkaç gün sonraydı, ocak ağalarından Koca Muslihiddin Ağa öldü, hastalığı kısa süren bir zatürree olmuştu, yaşı için kimi “yüze yakındır” dedi, kimi de “yüzü aşmıştır” dedi. Cenazesi Fatih Camii’nden kaldırıldı, namazı kalabalık cemaatle kılındı ama, musalla taşlarında daha üç tabut duruyordu, “Ali Kaptan” adında emekli bir Tersaneli, “Haydar Ağa” adında Yemiş İskeleyi’nin sırık hamalları kâhyası, bir de “Kara Ömer” adında genç bir sipahi, Atmeydanı vakasında yediği dayaktan sonra yattığı yataktan kalkmamıştı. Şu kadar ay kan kusa kusa ölmüştü.

Emekli kaptan beş yüz kadar Tersanelinin, hamallar kâhyası da yine bir o kadar hamalın ellerinde götürüldü. Kan kusarak ölen genç sipahinin tabutuna gelince, İstanbul halkından ve sipahilerden belki iki bin kişinin elleri üstünde gitti.

Koca Muslihiddin Ağa’ya gelince, ölümünü duyan önce “Bugün kışlalarda yeniçeri kalmaz, cümlesi boşanır, cenazeye gelir...” demişti; kışlalardaki yeniçeriler şöyle dursun, Koca Muslihiddin’in cenazesine caminin hemen yanı başındaki yeniçeri kolluğu çorbacısı ve neferleri bile katılmadı, ihtiyarın tabutunu kendi uşaklarından on on beş adam götürdü, bir de ayaktaşları Koca Bektaş Ağa, Karaçavuş Mustafa Ağa, sekiz on çorbacı ve odabaşı, onların peşine mecburen takılmış 30-40 yeniçeri, Bostancıbaşı Derviş Âşık Ali Ağa, birkaç esnaf kâhyası bulundu. Ulemanın büyüklerinden kimse yoktu, Karaçelebizade Abdülaziz Efendi gelmiş, kendi erkânı kimseyi göremeyince cenazenin ardından kırk adım yürüyüp ayrılmıştı. Sadrazam Kara Murad Paşa kâhyasını yollamıştı.

Yollarda şu konuşmalar duyulmuştu:

“Kimdir?”

“Koca Muslihiddin Ağa’dır.”

“Dinince dinlensin...”

“Kâfir-i Müslimnüma bir koca pelitti...”

“Yeniçeriler nerededir?”

“Ben şurada birkaç çorbacı ile beş on nefer görürüm.”

Koca Muslihiddin’in cenazesi, ocak ağaları için Müftü Efendi’nin istiskalinden ağır bir darbe oldu. Anlaşılyordu ki “Bütün yeniçeriler onların arkasındadır...” denilmesi bir kuru laftan ibaretti. O gün bilhassa Bektaş Ağa ile Karaçavuş’un çenelerini bıçak açmadı. Yeni-

çerilerin kayıtsızlıkları, Kösem Sultan'ı da çok düşündürdü. Onlara, dolayısıyla yeniçerilere güvenerek, dayanarak padişah ile anası Turhan Sultan'a karşı tuttuğu yolu değiştirdi, bunun ilk gösterisi de bir ziyafet oldu.

Müneccimbaşı Hüseyin Efendi'nin takvimlerindeki ahkâm ve huzuru bozan Hicri 1060 yılı takvimi

Kösem Sultan Topkapı dışındaki bahçesinde çocuk padişah Sultan IV. Mehmed ile anası Turhan Sultan'a muhteşem bir ziyafet verdi, zamanımızın deyiimiyle bu ziyafete Kösem'in "sulh taarruzu" diyebiliriz. Ziyafete diğer iki küçük şehzadenin anaları hariç, hanedanın bütün kadınları, padişah kızları sultanlar, sultan kızları hanımsultanlar, devlet ricalinin ve İstanbul ayan ve eşrafının hanımları, ulema efendilerin hanımları ve bütün o hanımların yetişkin kızları davet edildi.

Çocuk padişahı sofrada yanına oturttu, öptü, kokladı, bağrına bastı, ağladı:

"Benim canım, gözümün nuru padişahım... Bana karşı vahşetin nedendir?.. Benim bu dar-i dünyada sen padişahımdan başka kimim vardır?.. İskender'lere, Dara'lara, Kayser'lere, Sultan Süleyman'lara kalmayan bu dünya bana mı kalacaktı?.. Gece ve gündüz düşündüğüm nefsim değil, senin selamet ve saltanatındır!.. Seni esen yelden doğan aydan korumaya çalışırım... Hele sünnet mü-rüvvetini gördüm... Bir de reşit olup devletinin idaresini eline almanı görmek isterim onu da gördüm mü, dünya malından ve saltanatından elimi çekip ve senden destur alıp Medine'ye gitmek ve orada mücavir olup kalmak isterim..." dedi.

Parlak nutuktu. Sonra Turhan Sultan'la konuştu:

"Sultanım hazretleri... Niçin benden vahşet edersin?.. Sultan İbrahim'in zamanında dert ortağın değil miydim?.." dedi.

Sofraya konan yemekleri mutlaka karıştırdı ve evvela kendisi yedi. Kösem Sultan'ın bu ziyafeti Harem'de bir yıl kadar sürecektir karşılıklı bir güven havası yarattı. Aynı hava İstanbul halkı arasında da yayıldı. Sarayda ve şehirdeki huzuru Münecimbaşı Hüseyin Efendi'nin Hicri 1060 yılı için yayımladığı takvim bozdu.

O zamanların takvimleri müneccimler tarafından hazırlanırdı, en makbulleri de müneccimbaşların yaptığı takvim bilinirdi. Küçük cep defterleri şeklindeydi. Türkiye’de matbaanın bulunmadığı o devirde, büyük camilerin muvakkithanelerinde vazife gören müneccimler yıl sonuna doğru gelecek yılın takvimini hazırlarlar ve hatatlara verip nüshalarını çoğalttıktan sonra o devrin sahaf denilen kitapçılarında sattırırlar, tezhip ettirdikleri birkaç nüshayı da büyük kişilere hediye ederler, onlardan da önemli bahşişler alırlardı.

Bazı müneccimler de takvimlerine, zamanımızda magazinlerde çok yaygın olarak görülen yıldız falları gibi gelecek yılın olacak vakalarını yazar, tutmasa da halkı oyalar eğlendirirdi, takvimlerin o çeşit yazılarına da “ahkâm” denilirdi. İşte Müneccimbaşı Hüseyin Efendi’nin takvimleri o ahkâm kayıtları yönünden büyük şöhret kazanmıştı.

Mazisi kirli bir türedi, son derecede şımartılmış, bir gün kendi hayatına mal olacak derecede cüretkâr bir adamdı.

İstanbul’da gayet fakir bir ailenin çocuğu olarak doğmuştu. Tüysüz gençliğinde güzelliği dillere destan olmuştu, bir yeniçeri çorbacısının civelek çubuktarıydı. Sonra İstanbul zenginlerinden Emir Sadi Çelebi’ye çubuktar ve nedim olmuş ve o zengin adam tarafından okutulmuş, o arada müneccimliğe heves etmiş, Müneccimbaşı Mehmed Çelebi’ye yamaklık etmişti. Astroloji, “yıldızlar ilmi”ne meraklı olan Sultan IV. Murad tarafından imtihan edilmiş, beğenilmiş, bir müneccimbaşı yamağıyken o ayyaş müstebidin meclislerine çağırılır gençlerden biri olmuştu. O vesileyle Valide Kösem Sultan’dan da alaka görmüş ve valide sultanın dışardaki rüşvet ellerinden biri olmuştu.

İlk takvimini 1040 yılında yapmıştı ve takvimine o yıl olacak bazı vakaları kaydetmişti, yazdığı bazı şeyler doğru çıkınca da şöhret bulmuştu. Padişahın meclisinde içki içiyordu. Valide sultan adına rüşvet topluyordu, diğer müneccimler ahkâm yazmaktan korkarlarken, kimseden korkusu olmayan Hüseyin Efendi’nin takvimleri halk tarafından beğenildi, tutuldu ve Hüseyin Efendi takvim yoluyla da büyük paralar kazandı. İstanbul’un zenginleri arasına karıştı.

Hicri 1049 yılı için yaptığı takvime kendi adını “Hüseyin Namurad”, Muradına Ermemiş Hüseyin, Muradsız Hüseyin diye yazmış-

tı; o yıl Sultan IV. Murad ölünce, Hüseyin Efendi'nin takvimi üstündeki imzasında "Muradsız" sözü bu ölüme bir işaret bilindi ve müneccimin şöhreti birden çok çok parladı.

1058 yılında Sultan İbrahim anasının hazırladığı bir hükümet darbesiyle tahttan indirilmiş ve az sonra da idam edilmişti. Herkesin ilk işi Hüseyin Efendi'nin takviminde bu büyük vakaya da bir işaret aramak oldu, bulamadılar. Yakın dostlarından biri:

"Ne acayip... Böyle büyük vakayı işaret etmemişsiniz..." dedi.

Hüseyin Efendi, şımarmış, adamın elinden takvimini aldı:

"İşaret ettim!.." dedi.

Ve "ahkâm" sayfasını okumaya başladı:

"Venedik kâfiri deryada hezimete uğrayacak.

Fransalıdan İslam'a zarar gelecek.

İngilizler de İslam'a çok hizmet edecek.

Tatar hanı da serdara büyük yardımda bulunacak.

Eşküyadan bir namlı pelit asılacak.

Berf ü baran (kar ve yağmur) çok olacak.

Ramazan ayında Girit'te bir zafer kazanılacak.

İstanbul'da bu yıl bir meserret yılıdır.

Hindistan'da veba olacak.

Yangın gayet az olacak inşallah.

Müderrislerden bir namlı kişi ölecek."

Karşısındaki bir şey anlamadan bakıyordu? Hüseyin Efendi, gelecekteki takvimlerine koyacağı ahkâmı düşünmeden sırrını ifşa etti. Bu 11 cümle Arap asıllı alfabeye göre "vav", "fe", "elif", "te", "elif", "rı", "elif", "he", "ye", "mim" harfleriyle başlıyordu, o harflerde de "Vefat-ı İbrahim" cümlesini veriyordu.

İşte 1060 yılında da yine böyle bir marifet gösterdi, sırrını da ele vermiş olduğundan ortalığı karıştırdı.

Kösem Sultan Müneccimbaşı Hüseyin Efendi'nin 1058 yılı takvimini elinde bir hüccet gibi kullanıyordu: "Sultan İbrahim için anası öldürttü derler... Bu ne iftiradır... Oğlumun ölümüne münecimbaşı takviminde işaret etmiştir... İlm-i nücumla ömrü tamam olmuş bir adamı ben nasıl koruyabilirdim..." diyordu.

Arkasını koca valide sultana dayamış olan müneccimbaşı öylesine büyük bir nüfuza sahip olmuştu ki devlet kapısında işi olan ona ko-

şuyordu, hediye ve rüşvetler değirmen çarkları döndürecek sular gibi akıyordu. Koca validenin hissesini de sadık bir bendeye düşen doğrulukla ayırıyordu.

Mahbup uşaklarıyla bekâr hayatı yaşıyordu. Muazzam bir saray yaptırıyordu. Özel hayatıyla, servetiyle ve nihayet yapılmakta olan yeni sarayıyla dile düşmüş, göze batmış adamdı. Kösem'in emriyle müneccimbaşıya Medine kadılığı payesi verildi, İstanbul'da oturacak, Medine kadılarına verilegelen arpalığın gelirini kesesine atacaktı. Medrese değil, bir ilkokul tahsili bile görmemiş bir adama öyle bir mevki verilmesi ulema efendileri kızdırdı, müneccimbaşı için ağızlarına geleni söylediler:

“Yeniçeri çubuktarı hamam oğlanına Medine-i Münevvere payesi verilir mi?”

“Bu ulemaya hakarettir!”

“Bu Müneccimbaşı Hüseyin'in yanında Cinci Hüseyin üç kat zemzemle yıkanmıştı... Medrese görmüş, mürekkep yalamıştı.”

“Müneccimbaşı dedikleri bu nabekâr şeytan kuludur ki kırk hamamın suyuyla yıkasalar pak edemezler...”

“Kolluk kerevetin, hamam peykesinde yatmış oğlanın saray nesine...”

“Haddini tecavüzü zevaline alamettir inşallah...”

“Bekleyelim... Takviminde bir halt-ı kelam eder elbet...”

Müneccimbaşı düşmanlarını çok bekletmedi, halt-ı kelamı 1060 yılı takviminde yaptı. Her yıl takvimini yıl başından iki ay evvel, zilkade ayında çıkarırdı, o yıl sarayı için paraya ihtiyacı vardı, birikmiş, mayalı altıncıklarına kıyamayınca takvimini yeni yıldan beş ay önce şaban ayında çıkardı. Acele hazırlamıştı, ahkâm sayfasına yazdığı cümlelerin ilk harflerine hiç dikkat etmemişti ve sırayla şu 12 cümleyi yazmıştı:

“Fransalı İslam'a ihanetinden pişman olacak ve İstanbul'a elçisi gelecektir.

Venedikliye Girit Adası'nda bozgun yıldır.

Tatar hanından bu yılda dahi yardım gelecektir.

Serdar Gazi Hüseyin Paşa'dan müjdeler, esirler, başlar gelecek.

Letafet-i sermaş (kış güzel olacak), kar yağmayacak, rahmet yağacak.

Taun zuhur edecek, zuhur etmesiyle def olacak.

İstanbul'da bu yıl içinde de inşallah yangın olmayacak.

Namurad olanlar muradına kavuşacak.

Mazanneden bir ulu kişi ölecek.

Hamd-i Huda bu yıl içinde diyar-ı İslam'da bereket olacak.

Muhammed adlı bir dilaver zuhur edecek, Girit'te büyük yararlıklar gösterecek, namı cihanı tutacak.

Donanma-yı Hümayun'a zafer yılıdır."

Müneccimbaşının haber verdiği vakalar kimseyi ilgilendirmedir, takvimi eline alan ahkâm cümlelerinin ilk harflerine baktı:

"Fe" "vav", "te", fevt, (ölüm); "sin", "lam", "tı", "elif", "nun", (Sultan); "mim", "ha", "mim", "dal", Mehmed!.. "SULTAN MEHMED'İN ÖLÜMÜ"

Takvimi gören Sadrazam Kara Murad Paşa dehşet içinde kaldı; iştret sofrasında kadeh yaranından olan müneccimbaşını huzuruna getirtti. Hüseyin Efendi'ye selam verme imkânı bile bırakmadan bağırdı:

"Bre oğlan... Takvimde yediğin bu halt nedir!.." dedi.

Hüseyin Efendi şaşırды, meşum bir tesadüf olduğunu söyledi, kendi tertibi olmadığına yeminler etti.

Hüseyin Efendi aynı takvimde Sultan IV. Mehmed'in doğum burcundan bahsediyor, uzun ömürlü olacağını, uzun süre padişahlık yapacağını, devrinin Osmanlı tarihinde çok parlak bir devir olacağını yazıyordu. Fakat o yazıya kimse bakmıyordu.

Müneccimbaşı ilk ağızda otuz nüsha takvimi hemen dağıtmıştı; Kösem Sultan'a, Turhan Sultan'a, padişaha ve ocak ağalarına gönderdiği nüshalar hariç, diğerlerini sahiplerinden geri aldırtan vezir, müneccimbaşının elindeki nüshalarla beraber takvimi yaktırdı, fakat daha o gün Koca Bektaş Ağa evine bir hattat getirtmiş, takvimi habire çoğaltıyor ve halk arasında yayıyordu.

Kara Murad Paşa içki meclislerine neşe veren rind-i kallaş müneccimbaşını derhal azlettirdi ve idamı için de bir arz tezkeresi yazdı, fakat tezkere padişah tarafından reddedildi, müneccimbaşının azli ve sürgüne gönderilmesinin kâfi bir ceza olduğu bildirildi.

Kara Murad Paşa hiç tereddüt etmeden hükmünü verdi: "Bu melanet koca validenin tertibidir..." dedi. Vezir yanılmamıştı. Kösem müthiş vakalar hazırlığındaydı.

Azlınden iki gün sonra Hüseyin Efendi'ye hemen İstanbul'u terk edip hacca gitmesi ferman edildi. Bostancıbaşı Derviş Âşık Ali de Kösem Sultan'dan bir ağız haberi getirdi, "İstanbul'da bir sadık dostunun nezdinde saklansın, Kara Murad'ın zevali yakındır" diye.

Hüseyin Efendi de çocukluğundan beri çok yakın arkadaşı Silah-tar Kâtibi Sarhoş İsmail Efendi'nin İstinye'deki yalısına gidip saklandı. Yanına iki uşak almıştı, ikisi de aşırı derecede güzeldi, İsmail 19 yaşında, levent yapılı bir delikanlı, Yakub da henüz 14 yaşındaydı.

Bursalı İsmail'in vazifesi Kösem Sultan ile efendisi arasında ulaklık olacaktı ve ayrıca şehir içinden ağız haberleri toplayacaktı; efendisi hakkında neler söylenecekti.

Kara Murad Paşa'nın sahneden çekilişi

Kara Murad Paşa iki metreye yakın boyuyla kara demirden, tunçtan heykel gibi bir adamdı. Arnavut'tu, memleketinden devşirme oğlan olarak getirilmiş, acemi oğlanlığında ırgatlık yapmış, Sultan I. Ahmed'in Polonya Seferi'ne, Sultan IV. Murad'ın iki İran Seferi'ne yeniçeri neferi olarak katılmıştı ve Girit Adası'nda Venediklilerle başlayan, yıllardan beri süregelen muharebelerin ilk safhasında, Hanya muhasarası ve fethinde bulunmuş, büyük yararlıklar göstermişti. Sultan İbrahim vakasında Yeniçeri Ağası Sofu Mehmed Paşa'nın azlinde de sadrazam olmuştu. Cahildi ama mert adamdı, sözüne ve dostluğuna güvenilirdi. Gurur denilen şeyi bilmemişti; pabucunu çıplak ayağa giyen basit bir yeniçeri neferiyken senlibenli konuştuğu yaranını hiçbir zaman unutmamıştı. Koca bir imparatorluğun veziriazamı olarak peşinde iki yüz kişilik bir maiyetle geçerken gençlik arkadaşı olan bir manava, "Bre Ali Beşe... hoş musun?.." diye hal hatır sorar, atından inerek manavın ısmarladığı bir fincan kahveyi zevkle içerdi; çekemeyenler de, "Bu herif vezirlik şanını ayak altına alır" derlerdi, düşmanları ise daha ileri gidip, "Herifin kastı kahve içmek, hal hatır sormak değil, manav ve şerbetçi, şekerli dükkânlarında yalın yüzlü çırak temaşasıdır..." diye mert adamın ahlakına dil uzatırlardı.

Bekârdı ve herhalde bu hallerinden olacak mahbup dostlu-

ğu söylenirdi ve ayyaş denilecek kadar da içkiye düşküncü. İçki âlemlerinde de taze sakiler, uzun saçlı ve kulakları küpeli, parmakları ve topukları kınalı köçekler bulundurmak âdetiydi. Her gün konağında ikinci divanından sonra muhakkak işret edecek bir yer arar ve bulurdu; bağlarda, bahçelerde bir yeniçeri neferi laubaliliğiyle eğlenirdi.

Sofular Camii'nin Mehmed Çelebi adında bir müezzini vardı, İstanbul'un zürefasından rint bir adamdı, Kara Murad Paşa'nın gençlik arkadaşlarındandı, rütbe ve mevki gözetmeden eğlenmek için nereye gitse yanında sürükler götürürdü, güzel şarkı, türkü söyleyen ve gazel okuyan Mehmed Çelebi ise pek çok kişi tarafından makbul adam sayılmazdı. Müneccimbaşı Hüseyin Efendi de gençliğinde tanıdıklarındandı, içki meclislerinde sık bulunanlardandı.

Müneccimbaşının takvim meselesi sadrazamı, o yakınlık dolayısıyla çok düşündürmüştü, biliyordu ki düşmanları, padişaha ve Turhan Sultan'a, "Herif vezirin içki yaranındandır..." diyeceklerdi ve kimse Hüseyin Efendi'nin asıl koca valide sultanın adamı olduğundan bahsetmeyecekti. Kara Murad Paşa'nın düşmanları, başta ocak ağaları, koca valide sultanın müttetikleri, dostlarıydı.

Müneccimbaşının azlini, az sonra da idamını istemişti, Hüseyin Efendi azledilmiş, fakat Kösem'in şefaatiyle canı bağışlanarak hacca gitmek üzere İstanbul'dan uzaklaşması emredilmişti. Koca bir vezirdi, elbette ki Hüseyin Efendi'nin İstanbul'dan ayrılmadığı, padişahın fermanına rağmen İstinye'de eski bir dostunun yalısında iki mahbup uşağıyla gizlendiğini öğrenmişti, ihbara tenezzül etmedi yahut ki vezirlik kudretini kullanıp saklandığı yerde bastırtmadı. Garip ve çok önemli işler hazırlamakta olan Kösem'in amansız kınını üstüne çekmekten çekindi, belki de korktu.

Takvim meselesinden birkaç gün sonraydı, çocuk padişahın elyazısıyla ağır bir mektup aldı, vezirlikten azledilebilirdi, fakat hayatını kurtardığı padişahın böyle bir mektup alacağını hiç ummazdı, Sultan Mehmed:

"Ben seni bağ ve bahçelerde ayş u işret edesin diye mi vezir yaptım?... Memleket ve devlet işleriyle bir hoşça uğraş, yoksa senin başını keserim..." diyordu.

Hayatı vezirliğinin ilk gününden beri cümle âlemin bildiği şeydi,

padişah, çocuk da olsa, vezirinin işret ettiğini yeni mi öğreniyordu, belliydi ki Kösem Sultan'ın talimiyle yazılmış bir mektuptu. Ocak ağaları daha ileriye gittiler, yine Kösem Sultan talimiyle çocuk padişah'tan sadrazamın idam fermanını almak istediler, bu sefer de ocak ağalarına karşı sadrazamı koruyan koca valide sultan oldu, ocaktaki adamı Koca Bektaş'a haber yolladı, o da ayaktaşlarına Kösem'in emrini bildirdi, "Mektup yazalım, vezirlikten çekilsin, kendisini bir mansıba tayin ettirip İstanbul'dan çıksın gitsin..." dedi. Öyle yaptılar, "Senin vezirliğinde güzellik kalmadı... Mührü padişaha teslim et, kendine de bir mansıp al, İstanbul'dan çık git, yakarı başını kurtar..." diye bir mektup yolladılar.

Kara Murad Paşa Miladi takvimle 5 Ağustos 1650 bir cuma günü saraya gitti, çocuk padişahın huzuruna çıktı, gayet merdane:

"Şevketli hünkârım..." dedi. "Bir devlette, memlekette beş sadrazam olmaz... Mühr-i hümayunun bendedir ama, koca valide sultan, Koca Bektaş Ağa, Karaçavuş Mustafa Ağa, Çelebi Mustafa Ağa, hepsi birer sadrazamdır... Âciz kaldım... Ben işret etmeyeyim de kim etsin... Al mühr-i şerifini dilediğin kuluna ver... Bana da bir mansıp ver, İstanbul'dan çıkıp gideyim..." dedi.

Turhan Sultan bir perde arkasından sordu:

"Paşa hazretleri... Oğlum kimi vezir yapsın?.." dedi.

Kara Murad Paşa yine apaçık konuştu:

"Sultanım hazretleri..." dedi. "Sakın ocak ağalarından birine vermeyin... Koca valide sultana da sormayın... Devlette vezir mi yok, birini seçin verin."

Valide sultan:

"Ya sen kendine nasıl bir mansıp istersin?.." diye sordu.

Kara Murad Paşa İstanbul'dan çıkıp gitmek değil, büyük imparatorluğun en uzak bir ucuna kaçmak istiyordu:

"Bu kulunuza Budin valiliğini verin..." dedi.

Kara Murad Paşa'nın sadrazamlıktan çekilerek Budin valiliğine tayini haberi İstanbul halkını hem şaşırttı hem ürpertti. Hüseyin Efendi'nin takviminden edinmiş olan, meşhur ahkâmın ilk harflerini sıralayıp okumaya başladılar. "Fevt-i Sultan Mehmed"...

Kulaklara fısıldandı:

"Sünnet düğününde olmadı."

“Kara Murad Paşa olmasaydı olurdu...”

“Yine bir şeyler hazırlanır...”

“ ... ”

İstanbul’da yeni bir ihtilale kadar bir yılın olayları

Çocuk padişahın mührü bekâr uşağı yeniçeri neferliğinden gelme Kara Murad Paşa’dan sonra Melek Ahmed Paşa’ya verildi; Budin valiliğiyle İstanbul’dan ayrılıp giden vezirin tamamen aksi, sarayda büyümüş, tazelik çağında Sultan IV. Murad’ın gözde nedimlerinden, silahtarlarından biri olmuş, aynı padişahın biricik kızı Kaya Sultan’la evlenmişti, Üsküdar’da zevcesi sultanın yalısında, kendisine aşkla bağlanmış Kaya Sultanıyla zevk ve sefa içinde yaşarken birkaç gün önce Bağdat valiliğine tayin edilmişti; o uzun yolların türlü türlü zahmet ve mihnetine nasıl dayanabileceğini düşünürken sadrazamlık teklif edilince hiç düşünmeden kabul etmesi gerekirken:

“Padişahım...” demişti. “Ocak ağalarının kendilerinden olan Kara Murad Paşa’ya vezirlik yaptırmak istemediklerini bilirsin, ya ben nasıl vezirlik yaparım...”

Çocuk padişah da:

“Lala... Ben seni istiklalle vezir yaptım...” dedi.

İstiklalle vezir olan Melek Ahmed Paşa’nın ilk işi, hacca gidiyorum diye sözde izini kaybettirip İstinye’de bir gençlik arkadaşının yalısında gizlenmiş olan Müneccimbaşı Hüseyin Efendi’yi idam ettirmek oldu. O Hüseyin Efendi ki Kösem Sultan’ın sözü, gizli ağız haberiyle İstanbul’dan çıkmamış, saklanmıştı.

Müneccimbaşının evlat yerine büyüttüğü mahbup uşaklarından Bursalı İsmail ile Kastamonulu Yakub sarayda Enderun’da Hüseyin Efendi’nin yanında görülmüş, bilinen delikanlılardı. Bir gün Kösem Sultan’a bir mektup yazdı, artık meydana çıkması için izin istedi ve o mektubu yalısında gizlendiği, Enderun ağalarınca bilinmeyen Sarhoş İsmail’in mahrem bir uşağıyla gönderdi. Turhan Sultanlı geçinir adamlardan biri o gençten şüphelendi, uşak oğlanı bir kenara çekip sıkıştırdıncı dilediği gibi konuştu. Sarhoş İsmail’in uşağı:

“Müneccimbaşından koca valide sultan hazretlerine mektup getirdim...” dedi.

“Bre oğlan söyle... Bizim dahi velinimetimiz olan Hüseyin Efendi hazretleri hacca gitmedi mi?”

“Gitmedi... Bizim yalıda saklanmıştı...”

“Sizin yalı nerededir?”

“İstinye’de Silahtar Kâtibi Sarhoş İsmail Efendi’nin yalıdır...”

“Bre oğlan ben koca valideliyim... Velinimetin mektubunu bana ver, götürüp vereyim... Benim de bu kadarcık hizmetim olsun...”

Sarhoş İsmail’in uşağı bu tesadüfî canına minnet bildi, mektubu verdi ve döndü.

Mektup Turhan Sultan’ın eline gitti, o da Sadrazam Melek Ahmed Paşa’ya yolladı. Vezir de mektubu Şeyhülislam Bahaî Efendi’ye göndererek müneccimbaşının katli için fetva istedi ve idam fetvasını aldı; müftü “Böyle haddini bilmez edepsizin katli vaciptir” diye, bir adamın hayatına mal olacak bir satır yazı yazmıştı, vezir acele etmemişti, “Sabah ola hayrola” demişti.

Müneccimbaşı mektubunu Hicri 1060 Ramazan’ının on dokuzuncu günü (15 Eylül 1650) göndermişti, o gün akşama kadar cevap bekledi. Sarhoş İsmail’in uşağı yalıya dönmedi, oğlan saraydan çıkınca tevkif edilmişti. Hüseyin Efendi o gece sabaha kadar uyuyamadı, ertesi gün seher vaktinde 19 yaşındaki Bursalı İsmailini kayıkla karşı yakada Anadoluhisarı’na yolladı, oğlan üç at tedarik edecek, kendisi de arkadan Kastamonulu 14 yaşındaki Yakubuyla gelecek ve atlara binip gözünün gördüğü yere gidecekti. İsmail yanına 500 altın ile hindi yumurtası büyüklüğünde bir kutu vermişti, ceviz ağacından yapılmış kutunun içinde çok kıymetli bir gök yakut vardı, ayrıca bir çıkın içinde de on elmas yüzük vermişti. İsmail üç at buldu, bir kayıkçı ile efendisine haber yolladı. Hüseyin Efendi de altın ve mücevher heybelerini ve Kastamonulu Yakub’u aldı, üç çifte bir kayığa atladı. Tam Boğaz’ın ortasına gelmişlerdi ki Rumeli kıyısında Emirğân önlerinde dokuz çifte bostancıbaşı kayığının İstinye’ye doğru ok gibi gittiğini gördüler. Kayıkta Hüseyin Efendi’nin idamına memur edilmiş asesbaşı vardı, adi suçluların idamına memur edilir bir zabıta amiri. Yalıya ayak basar basmaz: “Müneccimbaşı nerede?” diye sordu; “Kayığa binip Anadoluhisarı’na gitti... Belki karaya varmamıştır, deryada bulursunuz!” dediler. Asesbaşı dokuz çifte kayığıyla Hüseyin Efendi’yi sahile yakın bir yerde denizde yakaladı.

İçlerinde Bursalı İsmail de vardı, Hisar halkı vakayı kıyıda seyretti; asesbaşı ile yanındaki iki cellat Hüseyin Efendi ile Yakub Oğlan'ı kayıktan öbür kayığa aldılar ve efendiyi hemen boğdular çırlıçıplak soydular ve cesedini denize attılar. Cellatlardan biri Yakub'u yakaladı:

“Bunun da kârı tamam olacak mı?” diye sordu.

Asesbaşı:

“Yok... Bu oğlan fermanlı değildir...” dedi.

Sûratle İstinye'ye döndüler Yakub'u yalıda bırakıp İstanbul yolunu tuttular. Artık acele işleri yoktu, hamlacılar küreği ağırdan alıyordu ve gözleri Hüseyin Efendi'nin heybeleriyle üstünden çıkan esvap ve çamaşırlardaydı.

Önde bir vardacı, arkada bir palacı, dümenci, dokuz çift küreğin her birinin başında 1 neferden 18 hamlacı, kürekçi, 2 cellat ve asesbaşı, 23 kişi, müneccimbaşının heybelerinden çıkan altın ve mücevherleri yolda paylaştılar. Efendinin üstünden ve esvapla çamaşırlarının gizli ceplerinden ve hayli altın ve mücevher çıktı. Efendinin parmaklarından alınmış iki elmas yüzük ile koynundan çıkan elmaslı altın saat de aslan payına ek asesbaşının oldu. Asesbaşı sırmalı don uçkurunu almayı da ihmal etmedi, uçkurun iki ucuna da bir şeyler düğümlenmişti. Sonra yanındakilere sordu:

“Şahbazlar... Deveyi gördük mü?..” dedi.

Bostancılar, cellatları hamlacıları:

“Hak berekât... Görmedik... Görmedik!..” dediler.

Bursalı İsmail kaçmadı, yanındaki üç attan birine binip ve ikisini yedekte çekerek Üsküdar'a gitti, atları menzilcide emanet bırakıp, büyük bir cesaretle bir kayığa bindi ve İstinye'ye gitti. Yalıdan Yakub'u aldı ve aynı kayıkla Üsküdar'a döndü. Biri 14, biri 19 yaşında iki uşak oğlan, atlandılar ve Bağdat yoluna düştüler... Kartal'dan Yalova'ya geçecekler, oradan da Bursa'ya gideceklerdi.

Ölüm haberi duyulunca Hüseyin Efendi'nin konağı da, başta kâhya, konak halkı tarafından yağma edildi.

Kösem Sultan müneccimbaşının idamına çok üzüldü, “Kaya Sultan'ın kocasının vezirliği de bana yaramaz...” dedi. Fakat onunla uğraşmaktan önce yapılacak işler vardı, Hüseyin Efendi'nin o 1060 yılı için hazırladığı takvime baktı: “Fevt-i Sultan Mehmed...”

Başdefterdar (Maliye Bakanı) Zurnacı Mustafa Paşa, ocak ağala-

rının adamıydı. Gözü sadrazamlık makamındaydı; Kara Murad Paşa vezirlikten çekilince Kösem Sultan'ın Koca Bektaş Ağa'yı sadrazam yaptırmak istediğini bildiğinden, önüne bir büyük engel çıktığını görmüş, ağzını açamamıştı. Fakat mühür Turhan Sultan tarafından Melek Ahmed Paşa'ya verilince, artık karşısında velinimetlerinden Bektaş Ağa bulunmayınca Kösem Sultan'a bir mektup yazmıştı, eğer mühür Melek Ahmed Paşa'dan alınıp kendisine verilirse, Kösem'in yoluna başını feda etmeye hazır olduğunu bildirmişti.

Melek Ahmed Paşa'nın vezirliğini ocak ağaları bir emrivaki olarak kabul etmişlerdi. Sözde istiklalle vezir olmuş Melek Ahmed Paşa'ya karşı ocak ağalarını harekete geçirmek lazımdı. Kösem Sultan, Zurnacı Mustafa Paşa'nın mektubunu yeni sadrazama gönderdi, "Vezir dostunu, düşmanını bilsin!.." diyerek, Melek Ahmed Paşa, ocak ağalarının adamı Mustafa Paşa'yı defterdarlıktan azletti, ağalar da "Bu vezir bize yaramaz" dediler.

Sonra ortada bir laf dolaşmaya başladı; "Vezir, yeniçeri ağası ile yeniçeri kethüdasını azledecekmiş" diye. O laf da Kösem'in adamları tarafından yayılmıştı. Ortalık gün günden karışıyordu. Ağalar toplandılar ve kararlarını verdiler: "İlk divan günü yeniçeriler çorba içmeyecek, padişah'tan Melek Ahmed Paşa'nın azlini isteyecekti..." Bu karar da Kösem tarafından vezire haber verildi, sadrazam o salı günü divana gelmedi, divan toplanmayınca da ağaların çorba oyunu sahneye konamadı, fakat o günden sonra istiklalle vezir Melek Ahmed Paşa evvela Kösem'in adamı oldu. Sonra ağalar, yine Kösem'in aracılığıyla vezire bir ziyafet verdiler, Turhan Sultan'ın istiklalle vezir tayin ettiği Melek Ahmed Paşa, o ziyafette de ağalarla anlaştı, onların da adamı oldu. Turhan Sultan tarafından büsbütün ayrıldı.

Kösem için artık işe yaramaz vezir meselesi kalkmıştı. Kösem ile ağalara işe yaramaz Müftü Bahaî Efendi kalmıştı. Kösem'e ve ağalara hiç beklemedikleri bir hadise yardım etti.

Türkiye, Girit Adası'nda Venedik'le yıllardan beri harp halindeydi. İngiliz tüccarları Türkiye'den aldıkları gıda maddelerini, konmuş yasağa rağmen Venediklilere satıyorlardı. İngiliz gemileri de bu işi İzmir Limanı'ndan yapıyorlardı. İzmir kadısı, İngiliz konsolosunu suçladı ve şeyhülislama şikâyet etti. Bahaî Efendi de İstanbul'daki elçiyi çağırdı. Elçi, Müftü Efendi'ye küstahça cevaplar verdi, Bahaî

Efendi de kızdı, elçiyi müftülükte hapsettirdi. Elçi kurtulması için ocak ağalarına büyük bir rüşvet verdi, onlar da müftü efendiye, müderrislerden bir zatı şefaatçi olarak gönderdiler. Müderris efendi, ağaların ağzından elçinin serbest bırakılması için nazikane ricada bulundu, Bahaî Efendi sözünü hiç sakınmadı:

“Ağalar dediğin herifler kimdir?..” dedi. “O heriflerin devlete bu tasallutları nedir?.. Yeniçerilere mi güvenirler?.. Bize silah kullanmaya lüzum yok, bu İstanbul şehri halkına bir işaret versek, vallah billah ağalar dediğin o heriflerden bir kıymık kalmaz ortada...”

Gelen müderris, akli başında adamdı, müftünün cevabını ağalara aynen getirmede, “Molla hepinize selam eder... Hele bir iki gün geçsin, haddini tecavüz eden elçiyi onların şefaatiyle elbet bırakırız buyurdular” dedi. Fakat ağalar büyük rüşvete bir an evvel kavuşmayı istiyorlardı, üstelik bütün elçilere nüfuzlarını göstereceklerdi, müftü efendiye ikinci bir adam, “Sarı Kâtip” denilen bir edepsizi yolladılar; laubali, küstah ve şımarık:

“Elçi maddesi için geldim...” diye başladı. “Venedik dedikleri bir balıkçı kâfirdir, öyle olduğu halde bunca mal ve can gitti. Hakkından gelemedik... İngiliz kralı ise Frengistan hükümdarlarının büyüklerindendir... Azim donanması vardır... Bir elçi maddesinden sulhu bozup devletin başına yeni bir bela mı açacaksınız?..”

Bahaî Efendi:

“Sen bilir de mi konuşursun...” dedi. “İngilizlerin sulha hürmeti olsa bizim düşmanlarımıza yardım etmez... Şimdiye kadar yeniçerinin müftüye nasihat ettiği görülmüş müdür?..” dedi.

Sarı Kâtip de, şımarık ve edepsiz ama, haklıydı:

“Ey efendi... Ya şimdiye kadar müftünün elçi hapsettiği görülmüş müdür?..” dedi.

Bahaî Efendi de haklıydı:

“Bre melun...” diye bağırıldı... “Bre asılacak melun!.. Rüşvet ve zulümle âlemi harap eden senin ağaların değil midir?.. Venedik dedikleri balıkçıyla bunca yıldır başa çıkılamadı ise tek sebebi o ağaların devlet işlerine musallat olmalarıdır... Senin gibi tazeliğinde Tevekkül Hamamı’nın sermayesi rezili huzurumuza gönderen o hezele güruhu değil midir ki bunca yıldır ümmet-i Muhammed’e kan kusturur? Çık dışarı maskara, habis köpek!..”

Müftü tarafından hakaretle kovulan Sarı Kâtip, Müftü Efendi'nin sözlerini birkaç misli dal budak ilavesiyle anlattı. Mesele sadrazama aksetti, o da padişaha arz etti ve Şeyhülislam Bahaî Efendi azledildi.

Karaçelebizade Abdülaziz Efendi şeyhülislam oldu. Bilgili adamdı, zarif adamdı, serveti ecdadından kalma zengin adamdı. Mesleğinin en yüksek makamına ulaşmayı kendisi için öyle bir şeref bildi ki, şeyhülislamlığın yüksek tahsisatını olduğu gibi hazineye terk etti, tarih boyunca görülüş şey değildi. Buna rağmen halkın gözünde ağaların ve Kösem'in adamı olarak görüldü, zaten halk tarafından Sultan İbrahim'in katillerinden biri olarak biliniyordu.

Yeni müftü halk tarafından sevilmiyordu. Halk sadrazama da ısınmamıştı. Donanmaya hediye olarak kendi kesesinden Bahçekapısı sahilinde büyük bir kalyon yaptırıyordu, görenler:

“Böyle dağ gibi kalyon şimdiye kadar yapılmış değildir.”

“Böyle kalyon ne Venedik'te vardır ne İngiliz'de...”

“Topları da kondu mu bir yanardağ olacaktır ki karşısına çıkılmaz...” diyordu ve arkasından ilave ediyorlardı:

“Bu vezirde uğur yoktur... Zamanında bir fitne kopsa gerektir!..”

Sadece uğur meselesi miydi, yoksa halk bir yanık kokusu mu alıyordu?

Kalyon hikâyesi

İstanbul'un Bizans'tan kalma Haliç boyu kale duvarları zamanımızda mevcut değildir. Yüzde biri bile kalmamıştır, o kalıntıların da bir kale duvarı olduğu kolay fark edilmez. Duvarlarla beraber kale kapıları da yok olmuştur. Kale duvarları ile Haliç denizi arası, bazı yerleri dar ve bazı yerleri genişçe, şerit gibi uzanırdı, üzerinde kayık ve küçük gemi iskeleleri, kayıkhaneler, kayıkçı bekârlarının odaları ve gemi kalafat yerleri, gemi çekek yerleri, kayıkların ve küçük gemilerin yapıldığı gemi tezgâhları vardı. Aralarında da ve bilhassa iskele başlarında kayıkçıların, kalafatçı amelenin ve gemicilerin deniz üzerine kazıklarla kurulmuş kahvehaneleri serpilmişti. O kahvehanelerin şirvanları, içlerindeki asma katları da müşterileri o ayaktakımının gece barındıkları koğuşlar halindeydi; müverrihler nasıl yerler olduğunu anlatmak için “darünnedve-i haşerat” deyimini kulla-

nıyor, haşerat güruhunun toplantı yeri anlamında. Gece şakilerinin aralarında cemel âşığı haneberduş ve diyar garibi kalender halk şairleri de bulunurdu; geceleri, kandillerin cılız ışığında sazla sözle ve âlemin ahvali üzerine düzülmüş destanların, türkülerin okunmasıyla, zenane muhabbetleriylelevant işi eğlenilirdi.

Sadrazam Melek Ahmed Paşa'nın donanmaya hediye edeceği kalyon, 1651 yılı Mart ayının başlarında Bahçekapı dışındaki bir çekek yerinde tezgâha konmuştu. İstanbul halkı için o kalyonun yapılmasını seyretmek bir merak, eğlence olmuştu ve Bahçekapı dışı da bir mesire yeri olmuştu.

Vezirin kalyonu üzerine darünnedve-i haşerat kahvehanelerden bir destan çıktı ve yayıldı, zamanımıza ancak üç kıtası kalmıştır:

Bin arşın boyu var arşın eni,
Beş adam boyudur sade dümeni,
Kesilmiş kırk bin top bezden yelkeni,
Toplarını saydım beş yüzdür tamam.

Cümle halatları sırmadan olsa,
Lengeri benzese bir altın tasa,
Yelkenini dahi atlastan yapsa,
Makbulüm değildir parası haram.

Her çivisinde bir yetim hakkı var,
Zulümden rüşvetten cihan kan ağlar,
Koca valde ile zalim ağalar,
Seni maşa gibi kullanır paşam...

Bu destanda için için tutuşmuş yeni bir ihtilal ateşinin yanık kokusu vardı. O yanık kokusunu, Kösem Sultan, ocak ağaları ve Melek Ahmed Paşa anlamadılar.

Kalyonun teknesi mayıs ayı sonunda tamamlandı. Bahçekapı'daki kızaktan denize indirip Kasımpaşa'da tersane önüne çekilecek geri kalan kısmı orada tamamlanıp teçhiz edilecekti. Gemi denize törenle indirilecekti, başta ocak ağaları, devlet erkânı ve İstanbul ayan ve eşrafı sadrazam tarafından törene davet edildiler. O gün Bahçekapı'ya

halk da doldu, iğne atılsa yere düşmeyecek bir kalabalık.

Gemi yapılırken başında bulunmuş olan tersane başmimarı:

“Safra yerine kalyonun içine birkaç yüz adam girmek lazımdır!..” dedi.

Ameleden ve seyircilerden iki yüz kişi gemiye girdi, aralarında on-on beş yaşlarında çocuklar da vardı.

Şeyhülislam Karaçelebizade Abdülaziz Efendi parlak bir dua okudu. Duadan sonra kızağı tutan kamalar ve bağlar alındı ve kalyon kızaklarla denize salındı.

60 mimar zirai boyunda olan gemi, mimar ağanın mühim bir hesap hatası yüzünden, denize girer girmez yan yattı. İçine safra olarak girmiş olanlar her ne kadar öbür tarafa yığıldı ise de faydası olmadı, bir anda suyla dolan koca kalyon alabora olup vezirin ve davetlilerinin gözleri önünde battı. Ortalığı dehşet kapladı ve feryad ü figan gökyüzünü tuttu. Gemiye safra olarak girenlerden otuz kişi boğuldu, çocukların hepsi de onların arasındaydı. Vezir ağlamaya başladı. Halk korku içinde kaçtı dağıldı. Haber bir anda bütün şehre yayıldı ve her duyan aynı şeyi söyledi: “Zulümle yapılan geminin hali öyle olur... Ama o zalimlerin elinde asıl devlet gemisi de batacaktır...”

“Koyunun can kaygısı, kasabın yağ ve et kaygısı” dediler; “koyun” devlet, memleket, halk, milleti, “kasap” da ocak ağaları ve Koca Valide Sultan Kösem’di.

Kalyon faciası dedikodusunu Abaza Hasan Ağa vakası unutturdu. Sultan IV. Mehmed’in ilk padişahlık aylarındaydı, Dağ Padişahı Kara Haydaroglu Mehmed Bey’i yaralı olarak yakalayan ve İstanbul’a gönderen Abaza Hasan Ağa’ya mükâfat olarak Anadolu Türkmen ağalığı verilmişti. O zamanlar ocak ağaları, sahibine büyük menfaatlere sağlayan bu memuriyeti büyük bir rüşvetle başkasına satmak niyetindeyken Sofu Mehmed Paşa ayak diremiş, bir para almadan ve üç sene müddetle Abaza Hasan Ağa’ya vermişti. Abaza Hasan Ağa ihtiyatlı adamdı. Kara Murad Paşa sadrazam olunca rüşvet keselerini yola çıkarmış ve elindeki fermanı yenilemişti. Melek Ahmed Paşa sadrazam olunca ona da önemlice bir rüşvet yollamıştı.

Fermanın üç yıllık müddeti henüz dolmamıştı, Türkmen ağalığına Ali Ağa adında bir başka istekli çıktı ve rüşvetini ocak ağala-

rına verdi, onlar da veziri tazyik ettiler. Abaza Hasan Ağa azledilip Türkmen ağalığı Ali Ağa'ya verildi. Hasan Ağa köpek bir adamdı, İstanbul'a geldi, önce ocak ağalarına başvurdu:

"Devletliler... Hizmetim karşılığı verilmiş bir fermanı bozmak nasıl olur... Daha şu kadar bin kuruş hazineden alacağım vardır... Sizlere bu kadar hediyeler verdim, bana zulmetmeyin..." dedi.

Ağalar "Sana bu işi vezir yaptı... Ona git..." dediler. Hasan Ağa vezire gitti:

"Sultanım... Sizden yine size şikâyet edeyim... Türkmen ağalığını başkasına verip beni yere çalmak reva mıdır..." dedi.

İçin için tutuşmuş ateş körüklenirken

Abaza Hasan Ağa vezir divanına çıkıp Melek Ahmet Paşa'ya: "Sana senden şikâyet geldim" dediğinde sadrazamın kâhyası Mehmed Ağa:

"Ayıptır... Vezir huzurunda böyle konuşulmaz!" dedi.

Hasan Ağa büsbütün parladı:

"Bre çiftit suratlı kumarbaz... Padişahımızın vekiline dert dökmek neden ayıp olsun? Ayıp sizlerin rüşvetle âlemi ihtilale vermenizdir!" diye bağırdı.

Melek Ahmed Paşa, kendi cinsinden olan Abaza Hasan Ağa'yı, mert bir adam olarak tanır ve severdi, ona hak verdi:

"Hasan... Sözü uzatma..." dedi. "Yalnız şurasını bil ki sana bu işi yapan ben değilim, ocak ağalarıdır... Doğrudur, sana gadir olmuştur, ben senin ahvalini düzeltmeye çalışırım..."

Abaza Hasan Ağa, Paşa'nın huzurundan küçük bir ümit ışıyla çıktı. Fakat indiği hana gider gitmez ardından bir divan çavuşu eliyle vezirin bir yazılı emri geldi. Hasan Ağa okuma bilmezdi, çavuşa:

"Oku... Ne yazar?.." dedi.

Kâğıtta "Sen ki Abaza Hasan'sın... Bugün İstanbul'dan çık ve vilayetine git" diye yazılıydı, kâğıdı okuyan çavuş:

"Size ağız haberim de vardır... Paşa'nın size muhabbeti vardır, ağalar sizin katlinize karar vermişlerdir, 'Onların pençesinden kurtaramam, bugün çıksın gitsin' derler..." dedi.

Ocak ağaları vezire gelmişler, "Abaza'nın dimağı fesatadır..."

İstanbul'a kendi ayağıyla gelmişken bu gece indiği handa kaydı görülsün..." demişler.

Abaza Hasan hemen o gün Üsküdar'a geçti, aynı çavuş ardından yine geldi ve bir kâğıt daha getirdi, onda da: "Üsküdar'da dahi durma... Göç git..." deniliyordu. Hasan Ağa:

"Burası Atmeydanı değildir. Üsküdar'dır, yeniçeri ağaları burada bana bir şey yapamaz... Paşa hazretlerinin eteklerinden öperim ve Türkmen ağalığı tekrar bana verilinceye kadar buradan bir yere gitmem... Buradan göçüp gidersem ahval başka renk alır... Anadolu'ya acımazlar mı..." diye cevap verdi.

Üsküdar sipahilik havasının kuvvetle estiği bir kasabaydı. Sipahi olup da mütegalibe ocak ağalarına dış bilemeyen kimse yoktu. Namılı sipahilerden on kadar ağa ve onların en azdan üç yüz-dört yüz silahlı adamı Abaza Hasan'ın etrafında toplanıvermişlerdi. Aynı çavuş ertesi sabah erkenden tekrar geldi ve vezirin bir ağız haberini getirdi, müthiş bir şeydi, Melek Ahmed Paşa: "Üsküdar'dan kalkıp gitsinler de isterlerse Anadolu'yu baştan başa ateşe versinler!" diyordu.

Abaza Hasan, Abaza Melek Ahmed Paşa'ya karşı bir nefret duydu: "Tuh yüzüne böyle vezirin... Bir parmak işaretiyle kellelerini alabileceği heriflerin uşağı olmuş... Bre hırsı kara zalimler..." dedi ve Üsküdar'da etrafına toplanmış sipahilerle Üsküdar'dan İzmit'e doğru yola çıktı. Ve yolda çığ gibi büyüdüler, Kastamonu'da 40.000 kişi oldular, yüzlerce köy ve kasaba mahvoldu, mal ve ırz ile namus tecavüzleriyle.

Bolu sancakbeyi, Abaza Hasan'a katılmak üzere yola çıkmış elli sipahi yakaladı, başlarında Köleoğlu diye bir yiğit vardı, hepsini İstanbul'a gönderdi. Melek Ahmed Paşa, Köleoğlu'nu sorguya çekti:

"Padişahımıza karşı isyanınızın sebebi nedir?" diye sordu.

Beklenen cevabı aldı:

"Bizim isyanımız padişahımıza karşı değildir..."

"Ya kime karşıdır?"

"Padişahımıza padişahlık yaptırmayan ocak ağalarına karşıdır!"

"Ya bunca günahsız köylünün, kasabalının malına, ırzına neden tecavüz ettiniz?"

Köleoğlu gayet serbest ve cesur:

“Devletli vezir... Emri sen vermişsin... ‘Anadolu’yu baştan başa ateşe verin’ diyen sen değil misin?”

Melek Ahmed Paşa:

“Ya ben şimdi sizi asarsam vebali kimin boynundadır?” diye sordu.

“Benim ilmim yoktur... Vebali kimin boynuna olacağını sen benden âla bilirsin... Ben takdir-i ilahidir, emir Allah’ındır derim...”

Köleoğlu ile yanındaki elli sipahiyi, Atmeydanı’ndan Beyazıt’a doğru, Divan Yolu’nun iki kenarındaki ağaçlara astılar. Çoğunun üstü başı dökük, ayakları çıplak sipahileri görenler de şöyle konuştular:

“Bu gariplerin vebali ağaların boynunadır!”

“Ateşe körükle giderler...”

“Bunların sonu yakındır...”

“Onların sonu yakın olursa koca valide sultanın da sonu yakındır...”

“ ”

“ ”

“ ”

Bu vakadan az sonraydı, İstanbul’da “Mirza Paşa da İstanbul’a gelmiş...” diye bir haber yayıldı.

Bu paşa, asıl adıyla “Dasni Mirza”, sülaleden kalma zengin bir Kürt beyiydi. Sultan IV. Murad zamanında, gençliğinde Bağdat Seferi’ne gönüllü olarak katılmış, büyük yararlıklar göstermiş, hizmetine karşılık kendisine paşalık ile Musul valiliği verilmişti; ve Musul’da adil, cömert bir vali olarak büyük şöhret yapmış, halk tarafından çok sevilmişti. Ocak ağaları kendisinden açıkça hediye istemişler, Mirza Paşa vermemiş, Melek Ahmed Paşa tazyik edilmiş, Musul valiliğinden azledilmişti. O da yeni bir mansıp almak için yanında elli adamıyla İstanbul’a gelmişti. Kapı kapı dolaştı, vezire gitti, kabul edilmedi. Kaldığı handa bir adam kendisine açıkça anlattı:

“Paşa...” dedi. “Burada yüzüne bakmazlar, eline bakarlar adamın... Hani keseler? Hani hediyeler?”

Mirza Paşa acı acı güldü:

“Benim param yok...” dedi. “Ecdadımdan kalanı satar yerim... Ben Musul’da halkı soymadım... Ancak geçindim... Üsküdar’dan İstanbul’a geçmek için kayık parasını bile iki halı satarak tedarik ettim.”

Paşa yalan söylemiyordu.

Evliya Çelebi'nin anlattığı bir acı hikâye

Mirza Paşa, İstanbul'da on beş gün kaldı, her gün bir şey satarak yaşadı. Kavun karpuz mevsimiydi, bir gün kâhyası boynunu bükererek:

“Bizim oğlanlar kavun karpuz istiyor...” dedi.

Bir gümüş kahve ibriği vardı, o gün de onu sattırarak yanındaki elli nefer muhafızı gençlere kavun karpuz aldirttı ve ertesi günü de memleketine dönmek üzere Üsküdar'a gelmişti, orada sipahilerden yüz kadar adamıyla Hanefi Halife'ye rastladı. Hanefi Halife burada Köleoğlu ile elli adamın nasıl idam edildiklerini öğrendi. İstanbul'a geçemedi, fakat Mirza Paşa üzgün dönerken ona katıldı. İki mağdur adam Abaza Hasan Ağa'nın açtığı isyan bayrağı altına gitmeye karar verdiler. Elli bine yaklaşmakta olan asi kuvvetlere 350 kılıç daha katılacaktı, Mirza Paşa gibi bir şöhretle beraber.

İzmit Körfezi kenarında Dil İskeleyi'ne gelip oradan gemilerle körfezin karşı yakasına geçtiler.

İstanbul'da da ocak ağaları toplandı, “Mirza Paşa buradan bize kızgın gitti. Kılıç sahibi bahadır adamdır... Abaza'nın yanına varırsa ona taze can verir... Daha buralardayken herifin hakkından gelmek gerek...” dediler. Kösem Sultan'ın eliyle Mirza Paşa'nın, halifenin ve yanlarındaki üç yüz elli kişinin idam fermanını çocuk padişahıtan aldılar ve peşlerinden bin üç yüz atlı çıkardılar. Bu tenkil kuvveti öndeki kafileye Lefke civarında yetişti ve bir gece gafil yatarlarken amansız bir baskın yaptı, hepsini imha etti.

Bu kanlı baskında Melek Ahmed Paşalılar arasında devrin ünlü yazarı Evliya Çelebi de bulunmuştu, ana tarafından Paşa'nın yakın akrabasıydı. Şu hazin, acı hikâyeyi anlatıyor:

“Gece yarısından sonra yolumuza devamla giderken öncü karakolumuz yetmiş seksen çadırılık bir ordugâh görüp geri döndü, haber getirdi. Öncülerle ileri vardım.

Gördüm ki âlemden bihaber, herkes bir ulu ağacın dibinde yatmış, derin uykuda... Kimi çadırlar içinde, kimi çimenlere uzanmış... Ancak bir şahbaz yiğit kalkmış, atını tımar ediyor ve hazin bir sesle de şunları söylüyordu:

Öyle mi halim felek
 Dil bilmez zalim felek
 Kestin can bahçesinden
 İki nihalim felek...

Çiğer dağlayan bir sedayla hem okuyor hem ağlıyordu... Sonra yanında uyuyan arkadaşına seslendi:

‘Hey Alican... Kalk!.. Ne çok yatarsın!.. Sabah yakındır... Cümle kurt, kuş, kuzu, koyun ve ben-i âdem seher vaktinde kalkar... Rahmet kapıları açıkken dualar eder... Kimi dünya, kimi ahret ister... Kalk hey gök bahtlı kalk!’ dedi.

Uyuyan arkadaşı:

‘Hayır ola veli... Şimdi bir rüya gördüm... Elimde bir yanmış mum vardı... Sen püf deyip söndürdün...’ dedi.

Biz yedi sekiz kişi bunları can kulağıyla dinleyip geri döndük. Seher vaktinde bizim asker ‘Allah Allah’ diyerek bu yatanların üstüne at bıraktı. Cümle çadırlarını yıkıp kimini nalan, kimini giryan, onu onda ve bunu bunda göz açtırmayıp kılıç vurmaya başladı... Gördüm ki Ali ile Veli o iki yiğit, çıplak bellerine kılıç kuşanmış ve eyersiz atlarına yularla binmiş, bizden üç kişiyi yere serdiler... Meğer şeci yiğitlermiş... Birden Melek Ahmed Paşalı Kürt Haydar bunların üzerine at sürüp ikisini de şehit etti.

Bizden ‘Allah Allah’... Onlardan ‘Allah... Allah...’ İki İslam askeri birbirini kırmaya başladı.”

Ocak ağaları ile Kösem’in ve onların devletli uşaklarının canavarlaşmış hırsları yüzünden cenk adı altında bir cinayet, bir katliam...

Mirza Paşa ile yanındaki elli nefer Kürt genci ve Hanefi Halife ile yüz kadar sipahi ve hemen hepsi yaralı, sağ olarak yakalandılar. Elleri bağlanarak atlara bindirildi. İstanbul’a da ılgarla müjdeci (!) gönderildi. Kılıçtan geçirilmiş olanların kelleri de mızraklar üzerindeydi.

İstanbul şehrinin Anadolu yakasında sınırı olan Bostancıbaşı Köprüsü’ne ulaşmışlardı ki ocak ağalarının uşağı sadrazamdan: “Sağ olanların da cümlesini kesin” diye emir geldi... Mirza Paşa’yı, adamlarını, Hanefi ile yüz kadar sipahiyi de orada idam ettiler.

Ocak ağaları “Şehirliye gözdağı, ibret olur!” diyerek İstanbul’a ge-

tirilen kesik başları Bab-ı Hümayun önüne tepeleme yığıldırtılar... Kimi tüysüz, kimi yeni yeni tıraş olmaya başlamış dört kaşlı, kimi kara sakallı, birazı da ak sakallı 350 kesik baş!

“İşte ağalara karşı gelenlerin akıbetleri!..”

Hayır... O feci manzara İstanbullulara gözdağı olmadı. O gece büyük şehrin halkı sessizce ayaklandı. Sarayın şehre açılan kapısının önündeki başları bir anda kaldırıp götürdüler, yıkadılar, kefenlediler ve gece mahalle mescitlerinde cenaze namazlarını kılıp şehir içindeki mezarlıklara gömdüler. O sabah cami ve mescitlerde imamlar dile geldiler:

“Ey müntakim Allah!.. Ümmet-i Muhammed arasına kılıç düşürüp bizi içimizden zevale veren zalimleri Kahhar adına kahret!..” dediler.

O sabah Bab-ı Hümayun önünde tek baş kalmadığını haber aldıkları zaman ağalar ağızlar dolusu küfrettiler, küfürler arasında “Bir kılıç da şehirli ister...” dediler. Başların halk tarafından kaldırılmasına göz yuman nöbetçi bostancı neferlerine dayaklar atıldı.

Kösem Sultan’ı bir düşünce aldı; Bostancıbaşı Derviş Âşık Ali Ağa, biliyordu ki yeryüzünde en sadık adamıydı, fakat bostancılara güveni yoktu. Şehirlinin gece yarısı saray kapısı önünden kesik başları kaldırmasına göz yuman bostancılar, şehirlinin bir ayaklanması karşısında halka saray kapılarını da açabilirlerdi.

O günlerdedir ki Koca Valide Kösem Sultan’ın dairesinde de bir dayak vakası oldu, intikamı çok müthiş olacak bir dayak vakası.

Dayak vakası

Yeniçerilerle sipahiler arasındaki Atmeydanı Muharebesi’nde Kuşçu Mehmed adında tüysüz bir acemi oğlanı bir arkadaşıyla birlikte bir yeniçeri çorbacısı tarafından kurtarılmış, vakadan sonra da yine o hamisinin aracılığıyla sarayda Zülüflü Baltacılar Ocağı’na nefer yazılmıştı.

Oğlan iki üç sene içinde serpilmiş, 19 yaşında şahbaz tüvana bir delikanlı olmuştu; yüz nakışıyla da çok çok güzeldi, “güneşe ya doğ ya doğayım diyen” bir gençti. Perçeminin telinden tırnağına kadar kumsuz, hal ve tavırlarıyla da ayrıca albenisi vardı. Zülüflü Baltacılar

Ağası Mahmud Ağa, Kuşçu Mehmed'i evlat gibi bağrına basmıştı.

Zülüflü baltacıların saraydaki vazifeleri uşaklık ve hamallıktı.

Sabah namazından sonra Enderun koğuşlarına ve Harem'de kara ağaların koğuşuna gidenler, akşam ezanına kadar oraların ve Enderun'daki kasırların kaba temizlik işlerini görürlerdi. Ortalık süpürürler, taşlık ve ayakyollarını yıkarlar, çeşmelerden su, ocaklara odun taşırlardı. Enderun'da zülüflü ağaların ve Harem'de kara ağaların ve Babü's-saadede ak hadım ağalarının zülüflü baltacı oğlanlardan bir uşağı, hamalı vardı. Her zülüflü baltacının hizmet yeri belliydi; Harem hizmetinde ise saatleri de belliydi. Harem'e öğle ile ikindi arası gelirler, işlerini çarçabuk görüp giderlerdi, zülüflü baltacı oğlanların Harem'de bulunduğu saatlerde cariyelerin ortalıkta dolaşması ve o oğlanlara görünmesi şiddetle yasaktı. En hafif hizmet Harem hizmetiydi.

Mahmud Ağa, Kuşçu Mehmed'i Harem hizmetine, Harem'de de, dairesi en mazbut olan Koca Valide Sultan Kösem Sultan'ın hizmetine vermişti.

Kösem Sultan, "Melekî" adında bir küçük cariyeye, 14-15 yaşlarında bir Çerkez kızı satın almıştı. Mat beyaz tenli, kara kaşlı, kara gözlü, gür kara saçları topuklarında, işvebaz, dilbaz, afet-i devran bir kızdı. Kösem'in niyeti o güzel kızı ikinci torunu Şehzade Sultan Süleyman'ın koynuna vermektir. Şehzadenin gönül dalında bülbül olacak ve belki de bir zaman, belki pek yakında Osmanlı Sarayı'nın gözler kamaştıracak bir haseki sultanı olacaktı.

Harem'de hizmet eden zülüflü baltacılar, bir karış yükseklikte dik yakalı bir salta, ceket giyerlerdi, öylesine ki ancak önlerini, basacakları yeri görebilirlerdi, etraflarına bakamazlar, etraftakiler de baltacı oğlanın yüzünü göremezlerdi.

Bir gün Kuşçu Mehmed, koca valide sultanın dairesine bir büyük küfe dolusu yemiş getirdi. Gözleri yerde ve önünde olduğu için, Valide Taşlığı'ndan geçerken, Altın Yol denilen koridordan Kösem'in geldiğini görmedi. Kösem, şehzadeler dairesinden, son zamanlarda yine sık sık ziyaretine gittiği Şehzade Süleyman'ın yanından geliyordu.

Kuşçu Mehmed, Kösem Sultan'ın dairesinin kapısı önünde, koca validenin küçük hadım kölesi Zenci Beşir Oğlan'a rastladı, sırtındaki yemiş küfesini kapı önünde o çocuğa verecek oldu, Beşir:

"Yok... Ben onu taşıyamam... İçeri, kilere götür..." dedi.

Kuşçu Mehmed, yemenilerini çıkarıp tertemiz çıplak ayaklarıyla eşikten içeri girer girmez karşısına küçük Melekî çıktı, güzel kız saraya geleli ilk defa bir yabancı erkek görüyordu, merak etti, eğildi ve Kuşçu Mehmed'in yüzüne baktı ve sonra kaçtı. Kuşçu Mehmed ise o güzel yüzü bir gördü ve kaybetti, hatta hayal gördüm sandı, sendeledi. Ama delikanlının yüzü Melekî'nin, kızın güzel yüzü de Kuşçu Mehmed'in gönüllerine o bir an içinde nakşoluvermişti.

Zülüflü baltacının peşinden gelen Kösem, sahnenin tek şahidi olmuştu, hamal oğlanının yanından hışım gibi geçerek içeri kaçan kıızı uzun saçlarından yakaladı:

"Yaşın ne, başın ne... Er için aş mı erersin kahpe!" diye bağırdı.

Güzel kız dizleri üstüne çökerek Kösem'in ayaklarına kapanmak istedi:

"Affet sultanım... Vallah billah bir daha yapmam..." dedi.

Kösem, saçlarından yakaladığı kıızı ayağa kaldırdı ve Melekî'nin gözlerine tükürdü:

"Tuh bre kahpe... Tuh bre kahpe... Baltacı oğlanın yolunu kesip eğilir ve oğlanın yüzüne bakarsın ha... Tuh bre kahpe..."

Ve Melekî'nin başını iki üç kere duvara vurdu. Kız hep "Affet sultanım... Affet sultanım..." diyordu. Kösem küçük Beşir'e:

"Bana Bilal'i çağır" dedi.

Bilal, dev bir zenciydi, çağırılmasına hacet kalmadı, kilerde yemiş küfesini Kuşçu Mehmed'in sırtından alan Bilal, kendi koşarak geldi. Kösem:

"Bu kahpeyi bodruma indir... Etleri yara oluncaya kadar kırbaça döv... Ve saçlarını da oğlan kellesi gibi dibinden kes..." dedi.

Melekî tekrar yere düştü. Kösem'in ayaklarına kapandı. Hâlâ yalvarıyordu:

"Affet sultanım... Affet sultanım... Padişahımızın başı için affet..." diyordu.

Bilal küçük kıızı sürükleyip götürürken Beşir de Kösem Sultan'a:

"Baltacı oğlana da ceza var mıdır sultanım?" diye sordu.

"O oğlan nerededir?"

"Kilerdedir..."

Kuşçu Mehmed'i külahından çıplak ayaklarına kadar bir bakışta süzen Kösem Sultan:

“Senin günahın yoktur... Cezaya müstehak olan senin gibi dilber oğlanı Harem hizmetine gönderen ağa olacak ahmaktır...” dedi.

Sonra da Beşir’e döndü:

“Var bunu baltacılar ağasına götür... Günahı yoktur ama, aşağıdaki kahpenin aklını çelmekle cezaya müstehak olmuştur... Ayaklarına on değnek vursunlar ve Harem hizmetinden alsınlar...” dedi.

Bodruma indirilen Melekî, korkusundan bayılmıştı. Bilal, kıza emrin yerine gelmesi için hafifçe iki kamçı indirdi, fakat baygın yatan kızın uzun kara saçlarını dibinden kesti. O zamanlar zina suçu üstünde yakalanmış kadınların saçıdır ki öyle oğlan saçları gibi kırkılırdı. Baygın yatan kızın kalbine “kin” denilen engerek yılanı girmiş, zehrini kusacağı fırsat anını beklemek üzere çöreklenip yatmıştı. Kösem Sultan bu vakayı çok çabuk unutmuştu ve unutmakla da hayatında en büyük gafleti göstermiş oldu.

Geçim bunalımı ve bunalmış halkın ayaklanması

Ocak ağaları ile Kösem Sultan bir taraftan rüşvet, hudutsuz rüşvet, bir taraftan da devlet nüfuzunu kullanarak ticaretle adeta bir çe-te kurmuşlardı.

Artık altın ve mücevher sandıklarını koyacak gizli mahzenler bulmakta sıkıntı çekiyorlardı. Koca valide sultan “kumaş” üzerine el atmıştı; doğudan ve batıdan, sermayesiyle getiriliyordu, yerli tezgâhlar da onun hissesini ayırmak şartıyla çalışabiliyordu. İstanbul’da “et” Koca Bektaş Ağa’nın, “un ve ekmek” Çelebi Mustafa Ağa’nın, sair bütün erzak, yiyecek maddeleri de Karaçavuş Mustafa Ağa’nın inhisarındaydı.

Bir gün Bektaş Ağa, İstanbul kadısı efendiye emretti, etin narhı 8 akçeden 13 akçeye çıktı. Ekmek ve erzak fiyatları yükseldikçe yükseldi. Her şey hakiki değerinin üç dört misline çıktı. Bir gün Melek Ahmed Paşa Kösem Sultan’a halkın sıkıntı ve şikâyetlerinden bahsedecek oldu. Koca valide sultan hiç sıkılmadan utanmadan:

“Bak paşa hazretleri...” dedi. “İstanbul zengin şehirdir, fukara şehri değildir... Harcından âciz olan taşraya gitsin, bulgur bulamaç yesin!”

Bir gün ocak ağaları, Çelebi Mustafa Ağa’nın bahçesinde toplanmışlar, iştret etmekte, köçek oğlanlar oynatarak kendi tabirleriy-

le topuk teması sefasındaydılar. Has bendelerinden maskaraları ve “dilberan-ı mühmelan” bulmakta hüner sahibi muhabbet tellalları Sarı Kâtip geldi. Bahçe sahibi Çelebi Mustafa Ağa’ya elinde pek hoş yeni mallar olduğundan bahsetmişti, fakat o gün Divan-ı Hümayun’da bir işi olduğundan gecikmişti. Yeniçeri kethüdası:

“Bre herif.. Neredeydin, niye geciktin?” diye sordu.

Sarı Kâtip küstah bir edayla:

“Esir Pazarı’ndaydım ağa hazretleri...” dedi.

Sarı Kâtip’in “Esir Pazarı” dediği, Divan-ı Hümayun, bakanlar kuruluydu, aslında yalan da değildi, başta sadrazam, bütün devlet büyükleri ocak ağalarının köleleri gibiydi.

Ağalar mahbup simsarı dalkavuklarının sözüne kahkahalarla güldüler.

Bu fıkra halk ağzına düştü, duyan “Bunların sonu yakındır!” dedi.

Ardından da, herkesi dehşet içinde bırakan “ayarı bozuk paralar” rezaleti oldu.

Başta yeniçeriler, bütün kapıkulu askerine yevmiye hesabıyla verilen ücretleri, “ulufe”leri, üç aydan üç aya senede dört taksitte ve peşin olarak ödenirdi; Melek Ahmed Paşa’nın Başdefterdarı Emir Mustafa Paşa Hicri 1061 yılı Şevval ayının ilk salı günü dağıtılacak ulufe hazırlığını yaparken en hilekâr bir sarrafın ve en cüretli bir kalpazanın bile aklından geçmeyecek bir vurgun projesi hazırlamıştı ve fikrini de vezire kabul ettirmişti. Belgrat’ta ve Bosna’da emri altında iki darphane vardı. Orada gümüş ve altın ayarı yarı yarıya düşük yeni paralar bastıracaktı. O paralar İstanbul’a getirilecek, esnaf loncalarına dağıtılacak, “Hazineye sıkıntı vardır, sizlerin bir miktar zararı sineye çekmeniz lazımdır” denilecek ve o ayarı bozuk yeni paralar 1 kuruşu 1 kuruşa ayarı sağlam parayla değiştirilecekti. Aradaki farkı ocak ağaları ile Melek Ahmed Paşa ve sair çete efradı üleşeceklerdi. Defterdar Paşa “Kimsede ağız açıp olmaz diyecek cesaret yoktur...” diyordu. Ahvalin dış görünüşüne göre öyleydi.

Mahut Bosna ve Belgrad paraları şaban ayı sonunda bir deve katarıyla İstanbul’a geldi, Defterdar Paşa’nın sarayına indirildi. Orada sayıldı, meşin torbalara kondu ve torbaların ağızları bağlandı, mühürlendi. İstanbul esnafına hallerince dağıtılma işi de Bedesten kâhyasına verildi. Ve ramazan başında torbalar Bedesten’e taşındı.

Miladi takvimle 21 Ağustos 1651 Pazartesi günü, Bedesten kâhyası bütün esnaf kâhyaları ile ihtiyarlarını Bedesten’de topladı, keselerden birini açıp paraları gösterdi: “Hazineye sıkıntı vardır...” diye başlayarak Defterdar Paşa’nın kendisine öğrettiklerini söyledi. Toplantıda bulunanların hepsi oruçluydu, önce kulaklarına inanamadılar. Bu derecede küstahça ve bu kadar pervasız şekavet görül-müş, duyulmuş şey değildi; evvela:

“Bu ne iştir?”

“Halka bu derece zulüm olur mu?”

“Bu kalpazanlıktır... Bu türlü mekruhat ve melaneti kâfir yapmaz...” dediler.

Ve sonra “Hele bir kere de aramızda konuşalım... Size cevap veririz...” diyerek Bedesten’den çıktılar ve topluca Saraçhane’ye gittiler. Saraçlar, İstanbul’un en zengin ve kalabalık esnaf zümresiydi. Her sınıf esnafın söz sahipleri ve ihtiyarları iğrenç teklifin, göz göre göre haydutluğun reddi için münakaşa etmeden anlaştılar. Yüz kişilik bir heyet seçildi ve Sadrazam Melek Ahmed Paşa’ya gönderildi. Vezir esnaf heyetini asık suratla karşıladı. İstanbul esnafının söz sahipleri apaçık konuştu:

“Devletli vezir... Ayarı bozuk kesilmiş paraları bize verip bizden ayarı sağlam para almak göz göre göre şekavettir!”

“Bu zulmü şu mübarek ramazan ayında vallah kâfir yapmaz!”

“Biz bu yıl on dört defa vergi verdik... Pahalılık, işlerdeki kesat ise canımıza dayandı...”

“İstanbul’da ticaretle meşgul olan biz değiliz, tüccar koca valide hazretleri ile ocak ağalarıdır... Bu ayarı çalınmış para keselerini onlara gönderin!”

“Karadeniz’den gemi gemi bakır, şap, tuz, fındık getirip satan onlardır...”

“Akdeniz’den gemi gemi sabun, pirinç, zeytinyağı getirip satan onlardır...”

“Acem’den ve Hint’ten gelen şal kervanları onlarındır...”

“Getirdikleri malları bize cebren diledikleri fiyata verirler... Bize kâr olarak bir habbe kalmaz...”

“Her şey ateş pahasına... Dükkânlarımıza günde iki kişi gelmez... Dükkân kiralarını bile çıkaramayız...”

“Mahut ayarı çalınmış paraları sağlam parayla kuruşu kuruşuna değiştiremeyiz!”

“...”

“...”

Sadrizam Melek Ahmed Paşa'nın gözleri önüne saf saf dizilmiş pür silah yeniçeri kıtaları geldi. Huzurunda küstahça konuşan bu adamlar kim oluyordu?.. Yerinden fırladı ve esnaf mümessillerine bağırdı:

“Yıkılın karşımdan bre kâfir gidiler!.. Yıkılın... Def olun!..” dedi.

Bir ihtiyar:

“Hâşâ... Kabul etmeyiz... Biz kâfir değiliz, gidi de değiliz... Şu mübarek günde hepimiz oruçlu Müslümanlarız... Alnımız ak, yüzümüz pak namus ehliyiz!..” dedi.

Ve onun ardından da yüz kişi bir ağızdan bağırdı:

“Hâşâ... Hâşâ... Kabul etmeyiz...”

Paşa büsbütün sinirlendi, kendi adamlarına:

“Sürün bunları dışarı!.. Ne bakar durursunuz, sürün, atın gidileri saraydan dışarı!..” diye bağırdı.

Paşakapısı'ndan kovulan esnaf mümessilleri dağılmadılar, yine Saraçhane'de toplandılar. Yarım saat sonra İstanbul'da bütün dükkânlar, çarşılar kapandı. Büyük şehir halkı ayağa kalktı sokaklara döküldü.

Esnaf ileri gelenleri Saraçhane toplantısında “Yeryüzünde sesimizi işittirecek bir padişahımız kalmıştır... Varalım müftüyü alalım önümüzze katalım ve padişahımıza gidelim” dediler. Aynı heyet Saraçhane'den Aksaray'a indi, oradan Samatya'da Davut Paşa İskeleyi'nde Şeyhülislam Abdülaziz Efendi Konağı'na gitti. Esnaf mümessillerini her adımda büyüyen bir kalabalık takip ediyordu. Samatya'da müftü konağının önünde bu kalabalık 10.000 kişi olmuştu.

Abdülaziz Efendi de esnaf heyetini sadrazam gibi asık suratla kabul etmişti. Heyetten ilk konuşan Saraçhane Kâhyası Ramazan Dedede oldu, ak sakallı, doksanlık, yüzünde iman nuru olan bir ihtiyardı, fakat pehlivan yapılı vücudu gayet zindeydi. Şikâyet maddesini anlattıktan sonra:

“Sultanım... Siz şeyhülislamsınız... Bu belayı başımızdan def etmeniz gerekir... Bu zulmün defini şu mübarek günde bizzat padişah-

hımızdan isteriz... Vezire gittik, bize 'Kâfir gidiler' diye küfretti. Tek ümidimiz padişahımızda kaldı... Efendi hazretleri kalk, önümüze düş... Padişaha gideriz..." dedi.

Abdülaziz Efendi "Böyle hususlara karışmam..." deyince, oruç hali ve vezirden gördükleri hakaretle sinirleri gerilmiş Ramazan Dede:

"Ama kendinizden samur kürkler istendiği zaman böyle hususlara karışmasını bilirdiniz... Sultan İbrahim ile vezirini katletmesini bilirdiniz... Şimdi ümmet-i Muhammed birtakım eşkıya kılıklı heriflerin pençesinde inlerken mi kudretiniz yok?..." dedi.

Sonra, Aziz Efendi'nin dillere destan olmuş mahbup uşaklarından birini kolundan tutarak:

"Bunlara Kırım kesimi sırmalı diba giydirip ve bellerine sırmalı şallar sarıp, külah köşesinden kâkül ve gömleklerinin açık yakasından sine ve çıplak ayaklarından topuk teması zamanı değildir... Ya kalk önümüze düş yahut biz burada yapacağımızı biliriz..." diye bağırdı.

Şeyhülislam korktu. Karşısında 100 kişi vardı, ama sarayını 10.000 kişi sarmıştı, yumuşadı:

"İhtiyar... Muradınız ayarı bozuk paralar teklifinin kaldırılması değil mi? Ben şimdi Paşa'ya bir şefaatname yazarım... O maddenin üzerinizden kaldırılmasını sağlarım..." dedi.

Fakat Ramazan Dede ile mümessillerin çoğunluğu padişaha gitmekte ısrar ettiler. Aziz Efendi kurtulamayacağını anlayınca biraz daha yumuşadı:

"Biz gitmeyiz demedik..." dedi. "Muradım makul yolu göstermekti... At eyerlesinler, gidelim..."

Ve ayağa kalktı:

"At eyerleninceye kadar varayım, aptes alayım..." dedi.

Kalabalık arasından biri:

"Müftü kaçıyor... Tutun!..." diye bağırdı.

Bir esnaf yiğitbaşı, Abdülaziz Efendi'yi eteğinden tuttu, Efendi:

"El çek bre küstahl!..." diye bağırdı.

Adam, demirciler yiğitbaşı Hacı Fethullah Beşe'ydi, İstanbul'un namılı zenginlerindendi, "Yetimler Babası" diye tanınmıştı:

"Efendi... Yaptığım küstahlık değildir..." dedi. "Küstahlık siz sultanımın yaptığıdır, müftü olduğunuz halde şeriat yolunda bizimle gelmekten kaçarsınız..."

Müftünün etrafı sarıldı. Aziz Efendi, ufak bir mukavemetinin çok kötü sonuçlar doğurabileceğini gördü. Cevap vermedi, divanhaneden çıkarıp aşağı indirdiler ve atına bindirdiler. Şişman adamdı, buna korku ve sıcak da eklenince şakır şakır terlemeye başlamıştı. En sadık adamlarından üç dört kişi atının yanına güçlkle sokulabildi.

En önde yürüyenler otuz kırk adımda bir duruyor, içlerinden biri tellal gibi bağıyordu:

“Ey ümmet-i Muhammed!.. Bize olan bu zulüm nedir!.. Ağalar ve vezirle aramıza kılıç düştü!..”

Sonra 10.000 kişinin ağzından bir uğultu yükseliyordu:

“Ağaları istemeyiz!.. Veziri istemeyiz!.. Koca valide sultanı istemeyiz!..”

Samatya’dan Ayasofya’ya kadar 10.000 kişi kabara kabara 120.000 can olmuştu. İstanbul’da bir halk ve esnaf ihtilali başlamıştı.

Ayasofya’dan Aziz Efendi’nin elyazısıyla padişaha bir arz tezkeresi gönderildi, müftü yüz kişilik esnaf mümessillerinin padişah tarafından kabulünü rica etti.

Kösem Sultan, ayaklanan İstanbul halkının saraya doğru yürüğünü haber almış, Bostancıbaşı Derviş Âşık Ali Ağa’ya verdiği emirle saray kapılarını kapattırmıştı. Ve bostancılar silahlandırılmıştı. Çocuk padişaha da haber yollanmıştı: “Ayak divanı isterlerse kabul etmesinler... Bunlar bir alay pabuçsuz bekâr uşağı haşeratıdır... Sözleri kabul olunursa maazallah devlet sözü ayağa düşer... Yeniçeriler bu başsız kalabalığı bir saate varmaz dağıtır...” diye.

Fakat Ayasofya’dan müftü efendinin kâğıdı gelince işin rengi değişti.

Yine bir ayak divanı

Çocuk padişah, Aziz Efendi’nin kâğıdını anası Turhan Sultan’a vermişti, valide sultan:

“Padişahım... Bu cemiyet sana söyledikleri gibi bir alay pabuçsuz bekâr uşağı haşeratı değildir... Davaları şariat yolunda olup başlarında da müftü efendi vardır. Şimdi sana düşen, ayak divanını kurup ümmet-i Muhammed’in derdini dinlemektir...” dedi.

Büyük ana ile torun, artık bir daha yüz yüze gelmeyeceklerdi.

Kapılar açılınca, Babü's-saade'ye kadar sarayın birinci ve ikinci avluları halkla doldu. Padişah, Babü's-saade önüne çıkarılan divan tah-tına oturunca, binlerce ağızdan hıçkırıkla karışık bir feryat koptu:

"Acı bize padişahım, acı... İşimiz Allah'a, sonra sana kaldı..."

Çocuk "Nedir bunların şikâyeti?.." diye sordu.

Kalabalığın başındaki müftü efendi ileri çıktı ve yanında duran Saraçhane Kâhyası Ramazan Dede'ye:

"İleri çık... Derdinizi şevketli padişahımıza anlat..." dedi.

Doksanlık ihtiyar tahta doğru iki adım ilerledi, ayarı bozuk paralar rezaletini kısaca anlattı ve:

"Şevketli padişahım... Artık zulme takatimiz kalmadı. Lalana vardık, bize 'Kâfir gidiler' diye küfretti. Biz de sana geldik... Hakkımızı hak edip üzerimizden zulmü kaldırdı..." dedi.

Padişah, Abdülaziz Efendi'ye:

"Efendi... Bu ihtiyarın sözüne sen ne dersin?.." diye sordu.

Müftü efendi:

"Bu ihtiyar doğru söyler padişahım..." dedi. "İstanbul esnafına ayarı bozuk kesilmiş yeni paraları zorla verip yerine kuruşuna kuruş ayarı sağlam para almak büyük zulümdür... Bu ana kadar görülmuş, duyulmuş şey değildir."

Padişah da:

"İhtiyar..." dedi. "Size böyle zulüm olduğuna benim rızam yoktur... Lalam gelsin, huzurumda yüzleşin..."

Padişahın ağzından bu sözleri duyan halk, dalga dalga coştı, evvela ikinci avludakiler, sonra birinci avludakiler, daha sonra da Bab-ı Hümayun önünden İshakpaşa'ya, Atmeydanı'na, Divan Yolu'na doğru bir uğultu yükseldi:

"Allah seni başımızdan eksik etmesin padişahım... Allah seni başımızdan eksik etmesin padişahım... Allah seni başımızdan eksik etmesin padişahım..."

Padişah, saraya çağırılan Melek Ahmed Paşa gelinceye kadar Şeyhülislam Abdülaziz Efendi'yle birlikte Arz Odası'na çekildi.

Melek Ahmed Paşa saraya gelmeye cesaret edemedi, kendisini davete gelen bir haseki ağanın eline bir mektup verdi, sadrazamlıktan azlini rica etti. Padişah da tekrar ayak divanına çıktı:

“Veziri azlettim... Varın dışarda olan halka söyleyin...” dedi.

Sadrızamın azlini öğrenen İstanbul halkı çocuk padişahı yine “Allah seni başımızdan eksik etmesin...” diye uzun uzun alkışladı.

Padişah yine Arz Odası’na döndü, anası Turhan Sultan çağırılmıştı, az sonra müftü efendi de çağırıldı ve müftü efendi elinde bir fermanla döndü. Artık belliydi ki ayak divanı Turhan Sultan ile Uzun Süleyman Ağa tarafından idare ediliyordu. Padişah da dönüp geldikten sonra Abdülaziz Efendi, Babü’s-saade önündeki kalabalığa:

“Ümmet-i Muhammed... İşte padişahımızın fermanı... Üzerinizden ayarsız para salgınını kaldırmıştır... Bundan böyle size zulüm olmaz... Başka muratlarınız var ise onları da söyleyin...” dedi.

Ramazan Dede ile İstanbul esnafından üç ihtiyar ileri çıktılar. Yerden birer avuç toprak alarak başlarındaki tülbentlerin üstüne serptiler, sonra söz sahipleri olan Ramazan Dede konuştu:

“Şevketli padişahım... Zulümle âlem harap oluyor. Sana doğruyu söylemezler... Yalan söyleyen veziri azletmekle işler düzelmez... Sen emrettin, biz de arz edelim...” dedi.

İhtiyarın sesi titriyordu, ölümü göze almış bir hali vardı. Ramazan Dede isteklerini sıraladı, dura dura:

“Koca valide sultan sarayda oturur... Kanun değildir... Cümle devlet işlerine karışır... Âlemi fesada vermiş ocak ağalarıyla müttefiktir. Sana padişahlık yaptırmazlar... Onu Eski Saray’a gönder...”

“Sonra padişahım... Biz defterini yaptık... On altı nefer zalimler vardır ki onlar sağ kaldıkça sen sevgili padişahımıza ve ümmet-i Muhammed’e rahat yoktur... Onlar da katlolunsun, senden onların başlarını isteriz...”

Ve koynundan çıkardığı bir defteri Şeyhülislam Abdülaziz Efendi’ye verdi. Defterde şu isimler yazılıydı:

“Koca Bektaş Ağa, Yeniçeri Ağası Karaçavuş Mustafa Ağa, Yeniçeri Kethüdası Çelebi Mustafa Ağa, Sarı Kâtip, Delibirader Ahmed Ağa... On bir nefer de yeniçeri çorbacısı ve odabaşısının adı...”

Ramazan Dede defteri verirken avluyu doldurmuş kalabalık bir ağızdan gürlledi:

“Devlet-i Âl-i Osman ocağa düşmüş yanıyor!”

“Devlet-i Âl-i Osman ocağa düşmüş yanıyor!”

“Devlet-i Âl-i Osman ocağa düşmüş yanıyor!”

Defteri alan çocuk padişah istenilen şeyleri yapacağına dair bir vaatte bulunmadan içeriye çekildi. O gün ayak divanı böylece sona erdi. Vakit de geç olmuştu, ikinci ezanı okunuyordu. Fakat halk saraydan ancak akşam ezanında, iftar zamanı çıktı.

Kösem'in padişaha mektubu

Çocuk padişah ayak divanından kalkıp Babü's-saade'den içeri girer girmez kendisine büyük anasının bir mektubunu verdiler. O gün istiskal edilip huzura kabul edilmeyen kendisi değilmiş gibi, o nazik anda, uzunca bir mektup yazmış ve çocuk padişahı açıkça tehdit ediyordu:

“Sevgili padişahım...

Bugün Saray-ı Hümayun'unu istila edenler bir başsız cemiyettir, saraydan çıktıkları gibi dağılırlar ve yarın cemiyetleri yoktur.

Muhkem bilesin ki bu Devlet-i Âl-i Osman'ı tutan ocak ağalardır. Ağalar giderse âlem hercümerce varır. Bir alay pabuçsuz bekâr uşağı, akılları gözünde ve sözlerini bilmez helvacı, şekerçi, yufkacı, hamurkâr, sandıkçı, yorgancı, hallaç, kazzaz, bezzaz, kavaf, saraç, yemenici, çizmeci ve emsali ayaktakımı ve onlara katılmış kayıkçı, hamal, tellak makulesi rezillerin isteğiyle devlet müsteşarı olan ağaları incitme. Ağalar da bu başsız cemiyetin karşısında sinecek değildir, onlar da kışlada, Orta Camii'nde toplanmışlardır, şu kadar bin pür silah yeniçeri kullarınla sen padişahımızın tahtının ırzını korumaya hazırdırlar. Şimdi gerekir ki sen padişahımız da Melek Paşa'dan aldığı mührü onlardan Yeniçeri Ağası Karaçavuş Mustafa Ağa'ya yollayıp onu vekil-i mutlakın vezirin yapasın. Fitne kolaylıkla bastırılır. Benim aleyhimde dahi karşı olan tezvirlerine yol vermek olmaz. Yarınki gün galebe ağalarda kalırsa, sen sevgili padişahımı aldatanlar müstahak oldukları cezayı görmekle kalmaz, zararı sen padişahıma da dokunur. Bu koca nine sultan ki bugün varım, yarın yok, mübarek başına sarığı sarıp ecdadının tahtına seni ben oturttum. Padişahım bilmiş ol ki benden sana kötülük gelmez...”

İstanbul esnafına karşı ağaları himaye ederken, duruma ağalar hâkim olursa, padişaha tahttan indirileceğini pervasızca yazıyordu. Kösem'in mektubu Turhan Sultan'ı da düşündürdü. Hakikatte

de ertesi günü halkın tekrar ayaklanıp toplanacağı meçhuldü. Ocak ağalarının idam fermanı hemen verilmiş bile olsa, hükmü yerine kim, hangi kuvvet getirecekti? Önlerinde, tepeden tırnağa silahlanmış yeniçeriler duruyordu. Padişah ile anası, Kösem'in karşısında bir kere daha mağlup oldular ve Karaçavuş Mustafa Ağa sadrazamlık için saraya çağırıldı... Fakat ocak ağaları silaha dayanan gururla: "Karaçavuş oraya gidemez... Padişah, mührünü buraya yolla-sın..." dediler.

İşte o zaman, hiç kimsenin tesiri altında kalmadan çocuk padişah ta hükümdarlık izzet-i nefsi şahlandı:

"Ne halt ederler?.. Bu ne azamettir!.." dedi.

O gün bir iş için saraya gelmiş olan kubbe vezirlerinden Siyavuş Paşa'yı hatırladı. Onu hemen Arz Odası'na çağır-ttı:

"Paşa... Seni vekil-i mutlakım vezir yaptım... İşte mührüm, al..." dedi.

Sonra da:

"Göreyim seni, şimdi müftü efendiyle beraber git... Dışardaki cemiyeti saraydan çıkar..." dedi.

Yeni sadrazam ile Abdülaziz Efendi Babü's-saade önüne çıktılar. Önce müftü efendi konuştu:

"Ümmet-i Muhammed... Padişahımız mühr-i hümayununu bu Siyavuş Paşa hazretlerine vermiştir. Ve istediğiniz maddeleri ona sipariş etmiştir... İşte akşam ezanı okunur... Cümle-niz mekânlarınıza varıp iftar edin... Bu mübarek ramazan gecesinde perişan olmayın... Yarınki gün seher vakti yine cemiyetle gelirsiniz..." dedi.

Siyavuş Paşa da:

"Şevketli padişahımız efendimiz, sizler ne ki istemiş iseniz bana sipariş etmiştir, yarınki gün geldiğinizde söyleşiriz, ne ki yapılacak ise yapmaya çalışırız... Ben kefilim..." dedi.

Ocak ağaları tepelenmeden dağılmak istemeyenlerin sesi çoğunluğun uğultusu arasında kayboldu. Padişaha, anasına, müftüye ve yeni sadrazama dualar arasında:

"Varalım menzillerimize gidelim, inşallah yarınki gün seher vakti toplanır, zalimleri tepeleriz..." diyerek saraydan çıkmaya başladılar.

İstanbul'un bin bir minaresinde akşam ezanları okunurken, büyük şehir, Aksaray'daki yeniçeri kışlası müstesna, tam bir sükûnet

içindeydi. Yüz yirmi bin kişinin ayaklanmasıyla şehri saran ihtilal havası dağılmıştı. Şimdi bir çatının altında üçer beşer kişi konuşuyordu:

“Yarınki gün şöyle yaparız, böyle yaparız...”

“Önce koca valideyi Eski Saray’a göndeririz...”

“Ocak ağaları denilen zalimleri sağ komayız...”

“Onlardan yeniçeri yoldaşlar da hoşnut değildir...”

“Ne olacak sanki... Gerekirse yeniçeriyle cenkleşiriz!”

“Yeni vezir, yüzünde iman nuru olan mert bir devletlidir...”

“Müftü efendi de o zalimlerden yüz çevirmiştir...”

“Bre kılıcım, tüfeğim nerededir, çıkarın!..”

“Yarınki gün din ve devlet ve padişah yolunda hizmet günüdür...”

“Devlete musallat olmuş zalimleri tepelemek için gaza gündür...”

“...”

O pazartesi günü, 21 Ağustos 1651, ayaklanan İstanbul halkının, müftü efendiyi de alarak saraya yürüdüğünü haber alınca, ocak ağaları da Aksaray’daki büyük kışlanın camiinde toplanmışlar, bütün yeniçerileri silahlandırmışlardı. Kösem’in sadık bendesi Bostancıbaşı Derviş Âşık Ali Ağa da, türlü türlü kılıklara soktuğu bostancı neferleri, sarayın küçük oğrun kapılarından çıkarıp kışladaki ağalara, sarayda olup bitenler hakkında haberler uçuruyordu.

Ama halk ertesi salı günü toplanamadı, İstanbul ocak ağalarının elindeydi.

Salı gününün olayları

O pazartesi günü, halk saray avlularını boşalttığı zaman ortalık iyice kararmıştı. Yeni vezir ile müftüye Arz Odası’nda bir iftar sofrası kurulmuştu ki, Bostancıbaşı Derviş Âşık Ali Ağa, Siyavuş Paşa’ya Kösem’den bir ağız haberi getirdi:

“Sultanım...” dedi. “Koca valide hazretlerinin size teveccühleri çoktur... ‘Yarınki gün halkın cemiyeti olmazsa İstanbul’da ağaların sözü yürür, meydan onların olur’ derler... ‘Paşa hazretlerinin müftü efendiyi de alarak ağalara gitmesi ve onların hatırlarını hoş etmesi gerekir’ derler...”

Kösem, çocuk padişahıktan sonra veziri de tehdit ediyordu, tehdit ediyordu ama haklıydı, meydan ağalarının olursa, Siyavuş Paşa'nın durumu çok müşkül olurdu.

İftardan sonra vezir ile müftü ocak ağalarının toplanmış oldukları kışladaki Orta Camii'ne gittiler. Vezirin geldiği haber verilince hepsi Siyavuş Paşa'yı kapıdan karşıladılar, fakat hepsinin de suratları asıktı. Koca Bektaş, mektep hocasının çocuk azarlaması gibi:

"Paşa kardeş... Vezirliği kabul ettin ama, iyi etmedin!.." dedi.

Uzun boylu, yakışıklı ve mert bir adam olan Paşa da kaşlarını çatı:

"Neden?" diye sordu.

"Bizimle müşavere etmeden sana vezirliği kim verdi?"

Haddini tecavüz eden Bektaş'a gözlerini diken Siyavuş Paşa:

"Bektaş... Sen beni kim bilirsin!.." diye bağırды. "Vezirliği ben istemedim, padişahımız mührünü kendi mübarek eliyle verdi, ben de kabul ettim..."

Bektaş Ağa, vezirin sert hitabına aldırmadı:

"Allah mübarek etsin ama, eğer bizimle meşveret etmeden bir iş yaparsan vezirlik edemezsin, bunu iyi bilesin!.." dedi.

Sadrazam sözü uzatmaya tenezzül etmedi:

"Ben padişahımızın veziriyim... Padişahımız ne ferman ederse onu yaparım... Bizim ve sizin boynumuz padişahımızın keskin kılıcı altında kıldan incedir... Sizler de bunu iyi bilirsiniz... Cümleiniz kalplerinizi hoşça tutun, benden size kahpece zarar gelmez..." dedi ve çıktı gitti.

Belliydi ki ağalar başlarının kaygısına düşmüşlerdi. Kösem Sultan'dan adamı Koca Bektaş'a "Yarınki gün için mutlaka tedbir alın" diye bir kâğıt gelmişti. Teravihten sonra İstanbul'un bütün sokak başları yeniçeri devriyeleri tarafından tutuldu. Salı günü sabahı alaca aydınlıkta sokağa fırlayan İstanbullular yeniçeri palalarıyla karşılaştı:

"Dön geri!"

"Mescide namaza gideriz..."

İsrar edenler dayak yedi, birkaç yerde de kan döküldü.

Şehre silahla hâkim olan ocak ağaları karşısında İstanbul halkı sindi, fakat halkın yüreğindeki heyecan devam ediyordu. O salı günü dükkânlar, çarşılar açılmadı. Bekâr hanları, bekâr odaları birer arı kovanı gibi kaynaştı, herkesin ağzında aynı sözler dolaşıyordu:

“Başımız yoktur... Başsız cemiyet olmaz!”

“Bugün olmadı ise yarınki gün olur, yarınki gün de olmazsa ertesi gün olur!”

“Ağaların zevali yakındır...”

“Ağaların zevali yakındır ama, olmaya ki masum padişahımıza ve anasına bir zarar erişer...”

“Zalimin zulmü varsa mazlumun Allahı var...”

“Gayrı bize baş olacak padişahımızdır!”

“Ve padişahımızın anası sultan hazretleridir!”

“Hemen işaretini bekleyelim...”

O salı günü sinmiş olan koca şehir kulakları tellal sesinde, padişahın ve anasından bir emir, davet bekledi... Sancak-ı şerif altına bir davet.

O gün Saraçhane Kâhyası Ramazan Dede'nin yakalanıp idam edildiği haberi yayıldı, sonra meydan sözcüsü ihtiyarın kaçıp saklandığı öğrenildi:

“Vezire kaçmış sığınmış...”

“Ağalar Paşa'dan istemiş ama Paşa vermemiş...”

“Paşa da ağaların hilafındadır...”

“...”

“...”

“...”

Tellal sesleri duyuldu ama, Karaçavuş Mustafa Ağa'nın çıkarttığı yeniçeri tellallarıydı:

“Dükkânlarınızı açın! Dükkânınızı açmayana siyaset vardır!”

O zamanlar çarşı boylarındaki dükkânların üstleri çırac ve kalfaların barındığı bekâr odalarıydı. Korktular, dükkânlardan tahta kepenkler kaldırıldı, ama kapılar açılmadı. Büyük imalathanelerin bulunduğu hanlarda ise kapılar yarı açıldı, emir yerine gelsin diye aralandı.

O gün akşama doğru, içinde, zıpırlıklarıyla tanınmış beş yüzden fazla eli bıçaklı pabuççu ve terlikçi bekârı yiğitlerin bulunduğu Mercan odalarında bir vaka oldu. Bir şahbaz delikanlı tellala:

“Kapıyı açmazsak bize siyaset edecek kimdir?” diye sordu.

Tellal:

“Yeniçeri ağasıdır!” dedi.

“O ağa yalan söylemiş... Padişahımızın fermanı olmayınca biz dükkân açmayız!”

Ve terlikçi, pabuççu dilaverleri sokağa fırlayıp: “Vurun şu pezevengi... Tepeleyin şu gididi...” diye tellala hücum etmiş, adam canını zor kurtarıp kaçmıştı.

Yeniçeri ağaları vakayı haber alınca peşlerinden iki bin yeniçeri ile Paşakapısı’na gitti. Üçünün de yüzünden gazap akıyordu. Koca Bektaş:

“Devletli vezir, kalk yola çık, dükkânları açtır, açmayanı siyaset et!” dedi.

Çarşamba gününün olayları

Ağaların yüzleri gazaplı, fakat yürekleri korku içindeydi. Dükkânları, çarşıları açtıracak kuvvete sahip olmadıklarını anlamışlardı. Peşlerindeki iki bin yeniçeriye güvenemiyorlardı, Paşakapısı’na değil, Mercan bekâr odalarına gideceklerdi. Bektaş Ağa uzunca konuştu:

“Mercan odalarında ve Yolgeçen odalarında ve Saraçhane’de ve Simkeşhane’de ve Gedikpaşa odalarında ve Atpazarı odalarında ve cümle hanlarda kırk beş bin bekâr uşakı kapıları kapayıp ‘Allah yektir yek’ diyerek naralar vurup pür silah hazır dururlarmış... Bunun manası nedir devletli vezir?.. Elbette ki şimdi kalkarsın ve kapıları açtırırsın...” dedi.

Siyavuş Paşa sakın:

“Bre Koca Bektaş... Akşam oldu, ezan okunacak... Bu vakitte çarşı, han, oda, dükkân kapısı açtırılır mı?.. Yüreğinizi serin tutun... Sabah ola hayrola... Yarınki gün kola çıkarım... Başüstüne!” dedi.

Ocak ağaları, vezirin “Başüstüne” demesinin bir alay olduğunu fark ettiler, ama ses çıkaramadılar.

Sadrazam çarşamba günü sabahı yanına mahrem adamlarından yalnız dört kişi alarak kola çıktı ve doğruca Mercan odalarına gitti:

“Terlikçi şahbazları, pabuççu yiğitleri... Kapıları ve dükkânları neden açmazsınız?.. Sevgili ve şefkatli padişahımızın fermanıdır açın!” dedi.

Kapılar ve dükkânlar derhal açıldı. İçlerinden biri:

“Devletli vezir... Hak söyleyeni ne yaparsın?.. Siyaset eder misin?..” dedi.

“Biz fitnecileri siyaset ederiz... Hak sözü dinleriz.”

Soran yirmi yaşlarında bir terlikçi kalfasıydı. Başında keçe külah, sinesi açık, ayakları çıplak, pırpır kılıklı, fakat kuşağında koca bir saldıma vardı:

“Devletli vezir... ‘Padişahımızın fermanı vardır’ dedin, bizim kaç tane padişahımız vardır?”

“Benim de, sizin de padişahımız bir tanedir... Şevketli, azametli Sultan IV. Mehmed Han’dır.”

“Ya koca valide sultan ile Koca Bektaş Ağa, Karaçavuş Ağa ve Çelebi Ağa bu Âl-i Osman Devleti’nde ve bu İstanbul şehrinde padişahlık davasında değil midirler?”

Vezir, pırpır delikanlıya cevap vermedi, ortaya hitap etti:

“Şahbazlar... Yiğitler... Deveyi gördünüz mü?” dedi

Vezirin adamları da dahil, oradakilerin hepsi:

“Vallah, billah görmedik, duymadık...” dediler.

“Ben de görmedim, söylemedim...”

Vezirin yüzünde manalı bir tebessüm belirdi, gözlerinden de iki üç damla yaş döküldü ve titreyen bir sesle bir ilahi söyledi:

Nagâh açılır perde

Derman erişir derde

Görelim Mevla neyler

Neylerse güzel eyler

Vezirin söylediği bu ilahi 1651 Ağustos ihtilalinin parolası oldu.

Çarşamba günü öğleden sonra İstanbul şehri günlük tabii hayatına dönmüş göründü. Dükkânlar, çarşılar açıldı. Sokak başlarındaki karakollar ve şehri dolaşan devriyeler kalktı ve yeniçeriler kışlalarına döndüler. Fakat ocak ağaları hâlâ diken üstündeydi. Mercan odaları vakasını zihinlerinde her an büyütüyorlardı. Ve her gün birbirlerine verdikleri ziyafetler bahanesiyle baş başa verip, halkın ikinci bir ayaklanması karşısında ne yapacaklarını konuşuyorlardı. Muazzam servetlerini kaçırmak, yükte hafif pahada ağır hazineleriyle kaçmak imkânsızdı. Görebildikleri tek çıkar yol, icap ederse İstanbul’u kana boğarak mevkilerini muhafaza etmekte.

Yalnız ocak ağaları değil, saraydaki müttetikleri Kösem Sultan da huzursuzdu. Çarşamba günü akşamı Koca Bektaş Ağa, Kösem’den

bir mektup aldı. Koca valide sultan, müthiş bir karar vermiş ve o kararını kader birliği yaptığı ocak ağalarına büyük cesaretle bildiriyordu:

“Halkı ayaklanmaya tahrik eden, benim devletimi çekemeyen Turhan Valide Sultan’dır. O durdukça bize ve size rahat yoktur, kasti canımızadır. Bizim ve sizin can selametimiz, Sultan Mehmed’in ortadan kalkıp anasının Eski Saray’a gitmesindedir. Sultan Mehmed’in yerine kardeşi Sultan Süleyman padişah olursa, anası Dilaşub Sultan bir safdil ve meczup meşrep kadındır, validelik makamının hükmünü vermek sevdasında olmaz, devlet yine bizim ve sizin ellerimizde olur. Cuma günü hazır durasınız ve yeniçeriye de pür silah hazır tutasınız, Sultan Mehmed’e emr-i Hak vaki olması muhtemeldir. Mâni zuhur ederse, cumartesi günü yeniçeriye tahrikle Saray-ı Hümayun’a gelip Turhan’ın eli ayağı ve gözü kulağı dört nefer ağaların başlarını almak lazımdır. O dört nefer ağalar Uzun Süleyman, padişahın hocası Reyhan, Musahip İsmail ve Lala İbrahim’dir. Onların başını aldıktan sonra yeniçeri ayak diresin, ‘Padişahı da istemeyiz’ desin, Sultan Süleyman’ın padişah olması kolaydır. Turhan ve Turhanlılar durdukça bugün olmazsa yarın, yarın olmazsa ertesi gün İstanbul’un yine ayaklanacağı muhakkaktır. Halk ilahiler okur, *Nagâh açılır perde / Derman erişir derde* dermiş ki hayra alamet değildir...”

“Cuma günü Sultan Mehmed’e emr-i Hak vaki olması muhtemeldir” demek nasıl laftı?.. Kösem Sultan bir müneccim, bir falcı mıydı ki çarşamba günü akşamından küçük padişahın cuma günü öleceğini haber veriyordu?

Köşem, cuma günü Sultan Mehmed’e sarayda bir suikast yapılacağını açıkça, korkmadan yazıyordu ve suikastın muvaffak olacağından da emin görünüyordu.

Koca Bektaş mektubu yok etti ve ağalar “Koca validenin devletinin devamı, bizim devletimizin devamıdır” dediler.

Kösem’in talimatına uyarak Karaçavuş Mustafa, yeniçeri ağası, bütün çorbacıları ve odabaşlıları topladı:

“Ağalar...” dedi. “Cumartesi günü seher vakti cümle yoldaşları silahlandırıp hazır edesiniz... Saray-ı Hümayun’a varıp İstanbul halkını üzerimize ayaklandıran fitnecileri padişahımızdan istememiz kararlaştırmıştır...”

Bir rüya hikâyesi

Ramazan'ın on dördüncü perşembe gecesi, sarayda sahur yenmiş ve herkes perşembe gününün orucuna niyet etmiş, yatmıştı. Üçüncü avluda Arz Odası'nın alt tarafına konmuş bir "kûs-i şahî", büyük cenk davulu imsak vaktini bildirdikten sonra saray derin bir sessizliğe gömülmüştü.

Kösem Sultan'ın dairesinde yan yana üç cariye odası vardı, her odada bir kalfanın nezaretinde onar kız yatardı. Bir zamandan beri her gece kahve ocağına da üç yatak seriliyordu, birinde bir kalfa, öbür ikisinde de iki kız yatıyordu, kızlardan biri, sinir hastasıydı, "Melekî", güzel bir zülüflü baltacı oğlanın yoluna çıkarak yüzüne baktığı için Kösem'in emriyle saçları oğlan gibi, hayır, fahişeler gibi kırkılmış olan Çerkez kızı, durmadan ağlıyordu. Bir gün Kösem Melekî'nin kalfasına:

"Bu kız bana iç yarası oldu, helallik dileyip ağır çeyizle çıkarıp kocaya vereceğim, saçlarının uzamasını beklerim..." demişti.

Kalfası da:

"Kızım ne ağlarsın... Saç dediğin nedir ki, üç aya kalmaz beline iner. Koca valide hazretleri yaptığına pişman olup senden helallik diler... Seni ağır çeyizle donatıp kocaya verecek. Bir nevcivan şahbaz yiğitle sefalar sürersin..." diyordu.

O gece Melekî bir rüya gördü, kendisine gaip ten seslendiler, "Ne yatarsın... Kalk, padişahımızı helak edecekler..." diye.

Kalfası ve öbür cariye uyuyordu. Ortalıkta çıt yoktu. Saçları kırk kırk başını avuçları içine alarak düşündü, acı ses hâlâ kulaklarındaydı.

Belki bir cinnet nöbeti geçiriyordu, ani bir kararla kalktı; kırk kırk saçlı başına sımsıkı bir yemeni sarılmış, üstünde ayaklarına düşmüş bir gecelik entarisi ve ayakları çıplaktı. Ayaklarının ucuna basarak odadan usulca çıktı, nereye gidiyordu? Bilmiyordu.

Çıktığı koridorun bitiminde Kösem Sultan'ın yatak odası vardı. Koca valide sultanın kapısı önünde de Beşir Oğlan, 15 yaşındaki küçük zenci köle yatardı, öyle ki Beşir'in üstüne basmadan Kösem'in odasına girilemezdi.

Beşir'in yatağı boştu ve Kösem Sultan'ın yatak odasının kapısı da aralıktı. Yatak odasına ikinci bir kapıdan geçilerek giriliyordu, o

ikinci kapının altından da bir ışık görölüyordu. Ne yaptığını, nereye gittiğini bilmeyen kız, çıplak ayaklarının parmaklarına basarak aralık kapıdan girdi. Kösem Sultan, köle Beşir'le konuşuyordu, Melekî dinledi: "Bunların ikisinde de zehr-i katil şerbetler vardır... Gün ışımadan Helvacıbaşı Üveys Ağa'ya götüreceksin... Muhkem tembih et, birini padişahın iftariyesine koysun..."

Kız daha fazla dinleyemedi, yine bir hayal sessizliğiyle kaçtı, o odalarına gitti ve yatağına girdi. Ya yakalansaydı? Perşembe sabahı Harem'de bir haber yayılacaktı. "Akılla zoru olan Çerkez Melekî kendisini asmış..." diye.

Ne müthiş bir şey öğrenmişti. Yoksa hâlâ rüya mı görüyordu?.. Odadan çıkması, koca valide sultanın odasına gitmesi, orada duydukları da hep rüya mıydı?..

Melekî'nin içine girip çöreklenerek yatmış kin yılını başkaldırmıştı: Zehr-i katil şerbet... Helvacıbaşı Üveys Ağa... Padişahın iftariyesi!

Kösem Sultan, sabahın erken saatinde dairesinden çıkmış, âdetiydi, yatak odasını eliyle kilitler ve anahtarını beline sokardı, yine öyle yapmış ve şehzadeler dairesine gitmiş. Melekî, kalfasına:

"Kalfacığım, içimde bir sıkıntı var... Azıcık Valide Taşlığı'na çıkayım... Koca valide hazretleri dönmeden gelirim..." diye yalvardı.

O kadar masumdu ki kalfası izin verdi.

Koca taşlıkta kimsecikler yoktu. O taşlık üzerinde Turhan Sultan'ın dairesinin kapısı kapalıydı. Vurdu, ses yok, vurdu, yine ses yok... Heyecan içinde kapıyı ısrarla yumrukladı, neden sonra içerden bir kadın sesi duydu:

"Kimsin?"

"Aç... Aç... Koca validenin saçlarını kıktığı kız... Haberim var... Çabuk aç..."

"Bekle..."

Melekî korku içinde bekledi. Ya takip edilmişse? Kendisini Turhan Sultan'ın kapısı önünde görürlerse? Kösem Sultan'a ne cevap verebilirdi?

Saraya geldiği günden beri kaç kişiden kaç defa dinlemişti, saçlarını fahişeler gibi kıktıran Kösem Sultan, öz evladını cellada vermiş kadındı.

Kapı aralandı, taşlık bomboştu, Melekî içeri girdi, Turhan Sultan'ı ilk defa görüyordu. Genç kadın da merak ve heyecan içindeydi:

“Gel bakalım kızım... Hayırlı inşallah...” dedi.

Küçük Çerkez kızı rüyasını ve gece duyduklarını çarçabuk anlattı. Bu buluşma ve konuşma üç dakika bile sürmedi. Ve Kösemlilerden kimsenin haberi olmadı.

Turhan Sultan, padişaha hazırlanan suikast meselesini oğlu padişahıtan önce Uzun Süleyman Ağa'yla konuştu. Dev yapılı zenci, hayret ve dehşet içinde kaldı:

“Helvacıbaşı bir Müslüman adamdır... Helvahaneye gideyim. Ahvali bir teftiş edeyim... Bakalım ne renk görünür...” dedi.

Yüz nefer helvahaneli, Süleyman Ağa'yı karşılarında görünce şaşkırdılar. Zenci, etrafına şöyle bir göz attı, gözlerini helvahanelilerin yüzlerinde dolaştırdı. Hepsisi Anadolu halkından, saf, temiz yüzlerdi. Padişahlarının iftar şeratine zehir katabilecek canı yüzü yoktu aralarında. Sonra:

“Üveys Ağa neredir?..” diye sordu.

Sakalı matruş, pos bıyıkları ağarmış ellilik bir adam:

“Biz de ustayı bekleriz...” dedi.

“Sen bu helvahanede kim olursun?”

“Üveys Ağa'nın başyamağı olurum...”

“Ustanın nerde olduğunu bilmez misin?”

“Seher vakti 'Ayasofya'ya namaza giderim” diye çıktı.”

“Başka bir şey söylemedi mi?”

Başyamağın gözlerinde korku ifade eden bir bakış değişikliği oldu ve bu, Süleyman Ağa'nın gözünden kaçmadı, kocaman ellerini iki defa çırparak:

“Halvettir!..” dedi.

Helvacıbaşı Üveys Ağa hikâyesi

Adı helvahaneydi, bölüm bölüm olup sarayın helva, şerbet, reçel ve her türlü tatlı imalathanesiydi. Uzun Süleyman Ağa gibi Harem'in en büyük bir ağasının “Halvettir” emri üzerine helvahaneliler o büyük imalathanenin öbür bölmelerine çekildiler ve başyamağı zenci ağayla yalnız bıraktılar, onlar da şöylece konuştular:

“Koca valide sultanın, Üveys Ağa’ya yolladığı iki şişe şerbet zehiri ne oldu? Üveys nerededir?”

“Ağa hazretleri... Başımdan korkarım...”

“Korkma... Ümmet-i Muhammed’in nur-i didesi padişahımıza sadakatle hizmet edenlere zarar vermez...”

“Üveys Ağa firar etti...”

“...”

“Seher vakti aptes alırdı, ben de ibrikle su dökerdim... Koca valide hazretleri tarafından Beşir dedikleri kara oğlan geldi, bizim us-tayla halvet oldu...”

“...”

“Beşir gittikte ustanın eli ayağı tutmaz oldu... Titrerdi... ‘Bana vebali çok ağır bir iş yüklediler. Yapamam... Şu anda firar ederim...’ dedi.”

“...”

“Koca valide hazretleri, Beşir’le zehir göndermiş... Üveys Ağa, koynundan iki billur şişe çıkardı, bulaşık yalağında taşa çaldı, şişeleri kırdı... ‘Padişahın şerbetine katacağın’ demişler...”

“...”

“Üveys Ağa’ya bu maddeyi iki gün evvel koca valide hazretleri kendisi çağırıp sipariş etmiş... Karşılığında Mısır valiliğini vaat etmiş. ‘Yahut ki başından vazgeç...’ demiş.”

“...”

“Üveys Ağa, ‘Ben masum padişahımıza kıyamam’ dedi... Şişeleri taşa çaldıktan sonra kıyafetini tebdil edip parasını alıp saraydan çıktı gitti...”

Uzun Süleyman Ağa, başyamağın sözünü kesmeden dinlemişti:

“Niçin gelip padişahımıza haber vermedi?” dedi.

“Onu ben de söyledim... Üveys Ağa, ‘Koca valide yedi başlı, yedi canlı ejderhadır, korkarım... Ben sadakatimi gösterdim...’ dedi.”

“Ya sen niçin gelmedin?”

“Ağa hazretleri... Ben ne makule adamım ki, padişah huzuruna varayım... Ben de heybemi hazırladım... Bu gece de ben firar edecektim...”

“Bu maddeyi cümle helvahaneli bilirler mi?”

“Yok, benden gayrı bilen yoktur...”

“Yine de bilmesinler. Kapıları muhkem kapayın... İçeri kimseyi almayın... Herkes hizmetinde olsun...”

Uzun Süleyman Ağa gidince helvahanenin kapıları kapandı, öylesine ki, arkalarına demir kolları vurulduktan başka kocaman kütükler de dayandı.

Turhanlılar o perşembe gününü heyecan içinde akşamladılar. Küçük, çocuk padişahın hiçbir şeyden haberi olmadı.

Lala İbrahim Ağa, padişaha mahsus yemeklerin hazırlandığı Kuşhane Mutfağı'na gitti. Tuzuna, biberine, suyuna, soğanına ve çiğ etine varınca her şeyden önce aşçılara ve yamaklara yedirterek pişirilen yemeklerin başında durdu ve yemek tablasını kendi aldı götürdü. Mutfaktakiler bir mana veremediler, ama herhalde sarayda fevkalade bir şeyler oluyordu.

Hoca Reyhan Ağa, tebdil-i kıyafetle saraydan çıkıp çarşıdan iftariye tedarik edip geldi.

Musahip İsmail Ağa da bütün gün Enderun oğlanları arasında dolaştı. Uzun Süleyman Ağa da Kösem'in dairesini göz hapsine aldırttı.

Üveys Ağa'nın firarından Kösem'in haberi yoktu. Bütün gün Şehzade Süleyman'ın kendi yönünden cülus hazırlıklarıyla uğraştı. Yeni padişaha, anası Dilaşub Sultan'a, bütün Harem halkına ve Enderun ağalarına, sarayın dış hizmet ocaklarının ağalarına, sadrazama, vezirlere, divan erkânına, müftüye, ulema, efendilere ve müttefiki ocak ağalarına vereceği hediyeleri hazırladı. Küçük Sultan Mehmed'in gömüleceği yeri bile kararlaştırdı, Sultan I. Mustafa'nın türbesinde babası Sultan İbrahim'in ayak ucuna gömülecekti.

Akşama doğru yorgunluğun ve orucun da tesiriyle üstüne bir sinirlilik geldi, cariyelerine, kalfalarına bağırıp çağırdı. Akşam ezanı okunurken asabiyet ve telaşı son haddini buldu. Sultan Mehmed zehirli şerbeti içecek, zehirli reçelden de yiyecek ve on dakika sonra yıldırımla vurulmuş gibi ölecekti. Turhanlılar neye uğradıklarını anlayamayacaklar, Kösem, bütün azamet ve heybetiyle saraya hâkim olacaktı.

Padişahın o perşembe akşamı Bağdat Kasrı'nda iftar edeceğini öğrenmişti. Küçük Zenci Beşir'i de o tarafa gözcü koymuştu, ilk feryat üzerine koşup haber verecekti.

İftarın üstünden yarım saat geçti, padişah akşam yemeğini de yedi, bir yarım saat de onun üstünden geçti, ses çıkmadı. Kösem Sultan'ı

bir düşünce aldı. Üveys Ağa'nın ihanetini ancak o zaman anladı. Mahrem bendelerinden Zenci Bilal'i helvahaneye yolladı. Sahura kadar kapıları açık duran helvahane kapalıydı. Bilal Ağa kapıyı vurdu, açtıramadı ama bir helvahaneliyle konuştu:

"Kimsin?"

"Koca valide sultan hazretlerinin adamıyım. Üveys Ağa'yı isterim..."

"Usta yoktur!"

"Nerdedir?"

"Bilmeyiz... Sabah namazına Ayasofya'ya gitmişti, saraya dönmemiştir."

Bu haberi aldığı zaman Kösem "Bunu herifin yanında komasam gerek..." dedi, dedi ama içine de bir kurt girdi. Üveys Ağa emrini yerine getirmeyerek sadece kaçmakla mı yetinmişti, yoksa müthiş suikastı padişah tarafına haber de vermiş miydi?

Cuma gününün olayları

Kösem Sultan o gece uyumadı, uyuyamadı.

Koca valide sultanın dairesi, bir koridor üzerinde üç cariyeye odası, bir kahve ocağı ve Kösem'in kendi yerinden ibaretti. Kendi yeri dediğimiz kısım da bir yatak odası, bir yemek odası ve bir oturma odasından teşekkül etmişti. Bugün mevcut değildir. Kösem'in uykusuz geçen gecesinden on yıl kadar sonra büyük bir Harem yangınında yanmış, yok olmuştur.

Sahurdan sonra koca valide sultan yatak odasına gitmeyip oturma odasına çekilince bir kalfa ile üç cariyeye de yatmadılar, herhangi bir emrine, hizmetine koşmak için odasının bir köşesine çekilip oturdular. O üç cariyeye arasında küçük Çerkez kızı Melekî de vardı.

Sabaha karşıydı, yazı çekmecesini istedi ve uzun bir mektup yazdı, yazdığı o uzun mektup üzerinde tashihler yaptı. Gün ışığında mektubunu beyaza çekti, müsveddeyi, o gün yok etmek üzere yazı çekmecesine attı, beyaza çekilmiş suretini de mahremi Zenci Bilal'e verdi, "Bildığın yere götür" dedi.

Mektup Koca Bektaş Ağa'ya yazılmıştı. Kösem Sultan artık kumarda son kozunu sürmüştü:

“Sen ki Âl-i Osman’ın dostu, devletin müsteşarı ve yeniçerilerin inandığı Bektaş Ağa’sın... Bilmiş olasın ki Sultan Mehmed tahtta oldukça bana ve sizlere uyku haramdır... Bunca yıldır ettiğimiz hizmetleri bilmezler... Asker Sultan İbrahim’i istemeyip ayaklandığında, başına sarığını kendi elimle sarıp ‘İşte padişahınız şu sabi masumdur’ diye kafesten çıkartıp tahta oturttuğumu unutup beni ve sizleri şu erazil ayaklanmasında hamal ve bakkal ve pabuççu ve yemenici ve kayıkçı ve emsali tabanı yarık güruhunun dillerine düşürdüler... Turhanlılar hâlâ rahat durmayıp fitneyi yeniden tahrike çalışırlar... Ahir ömrümüzde zillet ve minnet ekecek değilim... Benim saltanat ve devletle pazarlığım kayd-i hayat iledir.

Âlemi velveleye vermeden Sultan Mehmed’i ortadan kaldırıp tahtı Şehzade Süleyman’a verelim dedik... Helvacıbaşı Üveys dedikleri ahmak önce itaat etmişken hainlik etmiş, yapacağı işi yapmayıp saraydan firar etmiştir... İş, siz ağalara ve yeniçeriye kalmıştır... Davayı kılıç halledecektir.

Bu mektubu cuma günü seher vaktinde yazarım. Yarınki cumartesi günü Müftü Aziz’i ulemayla saraya gönderip Turhanlı fitnecilerden Uzun Süleyman ve Hoca Reyhan ve Musahip İbrahim ve Lala İsmail’in kellerini padişahıtan isteyin... Sultan Mehmed o adamları size teslim etmez... Sizler de tamam tedarik üzere olup gece yarım oldukça yeniçeriyle saraya gelin.

Bu tarafta Bostancıbaşı Derviş Ali Ağa tazelik çağında ocağınız nimetiyle beslenmiştir ve bizim yolumuza baş koymuş sadık bendemizdir. Hasbahçe’nin cümle oğrun kapılarını (kapıcısı bulunmayan, bekçisi olmayan küçük kapılarını) gece açık bırakacaktır, yeniçeri o kapılardan girer.

Ali Ağa sair bostancıları koğuşlarında muhkem kapatır... Endurun ağalarının da gece koğuşlarında olup kapılarının kilitli olması kadim kanundur.

Mahremimiz Amber Ağa sizleri Kuşhane Kapısı’ndan Harem’e alıp Sultan Mehmed ile anasının olduğu yeri gösterecektir... Büyük iş siz ağaların kılıcına kalır... Bu bizim yapacağımız son iştir. Yoksa biz ve siz İstanbul erazili pençesinde can verimiz ve cesetlerimiz çınar dallarına ayaklarımızdan asılır... İşte bu kadar, kaleyi içinden fethetmek gerekmiştir.”

Kösem Sultan bu mektubu yazdıktan sonra biraz sükûnet buldu. Zenci Bilal mektubu Koca Bektaş'a götürürken koca valide sultan da uykusuz ve yorgun ve oruçlu, yatak odasına çekildi.

Melekî fırsat gözledi, tam öğle zamanıydı, Kösem'in oturma odasını boş buldu ve yazı çekmecesinden mektubun müsveddesini alıp koynuna attı. Belki on dakika sürmedi mektup kızın koynundan Turhanlı bir cariyenin koynuna, onun koynundan Turhan Sultan'ın eline geçti, okundu ve aynı yollardan tekrar yerine, yazı çekmecesine döndü. Az sonra da Çerkez Melekî, koca valide sultan dairesinden kayboldu, artık yapılacak işi kalmamıştı, Turhan Valide Sultan'ın dairesine kaçmış ve orada saklanmıştı. Kızın kaybolduğu Kösem'e haber verildiğinde koca valide sultan telaşlandı, mektubunun müsveddesini çekmeceye bıraktığını hatırladı, hemen çekmeceye baktı, mektup yerindeydi. Rahat bir nefes aldı ve kâğıdı yakarak yok etti.

Cuma günü, fırtınalara alamet sinir gerici ağır hava altında geçti.

Kösem'in mektubunu alan Koca Bektaş Ağa, Ağakapısı'nda Yeniçeri Ağası Karaçavuş Mustafa Ağa ile Çelebi Mustafa Ağa'ya koştu. Yeniçeri ağası bütün çorbacılarla konuşmuş, yeniçerinin kendilerine sadakatle bağlı olduğuna emindi. Kendi halkalarına dahil Samsuncubaşı Ömer Ağa'yı da alarak pazar gecesi saraya yapılacak baskın için 4.000 nefer yeniçeriye isimleriyle seçip tespit ettiler, hepsi yeniçerilerin hezele ve hayta grubundan, her şenaat ve cinayeti göz kırpmadan işleyecek adamlardı.

Sarayda ise Sultan Mehmed büyük anasının idam fermanını yazmış ve Uzun Süleyman Ağa'ya vermişti, ferman zencinin koynundaydı:

"Ocak ağaları denilen zalimlerle ittifak üzere olup devletinin binasına fitne ateşi koyan, beni zehirletmeye teşebbüs eden ve tahtıma ve canıma kastı aşikâr olan Kösem Mahpeyker Sultan'ın izalesi ferman-ı hümayunum olmuştur. Bu madde için kimseye hiçbir şey sorulmayacaktır..."

Başta Bostancıbaşı Derviş Âşık Ali Ağa gelmek üzere, Has Oda-başı ağa, Başkapı Gulamı ağa, sarayda yirmi nefer kadar Kösem'in de isimleri bir deftere yazılmıştı, Kösem idam edildikten sonra da onlar temizlenecekti.

Yine o cuma günü İstanbul sokaklarında âşık kılıklı birtakım adamlar dolaşmaya başlamıştı, kahvehanelere dalıyorlar, hem avlu-

larında oturuyorlar, hamamların göbektaşlarına uzanıyorlar ve ilahi okuyorlardı:

Nagâh açılır perde
Derman erişir derde
Görelim Mevla neyler
Neylerse hayır eyler

Her yerde aynı ilahiyi duyanlar: “Dervişim... Sen kim olursun?” diye sormuyordu: “Padişahımın vekil-i mutlak vezirden işarettir... Silahlanalım...” diyordu.

Cumartesi gününün olayları

Hicri takvimle 16 Ramazan 1061, Miladi takvimle 3 Eylül 1651 Cumartesi günü sabahı ocak ağaları Şeyhülislam Karaçelebizade Abdülaziz Efendi’yi Ağakapısı’na getirttiler. Koca Bektaş Ağa, kaşları çatık, azametli ve mağrur, müftü efendiye paylar gibi hitap etti:

“Aziz Efendi... Geçen vakada şehirlinin önüne düşüp saraya vardığını unutmuşlardan değiliz... Ama bizler gün görmüşüzdür, şu sakalımız değirmende ağarmamıştır... O maddeye balmumu yapıştırmadık da efendi hazretlerini cebren alıp götürmüşlerdir dedik... Şimdi sizin de bize olan muhabbetinizi görmek isteriz... Ulemanın kibarından efendilerle saraya gidip padişahımızdan şu dört nefer müfsit ağaları bizim için iste...” dedi.

Aziz Efendi:

“Ne olacak... Elçiliktir... Giderim...” dedi.

Ağakapısı’ndan yollanan atlı ulaklarla ulemadan elli kişi davet edildi. Çağırılanların ancak onu geldi. Ulaklar kırk kapıdan türlü bahanelerle savuldular. “Efendi yoktur, nerededir bilmeyiz...” “Efendi Bursa’dadır...” “Efendi çiftliktedir...” denildi.

Yanında on efendiyle saraya giden müftüyü Sultan Mehmed Bağdat Kasrı önündeki taşlıkta ayakta kabul etti. Karaçelebizade sözde:

“Padişahım... Elçiye zeval yoktur...” diye başlarken talim edilmiş padişah Aziz Efendi’nin sözünü kesti:

“Sizler Etmeydanı padişahlarının elçileri misiniz?...” dedi.

Efendiler donakaldılar... Tüysüz çocuk padişah, Aziz Efendi'nin elinde tuttuğu bir kâğıdı işaretle:

"Efendi... Elindeki kâğıt nedir?.." diye sordu.

Şaşırmış olan Karaçelebizade kekeleyerek:

"Padişahım... Ocağın ağaları kulların mübarek ayaklarına yüz göz sürerler ve senden bu kâğıtta yazılı dört nefer ağalarını isterler..." dedi.

Sultan Mehmed müftünün elinden kâğıdı aldı, şöyle kayıtsız bir göz attı, alaylı bir tebessümle: "Bakalım... Düşünelim..." dedi ve sonra birden kaşları çatıldı:

"Efendi... Şeyhülislamda vakar şarttır. Senin hafifliğin ilminle yakışık almaz... Şehirli ve esnaf cemiyetle Saray-ı Hümayunuma gelir, önleri sıra zorbabaşısı gibi seni getirirler... Ocağın ağaları benden dört nefer günahsızın başlarını isterler peşine şu adamları takıp yine sen gelirsin... Sen müftü müsün, yoksa şamar oğlanı mısın!.." dedi.

Ve cevap beklemeden Mabeyn Kapısı'na, Harem'e doğru yürüdü. Koltuklarından tutarak ecdadının tahtına oturttuğu çocuktan gördüğü bu hakaret Karaçelebizade'ye o kadar ağır bir darbe oldu ki, kısa boyu ve şişman gövdesiyle olduğu yere çöktü. Ecdadından kalmış büyük bir servetin sayesinde hususi hayatı bir hükümdar haşmeti içinde geçen Aziz Efendi çok hassas bir adamdı, yanında silahı olsaydı, belki orada intihar edebilirdi. Yanındaki efendilerden ikisi koltuklarına girerek Babü's-saade'ye kadar adeta sürüyerek götürdüler. Orada uşaklarının yardımıyla atına bindirildi ve ortak Ağakapısı'na dönmedi, Davutpaşa İskelesi'ndeki konağına gitti, oraya da nasıl gitti bilmedi, at üstünde, fakat baygın gibiydi.

Ağalar da Müftü Efendi'nin padişahı gördüğü hakareti yanındaki efendilerden öğrendiler ve sevindiler, "Aziz'den bize muhalefet ihtimali kalmamıştır. Gördüğü hakareten sonra o da bizim ittifakımıza girmiştir... İsteyeceğimiz fetvaları hiç düşünmeden verecektir..." dediler. Sonra hatırını sordurmak için konağına adam gönderdiler: "Efendi gam yemesin... Padişah onu bugün müftülükten azletse bile Aziz Efendi yarın yine müftüdür... Yarın sabah bizden müjde beklesin... Onun dahi intikamını alırız..." dediler.

Müftü Efendi'yi ağır hakaretle saraydan adeta kovmuş olan Sultan Mehmed, Harem'de doğruca anasının yanına gitmişti. Turhan

Sultan, Uzun Süleyman Ağa'nın tembihi üzerine dairesinin bütün kapılarını kilitledi.

O cumartesi gününü ertesi pazar gününe bağlayan gece, gece yarısından sonra saray yeniçeri ağaları tarafından basılacaktı. Çocuk padişah ile anasını korursa Enderun ağaları, Enderun'un "zülüflü içoğlanları", zülüflü baltacılar, aşçılar ve yamakları, helvahaneliler, bostancı kayıkçılar, "hamlacılar", bostancı bahçıvanlar koruyacaktı. Cumartesi gününün geri kalan saatlerini Turhan Sultan'ın dört sadık adamı, biri zenci hadım Uzun Süleyman, üçü de ak hadım, Hoca Reyhan, Musahip İsmail ve Lala İbrahim ağalar saray halkıyla temaslarla geçirdi. Dördünün de koynunda Kösem'in Koca Bektaş'a yolladığı mektubun bir sureti vardı.

Ak hadımlar Enderun'da dolaştılar. Kırk nefer, Has Odalı ağadan bir köşede gizlice kiminle konuştularsa hepsinden hemen aynı cevabı aldılar: "Bizim odabaşı (koğuş zabiti) Kösemlidir, ama bizler padişahımızın yolunda başımızı veririz. Padişahımızı korumak için her ne ki ferman ederseniz hazırız..." dediler.

Uzun Süleyman Ağa, Zülüflü Baltacılar Ağası Mahmud Ağa sarayda mert bir adam olarak tanınmıştı, onunla mahrem bir konuşma yaptı, bu konuşmada Mahmud Ağa'nın, "Manevi oğlumdur" dediği ve sarayda "Baltacı Güzeli" lakabıyla tanınan Kuşçu Mehmed de bulundu. Süleyman Ağa önce Kösem'in mektubunu okudu. Mahmud Ağa ile evlatlığı dehşet içinde dinlediler:

"Masum padişahımıza babası Sultan İbrahim'e yaptıkları gibi göz göre göre kastedecekler... Siz buna razı mısınız?"

"Hâşâ... Allah şahidim olsun, padişahımızın uğrunda başımı veriririm... Her biri âdem ejderhası yüz yirmi neferim vardır... Söyle Ağa hazretleri, padişahımızın bize fermanı nedir, hepimiz onun için ölüm eri olalım..."

Süleyman Ağa okuduğu mektup suretinin nasıl ele geçtiğini anlattı ve bu arada küçük Çerkez Kızı Melekî'nin adı geçti, Kuşçu Mehmed kulak kesildi:

"Masume bir bakireyken koca validenin gazabına gelmiştir, saçlarını fahişe avrat gibi dibinden kırkmışlardır... Kız da fırsat bulmuş ve bu mektubu padişahımıza getirmiştir... Yoksa hiçbir şeyden habirimiz olmayacaktı..."

Kuşçu Mehmed dayanamadı, haddi olmadığı halde söze karıştı:
 “Ağa hazretleri ol masume kız şimdi nerededir?”

Süleyman Ağa güzel delikanlının merakla açılmış gözlerine bak-
 tı, Kuşçu Mehmed’in gözlerinde aşk alevleri vardı.

Uzun Süleyman Ağa, delikanlının emsalsiz güzelliğine o zaman dikkat etti ve hükmünü verdi: “Kızın saçları bu oğlanın yüzünden kesilmiştir” dedi, yanılmamıştı:

“Eşbehim... O masume şimdi padişahımızın anası Turhan Valide hazretlerinin kanadı altındadır.”

Delikanlı, pervasız:

“Ağa hazretleri... Bize okuduğun mektubu yazanın katli vacip-
 tir...” dedi.

Süleyman Ağa bu sefer koynundan Kösem Sultan’ın idam ferman-
 nını çıkarıp gösterdi:

“Öyledir eşbehim... Koca valide fermanlıdır!”

Kuşçu Mehmed gayet terbiyeli ve gayet serbest tavırla ilerledi,
 Süleyman Ağa’nın eteğini öptü:

“Gam çekme Ağa hazretleri...” dedi, “bizden tek can sağ kaldıkça
 padişahımızın kılına hata gelmez... Bostancı hainleri oğrun kapıla-
 rı yeniçerilere açarsa, padişahımızın zülüflü baltacı kulları da o kapı-
 ları **kaparlar**... Koynumdaki fermanın yerini bulması için bize senin
 hemen bir işaretin yeter...”

Süleyman Ağa, Kuşçu Mehmed’in aşk ateşi yanan gözlerini öptü:

“Padişahımızın ekmeği size helal olsun... Bu gece teravih namazı
 kılınıp saray halkı uykuya vardıktan bir saat sonra hazır olun... Ben
 gelir sizleri alırım...” dedi.

Zülüflü baltacılar için hazırlık, koğuşlarının duvarında asılı duran
 kılıçlarını almaktan ibaretti.

O cumartesi günü ocak ağalarının Ağakapısı’ndaki toplantısı gün
 boyunca sürdü. Devlet makamları paylaşıldı:

“Yeni padişahın mühr-i hümayunu Karaçavuş Mustafa Ağa kar-
 daşımıza alırız!”

“Koca Bektâş Ağa hazretleri Kubbealtı’nda ikinci vezir olur!”

“Çelebi Mustafa Ağa kardamız yeniçeri ağası olur ama, ona da
 vezirlik alırız, ‘ağapaşa’ olur.”

“Samsuncubaşı Ömer Ağa vezirlikle Mısır valisi olsun!”

“Sarı Kâtip maskarası defterdar paşa olsun...”

“Delibirader Ahmed’i de reisülküttap yaparız...”

“Bektaş Ağa hazretlerinin üç nefer çehrelilerine gümrükten dirlik alalım...”

İkinciye doğru Koca Bektaş Ağa bir teklifte bulundu:

“Müftüyü, veziri, kazaskerleri ve ulemanın kibarlarını iftar bahanesiyle Ağakapısı’na getirtelim ve gece salmayalım... İş tamam oluncaya kadar elimizde kalsınlar” dedi.

Yine atlı ulaklar çıkarıldı, sabahki davete gelmeyenler yine bulunamadı. Anadolu ve Rumeli kazaskerleri efendiler de Sadrazam Siyavuş Paşa tarafından iftara çağırılmış, Paşakapısı’ndaydılar.

Samsuncubaşı Ömer Ağa:

“Ben gideyim, vezirle beraber o efendileri alıp geleyim...” dedi.

Ağakapısı’ndaki iftar sofrası Süleymaniye’deki o büyük miri sarayda Tekeli Köşkü denilen yerde kurulacaktı, sarayın cihannümasıydı, kule gibi yüksekti, pencerelerinden Saray-ı Hümayun olduğu gibi görünürdü. Saray panoramasında Kösem Sultan dairesinin pencereleri de ocak ağaları tarafından biliniyordu. Küçük Zencî Beşir’in getirdiği son ağız haberine göre Kösem Sultan dairesinin bir penceresinde kırmızı bir fener göreceklardı, “Her şey hazır... gelin!..” işareti olacaktı.

Samsuncubaşı Ömer Ağa, Paşakapısı’na gitti, yanında elli nefer yeniçeriyle, vezir ile iki kazaskeri, iftar sofrasında buldu, iftar topunun atılmasını bekliyorlardı:

“Buyurun devletli vezir, seni ve bu efendileri ağalar iftira çağırır...” dedi.

Siyavuş Paşa:

“Biz topu bekleriz... Sen de buyur, otur, orucunu soframızda aç... Teravihi de kılar, sonra hep birlikte ağalara gideriz. Sahura kadar da orada sohbet ederiz...” dedi.

Aslında iftar bahane, maksat vezir ile kazasker efendileri o gece Ağakapısı’nda bulundurmaktı, Samsuncubaşı da vezirin sofrasına oturdu. Yanında getirdiği yeniçerilere de ayrıca bir sofraya kuruldu.

İftar edildi, yemek yendi, teravih namazı kılınacağı sırada bir yeniçeri neferi Siyavuş Paşa’nın gözünün içine öylesine dikkatli bakmaya başladı ki, vezir kuşkulandı ve o neferi bir köşeye çekerek:

“Şahbazım. Bana bir diyeceğin mi var?..” diye sordu.

Nefer, heyecan içinde:

“Devletli vezir... Sakın Ağakapısı’na gitme... Ağaların sana suikastı vardır... Bu gece büyük işler olacaktır...” dedi.

“Sana kim derler?”

“Ellidokuzun Vardaryeniceli Ali derler...”

“Bu hizmetini unutmayız.”

“ ... ”

“ ... ”

Siyavuş Paşa’nın kafasında bir ışık belirdi, yeniçeriler ocak ağalarının arkasında değildi...

Nagâh açılır perde

Derman erişir derde

Vezir sabahki vakayı, ağaların elçisi Müftü Efendi’nin sarayda padişah’tan gördüğü hakareti tafsilatıyla biliyordu. Namazdan sonra Samsuncubaşı’ya o hadiseden bahsederek:

“Ömer Ağa, sözümüze kulak ver... Getirdiğin yeniçeri dilaverleri kazasker efendileri alıp Ağakapısı’na varsınlar... Biz de az sonra ocak ağaları hazretlerine bir müjdeyle varalım. İş benim, nam senin olsun!” dedi.

Ömer Ağa, bir hırslı aptal adamdı, gözlerini merakla açtı:

“Nasıl müjdedir devletli vezir?”

“Biz seninle şimdi Saray-ı Hümayun’a varalım... Sabahleyin müftünün alamadığı dört ağanın kellelerini padişahımızdan alayım...”

Samsuncubaşı, teklifi derhal kabul etti. Ocakta kendisine büyük bir şöhret sağlayacak fırsatı kaçırmak istemedi.

Pazar gecesi

Sadrazam Siyavuş Paşa teravih namazından sonra yanına içoğlanlarından yirmi kadar genç alarak Samsuncubaşı Ömer’le birlikte Saray-ı Hümayun’a gitti.

Gece vakit sadrazamın saraya gelişi kapılardaki nöbetçileri telaşlandırdı. Aslında da Paşa, saraya biri zenci üçü ak hadım dört ağa-

nın kellelerini istemek için değil, o gece sarayda, padişahın yanında bulunmak için gelmişti. Bab-ı Hümayun'u kolayca açtırdı. Orta kapıdaki nöbetçiler:

“Devletli vezir... Nöbetçi kapıcıbaşıyı çağıralım, o gelsin açsın, bize kapı açmak için izin yoktur...” dediler.

Bu ikinci büyük kapıyı nöbetçi kapıcıbaşı açtı. Kubbealtı kapalıydı, sadrazam divan günleri bölük ağalarının oturdukları bir tahta kerevet üstüne oturarak padişaha bir tezkere yazdı:

“Benim sevgili azametli padişahım... Kendilerini devlet müsteşarı bilen ocak ağaları bu gece Ağakapısı'nda cemiyet halindedir... Beni de cemiyetlerine çağırdılar, ben senin yanına geldim, fermanını beklerim, ne ferman edersen onu yapmaya hazırım, başım yolunda kurban olsun.”

Yatsıdan sonra, ramazanlarda da teravihten sonra bütün Enderun ağaları seferli, kiler, hazine ve Has Oda'nın zülüflü ağaları koğuşlarına çekilirler, koğuş kapıları her koğuşun en kıdemli ağası tarafından kilitlenirdi. Saray derin bir sessizlik içindeydi.

Sadrazam ile Samsuncubaşı'nın bulunduğu ikinci avlunun servi ve çınar ağaçları altında haşmetle karışık bir vahşet vardı. Hafif bir rüzgârla ürpermiş ağaçların hışırtısı, sadrazam da olsa, insanı korkutuyordu. Siyavuş Paşa heyecan içindeydi, çocuk padişah belki de yatmıştı, tezkeresi Kösem'in adamlarının eline de geçebilirdi. Bir saatte yakın cevap bekledi, nihayet cevap padişahın elyazısıyla geldi:

“Lala... Berhudar olasin... Sadakat şanını yerine getirdin... Hemen kendi sarayına git, ağalar tarafına gitme ve bu gece soyunup yatmayasın... Sana göndereceğim fermanımı bekle...”

Samsuncubaşı okuryazar takımından değildi, Paşa: “Sabah olsun vereyim... diye ferman buyurmuşlar...” dedi.

Tam o sırada, Babü's-saade'nin bulunduğu duvarın arka tarafında, üçüncü avluda birtakım sesler yükseldi:

“Bre komayın... Tutun, tepeleyin kâfiri.”

Bu sesler arasında kılıç şakırtıları da duyuldu. Samsuncubaşı vezire zilletle sokuldu:

“Sultanım... Tez... Gidelim...” diye yalvardı.

Siyavuş Paşa eteğine sarılmış Ömer Ağa'yla birlikte süratle Orta Kapı'ya doğru yürüdü. Paşanın içoğlanları kendisini atlarla birlik-

te orada bekliyordu. Birinci avluyu geçip Bab-ı Hümayun'dan da çıkınca az önce bacakları titreyen Ömer Ağa birden toplandı:

“Varalım... Ağalara ahvali arz edelim...” dedi.

Vezir:

“Sen var git... Ben vezirim, padişahın vekil-i mutlakına gece Ağa-kapısı'na gitmek yaraşmaz... İcap ederse o ağalar Paşakapısı'na gelsinler...” dedi.

Ömer Ağa küstahlaştı:

“Devletli vezir... Ağalara karşı muhalefet olur mu? Onlar Paşakapısı'na gelir mi? Senin onlara varman gerekmez mi?” dedi.

Siyavuş Paşa arkasına döndü “Bre oğlanlar!..” diye bağırdı. Fakat “Tepeleyin şu iti...” diye sözünü tamamlayamadı, Samsuncubası Ömer Ağa atını sürüp arkasına bakmadan kaçtı.

O gece teravihten bir saat kadar sonra Uzun Süleyman Ağa zülflü baltacıları hazır bulmuştu, son talimatını verdi:

“Çıplak ayakla gelin... Ayaklarınızın ucuna basın... Hiç konuşmayın.”

Hepsi şahbaz ve şahlevent yüz yirmi delikanlı dev yapılı zencinin peşine takıldı. Ayaklarının uçlarına da bassalar, irikıyım şahbaz delikanlı ayakları taşların üstünde boğuk bir şapırtı çıkarıyordu.

Koğuşlarında kilitli kapıların arkasında uyumamış olan zülflü ağalar da heyecan içindeydiler. Dışardan zülflü baltacıların çıplak ayaklarının şapırtısı duyulunca sarayın yeniçeriler tarafından basıldığını sandılar. Önce Has Oda'da içlerinden biri:

“Ağalar kalkın!.. Padişahımız elden gitti!” diye bağırdı.

Kırk Has Odalı soyunmadan girdikleri yataklarından fırladılar. Koğuş kapısı kilitliydi, anahtarı da Kösem Sultan tarafını tutan Has Odabaşındaydı, zabıtlık yapmak istedi; kapıyı kırmaya çalışanlara:

“Ağalar ayıptır. Şamata etmeyin... Kapı önünden dağılın... Yatın...” diye bağırdı.

Önüne gelen birkaç ağaya rasgele birkaç sopa indirdi. Fakat hemen yakalandı, yere yatırılıp kapı anahtarı belinden alındı ve kapı açıldı. Dışarı ilk fırlayanlardan biri Has Odabaşı oldu, ardından bir gulgule koptu:

“Bre komayın kâfiri... Kösemlidir...”

“Bre komayın... Vurun!”

“Tepeleyin...”

“Yandım!..” diye bir ses işitildi, o kadar, Has Odabaşı kılıç ve hançerler altında yere cansız olarak serilmişti.

Has Odalılar boşandıktan sonra öbür üç koğuşun kapılarını açtırmak kolay oldu. Üç koğuşun zülüflü ağalarının bir başları yoktu, nereye gideceklerini, ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Sadece konuşuyorlardı, yüksek sesle, adeta bağırarak:

“Yeniçeriler nerededir?”

“Durmayın, padişahımızın olduğu yere varalım!”

“Padişahımız nerededir?”

“Süleyman Ağa’ya varalım.”

“Süleyman Ağa nerededir?”

“Zülüflü baltacılar nerededir?”

Siyavuş Paşa ile Samsuncubaşı Ömer Ağa’nın ikinci avludan duydukları sesler, işte bu hengâmeydi.

Koca valide fermanlıdır

Enderun’da ve Harem’de zülüflü ağalardan, zenci hadımlardan ve ak hadımlardan Kösem Sultan taraftarı üç yüz kişiden fazlaydı. Onlar da tembihliydi, onlar da velinimetlerinin uğrunda baş vermeye hazırdı, fakat dağınıktılar, aldıkları talimat da, Kösem Mahpeyker Sultan’ı korumak değil, yeniçeriler sarayı bastığı zaman onlara sarayda yol göstermek, eğer zülüflü ağalar tarafından yeniçerilere karşı bir mukavemet olursa yeniçerilere yardım etmektir. Ortada yeniçeri görülüyordu, üstelik “Has Odabaşı parçalandı” sözü hepsini dehşete düşürmüştü. Yalnız “başkapıoğlanı” unvanını taşıyan zabıtlarıyla on nefer kadar ak hadım, koca valide sultan dairesinin dış kapısı önünde yalınkılıç nöbet bekliyordu.

Has Odalılar koğuşlarının kapısını açıp dışarı uğrayıncaya kadar, Uzun Süleyman Ağa ile peşindeki yüz yirmi nefer çıplak ayaklı zülüflü baltacı Kuşhane Kapısı’ndan Harem’e girmişler ve o çifte kapıyı içerden kapatmışlardı.

Süleyman Ağa seksen baltacıyı, bir taraftan Karağalar Taşlığı’na, bir taraftan da altın yola doğru nöbetçi olarak dizdi, kırk nefer baltacıyı da yanına alarak Kösem Sultan’ın dairesine dayandı. O ka-

pı önünde bulunan başkapıoğlanı ile yanındaki ak hadımlar hepsinin elinde kılıç:

“Yaklaşmayın!..” dediler.

Süleyman Ağa baltacılara emretti:

“Vurun şunları!..” dedi.

Baltacılar başkapıoğlanını bir anda paraladılar, öbürleri kaçtı.

Enderun koğuşlarının bulunduğu üçüncü avludaki uğultu Kösem Sultan’ın dairesinden işitilmişti. Kösem Sultan o gece için cariyeler odalarının üçünü de kilitlemişti, yanında yalnız küçük Zenci Beşir vardı. Neydi o uğultu? Enderun’da ne oluyordu? Yeniçeriler geldi diyemezdi, çünkü onları davet için kendi dairesinin penceresinden kırmızı fener henüz gösterilmemişti.

Eline bir şamdan alarak çıplak ayakla sessizce dairesinin dış kapısına kadar gitti. Birtakım adamlar mırıltıyla bir şeyler konuşuyordu, onları başkapıoğlanı ile yanındaki ak hadım nöbetçiler sandı, seslendi:

“Geldiler mi?..” diye sordu.

Yeniçeri soruyordu. Ama onların gelmiş olacağını hiç sanmıyordu. Dışardan cevap verildi:

“Geldiler... geldiler... Dışarı çıkın, sizi bekliyorlar!”

Süleyman Ağa Kösem’in, Kösem Sultan da Süleyman Ağa’nın sesini tanımışlardı.

Kösem Sultan elindeki şamdanı kapının önünde bıraktı, içeri kaçtı, iç içe birkaç odadan teşekkül etmiş, yatak odası, oturma odası, yemek odası; dairesinin iç kapısını kilitledi.

Belki şuurunu kaybetti, elinde bir küçük şamdan, dolaplar açtı, çekmeceler açtı, koynuna mücevherler doldurdu, altınlar doldurdu. Küçük Beşir korkmuştu, koca valide sultan deli gibi dolaşırken zenci oğlan yatak odasına kaçmış, musandıranın üstüne çıkarak büzülmüş, sinmişti. Kösem elindeki şamdanı söndürdü ve karanlıkta kayboldu.

Uzun Süleyman Ağa tembih etmediği halde zülüflü baltacılar tam hazırlıklı gelmişlerdi, icap ederse kapı kırmak için on kadar da balta getirmişlerdi. Süleyman Ağa:

“Şahbazlar... Durman... Kırın kapıyı!..” diye bağırdı.

Ağır ceviz kapı, usta eller ile genç ve kuvvetli pazıların salladığı baltalar karşısında ancak birkaç dakika dayanabildi.

Balta sesleri bütün Harem halkını ayağa kaldırmıştı. Yatakların-

dan donca fırlayan ve ellerine kılıçları alarak koca valide sultan da-
iresine doğru koşan zenci haremağalarını nöbetçi bırakılmış zülüf-
lü baltacılar önledi:

“Ağalar geri durun!.. Koca valide fermanlıdır!..” dediler.

Dışarıda, üçüncü avluda ise, Has Odalılar, diğer üç koğuşun zü-
lülflü ağalarını ve Babü’s-saade’nin muhafızı ak hadımağaları da peş-
lerine takarak Kuşhane Kapısı önüne yığılmışlardı. Onlarda içerde
neler olduğunu bilmiyorlardı; bir bağırışma daha koptu:

“Yeniçeriler gelmiş!”

“Padişahımız elden gitti!”

“Bre kırın kapıları!”

“Bre balta... küskü getirin!”

“... ”

“... ”

Kösem daire kapısı çökmek üzereyken Süleyman Ağa Kuşhane
Kapısı’na koştu, dışardakiler zencinin sesini tanıdılar:

“Ağalar... Sakin olun... Padişahımızın kılına hata gelmiş değildir...
Koca valide fermanlıdır!”

Ve konuşular:

“Uzun Süleyman Ağa’dır...”

“Padişahımızın yolunda başını verir sadık bendedir...”

“Bre dağılın... Padişahımıza zarar gelmemiştir...”

“Koca valide fermanlıdır!”

Süleyman Ağa elinde yalınkılıçla Kösem Sultan dairesine döndü.
En öndeki baltacıların üçü dördü yer yer parçalanmış ve kilidi gev-
şemiş kapıya yüklendiler, iki kanatlı kapı ardına kadar çöküp açıldı.

Baltacılar, Kösem Sultan’ın kapı önünde bıraktığı şamdanın
önünde, eşikte mihlanıp durdular.

Bir padişahın baş tacı sevgili karısı, iki padişahın anası, bir padi-
şahın da büyükanası olmuş, elli yıldan beri de Osmanlı Sarayı’nda
saltanat sürmekte olan bir kadına o yalınayaklı saray uşaklarından
kim el kaldırmaya cesaret edecekti? Boynuna pençelerini geçirip bo-
ğacaklar mıydı? Zülüflü baltacıların her biri çam yarması gibi tü-
vana delikanlıydı... Ak saçlı ihtiyar bir kadının üstüne çullanmak
mertlik ve yiğitlik şanına yakışır mıydı? Süleyman Ağa:

“Ne durdunuz!..” diye bağırdı.

Baltacıların hepsini bir korku sarmıştı. Yalınkılıçların kabzasını kavramış olan elleri titriyordu. Her biri, sarayı basacak olan yeniçerilere kükremit aslan kesilecek delikanlıların karşısına Kösem Sultan o anda çıkıverseydi ve asasını kaldırıp üzerlerine yürüseydi çil yavrusu gibi dağılabilirlerdi.

Uşak ayağı öptüren can kaygısı ve bir çevrenin hikâyesi

Zülüflü baltacıları saran korku Uzun Süleyman Ağa'ya da sirayet eder gibi oldu, fakat zenci kendisini çabuk topladı, yanındaki bir delikanlıyı omzundan tuttu, "Yürü!" diye bağırarak ileri sürdü, baltacı neferi tökezlendi ve:

"Ağa hazretleri büyük iştir!.." dedi.

Zenci tekrar:

"Yürü... Koca valide masum padişahımızın canına kastetmiştir... Fermanlıdır!" diye bağırdı.

O zaman Kuşçu Mehmed eğildi ve yerden Kösem Sultan'ın bıraktığı altın şamdanı aldı, hem kendisine hem de arkadaşlarına cesaret verdi: "Koca valide fermanlıdır!" diyerek koridorda ileriye doğru yürüdü. Öbürleri de peşi sıra yürüdüler.

Odalarının kapıları Kösem Sultan tarafından kilitlenmiş cariyeler, daire kapısı baltalarla kırılırken yataklarından fırlamışlar, korkudan birbirlerine sarılmışlar, bir yumak halinde titreyiyorlardı. Süleyman Ağa'nın "Koca valide fermanlıdır" diyen sesini de duyduktan sonra hepsinin çeneleri kenetlenmişti, yoksa otuz kızın çığlığı, hepsi bekâr uşağı zülüflü baltacıları çileden çıkarır, geri dönüp kaçabilirlerdi.

Baltacıardan bir kısmı beraberlerinde getirdikleri fenerleri yaktılar. Kösem Sultan'ın içerden kilitlediği kapının kırılması da beş dakika kadar sürdü. Baltacıların bir kısmı yatak odasına, bir kısmı da oturma odası ile yemek odasına girdi.

Küçük, büyüklü el fenerlerinin ışığında, odaların hepsi altın, gümüş, billur ve ipek pırıltıları içindeydi. Koyun, koltukla değil, ancak arabalarla kaldırılacak kıymetli eşyayla dolu odalardı. Bir baltacı neferinin bir altın tabağı alıp koynuna sokması, hazineden farksız muhteşem dairenin bir anda didiklenmesi için kâfi geldi. Üç odadan da aynı sesler duyuldu:

“Koca valide burada yoktur!”

Odalardan çıkanların koyunları, kuşakları yağma edilmiş kıymetli eşyayla doluydu ve baltacıların hepsi artık kaçmaktan başka bir şey düşünmüyordu. Koşarak koca valide dairesinden dışarı can attılar ve orada konuştular:

“Bu ganimeti bizde bırakmazlar...”

“Kaçalım...”

“Kaçarız... Yarınki gün de saraydan kaçarız...”

Uzun Süleyman Ağa ne yapacağını şaşırmişti. Gözüne bir sandık ilişti, açtı, içi ağzına kadar altın doluydu:

“Kaçmayın şahbazlar... Gelin... Yağmadır!..” dedi ve koridora avuç avuç altın saçmaya başladı, baltacıların bir kısmı geri döndü.

Yatak odasında yalnız Kuşçu Mehmed kalmıştı ve yalnız o güzel delikanlı yağmaya katılmamıştı. Arkadaşları tarafından karmakarışık edilmiş odayı şöyle bir gözden geçirdi ve gözleri yüklük üzerinde durdu. Arkadaşları tarafından yerde bırakılmış bir feneri aldı, yüklük kapağını açtı. İçi yorganlar, yastıklar, şiltelerle doluydu.

Elindeki feneri tekrar yere bıraktı, kılıcını da duvara dayadı, en üstteki iki yorganı çekince, gözleri, Kösem Mahpeyker Sultan’ın korkudan açılmış gözleriyle karşılaştı.

Kuşçu Mehmed, ne yapacağını bilmiyordu. Bu kadını boğacaklar mıydı?.. Kesecekler miydi? Kim boğacaktı veya kesecekti?.. Kendisi mi? Delikanlının geniş göğsü bir körük gibi inip kalkıyordu. Boğuk bir sesle:

“Çık!..” dedi.

Kösem Sultan kıpırdamadı ve ses vermedi. Delikanlı tekrar:

“Çık!..” dedi.

Koca valide yine sustu. Kuşçu Mehmed müthiş pençesiyle Kösem Sultan’ın entari yakasından tuttu ve dışarıya çekti, koca valide boylu boyunca yüzükoyun yere serildi, öylesine ki başı, Mehmed’in çıplak ayağına çarptı. Kösem Sultan başını hemen delikanlının ayağına sürerek can korkusunun zilletiyle inledi:

“Kıyma bana şahbazım... Seni Karun malına gark edeyim... Beni padişahımıza diri götür!..”

Koca Sultan I. Ahmed’in öldüğü gün karşısına dikilen I. Mustafa’nın anasına karşı “Nem varsa alabilirsin... Hatta canımı bi-

le alabilirsin... Ama benim Kösem Sultanlığını alamazsın!..” diyen kadın neredeydi? O günden sonra başlamış olan saltanat hırsı onun Kösem Sultanlığını elinden almıştı ve farkında olmamıştı.

Kuşçu Mehmed, Kösem Sultan’ın ellerinden ayağını çekip kurtarmadı. Odada yapayalnızdı, sesinin bütün kuvvetiyle bağırды:

“Bre koşun!.. Bre koşun!.. Koca valide buradadır!.. “

Kuşçu Mehmed’in sesine ilk koşan Süleyman Ağa oldu, ardından da odaya on kadar baltacı girdi... Süleyman Ağa, baltacılar:

“Tez... Paralayın!..” dedi.

Dimdik duran Kuşçu Mehmed:

“Kılıç çalmayın. Savulun... Bre savulun!..” diye gürledi.

Sesi insan sesine benzemiyordu ve ilk yaklaşan baltacı neferi arkadaşını, yüzüne indirdiği bir yumrukta geri fırlattı.

Sesi gibi duruşu ve bakışı da o kadar vahşileşmişti ki, Süleyman Ağa ile baltacılar korkup geri çekildiler.

Kuşçu Mehmed, kollarını sıvadı ve ayağını bir iki kere kuvvetle sarsarak Kösem’in ellerinden kurtardı. Kurtarmak için ayağını o kadar kuvvetle sarsmıştı ki, koca valide sultan sırtüstü dönmüştü ve o sırada elini koynuna sokarak yattığı yerden etrafına avuç avuç kıymetli taşlar, elmas, yakut zümrüt saçmaya başladı. Odaya giren baltacılar onların üstüne atıldılar. Onlar yağma için itişip kakışırken, koca valide, asla umulmayan bir çeviklikle toplanıp kalkmak istedi, fakat Kuşçu Mehmed’i göğsünde ve delikanlının müthiş pençelerini boğazında buldu. Göz göze geldiler. Kösem Sultan yine:

“Yiğit... Kıyma bana...” diye inledi.

“Yiğit... kıyma bana...” diye inleyen Kösem Sultan, göz göze geldiği delikanlıyı hatırladı, cariyesi Melek’in saçlarını, eğilip bu oğlanın yüzüne baktığı için bir fahişe gibi kestirtmişti, belki yine “Pa-dişahımıza beni diri götür...” diye yalvaracaktı, iniltisine o sözleri eklemedi ve gözlerini kapadı. Zülüflü baltacının parmakları boynuna gömüldü, bir şeyler mırıldandı, ama anlaşılmadı, delikanlının bileklerine sarılan elleri gevşeyip iki yanına düştü. Kuşçu Mehmed de kulaklarında anasının sesini duydu: “Yeter... Yeter... Bırak artık Mehmed... Katil oldun!”

Delikanlı vücudu zangır zangır titreyerek Kösem’i bıraktı ve gözlerini yumdu. Burnundan sık sık soluyarak ayağa kalktı ve sendele-

yerek bir kenara çekildi, sırtını bir duvara yasladı, “Boğdum... Katil oldum...” diye mırıldandı. Yerde bir külçe halinde yatan koca valide sultanı öbür baltacılara bıraktı.

On kadar genç, iki fenerin ışığında, son nafakasını didikleyerek toplayan akbabalara benziyorlardı. Biri, Kösem’in belinden sıvama elmas döşenmiş kemerini aldı; biri koynundan bir altın kesesi kaptı, biri parmaklarından yüzüklerini çıkarırken öbürü kadının elini arkadaşından kaparak bilezikleri aldı; küpelerini iki baltacı teker teker yağmaladılar. Boynundaki bir külçe inci, koptu, dağıldı. Entarisinin zümrüt düğmeleri koparıldı. Ve bütün bu yağma çok kısa, belki bir dakika sürdü, sonra:

“Öldü... Öldü...”

“Durmayalım... Kaçalım...”

“Kaçalım...”

“Birbirimizi görmedik...”

“Görmedik...” dediler ve odadan çıkıp kaçtılar.

Kösem odada yine tek başına kalmıştı. Yıl kadar uzun bir iki dakika geçti. Kuşçu Mehmed önce derinden bir inilti işitti. Ürperdi, tüyleri diken diken oldu, inleyen Kösem Sultan’dı, ölmemişti.

Sağ elini ağır ağır kaldırdı, koynuna soktu ve koynundan işlemeli bir çevre çıkardı. O çevre, güzel kocası ve âşığı Sultan I. Ahmed’in, kendisini sarayın bir cariye odasında ilk gördüğü zaman verdiği hediyeydi. O günden bu yana bir an bile koynundan eksik etmemişti.

Gözleri kapalıydı, çevreyi bir çiçek gibi burnuna götürüp kokladı. Çevrede sanki bir hayat iksiri vardı, koca valide sultan gözlerini açtı ve açılan gözleri evvela tavanın altın nakışlarına baktı.

Kuşçu Mehmed soluk almadan seyrediyordu. İçinde duygu, düşünce diye bir şey yoktu, sadece şekil olarak insandı. Ne yapacağını bilmiyordu. Çıplak ayakları birer demir gülle gibiydi adım atacak takate sahip değildi.

Başını oynatan Kösem evvela sağ tarafına baktı... Sonra sol tarafına baktı... “Gitmişler...” diye mırıldandı.

Kuşçu Mehmed bu sözü duydu ve yerinden yine kıpırdamadı. Kösem Sultan, delikanlıyı neden sonra gördü ve görür görmez bir çığlık attı. Üstüne bir bina çöken yahut bir canavar saldıran insanın ağzından çıkan o çığlık Kuşçu Mehmed’i bir cinnet krizine attı ve

artık ne yaptığını bilmedi. Kendisinin hiçbir zaman hatırlayamayacağı sahne şöyle geçmişti:

Pençeleriyle Kösem'in boğazını tekrar sıkamayacağını anladı. Gözüne, koca valide sultanın yatağında altın sırma işlemeli perdenin kalın kordonu ilişti. Önce oraya doğru fırladı ve kordonu çekip kopardı. Sonra Kösem'in üstüne atıldı. Kösem Sultan celladını gördüğü anda, müthiş çılgılığı atar atmaz bayılmıştı. Kuşçu Mehmed cellatlığı rahat yaptı. Kösem Sultan gözlerini hiç açmadan, hafif bir hırıltıyla boğuldu, burnundan ve ağzından kan geldi.

Osmanlı Hanedanı'nın tarihi boyunca muhakkak ki en büyük kadını ölmüştü; Hicri 16/17 Ramazan 1061, Miladi 2/3 Eylül 1651, bir cumartesi gününü pazara bağlayan gece.

Pazar günü sabahı

Yine o gece Süleymaniye'de Ağakapısı'nda kule gibi yüksek Tekeli Köşkü'nde toplanmış olan ocak ağaları, Saray-ı Hümayun'da koca valide dairesinin bir penceresinden kırmızı fenerle verilecek "Gel!" işaretini bekliyorlardı. Karaçavuş Mustafa bir ara pencereden dikkatle bakarak Koca Bektaş'a:

"Kardeş... Bak hele... Bu gece saray içinde pek çok fenerli gezer... Allah bilir ne oldu..." dedi.

Koca Bektaş yerinden heyecanla fırladı:

"Bre canım... O taraf koca valide hazretlerinin bulunduğu yerdir..."

Bektaş'la birlikte pencere önüne gelen Çelebi Mustafa da:

"Hemen hayır olsun..." dedi.

Kısa bir müddet sonra bütün saray karanlığa gömüldü. Koca Bektaş göbeğine kadar inen uzun ak sakalını sıvazlayarak:

"Mesele duyulup Allah bilir koca valide sultanın işi bitti..." dedi.

Çelebi Mustafa da yüzünde acı bir tebessümle:

"Ve yarınki gün hemen biz baş kurtaralım..." dedi.

O sıradadır ki Samsuncubaşı Ömer Ağa geldi ve Sadrazam Siyavuş Paşa'yla birlikte saraya gitme macerasını anlattı.

O gece sabaha kadar mahut kırmızı fener de görünmeyince ocak ağaları, Kösem'in öldürüldüğünü kesin olarak kabul ettiler.

Kösem Sultan'ın çocuk padişaha karşı hazırladığı saltanat darbe-

si elbette ki caniyane bir teşebbüstü, cezası da pek tabii olarak ölüm olacaktı. Fakat, fermanlı da olsa idamı saray için büyük, çok büyük vakaydı. Hiç unutulmayacak olan hatırası, Kösem'in vücudunu ortadan kaldırma işini üzerine almış olan Uzun Süleyman Ağa'yı ezecek kadar ağırdı. Yalnız onu değil, Zülüflü Baltacılar Ocağı'nı da temelinden yıkıp kaldırabilirdi. Onun için derhal her şeyi ve herkesi unutmak lazımdı, bu da çocuk padişahın göstereceği celadetle olacaktı, o celadeti oğlu adına Turhan Valide Sultan gösterdi.

Kösem Sultan'ın idamıyla Sultan IV. Mehmed'in hayatını tehdit eden tehlike atlatılmış değildi. Ocak ağaları Ağakapısı'nda toplanmış halindeydi. Hasbahçe'nin oğrun kapıları hâlâ açıktı. Sabaha daha hayli vakit vardı, yeniçeriler sarayı basabilirler, Kösem'in hazırladığı kanlı saltanat darbesini onun ölümünden sonra da yapabilirlerdi. Gece gelmeseler bile, ertesi gün pür silah yeniçeri kıtaları sarayın kapısına dayanıp koca validenin kanını dava edebilirlerdi. Zülüflü ağalarla, baltacılarla ve sadakatleri şüpheli bostancılarla Sultan Mehmed'in tahtı ve hayatı korunamazdı. Yeniçerilere karşı İstanbul halkının padişahı korumak için ayaklandırılması lazımdı. O da ancak sadrazam tarafından düzenlenebilirdi. Siyavuş Paşa hemen saraya çağrıldı:

"Lala... Bilmiş olasin ki bu gece, canımıza ve tahtımıza kastı olan koca valide sultan fermanımla Hak rahmetine vardı. İstiklalle vezirim ve vekil-i mutlakım olduğuna göre tez gelesin ve benim yanımda bulunasın."

O gece vezir zaten hiç uyumamış, yatağına bile girmemişti, padişahтан daveti alır almaz saraya koştu ve hatta saraya gitmeden önce Sultanahmet ve sonra Ayasofya camilerine uğradı, ramazan gecesi idi, camiler sabaha kadar açıktı, o sabah o iki büyük caminin birinin altı ve birinin de dört minaresinden şu ilahinin okunmasını istedi:

Nagâh açılır perde
Derman erişir derde

Birbirine çok yakın iki büyük caminin on minaresinden o ilahi korosuyla uyanan İstanbullular sokaklara döküldü:

"Padişahımız bizi çağırır..."

“Silahlanalım...”

“...”

Sarayda da ilk yapılan iş Kösem Sultan’ın cenazesinin kaldırılması oldu. Koca valide Harem’de cariyeler hastanesinde gasledilecek, teçhiz ve tekfininden sonra namazı sabah namazından sonra Sultanahmet Camii’nde kılınacak ve orda sevgili kocası Sultan I. Ahmed’in türbesine defnedilecekti, bunu, Turhan Sultan istemişti, bir büyük aşka hürmetle ağlayarak.

Kösem’in naaşını gasilhaneye, yatağının üstünden alınan, beyaz atlas üstüne altın benekli bir yorgan içinde götürmüşlerdi. O kıymetli yorgan yüzü, ağzından ve burnundan sızan kanlarla lekelenmişti, bir kenarında başının geldiği yer. O yorgan yüzü o sabah kayboldu, arayan soran da olmadı ve tam kırk sene sonra, Üsküdar’da yaptırmış olduğu Çinili Cami’de bir küçük ceviz çekmece içinde bulundu, kan lekesi bulunan köşesinde bir kâğıt ilişikti: “Sahibet-ül hayrat merhume ve mağfure Hatice Mahpeyker Sultan’ın hun-i şehadetidir...” Tam kırk yıl kim saklamıştı ve kim getirip bırakmıştı, bilinemedi. Zamanımızda yoktur, ne zaman yok olduğu da bilinmiyor.

Kuşçu Mehmed’in kement yerine kullandığı perde kordonunu küçük Beşir oğlancık çalmıştı. Kuşçu Mehmed odadan çıktuktan sonra sindiği musandıranın üstünden aşağı atlayan küçük zenci, sultanın boynundan kemendi ve kemeri sökölüp çalınırken yere düşmüş cariyeye odalarının anahtarlarını almış, üç odayı sırayla açmış ve her birinin kapısından: “Kalkın... Öldürdüler... Öldürdüler!” diye bağırarak kaçıp gitmişti. Dört gün sonra, Hasbahçe’nin balta girmemiş ormanları andıran en kuytu bir köşesinde, velinimetinin boynundan aldığı o kordonla bir ıhlamur ağacında kendisini asarak intihar etmiş buldular.

Saraya gelen sadrazamın ilk işi Hasbahçe’ye giderek oğrun kapıları dolaşmak oldu, kapılardan dördü hâlâ açık duruyordu ve her birinin başında da nöbetçi olarak ikişer bostancı neferi duruyordu, dört kapıda da aynı şeyi sordu ve aynı cevabı aldı:

“Bu kapı neden açık durur?”

“Bostancıbaşı açık olmasını tembih etmiştir...”

“Ya siz burada ne durursunuz?”

“Kapayan olursa men etmek için...”

Kapılar kapatıldı ve o sekiz neferin başları vuruldu. Vezir bostancılar koğuşuna gitti, nöbetçiye sordu:

“Bostancıbaşı nerededir?”

“Burada yoktur... Nerede olduğunu bilmem.”

“Bilen yok mudur?”

“Hamlacıbaşı Hüseyin Ağa bilir...”

Hamlacıbaşıyı bulup getirdiler:

“Bostancıbaşı nerededir?”

“Ocak ağaları hazretlerine gitmiştir... Nerede ise gelir...”

“Hasbahçe’de dört oğrun kapı açık durur. ‘Bostancıbaşı tembih etmiştir’ derler. Bundan senin haberin var mıdır?”

“Vardır...”

“Geceleyin Hasbahçe kapılarını açık bırakmak padişahımıza ihanet değil midir?”

“Koca valide hazretlerinin emriyle açık bıraktık...”

“Bu Saray-ı Hümayun padişahımızın mıdır, koca validenin midir?”

“Padişahımız sabidir, devleti koca valide hazretlerine emanet etmiştir, bizler ondan ferman alırız.”

Vezir yanındaki adamlarına:

“Alın şu koca valideli haini...” dedi.

Hamlacıbaşıyı da hemen çökertip başını vurdular.

O sıralardaydı ki Yalı Köşkü rıhtımına bir kayık yanaştı ve içinden Bostancıbaşı Derviş Âşık Ali Ağa çıktı.

İki aşk hikâyesi, birinin son, birinin ilk satırları

Ocak ağalarının yanından gelen Bostancıbaşı Derviş Âşık Ali Ağa, keçe külahında kirli ve perişan bir tülbent, çıplak gövde üstünde kolsuz ve önü açık bir aba yelek, bir ucu yerde sürünür bir kuşak ve paçaları sıvanmış bir çakşır ve yalınayak, tam pırpırı kılık-lı ve uzun boyu öne doğru eğilmiş, başı geniş omuzlarının arasına gömülmüş gibiydi, Bektaş Ağa’nın sesi kulaklarındaydı, “Allah bilir koca validenin işi bitti.”

Çardak İskeleyi’nden bindiği kayığın genç hamlacısına kesesini olduğu gibi attı. Çıplak ayaklarının Yalı Köşkü’nün rıhtımına basar basmaz iki bostancı neferi kılıçlarını çekerek:

“Ağa... Davranma... Fermanlısın!..” dediler

“Korkman... Teslimim...” dedi.

Yanında bir celladın durduğu kütüğe doğru yorgun, fakat metin yürüdü. Tamamen kendi iç âleminde, hatıraları arasındaydı. Bir fırtınalı gece içinde Değirmenlik Adası’nın güzel Afrosu’nu kayıkla kaçırıyordu... İstanbul’da bir meyhanede deli deli saz çalıyordu... Güzel Afrosu’nu bir kayık içinde bir Müslüman kızı kıyafetinde görüyor, büsbütün aklını oynatıyordu... Üsküdar’da Hüdaî Aziz Mahmud Efendi’nin tekkesinde Hafız Kumral’ın genç ve güzel yüzünü görüyor, onun bir harika olan sesini duyuyordu... Sonra bir elma ağacı, Sultan I. Ahmed’in aşkla bağlandığı Kösem Mahpeyker Haseki Sultan...

Başını gökyüzüne kaldırarak:

“Afro!.. Afro!..” dedi.

Kollarından tutan bir bostancı neferi bir şey anlamadı, başının vurulacağı kütüğün önünde:

“Ağa... Diz çök!..” dediler.

Afro’nun Yeniçeri Alisi diz üstü çöktü ve celladı:

“Hizmetinin eri ol, bir çalışta kopar bu kelleyi... Bunca yıl çok sızladı!..” dedi.

Ve büyük bir aşkın hikâyesi böyle bitti.

Koca valide sultanı perde kordonuyla boğan Kuşçu Mehmed, odadan uykuda yürür hasta gibi çıkmıştı. Kuşhane Kapısı’ndan üçüncü avluya çıkarak Ağalar Camii’ne giden yol üstündeki çeşmeden su içmek istedi, yüzüne bir iki avuç su vurmak istedi, elini uzatınca dehşetle geri çekildi;

“Ellerim kanlı... Ben ne yaptım?..” dedi.

Ellerindeki kan, Kösem Sultan’ın burnundan fışkıran kandı.

Turhan Sultan ve Sultan Mehmed, can düşmanları Kösem’i boğan zülüflü baltacı oğlanı görmek istemişlerdi. Kuşçu Mehmed’i aramaya çıkan Uzun Süleyman Ağa, delikanlıyı o çeşme başında buldu. Mehmed onu tanımadı:

“Cellat mısın?” diye sordu.

Ve kanlı ellerini göstererek:

“Aradığın benim... Koca valide sultanı ben boğdum... Ama daha neler yaptım? Söyleyin bana... Ellerim niçin kanlıdır?..”

Dev yapılı zenci, delikanlının yüzüne var kuvvetiyle iki tokat attı, o iki tokat, Kösem'in müthiş çılgılığıyla donmuş olan şuurunu harekete getirdi ve Kuşçu Mehmed'i cinnetin kapısından geri çevirdi; Süleyman Ağa'yı tanıdı ve yalvaran bir sesle:

"Ağa hazretleri... Beni cellada teslim et... Gayrı bana yaşamak gerekmez..." dedi.

Süleyman Ağa, yanındaki kendi cinsinden iki ağaya:

"Yıkayın şu delikanlının ellerini..." dedi.

Hadımlar, Kuşçu Mehmed'in sade ellerini değil, başını da çeşme lülesi altına tutup yıkadılar. Kuşçu'nun gömleğinde de kan vardı. Zencilerden biri, delikanlının üstünden o gömleği aldı, kendi gömleğini giydirdi.

Padişahın huzuruna çıkarıldığı zaman, Kösem Sultan'ın celladıdır demeye bin şahit isterdi, masum ve ürkek bakışları ve ocağındaki lakabıyla "Baltacı Güzeli Mehmed"di.

Padişahın yanında anası Turhan Sultan, valide sultanın yanında da, saçları kırılmış, başı sırmalı bir valeyile örtülmüş küçük Çerkez kızı Melekî vardı. Turhan Sultan bir oğlana baktı, bir kıza; biri ölüme göze alarak can düşmanlarının suikastını haber vermiş, biri de o can düşmanlarının vücudunu ortadan kaldırmıştı.

Kız ile oğlan da bakıştılar. Kuşçu Mehmed'e küçük kızın güzel yüzü hiç yabancı gelmedi. Koca validenin dairesinde eğilip yüzüne bakan kızdı. Melekî ise onu derhal tanıdı, yolunu kesip eğildiği ve yüzüne baktığı güzel baltacı neferiydi. O gün böyle çıplak ayaklıydı. Elini valesinin üstünde dolaştırıp saçsız başını sıvazladı, onun yolunda fahişe başı gibi kırılan saçlarının intikamını yine o almıştı, bilerek, bilmeyerek, hiç önemli değildi, bir gönül birliğinin sihirli işiydi.

Padişah:

"Şahbazım... Dile benden ne dilerse..." dedi.

Kuşçu Mehmed de:

"Sağlığını dilerim padişahım..." dedi.

Masallara geçmiş sözlerdi, üç dört kere tekrarlanır. Kuşçu Mehmed:

"Padişahım..." dedi. "Beni azat et, sarayından çıkar... Bir köşede unutulayım, hem de kendimi unutayım ve öleyim."

Padişah ile anasının huzurlarından çıkan Kuşçu Mehmed, artık zülüflü baltacılar koğuşuna dönmedi, kıyafeti değiştirildi, saray kapıcıbaşlarına mahsus esvap giydirilerek ve “Padişahımızın has çırağı Mehmed Ağa’dır...” diyerek Has Oda’ya misafir edildi.

Delikanlı huzurdan çıktıktan sonra Turhan Sultan Melekî’ye sordu:

“Kızım... Seni bu güzel oğlana versem varır mısın?..”

“Varırım... hem de koşa koşa!..” demek için bir bakış kâfiydi.

O pazar günü sabahı bir aşk hikâyesi de böyle başladı.

Koca valide sultanın mirasçıları

Yine o pazar gecesi, sabahın alaca aydınlığında Siyavuş Paşa ulema efendilerin ileri gelenleri ile Müftü Efendi’ye hemen saraya gelmeleri için davet tezkereleri yolladı, iki kazasker davet edilmedi, çünkü vezir onların Ağakapısı’nda olduklarını biliyordu. Daha önce Ağakapısı’na gitmiş olan on efendi hariç, çağırılanların hepsi atlarına binip saraya koştular. İki büyük caminin on minaresinden okunan ilahi korosuyla zaten ayaklanmış olan İstanbul halkı, ulema efendilerin saraya gittiklerini görünce büsbütün heyecanlanmıştı. O güzel ilahi ağızlarda sokak sokak dolaşıyordu:

Nagâh açılır perde

Derman erişir derde

Müftü Abdülaziz Efendi o gece Ağakapısı’na dört defa çağırılmıştı ve efendi her seferinde “Hele sabah olsun... Gelirim” demişti. Henüz gün tamamen ışımadan da vezir tarafından padişah adına saraya çağırıldı. Gözde uşaklarından bir Ahmed vardı, akıllı oğlandı:

“Padişah tarafına çağırılmışken öbür tarafa varmak size yakışmaz...” dedi.

Aziz Efendi cumartesi günü padişahından gördüğü ağır hakaretin tesiri altındaydı:

“Ama ağaların hatırı vardı ve hem ağaların galebesi muhakkaktır... Ocaklıyı kendime düşman mı yapayım...” dedi.

Ahmed sonsuz muhabbetini ve lütuflarını gördüğü velinimetinin gafletine hayret etti:

“Be hey efendim... Bugün hatır yeri midir?.. Padişah tarafında selamet vardır... Ağalar dediğiniz adamların ikbal kadehleri dolup taştı... Sonlarının geldiği gün gibi aşikâr... Sakın padişah tarafından şaşmayın...” dedi.

Ama Aziz Efendi delikanlının sözünü dinlemedi, sabah namazını kıldıktan az sonra atına binip yanına Ahmed’i de alıp Ağakapısı’na gitti. Müftünün kendi taraflarına gelmesi ocak ağalarına bir ferahlık verdi. O gelir gelmez Koca Bektaş Ağa:

“Ağakapısı’ndan kazan kaldırmak âdet değildir... Kışlada Orta Camii’ne gidelim... Oradan saraya yürürüz...” dedi.

Teklif kabul edildi, en önde kırk nefer pür silah yeniçeri neferi, ardında on kadar efendi ile kazasker, onların ardında Müftü Aziz Efendi, onun ardında Koca Bektaş, Karaçavuş Mustafa, Çelebi Mustafa ağalar, daha arkada çorbacılar, odabaşılar ve neferler, üç yüz kadar yeniçeri, Süleymaniye’den Aksaray’a tantanalı bir alayla gidildi. Alay tantanalıydı, ama ağaların suratları asıktı ve yüreklerinde korku vardı. Yeniçeri Ağası Karaçavuş Mustafa, Ağakapısı’nın binek taşından atına bineceği sırada bir nutuk söylemişti:

“Saray-ı Hümayun’da olan iş nedir? Koca valide sultanı yakınlarıyla birlikte bu gece katlettiler!.. Koca validenin kanını davaya gideriz!..” dedi.

Peşleri sıra gelecek olan üç yüz kadar yeniçerinin arasından bir ses yükseldi:

“Sizler koca validenin mirasçısı mı oldunuz!..”

Kara Çavuş deliye döndü.

“Bre bu küstah kimdir... Çıksın... Çıkarın!..” diye bağırdı.

Yeniçeriler taş gibi durdular, bağırان yoldaşlarını ele vermediler.

Alayda, Edirne kadılığına tayin emri çıkmak üzere olan bir Mustafa Efendi ile İstanbul Kadısı Bostanzade Efendi yan yana gidiyorlardı, konuştular, fısıltıyla:

“Yeniçerilerin bunlara itaati, kalbi değildir.”

“Öyle... Yeniçerilerin bunlardan nefret ettiği aşikâr oldu.”

Müftünün amcası Karaçelebizade Mahmud Efendi hemen arkalarındaydı, fısıltılarını duydu ve atını ileri, ikisinin arasına sürdü:

“Bunların tarafına geldiğimize hata ettik... Bir fırsat bulsak da ferrar etsek...” dedi.

“Bade harabü'l-Basra!”

“Allah encamımızı hayretsin...”

Alay Şehzade Camii'nin ve onun karşısındaki Eski Odalar'ın, eski Yeniçeri Kışlası'nın önünden geçiyordu ki minarelerden ilahi okunduğunu duydular, ilahi sabah ezanından önce okunurdu, bu ne manaydı? Ağalar kulak kesildiler...

Nagâh açılır perde
Derman erişir derde
Görelim Mevla neyler
Neylese güzel eyler

Aksaray'a doğru yollarının üzerinde Burmalı Mescit, Kemalpaşa Camii, Hoşkadem Camii, Mimar Camii, Babahasan Mescidi, Oruçgazi Camii, Muratpaşa Camii vardı... Hepsinin minarelerinden aynı ilahi okunuyordu. Ağalar birbirlerine endişeyle bakıştılar, bu ilahi bir parolaydı ve İstanbul halkı kendilerine karşı ayaklanıyordu.

O sırada Saray-ı Hümayun'da ise bir celadet havası esiyordu. Sabah namazında masum padişahın ocak ağalarına galebesi için yürekten akıp gelen gözyaşlarıyla dua edilmişti. Bütün Enderun ağaları, zülüflü baltacılar, bostancılar tepeden tırnağa silahlanmıştı. Namazdan sonra Babü's-saade önüne taht kuruldu, çocuk padişah tahına oturdu, sağ yanında Sadrazam Siyavuş Paşa, onun yanında Uzun Süleyman Ağa duruyordu. Bu ayak divanını sadrazam açtı, sarayda toplanmış ulemaya hitapla:

“Efendiler... Ahval malumunuz!.. Ocak ağaları yine fitne ateşi kaynatır... Sevgili padişahımıza padişahlık, vezirine vezirlik yaptırmazlar... Devlet sözü o heriflerin ağzıyla ayağa düşmüştür... Şu anda Ağakapısı'nda yine cemiyet halindedirler... Bugün sizlere devlet ve padişah yolunda hizmet günüdür...” dedi.

Ulemadan Hocazade Mesud Efendi ileri çıktı; duadan sonra:

“O heriflerin haysiyeti nedir? Padişahımızın yanında onların adı mı olur?.. Emret padişahım, sancak-ı şerif çıksın!.. Onlar kazan kaldırırsa ümmet-i Muhammed de peygamberimizin sancağı altında toplanır!..”

120 yaşındaki Âdem Efendi'nin hikâyesi

120 yaşında bir mahalle imamı, Âdem Efendi, saraya davetli değildi, komşusu olan Hocazade Mesud Efendi'nin peşine takılıp gelmişti. Bir pir-i fani, gümüş gibi uzun ve köse bir sakalı vardı, tahtın ta önüne kadar ilerledi, samimi ve saf:

“Bilirim padişahım şurası benim yerim değildir... Sen şu tahtın üstünde gül goncası civansın, benim kaç günlük ömrüm kalmıştır?.. İzin ver, seni bir gül Muhammedi gibi öpeyim, koklayayım ve sonra yeniçerilere bu halimle ben varayım, onları sancak-ı şerif altına davet edeyim... Ya cümlesini peşime takar gelirim yahut ki senin yolunda şehit olurum...” dedi.

Çocuk başını ihtiyarın titreyen ellerine uzattı ve Âdem Efendi o güzel başı bir çiçek gibi kokladı. Sahne, istisnasız herkesin gözünü yaşarttı.

Sancak-ı şerif çıkarıldı ve Bab-ı Hümayun'un önüne dikildi. Bab-ı Hümayun'un önünden İshakpaşa'ya, Cankurtaran'a, Atmeydanı'na, Divan Yolu'na, Soğukçeşme'ye ve Demirkapı'ya kadar bütün sokaklar, caddeler ve koca Atmeydanı silahlanarak koşmuş şehirliyle dolmuştu, sancak-ı şerifin çıktığı haberi çarçabuk yayıldı.

Yine o pazar günü sabahı ağaların yanında bulunan müftü, iki kazasker ve İstanbul kadısı efendiler azledildiler, yerlerine yenileri tayin edildi, o arada Ebusaid Efendi şeyhülislam oldu. Bu tayinlerden sonra Sadrazam Siyavuş Paşa, ocak ağalarına karşı harekete geçti, şehir içine tellallar salınarak halk sancak-ı şerif altına davet edildi:

“Her kim Müslüman ise Resulullah'ın sancağı altına gelsin! Emre itaat etmeyen ve Orta Camii'ndeki cemiyete varanlar padişahıma karşı asidir! Ve o gibilerin katli vacip olduğuna fetva verilmiştir!”

Âdem Efendi de dediğini yaptı; kendisi 120 yaşında, peşine yaşları 10-15 arasında iki yüze yakın çocuk taktı, üstleri başları türlü kılıkta, kimi yarım pabuçlu ve kimi yalınayaklı çıraklar, o halk ayaklanmasının nağmesi olmuş ilahiyi okuyarak Şehzade Camii karşındaki Eski Odalar'a, İstanbul'un en eski Yeniçeri Kışlası'na gitti. Kapıdaki nöbetçilere:

“Evlatlarım... Pirimiz Hacı Bektaş Veli aşkına sizi alıp padişahı-

mıza, sancak-ı şerif altına götürmeye geldim... Gelin şahbazlar... Gelin dilaverler...”

Peşindeki yüzlerce çocuk da bir ağızdan ilahiye başladı:

(...)

Görelim Mevla neyler

Neylerse güzel eyler.

Kışlanın içi bir anda boşaldı, silahını kapam yeniçeriler İmam Âdem Efendi'nin peşine takıldı ve sancak-ı şerif altına geldi, 2.000 yeniçeri.

Âdem Efendi'nin, Aksaray'daki büyük kışlaya, Yeni Odalar'a gitmesine hacet kalmadı, orası sabah namazı vaktinden beri kaynaşıyordu, üçer, beşer toplanan yeniçeri yüksek sesle, pervasız konuşuyorlardı:

“Ağaların devleti söndü...”

“Biz padişahımıza asi olmayız!”

Güneş iki mızrak boyu yükselmışti ki kışlaya bir haseki ağa eliyle padişahın bir fermanı geldi: “Sen ki ocak emeklisi Bektaş Ağa'sın ve sen ki Yeniçeri Ağası Karaçavuş Mustafa Ağa'sın ve sen ki Yeniçeri Kethüdası Çelebi Mustafa Ağa'sın sizler ki çorbacı ve odabaşı ağalarsınız... Saray-ı Hümayunumda ayak divanı kurdum, davanız ne ise divanıma gelin konuşun, gelmezseniz ben sizin hakkınızdan gelirim, iyi bilirsiniz...”

Fermanı getiren haseki tembihliydi, kışlaya girmedi, kapıdan verip Orta Camii'ndeki ağalara yolladı ve cevabını kapı önünde bekleyeceğini söyledi, üç ağa fermanı camide, baş başa verip okudular. Koca Bektaş:

“Bizim için saraya gitmek, padişahın ayak divanında konuşmak olmaz!” dedi.

Karaçavuş da:

“Bizim için saraya gitmek, kelleleri orada bırakmak demektir!” dedi.

Karaçavuş kışla kapısına gidip cevaplarını gelen haseki ağaya ağızla bildirdi:

“Biz oraya varmayız, burada dururuz... Biz padişahımıza asi değiliz... Ama üzerimize gelirlirse, Müslüman'ız, Allah emaneti canımızı zı korumak için dövüşürüz...” dedi.

Karaçavuş'un bu sözleri orada bulunan neferler tarafından duyuldu ve hemen kışla içinde yayıldı:

"Bre bunlar padişah fermanı dinlemezler..."

"Bre bu herifler asidir!"

"Bre biz bu herifler için baş vermeyiz!"

"Vallah vermeyiz!"

"Varalım bizler de Eski Odalar'daki yoldaşlarımız gibi sancak-ı şerif altında olalım..."

"Saray-ı Hümayun'a gideriz!"

"Yürüyün yoldaşlar sancak-ı şerif altına gideriz!.."

Haseki ağa ağızdan verilmiş cevabı vezire getirdi. Siyavuş Paşa gazaba geldi, Sultan Mehmed'e:

"İzin ver padişahım... Halkı peşime takıp Yeni Odalar'a gideyim ağalar denilen o melunların ve hovardalarının cezalarını vereyim..." dedi.

Bab-ı Hümayun'dan da içeriye haberler geliyordu:

"Yeni Odalar'dan 300 yeniçeri sancak altına geldi..."

"Yeni Odalar'dan 500 nefer daha geldi..."

"Yeni Odalar'dan 1.000 nefer daha geldi..."

Yeni şeyhülislam söze karıştı:

"Paşa hazretleri..." dedi. "Hele sabredelim... Bir saate varmaz, Yeni Odalar'daki yeniçerinin cümlesi sancak-ı şerif altına gelir... Ağalar yalnız kalır ve bu iş hiç kan dökülmeden halledilir... Size ve halka zahmet çekmeye muhtaç olmaz..."

Efendinin sözleri Arz Odası'nda bulunan Valide Turhan Sultan'a aksetti, ondan da: "Koca valide ile bu ağalar birbirini tutan iki direkti... Biri gidince öbürü durmaz. Efendi makul konuşur... Hele sabredelim" cevabı geldi.

Yüzüne bakılmayan altınlar

Haseki ağayı savdıktan beş on dakika sonra Karaçavuş kışladaki bütün çorbacıları ve odabaşlıları topladı:

"Bre ağalar... Kışla kapısını muhkem koruyun... Dışarıdan gelen yoldaşları içeri alın, ama içerden dışarıya çıkmak isteyeneye izin vermeyin..." dedi.

Odabaşılardan biri:

“Be hey ağa...” dedi. “Sen ne söylersin, kışlada yoldaş kalmadı... Cümlesi sancak-ı şerif altına gitti biz kimi zapt edelim?”

Orta Camii’nin kubbesi sanki Karaçavuş’un başına yıkıldı:

“Bu ne yaban sözdür...” diye bağırdı.

“Var git odaları dolaş, yoldaş bulursan bana göster, zapt edeyim!”

Koca kışla bomboştu. Caminin müezzin mahfilinde oturan Koca Bektaş Ağa’yı bir düşünce aldı. Çelebi Mustafa Ağa mihraba yakın bir yerde, bacaklarını uzatmış, kılıcıyla oynuyordu. Şeyhülislam Karaçelebizade Abdülaziz Efendi asabi adımlarla dolaşıyordu. Bir ara Samsuncubaşı Ömer Ağa, Çelebi Mustafa Ağa’ya:

“Be hey sultanım...” dedi. “Ne durursunuz, ne oturursunuz... Mademki padişahımız bizi birkaç hadıma değişti, hemen kalkalım... İstanbul şehrini birkaç yerden ateş verelim... Yeniçerilere de şehirlinin evlerini yağmaya, kızını oğlanını çekip götürmeye izin verelim... Şehirli ev, mal, can, ırz ve namus derdine düşer, dağılır... Yoldaşlar da bizim tarafa döner... Cebeciler, topçular, Tersaneli de bizim tarafa gelir...”

Çelebi Mustafa Ağa yerinden fırladı ve Samsuncubaşı’nın suratına bir tokat attı:

“Bre Ömer... Bre namussuz... Birkaç günlük ömür için böyle şenaat olur mu, bre asılacak melun!” diye bağırdı.

Koca Bektaş Ağa da oturduğu yerden:

“Yok yok. Vallah boş yere ölemeyiz... Dövüşürüz...” diye homurdandı.

Karaçavuş da:

“Ak akçe kara gün içindir... Meydana altın dökelim ve şehre tellallar salıp yoldaşları altın yağmasına çağıralım... Hepsi bizim tarafa gelir...” dediler.

Evvela cömertliğiyle meşhur Çelebi Mustafa Ağa adamlarından birkaçını Topkapı dışındaki bahçesine gönderdi, hamallarla otuz çuval dolusu altın getirtti, altınları kışla kapısı önündeki Etmeydanı’na öbek öbek döktürttü... Sonra büyük şehrin her semtine atlı tellallar çıkarıldı, onlar da şöyle bağırdılar:

“Yoldaşlar, karındaşlar, eli silah tutar garip yiğitler... Duyduk duymadık demeyin... Ağalar bugün altını sebil etmiştir... Etmeydanı dağlar gibi altındır... İsteyen ağalar tarafına gelsin, altını yağmalasın!...”

Tellalları dinleyenler omuz silktiler, güldüler. Merak edip Etmeydanı'na gelenler de:

"Neuzibillah... Bu altına el sürülmez..." dediler.

"Zulümle toplanmış altındır ki ateştir..." dediler.

"Vebali insanın yedi kuşak evladına sürer..." dediler.

Yalınayaklı pırpırı bir balıkçı civanı kışla kapısına gitti, orada Çelebi Mustafa Ağa'ya:

"Kılıcım yoktur!.." dedi.

Çelebi Kethüda o çıplak ayaklı genç balıkçıyı şöyle bir süzdü:

"İstediğin kılıç olsun... Al sana belimdeki kılıcı vereyim... Yarınki gün de seni kollukta çorbacı yaparım..." dedi.

Altın kabızalı kılıcını çapkın oğlana verdi. Pırpırı delikanlı kılıcı alınca tekrar meydana fırladı ve avazı çıktığı kadar bağıra bağırarak kaçtı:

"Müslüman olan sancak-ı şerif altına gitsin!"

Çelebi Mustafa Ağa ardından bakakaldı, acı bir tebessümle geri len dudaklarından: "Hay kahpe oğlan!.." sözü döküldü. Sonra camiye giderek Koca Bektaş Ağa'ya çatı:

"Tuh yüzüne... Allah belanı versin tamahkâr Arnavut!.." dedi.

Bektaş:

"Günahım nedir?.." diye sordu.

"Hâlâ sorar mısın 'Bize mal lazımdır, devlet yüz çevirdikte altın derdimizin dermanı olur' diyen sen değil misin?.. Bizi kendi halimize komadın, baştan çıkardın... Zulümle bu kadar altın topladık... İşte meydana dağlar gibi altın döktüm... Yüzüne bakan var mı?.. Çıplak ayaklı bir oğlan belimdeki kılıcı aldı, altının yüzüne bakmayıp sancak-ı şerif altına gitti."

Ve ağzına gelen küfürleri zincirleme savurdu. Adamları da meydana dökülen altınları tekrar çuvallara doldurup ağanın bahçesine götürdüler. Bu sefer de devlet kuşu o otuz nefer genç hamalın başına kondu, yolda:

"Bize destur... Bu heriflerin akıbeti hayır değildir ve bu altınları bizden soracak yoktur... Bu ganimet elimize bir daha geçmez..." dediler.

Çelebi Mustafa Ağa'nın dört adamı her biri sıırım gibi otuz hamala ne yapacaklarını bildirdi:

“Desturdur!..” dediler. O mühmel garipler de sırtlarındaki altın çuvarlarıyla kaçıp dağıldılar. Ağanın adamları da kışlaya dönmediler, Mustafa Ağa’nın bahçesine koştular, orada Çelebi Kethüda’nın asıl hazinesini yağmalayacaklardı.

Ocak ağalarının yanından ayrılmaz, onlara akıl hocalığı yapar bir Şeyh Veli Efendi vardı, ağalardan çok çok büyük ihsanlar görmüştü, sabahtan beri Orta Camii’nin bir köşesinde büzülmüş oturuyordu, altınlar da iş görmeyip geri gidince yerinden fırladı ve Koca Bektaş Ağa’ya:

“Siz nasihat kabul etmezsiniz... Sizin aranızda bulunmak hatadır... Bre siz hepiniz birer firavunsunuz... Âlemi harap ettiniz... İşte bugün de belanızı bulursunuz” dedi.

“Vay kuzgun softa!.. Kürklerimizi giyip keselerle altınlarımızı alırken bize devlet sizinle durur diyen sen değil miydin?..” dedi.

Şeyh Veli “Kapılarınıza ırzımızı sizin şerrinizden korumak için devam ederdik...” dedi ve çıktı gitti; onu Orta Camii’nde bulunan diğer ulema efendiler takip etti.

Ocak ağalarının sonu

Ocak ağalarının yanında yalnız Kara Çelebizade Abdülaziz Efendi kalmıştı. Hırsı sadece şeyhülislamlik makamının manevi yüksekliğinde olan zengin ve kibar adam üzgün ve perişan:

“Ağalar... Bir benimle iş olmaz... İzin verin gideyim...” dedi.

Ağalar da:

“Git efendi hazretleri git... Başının çaresini ara!..” dediler.

Yanında, kendisine “Ağalar tarafına gitme...” diyen gözde uşağı Ahmed vardı. Haklı çıkan oğlanın yüzüne bakamıyordu. Samatya’da Davutpaşa İskelesi’ndeki muhteşem konağına gitti. Azledildiğinden haberi yoktu, ama müftülükte bırakılmayacağı da gün gibi meydandaydı. Güzel bir genç olan ve bir irfan ocağı halindeki Karaçelebizade kapısında sağlam bir tahsil görme fırsatını bulan uşak Ahmed’in ilerde namus ve iktidarıyla tanınacak Defterdar Ahmed Paşa olduğu söylenir.

Karaçelebizade konağına döndüğünde vakit öğleyi bulmuştu. Bab-ı Hümayun önündeki sancak-ı şerif saraydaki ikinci avluya,

Babü's-saade önüne alınmıştı. Ayaklanmış şehirli ve padişah tarafına katılmış yeniçeriler kaynaşıyordu. Sarayda sabahki ayak divanının yerine üçüncü avludaki Ağalar Camii'nde bir meclis kurulmuştu.

Gönderilen casuslar önce kazasker efendilerin, sonra da müftü efendinin konaklarına döndükleri haberini getirince kışladaki ağalar cemiyetinin dağıldığı anlaşıldı.

Kösem Sultan'ın adamı, Koca Bektaş Ağa'nın sığınacak, aman dileycek kimsesi yoktu, fakat Çelebi Mustafa'nın Uzun Süleyman Ağa'ya, Karaçavuş'un da yeni müftü efendiye birer amannameleri geldi, o iki mektup padişah huzuruyla kurulmuş toplantıda açıkça okundu.

Karaçavuş zelilane yalvarıyordu: "Sultanım hazretlerinin ayaklarını öperim şefaatinle padişahımız kuşça canımı bağışlasın... Hâşâ ki ben padişahıma asi olmadım" diyordu.

Çelebi Mustafa'nın mektubu haysiyetli bir adam ağzıyla yazılmıştı: "Sizinle eskiden konuşur, sevişirdik... Hadiseler aramızı açtı, başınızı isteyen defterde benim de imzam vardır... İyiliğe iyilik her kişinin kârı, kötülüğe iyilik mert kişinin kârıdır. Can pazarındayım... Beni sizden başka kimse kurtaramaz... Şefaatinle, ne âlâ, etmediniz diyelim, gün akşamlıdır, kazaya boyun eğirim..."

Sadrazam Siyavuş Paşa:

"Yok... Bu heriflere şefaatinle olmaz. Hepsinin bir yerine yedişer başı olsa da hepsini kessek yine yaptıklarının binde biri değildir..." dedi.

Şeyhülislam efendi veziri tasdik etmekle beraber şefaatinle bulundu:

"Doğrudur..." dedi. "Bunlar affedilecek herifler değildir... Ama şimdi ayağa düşmüşlerken bizler şefaatinle ve vezir hazretleri delaleti ve padişahımız da affetmiş görünür, bunda fayda vardır... Yeniçeriler bu heriflerden yüz çevirmiştir, ama her birinin en azından bin nefer bendeleri vardır... Onları Orta Camii'nden cebren almaya kalkışırsak ortalık yine karışır... Kan dökülür... İstanbul şehrini intikam için ateşe verirler, ümmet-i Muhammed yanar kül olur... Bir madde daha vardır ki o da çok mühimdir... Bu heriflerin her biri Karun hazinesine sahiptir... O hazineler de yağma edilip şunun bunun elinde kalır... Bence yapılacak iş heriflere şimdi birer mansıp vermek, taşraya göndermek, üstlerindeki vahşet geçince fermanlarını gönderir, kellelerini alırlar, hazineleri de müsadere edilir, devletin malı devletin olur."

Uzun Süleyman Ağa da müftünün teklifini destekledi, vezir de teklifi makul buldu. Karaçavuş Mustafa, Macaristan'da Temeşvar valiliğine, Çelebi Mustafa Ağa Bosna valiliğine, Koca Bektaş Ağa da Bursa sancakbeyliğine tayin edildiler.

Üçlere ayak uydurmamış, onların havadarlığını gütmemiş Sekbanbaşı Karahasanoğlu Hüseyin Ağa, yeniçeri ağası, ocağın erkânı arasında yine edebiyatla tanınmış Zağarcıbaşı Kasım Ağa da yeniçeri kethüdası tayin edildiler. Tayin fermanları kubbe vezirlerinden Boynuyaralı Mehmed Ağa ile Orta Camii'nde bulunan ağalara gönderildi.

Paşa Orta Cami'de heyecanla karşılandı: "Merhametli padişahımız cümlenizin suçlarınızı affetti" deyince üçü de rahat bir nefes aldı.

Koca Bektaş öbür iki ayaktaşını göstererek:

"Bu ağalara azil var mı?.." diye sordu.

Mehmed Paşa yeniçeri ağalığı ile kethüdalığına tayin edilenlerin adını söyleyince Bektaş:

"Dirayet göstermişler... Ocaklıdan gayrısını ağa tayin etselerdi rızamız olmazdı..." dedi.

Doksanlık Bektaş'ın kafası kendince ayarlanmış bir çarkla işliyordu; onun anlayışınca yeni tayinlerin ocak erkânı arasından yapılması, padişahın ve vezirin hâlâ yeniçerilerden ve kendilerinden korktuklarına alametti. Mehmed Paşa'nın surati:

"Bektaş Ağa... Fodulluk zamanının geçtiğini bilmez misin..." dedi.

Sonra koynundan fermanlarını çıkardı ve üç ağanın ellerine vererek:

"Karaçavuş sana Temeşvar valiliğini, Çelebi Ağa sana da Bosna valiliğini, Bektaş Ağa sana da Bursa sancakbeyliğini verdiler..." dedi.

Karaçavuş ile Çelebi Mustafa ağalar:

"Gideriz... Ferman padişahımızındır" dediler.

Bektaş yine fodullaştı:

"Bu iki ağalara valilik verilip bize sancak verilmesi nedendir?.. Bu bana hakaret değil midir?" dedi.

Boynuyaralı Mehmed Paşa:

"Bektaş Ağa" dedi. "Sen sakalı değirmende ağartmışsın... Ne yaban yaban konuşursun... Ayol senin yaşına hürmet ettiler... Bursa sancaktır ama, İstanbul'un deniz aşırı mahallesi değil midir... Bir ağağın İstanbul'dadır."

Tayin fermanlarında ayrıca bir kayıt vardı: “Hemen yol hazırlığını yapın ve yarınki pazartesi günü seher vakti yola çıkın...” deniliyordu.

O gece Çelebi Mustafa Ağa adamları ve hazinesi yola çıktı, Topkapı dışındaki altınları ve mücevherleri, kıymetli eşyası, kendi adamları tarafından yağma edilmişti. Yanına konağındaki malını, üç nefer kaba hizmet uşağını, bir de Kiraz İlyas adındaki mahbup uşağını almıştı. Sabaha karşı da Karaçavuş Mustafa yola çıktı, yanında üç deve yükü hazinesi ve 300 nefer pür silah adamı vardı.

Bektaş’ın hikâyesi

Koca Bektaş Ağa, İstanbul’un denizaşırı mahallesi yerinde Bursa’ya gitmek üzere kışladan konağına geldiğinde, yol hazırlığını yaparken şeytan da gelmiş, doksanlık ihtiyarın kafasının içine girmiş bağdaş kurup oturmuştu, durmadan konuşuyordu:

“Bre Koca Bektaş... Sana olan bu hakaret nedendir?”

“Bre Koca Bektaş... Karaçavuş ile Çelebi’ye valilik verildi, üçer adet tuğlarını çekerek gittiler, senin bir adet sancak tuğuyla Bursa’ya gitmen olur mu?..”

“Bre Koca Bektaş... Karaçavuş senin uşağın değil miydi?”

“Bre Koca Bektaş... Çelebikâhya senin uşağın değil miydi?”

“Bre Koca Bektaş... Sende nam ve şan gayreti namusu yok mudur?”

“Feleğin çarkı durmaz döner... Yeniçeri yarın seni arar!”

“Nimetini görmüş, ekmegini yemiş bunca adam vardır... Böyle hakaretle mansıba gitmedense var git onların birinde bir müddet saklan...”

Koca Bektaş Ağa şeytanının sözüne uydu. Sine bülbülü bir mahbup uşağı vardı, o da kendi cinsindendi, Arnavut, Horpeşteli Yakub, 16-17 yaşlarında; onunla birlikte bellerine üçer altın ve mücevherle dolu birer heybe yüklendiler. Kıyafetlerini de tebdil ettiler, Koca Bektaş bir Hamzavi kalender derviş oldu, Horpeşteli Yakub da keçe külahlı, yalınayaklı, yalınayakları yarım pabuçlu kalender derviş köçeği oldu, heybeleri yüklendiler. Gece yarısından sonra konağın haremde bir arka kapıdan çıkıp İstanbul sokaklarına düştüler, Cerrahpaşa’da büyük caminin arkasındaki bir sokakta yine Hamzavi

dervişlerinden Terlikçi Mehmed'in evine gittiler. Cemal âşığı Terlikçi Mehmed, hele Horpeşteli'yi görünce, hiç düşünmeden Koca Bektaş'ı kabul etti.

Pazartesi günü öğleden sonra Bektaş Ağa'nın Bursa'ya gitmeyip kaçtığı öğrenildi ve şehir içine tellallar salındı:

"Duyduk duymadık demeyin!.. Koca Bektaş Ağa denilen melun, padişahımızın fermanına karşı gelip verilen mansıba gitmemiş, firar etmiştir. Saklandığı menzilini bilen, Kapıcıbaşı Boyacı Hasan Ağa'ya haber versin... Hizmet karşılığı büyük bahşiş vardır..."

İstanbul halkı Koca Bektaş'tan nefret ediyordu, Boyacı Hasan Ağa kaçak ihtiyarı kolayca bulacağını sanıyordu, fakat yanıldı, tahmin ettiği yerlerden hiçbirinde, hatta küçük bir izine bile rastlamadı. Konağından öğrendiği tek şey vardı: "Ağanın sine bülbülü Horpeşteli Yakub adında bir uşığı vardı, oğlan da kayıptı... Ağa alıp götürmüş olacaktır..." demişlerdi. Adamlarına emretti, kaşı şöyle, gözü böyle, şu boyda ve şu yaşta bir de güzel oğlan arayacaklardı...

1061 Ramazan'ın yirmi birinci günüydü, Miladi takvimle 17 Eylül 1651 Perşembe günü, Bektaş Ağa'nın canı kuzu eti istedi, Horpeşteli'yi Aksaray çarşısına yolladı, oğlan bir kasaptan bir okka et aldı ve bir altın verdi. Kasap şüphelendi, "Yalınayaklı, yarım pabuçlu oğlan bir okka kuzu eti alsın!.. Ve bir altın bozdursun!.. Bu ne manadır?.." dedi, etrafa yaymadan çırağını Yakub'un peşine taktı ve terlikçi fakir bir dervişin evine girdiğini öğrendi, hemen Boyacı Hasan Ağa'ya koşarak haber verdi. Boyacı Hasan Ağa da evi basarak Koca Bektaş'ı ev kılığında yakaladı, üstünde bir gömlek ve bir iç donu, başında bir gecelik takkesi ve ayakları çıplak. O kılıkla çıkardı. Bektaş Ağa:

"Hasan... Beni halka teşhir etme... Burada öldür!.." diye yalvardı.

Boyacı Hasan Ağa:

"Yok..." dedi. "Seni benden diri istediler!.."

Bektaş yine yalvardı:

"Bari bu kılıkta götürme... İzin ver giyineyim..."

Hasan Ağa giyinmesine de izin vermedi, yayan sürüp götürecekti, komşulardan biri acıdı, atını verdi, Koca Bektaş'ı ata bindirdiler. Yola düzöldükten az sonra Boyacı Hasan'ın aklına Bektaş'ın uşığı oğlan ile onu evinde saklamış olan Hamzavi derviş geldi yanındakilere "Varın onları da alın gelin..." dedi, fakat o baskın gürültüsünde

ve Bektaş'ın yakalandığı heyecanı içinde Terlikçi Derviş Mehmed, Horpeşteli Yakub'u kolundan tutmuş, kaçmışlardı, izleri bulunamadı. Cerrahpaşa nerde, Anadolu yakasında Merdivenköy'deki Şahku-lu Bektaşî Tekkesi nerde?.. O firar macerası yıllarca sonra "Horpeşteli Yakub Şah" destanında anlatılacaktır, bir halk şairi tarafından.

Cerrahpaşa'dan Aksaray'a, Aksaray'dan Beyazıt'a, Beyazıt'tan Di-vanyolu ile Ayasofya'ya, Bab-ı Hümayun'a, Koca Bektaş Ağa hal-kın hakaret fırtınası içinde götürüldü, keşkek, linç edilecekti, Boyacı Hasan Ağa'nın adamları güçlkle korudular.

Büyük iki keçeli bağıırıyordu:

"Tu yüzüne... Din ve devlet haini..."

"Bre vurun gidiye..."

"Bre paralayın gidiyi..."

Bindirildiği atın peşine yüzden fazla pırpır oğlan, sokak çocukla-rı takılmıştı, onlar da bir başka curcunalı hava yaratmıştı:

Bektaş... Bektaş...

Kafasına taş

Kafasına taş!..

Gördünüz mü bunu

Ayağında donu

Bildiniz mi onu

Tu yüzüne... Vurun gözüne...

Sopalarla dağıtılmak istenen o yırtık, edepsiz sokak çocukları sus-muyordu:

Vurma bize yazık

Bektaş'a kazık.

Koca Bektaş Ağa, Sultan IV. Mehmed'in huzuruna yakalandığı kılıkta çıkarıldı, padişah onun o perişan halini seyretti:

"Bre put kılıklı hain... Benim canıma kastın neydi?" dedi.

Sonra "Kaldırın!.." dedi, Bektaş Ağa'yı huzurundan çıkardılar, ke-mentle boğulup cesedi bir saat kadar Bab-ı Hümayun önünde bıra-kıldı; bağıri yanık halk cesedine lanet etti.

Karaçavuş Mustafa'nın hikâyesi

Artık yeni unvanlarıyla Temeşvar Valisi Karaçavuş Mustafa Paşa mansıplarına doğru yola çıkmışlardı, Çelebi Paşa dört kişilik küçük bir kafiyele önde, Karaçavuş Paşa 300 kişilik maiyetiyle arkada.

Pazartesi günü öğleden sonra Koca Bektaş'ın, Bursa'ya gitmeyecek kaçıp saklandığı öğrenilince Sadrazam Siyavuş Paşa: "Bu herifler uslanmaz... Devlet tadı damaklarındadır. Koca Bektaş gibi Karaçavuş Mustafa ile Çelebi Mustafa da yoldan kaçarlar, mansıp yoluna çıkışları bir oyundur... Kaçarlarsa yeni gaileler çıkarırlar" dedi.

Müftü efendi de veziri tasdik etti:

"Öyledir..." dedi. "Aman vermeyip haklarından gelmek lazımdır..."

Çelebi Mustafa Paşa, Bosna'ya doğru mümkün olan süratle gidiyordu. Karaçavuş Mustafa Paşa da elinden geldiği kadar ağır davranıyordu. Büyükçekmece'de bir gün kalmıştı ve ancak salı günü akşamı Silivri'ye vardığı öğrenildi. Evvela onu ortadan kaldırmaya karar verildi, İstanbul'a kendi ayağıyla getirtmek için kaptanpaşalığa tayin edildiğine dair bir ferman yollandı. Ferman Karaçavuş'a, çarşamba günü akşamı Silivri konağından ayrılmak üzereyken geldi. Fakat derhal İstanbul'a dönmek cesaretini gösteremedi, "Sadrazam hazretlerinin eteklerinden öperim... Ramazanı çiftliğimde çıkarayım... İnşallah bayramda gelir padişahımızın ayağına yüz sürerim..." dedi hakikatte de Silivri civarında Kumluburgaz köyünde bir çiftliği vardı, oraya çekildi. İstanbul'da da "Üstüne varmak olmaz... Hele bir yol vahşeti gitsin..." denildi. Fakat birkaç gün sonra Karaçavuş'un, İstanbul'daki dostları Koca Bektaş Ağa'nın akıbetini tafsilatlı bir mektupla kendisine bildirdiler. Karaçavuş'u bir telaş aldı ve Silivri'den bir gemiye atlayıp Cezayir'e kaçmaya karar verdi. Bir Rum kaptanla gizlice anlaştı, Kaptan:

"Sultanım..." dedi. "Bana dört gün izin ver... Cezayir uzak yerdir, açık denizde Venedikli eline düşmek vardır... Gemide dört top var ama cephanem yoktur... İstanbul'a gideyim, cephane tedarik edeyim... En çok dört gün."

Rum kaptan, İstanbul'a gider gitmez ilk işi meseleyi sadrazama haber vermek oldu ve Boyacı Hasan Ağa, 60 nefer bostancıyla ve ka-

yıklarlar Silivri'ye gönderildi ve Karaçavuş'u, Kumluburgaz köyündeki çiftlik evinde bastı. Tevkif edilerek İstanbul'a getirilmesi için yazılmış fermanı gösterdi. Adamları Karaçavuş'u kaçırmak istediler. Boyacı Hüseyin Ağa, Karaçavuş'un bakışını da beğenmedi, gayet zeki adamdı, Karaçavuş "Tepeleyn şunları!" dese kendisiyle 60 bostancı, 300 nefer paşalının hançerleri altında paramparça olurlardı. Karaçavuş'tan daha evvel davrandı:

"Bana Karaçavuş'un kendisi lazımdır... Cümle parası, cevahiri, malı sizindir... Yağmalayın şahbazlar!" diye bağırdı.

Karaçavuş'un adamları da bağııştılar:

"Cümle malı bizimdir... Yağma!"

"Altını ve cevahirleri bizimdir... Yağma!"

Bendeler velinimetlerini Boyacı Hasan'ın pençesinde bırakıp denklere, hurçlara, heybelere saldırdılar. Boyacı Hasan da Paşa'nın kollarını ardından bağladı, Silivri'den köyün iskelesine gelmiş bir bostancı kayığına attı. Verilen emir diri getirilmesiydi, kendisini kaldırıp denize atması ihtimaline karşı ayak bileklerine de bukağı vurulmuştu.

Karaçavuş kayığa gün batarken bindirilmişti, deniz yolculuğu gece geçti, padişah huzuruna çıkarıldıktan sonra idamı işaret edildi. Cellatlar, bostancılardan olagelirdi; Karaçavuş bir yeniçeri ağasıydı, ocak ağalarına karşı bir halk ayaklanmasında, yeniçerilerin de padişahın ağalarına karşı çıkarttığı sancak-ı şerif altına koşmalarına rağmen, ağalarının Bostancı Ocağı'ndan cellatlar elinde idamının, bostancılar ile yeniçeriler arasında bir düşmanlığa yol açabileceği düşünüldü. O gün Yalı Köşkü önündeki rıhtımın tamiri için Tersane Zindanı'ndan ayakları prangalı esirler getirilmişti: "Karaçavuş Paşa'nın işini bunlardan biri görsün..." denildi ve o esirlerin arasından iki tüvana genç seçilerek cellatlık vazifesi teklif edildi, bir keşe altın verilecek ve esirlikten de azat edilecekti. Bellerindeki kumaş ancak edep yerlerini örtebilen, çırılçıplak iki Maltız çıktı, saçları sakallarına karışmış iki genç adamdı, biri teklifi reddetti. Öbürü kabul etti ve Karaçavuş'u eline verilen kementle boğdu. Azat kâğıdını altın kesesine koydu, keseyi de boynuna astı, garip tesadüflerdendir, o sırada bir Fransız gemisi limandan ağır ağır çıkıyordu, genç Maltız denize atladı ve gemiye doğru yüzmeye başladı. Saray rıhtımından verilen işaretle gemi durdu, ne için idam edildiğini ve kim olduğunu

bilmediği bir adamı boğmuş olan delikanlı o gemiye binerek, belki memleketine doğru, çekti gitti.

Çelebi Mustafa'nın hikâyesi

Ölüm sırası Bosna Valisi Çelebi Mustafa Paşa'daydı. Cömertliğiyle ve mahbup dostluğuyla tanınmış Çelebi Kethüda Paşa her konak yerinden avuç avuç altın saçarak geçiyordu. İstanbul'daki dostlarıyla anlaşmış, sözleşmişti, her konak yerinde peşinden gönderilmiş bir haber mektubu alıyordu. Ferecik'e yaklaşırken Karaçavuş'a kaptanpaşalık verildiğini öğrendi. Hastalık bahanesiyle bir köyde bir hafta kadar kaldı. Ardından da Karaçavuş'un idamını öğrendi. O son mektubu gönderen dostu: "Başının çaresini gör... İzini kaybedip kaç... Mora sancakbeyliği verilerek yola çıkarılan Defterdarzade Mehmed Paşa'nın asıl vazifesi senin vücudunu ortadan kaldırmaktır, iki konağı bir edip geliyor... Kendini ondan sakın..." diyordu.

Yanındaki üç adamı ve Kiraz İlyas adındaki has gözdesi genci alarak bir gece ana yolu ve bütün ağırlığı son konak yerinde yağmaya bırakıp ormanlar içine daldı. Dağda, ormanda, dolaşmaya alışık adam değildi, lakabı üstünde çelebi kişiydi. Bir gece çok yorgun düşmüştü, yanındaki üç tüvana levendi:

"Sultanım... Siz yatın... Biz sabaha kadar nöbette olup sizi bekleriz..." dediler.

Mustafa Paşa yattı ve uyudu. Kiraz İlyas da uyudu ve sözde paşalarını bekleyecek üç levent konuştular:

"Bu adamın sonu yoktur..."

"Şu altın ve mücevher heybelerini alıp kaçalım..."

"Kiraz İlyas'ı da alalım..."

"Yok.. Oğlan ayağımıza köstek olur..."

Gün doğdu, bir mızrak boyu yükseldi, önce Kiraz İlyas uyandı. Üç nefer levent yoldaşlarını göremeyince, Çelebi Mustafa Paşa'yı uyandırdı:

"Sultanım kalk.. Bize oyun oynadılar..." dedi.

Ve Paşa ne olduğunu sormadan anlattı:

"Leventler heybeleri almış ve atlarımızı da almış... Bizi yalnız koyup kaçmışlardır..."

Çelebi Mustafa Paşa boynunu büktü, söyleyecek söz bulamadı. Kiraz İlyas ağlamaya başladı:

“Ya şimdi halimiz nice olur sultanım?..” dedi.

Paşa, küçük delikanlının başını göğsüne aldı:

“Hemen sana kıymasınlar... Beni düşünme canım...” dedi. “Görelim felek ne cilve gösterir...”

Felek cilvesini göstermekte gecikmedi. Ormanda nereye gideceklerini bilmeyerek avare yürürlerken, sürgün avına çıkmış gibi Çelebi Mustafa Paşa'yı arayan elli kişilik bir köylü kafilesiyle karşılaştılar. Teslim olmaktan başka ne yapabilirlerdi?

Ferecik'te Defterdarzade Mehmed Paşa'ya, götürüldüler. Mehmet Paşa, Mustafa Paşa'yı hürmetle karşıladı, yanında oturttu, teselli etmek istedi. Çelebi Mustafa Paşa:

“Paşa kardeş...” dedi. “Şu Kiraz İlyas benim gayetle sevdiğim uşağımdır... Onu sana emanet ederim. Temiz, masum bir çocuktur...”

Mehmed Paşa:

“Gam çekme... Ben onu evladım yerine kor, korurum...” dedi.

“Senden bir ricam daha vardır. Beni İstanbul'a sağ gönderme... Kaydımı burada gör...”

Mehmed Paşa yine:

“Gam çekme...” dedi. “Bizde o işi burda yapmaya memuruz...”

Çelebi Mustafa Paşa aptes aldı, iki rekât namaz kıldı, tövbe ve istiğfarda bulunarak boynunu cellat kemendine teslim etti.

Onun idamıyla Osmanlı tarihinde Kösem Sultan devri kapandı.

Kösem Sultan'ın hayat hikâyesi başladığı yerde sona erdi

Sultan IV. Mehmed ile anası Turhan Sultan, can düşmanları Kösem'i evvela pençeleri ve sonra bir perde kordonuyla boğan Zülflü Baltacı Kuşçu Mehmed'e kayd-ı hayat şartıyla Değirmenlik (Milo) Adası voyvodalığını vermişlerdi.

Hadiselerin esrarengiz akışı, bir zamanlar tek koruyucuları olan Kösem Sultan'ı Turhan Sultan ile oğlunun can düşmanı yapmıştı.

Yine o çözülmez sır düğümleri, güzel Melek'i, masum gözlerinin hayran olduğu Kuşçu Mehmed'e kavuşturmuş, delikanlı adaya giderken onu da hayat arkadaşı, karısı olarak götürmüştü.

Değirmenlik Adası'nın Kösem Sultan'ın hayat hikâyesindeki yerini, Osmanlı Sarayı'nda kimse bilmiyordu.

Ada halkı da dünyada olup bitenlerden habersiz yaşıyordu. Koca bir imparatorluğun kaderini avuçlarının içine almış ve yarım asır o imparatorluğa hükmetmiş Kösem Mahpeyker Sultan'dan ve onun feci akıbetinden haberleri yoktu.

Fakat, âşığı olan genç ve güzel bir yeniçeriyle adadan kaçarken denizde boğulan Afro'nun adı hâlâ unutulmamıştı. O aşk macerasını Kuşçu Mehmed ile Melekî de dinleyecekler ve güzel Afro'ya ağlayacaklardı.

Sözlük

A

âbit: ibadet eden; Allah'a kulluk eden.

adu: düşman.

ağuş-i muhabbet: muhabbet kucağı.

ahun: lağım.

akamet: kısırlık, verimsizlik.

aleyke avnullah: Allah'ın yardımı üzerinize olsun.

âlişan: şan ve şerefi büyük.

asuman: gök.

asumani: göğe mensup.

âşık-ı şeyda: çılgın âşık.

ateş-i suzan: yakıcı ateş.

avn-i Hak: Allah'ın yardımı.

ayş ü işret: yiyip içip eğlenme.

azap: deniz tüfekçi eri.

B

bade harabü'l-Basra: iş işten geçtikten sonra.

badenuş: şarap içen.

başarda: Osmanlı donanmasında yer alan kadirga cinsinden bir tür savaş gemisi.

bebr ü peleng: kaplan ve panter.

bedmest: kendini bilmeyecek derecede sarhoş.

behremend: hisseli; kısmetli.

beyn: arasında.

bezm-i elest: Allah'ın ruhları yaratıp "Elestü birabbiküm" ("Ben sizin Rabbiniz değil miyim?") dediği an.

bezzaz: manifaturacı.

biat: kabul ve tasdik muamelesi.

bidayet: başlangıç.

bühtan: iftira, yalan yere suçlama.

C

camehab-ı muhabbet: muhabbet yatağı.

cam-ı gülfam: gül renkli kadeh.

cariye-i peripeyker: peri yüzlü cariye.

celadet: gözüpeklik, kahramanlık, yiğitlik.

celalet: büyüklük, ululuk.

cemiyet-i kübra: en büyük toplantı.

cezire: oda.

cilbe: gem kayışı.

cülus: tahta çıkma.

cündbaz: asker.

cündi: usta binici, süvari.

cüra: yudum.

Ç

çerağ: fitil, mum

D

dad: adalet, doğruluk.

dadgüster: adaletli.

darat: debdebe, şan.

denaet: alçaklık.

deni: alçak, rezil, soysuz.

ders-i âm: cami hocası.

dilaver: yiğit.

dilberan-ı mühmelan: bırakılmış dilberler.

dildar: sevgili.

dilgüşa: gönül açan, iç açan, kalbe ferahlık veren.

dur: uzak.

E

eclaf: edepsiz, yüzsüz; ayaktakımı, baldırıçıplak.

ehl-i fûnun: âlim.

ehremen: şeytan, dev.

elhazer: sakın, sakınınız.

emr-i azim: büyük emir.

Engürüs: Macaristan.

erazil: reziller, namussuzlar.
erbain: karakış.
erzel: alçak, soysuz.
eşbeh: en iyi, en güzel.
eşedd-i siyaset: en şiddetli ceza.
eşedd-i ukubet: şiddetli ceza.
eyyam: zaman.

F

facire: rezil.
fal-i hayır: iyi alamet; uğur sayma.
fasit: kötü, yanlış, bozuk.
ferzane: bilgili.
feta: genç; yiğit.
feth ü nusret: fetih ve başarı.
fevt: bir daha ele geçmemek üzere kaybetme; kaçırma.
fisk u fücür: ahlaksızlık ve günahkârlık.
filar: eski bir cins hafif terlik.
fıraş-ı hümayun: padişah yatağı.
futa: peştemal.
fülül: karabiber.

G

gaffar: Allah.
gamgüsar: dert ortağı.
garet: çapul, yağma; akın.
garik-i rahmet: rahmete boğulmuş.
garim: alacaklı.
gavvas: dalgıç.
gılman: tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlılar, gençler.
gılzet: kabalık.
giryan: ağlayan.
gonceveş: gonca gibi.
gulgule: bağırış, çağırış, gürültü, şamata.
gülşen: gül bahçesi.
güşade: açılmış, açık.

H

habaset: alçaklık, kötülük.

habbe: tane.

halas: kurtulma, kurtuluş.

halaskâr: kurtarıcı.

halk: yaratma, yaratılma.

handan: gülen, sevinçli.

haneberduş: evi omuzunda; serseri.

hanüman: ev bark, ocak.

harabathane: meyhane.

havale: görmeyi önleyen tahta perde, duvar vb.

hemişe: her zaman, daima.

hercümerç: karmakarışık, darmadağın, altüst.

hezele: serseri

hilat: eskiden padişah veya vezir tarafından takdir edilen, beğenilen
kimseye giydirilen süslü elbise; kaftan

hiz: ibne, puşt.

hun: kan

hun-i şehadet: şehitlik kanı.

hunriz: kan dökücü

huruc alessultan: padişaha karşı ayaklanma.

hüccet: senet, vesika, delil.

I

ılgar: dörtнала.

İ

imsak: bir şeyden el çekme; perhiz.

inkıraz: bir aile ya da topluluk üyelerinin tek bir fert kalmayınca ya
kadar tükenmesi; mahvolma, bitme.

intizar: bekleyiş.

iptida: ilkin, en önce, başta.

irsal: yollama.

irşat: doğru yolu gösterme.

irtikap: kötülük etme.

istifraş: yatağa alma.

istiğna: tokgözlülük.

istihfaf: hafifseme, küçümseme.

istihkar: hakir görme, hor görme.

istimdat: imdat isteme, yardıma çağırma.

istiskal: kovulma.

izaz ve ikram: ikram etme, saygı gösterme, ağırlama.

K

kadd-i dilber: dilber boyu.

kahhar: kahredici.

karurî: camdan.

kasem: yemin.

katil-i Müslimnüma: Müslümanlığa bağlı katil.

katlü'l-vezir sümme'l-kebir: uludan sonra vezirin katli.

kaziye: iş, konu, husus, mesele.

kazzaz: ipekçi.

kelbi zillet: köpek alçaklığı.

kûn: kış.

kurb-i sultan: sultana yakınlık.

küffar: kâfirler.

küfûv: arkadaş, denk, akran.

L

laden: kadınların yüzlerine ben taklidi yaptıkları madde.

laf u güzaf: loş lakırdı.

laşe: leş.

lenger: (gemi için) demir.

levs: pislik, iğrençlik.

lik: lakin, fakat, ancak.

lika: yüz, çehre.

livata: erkekler arasındaki cinsi sapkınlık; kulamparalık.

M

mağfure: ölmüş.

mahbes: zindan.

mahbube-i bakire: bakire sevgili.

mahbubperest: delikanlılara, gençlere düşkün erkek.

- mahbup:** sevilen, sevgili.
makule: takım, çeşit, soy.
mansıp: devlet hizmeti, memuriyet; makam, rütbe.
maşuka: sevgili.
matruş: tıraşlı.
meczubülhısal: meczup yaradılışlı.
medar: yardımcı.
mekkâr: hileci, düzenbaz.
mekruhât: yapılması şeriatça hoş görülme-yen haller.
melahat: yüz güzelliği, güzellik.
merd-i sahipkıran: her zaman başarı kazanan mert.
merdüm-i sahib nazar: tecrübeli adam.
merkad: mezar, kabir.
meserret: sevinç, şenlik.
mesrur: sevinçli; isteğine ulaşmış.
meşveret: danışma.
meyyit: ölü.
mezun: izinli.
mimar zirai: kalfa ve dülgerlerin kullandıkları yirmi dört par-maktan ibaret bir uzunluk ölçüsü.
miri: beylik; devlet hazinesine ait.
mufasssal: tafsilatlı, uzun uzadıya anlatılan.
muğbeçe: meyhaneci çırağı.
muhammin: eksper.
muhkem: sağlam, sağlamlaştırılmış.
munkariz: biten, arkası gelmeyen, sönen; zürriyeti, dölü tükenmiş.
murassa: değerli taşlarla süslenmiş, işlemeli.
musahip: sohbet eden, arkadaş; padişahın hususi işlerinde bulunan-ların her biri.
musikâr: dervişlere mahsus saz.
muzmahil: darmadağın olmuş, yok olmuş.
mücavir: yurdunu ve diyarını terk ederek zamanını Mekke ve Medine’de ibadetle geçiren.
mücerrep: denenmiş, sınanmış.
müdam: süren, sürekli.
müfsit: arabozucu, karıştırıcı, fesat, münafık.

mühmel: ihmal edilmiş, boşlanmış, bırakılmış.
mülazım: bir yere maaşsız gidip gelen; stajyer.
mülevves: iğrenç, kirli, pis.
mülukâne: padişaha yakışır.
müntakim: öç alan, intikam alan.
mürettep: tertip edilmiş; danışıklı, uydurma.
mürgi hoş elhan: bülbül.
mürtekip: kötü, yakışsız iş yapan; rüşvet yiyen.
mürteşi: rüşvetçi, yiyici.
müstefreşe: cariyeye.
müstekreh: tiksinti verici, iğrenç.
müşaare: karşılıklı şiir söyleme; şiir yarışı.
müşevvik: teşvik eden; kışkırtıcı.
mütegallibe: zorba takımı; derebeyi.
müverrih: tarihçi.
müzellef: yüzünde yeni yeni tüyler çıkan.
müzeyyen: süslenmiş, süslü.

N

nabekâr: işsiz, işe yaramaz; haylaz, hayırsız.
nagâh: ansızın, birdenbire.
nagehan: ansızın, birdenbire.
nalân: inleyen.
napak: pis.
nar-ı cahim: cehennem ateşi.
natüvan: zayıf, güçsüz.
nazir: benzer, eş.
necabet: soyluluk.
nedim: sohbet arkadaşı.
nigâh: bakış.
nigâr-ı şivekâr: işveli sevgili.
nihal: fidan.
nur-i basar: göz nuru.
nur-i dide: göz nuru.
nuri dide-i âlem: âlemin göz nuru, evladı.
nübüvvet: peygamberlik.

P

pakize: temiz, lekesiz.

peleng: panter.

pelit: alçak, rezil.

peripeyker: peri yüzlü; çok güzel.

peyman: kadeh.

pulat: çelik.

puşka: tüfek.

pürhun: kan içinde.

R

rahm: acıma.

rana: güzel.

rikap: önemli bir kişinin katı, önü.

rind-i kallaş: kalles boş vermiş.

revnak: parlaklık, güzellik.

ruşen: parlak.

ruz-i ceza: kıyamet günü.

S

sabahat: güzellik, hoşluk.

sabi: ergenlik çağına ulaşmamış erkek çocuk.

sad: yüz.

sagar: kadeh.

salih: dindar.

salihat-ı nisvan: dindar, iffetli, temiz Müslüman kadınlar.

sayha: bağırma, nara atma.

semender: ateşten yaratılan bir masal hayvanı.

serapa: baştan ayağa.

serendaz: korkusuz.

serpuş: başa giyilen şey; başlık.

server: baş, başkan, reis, ulu.

serv-i hıraman: nazlı nazlı salınan servi.

settar: Allah.

siret: hal, tavır, ahlak.

sirkat: hırsızlık.

siyaset: ceza; idam cezası.
sobu: silindir şeklinde; yuvarlak.
suhandan: güzel söz söyleyen.
suhanveran: düzgün konuşanlar.
sulb: zürriyet.
suleha: salahiyetli kişiler.
sümme: tekrar ve tekrar.

Ş

şabb-ı emret: henüz sakalı, bıyığı çıkmamış.
şaki derbent: yol kesen haydut.
şeamet: uğursuzluk.
şeci: yürekli, yiğit.
şeddadi: çok büyük ve sağlam.
şekavet: eşkıyalık, haydutluk.
şem-i şebistan: gece kandili, gece mumu.
şenaat: kötülük.
şenaati irtikap: kötülük yapma.
şeni: utanç verici, çok çirkin.
şerir: kötü, hayırsız kimse.
şuara: şairler, ozanlar.

T

taam: yemek.
tagallüp: zorbalık, zorla hüküm sürme.
taravet: körpelik, tazelik.
taun: veba.
tebah: tükenme.
teber: balta.
tefarik: ufak tefek şeyler.
teferrüç: gezinti.
tehlil: "Lailahe illallah" sözünü tekrarlama.
tekfin: kefenleme.
tenkil: düşmanları topluca ortadan kaldırma.
tevşih: Mevlit arasında dini ve tasavvufi kaside ve beste okuma.
tezvir: yalan dolan.

tuğyan: taşma, taşkınlık.

tüvana: güçlü, kuvvetli.

Ü

ülfet: ahbaplık, dostluk.

üsküf: yüksek düzeyde yeniçeri subaylarının giydikleri, yarısı arkaya sarkan uzun bir sarık.

V

vale: bir çeşit ipek kumaş.

valide-i alişan: şanlı valide.

valide-i muazzez: aziz valide.

veled-i zina: piç.

vücut: varlık.

Y

yâr-ı gar: çok vefalı dost, yol arkadaşı

yümün: uğur, bereket

Z

zeberdest: maharetli, el becerisi yüksek.

zenane: kadına mahsus.

zendost: zampara.

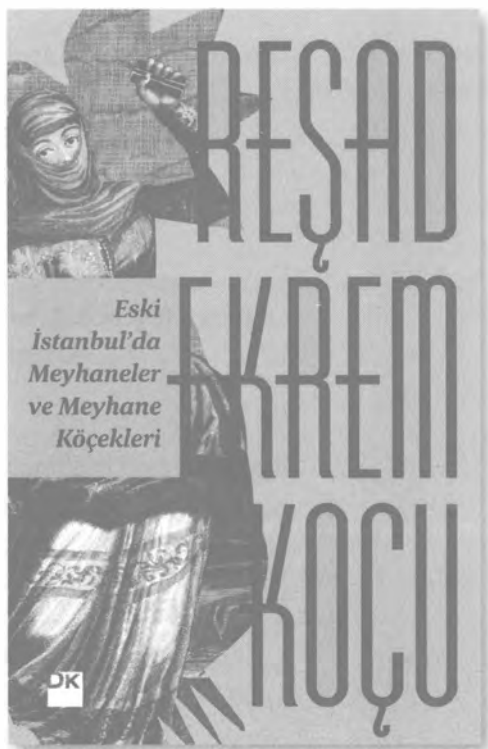
ziba: yakışıklı, güzel, süslü.

zir ü zeber: altüst

zürefa: kibarlar.

REŞAD EKREM KOÇU

*Osmanlı
Tarihinin
Panoraması*

DK

*Reşad Ekrem'in
dilinde tarih
gerçek hayattan
daha canlı,
daha güzel,
daha büyülmü...*

Osmanlı tarihinin en görkemli kadınlarından Kösem Sultan... Ahmed'in haseki sultanı, IV. Murad ile İbrahim'in annesi, IV. Mehmed'in babaannesi olarak yıllar boyu Osmanlı sarayının temel direklerinden biri. Müthiş bir güç odağı ve evlat katili! Reşad Ekrem Koçu, Kösem Sultan'ın entrikalarla dolu yaşamının son derece renkli bir tasvirini sunuyor okurlara. Çıplak ayaklı Rum kızının dünyanın en güçlü ve zengin kadınlarından birine dönüşmesinin hikâyesi Koçu'nun kalemiyle bambaşka bir tat kazanıyor.

"Uzun yıllar öncesine dönüyorum ve *Murat Reis'in Oğlu*'nu okumaya başlıyorum. Büyük bir hayranlıkla okuduğum bu roman uçsuz bucaksız denizlerden geçip giderek bana Osmanlı tarihini sevdiliyor. Yazarı Reşad Ekrem Koçu, Osmanlı tarihini 'bugünde yaşatan' mucizevi, görkemli bir yazar! Reşad Ekrem'in eşsiz eseriyle dostluğum artık hep sürecek, herhalde ölünceye kadar..."

Selim İleri

DK
DOĞAN
KİTAP

ISBN 978-605-09-2610-1

9 786050 926101

sertifika no: 11940

Tavsiye
Edilen
Satış
Fiyatı

₺ 35